

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till Ålands självstyrelselag (Utkast 2.7.2021)

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås att en helt ny självstyrelselag för Åland stiftas. Den ska ersätta 1991 års självstyrelselag och blir den i ordningen fjärde självstyrelselagen. Syftet är att modernisera lagen och att ge möjligheter att utveckla självstyrelsen på ett smidigare sätt än vad nu är fallet.

Propositionen innebär ingen förändring av självstyrelsens nuvarande ställning i statsförfattningen, men den avser att förtydliga självstyrelselagens förhållande till grundlagen.

Ett viktigt syfte med den nu aktuella revisionen är att skapa ett självstyrelsesystem för Åland som är mer dynamiskt och som därmed med tiden och vid behov möjliggör en smidigare överföring till Ålands lagting av vissa behörighetsområden som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Det åländska samhället får därigenom ett större inflytande när det gäller att genomföra de samhällsförändringar som behövs för att anpassa Åland till en ständigt pågående utveckling inom olika samhällssektorer.

I propositionen föreslås en systematik för fördelningen av lagstiftningsmakten på Åland mellan riksdagen och Ålands lagting som i huvudsak bygger på principerna enligt nuvarande självstyrelselag. Förslaget utgör i grunden inte en ändring av den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket. Lagspråket i behörighetsbestämmelserna föreslås i någon mån moderniserat enligt den allmänna rättsutvecklingen och den tolkningspraxis av självstyrelselagen som skett särskilt vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar sedan den nuvarande lagen stiftades.

Bestämmelserna om fördelningen av lagstiftningsbehörighet föreslås i högre grad än i nuläget underlätta vissa framtida ändringar av behörighetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget. Enligt lagförslaget ska en utökning av lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet på vissa behörighetsområden kunna ske förenklat i förhållande till den grundlagsordning med lagtingets bifall som allmänt gäller för ändring av självstyrelselagen. Utökningen under kommande årtionden av lagtingets lagstiftningsbehörighet är beroende av hur Ålands lagting i framtiden väljer att agera och i förekommande fall i samspel med riksdagen. Behovet av och intresset på Åland att utöka den nuvarande lagstiftningsbehörigheten för självstyrelsen kommer således att prövas vid allmänna val till lagtinget.

Lagförslaget innehåller två förteckningar över lagstiftningsbehörighet: 1) en förteckning över behörighetsområden som hör till lagtinget och 2) en förteckning över riksdagens behörighetsområden på Åland. Behörighetsfördelningen föreslås också omfatta bestämmelser för de förenklade förfaranden genom vilka riksdagens behörighet på Åland i framtiden kan ändras för vissa behörighetsområden. Dels föreslås lagtinget självt kunna besluta att överta ett fåtal avgränsade behörighetsområden av riksdagen, dels kan vissa områden överföras till Åland genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall. Förfarandebestämmelsen över riksdagens sådana behörighetsområden som lagtinget ensidigt föreslås kunna överta, är ny. De föreslagna förenklade förfarandena förutsätter att konsekvenserna för de initiativ till utökad behörighet som självstyrelsen tar i framtiden, först bedöms i samarbete mellan självstyrelsen och statsrådet. Bedömningen sker efter det att självstyrelsen tagit ett konkret initiativ till övertagande eller överföring

av ett enskilt behörighetsområde och med beaktande av de förhållanden som råder vid den tidpunkten.

På området för rättskipningen föreslås vissa nya avgränsade befogenheter för lagtinget. Lagtinget föreslås i några fall få lagstifta om besvär över beslut som fattats av självstyrelsemyndigheterna eller av kommunala myndigheter. Lagtinget föreslås även få beslutanderätt i fråga om riksåklagarens framställning om väckande av åtal mot en minister vid Ålands regering.

Lagförslaget innehåller flera bestämmelser som syftar till ett utvecklat och smidigare samarbete mellan de statliga och de åländska myndigheterna. Ålandsdelegationen, vars namn ändras till Delegationen för Ålandsärenden, får en förstärkt roll som expertorgan i frågor som gäller tolkningen och tillämpningen av självstyrelselagstiftningen. Delegationen får även en starkare roll i efterhandskontrollen av lagtingslagar, så att den om den är enig, kan bestämma att en lagtingslag kan träda i kraft genast utan att lagen behöver föredras för republikens president. Presidenten har dock alltid rätt att bestämma att en lagtingslag ska föredras. Grunderna för presidentens rätt att lägga in veto mot lagtingslagar föreslås i lagförslaget förbli oförändrade. Möjligheten för lagtinget att förordna en lagtingslag att träda i kraft innan Delegationen för Ålandsärenden gett utlåtande utökas från budgetlagar till att gälla även lagtingslagar där genomförande av EU-rätten är brådskande och där temporär lagstiftning är nödvändig på grund av en exceptionell situation inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Eftersom landskapet Ålands särställning väsentligen avviker från det som föreskrivs för landskapen med stöd av lagstiftningen om landskapsindelning, föreslås det att Åland inte i terminologiskt avseende längre ska hänföras till landskapsförvaltningen. Åland är ett självstyrkt område inom Finland och har egen lagstiftningsbehörighet inom flera områden. I propositionen används kort och gott namnet "Åland" för denna självstyrda del av Finland. Därför används inte heller olika sammansättningar där ordet landskap ingår. Exempelvis används benämningen "lagtingslag" i stället för landskapslag.

Det ekonomiska systemet för Ålands ekonomiska självstyrelse motsvarar det nuvarande avräkningssystemet, sådant som det gäller från den 1 januari 2021 (lag 98/2020 jämte lag 911/2020). Statsbeskattningen ska fortfarande höra till riksdagens behörighet och kommunalbeskattningen kvarstår som lagtingets behörighet. De statsskatter som uppbärs på Åland tas in i statsboks slutet. Skatterna återförs sedan till Åland genom avräkningssystemet. Grunderna för den ekonomiska självstyrelsen innefattar fortsättningsvis även en skatteavräkning som fungerar som ett incitament för att utveckla Ålands skattekraft och som är neutralt i förhållande till statens kommande administrativa reformer.

Propositionen innehåller även utökad behörighet för Åland att förhandla och sätta i kraft internationella förpliktelser samt i viss mån större möjligheter att påverka beredningen av ärenden som avgörs av Europeiska unionens institutioner. Ålands regering föreslås på begäran få delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller ärenden inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, alltid då detta är möjligt i den förhandlingskonstellation som föreligger.

Lagförslaget innehåller också flera förtydliganden och preciseringar av den nu gällande lagens bestämmelser, om bl.a. ställningen för medlemmar av lagtinget och Ålands regering, språkliga rättigheter samt behandlingen av EU-ärenden.

Lagförslaget ska behandlas i grundlagsordning och för att träda i kraft godkännas av Ålands lagting med kvalificerad majoritet. Avsikten är att lagen ska träda i kraft den 1 januari 2024.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING	6
1 Nuläget och bedömning av det	6
1.1 Självstyrelsens tillkomst.....	6
1.2 Självstyrelsens utveckling.....	7
1.3 Självstyrelselagens ställning i författningen	9
1.4 Självstyrelsens internationella dimension	10
1.5 Ålands område	12
1.6 Tendenser i samhällsutvecklingen	15
1.7 Internationell jämförelse	19
1.8 Det gällande rättsläget och bedömning av det	35
1.8.1 Fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket.....	35
1.8.2 Ekonomin.....	39
1.8.3 Internationella relationer	41
1.8.4 Språkbestämmelser	47
1.8.5 Lagstiftningskontrollen av landskapslagar.....	49
1.8.6 Den dömande makten.....	51
1.8.7 Aktörerna i självstyrelsesystemet.....	52
2 Målsättning och de viktigaste förslagen	60
2.1 Målsättning.....	60
2.2 Centrala förslag	62
2.2.1 Självstyrelselagens förhållande till grundlagen.....	62
2.2.2 Lagstiftningsteknik och terminologi	62
2.2.3 Förenklad förfaranden för lagtingets övertagande av ny lagstiftningsbehörighet och riksdagens överföring av behörighet till lagtinget.....	63
2.2.4 Fördelningen av behörighet mellan lagtinget och riksdagen.....	65
2.2.5 Ålands ekonomiska självstyrelse	66
2.2.6 Aktörerna i självstyrelsesystemet.....	67
2.2.7 Lagstiftningskontrollen av lagstiftningslagar	72
2.2.8 Den dömande makten.....	74
2.2.9 Utökade befogenheter i internationella förhållanden	74
2.2.10 Språkbestämmelser	75
2.2.11 Kommunalförvaltningen på Åland.....	75
3 Propositionens konsekvenser	76
3.1 Statsekonomiska konsekvenser	76
3.1.1 Statsekonomiska konsekvenser av den föreslagna behörighetsfördelningen	76
3.1.2 Statsekonomiska konsekvenser av att Delegationens för Ålandsärenden uppgifter föreslås utökade.....	78
3.1.3 Statsekonomiska konsekvenser för Ålands ekonomiska system.....	79
3.2 Konsekvenser i myndigheternas verksamhet och för samverkan mellan statens myndigheter och Ålands självstyrelsemyndigheter.....	80
3.2.1 Lagtingets övertagande eller överföring av ny lagstiftningsbehörighet	80
3.2.2 Inverkan av EU-medlemskapet och annat internationellt samarbete då lagtinget får ny lagstiftningsbehörighet.....	83

3.3	Konsekvenser för det åländska samhället	84
3.4	Konsekvenser i förhållande till riket av lagtingets övertagande av behörighetsområden enligt 29 § i lagförslaget	85
3.5	Konsekvenser av överföring av behörighet till lagtinget enligt 30 §	86
4	Beredningen av propositionen	87
4.1	Beredningen av ett propositionsutkast i den parlamentariska Ålandskommittén	87
4.2	Det fortsatta beredningsarbetet samt utlåtandena och beaktandet av dem i propositionen.....	88
5	Specialmotivering	90
5.1	Ålands självstyrelselag.....	90
6	Närmare bestämmelser och föreskrifter.....	228
7	Ikraftträdande.....	231
8	Aspekter på konventionerna om de mänskliga rättigheterna	231
9	Förhållandet till grundlagen och lagstiftningsordning.....	233
	LAGFÖRSLAG	252

MOTIVERING

1 Nuläget och bedömning av det

1.1 Självstyrelsens tillkomst

Genom fredsfördraget i Fredrikshamn den 17 september 1809 förlorade Sveriges rike sin östra del, dvs. Finland inklusive Åland till det ryska riket. Före Finland genom fredsfördraget avskildes från Sverige och införlivades i det ryska riket, gjorde befolkningen på Ålandsöarna år 1808 stora ansträngningar för att driva de ryska trupperna från öarna. Ålänningarna accepterade endast förändringen av suveränitet och nationalitet efter att Sverige hade avstått från Ålandsöarna enligt fredsfördraget. Detta noterades av den juristkommission som utredde Ålandsfrågan inför Nationernas Förbunds beslut om huruvida Åland i fortsättningen skulle ha statstillhörighet under Finland eller Sveriges rike.

När det ryska tsardömet började falla i spillror, samlades så tidigt som i augusti 1917 i Finström delegater från Ålandsöarnas kommuner och beslutade att underrätta den svenska regeringen och parlamentet om att Ålandsöarnas befolkning önskade att öarna skulle återförenas med Konungariket Sverige (den s.k. Ålandsrörelsen), vilket noterades av den ovan nämnda juristkommissionen. Ålänningarnas ståndpunkt kommunicerades till den svenska regeringen den 27 november 1917, alltså före det att Finland utropat sig till en självständig stat. I december vid tiden för Finlands självständighetsförklaring förberedde ålänningarna en folkomröstning till förmån för Ålands återförening med Sverige. Denna folkomröstning ägde rum den 31 december 1917. På Åland oroade man sig för Finlands öde men också för befolkningens möjligheter att bevara sitt språk, sin kultur och sina lokala traditioner i den nya staten. En överväldigande majoritet av den vuxna befolkningen på Åland stödde tanken på en återförening med Sverige.

På grund av den uppkomna situationen beredde Finlands regering en proposition med förslag till lag om Ålands självstyrelse. I den konstaterades bland annat: ”för att utan dröjsmål avlägsna alla även i någon mån berättigade anledningar till missnöje har det befunnits nödigt att, utan att avvakta den allmänna organisationen av självförvaltning av högre grad, uppgöra ett särskilt lagförslag om mycket vidsträckt självstyrelse för Åland. Sålunda skulle ålänningarna tillförsäkras möjlighet att själva ordna sin tillvaro så fritt det överhuvud är möjligt för ett landskap, som icke utgör en egen stat”. Lagen godkändes i grundlagsordning, men företrädarna för befolkningen i landskapet meddelade att ålänningarna inte avsåg att tillämpa lagen.

Sverige gav sitt stöd till Ålandsrörelsens strävanden och frågan fördes slutligen till Nationernas Förbund för avgörande. Nationernas Förbunds råd beslutade 1921 att tillerkänna Finland suveräniteten över Åland men krävde att starka garantier för ålänningarnas nationalitetsskydd infördes i självstyrelselagen. Garantierna skulle införas i lagen och ögruppen neutraliseras och demilitariseras, för att man på så sätt skulle trygga ”freden, det framtida goda förhållandet mellan Finland och Sverige samt öarnas egen välgång och lycka”. Garantierna formulerades i en särskild konvention som fogades till Nationernas Förbunds beslut. Denna s.k. Ålandsöverenskommelse mellan Finland och Sverige, kom att ingå i Nationernas Förbunds beslut.

I Ålandsöverenskommelsen förklarade Finland sig beslutet att ”säkerställa och garantera Ålandsöarnas befolkning bevarandet av dess språk, dess kultur och dess lokala svenska traditioner” samt i lag införa garantier för Ålands självstyrelse bland annat i fråga om att

1. undervisningsspråket i de åländska skolorna ska vara svenska,

2. landskapet, kommunerna i landskapet eller privatperson som är bosatt i landskapet ska ha rätt lösa in fastighet som överlåtits till person som bor utanför landskapet,
3. finska medborgare som flyttat till landskapet får rösträtt i kommunalval och landstingsval först när de har bott stadigvarande i landskapet i fem år,
4. republikens president ska utnämna landshövding efter överenskommelse med landstingets talman,
5. landskapet ska ha rätt att för sina behov använda en viss del av de skatter som härrör från landskapet och
6. Ålands landsting ska ha klagorätt hos Nationernas Förbund över tillämpningen av garantierna.

Enligt Ålandsöverenskommelsen ska frågor om inlösen av överlåtna fastigheter regleras i en särskild lag som ska kunna ändras, tolkas eller upphävas bara på samma sätt som självstyrelselagen för Åland.

De överenskomna garantierna fastställdes i lagen innehållande särskilda stadganden rörande landskapet Ålands befolkning (189/1922, den s.k. garantilagen).

Efter att riksdagen i december 1921 hade godkänt garantilagen, och lagen angående bringande i verkställighet av lagen om självstyrelse för Åland (125/1920), genom vilken Ålandsöverenskommelsens bestämmelser omvandlades till finländsk lag, beslöt återföreningsrörelsens inofficiella landsting i februari 1922 att förorda att självstyrelselagen för Åland (124/1920), skulle tillämpas. Efter detta fanns det inte hinder för tillämpningen av den första självstyrelselagen, garantilagen och lagen angående bringande i verkställighet av lagen om självstyrelse för Åland (125/1920). Val hölls i maj och det första officiella landstinget sammanträdde den 9 juni, som sedan år 1976 firas som Ålands självstyrelsedag. Det uppstod dock meningsskiljaktigheter mellan landstinget och den finländska statsmakten om huruvida garantilagen gjorde rättvisa åt Ålandsöverenskommelsens anda och mening. Återföreningsrörelsens ledare hade uppfattat att de innan och vid beslutet i Genève blivit lovade dels en särskild åländsk medborgarrätt, dels krav på fem års bosättning för jordförvärv. Landstinget petitionerade presidenten och riksdagen flera gånger om detta under 1920- och 1930-talen, vilket år 1939 ledde till inkludandet av femårskravet i självstyrelselagen och år 1952 till införandet av hembygdsrätten genom den andra självstyrelselagen.

1.2 Självstyrelsens utveckling

Självstyrelselagen har totalreviderats två gånger. Regeringens proposition RP 38/1948 rd låg till grund för 1951 års självstyrelselag (670/1951). Propositionen föregicks dock av RP 100/1946 rd, som inte hann slutbehandlas och därför förföll. I den sist nämnda propositionen konstateras det bland annat: ”Från åländsk sida har villigt erkänts, att självstyrelselagen tillfört landskapets befolkning betydande förmåner i fråga om lagstiftnings-, förvaltnings- och självbeskattningsrätt och att självstyrelseorganen i viss mån genom densamma förmått jämna vägen för utveckling och framåtskridande inom landskapet. Men å andra sidan har av landskapets myndigheter upprepade gånger framhållits önskemålet om en revision av självstyrelselagstiftningen i syfte att avlägsna de otydligheter, som vidlåda densamma, samt skapa nödvändiga förutsättningar för ett friktionsfritt och fruktbarande lagstiftningsarbete till fromma för landskapet och dess befolkning samt därmed även för riket i dess helhet. Den omständigheten, att på grund av meningsskiljaktighet rörande självstyrelselagens rätta tolkning, särskilda lagar blivit av

Ålands landsting antagna men icke fått träda i kraft, har utgjort ett irritationsmoment, som enligt vad från åländskt håll uttalats bibragt ålänningarna den uppfattningen, att en frisinnad tolkning av lagen i många fall fått vika för en med autonomisystemets anda och syftemål oförenlig restriktiv tolkning.”

I regeringens proposition RP 38/1948 rd konstateras det att ”Ålands självstyrelse inom de av riket utstakade gränserna kan ytterligen utvecklas så, att densamma bättre motsvarar från åländskt håll framförda önskemål, samt att självstyrelselagen i vissa detaljer är i behov av revision och förtydliganden”.

Fördelningen av den lagstiftande makten ordnades så att rikets och landskapets behörighet reglerades i två olika förteckningar. I motiveringen till proposition RP 100/1946 rd (s. 12) sägs det: ”För erhållande av klarast möjliga behörighetsgränser mellan riket och landskapet och för att såvitt möjligt eliminera det här framträdande osäkerhetsmomentet har landskapets behörighetsområde under 13 § avgränsats i förhållande till riket genom uppräkningsavtal som naturligtvis inte kan vara uttömmande och nya rättsområden småningom tillkommer, bör den kompletteras med ett allmänt stadgande om ’övriga angelägenheter, vilka icke såsom rikslagstiftning blivit riket förbehållna’. Enligt grundlagsutskottet skulle lösningen dock kunna medföra tolkningsproblem (1950 rd—U.B.—Prop. Nr 38 1948 rd s.2).

En nyhet i 1951 års självstyrelselag var bestämmelserna om den åländska hembygdsrätten. Genom lagen förnyades bestämmelserna om finansiell utjämning och landskapets lagstiftningsbehörighet utvidgades i många avseenden. Ålandsdelegationen fick i uppgift att ge utlåtanden om de landskapslagar som stiftats av landstinget. En viktig reform var också att landstinget måste godkänna lagar genom vilka internationella fördrag sätts i kraft i landskapet, om fördraget innehåller bestämmelser som medför att bestämmelser i självstyrelselagen upphävs eller ändras eller som avviker från självstyrelselagen. Enligt den första självstyrelselagen hade riket utslutande rätt till lagstiftning ”då ärendet rör område som är reglerat genom internationella fördrag”.

Till grund för 1991 års självstyrelselag (1144/1991), dvs. den nuvarande självstyrelselagen, ligger regeringens proposition RP 73/1990 rd. Enligt propositionen var i synnerhet fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet utsatt för ett stort förändringstryck. Fördelningen ansågs inte i alla avseenden ändamålsenlig. Det fanns många ärendegrupper, bl.a. användning av landskapets flagga, arkivväsendet, fornminnen, hyra och hyresreglering, postväsendet, rundradio- och televisionsverksamhet, socialvård, straffbestämmelser och utskänkning av alkoholdrycker, för vars del det ansågs vara motiverat att överlåta den lagstiftande makten till landskapet. En bestämmelse om att landskapet genom lag helt eller delvis kunde tilldelas ytterligare lagstiftningsbehörighet i fråga om folkbokföring, handels-, förenings-, och fartygsregister, arbetspensionskydd och annan socialförsäkring, annan alkohollagstiftning, bank- och kreditväsendet samt arbetsavtal och samarbete inom företag, infördes även i självstyrelselagen. Det ansågs likaså vara omotiverat att myndigheterna i riket hade beslutanderätten i vissa förvaltningsärenden. I propositionen konstateras det: ”Ett behov att revidera stadgandena om Ålands självstyrelse föranleds även av att det snart har gått 40 år sedan den gällande självstyrelselagen trädde i kraft. Lagen bygger till stor del på ett beredningsarbete som inleddes redan på 1930-talet. Lagen svarar inte längre mot dagens förhållanden.”

En annan viktig sak i reformen 1991 var utformningen av ett nytt finansiellt system. Man föreslog att det gamla systemet ska ”ersättas med ett system som är enklare och överskådligare och som samtidigt markerar landskapets ekonomi och självständighet”. På så sätt skulle landskapet fritt få disponera avräkningsbeloppet inom ramen för sin egen budget. Landskapet bör dock

eftersträva att de sociala förmånerna för landskapets befolkning är minst lika goda som för befolkningen i riket i övrigt (RP 73/1990 rd, s. 7).

1.3 Självstyrelselagens ställning i författningen

Landskapet Åland intar en särställning i Finlands statsskick, vilket speciellt framgår av landskapets omfattande självstyrelse. Redan i 36 § i den första självstyrelselagen från år 1920 föreskrevs det att landskapet Åland ska tillkomma självstyrelse i enlighet med det som sägs i självstyrelselagen. I den föreskrevs att ändringar av lagen kan göras enbart ”med landstingets bifall och i den ordning som om grundlag är stadgat”. Även bestämmelsen i 69 § i nuvarande självstyrelselag anger att lagen inte kan ändras eller upphävas annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelser från den göras på något annat sätt. Besluten ska i riksdagen fattas i den ordning som gäller vid ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

I doktrinen från tiden för självstyrelsens tillkomst konstaterades det att rikets behörighet i fråga om grundlag inte med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, innefattar en befogenhet att genom ändring av grundlag, men utan av ändring av självstyrelselagen, inskränka den rätt till egen lagstiftning och självstyrelse som Åland har enligt självstyrelselagen (Rafael Erich, Kompetensfördelning, kompetensprövning och kompetenskontroll, JFT 1924 s, 99).

Landskapets självstyrelse befästs av internationella utfästelser, framför allt av den så kallade Ålandsöverenskommelsen från 1921. Med hänsyn till den folkrättsliga bakgrunden till Ålands ställning fann grundlagsutskottet vid behandlingen av propositionen om ny regeringsform för Finland (RP 1/1998 rd) det lämpligare att 120 § i grundlagen i stället för ”Ålands självstyrelse” rubriceras ”Ålands ställning” och gjorde i detta avseende ett ändringsförslag. I sitt betänkande över grundlagspropositionen (GrUB 10/1998 rd, s. 32 och 33) angav grundlagsutskottet likaså att varken utskottets ändringar eller propositionen avser rubba landskapets nuvarande ställning.

Enligt grundlagens 120 § har landskapet Åland självstyrelse enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen för Åland. Enligt 75 § i grundlagens gäller angående lagstiftningsordningen för självstyrelselagen för Åland och jordförvärvslagen för Åland det som särskilt bestäms i dessa lagar. Självstyrelselagen och jordförvärvslagen är lagar av grundlagsnatur (GrUB 15/1990 rd, s. 6, RP 1/1998 rd, s. 177) i det avseendet att de har antagits i den ordning som gäller för stiftande av grundlag samt med lagtingets beslut som har fattats med kvalificerad majoritet. Det är inte heller möjligt att ändra eller upphäva dessa lagar på något annat sätt än i grundlagsordning och med kvalificerad majoritet i lagtinget. I detta avseende utgör särskilt självstyrelselagen en stark garanti för Ålands självstyrelse. Enligt 75 § 2 mom. i grundlagen gäller angående lagtingets initiativrätt samt stiftande av landskapslagar det som bestäms i självstyrelselagen.

Finlands konstitution är med andra ord uppbyggd så, att självstyrelselagen hierarkiskt står på samma nivå som grundlagen och att det i självstyrelselagen finns bestämmelser som utgör avvikelser från grundlagen. I självstyrelselagen ingår en bestämmelse om att stiftande och ändring av grundlag hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, är det dock inte möjligt att genom att ändra grundlagen göra motsvarande bestämmelser i självstyrelselagen verkningslösa. Grundlagens bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna hör således på Åland till rikets lagstiftningsbehörighet. Med stöd av 22 § i grundlagen är tillgodoseendet av dem inom rättsområden som hör till landskapets behörighet, en uppgift för självstyrelsen.

De viktigaste elementen i den konstitutionella regleringen är att landskapet har egen lagstiftningskompetens inom vissa områden och att landskapet är enspråkigt svenskt. Detta innebär att

riksdagens lagstiftningsmakt är territoriellt begränsad i de frågor som hör till landskapets kompetens samt t.ex. att bestämmelsen i grundlagens 17 § om landets nationalspråk inte är tillämplig på Åland. Däremot är t.ex. grundlagens likabehandlingsprincip och diskrimineringsförbud enligt 6 § även tillämpliga på Åland.

1.4 Självstyrelsens internationella dimension

Internationella garantier för självstyrelsen

De internationella garantierna för självstyrelsen består främst av Nationernas Förbunds råds beslut 1921, den s.k. Ålandsöverenskommelsen och även av de fredsfördrag i vilka Ålandsöarnas demilitariserade och neutraliserade status har bekräftats.

De garantier som ingick i Nationernas Förbunds råds beslut har inte formellt övertagits av Förenta nationerna. Den klagorätt som i tiden fanns, dvs. möjligheten för ålänningarna att vända sig till Nationernas Förbund om Finland inte uppfyllde sina förpliktelser gentemot självstyrelsen, föreligger således inte längre. I den juridiska doktrinen har frågan om de internationella garantiernas sedvanerättsliga status diskuterats ingående, men åsikterna har varit delade. I praktiken har Finland i de tidigare självstyrelselagarna och i tillämpningen av dem erkänt och iakttagit de internationella garantierna och även i förarbetena ansett sig förpliktad att iaktta dem. Ålands självstyrelse är allmänt erkänd och fast förankrad i Finlands konstitution. Riket har således ansett att konstitutionen ska innehålla garantier för självstyrelsens fortbestånd. Åtminstone i det avseendet är garantierna sedvanerättsligt bindande för Finland. Av den orsaken är det en naturlig och orubblig princip att man upprätthåller Ålands självstyrelse och utvecklar denna. Från åländsk sida har bl.a. i samband med förnyelserna av självstyrelselagen begärts att klagorätten återinförs och att någon internationell organisation ges den roll som Nationernas förbund tidigare hade enligt Ålandsöverenskommelsen. Den parlamentariska Ålandskommittén utredde frågan i sitt slutbetänkande (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 33/2017). För närvarande finns det inte någon internationell organisation som, utgående från sin nuvarande roll och sina nuvarande uppgifter, direkt kunde ta emot uppgifter i anslutning till en klagorätt. Kommittén konstaterade att, om förhållandena ändras i framtiden, kan man återkomma till frågan.

Genom regeringens periodiska rapporter om genomförandet av internationella och regionala människorättskonventioner kan de självständiga och oberoende övervakningsorganen för konventionerna förse med information om den särskilda enspråkigt svenska status som landskapet Åland har i enlighet med Nationernas förbunds beslut. Dessutom kan man överväga om en företrädare för Ålands landskapsregering kunde delta i de offentliga muntliga utfrågningarna av regeringen i övervakningsorganen för konventionerna i de fall då man kan förvänta sig särskilda frågor om Ålands ställning. Detta skulle främja en dialog mellan landskapet Åland och de internationella oberoende övervakningsmekanismerna när det gäller de mänskliga rättigheterna.

Demilitariserad och neutraliserad status

Konflikten mellan Finland och Sverige om Åland avgjordes med fredliga medel av Nationernas Förbund i och med besluten av den 24 och 27 juni 1921. I enlighet med detta och utifrån den förklaring som Ryssland gav till Paristraktaten av den 30 mars 1856 om att inte befästa Ålandsöarna slöts mellan Tyskland, Danmark (inklusive Island), Estland, Finland, Frankrike, Storbritannien, Italien, Lettland, Polen och Sverige den 20 oktober 1921 konventionen angående Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering (FördrS 1/1922), *Ålandskonventionen*. Denna konvention är fortfarande i kraft och den är den rättsliga grunden för Ålands demilitariserade och neutraliserade ställning. Sovjetunionen var inte representerat och Finland slöt i stället med

Sovjetunionen den 11 oktober 1940 ett demilitariseringsfördrag (FördrS 24/1940) som sattes i kraft på nytt efter krigsslutet med en separat överenskommelse (FördrS 9/1948). Fördraget från 1940 är fortfarande i kraft mellan Ryssland och Finland. Det finns bl.a. med i ett protokoll angående bilaterala överenskommelser mellan de båda staterna som undertecknades i juli 1992 (FördrS 102/1992).

Också Ålands demilitariserade och neutraliserade status är en del av folkrätten. Demilitariseringen och neutraliseringen har ansetts ha en regional, europeisk sedvanerättslig status. Demilitariseringen och neutraliseringen är som en del av gällande sedvanerätt bindande även för stater som inte är parter i konventionerna. Finland har till fullo förbundit sig att iaktta denna status.

Ålands folkrättsliga särställning beaktades även i protokollet till Finlands anslutningsfördrag till EU den 1 januari 1995 (FördrS 103/1994), se nedan. Riksdagens utrikesutskott framförde i sitt betänkande att förhandlingsresultatet inte påverkar Ålands militärpolitiska status (UtUB xx/yyyy vp). Utrikesutskottet har senare (UtUB 4/2003 rd) konstaterat att det ska säkerställas att Åland får bibehålla sin folkrättsliga specialstatus, som också ingår i Ålandsprotokollet, särskilt när det gäller Ålands demilitariserade och neutraliserade status.

Ålandsexemplet

Sedan början av 1980-talet har Ålands befolkning och dess beslutsfattare ägnat demilitariseringen och neutraliseringen allt större intresse och självstyrelsemyndigheterna för kontinuerligt en dialog med riket i dessa frågor. Från åländsk sida strävar man efter att stärka landskapets ställning som subjekt, dvs. en aktör som kan föra talan i frågor som berör Ålands ställning. Ålandslösningen är ett exempel på fredlig konfliktlösning som innehåller olika element i form av självstyrelse, garantier om kulturella och språkliga rättigheter för ögruppens befolkning samt demilitarisering och neutralisering. Ålandsexemplet har intresserat många konfliktområden under årens lopp.

År 1998 tillsatte den dåvarande utrikesministern Tarja Halonen en kontaktgrupp mellan utrikesministeriet och Ålands landskapsregering. Syftet med kontaktgruppen är att utveckla och öka Ålandsexemplets användning i internationella sammanhang samt att även på annat sätt öka informationen om och kontakterna till Åland. Informationsarbetet bidrar till att förmedla bilden av Finland som en viktig och trovärdig aktör i det internationella samarbetet för konfliktlösning.

Ålands ställning i Europeiska unionen

Till Finlands anslutningsakt för inträde i Europeiska unionen (lag 1540/1994; FördrS 102/1994 och förordning 1541/1994; FördrS 103/1994) fogades efter medlemskapsförhandlingarna ett protokoll nr 2 om Åland. I ingressen till protokollet, som också är en del av EU:s primärrätt, hänvisas till Ålands särställning enligt folkrätten som grund för de undantag från EU-rätten som gäller Åland och som närmare anges i protokollet. Enligt artikel 1 i Ålandsprotokollet, som är fogat till Finlands anslutningsfördrag, ska inte Europeiska unionens regelverk hindra att bestämmelserna om Åland som är i kraft den 1 januari 1994 tillämpas gällande inskränkningar, på icke diskriminerande grund dels i rätten för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland samt för juridiska personer att förvärva och inneha fast egendom på Åland utan tillstånd av Ålands behöriga myndigheter, dels i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland. Av artikel 2 i protokollet följer att Ålands territorium är ett tredje land i fråga om EU:s indirekta skatter. Enligt artikel 3 ska Finland se till att alla fysiska och juridiska personer i medlemsstaterna likabehandlas på Åland.

När Finland blev medlem i Europeiska unionen och Ålands lagting, efter en separat folkomröstning på Åland, gav sitt samtycke till att unionens grundfördrag ska tillämpas på Åland också i den mån dessa gäller frågor som enligt självstyrelselagen hör till landskapets lagstiftningsbehörighet, innebar det en övergång till ett i vissa avseenden överstatligt beslutsfattande bland annat genom att vissa delar av lagstiftningsbehörigheten överfördes till EU-organ. Landskapet saknar representation i EU:s beslutande organ på de områden där landskapet har behörighet. Landskapsmyndigheterna har därför återkommande begärt att Finlands regering skulle verka för att självstyrelsen får ett eget säte i Europaparlamentet. Statsrådet avser fortsättningsvis medverka till att utveckla landskapets inflytande på arbetet i Europaparlamentet och att i kommande förhandlingar på unionsnivå om fördelning av parlamentsplatser hävda Ålands internationella särställning och självstyrande status.

Åländskt deltagande i internationellt samarbete

Ålands lagtings representanter och Ålands landskapsregering deltar med stöd av den nordiska samarbetsöverenskommelsen, det s.k. Helsingforsavtalet som ursprungligen godkändes år 1962 (FördrS 28/1962), i det nordiska samarbetet inom ramen för Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets arbete.

Ålands ställning i anslutning till ingåendet av internationella förpliktelser framgår av 1.8.3. nedan. I avsnittet har även redogjorts för landskapets ställning i beredningen av EU-ärenden. Med stöd av 59 e § i gällande självstyrelselag utser landskapsregeringen en av Finlands kandidater till Europeiska unionens regionkommitté, vilken har en rådgivande roll.

I fråga om samarbete som inte är institutionaliserat kan nämnas att Ålands lagtings talman är medlem i CALRE-samarbetet som består av 74 talmän från regionala lagstiftande regioner i EU (Conference of European Regional legislative Assemblies). Lagtinget utser sina deltagare i den parlamentariska Östersjökonferensen (BSPC). Landskapsregeringen är representerat i bland annat Nätverket för övervakning av subsidiaritetsprincipen och B7 Baltic Islands Network samt deltar aktivt i vissa EU-program, exempelvis Central Baltic Program, i vilket landsregeringen är representerat i övervakningskommittén och styrkommittén. Landskapsregeringen har dessutom ett omfattande informellt samarbete med Regeringskansliet i Sverige.

1.5 Ålands område

Självstyrelsen har sedan dess tillkomst varit knuten till ett territoriellt avgränsat område. I den första självstyrelselagen angavs gränserna såsom ett område som omfattade det dåvarande Ålands län. Åland blev ett eget län år 1918 då Ålands härad avskildes från Åbo- och Björneborgs län (FFS 48/1918). Gränsen i öster sammanfaller med den tidigare läns- och häradsgränsen.

Gränsen i väster bestämdes ursprungligen i 1809 års fredstraktat i Fredrikshamn och gränsregleringstraktaten från år 1810 om riksgränsen i Ålands hav. Den senare justerades år 1888 genom en gränsreglering om demarkationslinjen i Ålands hav. Enligt den topografiska beskrivningen gick gränslinjen genom skäret Märkets mittpunkt. I övrigt saknades närmare angivelser av gränsdragningen över Märket. På västra sidan av Märket finns en fyr som Ryssland uppförde år 1885. Fyren övertogs av finska staten år 1917. I samband med en översyn av riksgränsen mellan Finland och Sverige gjordes en gränsjustering i en överenskommelse år 1982 så att området kring fyren skulle hör till Finland och ett område av motsvarande storlek på den östra delen av Märket tillföll Sverige. Eftersom gränsjusteringen berörde gränserna för landskapet Åland genomfördes en motsvarande ändring av självstyrelselagen år 1985.

I 1920 och 1951 års självstyrelselagar fanns ingen uttrycklig bestämmelse om landskapets territorialvatten, men till landskapets område hörde det vatten som låg innanför 4 nautiska mil, utom kring Bogskären där gränsen gick vid 3 nautiska mil.

Finlands ekonomiska zon

FN:s havsrättskonvention som hade förhandlats fram på 1970- och 1980-talet trädde i kraft 1994. Konventionen ersatte konventioner om havsområden som ingicks i slutet på femtiotalet. Genom havsrättskonventionen infördes bland annat ett helt nytt jurisdiktionsområde, den ekonomiska zonen. Över denna zon som sträcker sig högst 200 nautiska mil åtnjuter kuststaten inte suveränitet men denna har en ensamrätt att utnyttja naturtillgångarna samt jurisdiktion i de frågor som definieras i havsrättskonventionen. Utrikesministeriet tillsatte 1993 en arbetsgrupp som fick till uppgift att utreda Finlands behov av en ekonomisk zon. Arbetet inleddes med att utreda en utvidgning av Finlands territorialhav. Som en följd av utredningen utvidgade Finland sin territorialvattengräns som huvudregel till 12 nautiska mil år 1995. Detta innebar att Ålands territorialområde samtidigt utvidgades direkt med stöd av självstyrelselagen till 12 nautiska mil. Vid självstyrelselagsrevisionen år 1991 hade havsrättskonventionens bestämmelser om territorialhav beaktats så att en eventuell nära förestående utvidgning även skulle gälla för landskapet utan att självstyrelselagen behövde ändras. Även när det gäller den ekonomiska zonen fick 1991 års självstyrelselag en bestämmelse i 2 § 2 mom. för det fall att Finland skulle göra anspråk på en ekonomisk zon. Till skillnad från det föregående förutsätter en utvidgning för landskapets del en särskild överenskommelse med riket om detta. Enligt detaljmotiveringarna till nuvarande självstyrelselag var det frågan om en ny situation som oftast regleras internationellt och som kräver en noggrannare nationell reglering. Det kan vara fråga om förändrade fiskekvoter eller utvinnande av nya naturtillgångar m.m. Vidare anges i motiveringen att det inte finns skäl eller möjlighet att noggrant reglera hur en utvidgning av rikets överhöghet av detta slag skulle utfalla för landskapets del.

Lagen om Finlands ekonomiska zon (1058/2004) trädde i kraft den 1 februari 2005. Genom lagen utvidgades Finlands behörighet utanför territorialvattengränsen i enlighet med vad som enligt FN:s havsrättskonvention gäller i den ekonomiska zonen. I samband med beredningen av propositionen framförde landskapsregeringen önskemål om att landskapslagstiftning ska tillämpas i de delar av den ekonomiska zonen som gränsar till åländskt område då frågorna omfattas av landskapets lagstiftningsbehörighet. Dessutom föreslogs att landskapsstyrelsen skulle vara tillstånds- och övervakningsmyndighet i dessa frågor. Enighet kunde inte nås i den arbetsgrupp som beredde ärendet, varför arbetsgruppen inte lämnade något förslag om hur behörigheten skulle fördelas mellan landskapet och riket. Under statsministerns ledning förhandlades därför separat om detta. Någon överenskommelse kunde inte nås. Den 18 januari 2001 skrev statsminister Lipponen ett brev till lantrådet i vilket han meddelade att landskapsstyrelsens argument och åsikter hade noterats och att regeringen var beredd att återkomma till frågan i sinom tid om erfarenheterna om utnyttjandet av den ekonomiska zonen ger anledning därtill.

Gränserna för den neutraliserade och demilitariserade zonen

Gränserna för det geografiska området som är demilitariserat och neutraliserat fastställs i artikel 2 i Ålandskonventionen med hjälp av ett antal koordinater. Artikel 4 i konventionen innehåller även ett förbud för luftstyrkor att intränga i eller uppehålla sig i zonen. Gränsdragningen enligt moment II i artikeln avviker i någon mån från det område som hör till det självstyrda Åland och som fastställs i självstyrelselagen.

Gränserna för den demilitariserade och neutraliserade zonen runt Åland utreddes av en arbetsgrupp år 2006 (Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2006:18 En utredning om gränserna

för Ålands demilitarisering). Arbetsgruppen föreslog i sitt betänkande att koordinaterna skulle moderniseras och att tillämpningen av demilitariseringsgränsen i samband med detta justeras så att den överensstämmer med självstyrelsegränsen. Efter vidare utredning av saken vid statsrådet beslöt statsrådets utrikes- och säkerhetspolitiska ministerutskott att Ålandskonventionens koordinater endast skulle moderniseras, d.v.s. omvandlas till koordinatsystemet EUREF-FIN. Utrikesministeriet notifierade signatärmakterna och övriga Östersjöstater om moderniseringen av koordinaterna den 26 februari 2013. Finland mottog inte några invändningar med anledning av notifieringen.

Handräckning av riksmyndigheter i landskapet Åland

Enligt 31 § i självstyrelselagen är riksmyndigheterna inom ramen för sin allmänna behörighet skyldiga att på begäran av landskapsregeringen bistå landskapsmyndigheterna vid skötseln av de uppgifter som hör till självstyrelsen. Därtill finns bestämmelser om polisens handräckning i 6 § i republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (56/2020) och i 9 kap. 1 § i polislagen (872/2011). Enligt 6 § i republikens presidents förordning om gränsbevakningsväsendets uppgifter på Åland (309/2017) föreskrivs det om Gränsbevakningsväsendets skyldighet att ge landskapsmyndigheterna handräckning i 31 § i självstyrelselagen för Åland och i 77 § i gränsbevakningslagen.

Till försvarsmaktens uppgifter hör enligt 2 § i lagen om försvarsmakten (551/2007) att stödja andra myndigheter. Bestämmelser om försvarsmaktens handräckning till polisen finns i lagen om försvarsmaktens handräckning (781/1981), som för närvarande är under behandling i riksdagen (RP 106/2021 rd). Den gällande och föreslagna nya lagen om försvarsmaktens handräckning till polisen innehåller dock inga bestämmelser som gäller försvarsmaktens eller Gränsbevakningsväsendets handräckning direkt till landskapsmyndigheterna. I ovannämnda regeringsproposition redogörs närmare för försvarsmaktens och Gränsbevakningsväsendets handräckning till polisen på Åland (s. 14-16 och 25-26).

Grundlagsutskottet har fäst uppmärksamhet vid behovet att utreda vilka konsekvenser Ålands särställning har för myndigheternas handräckning (GrUU 19/2005 rd och GrUU 9/2014 rd). Försvarsministeriet utarbetade tillsammans med justitieministeriet en utredning om genomförandet på Åland av de uppgifter som föreskrivits för försvarsmakten och som anknyter till stödjandet av andra myndigheter (HAREPLM001:00/2014, 17.4.2015). Försvarsmakten har gett handräckning på Åland t.ex. för identifiering och röjning av misstänkta militära sprängämnen under första världskriget samt för bekämpning av oljeskador.

Även Ålands landskapsregering har granskat den handräckning som begärs av riksmyndigheterna i sin handräckningsanvisning (ÅLR 2017/7701, 8.11.2017). På grund av Ålands särställning kan Försvarsmaktens handräckning enligt anvisningen begäras först i en situation där det inte är möjligt att få behövlig motsvarande hjälp av någon annan myndighet eller organisation. I uppgifter som gäller allmän ordning och säkerhet kommer försvarsmaktens handräckning enligt landskapsregeringens handräckningsanvisning i regel inte i fråga, utan bistånd torde i första hand begäras av Gränsbevakningsväsendet eller rikspolismyndigheten, som är varaktigt närvarande på Åland.

Ålands folkrättsliga särställning ska beaktas i den handräckning som ges på Åland. Landskapets demilitarisering och neutralisering baserar sig på konventionen om Ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering (FördrS 1/1922) och på överenskommelsen mellan Finland och Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund om Ålandsöarna (FördrS 24/1940). Demilitarisering och neutralisering anses också ha en sedvanerättslig ställning. När myndigheterna tillämpar

handräckningslagstiftningen ska de i sin verksamhet beakta de internationella fördrag som gäller Ålands demilitarisering och neutralisering. Tillämpningen av bestämmelserna om handräckning på Åland bör alltid bedömas från fall till fall.

1.6 Tendenser i samhällsutvecklingen

Förändringar globalt och i Europa

Under de knappt 30 år som den nu gällande självstyrelselagen har varit i kraft har stora samhälleliga förändringar skett med betydelse för självstyrelsen. EES-avtalet 1994 och anslutningen till Europeiska unionen 1995 har orsakat tre betydande ändringar av självstyrelselagen som blev nödvändiga när Finland inklusive Åland blev en del av den europeiska rättsordningen.

På 2000-talet har den internationella utvecklingen kännetecknats av två trender som varit betydelsefulla för Finlands och Ålands samhällsutveckling. Dels har det varit fråga om en växande internationell konkurrens lika väl i den globala ekonomin som i politiken. Detta har påverkat Finlands eget rörelseutrymme och ökat landets ekonomiska beroende av den globala och europeiska ekonomin. Även den politiska konkurrensen har vuxit i Europa närmast på grund av Rysslands aktivare stormaktspolitik som på senaste tid bidragit till en kraftig motsättning mellan Ryssland och EU angående Ukraina. Krisen har återspeglats som en ökad spänning även i Östersjöområdet. Den normala växelverkan med Ryssland har minskat lika väl i europeiskt sammanhang som i Östersjöregionen på grund av den ryska politiken och EU:s sanktioner mot Ryssland.

Den globala konkurrensen å ena sidan och stormaktspolitiken å andra sidan har ökat Finlands ekonomiska och politiska sårbarhet. Finland har haft svårt att balansera den offentliga ekonomin samtidigt som exporten lider ytterligare av Ukrainakrisen och svårigheterna i den ryska ekonomin. Den säkerhetspolitiska spänningen skapar i sin tur tryck på Finlands försvarspolitiska kapacitet och trovärdighet. Östersjöområdets växande strategiska betydelse har konsekvenser också för Åland trots att landskapets demilitarisering och neutralisering på inget sätt står hotad.

Den andra stora trenden som gör sig gällande är en fördjupning av europaintegrationen i synnerhet när det gäller den ekonomiska och finanspolitiska makten. Den ekonomiska krisen gav upphov till en ytterligare förstärkning av EU:s möjlighet att övervaka medlemsstaternas finanspolitik och styra den makroekonomiska utvecklingen. Euroområdets politiska roll har förstärkts och områdets separata ställning i förhållande till den övriga unionen har betonats. Denna utveckling har fördjupat skiljelinjen mellan Finland och de andra nordiska EU-medlemmarna som står utanför valutaunionen. Utvecklingen har också lett till att mycket olika framtidsvisioner har ritats upp för EU, allt från en fragmentering av unionen, vilket kunde bli aktuellt när Storbritannien utträder, till en federalisering av unionen. För Finland har utvecklingen i EU betytt en polarisering av den inhemska EU-opinionen och ett större ansvar för att försvara den nordiska ekonomiska och sociala modellen i och med att Sverige och Danmark inte är medlemmar i euroområdet. Inträdet i den europeiska rättsordningen har fört med sig ett helt nytt och omfattande regelverk.

Även inträdet i Europarådet har genom Europakonventionen om mänskliga rättigheter medfört en utveckling på området för förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Förväntningarna på ett brett kunnande hos förvaltningen och beslutsfattarna har ökat — mängden lagstiftning har vuxit och den rättsliga internationaliseringen ställer stora krav på kunskap om såväl den nationella lagstiftningen, europarätten och den internationella rätten.

Nationella förändringar

Även på det nationella planet har det hänt mycket. Stats- och kommunalförvaltningen har genomgått och genomgår som bäst stora förändringar. Den gamla länsförvaltningen ersattes år 2010 av andra strukturer på regionalförvaltningsnivå och i vissa fall har regional förvaltning ersatts med allt större enheter eller riksomfattande statsförvaltning. Även kommunalförvaltningen präglas av sammanslagningar till allt större kommuner. Den pågående reformen av social- och hälsovårdsväsendet och överflyttningen av den nya regionalförvaltningens uppgifter till landskapen kommer att innebära omvälvande förändringar av den statliga och kommunala förvaltningen. Samtidigt har hela den offentliga sektorns roll och sätt att arbeta förändrats. Stora delar av tidigare statliga eller kommunala uppgifter sköts numera av affärsverk eller bolag i offentlig eller privat regi. De offentliga institutionerna och enheterna har resultatansvar och en stor del av de offentliga tjänsterna är avgiftsbelagda.

EU-anslutningen och Åland

Landskapets deltagande och inflytande i den nationella beredningen av EU-ärenden har under årens lopp utvecklats. Finlands medlemskap i EU har medfört en stor arbetsbörda även för Ålands landskapsregering, men framförallt har det inneburit att beredningen av Finlands ståndpunkter i ärenden inom rättsområden som hör till landskapet lagstiftningsbehörighet handläggs via ministerierna, ofta utan möjlighet för landskapsregeringen att i tillräckligt god tid ta del av och vid behov kommentera de nationellt framtagna skriftliga underlagen, då dessa inte automatiskt översatts till svenska. EU-medlemskapet har understrukit behovet av en kontinuerligt fungerande samverkan mellan landskapet och statsrådet i frågor som gäller beredningen av EU-ärenden och den senare verkställigheten av EU-rättsakter (se närmare 1.8.3).

Befolkningen på Åland

Befolkningsmängden på Åland har långsamt men stadigt ökat under en längre period. År 2020 hade Ålands andel av Finlands befolkning stigit till 0,54 procent. -Under 2000-talet har inflyttningen från Sverige och övriga Norden varit betydligt större än från riket. Under det senaste decenniet har dessutom inflyttningen från länder utanför Norden ökat. Inflyttningen är mycket viktig för den åländska samhällsutvecklingen bl.a. för att den påverkar åldersstrukturen positivt då den innebär en befolkningstillväxt i yngre åldersgrupper. Den ökade inflyttningen från utomnordiska länder har på Åland föranlett ny integrationslagstiftning, stödåtgärder för att lära de inflyttade svenska och särskilda kurser för att introducera de inflyttade i det åländska samhället. Statistiska uppgifter visar att sysselsättningsgraden bland inflyttade med annat modersmål än svenska och finska är hög (69,5 procent år 2018).

Vid utgången av år 2020 var 26 551 personer med hemkommun på Åland finska medborgare av sammanlagt 30 129 invånare, det vill säga 88,1 procent av den åländska befolkningen. Bland dem som saknar finskt medborgarskap är 1 611 svenska medborgare och 61 av dem är medborgare i ett annat nordiskt land. Sammanlagt närmare 10 procent av befolkningen är EU-medborgare utan finskt medborgarskap. Av invånarna hade 24 202 personer hembygdsrätt. Under samma år prövades 222 ansökningar om hembygdsrätt. Endast en ansökning avslogs. Antalet personer i befolkningen som saknade hembygdsrätt uppgick till 5 927. Det finns en relativt sett stor andel invånare som har bott stadigvarande på Åland i mer än fem år och som inte har ansökt om finskt medborgarskap. Sedan år 2003 är det möjligt att inneha ett annat medborgarskap vid sidan om finskt medborgarskap, men eftersom vissa länder inte godkänner dubbelt medborgarskap måste en del sökande av hembygdsrätt samtidigt avstå från sitt tidigare medborgarskap.

Språket

Inflyttningen till Åland är betydande i relation till befolkningstalet. Man räknar med att det talas 55 olika språk bland dem som bor på Åland. De största språkgrupperna med annat modersmål än svenska är de finska, rumänska, lettiska och estniska. En minoritet på 4,7 (31.12.2020) procent har finska som modersmål. Något större missnöje med språkförhållandena på Åland föreligger inte bland den inflyttade befolkningen. De som flyttar till landskapet vill som regel lära sig svenska.

Den årskurs i vilken undervisning i finska erbjuds som ett frivilligt andra språk kan variera mellan kommunerna. På lågstadiet ska eleverna erbjudas möjlighet att frivilligt läsa något av ämnena finska, tyska eller franska. Finska finns som valfritt språk åtminstone från årskurs fem. För Ålands lyceum antogs en läroplan år 2016 enligt vilken undervisning i finska erbjuds på tre nivåer. Finska kan läsas som A-språk, som A2-språk (en fortsättningskurs baserad på grundskolans lärokurs i finska), och som B3-språk där undervisningen inleds på nybörjarnivå. Enligt en tidigare läroplan för Ålands lyceum fanns det möjlighet att avlägga antingen studentexamen eller en för Åland speciell gymnasieexamen för den som inte studerat finska, men efter det att valfrihet infördes i studentexamen avskaffades gymnasieexamen.

Språkproblemen finns inom den privata handeln när det gäller svenskspråkig service i samband med inköp av varor och tjänster, exempelvis i fråga om bruksanvisningar och produktinformation. Genom Ålands statstillhörighet ingår Åland i det finska handelsområdet. Huvuddelen av varor och tjänster som levereras till Åland kommer från finska producenter eller via finska företag och importörer som har svårt att ge fullvärdig svenskspråkig kund- och produktservice. Språkproblem förekommer även inom den tredje sektorn. Föreningslivet har en stark lokal förankring men ofta har de åländska föreningarna finskspråkiga systerorgan och ”takorganisationer” som ska ge olika former av service. När det brustit i den svenskspråkiga servicen har vissa föreningar, t.ex. inom idrottsverksamheten, sökt kontakt med systerorganisationer eller takorganisationer i Sverige. Det kan t.ex. gälla behovet att få utbildning och tävlingsregler på svenska. I mitten på 90-talet började åländska idrottsföreningar inom vissa grenar att tillåtas tävla på jämlika grunder med svenska föreningar i Sverige.

Utbildningen på Åland

Sedan 1990-talet har antalet elever som efter grundskolan fortsätter utbilda sig på gymnasienivå ökat kraftigt. Det har i sin tur lett till att allt fler ungdomar fortsätter studierna utanför Åland efter gymnasieexamen. Drygt 1170, eller 83 procent, av de studerande utanför Åland gick år 2020 på högskola eller yrkeshögskola. Av dessa studerade 62 procent i Sverige och 33 procent i Finland. Under de fem senaste åren har antalet ungdomar som söker sig till studier i riket ökat markant.

En konsekvens av att så många studerande väljer att utbilda sig i Sverige är att en stor andel av den åländska arbetskraften har en svensk utbildning. Ett exempel är att majoriteten av grundskollärarna i landskapet har svensk utbildning.

Arbetsmarknad och näringsliv på Åland

Den åländska arbetsmarknaden och näringslivet skiljer sig från riket i övrigt. Fram till Covid 19-pandemins utbrott karaktäriserades den åländska arbetsmarknaden av en låg arbetslöshet jämfört med omkringliggande regioner och brist på arbetskraft inom vissa yrkesgrupper och under högsäsong. Arbetslösheten ökade endast i begränsad utsträckning under finanskrisen

2008-2009. Åren före pandemin, 2018 och 2019, låg arbetslöshetsgraden på 3,5 procent i genomsnitt. För ungdomar under 25 år var arbetslöshetsgraden något högre, runt fem procent på årsbas. Till följd av näringslivsstrukturen på Åland med en stor tjänstesektor, där turismen, passagerarsjöfarten och resandet över landsgränsen är betydande näringar, drabbade pandemin den åländska arbetsmarknaden hårt. I maj 2020 noterades den högsta arbetslöshetsgraden som har registrerats, 13,4 procent, och bland ungdomarna under 25 var arbetslösheten över 20 procent. Under sommaren återhämtade sig arbetsmarknadsläget något. I genomsnitt var arbetslöshetsgraden 9,5 procent 2020, för ungdomarna var motsvarande siffra 13,1 procent.

Ålands BNP-tillväxt har varit relativt svag sedan år 2000. Efter finanskrisen 2008 har den åländska tillväxten i genomsnitt legat strax under den finländska, den åländska BNP-utvecklingen uppvisar dock större variationer mellan åren. Enligt Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) beräknas BNP ha minskat med 15 procent under pandemiåret 2020. Enligt prognosen beräknas BNP-volymer återhämta sig något under 2021 och 2022 då tillväxten förväntas uppgå till runt 5 respektive 4 procent per år. Befolkningsstillväxten har däremot, tack vare inflyttningen varit god och ligger klart över Finlands som helhet. År 2020 ökade befolkningen med 245 personer eller 0,8 procent.

Sjöfartens verksamhetsförutsättningar har mycket stor betydelse för den åländska ekonomin – för transporter, sysselsättningen, landturismen samt för inkomsterna och den generella efterfrågan. Under 2000-talet har konkurrensen inom passagerarsjöfarten skärpts. Den åländskägda handelsflottans utveckling har under de senaste tjugo åren vuxit med cirka en fjärdedel och uppgick år 2020 till närmare 1 075 000 bruttoton. Andelen inhemskt flaggat tonnage av det totala åländskägda tonnaget har minskat från drygt hälften år 2000 till cirka en tredjedel 2020. Den åländska sjöfarten och resten av det privata näringslivet är starkt beroende även av andra externa faktorer som exempelvis förändringar i den svenska kronans växelkurs och oljepriserna.

Det kanske starkaste beroendet är emellertid av den finländska marknaden och av grundläggande institutionella förhållanden som det finländska skattesystemet och lönenivåerna i landet. Förändringar i den finländska ekonomin påverkar den åländska exporten, eftersom en betydande del av utförseln av såväl varor som tjänster går till riket.

Miljön

Ålands läge i Östersjön, den speciella skärgårdsmiljön med glesbygd, småskaligt jordbruk, sjötrafik samt ett näringsliv som domineras av småföretagande innebär helt andra miljöfrågor än i tätbebyggda samhällen med större industrier. Å ena sidan innebär det speciella utmaningar exempelvis när det gäller utsläpp från sjö- och landtrafik men å andra sidan öppnar det för innovativa lösningar och nya utvägar. Östersjöns tillstånd är av avgörande betydelse för befolkningens överlevnad.

Utmaningar för kommunförvaltningen på Åland

Kommunindelning och förvaltning hör till landskapets behörighet. Som en följd av behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet har de strukturella förändringar som genomförts eller genomförs inom stats-, landskaps- och kommunalförvaltning i riket inte berört området för Ålands självstyrelse. Landskapet har 16 kommuner varav den minsta, skärgårdskommunen Sottunga, har 101 invånare medan Mariehamn har 11 705 (31.3.2021). Kommunstrukturen och invånarnas fördelning mellan kommunerna ställer krav på anpassade lösningar t.ex. när det gäller samhällsservice och infrastruktur. Uppdelningen av de offentliga uppgifterna mellan kommuner och landskapet ser annorlunda ut än i riket. På Åland är det landskapsmyndigheterna,

inte kommunerna, som ansvarar för exempelvis hälso- och sjukvården, skolorna på gymnasialstadiet samt högskolan på Åland.

Den offentliga sektorn på Åland står inför betydande utmaningar med att klara det framtida välfärdsuppdraget. Befolkningen blir äldre samtidigt som det föds färre barn. Behovet av sjukvård och olika former av äldreomsorg förväntas växa. År 2019 var försörjningskvoten ca 80, vilket i praktiken innebär att för varje 100-tal personer i arbetsför ålder (20–64 år) fanns det 80 personer utanför arbetskraften att försörja. Den totala försörjningskvoten på Åland beräknas stiga ytterligare och förändringen är snabbare på Åland än i Norden i genomsnitt. Det innebär att varje person i yrkesverksam ålder inom två decennier, förutom sig själv, ska försörja nästan en person till. Försörjningskvoten i skärgårdskommunerna är högre än på fasta Åland.

1.7 Internationell jämförelse

Ålands ställning som ett självstyrande område med egen lagstiftningsmakt motsvaras av liknande autonomiarangemang på andra håll. Det som skiljer Åland från övriga autonomier eller självstyrelseområden är att särställningen grundar sig på sedvanerätten inom folkrätten och att lagtingets lagstiftningsmakt är exklusiv och inte delegerad. Globalt kan man räkna upp till mellan 60 och 70 olika autonomiarangemang. De förhåller sig på olika sätt till den stat, antingen enhetsstat eller federation, som den avancerade formen för självstyrelse verkar vid. Även i Europa finns flera dylika självstyrande områden, av vilka i detta sammanhang beaktas Färöarna och Grönland i Danmark, Sydtyrolen i Italien (som är en autonom provins i en av sammanlagt fem i grundlagens artikel 116 nämnda autonoma regioner), och Skottland och Nordirland i Förenade konungariket (nedan FK), samt några autonoma områden i Spanien (av de allt som allt 17 autonoma områden och 2 autonoma kommuner som konstituerat sig som sådana). Av dessa är Sydtyrolen (tyska – italienska), Baskien (baskiska – spanska) och Katalonien (katalanska – spanska) officiellt tvåspråkiga, Färöarna och Grönland i praktiken tvåspråkiga med ett dominerande lokalspråk, och Skottland och Nordirland enspråkiga (engelska), medan Nordirland kännetecknades tidigare av den i princip religiösa konflikten mellan protestanter som önskade att Nordirland förbli en del av FK och katoliker som förespråkade förening med Irland.

Dessa självstyrande områden är på olika sätt förankrade i jämförelseländernas statsförfattningar. Positivrättsliga bestämmelser om autonomier av samma karaktär som de om Åland i den finska grundlagen finns i Italiens och Spaniens grundlag, medan positivrättsliga bestämmelser som grundar autonomier saknas i Danmarks och det Förenade konungarikets statsförfattningar, i den senare av den orsaken att hela staten saknar en skriven grundlag. Artikel 2 i Spaniens grundlag är den enda av dessa grundlagar som formulerar en rätt till autonomi (eller självstyrelse). I Danmarks fall nämns både Färöarna och Grönland som valdistrikt i grundlagens 28 §, enligt vilken två folketingsmedlemmar väljs från vardera området, och i grundlagens 86 § om rösträttsålderns bestämmande genom lag eller med stöd av lag i dessa två områden, men de självstyrande områdenas existens baserar sig inte på någon bestämmelse i grundlagen, utan på vanlig lag stiftad av folketinget. I Danmark uppstår ett visst konstitutionellt skydd för de självstyrande områdena i de respektive självstyrelseförfattningarnas ingresser, vilka hänvisar till att självstyrelseförfattningarna tillkommit mot bakgrunden av överenskommelser mellan Danmarks regering och regeringarna i vardera självstyrande området.

I Förenade konungariket består det konstitutionella skyddet dels av så kallade konstitutionella konventioner, men därtill konstateras i 2016 års tillägg genom artikel 63A till the Scotland Act att det skotska parlamentet och den skotska regeringen är bestående delar av FK:s konstitutionella arrangemang och att dessa inte ska avskaffas förutom genom ett beslut som den skotska befolkningen godkänt i en folkomröstning. Ett fördragsrättsligt skydd existerar för Nordirland i det s.k. Långfredagsavtalet av år 1998 mellan FK och Republiken Irland, som trädde ikraft år

1999. Även i Italien existerar en fördragsrättslig bakgrund för autonomi i Sydtyrolen genom de Gasperi—Gruber-fördraget av år 1946 mellan Italien och Österrike.

Utvecklandet av ett områdes autonomi i riktning mot mer omfattande självstyre har i regel varit tämligen okontroversiellt, förutom i det fall att det autonoma området kräver att få bli en självständig stat utan att det samtidigt existerar t.ex. på kolonialism baserade starka argument (jfr Grönland). Danmark har år 2005 och 2009 möjliggjort omfattande överföring av lagstiftningsmakt till både Färöarna och Grönland genom dessa områdens egna beslut, i Italien har en överenskommelse nåtts 2014 om det finansiella systemet beträffande Sydtyrolen och det Förenade konungariket har så sent som 2016 fördjupat Skottlands självstyrelse efter en rådgivande folkomröstning där självständighet inte vann majoritetens understöd. Grönland har även tillerkänts möjligheten att bli självständigt.

Behörighetsfördelning

Behörighetsfördelningen mellan statens centrala nivå och den sub-statliga nivån kan anta två olika huvudalternativ, nämligen den typiska federala behörighetsfördelningen och behörighetsfördelningen för typiska autonomiarangemang. Vad gäller klassisk federal behörighetsfördelning kännetecknas den av att federationen har enumererade lagstiftningsbehörigheter medan delstaterna har residuala behörigheter, dvs. behåller den delen av sin ursprungliga interna suveränitet som inte överförs på federationen. Samtidigt är delstaterna institutionellt representerade i en federationskammare eller en senat genom vilken delstaterna deltar i utövningen av de federala lagstiftningsbehörigheterna tillsammans med en direkt vald folkrepresentation som inbegriper representanter från hela federationen. I federationer åsidosätter den federala lagstiftningen den delstatliga lagstiftningen, om de kommer i konflikt med varandra, vilket innebär att det förekommer en företrädesdoktrin. Den andra ytterligheten för behörighetsfördelning kännetecknas av att statens lagstiftare behåller residuala lagstiftningsbehörigheter efter att en delegering av enumererade behörigheter till det autonoma området ägt rum. Samtidigt gäller att ett autonomt område inte är institutionellt representerat i någon övre kammare eller motsvarande, utan de röstberättigade i det autonoma området deltar i de nationella valen på samma grund som röstberättigade i andra delar av landet. Mellan dessa huvudalternativ finns en del blandformer, däribland landskapet Åland, för vilket behörighetsfördelningen är ordnad så att både riksdagen och lagtinget har enumererade lagstiftningsbehörigheter med stöd av självstyrelselagens 18 § och 27 §.

Situationen för Färöarnas del motsvarade fram till 2005 enligt lov om Færøernes Hjemmestyre av år 1948 behörighetsfördelningen i en typisk autonomi, med residuala behörigheter för folketinget och enumererade för Färöarnas lögting. Lov om de færøske myndigheders overtagelse af sager og sagsområder (nedan: överföringslagen) av år 2005 ändrar hjemmestyrelöven såtillyvida, att den delar upp rikets lagstiftningsbehörighet i tre kategorier av ämnen och ämnesområden, nämligen icke-överförbara, sådana som kan överföras efter förhandlingar mellan Danmarks regering och Färöarna och sådana som kan överföras utan förhandlingar. I överföringslagens 1 § 2 stycke fastslås att statsförfattningen, medborgarskapet, högsta domstolen och utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik samt valuta- och penningpolitiken är ämnesområden som inte kan överföras till Färöarna. Dessa enumererade områden utgör kärnan av folketingets behörighet på Färöarna. I och med att även Färöarna har enumererade behörigheter, uppstår egentligen en likartad dubbelenumeration som för finländska riksdagens och Ålands lagtings del. Behörighetsfördelningssystemet i 2005 års överföringslag skapar emellertid ett förfarande genom vilket den färöiska lagstiftaren kan överföra behörigheter från riket genom sina egna lagstiftningsbeslut. Detta leder till att olika delar av den färöiska behörigheten etableras i ett antal olika färöiska lagar antagna vid olika tidpunkter på ett sätt som verkar fragmentariskt och svåröverskådligt, men i princip uppstår på Färöarna en enumeration av färiska lagstiftningsbehörigheter. Trots

omfattande överföringsmöjlighet och trots att många lagstiftningsbehörigheter överförts från folketinget till løgtinget, återstår ännu behörigheter beträffande Färöarna hos folketinget fastän de är överförbara och av vilka en del är gemensamma.

Vad gäller behörighetsområden som är nämnda i förteckning nr 1 i bilagan till den grönländska självstyrelselagen, lov om Grønlands Selvstyre, av år 2009 kan den grönländska självstyrelsen enligt 3 § själv fastställa tidpunkten för när de övergår till självstyrelsen. Förteckning nr 2 innehåller behörighetsområden som övergår till den grönländska självstyrelsen först efter förhandlingar med riksmyndigheterna. Den första gruppen behörigheter är mindre än för Färöarnas del, medan den andra gruppen är mer omfattande. Behörigheter som inte är övertagna av de grönländska självstyrelsemyndigheterna hör till riksmyndigheterna som residuala behörigheter. Trots att överföringsmöjligheten är mycket omfattande och trots att omfattande behörigheter överförts från folketinget till den grönländska självstyrelsen finns det ännu förhållandevis många sådana som hör till folketinget och som skulle kunna överföras till den grönländska självstyrelsen.

Jämfört med Färöarna innehåller den grönländska självstyrelselagen av år 2009 inte någon uppräkningslista av behörigheter som inte kan överföras, vilket möjliggör överföring av alla behörigheter till Grönland med tanke på uppnåendet av självständighet. Upplägget med behörighetsfördelningen är alltså ett annat beträffande Grönland än beträffande Färöarna: folketingets residuala behörigheter när det gäller Grönland motsvaras, när det gäller Färöarna, av numererade behörigheter. I likhet med Färöarna leder detta till att olika delar av den grönländska behörigheten etableras i ett antal olika grönländska lagar antagna vid olika tidpunkter, vilka sammantaget etablerar en enumeration för Grönlands del. I den grönländska behörighetsfördelningen behåller staten de residuala behörigheterna, medan det autonoma området har numererade behörigheter. Även om de två danska autonomierna uppvisar en från varandra avvikande konstruktion av lagstiftningsbehörigheter är den flexibilitet som det danska systemet upprättar genom överföringsmöjligheter efter beslut av det självstyrande områdets lagstiftare från den nationella lagstiftaren till autonomi ett ovanligt sätt att disponera över ett centralt kännetecken för suveränitet, nämligen lagstiftningsmakten.

För Skottlands del är utgångspunkten i the Scotland Act av år 1998 (ändrad år 2016) att det skotska parlamentets lagstiftningsbehörigheter inte påverkar FK-parlamentets makt att lagstifta för Skottland. Även om bilagan 5 till den skotska självstyrelselagen i princip enumererar det nationella parlamentets lagstiftningsbehörigheter och lämnar residuala behörigheter till det skotska parlamentet på ett sätt som liknar behörighetsfördelning i federationer, har det nationella parlamentet förbehållit sig den yttersta residuala makten att åsidosätta en lag stiftad av det skotska parlamentet. I en sådan situation skulle principen om FK-parlamentets suveränitet göra sig gällande: det skotska parlamentet kan inte förhindra att det nationella parlamentet stiftar en nationell lag med giltighet överallt i FK, och FK-parlamentet kan också ändra eller rentav upphäva den skotska självstyrelselagen, det senare emellertid under förutsättning av att det skotska parlamentet och den skotska regeringen samtycker till åtgärden samt att den skotska befolkningen godkänner denna i en folkomröstning. Denna legislativa överhöghet för FK-parlamentet betyder att det skotska parlamentets lagstiftningsbehörigheter inte är helt exklusiva. Däremot har man inom ramen för statsförfattningen för Förenade konungariket formulerat en politisk-konstitutionell konvention, den s.k. Sewel-konventionen, som år 2016 infördes i artikel 28(8) i the Scotland Act, enligt vilken FK-parlamentet normalt inte lagstiftar inom områden som är överförda till Skottland, förutom om det skotska parlamentet samtycker därtill.

Enligt den skotska självstyrelselagen är det möjligt att genom en "Order in Council"-förordning överföra i bilagorna 4 och 5 numererade nationella lagstiftningsbehörigheter till det skotska parlamentet och vice versa i en förenklad ordning utan att självstyrelselagen behöver ändras.

Förfarandet förutsätter samtycke från det nationella parlamentets båda kamrar och från det skotska parlamentet. Förfarandet har använts tämligen ofta, men enbart till att överföra nationella lagstiftningsbehörigheter till det skotska parlamentet, exempelvis i fråga om befogenheten att lagstifta om den skotska rådgivande folkomröstningen om Skottlands självständighet år 2014.

Nordirlands ställning baserar sig på Långfredagsöverenskommelsen mellan FK och Irland och utgår ifrån att Nordirland har rätt att utöva lagstiftningsmakt inom de områden där regionen hade myndighetsverksamhet vid ikraftträdandet av fördraget år 1998. Den lag som inomstatligt reglerar Nordirlands ställning, the Northern Ireland Act av år 1998, utgår ifrån att Nordirlands lagstiftande församling utövar överförda lagstiftningsbehörigheter, medan det nationella parlamentet utövar dels i bilaga 2 till the Northern Ireland Act nämnda undantagna behörigheter, vilka inte kan överföras till Nordirland, dels i bilaga 3 nämnda förbehållna behörigheter vilka kan överföras till Nordirland. Förutsättningen för en överföring av behörighet nämnd i bilaga 3 är att den brittiska Nordirlandsministern godkänner en sådan utövning av regional lagstiftningsmakt. Dylig överföring av nationell lagstiftningsmakt till Nordirland och utövning av denna lagstiftningsmakt är föremål för FK-parlamentets uppföljning och kontroll. Därtill har den lagstiftande församlingen i Nordirland möjlighet att hos FK-parlamentet anhålla om att det i nationell lagstiftning ska införlivas särskilda bestämmelser om Nordirland. Dyliga bestämmelser kan enligt fördraget särskilt ha sin grund i behörigheter som är överförda till Nordirland och för vilkas del paritet i vanliga fall bör upprätthållas, såsom socialskydd och bolagsrätt.

Systemet med fördelning av lagstiftningsbehörighet för Nordirland är därmed annorlunda än för Skottlands del och förefaller basera sig på dubbelenumeration av både nationella och regionala lagstiftningsbehörigheter. Denna uppdelning av lagstiftningsbehörigheter kan påverkas av att FK-förvaltningen kan avbryta den nordirländska självstyrelsens verksamhet och ställa Nordirland under direkt styre. Detta har inträffat fyra gånger efter 1998, år 2000 och 2001 för ett dygn var samt mellan den 14 oktober 2002 och den 7 maj 2007. Hittills har den lagstiftande församlingen lyckats sitta oavbrutet under endast två mandatperioder. FK-parlamentets suveränitet och FK-regeringens befogenheter kan således leda till att den nationella nivån i sista hand besitter den residuala lagstiftningsbehörigheten på samma sätt som för Skottlands del, även om ett statsfördrag utgör grunden för arrangemanget.

Italien var ursprungligen med stöd av 1948 års grundlag en regionaliserad stat där det nationella parlamentet i princip utövade residuala lagstiftningsbehörigheter, medan de olika regionerna hade något olika formulerade enumererade lagstiftningsbehörigheter. Sedan millennieskiftet har Italien emellertid strävat efter att utveckla en allt mer federal statsstruktur, som för behörighetsfördelningens del märks i att grundlagens artikel 117 uppdelar lagstiftningsmakten i tre delar genom en enumeration av den nationella lagstiftarens behörigheter, genom en enumeration av behörigheter som är gemensamma. Den nationella lagstiftaren fastslår endast de grundläggande principerna inom ett visst behörighetsområde, medan regionerna ansvarar för utövandet av den egentliga lagstiftningsmakten inom det gemensamma området. Regionerna har lagstiftningsbehörighet inom alla ämnesområden som inte uttryckligen omfattas av nationell lagstiftning. Det här betyder att den nationella lagstiftaren har enumererade lagstiftningsbehörigheter och den regionala lagstiftaren residuala.

Regionen Trentino-Alto Adige/Südtirol är en region som baserar sin verksamhet på en specialförfattning, Sonderstatut für Trentino-Südtirol, som antagits år 1972 i grundlagsstiftningsordning av det nationella parlamentet. Enligt grundlagens artikel 116(2) och specialförfattningen utgörs denna region av två autonoma provinser, Trento och Bolzano (dvs. Sydtyrolen). Med stöd av specialförfattningen om autonomi har regionens lagstiftande makt till stora delar över-

förts på provinserna. Detta betyder att provinsen Sydtyrolen har enumererade lagstiftningsbehörigheter med stöd av specialförfattningens artiklar 8 och 9, och därtill möjlighet att specificera vissa nationella lagars tillämpning i provinsen. En del av de behörigheter som provinsen har faller inom området för de för det nationella parlamentet och regionen etablerade gemensamma behörigheterna, men det är i sådana fall provinsen som utövar behörigheterna, inte regionen, som egentligen saknar betydande lagstiftningsbehörigheter. Förhållandet mellan den nationella lagstiftaren och Sydtyrolens lagstiftare uppvisar därmed en dubbelenumeration, dvs. att båda har uppräknade lagstiftningsbehörigheter, men samtidigt upprättas flera på olika sätt överlappande behörigheter som gör helhetsbilden komplex. Spaniens grundlag av år 1978 räknar i artikel 149 upp statens exklusiva lagstiftningsbehörigheter och anger i artikel 148 en icke-uttömmande förteckning på lagstiftningsbehörigheter som de 17 autonoma områdena kan utnyttja med stöd av sin autonomiförfattning, vilket i princip betyder att olika autonoma områden kan ha olika omfattande lagstiftningsbehörigheter. Avsikten var att så kallade historiska samfund skulle ha mer omfattande lagstiftningsbehörigheter och att de övriga regionala samfunden skulle ha mer begränsade behörigheter, men även den senare kategorin har gått in för så omfattande behörigheter som möjligt inom ramen för den av grundlagen erbjudna dynamiken (därtill finns två autonoma kommuner på den nord-afrikanska kusten, Ceuta och Melilla, som inte har lagstiftningsbehörigheter). Av den orsaken är merparten av de autonoma områdena likartat organiserade, medan Baskien och Navarra har något mer behörighet särskilt inom beskattningens område.

Artikel 149(3) innehåller regler för hur de olika lagstiftningsbehörigheterna förhåller sig till varandra. Behörigheter som enligt grundlagen inte uttryckligen hör till statens behörigheter kan höra till autonomiernas behörigheter med stöd av deras autonomiförfattningar beroende på vilka de valt att inkludera i autonomiförfattningarna. Autonomiernas behörigheter är således enumererade. För dessa gäller ingen företrädesrätt för statens lagstiftning vid eventuell normkonflikt. Till exempel Baskiens autonomiförfattning uppräknar i artikel 10 allt som allt 39 olika behörighetsområden, men nämner i andra artiklar även ytterligare behörigheter. Samtidigt gäller att behörigheter som inte enligt autonomiförfattningen fördelas till en autonomi hör till staten. I en normkonflikt mellan en autonomilag inom en behörighet som inte tilldelats exklusivt till autonomin genom autonomistatuten, å ena sidan, och statens lagstiftning, å andra sidan, är det statens lagstiftning som gäller. I dylika situationer av överlappande behörighet antar statens lagstiftning en kompletterande karaktär i förhållande till det autonoma områdets lagstiftning. Därtill kan statens lagstiftare enligt artikel 150 överföra lagstiftningsbehörighet på autonomier antingen i vanlig lagstiftningsordning i situationer där den statliga överföringslagstiftningen bestämmer förutsättningarna under vilka behörigheterna utövas av autonomierna eller i grundlagsstiftningsordning sådana för staten enumererade behörigheter vilka till sin karaktär kan anses vara överförbara. I det senare fallet ska staten även trygga finansieringen av uppgifterna som följer av behörighetsöverföringen. Det spanska systemet för behörighetsfördelning upprättar således egentligen två enumerationer, men tillerkänner en viss residualitet för statens lagstiftare på ett för autonomiarrangemang typiskt sätt samtidigt som det existerar en del delade och överlappande behörigheter.

Sätten för behörighetsfördelning mellan respektive moderland och autonomt område samt den rättsliga tekniken för denna fördelning är således varierande i de länder som ingår i jämförelsen. Den typiska autonomisituationen med residualitet för den nationella lagstiftaren är närvarande för Grönlands del samt i viss mån för Nordirlands och Skottlands del av orsaker som sammanhänger med det nationella parlamentets suveränitet. Även Spanien kan i någon mån anses höra till denna grupp, men där uppvisar behörighetssystemet redan drag av en klarare dubbelenumeration, något som kan anses förekomma för Färöarnas och Sydtyrolens del. Mest flexibilitet uppvisar behörighetssystemet beträffande Färöarna och Grönland, där de lagstiftande församlingarna själva kan påverka omfattningen av sina behörigheter. Det brittiska systemet är också

tämligen flexibelt i det avseende, även om beslutet för Skottlands och Nordirlands del om överföring av behörigheter egentligen fattas av nationella myndigheter. Mera låsta system hittas i Spanien och Italien, där det förstnämnda i princip bygger på en möjlighet att dynamiskt utveckla behörigheterna hos autonomierna, medan det sistnämnda liknar det gällande åländska behörighetsfördelningssystemet. Samtidigt får nationell lag inte företräde framom Färöarnas, Grönlands och Sydtyrorens samt även de spanska autonomiernas lagstiftning inom icke-överlappande behörigheter, medan bestämmelser i den skotska och nordirländska lagstiftningen åtminstone i princip kan åsidosättas av nationell lag genom hänvisning till parlamentssuveränitet.

Det ekonomiska systemet och egen beskattningsrätt

Behörighetsfördelningen och -överföringen mellan Danmarks folketing och Färöarnas løgting baserar sig på principen om att behörighetsöverföring samtidigt innebär överföring av finansieringsansvar. Finansieringsansvaret på Färöarna baserar sig på tillämpningen av 1983 års løgtingslag om landsskatt och kommunalskatt, som skapar allmän skattskyldighet för personer och bolag av olika slag. De färöiska skatterna utgjorde ca 41,8 % av den färöiska landskassans inkomster år 2016, medan avgifter och tullar utgjorde 42,8 %. Det finns ett undantag till denna huvudprincip, nämligen behörighet som överförts med stöd av hjemmestyrelsens 9 §. Inom området för social- och hälsovård betyder detta att Färöarna får över den danska budgeten ett årligt anslag för reglering och förvaltning av dessa ämnesområden. Storleken av detta ”bloktilskud” fastställs i en folketingslag efter att förhandlingar förts mellan danska myndigheter och den färöiska landskapsregeringen om de beviljningar som enskilda sakområden förutsätter. Den gällande lagen, lov nr 1660 af 20/12/2016 om tilskud til Færøernes hjemmestyre for 2016—2019, täcker en fyraårsperiod enligt vilken anslaget för 2016 är 641,8 miljoner kronor, som utgjorde 13,9 % av den färöiska landskassans inkomster år 2016. Anslaget för 2017—2019 är i princip detsamma, förutom att finansministeriet kan för de tre senare åren på basis av avtal med landskapsförvaltningen fastställa att anslaget är lägre. Färöarnas landskapsförvaltning beslutar självständigt hur anslaget används inom ramen för de olika sakområdena för de färöiska behöven.

Det grönländska ekonomiska systemet är likartat och baserar sig på landsskatt och kommunalskatt samt ett ”bloktilskud” från statsbudgeten, men proportionerna är omvända i jämförelse med Färöarna. Enligt 5 § självstyrelselagen av år 2009 tillskjuter staten årligen 3 439,6 miljoner kronor till självstyrelsen och anslaget justeras årligen mot bakgrunden av det allmänna pris- och löneindexet. Till exempel under år 2012 utgjorde direkta skatter till Grönlands självstyrelseförvaltning 15,8 % av intäkterna, medan de indirekta skatterna utgjorde 13,5 %. Anslaget från statsbudgeten för 2012 utgjorde 55,8 % av den grönländska självstyrelseförvaltningens inkomster. Enligt självstyrelselagens 7 § har Grönland rätt till intäkter för råvaror som utvinns inom Grönlands område, men i den mån intäkter för dylika inflyter till den grönländska budgeten, bör det statliga årsanslaget reduceras till ett belopp som motsvarar hälften av dessa intäkter till den del de överstiger 75 miljoner kronor.

Den skotska självstyrelsens ekonomiska bas är tämligen löst reglerad i the Scotland Act. Artikel 64(2) konstaterar endast att Skottlandsministern bör från tid till annan till den skotska allmänna budgeten utbetala, ur medel som FK-parlamentet ställer till ministrarnas förfogande, belopp som ministern bestämmer. Från 1998 har Skottlands parlament haft möjlighet att utöva beskattningsmakt genom att öka eller minska skatteuttaget inom Skottlands område med 3 %. En ökning hade gett Skottlands budget egna inkomster, men denna möjlighet har veterligen inte använts. År 2012 utökades Skottlands behörighet inom inkomstskatt något samtidigt som vissa skatteslag överfördes till Skottlands behörighet. Den huvudsakliga inkomstposten i Skottlands budget har emellertid bestått av det anslag som utbetalats av ministern på ovan nämnt sätt och som under 2015—2016 uppgick till 84 % av inkomsterna i budgeten. Detta anslag har uträknats för de

olika delarna av FK enligt den s.k. Barnett-formeln, som beaktar den relativa andel som varje landsdel, inklusive Nordirland, borde få i budgetöverföringar i förhållande till befolkningsmängden och de behörigheter som landsdelen förfogar över. Barnett-formeln är inte lagfäst, utan kan i princip ändras av det nationella finansministeriet. Å andra sidan har autonomierna kunnat disponera fritt över anslaget. Utöver det allmänna Barnett-anslaget har en del av den skotska budgeten finansierats genom särskilda anslag från statsbudgeten. De år 2012 överförda skattebehörigheternas andel av den skotska budgetens inkomstsida var under 2015—2016 endast 1,5 %, men i och med att Skottland har skattebehörighet inom vissa slag av lokala skatter, kan man uppskatta att Skottland haft skattebehörighet för omkring 10 % av alla skatter som uppbärs i Skottland. Genom ändringarna i the Scotland Act 2016 har Skottland fått ökade möjligheter att påverka inkomstskattesatser och progressionsnivåer och den andel av mervärdesskatten som uppbärs i Skottland samtidigt som man helt överfört flygpassageraravgiften från nationell behörighet till Skottland. Effekterna av dessa nya behörigheter är inte ännu kända.

Även Nordirland får merparten av sin budget genom anslag från statsbudgeten som uträknats enligt ovan nämnda Barnett-formel, men även genom särskilda anslag. Av alla landsdelar i FK får Nordirland den proportionellt sett största andelen av dessa överföringar, följt av Skottland och Wales. Bolagsskatten har överförts genom lagändring från nationell behörighet till Nordirland genom the Corporation Tax (Northern Ireland) Act 2015, och den lagstiftande församlingen i Nordirland har bestämt att skattesatsen ska vara 12,5 %, som är densamma som i republiken Irland, från ikraftträdandet av behörighetsöverföringen i april 2018. Till Nordirland har också överförts behörighet inom området för flygpassageraravgifter beträffande långdistansflyg och det har beslutits att skattesatsen är noll.

Enligt artikel 119 i Italiens grundlag har kommuner, provinser, storstäder och regioner autonomi beträffande sina inkomster och utgifter och deras ekonomiska resurser ska vara självständiga. De har rätt att bestämma och påföra skatt och uppbära andra inkomster inom ramen för ett koordinerat system för statsfinansiering och skatteuppbörd, även om staten innehar merparten av skattebehörigheten. Avsikten är emellertid att t.ex. provinserna ska fullt ut finansiera de offentliga uppgifter som de har påförts. Därför kan de få olika typer av understöd ur statsbudgeten. Skatteuttaget i Sydtyrolen baserar sig i princip på artikel 75 i specialförfattningen om Sydtyrolens autonomi och allokeringar en särskild andel av skatteuttaget för ett skatteslag till Sydtyrolen enligt följande och med beaktande av vissa modifieringar som följer av andra bestämmelser: 9/10 av registrerings- och stämpelskatten och skatter på statliga koncessioner; 9/10 av tobaksskatten; 8/10 eller 9/10 av mervärdesskatten, beroende på omständigheterna; 9/10 av bränsleaccis; 9/10 av alla andra direkta eller indirekta skatter. Detta betyder att Sydtyrolen tidigare i princip återfått nästan alla skattemedel som uppburits inom dess område. År 2014 slöts en finansöverenskommelse mellan Sydtyrolen och den italienska regeringen som lägger om systemet så att 100 % av skattemedlen blir i Sydtyrolen, men därav betalas 10 % jämte en utjämningsavgift till den italienska staten. I och med att Sydtyrolen därtill har andra möjligheter att utöka inkomsterna i provinsbudgeten, såsom genom andelar i eventuella regionala skatter och genom att uppbära i artikel 72 etablerad inreseskatt, har denna provins proportionellt sett bättre ekonomiska förutsättningar än de övriga provinserna och regionerna i Italien. Sydtyrolens egen skattebehörighet är således mycket begränsad, men genom behållandet av skatter som staten uppburit tryggas i princip en hög självfinansieringsgrad.

Utgångspunkten för det finansiella systemet i Spanien är enligt artikel 131 i grundlagen att staten har övergripande ansvar över de offentliga finanserna bl.a. med tanke på att balansera och harmonisera regional utveckling och att staten kan genom lag styra de offentliga finanserna. Enligt artikel 156 i den spanska grundlagen ska de autonoma områdena åtnjuta finansiell autonomi, dock i enlighet med principerna om koordinering med det statliga finansministeriet och

med hänsyn till solidaritet mellan alla spanjorer. Med stöd av artikel 157 kan autonoma områdens finanser bestå av bl.a. skatter och avgifter av olika slag som staten helt eller delvis överlåter åt dem, de autonoma områdenas egna skatter, tillägsskatter och avgifter och överföringar från den statliga utjämningsfonden eller från statsbudgeten, men närmare bestämmelser om utövningen av finansbehörigheterna, om tvistlösning och om finansiellt samarbete mellan de autonoma områdena och staten meddelas genom lag stiftad i grundlagsordning (den gällande lagen är organisk lag nr 3/2009 av den 18 december 2009). Den statliga styrningen har skapat spänningar mellan staten och de autonoma områdena särskilt under den ekonomiska krisen efter 2009, då staten kunde ingripa i autonomiernas finanser genom lagstiftning antagen med stöd av artikel 149(1), punkt 13, om statens behörighet inom området för grundläggande regler och koordinering av allmän ekonomisk planering. Grundlagens artikel 133 etablerar därtill att staten har den primära behörigheten att uppbära skatter på basis av lag. Däremot stipuleras i artikel 133(2) att även autonoma områden kan skapa skatteslag och påföra skatt på sätt som grundlagen och lagen bestämmer. Autonoma områden kan således i sin grundförfattning ha större eller mindre behörighet inom beskattningens område (t.ex. fastighetsöverföringsskatt), men skatteuppbörden sköts för de flesta skatteslagens del (inkomstskatt, socialskyddsavgift, bolagsskatt, mervärdesskatt) av det statliga skatteverket. Merparten av de autonoma områdenas finansiering utgörs emellertid av budgetöverföringar från statsbudgeten och från utjämningsfonden enligt artikel 158.

Statens mekanism för finansiering av autonomier består av flera komponenter, däribland en utjämningskomponent för resurssvaga autonomier, men den viktigaste komponenten utgörs av att en autonomi återfår 50 % av den statliga skatteuppbörd som äger rum inom dess territorium. För t.ex. Katalonien betyder detta, att inkomstskatten svarar för mer än två tredjedelar av återflödet av skattemedel. För alla andra autonomier än Baskien och Navarra består finansieringen av överföringar enligt den statliga överföringsmekanismen (i Kataloniens fall ca 91 % år 2014) och av egna skatter, försäljning av egendom och andra inkomster (i Kataloniens fall ca 9 % år 2014). I Valencia utgjorde inkomsterna från den statliga överföringsmekanismen utifrån direkta och indirekta skatter uppburna i autonomin enligt budgeten för år 2016 ca 54 % av inkomsterna, medan ca 17 % utgörs av andra understöd från staten och EU och ca 24 % av lån. En autonomi har i princip rätt att påföra eget tillägg på inkomstskatt, men har vanligtvis inte gjort detta för att inte öka på skattetrycket. En autonomi kan också försöka skapa nya skatteslag, men utrymmet för dylika är mycket snävt. Till exempel Valenciens egna skatter består av bl.a. arvsskatt, gåvoskatt och vadslagningskatt, vilka kan utgöra upp till 8 % av skatteinkomsterna. Den pågående konflikten mellan Katalonien och staten gäller i högsta grad balansen mellan skatteuppbörden och överföringar från statsbudgeten, för Katalonien anser att det står för en oproportionerligt stor andel av de statliga utgifterna utan att återfå tillräckligt mycket.

Därtill har Baskien och Navarra, vars autonomier baserar sig på var sin autonomistadga stiftad i grundlagsstiftningsordning enligt vilka de förfogar över sina egna medel, särskilda beskattningsbehörigheter som baserar sig på historiska omständigheter. Dessa två autonomier finansierar således sin verksamhet helt med skatter uppburna inom dem (bl.a. inkomstskatt, företagskatt, förmögenhetsöverföringsskatt, stämpelskatt), men bidrar till statsbudgeten genom betalning av utjämningsbelopp som dessa två områden förhandlar separat om med staten. Den finansiella överenskommelsen innehåller bl.a. principer om det autonoma skattesystemets uppbyggnad och en förpliktelse om att upprätthålla samma relativa skattetryck i Baskien och Navarra som i det övriga Spanien samt en förpliktelse att täcka utgifterna för all statlig verksamhet som inte har övertagits av den autonoma regionen Baskien till ett belopp uträknat på basis av ett avräkningsbelopp som kan justeras årligen.

Europeiska unionens rättsordning erkänner åtminstone Baskien som institutionellt, förfarandemässigt, ekonomiskt och finansiellt autonomt för egen hantering av icke-selektiva statsstöd, i

och med att Baskien till sin finansiering är tillräckligt autonomt i förhållande till medlemsstatens statliga budget på ett sådant sätt att denna autonomi inte kan räkna med budgetöverföringar från statsbudgeten för täckandet av utgifter med anledning av statsstöden. Istället bör Baskien täcka kostnader för eventuella icke-selektiva statsstöd genom egen verksamhet, t.ex. skatteuppbörd (förenade målen C 428/06—C 434/06, Unión General de Trabajadores de La Rioja et. al., 11 september 2008, ECR 2008 I-06747). Däremot ansågs inte den portugisiska autonoma regionen Azorerna uppfylla dessa kriterier med avseende på skatte- och statsstödsåtgärder som vidtagits där (mål C 88/03, Portugal mot kommissionen (REG 2006, s. I 7115).

För att Åland skulle kunna ansluta sig till Europeiska unionen krävdes ett beslut av lagtinget med kvalificerad majoritet. Som avslutning på medlemskapsförhandlingarna fogades till Finlands anslutningsfördrag ett protokoll Nr 2 om Åland. I ingressen till protokollet hänvisas till Ålands särskilda ställning enligt internationell rätt som grund för de i protokollet mera detaljerade undantag från EU-rätten som tillämpas på Åland. Enligt protokollet hindrar inte bestämmelserna i EU-fördraget tillämpningen av begränsningar som gäller rätten för personer och sammanslutningar som inte har hembygdsrätt på Åland att förvärva och äga fast egendom samt att idka näring i landskapet. Enligt protokollet hör Åland till tullunionen, men omfattas inte av tillämpningsområdet för EU: s bestämmelser om harmonisering av lagstiftningen om indirekt beskattning. Undantaget möjliggör skattefri försäljning inom fartygs- och flygtrafiken och syftet med undantaget var att upprätthålla en livskraftig lokal ekonomi på Åland. Åland hör till euroområdet. Också protokollet utgör en del av EU: s primärrätt.

Hembygdsrättsinstitutet

Hembygdsrättsinstitutet är en speciell statusrättighet som endast återfinns i Finland beträffande Åland. Hembygdsrätten utgör grund för utövning av rösträtt i lagtingsval, förvärv av fast egendom och idkande av näring samt undantag för fullgörande av värnplikt.

Utgångspunkten för Färöarnas och Grönlands del är att den som flyttar till dessa autonomier får fulla grundläggande rättigheter från upptagandet av fast vistelse, eftersom den danska grundlagen enligt dess 1 § gäller för alla delar av Danmark. Därmed får t.ex. danska medborgare som flyttar till Färöarna rösträtt i valen till de lagstiftande församlingarna på samma villkor som lokalbefolkningen. Detta framgår även av 10 § 1 mom., andra satsen, i hjemmestyrelöven av år 1948, enligt vilken den som har danskt medborgarskap och som är hemmahörande på Färöarna anses vara en färing. Upptagande av fast bosättning är således kriteriet för åtnjutandet av sådana rättigheter och skyldigheter som den färöiska lagstiftningen skapar, såsom rösträtt i valen till lögtingen och skattskyldighet. Tidigare försök att t.ex. i skattelagstiftningen upprätthålla en på långvarig bosättning baserad skillnad mellan färingar och inflyttade danskar har ogillats av rättsväsendet. För Grönlands del torde det förhålla sig likadant mot bakgrunden av grundlagens 1 §, men för rösträtt i valen till den lagstiftande församlingen förutsätts sex månaders vistelse. Självstyrelselagen av år 2009 utgår i ingressen ifrån att det grönländska folket är ett folk i folkrättsligt avseende med rätt till självbestämmande. Därmed kan det bli aktuellt att i framtiden avgränsa ett grönländskt folk, särskilt med tanke på att 21 § självstyrelselagen konstaterar att beslutet om Grönlands självständighet fattas av det grönländska folket. I en sådan situation kan det hända att en bestämmelse måste införas om när en inflyttads vistelse ska anses vara permanent, för att folkomröstningsresultatet inte skulle påverkas av inflyttade personer som inte anses höra till det grönländska folket.

I Skottland och Nordirland görs ingen åtskillnad mellan fast bosatta och inflyttare. Till exempel är rösträtten till lagstiftande församlingar i dessa två autonomier kopplad till innehav av rösträtt vid valen till kommunfullmäktige. Således är den person röstberättigad i valen till de skotska och nordirländska lagstiftande organen i någon valkrets som på valdagen skulle ha rätt att rösta

i kommunalvalen och är registrerad i rösträttsregistret för kommunalval med en adress inom valkretsen. Den praktiska följden av att rösträtten kopplas till kommunalval är att kretsen för röstberättigade i autonomivalen är utökad utöver medborgare i FK till sådana EU-medborgare som är bosatta i Skottland eller Nordirland (detta torde förändras år 2019 genom FK:s utträde ur EU). Lagstiftningsbehörighet beträffande rösträttsfrågor har emellertid i viss mån överflyttats på det skotska parlamentet genom the Scotland Act 2016, men dessa behörigheter har veterligen inte ännu använts.

Även i Spanien gäller att ingen åtskillnad görs mellan fast bosatta och inflyttare så länge som de övriga förutsättningarna för rösträtt i valen till de autonoma områdenas lagstiftande församlingar uppfylls, däribland spanskt medborgarskap enligt artikel 23(1). Baskiens autonomiförfattning hänvisar till det baskiska folket men etablerar i artikel 7(1) att en persons politiska status som bask tillerkänns var och en som är officiellt bosatt i någon kommun inom det autonoma området.

Sydtirolens autonomiförfattning stipulerar i artikel 25(2) att utövandet av rösträtt i provinsen förutsätter fyra års oavbrutet hemvist inom regionen, och enligt artikel 10(3) har medborgare som är bosatta i Sydtirolen förtur vid arbetsförmedling inom Sydtirolens område. Dessa bestämmelser förefaller vara de enda bland de autonomiarrangemang i denna jämförelse som åstadkommer liknande juridiska konsekvenser som hembygdsrätten i landskapet Åland. Bestämmelsen om rösträtt har föranlett rättstvister, men i ett mål där Europeiska människorättskommissionen år 1997 förklarade klagomålet icke-prövningsbart konstaterade kommissionen, med beaktande av bl.a. syftet med fördragsarrangemanget mellan Italien och Österrike och den sociala, politiska och ekonomiska situationen i regionen Trentino-Alto Adige samt det faktum att klagandena i ett tidigare skede av sitt liv bott i regionen och att de strax innan valen igen bott två år i regionen, att det inte var oskäligt att kräva fyra års oavbruten vistelse som förutsättning för rösträtt. Kravet på fyra års vistelse etablerades för att skydda de tysk- och latinspråkiga minoriteterna, till vilka klagandena inte hörde, och staten hade en bred prövningsmarginal och ett viktigt syfte med kravet. Begränsningen av klagandenas rätt att rösta i de regionala valen var därför inte godtycklig och därmed inte heller oförenlig med artikel 3 i första protokollet till Europeiska människorättskonventionen (*Polacco and Garofalo v. Italy*, Eur. Comm. of Human Rights, AppNr 23450/94, 15/09/1997). Upprätthållandet av arrangemang av detta slag förutsätter således att särskilda grunder existerar.

Behörighetskontroll

De färöiska och grönländska systemen för behörighetskontroll är likartade. Den färöiska självstyrelselagens 6 § och den grönländska självstyrelselagens 19 § upprättar en tvistlösningsnämnd som kombinerar en politisk och en judiciell dimension. Enligt bestämmelsen som gäller Färöarna föreläggs tvivelsmål om den färöiska självstyrelsens kompetens i förhållande till riksmyndigheterna en nämnd som består av två av Danmarks regering och av två av färöiska landskapsregeringen valda medlemmar samt tre av högsta domstolens president utnämnda medlemmar i högsta domstolen. En av domarmedlemmarna utses till tvistlösningsnämndens ordförande. Om enighet uppnås mellan de fyra av regeringarna valda medlemmar, är saken avgjord, men om enighet inte uppnås mellan de fyra, avgörs tvisten av de tre domarmedlemmarna. Den politiska delen av tvistlösningsnämnden har därmed en möjlighet att agera först, vilket betyder att den juridiska dimensionen hos tvistlösningsnämnden finns i reserv för situationer som den politiska dimensionen inte kan lösa. För Färöarnas del kan statsministern besluta att suspendera den prövade åtgärdens handläggning tills ärendet är avgjort, medan en dylik suspension beslutas för Grönlands del av nämnden.

Den behörighetskontroll som upprättas för de två autonomiernas del uppvisar en ensidighet i och med att det endast är den färöiska och grönländska delen av behörigheterna som kan kontrolleras, inte den delen som den danska rikslagstiftaren eller danska regeringen ansvarar för. Mekanismen med tvistlösningsnämnden har därtill veterligen aldrig använts, vilket tyder på att meningsskiljaktigheter mellan riksmyndigheter och färöiska respektive grönländska myndigheter har lösts förhandlingsvägen eller informellt innan man behövt aktivera tvistlösningsförfarandet, eller så har oklara frågor lämnats olösta. Däremot finns det några domar av vilka en prövning av behörighetsfördelningen framgår.

För Skottlands del upprättar the Scotland Act ett mycket varierat system för behörighetskontroll som innehåller administrativa, politiska, och judiciella inslag, men på ett sätt som inte innebär kontroll av utövning av lagstiftningsmakten hos FK-parlamentet, som fortsättningsvis baserar sin verksamhet på principen om parlamentets suveränitet. Visserligen har FK-parlamentet gett en konstitutionellt betydelsefull utfästelse i den s.k. Sewel-konventionen om att inte utan tillstånd av det skotska parlamentet lagstifta inom det skotska parlamentets lagstiftningsbehörighet, men det sistnämnda har gett sitt tillstånd till FK-parlamentets lagstiftningsåtgärder varje gång ett sådant har begärts. Detta förfarande, som skapats för att hantera utövning av sub-statlig lagstiftningsmakt i en situation där en skriven statsförfattning saknas, kunde anses införa ett visst inslag av asymmetri i systemet, men med utgångspunkt i den fortsättningsvis starka principen om FK-parlamentets suveränitet kan man inte riktigt klassificera Sewel-förfarandet som en motvikt till de drag i det skotska systemet som skapar ensidighet i förfarandet med behörighetsövervakning.

När det skotska parlamentet stiftar lagar inom sin lagstiftningsbehörighet finns flera behörighetskontroller redan i lagstiftningskedet. Bland annat sker under lagberedningskedet flera kontroller om att den skotska proposition som ska avges hålls inom den skotska behörigheten. Denna kontroll, som sker i samråd med centraladministrationen i London, är till stor del administrativ. De berörda ministerierna i London filtrerar de skotska lagförslagen och försöker på förhand identifiera bestämmelser som är problematiska i förhållande till de nationella brittiska lagstiftningsbehörigheterna. Om oförenligheter upptäcks, förutsätter systemet att de avlägsnas. Därtill förutsätts att det skotska parlamentets talman ger en försäkran vid stiftandet av en skotsk lag om att lagen är inom det skotska parlamentets behörighet. Därefter kan ännu Skottlands justitieminister, generaladvokat eller högsta åklagare hänskjuta lagen till FK:s högsta domstol. Även en minister i FK:s regering, i praktiken främst Skottlandsministern, kan delta i behörighetskontrollen genom att utfärda ett förbud mot att den skotska lagen överlämnas till drottningen för samtycke, om lagen är oförenlig med landets internationella förpliktelser eller nationell säkerhet eller försvar eller om lagen påverkar FK-parlamentets lagstiftningsmakt, men möjligheten har veterligen aldrig använts. I Nordirland skiljer sig förfarandet något från det skotska, för där ska lagen efter slutgiltigt godkännande överlämnas till Nordirlands justitieminister och generaladvokat för behörighetskontroll för att bedöma om behörighetsfrågan bör lämnas till FK:s högsta domstol för förhandsavgörande. Om högsta domstolen anser att lagen överskrider lagstiftningsorganets behörighet, kan lagen inte få stadfästelse av drottningen, utan återgår till det nordirländska parlamentet för omprövning av de problematiska bestämmelserna. Förfarandet har emellertid använts sparsamt.

När den skotska lagen är godkänd men väntar på drottningens samtycke (vilket normalt är en formalitet) kan Skottlandsministern i FK-regeringen ännu anhålla om förhandsavgörande av högsta domstolen om huruvida den skotska lagen håller sig inom den skotska lagstiftningsbehörigheten. Högsta domstolen kan härvid förklara att lagen är utanför den skotska behörigheten, varvid lagen förfaller. Detta skede av lagstiftningskontrollen liknar det franska sättet att pröva en lags grundlagsenlighet vid Conseil constitutionnel och också den finska högsta domstolens

roll vid granskningen av en landskapslags förenlighet med självstyrelselagens behörighetsfördelning. I ett läge där den skotska lagen trätt ikraft kan ännu tillämpningen av lagen bli föremål för domstolsprövning i ett konkret mål och därmed i sista hand för högsta domstolens avgörande. Dyliga situationer har hittills främst uppstått med avseende på den skotska lagstiftningens förhållande till Europeiska människorättskonventionen, men i ett antal fall har högsta domstolen också prövat den skotska lagens förhållande till de lagstiftningsbehörigheter som FK-parlamentet i London har. Samma möjlighet till behörighetskontroll i tillämpningsskedet existerar beträffande Nordirlands lagstiftning.

I ingen av dessa olika situationer av administrativ, politisk eller judiciell behörighetskontroll blir det fråga om att kontrollera huruvida FK-parlamentet överträtt sin behörighet, vilket gör det möjligt att klassificera detta system som ensidigt i jämförelse med t.ex. Italien och Spanien. Det är enbart de skotska och nordirländska lagstiftningsorganens lagstiftningsbehörighet som kontrolleras i den mångfacetterade behörighetsprövningen. Orsaken till detta återfinns i principen om FK-parlamentets suveränitet, som varken kan ifrågasättas eller kontrolleras av nationella domstolar eller andra myndigheter.

Utgångspunkten i den italienska grundlagens artikel 127 är att Italiens regering kan ifrågasätta en regional lags grundlagsenlighet inför statsförfattningsdomstolen, medan en region kan ifrågasätta grundlagsenligheten hos statlig lagstiftning på samma sätt, om regionen anser att statens lagstiftning inkräktar på regionens behörighet. Systemet för behörighetskontroll är således symmetriskt. Detta sätt för behörighetskontroll upprepas i artiklarna 97 och 98 i Sydtyrolens autonomiförfattning, som dels ger Italiens regering möjlighet att ifrågasätta provinslagstiftningens grundlagsenlighet och förenlighet med specialförfattningen, dels provinsens (och även regionens) organ möjlighet att ifrågasätta den statliga lagstiftningens grundlagsenlighet. Provinsen (och regionen) kan också anhålla om fastställande av behörighet, om staten genom någon annan åtgärd gjort intrång på provinsens (eller regionens) behörighetsområde. Ett antal olika klagomål gällande behörighetsgränsen mellan Sydtyrolen och den italienska staten har avgjorts av den italienska författningsdomstolen, och innan den finansöverenskommelse som de två regeringarna slöt år 2014 gällde flera av dessa tillämpningen av den tidigare finansöverenskommelsen, varvid Sydtyrolen ansåg att staten överträtt sin behörighet genom att modifiera återbetalningen av skatter uppburna i Sydtyrolen så, att beloppen eller tidpunkterna för återbetalningen inte stämde överens med det avtalade systemet. Författningsdomstolen kan enligt artikel 134 i Italiens grundlag pröva statliga och regionala lagars grundlagsenlighet och konflikter som gäller behörighet mellan staten och regionerna (och, såsom Sydtyrolens autonomiförfattning anger, även provinsen). Om författningsdomstolen finner en oförenlighet hos den prövade lagen, upphör lagen att gälla en dag efter att domen avkunnats.

Enligt den spanska grundlagens artikel 153(a) ska författningsdomstolen utöva kontroll över autonomierna beträffande grundlagsenligheten hos deras lagstiftning. Prövningen av grundlagsenligheten kan med stöd av artikel 161 gälla, utöver lagstiftningens direkta grundlagsenlighet, även behörighetskonflikter mellan staten och autonomierna eller mellan två autonomier. Artikel 162(a) uppräknar statsministern, ombudsmannen, ett antal av folkrepresentanter eller senatorer, en autonomis regering och, när det är tillämpligt, en autonomis lagstiftningsorgan som besvärberättigade inför författningsdomstolen. Spaniens regering kan således besvara sig hos författningsdomstolen mot autonomiers lagar och beslut, och effekten av dyliga besvär är att tillämpningen av de ifrågasatta bestämmelserna upphör, vilket ger en tämligen stark ställning för staten vid hanteringen av en behörighetskonflikt, särskilt eftersom staten inte verkar behöva starka skäl för påståenden om att en autonomilag inkräktar på statens behörighet. Författningsdomstolen bör inom loppet av högst fem månader antingen fastställa eller förkasta suspensionen av bestämmelsernas giltighet. Enligt artikel 164(2) ska den delen av den prövade lagen förbli ikraft som inte belastas av grundlagsstridighet, såvida domstolen inte förordnar annat, vilket betyder

att lagen inte behöver bli ogiltig i sin helhet. När ett dömande organ (i praktiken ofta en förvaltningsdomstol) vid tillämpning av lagstiftning anser att den tillämpliga bestämmelsen kan vara oförenlig med grundlagen, kan det dömande organet med stöd av artikel 163 hänskjuta grundlagsfrågan till författningsdomstolen för avgörande. Detta betyder att grundlagsenligheten hos både statens och autonomiernas lagstiftning kan komma att granskas ännu i tillämpningsskedet. Det är således möjligt att konstatera att behörighetskontrollen i Spanien är juridisk och centraliserad till författningsdomstolen och att den gäller symmetriskt både statens och autonomiernas lagstiftning.

Behörighetskontrollen är således helt symmetrisk i Italien och tämligen symmetrisk i Spanien, medan den är ensidig i Danmark och det Förenade konungariket och prövar i regel endast autonomiernas användning av behörighet.

Samarbets- och samordningsmekanismer mellan moderlandet och autonomin

Det är möjligt att skilja mellan officiella samarbets- och samordningsmekanismer, som skapas genom bestämmelser i lagstiftning, och inofficiella mekanismer som uppkommer genom behovet av koordination mellan autonomier och statliga myndigheter.

Den grönländska och färöiska självstyrelselagstiftningen baserar sig redan som utgångspunkt på tanken om samarbete och samordning vid stiftandet av dessa grundläggande författningar, men en klar mekanism som upprättas av de två självstyrelselagarna är förhandlingar som syftar till att överföra lagstiftningsbehörighet från det danska folketinget till lagstiftningsorganen i de självstyrande enheterna. I situationer där förhandlingar är förutsättning för överföring av behörighet, vilket definieras i den färöiska självstyrelselagens 3 §, den färöiska överföringslagens 2 § 2 mom. och den grönländska självstyrelselagens 3 § 2 mom., förefaller överföringsprocessen gå till så att självstyrelsens regering först definierar genom sitt beslut sin politiska avsikt att överföra lagstiftningsbehörighet från folketinget till självstyrelsen och beslutar att avge en proposition om behörighetsöverföringen till självstyrelsens lagstiftningsorgan. Efter detta etableras förhandlingskontakt mellan centrala myndigheter inom självstyrelsen och Danmark som resulterar i en gemensam förklaring med avseende överföring av lagstiftningsbehörighet till självstyrelsen inom något behörighetsområde. Förhandlingsförfarandet förefaller inte vara bundet till exakta procedurkrav. Till exempel den nivå av representation som båda parterna bidrar med i förhandlingarna kan variera från den högsta politiska nivån (bägge administrationernas statsministrar) till relativt hög ämbetsmannanivå. I något fall har man tillsatt en arbetsgrupp med representanter från bägge parterna att förbereda överföringen, med en omfattande slutrapport som resultat. Varken överföringslagen eller den grönländska självstyrelselagen innehåller bestämmelser om hurdan det resultat ska vara som förhandlingarna ska avslutas med, men syftet med förhandlingarna är att säkerställa att behörighetsöverföringen förbereds på ett grundligt sätt i och med att den kan förutsätta lagstiftningsåtgärder både vid folketinget och i Färöarna eller Grönland.

Förhandlingar förutsätts av den färöiska självstyrelselagen om tillsättandet av färöiska representanter vid det danska utrikesministeriet och vid danska beskickningar i utlandet, och samråd mellan Danmarks regering och Färöarna föreskrivs för att framföra Färöarnas särskilda intressen vid förhandlingar med utländska makter. För Grönlands del förutsätter självstyrelselagens 17 § att förslag av danska regeringen till lagstiftning som är avsedd att träda ikraft i Grönland ska innan avgivandet lämnas till den grönländska självstyrelsen för utlåtande, och om lagen uteslutande ska gälla Grönland, bör regeringen invänta Grönlands utlåtande, i varje fall fram tills en eventuell frist som satts utgår. Ett liknande förfarande gäller enligt 18 § beträffande utkast till administrativa föreskrifter. Därutöver förekommer kontakter mellan riksmyndigheterna och självstyrelseenheter som inte är reglerade i lag. För båda självstyrande

områdena har statsministerns kansli år 2012 utarbetat en vägledning för hur ministerier ska behandla ärenden som berör någondera självstyrelsen med konkreta anvisningar om samarbete och samordning.

I anslutning till redogörelsen för behörighetskontroll i FK har en del lagfästa kontakter redan beskrivits. I det brittiska sammanhanget existerar en mer informell och förberedande plattform för hantering av ärenden överförda till Skottland och Nordirland som utgör en form av förhandsvarningsmekanism genom kontakter mellan vederbörande förvaltningsdelar i London respektive Skottland och Nordirland. Användningen av dylika informella förhandsmekanismer är en primär handlingslinje, medan formella åtgärder genom ministrar och innehavare av höga juridiska ämbeten kommer i sista hand. Utgångspunkten för här avsedda förberedande diskussioner utgörs av ett Memorandum of Understanding (nedan: avsiktsförklaring) av år 1999 jämte senare ändringar och tilläggsöverenskommelser beträffande behörighetsöverföringsärenden som ingåtts mellan regeringsorganen i FK, Skottland och Nordirland samt Wales. Avsiktsförklaringen och de anslutande överenskommelserna som kallas konkordat är inte avsedda att vara juridiskt bindande, men de kan kanske anses ha en viss förpliktande verkan för de olika parterna att medverka i diskussionsnätverket.

Syftet med avsiktsförklaringen och tilläggsöverenskommelserna är att säkra en smidig hantering av gränssnitten mellan de olika jurisdiktionerna så att konflikter och problem kan undvikas redan innan lagberedningsprocessen i FK, Skottland och Nordirland når de mer formella skedena eller verkställighetsfasen. Proceduren som etableras i avsiktsförklaringen baseras på principer om kommunikation, konsultation, samarbete, informationsutbyte, statistik och forskning och konfidentialitet. Detta betyder i praktiken att den skotska och nordirländska regeringsmaktens och verkställande maktens representanter upprätthåller ständigt nära kontakter med FK:s regering och verkställande makt beträffande dess behörigheter.

På basis av avsiktsförklaringen har en gemensam ministerkommitté skapats som ett discussionsforum och även som en tvistlösningsmekanism mellan FK:s regering och de autonoma områdena för det fall att bilaterala diskussioner inte leder till tillfredsställande resultat. Till åtskillnad från den ensidiga behörighetskontroll som skapas i de brittiska autonomiförfattningarna och som inte tillåter behörighetskontroll av beslut av FK:s parlament, är den gemensamma ministerkommittén baserad på tanken om ömsesidighet och kan därmed även behandla FK:s behörigheter, vilket i princip leder till en symmetrisk förhandshantering av behörighetsfrågor. Efter det skotska nationalistpartiets valframgångar har den gemensamma ministerkommittén använts som discussionsforum mer än tidigare, men ministerkommitténs underavdelningar har sammanträtt klart oftare. Det förefaller som om den gemensamma ministerkommitténs system med förhandsdiskussion främst skulle ha till syfte att undvika situationer där högsta domstolen tvingas avgöra behörighetskonflikter efter att autonomiernas lagstiftningsorgan beslutat om lagarnas innehåll.

Fem separata övergripande konkordat etablerar på det hela taget enhetliga förfaranden för den gemensamma ministerkommittén, hantering av ärenden med en EU-dimension, ekonomiskt understöd till industrin, internationella relationer som inverkar på autonomierna och statistikföring över hela FK. Därtill har enskilda FK-ministerier och deras motparter i autonomier kommit överens om och publicerat bilaterala konkordat så, att det t.ex. för Skottlands del existerar ett stort antal olika bilaterala konkordat av vilka en del är mera allmänna och andra gäller tämligen specifika ärenden. Skottlandsministern i den nationella regeringen har därtill till uppgift att främja autonomiöverenskommelsen, att trygga ett effektivt förfarande mellan FK:s regering och autonomierna och att hjälpa lösa tvister som eventuellt uppkommer. På nivå för högre tjänsteinnehavare leder kabinetssekreteraren och direktören för den för FK, Skottland och Nordirland gemensamma tjänstemannakåren ett sammanträde som ordnas varje vecka till vilket de ständiga

sekreterarna för autonomierna är inbjudna, och det finns också andra kontakter på en mer personlig nivå mellan tjänsteinnehavare i London, Edinburgh och Belfast. När det uppkommer frågeställningar kring var lagstiftningsbehörigheten ligger, finns diskussionernas tyngdpunkt på tjänstemannanivån istället för ministernivån. Behörighetsgränsen mellan FK-parlamentet och autonomiernas lagstiftningsorgan prövas alltså i praktiken inte primärt inom ramen för juridiska mekanismer skapade i autonomiförfattningarna, utan genom ömsesidiga kontakter mellan vederbörande myndigheter inom den verkställande makten på ett sätt som fokuserar på förhandsnotifikation och förhandsbehandling av förslag som potentiellt kan vara problematiska. Svåra frågeställningar handläggs således genom inter-administrativa procedurer på ett sätt som är mindre motsättningsfullt än egentliga juridiska processer. Den sammantagna konstitutionella lösningen som detta utmynnar i är således mer politisk än juridisk, vilket betyder att man istället för en senkommen juridisk respons i förhållande till problematiska frågeställningar i de flesta fallen i ett tidigare skede uppnår en lösning genom förhandlingar mellan två regeringar eller administrationer.

För Sydtyrolens del innehåller både grundlagen och specialförfattningen bestämmelser om samarbete och samordning. Enligt artikel 117(5) i Italiens grundlag deltar regionerna och de autonoma provinserna Trento och Sydtyrolen i förberedande beslutsfattande med avseende på EU:s rättsakter inom områden som faller inom deras behörighet. Med stöd av artiklarna 107 och 108 i specialförfattningen om Trentino-Alto Adige (dvs. Trento-Sydtyrolen) kan särskilda förordningar utfärdas av staten som formaliserar överenskommelser som nåtts om tillämpningen av den särskilda författningen. Det är ett uppdrag för en särskild, på basis av paritet sammansatt kommission att förbereda dessa särskilda förordningar. Enligt artikel 107(2) finns det inom den regionala kommissionen för Trentino-Alto Adige en separat kommission för beredning av genomförandeförordningar som gäller Sydtyrolens lagstiftningsbehörigheter. Av de sex medlemmarna i den separata kommissionen för Sydtyrolen representerar tre medlemmar staten och tre medlemmar Sydtyrolen. En av statens representanter bör höra till den tyska språkgruppen, medan en av Sydtyrolens representanter bör höra till den italienska språkgruppen. Utkast till särskilda förordningar som man utarbetat i den separata kommissionen underställs den statliga regeringen som antar dem i form av statsrådsförordningar. I och med att dessa särskilda förordningar baserar sig på autonomiförfattningen kan de inte upphävas eller ändras genom det nationella parlamentets lagstiftning. Orsaken till detta är den s.k. specialitetsprincipen enligt vilken så kallade specialregioner med privilegierad status är särskilda i förhållande till andra regioner även med avseende på förhandlingar med staten, vilka förs på ett sätt som liknar internationella relationer och som betyder att man antingen uppnår konsensus mellan parterna eller blir utan överenskommelse. Förhandlingarna mellan staten och provinsen är således inte baserade på föreställningen om hierarki mellan de två parterna, utan i princip på en föreställning om paritet mellan de två.

Staten har i Spanien utnyttjat möjligheten att med stöd av sin behörighet inom allmän koordinering enligt grundlagens artikel 149(1) och genom ensidiga beslut skapa integrationsmekanismer som upprätthållit en viss homogenitet och integration av systemet med många olika autonomier, även om inga uttryckliga bestämmelser om detta ingår i grundlagen. Dessa integrationsmekanismer kan omfatta olika typer av samverkan, såsom sektorkonferenser och gemensamma kommittéer. Samtidigt har de autonoma områdena skapat ett antal bilaterala och multilaterala samarbetsmekanismer inom ramen för sina behörighetsområden i vilka staten ibland deltar. Dessa horisontella mekanismer är en metod för autonomierna att samarbeta på ett friare sätt med tanke på skötseln av de behörigheter som autonomierna har. Det förefaller i jämförelse som om det italienska systemet hade något likartade förfaranden för samarbete och samordning, men under former etablerade i grundlagen och den särskilda autonomiförfattningen. De danska samarbets- och samordningsförfarandena är långt dikterade av behovet att erbjuda en ordnad övergång av lagstiftningsbehörighet i de situationer där förhandlingar är föreskrivna, men även

annan lagfäst samordning förekommer. De mest avancerade formerna för samarbete och samordning förekommer beträffande Skottland och Nordirland, men de är samtidigt till reglerings-sättet de minst juridiska och baserar sig på olika överenskommelser av icke-bindande karaktär.

Autonomins befogenheter i fråga om internationella förpliktelser

Färöarna och Grönland har med stöd av lag en viss fördragskompetens, som kan utövas inom områden där Danmark som stat inte utövat fördragskompetens. Färöarna har fått en viss folkrättslig behörighet att ingå internationella avtal med stöd av lov nr. 579 af 24. Juni 2005 om Færøernes landsstyes indgåelse af folkeretlige aftaler. Lagen förutsätter att fördragets ämnesområde hör till Färöarnas behörighet, att avtalet inte gäller Danmarks försvars- och säkerhetspolitik och att Danmark inte i egenskap av stat utövat sin allmänna behörighet att ingå internationella avtal med avseende på den omständighet som den internationella överenskommelsen gäller. I sista hand är det emellertid Danmark som ansvarar även för internationella åtaganden som Färöarna beslutar, för avtalen ingås egentligen i nära samarbete med Danmark och i Danmarks namn, även om det är Färöarna som berörs av avtalet. Färöarna kan också anhålla hos den danska regeringen att få ingå som medlem i en internationell organisation, förutsatt att organisationens grundstadga möjliggör detta. Grönlands möjlighet att ingå folkrättsliga avtal regleras direkt i 11—16 § i självstyrelselagen av år 2009, om än på ett likadant sätt som beträffande Färöarna. Det som lagarna beträffande de två autonomierna understryker i detta avseende är samråd och samarbete mellan danska regeringen och regeringarna i de två självstyrande områdena. De självstyrande områdena ska också få medverka vid ingåendet av sådana folkrättsliga avtal som Danmark ingår och som är tänkta att få verkningar inom de självstyrande områdena. Färöarna upprätthåller en representation i förhållande till EU, men har representationer även i Danmark, Island, FK och Ryska Federationen, medan Grönland upprätthåller en representation i förhållande till EU och USA.

Utrikesangelägenheter och internationella relationer hör inte till Skottlands eller Nordirlands behörighet med stöd av lagstiftning. I och med att genomförande av statens internationella förpliktelser och EU-rätt behöver ske även inom de självstyrande områdenas behörighet, har deras ställning erkänts i ovan nämnda avsiktsförklaring och specificerats i ett konkordat om internationella ärenden och om EU-ärenden. Detta betyder att en informell mekanism skapats mellan de verkställande enheterna för omfattande informationsförmedling, som framför allt inom EU-ärenden varit långtgående och tillåter att Skottland och Nordirland upprätthåller var sin representation i Bryssel.

I Italien har staten enligt grundlagens artikel 117(2) lagstiftningsbehörighet bl.a. inom området för utrikespolitik och internationella förhållanden samt EU-ärenden, medan regionerna och provinserna, Sydtyrolen medräknad, har enligt artikel 117(5) ansvar över genomförande av internationella överenskommelser och EU-åtgärder såsom statlig lagstiftning bestämmer. Samtidigt har emellertid regionerna enligt artikel 117(9) möjlighet att inom ramen för sina behörigheter ingå överenskommelser med andra stater och lokala myndigheter i andra stater på det sätt som statlig lagstiftning bestämmer. Specialförfattningen för Trentino och Sydtyrolen förefaller inte ge några fördragsanknutna behörigheter åt provinsen Sydtyrolen, varmed det torde vara regionen som vid behov har möjlighet att agera inom området för internationella överenskommelser. Regionen och provinsen upprätthåller en representation i Bryssel i förhållande till EU och provinsen upprätthåller nära kontakter med Österrike.

Enligt den spanska grundlagens artikel 149(1)(3) har staten behörighet över internationella relationer och har enligt grundlagen rätt att ingå fördrag vilka blir tillämpliga inom den spanska rättsordningen. Autonomier däremot har inte någon officiell andel i dessa suveränitetsfunktioner, men kan i viss mån genom ovan nämnda sektorkonferenser få sina synpunkter framförda

t.ex. beträffande EU-ärenden. De spanska autonomierna har emellertid utvecklat en viss inofficiell diplomati, varmed t.ex. Katalonien och Baskien upprätthåller egna delegationer i Bryssel och i flera andra huvudstäder i Europa och representerar sig därtill i förhållande till EU. Det förefaller således som om jämförelseländernas stater med stöd av sin folkrättssubjektivitet och suveränitet fortsättningsvis är de huvudsakliga aktörerna i internationella relationer vad gäller alla de autonomier som jämförelsen inbegriper, men olika länders autonomier införlivas på olika sätt i statens internationella relationer. Längst har man gått i Danmark, där Färöarna och Grönland tillerkänns en lagfäst möjlighet att under vissa förutsättningar ingå avtal med folkrättssubjekt, dock inom ramen för den danska folkrättssubjektiviteten.

1.8 Det gällande rättsläget och bedömning av det

1.8.1 Fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket

Behörighetsfördelningen i utveckling

I den första självstyrelselagen för Åland (1920) fanns en förteckning över rikets lagstiftningsbehörighet i 13 punkter. Landskapet var i princip behörigt att lagstifta i frågor som inte förbehållits riket. Landskapets behörighet begränsades dock av en bestämmelse om att rikets behörighet även omfattade nya områden som lagstiftningen i framtiden kom att gälla. Detta innebar på sikt i takt med samhällsutvecklingen en urholkning av självstyrelsen.

Riket hade uteslutande rätt till lagstiftning i grundlagsfrågor. Det fanns rätt detaljerat angivet vilka områden som hörde till rikets lagstiftningsbehörighet. T.ex. bestämdes att rikets behörighet omfattade vad som kan beskrivas som grundläggande fri- och rättigheter. Riket hade också behörighet i fråga om bl.a. försvarsväsendet, sjöfarts-, lots- och fyrväsendet, allmän statistik, post- och telegrafväsendet med mera. Vidare hade riket behörighet beträffande privaträtten med undantag för jordbruk, fiske och andra näringar och yrken som ankom på landskapet men så, att grunderna för rätt att idka näring och yrke ankom på riket. Vidare omfattade rikets behörighet alkohollagstiftningen, arbetarförsäkrings- och arbetarskyddslagstiftningen, handelsregister, skiftesväsendet, strafflag, rättegångs- och utskökningsväsendet och verkställighet av domar och straff. Rikets behörighet omfattade också skatter och avgifter med undantag för bl.a. näringskatter och nöjesskatter som hörde till landskapet. Landskapet hade även möjlighet att bestämma om en tilläggsskatt på inkomstskatten och om avgifter för tjänster som landskapet underlydande myndigheter höll till handa. Förhållandet till utländska makter och frågor som var reglerade genom internationella fördrag hänfördes till rikets behörighet. Systemet enligt den första självstyrelselagen innebar att landskapets behörighet omfattade bl.a. kommunallagstiftningen inklusive grunderna för kommunalbeskattningen, allmän ordning och säkerhet, brandväsendet, största delen av hälsovårdsväsendet, skolväsendet, jordbruk, jakt, fiske och näringslagstiftningen.

I den andra självstyrelselagen år 1951 gick man in för en annan teknik för att slå fast fördelningen av lagstiftningsbehörigheten, så att även de områden som hörde till landskapets lagstiftningsbehörighet räknades upp i en separat förteckning. En kommitté som berett förslaget motiverade detta med att kompetensfördelningen i 1920-års självstyrelselag inte hade blivit utstakad med nödvändig skärpa. Genom att göra en förteckning över såväl rikets som landskapets behörighet tänkte man sig att det skulle gå att eliminera tolkningssvårigheter som förorsakats av att de gällande bestämmelserna var generellt avfattade. Den synpunkten delades inte av grundlagsutskottet som förutsåg ökade tolkningssvårigheter men trots det avhöll sig från att föreslå en ändring.

I 1951 års självstyrelselag fanns 20 punkter där de områden som hörde till rikets lagstiftningsbehörighet räknades upp och 21 punkter där de områden som hörde till landskapets lagstiftningsbehörighet förtecknades. Behörighetsförteckningarna avslutades med en bestämmelse enligt vilken frågor som dittills inte förutsatts av lagstiftningen skulle höra till riket respektive landskapet med tillämpning av principerna för fördelningen i förteckningarna. I 1951 års självstyrelselag utvidgades landskapets behörighet till att bl.a. också gälla hembygdsrätt, landskapets flagga, expropriation och begränsningar i rätten att idka näring. Landskapet fick dessutom behörighet att lagstifta om tilläggsskatt på inkomst samt tillfällig extra inkomstskatt. Beträffande internationella förhållanden infördes en bestämmelse, enligt vilken godkännande av landstinget skulle utverkas för lagar, genom vilka fördrag med främmande stater bringades i kraft i landskapet. Detta gällde om fördragen innehöll bestämmelser som innebar ändring eller upphävande av bestämmelser i självstyrelselagen.

Vid beredningen av 1991 års självstyrelselag behöll man metoden att räkna upp rikets och landskapets behörighetsområden. I inget skede redovisas att andra alternativ skulle ha övervägts. Vardera förteckningen (18 och 27 §) förlängdes betydligt. Landskapets behörighet förtecknas först i 27 punkter. Därefter förtecknas rikets behörighet i 42 punkter. Utöver detta finns en separat förteckning (29 §), där rikets behörighet räknas upp i 6 punkter. Behörighetsområdena i sistnämnda punkter kan överföras till landskapet genom vanlig lag och med lagtingets samtycke. Genom 1991 års lag utvidgades landskapets behörighet att lagstifta bl.a. när det gällde rätten att använda landskapets flagga på fartyg, hyreslagstiftning och hyresreglementering, fornminnen, socialvård, tillstånd till utskänkning av alkoholdrycker, moderskapsunderstöd, undervisningsväsendet, postväsendet samt telefon-, telegraf- och radioväsendet och vissa frågor rörande straff. Arbetslagstiftningen överfördes i sin helhet till riket. I fråga om skatter och avgifter gjordes inga ändringar.

Beträffande internationella förhållanden innebar 1991 års lag att landskapet fick rätt att göra framställningar om förhandlingar om fördrag och att landskapet skulle underrättas om fördragsförhandlingar i frågor som föll inom landskapets behörighet eller som annars kunde ha särskild betydelse för landskapet. Bestämmelserna kompletterades senare med att landskapsregeringen ska ges tillfälle att delta i förhandlingarna om det finns särskilda skäl till det. I samband med Finlands anslutning till EU ändrades lagen så att landskapsregeringen bl.a. fick rätt att i vissa fall delta i beredningen vid statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut inom EU. Dessutom skulle inhämtandet av lagtingets bifall till fördrag inte gälla enbart sådana internationella förpliktelser inom landskapets behörighet som sätts i kraft av riksdagen genom lag, utan även vid ikraftträdelse av internationella förpliktelser genom förordning.

Av betydelse för behörighetsfördelningen är även bestämmelsen i 22 § i självstyrelselagen som gäller lagtingets rätt att väcka initiativ i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet, bestämmelsen i 28 § 1 mom. om att en ändring av grundlag eller annan lag inte träder i kraft i landskapet utan lagtingets bifall, såvitt det är fråga om principerna för enskildas rätt att i landskapet äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet samt bestämmelsen i 28 § 2 mom. om att utlåtande av landskapet ska inhämtas innan riksdagen stiftar en lag som har särskild betydelse för landskapet.

De landskapslagar som genomgått lagstiftningskontroll av republikens president utan åtgärder finns publicerade i Ålands författningssamling. Ålands lagsamling ges ut med ca. fyra års mellanrum av Ålands regering. Den åländska lagstiftningen finns tillgänglig på nätet (www.regeringen.ax) och utgör information om lagtingets lagstiftningsbehörighet in concreto.

Gränsdragningen mellan landskapets och rikets lagstiftningsbehörighet, dvs. tolkningen av bestämmelserna om behörighetsfördelningen i självstyrelselagen, avgörs auktoritativt genom laga

kraft vunna beslut. Sådana beslut kommer till 1) genom den lagstiftningskontroll av landskaps- lagar som republikens president utövar vid föredragning i statsrådet, 2) i ett domstolsärende i vilket det uppstått behov av att bedöma om landskaps- eller rikslagstiftning är tillämplig på rättsärendet, samt 3) genom att högsta domstolen på framställning av part avgör en behörighets- tvist. Ålandsdelegationens utlåtanden om tolkningen av självstyrelselagens behörighetsbestäm- melser exempelvis till ministerierna på deras begäran under lagberedningen vid statsrådet samt i grundlagsutskottets betänkanden eller utlåtanden framförda tolkningar av självstyrelselagen, är däremot av vägledande karaktär.

Tekniker för ändring av behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket

Lagstiftningsbehörighet kan normalt överföras från riket till landskapet och vice versa enbart genom att självstyrelselagen ändras. För en överföring krävs således enligt 69 § 1 mom. i själv- styrelselagen grundlagsordning i riksdagen och kvalificerad majoritet (2/3) i lagtinget. I 29 § i den nuvarande självstyrelselagen finns dock en förteckning över sådana rättsområden där lag- stiftningsbehörigheten kan överföras på landskapet genom (vanlig) lag och med samtycke av lagtinget. Den sistnämnda möjligheten har inte i praktiken tillämpats.

Den nuvarande självstyrelselagen har ändrats flera gånger, främst beroende på de förändringar som EU-medlemskapet har krävt. Ändringarna har beretts av arbetsgrupper med representanter för landskapet och riket. Förslagen har sänts på remiss till landskapsregeringen, relevanta mini- sterier och myndigheter samt till Ålandsdelegationen. I riksdagen behandlas lagförslagen av grundlagsutskottet. Det har även hänt att förslag om ändring av självstyrelselagen har förklarats brådskande med 5/6 majoritet i riksdagen och att lagen sedan har antagits på ett och samma riksmöte.

Förvaltningsbehörigheten följer i regel lagstiftningsbehörigheten, men självstyrelselagen inne- håller en förteckning över undantag från huvudregeln. Dessutom finns det flera bestämmelser om att det krävs samråd eller samtycke innan en förvaltningsåtgärd kan vidtas av en riksmyn- dighet eller av en landskapsmyndighet. Förvaltningsbehörighet kan överföras från landskapet till riket och vice versa genom en s.k. överenskommelseförordning som ges med stöd av 32 § i självstyrelselagen. En överföring innebär således att landskapet åtar sig att sköta en förvalt- ningsuppgift som ankommer på riket, eller tvärtom att riket åtar sig att sköta en uppgift som ankommer på landskapet. Exempel på det sistnämnda är att riket sköter administrationen av barnbidrag, bostadsbidrag och utkomststöd trots att lagstiftningsbehörigheten är landskapets. En överenskommelseförordning kan också handla om samverkan mellan myndigheterna. Såd- ana bestämmelser finns t.ex. i förordningen om polisförvaltningen i landskapet Åland.

Överenskommelseförordningar utfärdas av republikens president med landskapsregeringens samtycke. En överenskommelseförordning kan gälla för viss tid eller tills vidare. Den kan sägas upp ensidigt. Eftersom kostnadsansvaret för skötseln av förvaltningsuppgifter i regel ankommer på den som har lagstiftningsbehörighet, brukar man i samband med överenskommelseförord- ningar även föreskriva om att särskilt avtal ska ingås om ersättning för skötseln av de uppgifter som överförs. Överenskommelseförordningar har i praktiken visat sig vara ett smidigt sätt att avtala om skötseln av förvaltningsuppgifter.

Behov av att förenkla systemet för ändring av lagstiftningsbehörigheten

Det nuvarande systemet för att ändra lagstiftningsbehörigheten mellan landskapet och riket är stelt och tungrott, eftersom en ändring i regel kräver att självstyrelselagen ändras. Ändring sker i grundlagsordning i riksdagen och med samtycke av lagtinget. I vissa fall har det visat sig svårt att hitta smidiga politiska lösningar när behörighetsområdena går in i varandra — i synnerhet

har det visat sig svårt att beakta särförhållanden i landskapet. Exempel på detta är sjöfartsfrågor, hälso- och sjukvårdsfrågor och utbyggnad av vindkraft samt delad behörighet inom beskattning, lantbruk, straffbestämmelser samt socialvård- och socialförsäkringslagstiftning.

Den nuvarande tungroddheten i fråga om ändringar av behörighetsfördelningen uppfattas särskilt på Åland som ett hinder för en dynamisk samhällsutveckling inom ramen för självstyrelsemyndigheternas verksamhet och kunnande. Också i riket förutsätter reformer som gäller eller som har verkningar på tillämpningen av enskilda bestämmelser i självstyrelselagen att man under lagberedningen överväger lagstiftningsordningen för den rikslag som föreslås. Enligt 74 § i grundlagen ska riksdagens grundlagsutskott ge utlåtanden om grundlagsenligheten i fråga om lagförslag och andra ärenden som föreläggs utskottet samt om deras förhållande till internationella fördrag om mänskliga rättigheter. Grundlagsutskottet har i sin praxis bedömt lagförslag också utifrån hur de förhåller sig till självstyrelselagen för Åland och lämnat utlåtande om huruvida lagförslagen bör behandlas i vanlig lagstiftningsordning eller i den ordning som föreskrivs i 69 § (och 59 §) i självstyrelselagen för Åland. Självstyrelselagen för Åland jämföras med grundlagen också med avseende på den uppgift som grundlagsutskottet har med stöd av 74 § i grundlagen (se t.ex. GrUU 26/2017 rd, s. 73-76, GrUU 44/2016 rd, GrUU 36/2001 rd, s. 3/1 och de utlåtanden som nämns där). Endast lagförslag som står i samklang med både grundlagen och självstyrelselagen för Åland kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning (GrUU 36/2001 rd). I fråga om nämnda grundproblematik bedömde grundlagsutskottet exempelvis i sitt utlåtande (GrUL 26/2017 rd, s. 74-76) över vård- och landskapsreformen till social- och hälsovårdsutskottet att det i grunden finns behov av att ändra självstyrelselagen till följd av den inverkan en föreslagen ändring av inkomstskattelagen har på bestämmelsen om skattegottgörelse i självstyrelselagen. Enligt grundlagsutskottet utlåtande sedermera över självstyrelselagens partiella reform (GrUB 12/2018 rd, s. 3) ”Ändringen kommer att utgöra den lämpliga reglering av kompensation för bortfallet av skattegottgörelsen som utskottet förutsatt i sitt utlåtande om vård- och landskapsreformen (GrUU 26/2017 rd, s. 75 f.). Förslaget till ändring av självstyrelselagen bör åtminstone vara godkänt av riksdagen att vila innan lagförslagen gällande vård- och landskapsreformen kan godkännas. Utskottet har tidigare konstaterat att regleringen i självstyrelselagen i sig inte utgör något hinder för en rikslagstiftning genom vilken det görs ändringar i den gällande inkomstskattelagstiftningen (GrUU 26/2017 rd, s. 75).”

Lagtingets initiativrätt

Om lagtingets initiativrätt föreskrivs i 75 § 2 mom. i grundlagen: ”Angående Ålands lagtings initiativrätt [...] gäller det som bestäms i självstyrelselagen.” Enligt 22 § i nuvarande självstyrelselag kan lagtinget väcka initiativ i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Motiveringarna till bestämmelsen ger för handen en snävare initiativrätt än vad dess nuvarande ordalydelse anger (RP 73/1990 s. 71—72). Bestämmelsen var avsedd att motsvara tidigare bestämmelse i 1951-års självstyrelselag, som dock hade en annan lydelse. Enligt detaljmotiveringarna till paragrafen gäller initiativrätten frågor som har särskild betydelse för landskapet. Initiativrätten innebär en möjlighet att komma in med förslag till rikslagstiftning med territoriellt begränsad giltighet. Initiativet behöver inte nödvändigtvis utmytna i en fristående lagstiftningsakt, utan specialstadgandena för Åland kan även inarbetas i ett större lagkomplex. Initiativrätten gäller såväl lagmotioner som hemställnings- och finansmotioner.

Lagtinget har utövat sin initiativrätt tre gånger under 2000-talet. Första och tredje gången gällde initiativet en ändring av vallagen så att Åland skulle bli en egen valkrets i val till EU-parlamentet (GrUB 13/2006 rd—Ö 3/2006 samt RD 9/2018 rd). Med anledning av det andra initiativet, som gällde straff för vissa brott, uppstod under riksdagsbehandlingen frågan om hur omfattande initiativrätten är (GrUU 3/2011 rd—Ö 1/2011 rd); begränsar sig denna till särbestämmelser som

blir gällande enbart på Åland eller är det fråga om en initiativrätt som möjliggör en allmän ändring av rikslagstiftningen? Tillämpningen har visat att det finns ett behov av att förtydliga den nuvarande regleringen.

I en internationell jämförelse är det tämligen sällsynt att sub-statliga enheter har en särskild motionsrätt i det nationella parlamentet.

1.8.2 Ekonomin

Finansieringen av självstyrelsens utgifter

Landskapet har enligt 18 § 5 punkten i självstyrelselagen lagstiftningsbehörighet i fråga om landskapet tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, landskapet tillkommande närings- och nöjesskatter, grunderna för avgifter till landskapet och kommunerna tillkommande skatter. Statsbeskattningen hör enligt 27 § 36 punkten till rikets lagstiftningsbehörighet.

Lagstiftningen om Ålands ekonomi har förnyats i 98/2020 och 911/2020. Föreliggande lagförslag har samma innehåll som lagarna 98/20 och 911/2020 som trädde i kraft den 1 januari 2021. Tekniska ändringar har gjorts för att anpassa de gällande lagarna till totalrevisionen av självstyrelselagen.

Det ekonomiska systemet för Åland, avräkningssystemet, är uppbyggt så att de skattskyldiga betalar skatt till staten enligt samma grunder som de skattskyldiga i övriga delar i landet. Via statsbudgeten överförs medel till Åland för att finansiera självstyrelsens uppgifter. Detta sker enligt självstyrelselagen huvudsakligen genom avräkning och skatteavräkning. Därtill finns det möjlighet för Åland att få extra anslag och tillskott under exceptionella förhållanden. Landskapet har fri budgeteringsrätt, dvs. skattemedlen kan användas på det sätt Ålands lagting beslutar.

Det belopp som landskapet årligen får genom avräkningssystemet, avräkningsbeloppet, beräknas så att inkomsterna av statens bokslut, med undantag av förvärvs- och kapitalinkomstskatt, rundradioskatt, källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatt, tonnageskatt och lotteriskatt samt nya statslån multipliceras med ett visst relationstal (*avräkningsgrunden*). Enligt 47 § i den nuvarande självstyrelselagen är avräkningsgrunden 0,45 procent. Genom en lag om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland har avräkningsgrunden höjts till 0,47 procent från och med ingången av år 2021. Vid beräkning av avräkningsbeloppet ska dessutom hälften av förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal beaktas. Syftet med att beakta värdet av hälften av förändringen i Ålands befolkningsandel, bygger på att det ekonomiska systemet ska säkerställa självstyrelsens behov som är volymberoende på så sätt att Ålands kostnader stiger då antalet invånare på Åland ökar. Fler individer ska få sjukvård, antalet elever i utbildningsväsendet ökar o.s.v. Kostnaderna stiger dock inte i direkt proportion till antalet individer, eftersom de fasta och gemensamma kostnaderna kan bäras av flera. Av motsvarande skäl minskar inte heller självstyrelsens kostnader i proportion till befolkningsminskningen, eftersom de fasta kostnaderna ska fördelas på färre individer. Avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår, och på avräkningsbeloppet betalas ett förskott som beaktas vid uträkningen av det slutliga avräkningsbeloppet. I statsbokslutet avviker vanligen inkomsternas totalbelopp efter avdrag för ovanstående poster från beloppet i budgetpropositionen inklusive tilläggsbudgetpropositionerna. Detta betyder att det slutliga avräkningsbeloppet kan vara större eller mindre än förskottsbeloppet.

I 47 § 2—4 mom. anges grunderna för ändring av avräkningsgrunden. Enligt det nuvarande systemet ska avräkningsgrunden ändras (höjas eller sänkas från 0,47 procent) efter att det prövats, om det gjorts sådana ändringar av statsbokslutet som enligt bestämmelserna i självstyrelselagen ska anses påverka storleken på avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden kan enligt 3 och 4 mom. även höjas eller sänkas av andra särskilt i nämnda moment angivna orsaker än sådana som följer av 2 mom. Avräkningsgrunden kan enligt 48 § 1 momentet i självstyrelselagen ändras genom rikslag med lagtingets samtycke.

För närvarande härrör finansieringen av landskapets uppgifter till ca 49 procent från avräkningen. Avräkningsbeloppet har åren 2014-2019 i genomsnitt uppgått till ca. 229 miljoner euro per år. På grund av coronapandemin sjönk avräkningsbeloppet till ca 220 miljoner euro i statens bokslut för år 2020,, när beloppet för föregående år 2019 var ca 244 miljoner euro..

Åland påfördes utifrån beskattningen åren 2014-2019 direkta skatter (förvärvsinkomstskatter, kapitalinkomstskatter och samfundsskatt) till staten i genomsnitt sammanlagt 83,5 milj. euro per år.

Enligt självstyrelselagens 49 § överförs årligen av statsmedel till landskapet Åland de på Åland debiterade statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatternas och källskattens som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskattens, tonnageskattens samt därtill den på Åland betalda lotteriskattens belopp (skatteavräkningen). Av finansieringen för landskapets uppgifter, kommer ca 18 procent via skatteavräkningen. På skatteavräkningen utbetalas förskott månadsvis från och med år 2021.

Från och med skatteåret 2022 ska Skatteförvaltningen enligt 13 § i lagen om skatteredovisning (532/1998) oavsett sekretessbestämmelserna, för kontroll av uppgifterna i fråga om kommunerna på Åland, lämna uppgifter till Ålands landskapsregering och Ålands kommunförbund om den samfundsskatt som debiterats samfunden.

Sammanfattning av årliga överföringar till Åland

De årliga överföringarna dvs. avräkningen, skattegottgörelsen och återföring av lotteriskatten har varit följande:

	2010—2019 medeltal	2020 bokslut	2020 uppskattning (VII tilläggsbudgeten)
Överföringar	238,7	239,1	298
totalt			

Uppskattningen för år 2021 är exceptionellt hög, eftersom den innehåller skattegottgörelsen för år 2019 och den återbäring av lotteriskatten för år 2020 som följer av övergångsbestämmelserna för lag 98/2020, ungefär 24,6 miljoner euro.

På framställning av lagtinget kan enligt 50 § i självstyrelselagen extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med landskapets budget. Extra anslag har beviljats tre gånger sedan 1993 och i samtliga fall för att trygga elkraftsförsörjningen på Åland. . Extra anslag motsvarar det som tidigare utgjorde extra ordinarie anslag enligt 1951 års självstyrelselag (se GrUB 15/1990 rd, s. 5).

Tillskott under exceptionella förhållanden, ända till slutet av år 2020 särskilda bidrag, kan enligt 51 § i självstyrelselagen utgå vid exceptionella situationer, såsom naturkatastrofer och allvarliga störningar i samhällsekonomin. Ålands landskapsregering har i december 2020 lämnat sin första ansökan om särskilda bidrag till Ålandsdelegationen.

Enligt 56 § i självstyrelselagen verkställer Ålandsdelegationen avräkningen och skatteavräkningen. Därtill beviljar Ålandsdelegationen extra anslag och tillskott under exceptionella förhållanden och beslutar om de villkor som möjligen förenas med dem. De två första uppgifterna är tekniska till sin natur medan uppgiften beträffande de extra anslagen och tillskott under exceptionella förhållanden är att avgöra om de ska beviljas eller inte. I samtliga ekonomiska frågor ska delegationens beslut stadfästas av republikens president.

1.8.3 Internationella relationer

Ålands landskapsregerings deltagande i förhandlingar om internationella förpliktelser

I 58 § i självstyrelselagen finns bestämmelser om förhandlingar om ingående av internationella fördrag och hur Ålands ställning i detta sammanhang ska beaktas. Av paragrafen följer att landskapsregeringen kan hos behörig myndighet göra framställning om förhandlingar om fördrag och andra internationella förpliktelser. Vidare ska landskapsregeringen underrättas om förhandlingar angående fördrag och andra internationella förpliktelser i fråga om angelägenheter som faller inom landskapets behörighet. Gäller sådana förhandlingar angelägenheter som annars kan ha särskild betydelse för landskapet, ska landskapsregeringen underrättas, om detta lämpligen kan ske. Dessutom ska landskapsregeringen, om särskilda skäl finns, ges tillfälle att delta i sådana förhandlingar om internationella förpliktelser.

I 59 § i självstyrelselagen anges ramarna för när lagtingets bifall ska inhämtas för att ett internationellt fördrag ska bli gällande även på Åland. Bestämmelsen i 1 mom. föreskriver att om ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse som Finland ingår eller förbinder sig till innehåller en bestämmelse i en fråga som faller inom landskapets behörighet, träder bestämmelsen i kraft i landskapet endast om lagtinget ger sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft. Enligt 59 § 2 mom. i självstyrelselagen träder en bestämmelse som står i strid med självstyrelselagen i kraft i landskapet endast, om lagtinget ger sitt bifall med ett beslut som fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och lagen om sättande i kraft av förpliktelsen antas av riksdagen i den ordning 95 § 2 mom. grundlagen anger för lagförslag om sättande i kraft av en internationell förpliktelse som gäller grundlagen (s.k. inskränkt grundlagsordning). Lagförslag som gäller sättande i kraft av ett internationellt fördrag behöver dock inte behandlas av riksdagen i grundlagsordning, om det endast är fråga om det språk på vilket landskapsmyndigheterna ska stå i förbindelse med utlänningar eller utländska myndigheter. Lagtingets beslut om bifall ska dock fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

Bestämmelsen i 59 § 3 mom. självstyrelselagen möjliggör för lagtinget att bemyndiga landskapsregeringen att ge bifallet. Bestämmelsen har hittills inte tillämpats.

En förutsättning för att bestämmelserna om internationella förpliktelser i 9 kap. i självstyrelselagen ska fungera är att landskapsregeringen underrättas om förhandlingar om fördrag i så god tid att landskapet har en realistisk möjlighet att påverka förhandlingarna och att behovet av eventuella särlösningar för landskapet kan föras fram i ett så tidigt skede som möjligt. Likaså bör landskapsregeringen ges tillfälle att yttra sig innan fördrag som innehåller bestämmelser inom landskapets behörighet undertecknas. Ett sådant utlåtande ska begäras i tillräckligt god tid. Informationen har särskild betydelse för att 59 § i självstyrelselagen om utverkande av lagtingets bifall ska fungera.

Eftersom landskapets rätt att delta i förhandlingar är kopplad till ”särskilda skäl”, är det i praktiken sällsynt att landskapsregeringen bereds tillfälle att delta eller deltar i förhandlingarna. Bestämmelserna i 58 § 2 mom. i självstyrelselagen om landskapsregeringens rätt att delta vid fördragsförhandlingar, bör därför utvecklas så att landskapsregeringen på begäran och när det är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas ges tillfälle att delta i förhandlingar som avser frågor inom landskapets behörighet. Om landskapsregeringen deltar i förhandlingsdelegationen representerar den även Finland. Förhandlingsdelegationen presenterar Finlands samordnade ståndpunkt (jfr i fråga om EU-ärenden 59 a och 59 c § i självstyrelselagen). Eftersom det kan finnas omständigheter som omöjliggör ett åländskt deltagande, t.ex. en begränsad storlek på förhandlingsdelegation vid multilaterala förhandlingar eller behov av att inkludera specialkunnskap i delegationen, bör det dock finnas ett visst utrymme för prövning på rikets sida.

En utökad rätt för landskapet att delta vid förhandlingar om internationella förpliktelser skulle innebära en utvidgning av landskapets nuvarande befogenheter. I fråga om förhandlingar om internationella förpliktelser som uteslutande hör till rikets behörighet finns det däremot inte motsvarande orsak att frånta ministerierna den prövningsrätt som i nuläget är kopplad till en bedömning av om särskilda skäl finns för landskapsregeringens deltagande i förhandlingarna. När det gäller områden som hör till rikets behörighet men där samarbetet är av stor betydelse för Åland har deltagande möjliggjorts i vissa fall genom överenskommelse med det behöriga ministeriet om åländsk representation i möten, förberedande arbetsgrupper och liknande. Landskapsregeringen har bland annat deltagit i förberedande arbete och möten i International Maritime Organization (IMO).

Traktatkompetensen hör enligt grundlagens 93 § till den utrikespolitiska ledningen, dvs. till republikens president i samverkan med statsrådet. Denna kompetens begränsas dock dels av riksdagens behörighet att godkänna och säga upp internationella förpliktelser enligt 94 § 1 mom. i grundlagen samt dels av den behörighet som riksdagen och statsrådet enligt 93 § 2 mom. och 96 § i grundlagen har i Europeiska unionen.

Den behörighet att ta initiativ till att inleda förhandlingar om ett traktat eller någon annan internationell förpliktelse som ingår i traktatkompetensen omfattas av de befogenheter att leda utrikespolitiken som avses i 93 § i grundlagen. För traktatförhandlingar tillsätts i regel en förhandlingsdelegation. Då ges bemyndigande för förhandlingarna med stöd av 93 § i grundlagen (beslut av republikens president), 3 § 7 punkten i reglementet för statsrådet (beslut av statsrådets allmänna sammanträde) eller ministeriets arbetsordning. Republikens president utser en förhandlingsdelegation, om det är fråga om ett utrikes- och säkerhetspolitiskt betydande avtal. Statsrådets allmänna sammanträde gör det, om det är fråga om ett avtal som hör till flera ministeriers ansvarsområden. I övrigt utser ministerierna själva förhandlingsdelegationerna.

Ålands regering kan inom ramen för ovan nämnda bestämmelser bemyndigas att för Finlands regering förhandla fram ett traktat. På godkännande och sättande ikraft av ett sådant traktat tillämpas förfaranden enligt 93—95 § i grundlagen. Förutsättningen för ikraftträdandelagen för avtalet är också bifall från Ålands lagting i enlighet med 59 § i den gällande självstyrelselagen, förutsatt att avtalet innehåller bestämmelser som hör till landskapets lagstiftande makt.

Bemyndigandena för landskapet att föra avtalsförhandlingar bör också utvecklas på områden som hör till Ålands behörighet på ett sätt som samtidigt minskar statsmaktens börda när det gäller åtgärder för att godkänna förpliktelsen och sätta den i kraft. Vägledning för hurdana avtalsrelaterade befogenheter Åland skulle kunna tilldelas kan sökas i delegeringen av traktatkompetens till ministerierna. Med beaktande av grundlagsutskottets utlåtandep Praxis (GrUU 14/2010 rd och GrUU 14/2014 rd) i fråga om delegerade avtal och 27 § 4 punkten i självstyrelselagen

om Finlands förhållande till utländska makter kan man anta att riksdagen redan nu på motsvarande grunder för avgränsning av bemyndigandet som för ett ministerium skulle kunna bemyndiga landskapsregeringen att ingå ett delegerat avtal i frågor som hör till landskapets behörighet och gäller förhållandena mellan landskapet och en annan stat.

Det är möjligt för landskapsregeringen att i likhet med ministerierna och riksmyndigheterna ingå internationella förvaltningsavtal inom ramen för sin behörighet. Sådana avtal kan ingås av en myndighet inom ramen för den existerande behörigheten. Avtalen får inte innehålla bestämmelser som hör till riksdagens kompetens. Avtalet binder endast myndigheten på dess egna förvaltningsområde. Det blir direkt gällande genom undertecknande och behöver inte sättas i kraft genom det förfarande som tillämpas för fördrag. Avtalen kan publiceras t.ex. på myndighetens externa nätsidor. Internationella förvaltningsavtal gäller oftast praktiskt samarbete, direkta kontakter, främjande av samarbete, samarbetsorgan och motsvarande frågor. Eventuella frågeställningar och gränsdragningsproblematik som uppstår i enskilda fall i samband med landskapets kompetens att sluta internationella förvaltningsavtal kan redan i dagsläget lösas genom samarbete mellan statsrådet och landskapsregeringen och förutsätter inte ändring av självstyrelselagen.

Det har sällan uppkommit behov av att göra en territoriell reservation för Åland i samband med fördrag som Finland ratificerar. För att undvika reservationer är det viktigt att redan under fördragsförhandlingarna ta upp behovet av eventuella särlösningar för landskapet. Den frågan är särskilt viktig i samband med ändringar av EU:s grundfördrag, till vilka sådana reservationer inte är möjliga. Riksdagens grundlagsutskott konstaterade i samband med behandlingen av EU:s grundfördrag och Lissabonfördraget att om lagtinget inte ger sitt bifall till ikraftträdandeförordningen för fördraget, leder det till en rättsligt oklar situation (GrUU 36/2006 rd, GrUU 10/1998 rd). En ändring av självstyrelselagen löser dock inte problematiken.

Ålands befogenheter i EU-ärenden

Självstyrelselagen har ändrats tre gånger med anledning av EU-medlemskapet. Den första ändringen gjordes när Finland inklusive Åland anslöt sig till unionen. Till lagen fogades då ett nytt 9 a kap. (1556/1994) om EU-ärendena. Detta kapitel reviderades helt genom lag 68/2004, då landskapets påverkningsmöjligheter i beredningen och verkställigheten av EU-ärenden stärktes. Till lagen fogades också en bestämmelse om landskapets ansvar för genomförandet av EU-rätten.

Självstyrelsemyndigheterna har alltsedan EU-anslutningen ställt krav på att Åland ska utgöra en egen valkrets för att säkerställa att Åland får en representant i Europaparlamentet. Frågan har återkommande lyfts fram i olika sammanhang och från åländsk sida upprepats bl.a. i samband med ändringarna av grundfördragen. Ett lagstiftningsinitiativ från lagtinget i ärendet lämnades till riksdagen i april 2006 (Ö 3/2006). Det förkastades av riksdagen. Vid behandlingen av initiativet konstaterade grundlagsutskottet (GrUB 13/2006 rd): ”Initiativet är fullt begripligt med hänsyn till Ålands särställning. Men enligt den föreslagna lagstiftningen skulle Ålands representation i Europaparlamentet vara 1 ledamot per 27 000 invånare mot 1 ledamot per 408 000 invånare i riket. Även om det finns anledning att beakta att Åland delvis har sin egen rättsordning rimmor förslaget enligt grundlagsutskottets uppfattning illa med kravet på ett proportionellt valsätt och principen om lika rösträtt. På det hela taget kan frågan om Ålands representation i Europaparlamentet inte lösas med folkrättsliga principer eller bestämmelser i grundlagen, utan lösningen måste i sista hand vara politisk. Om vi dessutom beaktar att antalet ledamöter från Finland med Bulgariens och Rumäniens tillträde minskar med en till 13 utifrån Nicefördraget, föreslår grundlagsutskottet att lagförslaget förkastas. Utskottet anser ändå att det är viktigt med fortsatt diskussion på europeisk nivå om landskapets medinflytande i Europaparlamentet (GrUU

1/2004 rd, s. 2/II). Det är motiverat också för att landskapet Ålands särställning är unik i Europa.” År 2007 fastslog statsrådet att Finland eftersträvar att påverka Europaparlamentet så, att Finland vid en ny platsfördelning skulle få en tilläggsplats mot bakgrund av Ålands särställning och principen om nedåtgående proportionalitet (se även GrUL 6/2007 rd). Ställningstagandet återfinns likaså i statsrådets principbeslut från år 2009 om Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden (se även statsminister Vanhanens brev 28.10.2009 till landskapsregeringen). Saken behandlades ytterligare år 2013 av Ålandsaftonskolan med statsminister Katainens regering. Enligt riktlinjerna från aftonskolan: ”Regeringen fortsätter att i kommande förhandlingar på unionsnivå om fördelning av parlamentsplatser hävda Ålands internationella särställning och självstyrande status. Däremot finns det fortsättningsvis inte förutsättningar för en ändring av vallagen så att Åland skulle bli en egen valkrets i val till Europaparlamentet.” Saken omtalades i justitieministeriets brev 26.3.2013 till landskapsregeringen. Landskapsregeringen lyfte fram frågan om landskapets EP-plats vid bl.a. förhandlingarna om fördelningen av platserna under Europaparlamentets valperiod 2019 – 2024. Statsrådet ansåg att Storbritanniens platser eller en del av dem inte bör fördelas mellan medlemsstaterna när Brexit genomförs. Landskapsregeringen ansåg att statsrådet bör eftersträva 14 platser för Finland och anvisa den extra platsen till landskapet. Europeiska rådet beslöt i juni 2018 om att godkänna EU-parlamentets beslut om fördelningen av platser så att Finland får en 14:e plats. Efter att lantrådet hörts i EU-ministerutskottet beslöt 17.10.2017 som riktlinje att det inte finns skäl att ändra den nationella valkretsindelningen för Europaparlamentsvalet år 2019. Lagtinget lade i juli 2018 fram ett nytt lagstiftningsinitiativ (Ö 3/2018 rd) till riksdagen för ändring av vallagen så att landskapet vid Europaparlamentsvalet skulle bilda en egen valkrets enligt ovan. Initiativet förföll i riksdagen våren 2019. I denna proposition ingår inte motsvarande förslag. Saken behandlades i den parlamentariska Ålandskommitténs 2013 slutbetänkande (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 33/2017, s. 112 och 113).

Statsrådet den 23 april 2009 fattat ett principbeslut om landskapet Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden. Beslutet, som har gällt tills vidare med stöd av att varje regering separat har bekräftat detta, ger Åland i ett avseende vidare rättigheter i EU-ärenden än nuvarande bestämmelser i 9 a kap. i självstyrelselagen. Genom punkt 2 i statsrådets principbeslut har skyldigheten att föra fram landskapets ståndpunkt vid EU:s institutioner utvidgats att, om ståndpunkterna inte kan samordnas, gälla, förutom ärenden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet, även ärenden ”som annars har synnerligen stor betydelse för landskapet”. Denna punkt i principbeslutet har återopats t.ex. vid förhandlingarna om den medlemsstatsvisa platsfördelningen i Europaparlamentet som intogs i Lissabonfördraget genom att Finland på EU-nivån lyfte upp frågan om Ålands representation i EU-parlamentet. Det är skäl att uppdatera självstyrelselagen på denna punkt.

Landskapsregeringen har enligt 9 a kap. i nuvarande självstyrelselag rätt att delta vid beredningen i statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom EU, om beslutanderätten annars enligt självstyrelselagen skulle höra till landskapets behörighet eller om saken på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet. Landskapet har således rätt att delta i arbetet i statsrådets beredningssektioner och i EU-kommittén. Ålands lantråd har rätt att bli hörd av EU-ministerutskottet i ett EU-ärende som rör frågor inom landskapets behörighet eller som på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet. Detta innebär att riket och landskapet ska försöka nå ett gemensamt ställningstagande i de EU-ärenden som enligt självstyrelselagen hör till landskapets behörighet eller som på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet.

Landskapsregeringen ska på begäran ges tillfälle att delta i Finlands delegations arbete när frågor som enligt självstyrelselagen hör till landskapets behörighet behandlas inom EU. Om landskapets och rikets ståndpunkter inte kan samordnas, ska landskapets ståndpunkt på begäran av

landskapsregeringen delges när Finlands ställningstaganden presenteras i EU:s institutioner. Enligt det ovan nämnda principbeslutet ska landskapets ställningstagande även föras fram i ärenden ”som annars har synnerligen stor betydelse för landskapet”.

Då 9 a kap. i självstyrelselagen stiftades i samband Finlands inklusive Ålands EU-medlemskap, överenskomts det i syfte att förbättra informationsgången till Åland i EU-ärenden om att landskapsregeringen har rätt att föreslå en lämplig person till och står för utgifterna för en specialrådgivare med ansvar för Ålandsfrågor vid Finlands Ständiga Representation vid Europeiska unionen i Bryssel som utrikesministeriet utser för viss tid (RP 304/1996 rd, s. 10). Allt sedan dess har en specialsakkunnig för Ålandsfrågor haft sitt säte vid representationen och man har goda erfarenheter av arrangemanget. Enligt 6 § i förordningen om utrikesförvaltningen (378/17) krävs av specialsakkunniga från landskapet Åland inte förmåga att använda finska. Tjänstetiteln för den specialsakkunniga kommer framöver att vara ”ministerråd”. Regeringen förbinder sig på tills vidare basis till denna helhetslösning. Med hänsyn till Ålands särställning och att landskapet är enspråkigt svenskt, är helhetslösningen avsedd att vara långsiktig.

I det nationella genomförandet av EU-ärenden är lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten fördelad mellan landskapet och riket i enlighet med självstyrelselagen. I lagen finns bestämmelser om landskapets och rikets skyldighet att förhandla i situationer där deras åtgärder är beroende av varandra. Landskapsregeringen har rätt att stå i kontakt med EU kommissionen i ärenden som hör till landskapets behörighet och som gäller verkställighet i landskapet av beslut som har fattats inom EU. Landskapsregeringen och statsrådet kommer närmare överens om hur statsrådet ska informeras om sådana kontakter.

Enligt 59 b § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag ska landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna samråda för genomförande av ett beslut som fattats inom Europeiska unionen, om de åtgärder de kommer att vidta är beroende av varandra. Om endast en åtgärd kan vidtas i medlemsstaten i ett förvaltningsärende där både landskapet och riket har behörighet enligt självstyrelselagen, fattas beslutet om åtgärden av riksmyndigheten. Beslutet ska fattas efter samråd med landskapsmyndigheten så att samförstånd eftersträvas och landskapsmyndighetens ståndpunkter så långt som möjligt blir beaktade. Är landskapsmyndigheten och riksmyndigheten inte överens om vilka åtgärder som bör vidtas i en fråga som avses, kan en rekommendation till avgörande begäras av Ålandsdelegationen.

Högsta domstolen har i sitt utlåtande 12 oktober 2017 över motsvarande bestämmelser i dåvarande lagförslag till ny självstyrelselag ansett att en översyn av dem är nödvändig: ”Avgörandet [29.6.2017 Nr 1408 (H2016/170) av en behörighetstvist] visar att rättsläget i ett sådant fall är oklart och att man är tvungen att tolka mycket centrala och för självstyrelsen väsentliga stadganden i självstyrelselagen på basis av kortfattade motiveringar i förarbetena. Högsta domstolen finner ett dylikt rättsläge otillfredsställande. Ett centralt problem med så stark politisk anknytning bör lösas med tillräckligt klara bestämmelser. Det är viktigt att ifrågavarande bestämmelser i självstyrelselagen och motiveringarna till dem vidareutvecklas i den fortsatta beredningen. Dessa frågor bör inte lämnas till domstolarna för avgörande utan man bör tillsammans på rätt politiskt plan komma överens hur de skall lösas.”

Genom en lag år 2009 (847/2009) fogades till självstyrelselagen bestämmelser om landskapets ställning i ärenden som gäller fördragsbrott och mål som behandlas i EU-domstolen. Enligt 59 c § i självstyrelselagen gäller principen enligt vilken landskapets ståndpunkt på begäran av landskapet ska framgå av svaren till kommissionen och i domstolsbehandlingen i fall där talan beror på en åtgärd eller försummelse av landskapet. Till lagen fogades också en bestämmelse om att en representant för landskapet ska ges rätt att delta i den muntliga förhandlingen i domstolen.

Dessutom kan landskapsregeringen göra en motiverad framställning hos statsrådet om att Finland ska delta i en anhängig rättegång vid EU-domstolen eller väcka talan vid domstolen när det gäller frågor som hör till landskapets behörighet eller som annars kan ha särskild betydelse för landskapet.

Staten och landskapet kan enligt 59 d § i självstyrelselagen jämka de ansvarsbelopp som staten i form av standardbelopp, vite eller motsvarande penningbelopp har dömts att betala på grund av en åtgärd eller försummelse från landskapets sida. En tvist om ansvaret behandlas som ett förvaltningstvistemål vid Ålands förvaltningsdomstol enligt vad som föreskrivs i 4 kap. lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019) och i 59 d §. Ärendena enligt paragrafen gäller meningsskiljaktigheter mellan staten och landskapet i frågor som i grunden bygger på att Finland brutit mot en EU-rättslig förpliktelse. I rättspraxis behandlas meningsskiljaktigheter om brott mot internationella förpliktelser som offentlighetsrättsliga förvaltningstvistemål. Vid beredning av ändringarna i nu gällande 9 a kap. i självstyrelselagen ansåg grundlagsutskottet (GrUB 7/2003 rd) att landskapets ansvar för ersättningsåtaganden och andra åtaganden som gemenskapsrätten medför för finska staten lämpligen bör behandlas som ett förvaltningstvistemål enligt 12 kap. förvaltningsprocesslagen. Sistnämnda bestämmelser ingår numera i 4 kap. lagen om rättegång i förvaltningsärenden. Några erfarenheter av att tillämpa den nuvarande paragrafen finns inte.

En eventuell oenighet i frågan om jämkning mellan staten och Åland av ersättningsansvaret innebär att det är statsrådet och Ålands regering som är varandras motparter i saken. Jämkningsen kunde lämpligen göras till föremål för Delegationens för Ålandsärenden ställningstagande, som har rollen som ett oavhängigt expertorgan i ärenden som gäller tolkningen av självstyrelselagen. Jämkningsärenden kunde sedan i sista hand på anhållan av part avgöras av högsta domstolen.

Till övriga delar har det inte framkommit behov av att ändra bestämmelserna i 9 a kap. i självstyrelselagen. Hur dessa i praktiken ska följas har preciserats i justitieministeriets anvisningar till ministeriernas handläggare ("Ålands ställning i lagberedningen och i EU-ärenden", Justitieministeriets utredningar och anvisningar 8/2012). I statsrådets principbeslut om landskapet Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden från år 2009 konstateras att en viktig del av genomförandet av Finlands EU-politik är att se till att Åland deltar i beredningen av EU-ärenden och att beakta landskapets möjligheter att påverka.

Den huvudsakliga utmaningen i samarbetet mellan ministerierna, deras beredningssektioner och landskapsregeringen vid beredningen av EU-ärenden är översättningen till svenska av sådana handlingar som uppgörs inom statsrådet. Det finns anvisningar om de förfaranden som ska tillämpas. Kallelserna till beredningssektionerna, EU-kommittén och EU-ministerutskottet ska finnas tillgängliga även på svenska. Ministerierna har uppmärksamats på att särskilt förslag till Finlands ståndpunkt inför behandlingen av ärenden vid EU:s institutioner, men även andra handlingar, ska översättas till svenska när landskapsregeringen begär detta. Regeringens U-skrivelser till riksdagen översätts alltid till svenska, vilket är till nytta även i kontakterna med landskapsregeringen. I kommissionens överträdelseförfaranden som rör landskapet tillhandahåller utrikesministeriet landskapsregeringen samtliga handlingar på svenska. Skyldigheten att tillhandahålla handlingar på svenska förutsätter att det finns tillräckligt med översättaresurser inom statsrådet.

Särskilt den omständigheten att beredningssektionernas möten hålls på finska är problematisk för landskapstjänstemännen, vilkas ämbetspråk uteslutande är svenska. Enligt justitieministeriets anvisningar ansvarar beredningssektionens ordförande för att mötesarrangemangen är sådana att den åländska medlemmen kan tillgodogöra sig diskussionerna i sektionen, vid behov genom att tolkning arrangeras. I praktiken sköts kontakterna till landskapsregeringen i sådana

EU-ärenden som är angelägna för landskapet inte enbart vid beredningssektionens möten, utan även bilateralt så att handläggaren vid ministeriet står i direktkontakt med sin kollega vid landskapsregeringen eller så att ministeriet begär ett utlåtande i ärendet av landskapsregeringen.

En annan utmaning är att samordna rikets och landskapets ståndpunkter i ett EU-ärende, om dessa avviker från varandra. Det rekommenderas att det ansvariga ministeriet försöker utreda landskapets ståndpunkt redan före behandlingen i sektionen, så att den redan framgår av de mötesdokument som delas till sektionens medlemmar. Å andra sidan är det önskvärt att man från åländsk sida i ett tidigt skede av beredningen indikerar t.ex. om ett lagförslag eller något annat EU-ärende under beredning är problematiskt eller om landskapsregeringen särskilt vill följa ett ärende. Genom att utreda landskapets ståndpunkt i ett tidigt skede av EU-beredningen och, om möjligt, innan ärendet tas upp till behandling i EU:s institutioner, får man också veta om saken ur landskapets synvinkel är av sådan vikt att det även under beredningen i EU krävs aktivare och mer fortlöpande dialog mellan det ansvariga ministeriet och landskapsregeringen. När man trots gemensamma ansträngningar inte en gemensam ståndpunkt i ärendet, bör enligt anvisningarna behandlingen i EU-ministerietskottet föregås av en diskussion med statsministern, om landskapsregeringen så önskar. I detta sammanträde deltar även den minister som är ansvarig för Ålandsärendena samt de ministrar till vilket ärendet hör. I sista hand återstår det för landskapet att begära att landskapets ståndpunkt delges vid den EU-institution som behandlar frågan.

Vid genomförande och verkställighet av EU-rättsakter finns det ett behov av att riket och landskapet samarbetar vid tolkningen av de rättsakter som berörs. Trots att det kan finnas språksvårigheter mellan myndigheterna i riket och i landskapet, bör man vinnlägga sig om att hitta lämpliga arbetsformer som tryggar samarbetet. Om det råder meningsskiljaktigheter mellan riket och landskapet i fråga om hur bestämmelserna i 9 a kap. ska tolkas, finns det möjlighet att kontakta justitieministeriet som har ett samordningsansvar i Ålandsfrågor inom statsrådet. Vid behov kan utlåtande begäras av Ålandsdelegationen. Högsta domstolen avgör ytterst frågor som rör behörligheten för en landskaps- eller riksmyndighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd.

1.8.4 Språkbestämmelser

Syftet med självstyrelsen har varit och är fortfarande att bevara befolkningens på Åland svenska språk, kultur och lokala traditioner. Nationernas förbunds råds beslut om statstillhörighet var direkt kopplat till det svenska språkets bevarande. Bestämmelserna om språk i 1991 års självstyrelselag är utformade utifrån de tidigare beskrivna internationella garantierna.

Språkskyddet är utformat så att landskapet är enspråkigt svenskt. Självstyrelselagen innebär i det avseendet ett undantag från grundlagen, enligt vilken landets nationalspråk är finska och svenska. Språklagen (423/2003) gäller inte på Åland.

Självstyrelselagen tryggar även det finska språkets ställning vid domstolar och statliga myndigheter på Åland. Självstyrelselagens 37 § innehåller bestämmelser om finska medborgares rätt att i egen sak få använda finska inför domstolar och andra statsmyndigheter i landskapet. Lagrummet är av betydelse både för de finskspråkiga som är bosatta på Åland och för finskspråkiga utanför landskapet. Bestämmelsen kompletteras av 39 § i självstyrelselagen, enligt vilken domstolarna och Statens ämbetsverk på Åland på begäran av part till sina expeditioner ska foga en översättning till finska, och om en handling tillställs en domstol eller någon annan riksmyndighet på Åland på finska, ska myndigheten vid behov se till att handlingen översätts till svenska.

I praktiken har tillämpningen av självstyrelselagens bestämmelser vid Ålands tingsrätt och Ålands förvaltningsdomstol inneburit en generös och positiv inställning till en finskspråkig

parts möjligheter att använda finska. I avsaknad av uttryckliga bestämmelser i 1991-års självstyrelselag i fråga om rätten till översättning av andra domstolshandlingar än expeditioner, har Ålands tingsrätt och Ålands förvaltningsdomstol i sin praxis gått tillväga enligt språklagen.

I det stora hela motsvarar rättsläget på Åland i fråga om domstolar och statliga myndigheter som inte har verksamhetsställen på Åland, i hög grad situationen enligt språklagen vid sådana statliga ämbetsdistrikt som är enspråkigt finskspråkiga. Således har en enskild part i landskapet enligt 39 § 3 mom. i självstyrelselagen rätt att i ärenden som handläggs av statsrådet, de centrala statsmyndigheterna samt sådana överdomstolar och andra statsmyndigheter vilkas ämbetsdistrikt innefattar Åland eller en del av landskapet, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska.

I praktiken har det förekommit ytterst få fall då en finskspråkig part skulle ha begärt att få en översättning av en expedition som Statens ämbetsverk på Åland utgivit. I något enstaka fall har andra statliga myndigheter på Åland fått förfrågningar om översättning av expeditioner till finska, vilka med stöd av nuvarande självstyrelselag har besvarats nekande.

Ämbetspråket hos landskapets och kommunernas myndigheter är således svenska, men också de statliga myndigheter som är verksamma på Åland har svenska som ämbetspråk. Även Ålandsdelegationens ämbetspråk är svenska och högsta domstolen ska använda svenska i ärenden som den handlägger med stöd av självstyrelselagen. Självstyrelselagens 38 § innehåller bestämmelser om skriftväxlingsspråket mellan landskapets och statens myndigheter som innebär att statliga myndigheter ska kommunicera på svenska med landskapet. Lagen innehåller inte några uttryckliga bestämmelser om landskapstjänstemäns rätt att använda svenska i kontakt med riksmyndigheterna, men det har ansetts självklart att även den muntliga kommunikationen ska ske på svenska.

I nuvarande självstyrelselag saknas det dock bestämmelser om den skyldighet för självstyrelsemyndigheterna och kommunala myndigheter på Åland som följer av den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen, FördrS 63/1999, ändrad FördrS 85-86/1998) om att få använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller i ärenden som avser tvångsåtgärder samt ingrepp i personlig frihet och integritet. Enligt artikel 5.2 i Europakonventionen ska var och en som arresteras utan dröjsmål och på ett språk som han förstår, underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse för honom. I artikel 6 i konventionen anges minimikraven för rätten till en rättvis rättegång, vilka bl.a. annat inkluderar rätten att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Artikel 6 omfattar enligt Europadomstolens praxis även annat frihetsberövande än sådant som sker på straffrättslig grund dvs. även vid psykiatrisk tvångsvård och omhändertagande av barn, vilka sker på offentligrättslig grund. Detta framgår av förarbetena (RP 309/1993 rd s. 67 och 1/1998 rd s. 81 samt RP 72/2002 rd s. 19) till dels 21 § i grundlagen, dels förvaltningslagen (434/2003).

I 1991 års självstyrelselag saknas likaså bestämmelser om statsägda tjänsteproducerande bolags, som har ett serviceställe på Åland, språkliga service på svenska vid skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter och i näringsverksamheten på Åland, liksom om användningen av svenska när enskilda sköter offentliga förvaltningsuppgifter för staten på Åland. Eftersom språklagen inte gäller på Åland är det i sistnämnda avseenden skäl att i självstyrelselagen i förtydligande syfte inta i huvudsak motsvarande bestämmelser som ingår i 24 och 25 § i språklagen.

En speciell problematik uppstod i samband med Finlands anslutning till EU. Landskapet fick då rätt att delta inom statsrådet i beredningen och beslutsfattandet i EU-ärenden. Eftersom arbetsspråket i praktiken nästan alltid är finska, har det varit oklart i vilken mån det finns en skyldighet för riksmyndigheterna att tolka och översätta till svenska. Dessa frågor har man försökt lösa med praktiska arrangemang och instruktioner för tjänstemännen (1.7.4). I praktiken är det dock ofta svårt att i tillräcklig utsträckning åstadkomma översättningar, eftersom beredningsprocesserna är mycket snabba och dokumenten kommer med kort varsel. Översättningskapaciteten är ofta för knapp och även om det finns tillgängliga översättare räcker tiden sällan till.

Enligt 42 § i självstyrelselagen gäller för de statsanställda på Åland språkkunskaper vad som närmare bestäms i förordning av statsrådet, vilken utfärdas med samtycke av Ålands landskapsregering. Med stöd av denna paragraf utfärdades 2007 en förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007). Principen om svenska som ämbetspråk på Åland stöds även av kravet i 42 § 2 mom. i självstyrelselagen om att staten ska ordna utbildning på svenska för sina anställda där.

I de internationella garantierna för Åland ingår en klausul om att undervisningsspråket på Åland är svenska. En motsvarande bestämmelse finns i 40 § i självstyrelselagen. Undervisningsväsendet hör även till landskapets lagstiftningskompetens. Det är således landskapet som bestämmer om undervisningen på och i andra språk än svenska. I praktiken erbjuds undervisning i finska som andra språk från årskurs fem. Undervisning i finska som modersmål erbjuds inte och har inte efterfrågats under 2000-talet.

I 7 § 2 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag uppställs krav på tillfredsställande kunskaper i svenska som villkor för att erhålla hembygdsrätt.

1.8.5 Lagstiftningskontrollen av landskapslagar

Bestämmelserna om lagstiftningskontrollen av landskapslagar ingår i 19 § i självstyrelselagen. När lagtinget har antagit en landskapslag ska den sändas till justitieministeriet och Ålandsdelegationen. Ålandsdelegationen ger ett utlåtande till justitieministeriet i frågan om lagtinget har hållit sig inom sin lagstiftningsbehörighet. Förfarandet gäller såväl nya landskapslagar som ändringslagar. I regel är 70-100 landskapslagar per år föremål för lagstiftningskontroll hos presidenten på justitieministeriets föredragning och vid Ålandsdelegationen.

Efter att ha fått Ålandsdelegationens utlåtande överväger justitieministeriet om utlåtande även ska begäras av högsta domstolen. Ministeriet begär utlåtande av högsta domstolen i genomsnitt under fem gånger per år. Republikens president kan nämligen inte utöva vetorätt utan att ha ett utlåtande av högsta domstolen. Presidenten kan utöva vetorätt, om lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet eller om landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet. Vetorätten kan gälla hela landskapslagen eller endast en del av den, t.ex. en enda paragraf eller ett enda moment i en paragraf. Beslut om utövande av vetorätt ska fattas inom fyra månader från den dag då lagtingets beslut delgavs justitieministeriet. Presidenten stadfäster alltså inte landskapslagarna, utan fattar endast beslut om att utöva eller inte utöva vetorätt. Har presidenten inte fattat något beslut inom fyramånaderstiden, får landskapslagen träda i kraft.

Praxis är att justitieministeriet begär utlåtande av högsta domstolen i samtliga fall där Ålandsdelegationen eller en skiljaktig ledamot i Ålandsdelegationen har ansett att lagtinget har överskridit sin behörighet. Utlåtande begärs i regel också när det är fråga om ett nytt rättsområde eller någon särskilt viktig lag eller där behörighetsfrågan enligt Ålandsdelegationens eller justitieministeriets egen bedömning inte tidigare har prövats.

Det är rätt sällsynt att presidenten utövar vetorätt, men det brukar hända i medeltal några gånger per år. Oftast är det fråga om att lagtinget av misstag i någon paragraf har överskridit sin lagstiftningsbehörighet, men någon gång kan det hända att landskapslagen handlar om ett nytt rättsområde, där behörighetsfördelningen inte är självklar. Under den tid 1991 års självstyrelselag har varit i kraft har det inte en enda gång hänt att presidenten skulle ha utövat vetorätt på den grunden att landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet.

Lagstiftningskontrollen är en utpräglad rättslig kontroll, där politiska överväganden inte får förekomma. Möjligheten för presidenten att utöva vetorätt på den grunden att landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet, innehåller dock politiska element. Också rättspolitiska överväganden inom ramen för grundlagens fri- och grundläggande rättigheter kan någon enstaka gång ha betydelse för presidentens beslut.

Det är sällsynt att en landskapslag konstateras stå i strid med EU-rätten eller en internationell förpliktelse. Högsta domstolen har enligt praxis sedan Finland blev EU-medlem ansett att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet, om en landskapslag uppenbart strider mot EU-rätten eller någon annan internationell förpliktelse. Det har dock i högsta domstolens utlåtandep Praxis de senaste tjugo åren endast i ett fåtal fall funnits behov för högsta domstolen att hänvisa till principen. Enligt högsta domstolens utlåtande 31.3.2017 (OH 33/2017) har en vedertagen praxis uppstått i detta avseende. Utgångspunkten har varit att ett fördragsbrott innebär ett ingrepp i Finlands förhållande till utländska makter, som enligt 27 § 4 punkten i självstyrelselagen med beaktande av bestämmelserna i 9 och 9 a kap. hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelser i en landskapslag har vid presidentföredragningen förordnats att förfalla, om det varit uppenbart att de skulle leda till en konflikt mellan unionens lagstiftning och landskapslagstiftning. Den omständigheten att man utgått ifrån att det är påkallat att förordna om att en landskapslag ska förfalla endast då konflikten är uppenbar, motiveras enligt högsta domstolen av att det i sista hand är Europeiska unionens domstol, i det följande *EU-domstolen*, som tolkar unionsrätten och därför också om en lagstiftningsakt i en medlemsstat innebär att staten bryter mot sina förpliktelser enligt grundfördragen. Ur unionsrättslig synpunkt kan en definitiv tolkning av fördraget endast fås genom ett avgörande av EU-domstolen. En bedömning av frågan med hänsyn till landskapets lagstiftningsbehörighet måste enligt högsta domstolen emellertid ske på nationell nivå och i den ordning som föreskrivs i 19 § självstyrelselagen (se högsta domstolens utlåtanden till justitieministeriet: OH 2005/61 utsläppshandel, OH 2005/91 diskriminering, OH 2006/118 tobak, OH 2017/33 hiss säkerhet och OH 2018/197 jakt).

Också delegeringsbestämmelser som strider mot 21 § 1 mom. i självstyrelselagen (80 § i grundlagen) samt bestämmelser som strider mot grundsatserna i 124 § i grundlagen för överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter eller mot någon grundrättighet har ansetts innebära ett överskridande av lagstiftningsbehörigheten.

Kontrollen av landskapslagars förenlighet med EU-rätten och internationella förpliktelser som binder Åland är principiellt problematisk. I fråga om genomförande av EU-rättsakter är det EU-domstolen som i sista hand avgör om en landskapslag är förenlig med EU-rätten eller inte. I förhållande till EU är Finland i egenskap av medlemsstat och med beaktande av lojalitetsplikten enligt grundfördragen, ansvarig för EU-rättens genomförande för Finlands del. EU-inträdet har emellertid inte inomstatligt sett ändrat ansvarsfördelningen mellan riket och Åland. På motsvarande sätt som riksdagen och statsrådet är ansvariga för EU-rättens genomförande i riket, är lagtinget och landskapsregering ansvariga för genomförandet av EU-rätten inom lagtingets behörighetsområden. Landskapet kan därför i sista hand bli ansvarigt gentemot riket för s.k. EU-böter som Finland dömts att betala. Varken Ålandsdelegationen eller justitieministeriet har i nuläget ansett sig ha de personella resurser som behövs för att för varje landskapslag med EU-koppling i detalj analysera landskapslagars förenlighet med EU-rätten.

Också för högsta domstolen kan en sådan analys vara problematisk inte minst för att man i lagstiftningskontrollen inte har behörighet att fastslå tolkning av unionsrättsliga rättsakter, men också dels beroende på att substansfrågan och detta inte enbart i EU-frågor, kan vara främmande, dels för att den tid som står till förfogande för att ge ett utlåtande till justitieministeriet under lagstiftningskontrollen av en landskapslag, oftast är knapp. Förhandsbesked av EU-domstolen över landskapslagen kan inte begäras, eftersom ett sådant kan begäras av domstol endast för avgörande av frågor i mål som är anhängiga. Det nuvarande systemet för lagstiftningskontrollen av landskapslagar har på det hela taget fungerat väl. För att ytterligare förbättra kvaliteten på landskapslagstiftningen och minska behovet av en detaljerad efterhandskontroll, kunde mer sakkunskap anlitas i ett tidigare skede av lagstiftningsprocessen, dvs. innan lagtinget antar lagen. Särskilt i fråga om landskapslagstiftning som ges till följd av gällande EU-reglering finns det ett behov att få in expertis i ett tidigare skede av lagstiftningsprocessen vid de åländska myndigheterna. Detta förutsätter nödvändigtvis inte ändringar av nuvarande lagstiftningskontroll.

Tillika kan upprätthållandet av någon rigorös kontrollapparat från statens sida inte anses ändamålsenligt. I nuläget genomgår de allra flesta landskapslagarna en relativt rutinartad kontroll i vilken några problem i förhållande till grundlagens eller självstyrelselagens krav inte uppdagas. I sådana fall slutförs lagstiftningskontrollen i genomsnitt inom två månader från det att lagtingets beslut anlände till justitieministeriet. Därför kunde det vara önskvärt att i praktiken förenkla lagstiftningskontrollen i fråga om rutinartade landskapslagar genom att utöka Ålandsdelegationens befogenheter i förhållande till landskapslagarnas ikraftträdande. Denna utveckling kunde ske utan att den nuvarande tiden om fyra månader för lagstiftningskontrollen kringskärs eller att presidentens befogenheter ändras i de fall där användningen av vetorätt fortsättningsvis behöver finnas.

Mot bakgrund av den allmänna samhällsutvecklingen har lagstiftningskontrollen över tid blivit mera resurskrävande såväl vid justitieministeriet som berörda remissinstanser. Den förutsätter en rättslig kunskap på hög och horisontell nivå, som behöver säkerställas även i framtiden.

Det kunde också finnas behov av att stärka högsta domstolens sammansättning i Ålandsärenden med en ledamot eller flera från högsta förvaltningsdomstolen, eftersom många av de rättsfrågor som blir föremål för utlåtande av högsta domstolen hänför sig till rättsområden som hör till högsta förvaltningsdomstolens kompetens.

1.8.6 Den dömande makten

Enligt 27 § 23 punkten i nuvarande självstyrelselag har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om rättskipning med beaktande av vad som stadgas i 25 och 26 §. Enligt 26 § i gällande självstyrelselag kan genom rikslag inrättas en domstol för förvaltningsrättskipningen i landskapet. Denna domstol kan i landskapslag anförtros rättskipningsuppgifter i de förvaltningsangelägenheter som hör till landskapets behörighet. Genom en senare lagändring (68/2004) infördes i självstyrelselagen benämningen "Ålands förvaltningsdomstol", utan att det dock uttryckligen infördes någon bestämmelse om att en sådan domstol ska finnas på Åland.

Ålands förvaltningsdomstol är numera, med undantag för beslut som enligt rikslag ska överklagas hos någon annan myndighet, instans för överklagande av beslut som har fattats av myndigheter under landskapsregeringen eller av kommunala myndigheter. Stärkandet av Ålands förvaltningsdomstols roll som instans för överklagande av beslut som fattats av myndigheter under landskapsregeringen eller av kommunala myndigheter, motiverades med att besvär över beslut av en myndighet som är underställd statsrådet kan anföras hos förvaltningsdomstolen. Detta ansågs lämpligt också med tanke på 21 § 1 mom. i grundlagen och artikel 6.1 i Europeiska

konventionen om mänskliga rättigheter. Dessutom hänvisades till att Ålands förvaltningsdomstol med stöd av 26 § i självstyrelselagen allmänt anges som besvärinstans när det gäller beslut av myndigheter under landskapsregeringen (GrUB 7/2002 rd—RP 18/2002 rd).

I landskapslag kan dock bestämmas att beslut i förvaltningsangelägenheter som har fattats av myndigheter under landskapsregeringen och som inte gäller skatt eller avgift samt beslut av en kommunal myndighet i ärenden som hör till landskapets behörighet överklagas hos landskapsregeringen i stället för hos Ålands förvaltningsdomstol. Lagligheten av landskapsregeringens beslut får överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen. Undantagna är landskapsregeringens beslut i pensionsärenden, som överklagas till försäkringsdomstolen och landskapsmyndigheternas beslut som fattas med stöd av en överenskommelseförordning, vilka överklagas till Ålands förvaltningsdomstol. I landskapsregeringens beslut i utnämningsärenden får ändring inte sökas genom besvär.

Enligt 25 § i 1991-års självstyrelselag behandlar högsta förvaltningsdomstolen som första och enda instans besvär över landskapsregeringens beslut i allehanda ärenden. Högsta förvaltningsdomstolen är instans för överklagande oavsett om beslutet fattats av landskapsregeringens ledamöter vid sammanträde eller av en enskild medlem av landskapsregeringen eller av en tjänsteman. Det finns dock inte orsak att på Åland avvika från huvudregeln att förvaltningsrättskipningen i första instans sköts av regionala förvaltningsdomstolar och i andra instans av högsta förvaltningsdomstolen. Enligt 8 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden överklagas ministeriernas beslut hos förvaltningsdomstolen och statsrådets beslut hos högsta förvaltningsdomstolen.

Bestämmelserna om sökande av ändring i vissa förvaltningsärenden har granskats med en reform som trädde i kraft 1.1.2016 (lagar 891—1068/2015). Lagstiftningen innebär att omprövningsförfarandet numera i större utsträckning används i ett första skede innan det egentliga ändringssökandet inleds. Samtidigt utvidgades tillämpningsområdet för systemet med besvärstillstånd till nya ärendegrupper när förvaltningsdomstolarnas beslut överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen.

Det finns därför behov av att ändra självstyrelselagens bestämmelser om ändringssökande så att landskapsregeringens beslut i regel i första instans ska överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol. Endast beslut som fattats av landskapsregeringens ledamöter i sammanträde ska fortsättningsvis kunna överklagas direkt i högsta förvaltningsdomstolen. Förvaltningsbeslut som lagtinget underlydande myndigheter fattar ska kunna överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol. Besvärsordningen på Åland kunde också som huvudregel vara densamma som i riket i ärenden där besluten överklagas hos någon annan besvärmyndighet än förvaltningsdomstolen. Bestämmelserna bör även kompletteras så att det framgår vilken instans som är behörig att behandla överklagande av beslut som riksmyndigheterna fattar med stöd av en överenskommelseförordning.

1.8.7 Aktörerna i självstyrelsesystemet

Ålands lagting och Ålands landskapsregering

Allmänna bestämmelser om landskapets organ finns i 3 § i 1991-års självstyrelselag. Landskapet Ålands befolkning företräds i fråga om självstyrelsen av Ålands lagting. Landskapets allmänna styrelse och förvaltning ankommer på Ålands landskapsregering och de myndigheter som lyder under den.

I 13—16 § i nuvarande självstyrelselag finns bestämmelser om val av lagtingets ledamöter, öppnande och avslutande av lagtinget och upplösning av lagtinget. Det finns ett behov av att komplettera bestämmelserna i fråga om lagtingsledamöternas ställning.

Enligt 60 b § i nuvarande självstyrelselag åtalas lantrådet och ledamöter av landskapsregeringen för tjänstefel vid Åbo hovrätt. I paragrafen ingår ingen motsvarande åtalströskel som enligt 116 § i grundlagen föreskrivs för medlem i statsrådet. I nuläget fattar inte lagtinget beslut om väckande av åtal, medan riksdagen enligt 114 § 2 mom. i grundlagen gör detta i fråga om en ministers förfarande.

Rollen för republikens president

Republikens president har en viktig roll i självstyrelsesystemet som inte i detta avseende undergått några större förändringar under tidigare självstyrelselagsrevisoner. På Åland uppfattas presidentämbetet som en garant för självstyrelsen. Bestämmelser om presidentens uppgifter i självstyrelsesystemet finns i 14, 15, 19, 22, 32, 52, 55, 56 och 59 § i 1991 års självstyrelselag.

Enligt 14 § i nuvarande självstyrelselag öppnas och avslutas lagtinget av republikens president eller på presidentens vägnar av landshövdingen. I regel efter lagtingsval eller av någon annan särskild orsak brukar presidenten närvara.

Enligt 15 § i nuvarande självstyrelselag kan republikens president efter samråd med lagtingets talman upplösa lagtinget och förordna om nya val. Om lagtingets rätt att upplösa sig och förordna om nya val stadgas i landskapslag. Sistnämnda bestämmelse infördes första gången i 1991 års självstyrelselag. Enligt gällande paragraf har presidenten således en rätt att upplösa lagtinget utan att initiativ till en upplösning tas av de åländska myndigheterna. I lagtingsordningen har tagits in närmare bestämmelser om upplösning av lagtinget samt om förtida val. Som huvudregel anses en upplösning av lagtinget vara en intern politisk fråga.

Presidenten har uppgifter i anslutning till lagstiftningskontrollen av landskapslagar. Enligt 19 § i 1991 års självstyrelselag kan republikens president förordna att en landskapslag ska förfalla i sin helhet eller till någon viss del, om presidenten, efter att högsta domstolens utlåtande har inhämtats, finner att lagtinget 1) har överskridit sin lagstiftningsbehörighet eller 2) att landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet. Fråga är inte om egentlig stadfästelse av landskapslagar. Presidenten ska använda sin vetorätt inom fyra månader från den dag då lagtingsbeslutet delgavs justitieministeriet. I annat fall får landskapslagen träda i kraft.

Enligt 22 § 1 mom. i självstyrelselagen kan lagtinget ta initiativ i ärenden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet och initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Även lagtingets initiativ tillhör gruppen ”ärenden som gäller Ålands självstyrelse”, vilka justitieministeriet föredrar med stöd av 34 § i självstyrelselagen antingen för republikens president eller för statsrådet. Ministeriet har inte behörighet att göra ändringar i lagtingets initiativ. Under den tid grundlagen har varit i kraft har det blivit praxis att en regeringens skrivelse med ett sådant lagstiftningsinitiativ i enlighet med 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen överlämnas till riksdagen av republikens president utan att statsrådet lägger fram förslag till avgörande.

Enligt 32 § i självstyrelselagen kan genom förordning och med landskapsregeringens samtycke uppgifter som hör till riksförvaltningen för viss tid eller tills vidare överföras på en landskapsmyndighet eller uppgifter som hör till landskapsförvaltningen överföras på en riksmyndighet (överenskommelseförordning). Överenskommelseförordningar utfärdas av republikens president efter att en överenskommelse om saken nåtts mellan Ålands landskapsregering och de stat-

liga myndigheter vars verksamhet berörs av förordningen. Utkastet till förordning bereds i samarbete mellan justitieministeriet, det behöriga ministeriet och Ålands landskapsregering. Förordningsförslaget föredras alltid av justitieministeriet.

Presidenten har även utnämningssuppgifter i självstyrelsesystemet. Enligt 52 § i nuvarande självstyrelselag utnämner republikens president landshövdingen efter överenskommelse med lagtingets talman. Om samförstånd inte uppnås, ska presidenten utse landshövdingen bland fem personer som har föreslagits av lagtinget. Enligt 55 § i lagen är ordförande i Ålandsdelegationen landshövdingen eller någon annan som har förordnats av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Vid förhinder för ordföranden förs ordet av landshövdingens suppleant, som likaså förordnas av presidenten efter överenskommelse med lagtingets talman. I praktiken har landshövdingen fungerat som ordförande.

Presidenten har enligt 56 § 5 mom. i självstyrelselagen uppgifter som gäller finansieringen av självstyrelsens utgifter, avräkningssystemet. Till landskapet överförs över statens budget årligen ett avräkningsbelopp, som fastställs i en särskild avräkning. Ålandsdelegationen bestämmer avräkningen. Ålandsdelegationens beslut föredras av finansministeriet för stadfästelse av presidenten. Beslutet ska stadfästas utan ändring eller lämnas utan stadfästelse. Om beslutet inte stadfäst, ska det återförvisas till Ålandsdelegationen för ny behandling. På motsvarande sätt stadfäster presidenten Ålandsdelegationens beslut om skattegottgörelse och beviljande av särskilda bidrag.

Av 59 § i självstyrelselagen följer att om ett fördrag eller internationell förpliktelse, som Finland förbinder sig till, innehåller en bestämmelse inom landskapets lagstiftningsbehörighet, ska lagtinget godkänna den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft, för att denna ska bli gällande även på Åland. Presidenten begär lagtingets bifall genom att på justitieministeriets försorg till lagtinget sända en skrivelse och berörd ikraftträdandeförfattning för fördraget. Landshövdingen överlämnar enligt 14 § i lagen presidentens framställning om godkännande av ikraftträdandeförfattningen till lagtinget.

Bestämmelserna om presidentens befogenheter i självstyrelsesystemet har fungerat väl. Endast bestämmelsen om upplösning av lagtinget bedöms vara i behov av en översyn.

Högsta domstolen

Förutsättning för presidentens användning av sin vetorätt mot en landskapslag eller en del av denna är att utlåtande enligt 19 § i nuvarande självstyrelselag först har inhämtats av högsta domstolen. Utlåtande inhämtas i genomsnitt några gånger per kalenderår.

Högsta domstolen har enligt 60 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag även i uppgift att på framställning av landskapet eller en riksmyndighet avgöra behörighetstvister mellan en landskapsmyndighet och en statlig myndighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd. Under tillämpningen av 1991 års självstyrelselag har sammanlagt tre sådana meningsskiljaktigheter förts till högsta domstolens prövning.

Högsta domstolen har vid ett tillfälle i början av 2000-talet på begäran av republikens president gett ett i 77 § 1 mom. 3 meningens grundlagen avsett utlåtande i anslutning till stadfästelsen av lotterilagen (1047/2001). Föremålet för utlåtande var den av riksdagen antagna lotterilagens förhållande till bestämmelserna enligt nuvarande självstyrelselag om fördelning av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket på området för lotterier och penningspel.

Ålandsdelegationens roll

Bestämmelser om Ålandsdelegationens uppgifter finns i 5, 19, 32 och 56 §, 60 § 2 mom. samt 62 § i nuvarande självstyrelselag.

Ålandsdelegationen är ett för riket och landskapet gemensamt organ. Ålandsdelegationens huvudsakliga uppgift är att ge utlåtanden till justitieministeriet över lagtingets beslut över antagna landskapslagar. Utlåtandena utgör ett viktigt led i den lagstiftningskontroll av landskapslagarna som utövas av republikens president.

Enligt 32 § i självstyrelselagen ska utlåtande med anledning av ett förslag till en överenskommelseförordning alltid begäras av Ålandsdelegationen.

Enligt 56 § 1 mom. i självstyrelselagen ger Ålandsdelegationen dessutom på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till landskapsregeringen och domstolar om tolkningen av självstyrelselagen. Enligt vedertagen praxis görs en begäran om utlåtande exempelvis under lagberedningen inom statsrådet, om det efter utredning ännu råder oklarhet om ett lagförslag kommer att träda i kraft också på Åland eller inte och landskapsregeringen och statsrådet inte är eniga om tolkningen av bestämmelserna om fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan landskapet och riket enligt självstyrelselagen. Fråga är om i genomsnitt färre än en utlåtandebegäran per kalenderår.

Inom ramen för landskapets finansiella system ska Ålandsdelegationen enligt 56 § 3 mom. i självstyrelselagen årligen i efterhand verkställa den avräkning och den skatteavräkning som avses i 46 och 49 §, ge förslag enligt 48 § 3 mom. till statsrådet om ändring av avräkningsgrunden samt bevilja extra anslag enligt 50 § och tillskott under exceptionella förhållanden enligt 51 § och fatta beslut om de villkor som möjligen förenas med dem. Beslut av delegationen i sistnämnda frågor föredras av finansministeriet för stadfästelse av republikens president. Beslutet ska inom tre månader stadfästas oförändrat eller lämnas utan stadfästelse. Om ett beslut lämnas utan stadfästelse, ska ärendet hänskjutas till delegationen för ny behandling. Dessutom fattar delegationen enligt 56 § 4 mom. i självstyrelselagen beslut om storleken på de förskott på avräkningsbeloppet som avses i 46 § 3 mom. och på skatteavräkningen som avses i 49 § 1 mom.

Av 60 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag följer att Ålandsdelegationen på begäran ger utlåtande till högsta domstolen, om denna på framställning av landskapsregeringen eller en statlig myndighet ska avgöra en meningsskiljaktighet angående en landskaps- eller en riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd på Åland.

Ålandsdelegationen avgör ärenden som avses i 62 § och som gäller meningsskiljaktigheter mellan landskapets och statens myndigheter i fråga om nya farleder i åländska vatten för handels-sjöfarten och statens mark och byggnader på Åland. Under nuvarande självstyrelselag har Ålandsdelegationen gett utlåtande en gång i vardera avseendet.

De nuvarande bestämmelserna har fungerat väl, men det finns ett behov av att förtydliga dem till den del de gäller den sammantagna kompetens som kan förutsättas av Ålandsdelegationen som opartiskt expertorgan och till den del delegationens uppgifter berörs. Dessutom bör det övervägas om Ålandsdelegationens roll i något avseende kunde utvecklas.

Ålandsdelegationens medlemmar utses av såväl statsrådets allmänna sammanträde som lagtinget. Ordförande är landshövdingen eller någon annan person som republikens president utser.

Även ordförandens suppleant utses av presidenten. Det upplevs emellertid att Ålandsdelegationens namn ger för handen att fråga skulle vara om ett myndighetsorgan med anknytning endast till självstyrelseförvaltningen.

Ålands landshövding

I Nationernas Förbunds beslut från juni 1921 anges att garantier som säkerställer ”att till landshövding utnämnes en person som åtnjuter befolkningens förtroende” ska införas i självstyrelselagen. Enligt den s.k. Ålandsöverenskommelsen, som fogades till Nationernas Förbunds beslut i juni 1921, ska ”Ålandsöarnas landshövding [...] utnämnas av Finska republikens president i samråd med Ålandsöarnas Landstings ordförande. I händelse en överenskommelse dem emellan icke kan nås, skall Republikens President till landshövding utse en person inom en förteckning på fem kandidater, vilka föreslås av Landstinget och har de förutsättningar som krävs för en god förvaltning av öarna och för statens säkerhet.” Dessa ovanstående förpliktelser har införts i nationell lagstiftning och finns i kapitel 8 i självstyrelselagen.

Enligt 4 § i självstyrelselagen för Åland företräds rikets regering på Åland av landshövdingen. Enligt självstyrelselagens 14 § öppnas och avslutas lagtinget av republikens president eller på hans vägnar av landshövdingen. Landshövdingen överlämnar presidentens framställningar och meddelanden till lagtinget. Dessa utgörs i huvudsak av framställningar om inhämtande av lagtingets bifall till självstyrelselagsändringar och ikraftträdelselagar för sådana internationella fördrag som innehåller bestämmelser inom landskapets lagstiftningsbehörighet. Med stöd av 55 § i självstyrelselagen är ordförande i Ålandsdelegationen landshövdingen eller någon annan som har förordnats av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Landshövdingen fungerar också som chef för statens regionalförvaltning på Åland, d.v.s. för Statens ämbetsverk på Åland.

I 52 § i självstyrelselagen finns vissa bestämmelser om utnämning av landshövdingen. Till landshövding utnämns en person som har nödvändiga förutsättningar att utöva ämbetet så att landskapet förvaltas väl och statens säkerhet tillvaratas. Landshövdingen utnämns av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Om samförstånd inte uppnås, ska presidenten utse landshövdingen bland fem personer som har föreslagits av lagtinget. Enligt 30 § 1 mom. 1 punkten i självstyrelselagen ska när statstjänster besätts i landskapet särskild betydelse tillmätas att den som anställs har kännedom om landskapets förhållanden eller är bosatt i landskapet.

Självstyrelselagen innehåller inga särskilda bestämmelser om utannonsering av landshövdingstjänsten eller om att tillsätta tjänsten utan att den utannonseras eller om landshövdingens särskilda kompetenskrav. Statens tjänstemannalagstiftning tillämpas därför på landshövdingen, om inte något annat föreskrivs. Utöver de allmänna och gemensamma bestämmelserna i tjänstemannalagstiftningen tillämpas fortfarande självstyrelselagen för Åland och de särskilda bestämmelser som lämnats med stöd av den i fråga om utnämning av och behörighetsvillkor för landshövdingstjänsten. Då statstjänstemannalagen (750/1994) ändrades år 2015 konstaterade riksdagens förvaltningsutskott (FvUB 50/2015 rd) ”att det enligt Ålandskommitténs mandat är möjligt för kommittén att bedöma behovet av och möjligheterna att i självstyrelselagen reglera landshövdingens ställning.”

Beredningen vid och samordningen i statsrådet av ärenden som gäller Åland

Ansvarsfördelningen i Ålandsärenden i statsrådet

Bestämmelser om beredningen av ärenden vid statsrådet finns i 65—68 § i grundlagen samt i lagen om statsrådet (175/2003) och reglementet för statsrådet (262/2003). Bestämmelserna gäller även för beredningen av och beslutsordningen för sådana ärenden inom statsrådet som gäller Åland. Ärenden som gäller Åland vid ministerierna är i huvudsak lagstiftningsärenden i situationer där den föreslagna lagstiftningen blir tillämplig också på Åland. Det kan även vara fråga om beredningen av EU-ärenden i angelägenheter som hör till Ålands behörighet eller som annars är särskilt viktiga för landskapet och i vissa fall om genomförandet av EU-rättsakter även på Åland.

Av 67 § 1 mom. i grundlagen följer att de ärenden som hör till statsrådet avgörs vid statsrådets allmänna sammanträde eller i det ministerium som saken gäller. Vid allmänt sammanträde avgörs vittsyftande och principiellt viktiga ärenden samt sådana ärenden vars betydelse kräver det. Enligt 67 § 2 mom. första meningen i grundlagen ska de ärenden som behandlas i statsrådet beredas i det ministerium som är behörigt. Momentets andra mening anger att i statsrådet kan finnas ministerutskott för beredning av ärendena. Ministerutskotten är statsrådets interna beredningsorgan som det föreskrivs närmare om i lagen om statsrådet och reglementet för statsrådet.

I 2 § 2 mom. lagen om statsrådet anges att ministerierna vid behov ska samarbeta vid beredningen av ärenden och att det ministerium till vars ansvarområde ärendet huvudsakligen hör svarar för ordnandet av samarbetet. Enligt 12 § 2 mom. i samma lag följer att vid statsrådets allmänna sammanträde avgörs de förslag till avgörande som föreläggs republikens president, regeringens propositioner, berättelser och skrivelser samt statsrådets meddelanden, redogörelser och skrivelser till riksdagen, förordningar av statsrådet liksom sådana ärenden som behandlas inom Europeiska unionen och övriga ärenden vars samhällspolitiska eller ekonomiska betydelse förutsätter det. I fråga om ärenden som ska avgöras vid allmänt sammanträde föreskrivs dessutom genom grundlagen, i annan lag och statsrådsförordning.

Enligt 23 § i lagen om statsrådet finns det vid statsrådet ministerutskott för beredning av utrikes- och säkerhetspolitiken, ärenden som gäller Europeiska unionen, finansiella ärenden och finanspolitiken. Närmare bestämmelser om utskottens uppgifter och sammansättning anges i 25—28 § i reglementet för statsrådet. Enligt reglementet för statsrådet finns det ett utrikes- och säkerhetspolitiskt ministerutskott, ett EU-ministerutskott, ett finansutskott och ett finanspolitiskt ministerutskott. I 26 § 3 mom. i reglementet för statsrådet anges att ”ordföranden för Ålands landskapsstyrelse”, dvs. Ålands lantråd, har rätt att bli hörd i EU-ministerutskottet när ärendet hör till landskapet Ålands behörighet eller annars är särskilt viktigt för landskapet.

Enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen fattar republikens president beslut i självstyrelselagen för Åland avsedda andra ärenden än sådana som gäller landskapets ekonomi, utan att statsrådet lägger fram ett förslag till avgörande. Enligt 34 § 2 och 3 mom. i nuvarande självstyrelselag föredras ärenden som gäller självstyrelsen i statsrådet från justitieministeriet. Ärenden som gäller landskapets ekonomi föredras dock från finansministeriet. Till föredragande i ärendena förordnar statsrådet personer som är förtrodda med landskapets självstyrelse.

Av arbetsfördelningen inom statsrådet följer att det ministerium till vars förvaltningsområde beredningen av t.ex. ett lagstiftningsärende huvudsakligen hör, även är ansvarigt för att berörda Ålandsaspekter beaktas i lagberedningen och att myndigheterna på Åland vid behov involveras i beredningen. En aktiv växelverkan mellan det behöriga sektorministeriet och de åländska myndigheterna är från ett tidigt skede av beredningen behövlig särskilt i sådana ärenden där lagtinget

förväntas ge sitt bifall för att den föreslagna åtgärden ska bli gällande även på Åland. Sådant är fallet vid ändring av självstyrelselagen, sättandet i ikraft av internationella förpliktelser som även gäller lagtingets lagstiftningsbehörighet och vid ändring av avräkningsgrunden för beräkning av den årliga överföringen till Åland.

Om saken har särskild betydelse för Åland eller endast gäller Åland, ska de statliga myndigheterna enligt 28 § 2 mom. och 33 § i nuvarande självstyrelselag höra Ålands landskapsregering under lagberedningen. Riksdagens justitieombudsman har i sin avgörandepraxis ansett att hörandet av landskapsregeringen ska ske jämlikt i förhållande till andra som hörs samt tidsmässigt så att landskapet i praktiken vid behov har möjlighet att föra fram synpunkter som ännu kan påverka innehållet i sådan rikslagstiftning som också träder i kraft på Åland.

Justitieministeriets roll

Enligt 14 § 6 punkten i reglementet för statsrådet och i 19 § 7 punkten i justitieministeriets arbetsordning (833/2016) hör landskapet Ålands självstyrelse till justitieministeriets ansvarsområde. Till ansvarsområdet hör sådana Ålandsärenden som enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen avgörs av republikens president utan statsrådets beslutsförslag. Det betyder att ärendena föredras från justitieministeriet direkt för presidenten utan att ministrarna som kollegium har behandlat saken. Dessa Ålandsärenden gäller lagstiftningskontrollen av landskapslagar enligt 19 § i nuvarande självstyrelselag, det bifall som enligt 59 § ska begäras av Ålands lagting till en internationell förpliktelse som innehåller bestämmelser inom landskapets lagstiftningsbehörighet samt utfärdande av överenskommelseförordningar enligt 32 §. Till justitieministeriets ansvarsområde hör dessutom beredningen av lagstiftning om Ålands självstyrelse och samordningen av Ålandsfrågor inom statsrådet. Förslag till ändring av självstyrelselagen föredrar justitieministeriet för statsrådet.

Samordningen av Ålandsfrågor blev genom regeringsprogrammet för statsminister Vanhanens II regering år 2007 ett permanent inslag i arbetet med Ålandsärenden vid justitieministeriet, efter att ett smärre anslag överflyttats för ändamålet från statsrådets kansli till justitieministeriet. Före det fanns det under statsministrarna Lipponens och Vanhanens I regeringar motsvarande resurser för samordningen anslagna vid statsrådets kansli. I Vanhanens II regering ingick för första gången en minister med särskilt ansvar för samtliga Ålandsfrågor vid justitieministeriet, tidigare hade Ålandsärendena alltid ingått i justitieministerportföljen.

Justitieministeriets ansvar för samordningen av Ålandsfrågor i statsrådet innefattar i huvudsak att ge utlåtanden och råd till ministerierna i lagstiftningsärenden och EU-ärenden som rör Åland och att ordna utbildning för handläggarna vid ministerierna i dessa frågor. För samordningen deltar ministerierna i det nätverk som leds av justitieministeriet för deras Ålandsansvariga kontaktpersoner. Det behöriga ministeriet ansvarar för att landskapsregeringen hörs i ärenden som är av en sådan natur att landskapet ska höras. På det behöriga ministeriet ankommer också, enligt vedertagen praxis inom statsrådet, att inhämta utlåtande i saken av Ålandsdelegationen, om tolkningen av självstyrelselagen i det enskilda fallet är oklar. I det allra flesta fall fungerar samarbetet väl och leder till ett gott resultat.

Såväl den sedvanliga beredningen av lagstiftningsärenden, genomförandet av internationella förpliktelser som beredningen av överenskommelseförordningar vid statsrådet förutsätter beredning av ärendet vid det behöriga ministeriet. I fråga om internationella förpliktelser som också gäller landskapets behörighet, kopplas lagtinget in för bifall enligt beslut av presidenten på föredragning av justitieministeriet. Presidenten utfärdar också överenskommelseförordningarna på justitieministeriets föredragning.

Innan det behöriga ministeriet lämnar sin begäran om formella åtgärder i sistnämnda ärenden till justitieministeriet brukar Ålandsföredraganden i regel först rådfrågas om vilka aspekter det är skäl att beakta i beredningen till den del Åland berörs. Innan ärendet är klart för att föredras av justitieministeriet förekommer det särskilt i ärenden som gäller internationella förpliktelser och överenskommelseförordningar informell samverkan mellan justitieministeriet och det behöriga ministeriet liksom med Ålands landskapsregering. Ålands landskapsregering är oftast den part som efter gemensam beredning med statliga myndigheter tar det formella initiativet till att en överenskommelseförordning ska utfärdas. I fråga om internationella förpliktelser som faller inom landskapets lagstiftningsbehörighet ska det behöriga ministeriet redan tidigare ha informerat landskapsregeringen om förhandlingarna och ha hört denna i anslutning till under-tecknandet av förpliktelsen.

I samordningen vid justitieministeriet av sådana Ålandsärenden som hör till ett annat ministeriums förvaltningsområde, är justitieministeriet beroende av att det i god tid får information om de frågeställningar som Ålands ställning väcker i lagberedningen vid det behöriga ministeriet. Systemet medför att tjänstemännen vid ministerierna ska samarbeta med föredraganden vid justitieministeriet och i praktiken finns det också informella samarbetsformer för tjänstemännen. En fungerande och proaktiv informationsgång mellan det behöriga ministeriet och justitieministeriet samt andra berörda ministerier och i förhållande till Ålands landskapsmyndigheter, främjar i det enskilda fallet att principerna för en god förvaltning kan efterlevas i förhållande till Åland, att eventuella problemställningar kan uppmärksammas och att en gemensam syn på lösningen kan eftersträvas i ett tillräckligt tidigt skede av beredningen av ärendet i statsrådet.

Särskilt i fråga om vittomfattande och principiella Ålandsfrågor finns det ett intresse att säkerställa att eventuella missförstånd vid tolkningen av självstyrelselagen undviks eller att frågeställningar som landskapet och riket har olika uppfattning i, blir utredda innan ett behörigt ministerutskott behandlar ärendet eller statsrådets allmänna sammanträde fattar beslut i detta.

I svårlösta och omfattande Ålandsfrågor får den minister vid justitieministeriet som inom regeringen ansvarar för samordningen av dem ofta en roll som medlare. Hittills har ett tvärsektorieellt samarbete i Ålandsfrågor skett genom regeringens aftonskolor, till vilka landskapsregeringen inbjudits. Möjligheten till en tätare samordnad dialog i statsrådet av Ålandsfrågor av större tyngd kan i någon mån vara nödvändig även på regeringsnivå. En sådan dialog kunde fås att fungera ändamålsenligt utan att den formaliseras i anslutning till eller konkurrerar med den interna organisationen i statsrådet för beredning av ärenden vid de befintliga ministerutskotten eller åsidosätter statsministerns befogenheter att leda statsrådets verksamhet eller att besluta när och hur ett enskilt ärende handläggs, om ett samrådsbehov uppstår. Behovet av ett bättre organiserat samarbete mellan ministerierna och landskapsregeringen kan bedömas gälla i genomsnitt högst några svårare lagstiftningsärenden per år. Vid behov kunde en samordnad dialog gälla även andra vittomfattande och principiella frågor för Åland som bereds vid statsrådet än lagberedningsärenden. EU-ärendeberedningen till den del Åland berörs är dock detaljreglerad i självstyrelselagen och genom vanlig lag, vilket gör att EU-ärenden som berör Åland fångas upp i tid och därmed mer sällan väcker särskilda samordningsbehov på högre nivå.

Finansministeriets roll

Finansministeriet handlägger med stöd av 17 § 15 punkten i reglementet för statsrådet och 1 § 12 a punkten i statsrådets förordning om finansministeriet (610/2003) ärenden enligt 7 kap. i självstyrelselagen för Åland om landskapets ekonomi. De ärenden som bereds för beslut vid presidentföredragning enligt beslutsförslag från statsrådet och för att verkställa presidentens beslut avser att fastställa det årliga avräkningsbeloppet, skattegottgörelsen, som utfaller ännu år 2022, och eventuella extra anslag till Åland. Dessutom bereder ministeriet utbetalningsbesluten

för förskotten och tilläggsförskotten för avräkningsbeloppet, gör kassaprognoserna för de kommande överföringarna för Åland till Statskontoret och bereder kapitlet 28.80 (överföringar till Åland) i statens budgetproposition. Finansministeriets roll i ett framtida finansieringssystem motsvarar i stort rollen i det nuvarande avräkningssystemet.

Republikens president utnämner landshövdingen enligt 52 § i självstyrelselagen efter överenskommelse med lagtingets talman. I bestämmelsen anges också det förfarande som ska iakttas i förhållande till lagtinget, om överenskommelse inte nås. Ärendet föredras från finansministeriet. Grundlagens 58 § 3 mom. tillämpas inte på utnämningen, utan ärendet föredras för republikens president enligt beslutsförslag från statsrådet.

Utrikesministeriets roll

Även utrikesministeriet deltar kontinuerligt i det samarbete som gäller internationella förpliktelser. Utrikesministeriet har utarbetat en fördragshandbok (Valtiosopimusopas), som innehåller anvisningar om beredning och sättande i kraft av internationella fördrag och EU-avtal. Handboken innehåller anvisningar om hur Ålands särställning ska beaktas vid beredningen och sätandet i kraft av internationella förpliktelser.

2 Målsättning och de viktigaste förslagen

2.1 Målsättning

Viktiga målsättningar med de två tidigare självstyrelselagsrevisionerna år 1951 och 1991 har varit att fortsättningsvis tillförsäkra befolkningen på Åland de starka garantier för nationalitetsskyddet som ingick i Ålandsöverenskommelsen samt att modernisera lagen och lösa tolkningsproblem som uppstått i fråga om behörighetsfördelningen. Behörighetsförteckningarna i den nuvarande självstyrelselagen har därför efter hand kompletterats med nya rättsområden. Samtidigt innebar båda revisionerna att fler rättsområden överfördes från rikets behörighet på Åland till självstyrelsens behörighet. Vid revisionen 1991 infördes dessutom bestämmelser i 29 § som innebär att de rättsområden som uppräknas i paragrafen kan överföras förenklat genom lag med lagtingets samtycke. Stiftandet av den nuvarande självstyrelselagen tog likaså sikte på att utöka landskapets ekonomiska beslutanderätt inom ramen för ett enklare och överskådligare finansiellt system än tidigare.

Det har förflutit 100 år sedan den första självstyrelselagen antogs. Sedan dess har i Finland år 1995 genomförts en reform av de grundläggande fri- och rättigheterna och år 2000 trädde en ny grundlag i kraft. Många betydande samhällsförändringar har också skett och nya strukturella reformer planeras. Från åländsk sida har man särskilt i reformens slutskede aktivt lyft fram frågeställningen om självstyrelselagens förhållande till grundlagen.

Den europeiska integrationen har gjort att kontakterna mellan landskapsmyndigheterna och särskilt statsrådet har ökat, eftersom Åland, som inte har egen representation vid EU:s institutioner, är beroende av riksmyndigheterna i många ärenden som gäller EU-frågor. Detta har inneburit ett större behov av en fungerande samverkan mellan myndigheterna. Samtidigt upplever man på Åland att språkkunskaperna i svenska vid de statliga myndigheterna är otillräckliga. Europeiseringen har skapat ett komplext regelverk, där även Europadomstolens och EU-domstolens rättspraxis spelar en stor roll. Detta kräver allt mer specialistkompetens hos domstolar och andra myndigheter. Integrationen och globaliseringen förutsätter samtidigt i flera avseenden harmonisering av lagstiftningen — även inom Norden ställs krav på att olikheter i lagstiftningen inte ska försvära rörligheten för arbetstagare och företag. I takt med att politiken internationaliseras

och även till följd av växande europeisk integration ökar den mellanfolkliga normeringen i omfattning. Invandrings- och flyktingpolitiken blir allt viktigare till följd av det oroliga världsläget. Många av miljöfrågorna är gränsöverskridande och kräver samarbete mellan länderna när det gäller såväl lagstiftning som övervakning. Undantagsförhållandena åren 2020 och 2021 samt även de samtidiga smittskyddsåtgärderna p.g.a. COVID-19 pandemin har ytterligare understrukt betydelsen av dels en god dialog också i förhållande till Ålands självstyrelsemyndigheter, dels behovet av en överenskommelseförordning för undantagsförhållanden p.g.a. pandemier jämte beredskap inför sådana särskilt på behörighetsområden som under normalförhållanden hör till landskapets behörighet.

Bolagisering och privatisering av offentliga uppgifter gör att möjligheterna att kommunicera på svenska i praktiken försämras i många fall. Sämre kunskaper i svenska bland finska politiker och tjänstemän har redan blivit ett problem när det gäller kontakterna mellan landskapet och riket. Samma tendens gäller för civilsamhället.

Samhällsutvecklingen på Åland påverkas av läget i och kring Östersjön, utvecklingen inom närliggande marknader, befolkningsutvecklingen, utbildningsutbyte på eftergymnasial nivå, sjöfartsnäringen och mycket annat som är beroende av särskilda villkor och förutsättningar på Åland.

För att självstyrelsen ska fungera dynamiskt krävs ett kontinuerligt förändringsarbete. De tidigare självstyrelselagarna och den nuvarande har emellertid varit anpassade till den beredskap, det kunnande och de resurser som funnits på Åland att sköta offentliga uppgifter under tidigare förhållanden. Sedan 1921 har såväl beslutsfattande som förvaltande myndigheter på Åland lärt av sina erfarenheter och verksamheten har, inom givna ramar, utvecklats för att möta ovan nämnda nya krav som följer av samhällsförändringar, internationalisering och globalisering.

Ett bakomliggande syfte med den nu aktuella revisionen är ett självstyrelsesystem för Åland som är mera dynamiskt och som därmed över tid och vid behov möjliggör ett smidigare övertagande av nya behörighetsområden för eller en överföring av sådana till Ålands lagting. Genom att ge självstyrelsemyndigheterna ett större utrymme att själva initiera nya befogenheter, tar det åländska samhället självt ett större ansvar för att genomföra de samhällsförändringar som behövs för att anpassa Åland till en ständigt pågående utveckling inom olika samhällssektorer.

För skötseln i riket av angelägenheter som rör Åland förutsätts tillräckliga kontaktytor och behövlig lyhördhet och dialog för att man vid behov utan dröjsmål gemensamt ska kunna komma till rätta med eventuella olika uppfattningar mellan Åland och riket i svårlösta frågor och hur dessa vid statliga myndigheter kunde hanteras på ett sätt som är förenligt med självstyrelselagen och till gagn för båda parter. Ett iakttagande av de förfaranden som anges i självstyrelselagen för samspelet mellan berörda myndigheter är i regel ägnat att vidmakthålla förtroendet hos Åland för de statliga myndigheterna. I vissa frågor är de åländska myndigheterna, till följd av sin litenhet, även beroende av den sakkunskap som finns vid statliga myndigheter. Ett av målen med reformen är därmed att säkra samspelet mellan de åländska myndigheterna och statsrådet.

Ett huvudsakligt mål med reformen har också varit att utveckla det finansiella systemet för Åland, det s.k. avräkningssystemet. Målsättningen har nåtts genom ändringslagen (98/2020) av den nuvarande självstyrelselagens ekonomikapitel och lagen om ändring av avräkningsgrunden (911/2020), vilka trädde i kraft 1.1.2021. Med beaktande av Ålands långtida önskan om en utökad beskattningsbehörighet, inte kunnat tillmötesgås, bland annat med hänvisning till att beskattningen hör till den offentliga maktutövningens kärnområden (se t.ex. RP 1/1998 rd s. 75), har man genom den ovan nämnda partiella reformen av självstyrelselagen byggt in bättre incitativ i finansieringssystemet för att bidra till upprätthållandet av en god skattebetalningsförmåga

på Åland och detta då på ett sätt som kommer Ålands självstyrelse till godo (skatteavräkningen). Den partiella reformen har infogats i lagförslaget.

2.2 Centrala förslag

2.2.1 Självstyrelselagens förhållande till grundlagen

I avsnittet (5) om propositionens förhållande till grundlagen redogörs närmare för frågan om självstyrelselagens förhållande till grundlagen och de paragrafförslag som ansluter sig till saken (s. 231-247).

2.2.2 Lagstiftningsteknik och terminologi

Den nya självstyrelselagen föreslås innehålla bestämmelserna om självstyrelsen förutom de som ingår i jordförvärvslagen för Åland (3/1975). Detta innebär att självstyrelselagen även framdeles skulle bestå dels av bestämmelser av konstitutionell karaktär, dels av mer praktiska och detaljerade bestämmelser om förvaltning och myndigheternas verksamhet. Jordförvärvslagen förblir oförändrad liksom de särskilda bestämmelserna om Ålands ställning och självstyrelse i grundlagens 75 och 120 §. I sak innebar stiftandet av grundlagen ingen ändring av landskapet Åland ställning i självstyrelsehänseende (RP 1/1998 rd, s. 177, GrUB 10/1998 rd, s. 33). Avsikten med propositionen är likaså att självstyrelselagens ställning i statsförfattningen kvarstår oförändrad.

Lagens svenskspråkiga namn föreslås ändrat från självstyrelselagen för Åland till Ålands självstyrelselag. På finska sker det ingen ändring.

En central princip i förslaget är att göra nuvarande system mer flexibelt så att lagstiftningen inte ställer hinder för en dynamisk utveckling av självstyrelsen. Därför föreslås det att riksdagsbehörighet ska kunna övertas av lagtinget eller överföras till lagtinget i ett förenklat förfarande. Detta genomförs så att lagförslaget innehåller en bestämmelse över sådan behörighet som Åland självt kan besluta överta och en separat bestämmelse över sådana behörighetsområden som kan överföras på lagtinget genom lag som stiftas i enkel lagstiftningsordning.

I jämförelse med tidigare självstyrelselagar är dispositionen något annorlunda. Självstyrelselagen har också utformats så att den ska vara bättre anpassad till grundlagen.

De landskap som avses i rikets lagstiftning har en annan offentlighetsrättslig bakgrund och ställning än den självstyrelse som tillkommer landskapet Åland. I fråga om landskapsindelningen föreskrivs det i lagen om landskapsindelning (1159/1997) och statsrådets beslut om landskap (978/2019). I dem hänvisas det i fråga om landskapet Ålands område och språkliga indelning till självstyrelselagen. Eftersom landskapsindelningen inte längre i terminologiskt eller sakligt avseende har någon betydelse för Ålands självstyrelse eller dess territorium, föreslås det att benämningen "landskapet Åland" i självstyrelselagen frångås. I lagförslaget används därför kort och gott "Åland", vilket avser dels det åländska territoriet, dels det offentlighetsrättsliga samfund Ålands självstyrelse samtidigt utgör. Benämningen "riket" som är ett inarbetat begrepp har behållits i de situationer där det är svårt att ersätta det med något annat.

I stället för "landskapslag", som används i grundlagen och den nuvarande självstyrelselagen, föreslås benämningen "lagtingslag", istället för "rikslag" "riksdagslag" och i stället för "landskapets och rikets lagstiftningsbehörighet" föreslås "lagtingets och riksdagens lagstiftningsbehörighet". För "Ålands landskapsregering" eller "landskapsregeringen" föreslås "Ålands regering".

Med uttrycket ”självstyrelsemyndigheter” avses Ålands regering och myndigheterna under den.

För rikets myndigheter används ”staten”, ”statliga myndigheter” eller vid behov fortsättningsvis ”riksmyndigheter”. Det nya begreppet ”myndighet i riket” är övergripande och täcker in såväl statliga myndigheter, kommunerna och landskapen i riket.

Ålandsdelegationens namn föreslås ändrat till Delegationen för Ålandsärenden. På det sättet framgår det tydligare att det inte är fråga om en åländsk delegation utan om ett expertorgan som ger utlåtanden och avgör vissa frågor enligt självstyrelselagen.

I det följande används den nya föreslagna terminologin.

2.2.3 Förenklad förfaranden för lagtingets övertagande av ny lagstiftningsbehörighet och riksdagens överföring av behörighet till lagtinget

Ett av de huvudsakliga målen med att förnya självstyrelselagen är att underlätta vissa sådana förändringar i behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen som kommande årtionden kan aktualiseras av framtida samhällsutveckling och som är motiverade på Åland ur ett lokalt perspektiv. Målsättningen är därmed att vid behov möjliggöra en flexibel och demokratisk utveckling av Ålands självstyrelse.

I lagförslaget ingår bestämmelser om de förenklade förfaranden som med avvikelse från den grundlagsordning med lagtingets bifall som annars gäller för ändring av självstyrelselagen, i vissa fall möjliggör en utökning av lagtingets lagstiftningsbehörighet efter att självstyrelselagen trätt i kraft. Denna utökning av lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet är beroende av hur Ålands lagting kommande årtionden väljer att agera och i förekommande fall i samspel med riksdagen. Behovet av och intresset på Åland att utöka den nuvarande lagstiftningsbehörigheten för självstyrelsen för sådana behörighetsområden som kommer i fråga för de föreslagna förenklade förfaringssätten, kommer således att prövas vid allmänna val till lagtinget.

Däremot föreslås inte någon betydande ändring av den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan lagtinget och riksdagen. De behörighetsområden som hör till dels riksdagens, dels lagtingets lagstiftningsbehörighet när självstyrelselagen träder i kraft föreslås förtecknade i lagförslaget enligt motsvarande systematik som i nuvarande självstyrelselag.

Lagförslaget innehåller således två förteckningar över lagstiftningsbehörigheten, 1) en förteckning över behörighetsområden som hör till lagtinget och 2) en förteckning över riksdagens behörighetsområden på Åland.

Behörighetsfördelningen föreslås som ovan nämnts också omfatta bestämmelser för de förenklade förfaranden genom vilka riksdagens behörighet på Åland kan ändras för vissa behörighetsområden. Dels föreslås lagtinget självt kunna besluta att överta ett fåtal behörighetsområden av riksdagen, dels kan vissa sådana områden överföras till Åland genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall. Bestämmelsen om vissa sådana behörighetsområden som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, men som kan övertas ensidigt av lagtinget, är ny.

Processerna för ändring av behörighetsfördelningen enligt de föreslagna förenklade förfarandena i 29 och 30 § i lagförslaget och den mellan Ålands regering och statsrådet utförda gemensamma bedömningen av de konsekvenser som respektive ändring påkallar, finns beskrivna under avsnitt 3 om konsekvenserna av propositionen. Lagförslagets 29 § innebär att Åland i samband med reformen får en option på utökad behörighet i vissa fall, men att behörighetsfördel-

ningen ändras slutligt endast i ett sådant fall att Åland tagit initiativ till att överta ett behörighetsområde enligt paragrafen. Lagförslagets 30 § innebär att riksdagen, i varje enskilt fall som saken väcks där av regeringen eller i sista hand genom ett lagstiftningsinitiativ av Ålands lagting, prövar lagligheten och ändamålsenligheten av att ett riksdagen tillhörigt behörighetsområde som anges i paragrafen överförs.

Lagspråket i behörighetsförteckningarna föreslås i någon mån moderniserat enligt den rättsutveckling som skett sedan nuvarande självstyrelselag stiftades. Det föreslås också att sådana behörighetsområden förtecknas som i huvudsak vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar genom tolkning av självstyrelselagen konstaterats höra till lagtingets eller riksdagens lagstiftningsbehörighet. Den behörighetsfördelning som föreslås bör vara förutsägbar och öppet formulerad så att det föreligger förutsättningar att förstå innehållet i den. Behörighetsfördelningen bör således åskådliggöras i lagen på ett klart sätt som tryggar att behörighetsfördelningen kan iakttas då lagar bereds, i domstolarnas rättstillämpning och för ett fungerande system för hanteringen av Ålandsärenden inom statsrådet och för lagstiftningskontrollen av lagtingslagar.

Ensidigt övertagande av lagstiftningsbehörighet

De rättsområden som lagtinget ska kunna överta genom lagtingslag enligt 29 § i lagförslaget gäller sådana behörighetsområden:

-som kan anses ha främst ett lokalt intresse för Åland och i mindre grad ett landsomfattande intresse och

-för vilka det kan finnas ett behov av tillräcklig service lokalt eller att sörja för denna kan fås på en fungerande svenska,

-som gäller ärenden som Åland enligt nuvarande självstyrelselag redan delvis har lagstiftningsbehörighet i fråga om, exempelvis inom ramen för landskapets offentliga förvaltning eller någon gren av näringsverksamheten, eller

-som avser sådana förvaltningsuppgifter som landskapsmyndigheterna för närvarande ansvarar för genom överenskommelseförordning.

I detaljmotiveringarna till paragrafen görs mot bakgrund av de nämnda principerna en genomgång av de behörighetsområden som lagtinget enligt 29 § 1 mom. 1—8 punkten i lagförslaget föreslås ensidigt och efter vissa utredningar kunna överta. De föreslagna behörighetsområdena är:

- 1) efternamn och förnamn,
- 2) för ett gemensamt fullföljande av ett ideellt syfte grundade och registrerade föreningar, med beaktande av bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i föreningslagen (503/1989),
- 3) sammansättningen för Ålands konsumenttvistenämnd,
- 4) ordnandet av konsumentrådgivningen på Åland,
- 5) Ålands domännamn .ax,

6) beslut om tilläggsvillkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till nät-koncessioner inom televerksamheten som statliga myndigheter beviljar teleföretag på Åland. Genom överenskommelseförordning föreskrivs om samarbetet mellan de statliga myndigheterna och självstyrelsemyndigheterna,

7) begravning,

8) mineralfyndigheter och gruvdrift.

Överföring av ny lagstiftningsbehörighet till Åland

De behörighetsområden eller delar av dessa som enligt 30 § i lagförslaget föreslås kunna överföras från riksdagens behörighet på Åland till lagtinget i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets bifall, gäller sådana behörighetsområden där riksdagens deltagande i beslutet om överföring av behörighet fortsättningsvis anses nödvändigt, eftersom skötseln på Åland av de angelägenheter som saken gäller, har ett övervägande nationellt intresse och inte enbart motiveras av ett mer lokalt betingat intresse.

Målsättningen med det förenklade överföringsförfarandet, vilket redan ingår i 29 § i nuvarande självstyrelse, är att möjliggöra att Ålands självstyrelse vid behov kan utvecklas på ett dynamiskt sätt och i takt med folkviljan. Förteckningen i 30 § i lagförslaget med behörighetsområden som hör till riksdagens befogenheter på Åland när den nya självstyrelselagen träder i kraft och som genom riksdagens beslut taget i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall senare kan bli föremål för en överföring till lagtingets behörighet, är därför betydligt mera omfattande än motsvarande bestämmelse i nuvarande självstyrelse.

Behörighetsområdena enligt 30 § i lagförslaget föreslås kunna bli föremål för överföring till lagtinget efter att det i varje enskilt fall har klarlagts att exempelvis europarätten eller andra internationella förpliktelser som binder Finland eller ändamålsenlighetsskäl inte ställer hinder för en överföring. De behörighetsområden som föreslås ingå i paragrafen har med några få undantag kopplingar till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. För dessa kopplingar redogörs det i detaljmotiveringarna till paragrafen. Vissa av de områden som föreslås i paragrafen ingår redan i 29 § i nuvarande självstyrelse. Om en överföring av ett behörighetsområde till lagtingets kompetens senare kommer i fråga, kan ett framtida och fortlöpande behov av samarbete mellan statens myndigheter och självstyrelsemyndigheterna på området tryggas genom en s.k. överenskommelseförordning.

I fråga om merparten av de behörighetsområden som föreslås höra under tillämpningsområdet för 30 § i lagförslaget, har det under beredningen av propositionen från åländsk sida framförts synpunkter på vikten av att förvaltningen finns placerad fysiskt på Åland, att tjänsterna kan tillhandahållas på svenska och att Åland behöver nya instrument för självstyrelsen för att hålla det åländska samhället livskraftigt.

2.2.4 Fördelningen av behörighet mellan lagtinget och riksdagen

Den nuvarande fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet mellan Åland och staten föreslås förbli i stort sett oförändrad och en senare överföring av ny behörighet till Åland bli beroende av samhällsutvecklingen och de möjligheter som föreslås för att i ett förenklat förfarande utöka lagtingets lagstiftningsbehörighet i vissa fall.

Lagförslaget innehåller några överföringar av ny lagstiftningsbehörighet till lagtinget vid tidpunkten för den föreslagna självstyrelselagens ikraftträdande. Detta gäller standardisering som

föreslås utgå ur ”måttenheter, mätredskap, mätmetoder och standardisering”, som i dagsläget hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag (jfr lagförslagets 28 § 1 mom. 49 punkt). Standardisering ingår hädanefter i en egen punkt under riksdagens lagstiftningsbehörighet (28 § 1 mom. 51 punkten) med undantag för standarder som hör till rättsområden inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Standarder på områden som hör till lagtingets behörighet, föreslås överförda till lagtingets behörighet när lagen träder i kraft. . Lagtinget föreslås också enligt 6 § 2 mom. i lagförslaget genom lagtingslag få lagstifta om uppgifter som i rikslagstiftning anförtrotts kommunerna. En överföring av ny behörighet till lagtinget sker även inom området för rättskipning till den del det i lagförslagets 13 § ingår nya bestämmelser om åtal av ledamot av Ålands regering p.g.a. vissa tjänstebrott. I 40 § 2 mom. finns särskilda bestämmelser om att Ålands förvaltningsdomstol under vissa avgränsade förutsättningar genom lagtingslag kan utpekas som besvärinstans. Också besvär över Ålands regerings och kommunernas beslut om tjänsteutnämningar föreslås reglerade genom lagtingslag. Fråga är i sistnämnda fall om ett undantag från att rättskipningen hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Bestämmelserna om förvaltningsbehörighet föreslås ändrade huvudsakligen i lagtekniskt hänseende och kompletterade med en bestämmelse i 45 § i lagförslaget om tillämpliga förvaltningslagar i vissa förvaltningssituationer.

2.2.5 Ålands ekonomiska självstyrelse

I lagförslaget föreslås ett ekonomiskt system för Åland, där de skattskyldiga betalar skatt till staten enligt samma grunder som de skattskyldiga i övriga delar i landet. Via statsbudgeten överförs medel till Åland för att finansiera självstyrelsens uppgifter. Detta sker enligt lagförslaget huvudsakligen genom avräkning, skatteavräkning och extra anslag. Det föreslagna ekonomiska systemet motsvarar det som enligt självstyrelselagen trätt i kraft från ingången av 2021.

Det belopp som Åland årligen får genom avräkningen, avräkningsbeloppet, beräknas så att de i statsbokslutet för respektive år redovisade inkomsterna med undantag för förvärvsinkomstskatt och källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga samt rundradioskatt, kapitalinkomstskatt, samfundsskatt och tonnageskatt, lotteriskatt samt nya statslån (avräkningsbasen) multipliceras med ett visst relationstal (avräkningsgrunden). Enligt 60 § i lagförslaget är avräkningsgrunden 0,45 %. I 59 § i lagförslaget ingår en ny bestämmelse där förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal beaktas vid verkställandet av avräkningsbeloppet. Avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår, men på avräkningsbeloppet betalas ett månatligt förskott som beaktas vid uträkningen av det slutliga avräkningsbeloppet. I statsbokslutet har inkomsternas belopp vanligen avvikit från beloppen i budgetpropositionen inklusive tilläggsbudgetpropositionerna. Detta betyder att det slutliga avräkningsbeloppet kan vara större eller mindre än förskottsbeloppet.

I lagförslagets 61 § 1—3 mom. anges grunderna för ändring av avräkningsgrunden. Enligt lagförslaget ska avräkningsgrunden ändras (höjas eller sänkas från 0,45 %) efter att det prövats, om det gjorts sådana ändringar av statsbokslutet som enligt bestämmelserna i självstyrelselagen ska anses påverka storleken på avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden ska enligt 61 § 2 och 3 mom. även höjas eller sänkas av andra särskilt i nämnda moment angivna orsaker än sådana som följer av 1 mom.

Enligt 62 § i lagförslaget gör statsrådet och Ålands regering minst vart tredje år en bedömning av om det enligt 61 § finns orsak att ändra avräkningsgrunden. Delegationens för Ålandsärendens roll föreslås utökad med uppgifter i denna process där den både mottar regeringarnas

förslag och därefter ger sitt förslag till statsrådet. Om ändring av avräkningsgrunden bestäms fortsättningsvis genom rikslag med samtycke av lagtinget.

I 63 § i lagförslaget föreslås en ny bestämmelse om en så kallad skatteavräkning som ersätter bestämmelsen om skattegottgörelse i nuvarande självstyrelselagen. Skatteavräkningen bygger på att de på Åland debiterade beloppen för de statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatterna, den källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatten och tonnageskatten samt för den på Åland betalda lotteriskatten som årligen återförs till Åland. Skatteavräkningen liksom avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår. Månatliga förskott betalas ut beräknat med utfallet av tidigare beskattning som grund samt i övrigt utgående från finansministeriets prognoser.

Eftersom några av de skatter som ingår i skatteavräkningen kan fluktuera kraftigt har det i systemet byggts in en säkerhetsmekanism. I 63 § 2 mom. föreslås att om utfallet av samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp, med mer än 10 procent, understiger det respektive belopp som Åland skulle ha erhållit på basis av motsvarande skatt genom avräkningen erhåller Åland mellanskillnaden.

Avräkningen och skatteavräkningen ska i normalförhållanden täcka självstyrelsens finansieringsbehov.

På framställning av lagtinget kan enligt 64 § i lagförslaget extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med landskapets budget. I april 2018 har landskapsregeringen föreslagit att lagtinget anhåller om extra anslag för genomförande av investeringar i infrastrukturella funktioner uppgående till totalt 45 miljoner euro.

Tillskott under exceptionella förhållanden kan enligt 65 § i lagförslaget utgå vid exceptionella situationer, såsom naturkatastrofer och allvarliga störningar i samhällsekonomin.

2.2.6 Aktörerna i självstyrelsesystemet

Lagtinget

I 8 § i lagförslaget föreslås en bestämmelse om ställningen för lagtingets ledamöter. I gällande lagtingsordning för Åland (Ålands författningssamling 2011:97) har bestämmelser om detta delvis inskrivits.

Vid sidan av lagtingets rätt att upplösa lagtinget föreslås i 11 § i lagförslaget att republikens president liksom enligt tidigare självstyrelselagar ska ha rätt att besluta om upplösning av lagtinget och ordnandet av nya val. Eftersom i lagtingsordningen med stöd av nuvarande självstyrelselag intagits bestämmelser om upplösning av lagtinget och ordnande av nya lagtingsval, kommer presidentens självständiga rätt att efter samråd med talmannen upplösa lagtinget, i praktiken inte längre i fråga. Jämförelsevis gäller enligt 26 § i grundlagen för förtida riksdagsval att presidenten när riksdagen är sammankallad, kan på initiativ av statsministern och efter att ha hört riksdagsgrupperna bestämma att förtida riksdagsval ska förrättas. Med beaktande av nämnda omständigheter föreslås det att presidentens nuvarande rätt att upplösa lagtinget ändras så att denna kunde utövas uteslutande på framställning av lantrådet och efter att lagtingets talman hörts. Förslaget innebär att presidenten inte längre har några instrument att utan Ålands (dvs. lantrådets) medverkan komma till rätta med en situation där positionerna är låsta i lagtinget.

I 13 § i lagförslaget föreslås att tjänsteåtal mot en medlem av Ålands regering för vissa tjänstebrott som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, ska föregås av ett beslut av Ålands lagting om väckande av åtal. Åtal mot en sådan minister för tjänstebrott skulle fortsättningsvis behandlas vid Åbo hovrätt. I paragrafen föreslås beaktat att åtalet utförs av en av riksåklagaren utsedd åklagare, vilket motsvarar nuvarande praxis. Som en följd av att åklagarväsendet reformerats (32/2019) fungerar statsåklagaren inte längre som åklagare i ärenden som hovrätten handlägger i första instans. Riksåklagaren utser åklagare i saken med beaktande av sakens natur från riksåklagarämbetet eller åklagarområdet.

Förundersökningen sköts så som normalt i samarbete mellan Ålands polismyndighet, rikets polismyndigheter och åklagarmyndigheten. Ärendet väcks vid lagtinget på framställning av riksåklagaren. Riksåklagaren anhängiggör åtalsprövningen vid Ålands lagting först när han eller hon själv bedömt att åtalströskeln för brottsmisstanken överskrids och att förutsättningar för åtal föreligger.

Det föreslås att lagtinget fattar beslut om att väcka åtal efter att det av det utskott inom lagtinget som behandlar rättsliga ärenden har fått ett ställningstagande om en medlems av Ålands regering lagstridiga förfarande. Lagförslagets 13 § iakttar i fråga om kravet på inhämtande av förklaring av ministern, den systematik som gäller för väckande av åtal mot medlem av statsrådet enligt 114 § 2 mom. i grundlagen. Det föreslås dock att bestämmelser om förfarandet vid lagtinget för behandling av riksåklagarens begäran om väckande av åtal utfärdas närmare genom lagtingslag. Med stöd av nuvarande självstyrelselag bestäms genom lagtingslag allmänt om lagtingets organisation och handläggningen av ärenden där. Sådana grundläggande bestämmelser ingår för närvarande i lagtingsordningen som antas med kvalificerad majoritet.

Den föreslagna bestämmelsen innebär en behörighetsöverföring till lagtinget på områdena för rättsskipning. Syftet med paragrafen är att närma ställningen för medlemmarna av Ålands regering med den som enligt 114—116 § i grundlagen gäller för medlemmarna i statsrådet i fråga om förfarandet vid väckande av åtal. Bestämmelserna i grundlagen gäller endast statsrådsmedlemmar och motsvarande bestämmelser saknas för medlem av Ålands regering. Paragrafen motiveras i övrigt av att Ålands regerings beslutsfattande och befogenheter inom de behörighetsområden som hör till Ålands behörighet är jämförbara med statsrådets. Genom förslaget skapas för medlemmar av Ålands regering emellertid inget med grundlagens 116 § jämförbart system för åtalsimmunitet. Det införs således inte någon särskild åtalströskel för sådana eventuella tjänstebrott. Förslaget begränsar lagtingets befogenheter till att ge bifall till en åtalsprövning som riksåklagaren gjort. Förslaget påverkar inte statsrådets justitiekanslers eller riksdagens justitieombudsmans rätt att enligt grundlagens 110 § 1 mom. driva åtal eller besluta att åtal ska väckas även i andra ärenden som hör till laglighetsövervakningen på Åland. På motsvarande sätt som det föreskrivs i 118 § 3 mom. i grundlagen, begränsar den föreslagna 13 § målsägandens åtalsrätt.

Delegationen för Ålandsärenden

I 23 och 24 § i lagförslaget ingår bestämmelser om Delegationen för Ålandsärenden samt dess uppgifter, sammansättning och beslutsföret. För att främja delegationens roll som ett opartiskt expertorgan i självstyrelsesystemet föreslås att det nuvarande namnet Ålandsdelegationen ändras till Delegationen för Ålandsärenden. Av namnet framgår det tydligare att det inte är fråga om en åländsk delegation, utan ett organ med företrädare från både Åland och riket som kommer med utlåtanden och avgör vissa ärenden i enlighet med självstyrelselagen.

Delegationens huvudsakliga uppgift att fungera som ett expertorgan i frågor som anknyter till Ålands självstyrelse föreslås explicit framgå av 23 § i lagförslaget. Enligt 33 § i propositionen

innehar delegationen fortfarande en viktig roll i lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. Enligt 54 § i propositionen ger delegationen såsom i dag på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt Ålands regering och domstolarna i ärenden som gäller lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Det föreslås i 55 § i lagförslaget att delegationen även ska kunna avgöra meningsskiljaktigheter huruvida en administrativ åtgärd omfattas av Ålands eller rikets behörighet. Enligt den nuvarande självstyrelselagen hör uppgiften till högsta domstolen efter att ha hört Delegationen. Om en part inte nöjer sig med avgörandet, kan parten föra ärendet till högsta domstolen för avgörande.

Nya uppgifter föreslås för delegationen i samband med överföring eller lagtingets övertagande av behörighet samt vid oenighet om Ålands ekonomiska ansvar i förhållande till staten för en internationell förpliktelse och för jämkning av ersättningsbelopp som EU-domstolen utdömt till följd av att Finland på grund av Åland har gjort sig skyldig till överträdelse av unionsrätten (29, 30, 62, 72 och 84 §). Liksom enligt nuvarande självstyrelselag skulle delegationen dessutom ha uppgifter i avräkningssystemet för finansiering av Ålands utgifter för självstyrelsen, vilka genom en lagändring (98/2029) har utökats i förhållande till det som gällde tidigare (62 §). Ny är även bestämmelsen i 24 § 2 mom. 3 mening i lagförslaget om att delegationens sammansättning ska vara sådan att särskilt självstyrelserättslig, statsrättslig och europarättslig expertis samt kunnande i offentlig ekonomi är företrädd. Vid tillsättande av delegationen och komplettering av dess sammansättning i enskilda fall, har man i praxis eftersträvat en så bred sammanlagd kompetens för delegationen som det varit möjligt. Ny är även bestämmelsen om skiljande av ledamot eller suppleant i Delegationen.

Högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen

Det föreslås i 55 § i lagförslaget att högsta domstolen skulle, om en part inte nöjer sig med Delegationen för Ålandsärendens beslut, kunna slutligt avgöra meningsskiljaktigheter om en administrativ åtgärd omfattas av Ålands eller rikets behörighet.

Enligt 84 § i lagförslaget att högsta förvaltningsdomstolen i uppgift att på någondera partens begäran slutligt avgöra jämkningsyrkanden som gäller ersättningsbelopp som EU-domstolen har ådömt Finland att betala på grund av att Åland har gjort sig skyldig till överträdelse av unionsrätten.

Högsta domstolens och högsta förvaltningsdomstolens roll vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagar som givare av ett gemensamt utlåtande på begäran av republikens president, anges i 2.2.6.

Landshövdingen

I 20 § i lagförslaget nämns de särskilda behörighetsvillkoren för landshövdingen och längden på landshövdingens tjänstperiod. De föreslagna särskilda behörighetskraven baserar sig på motsvarande behörighetskrav i självstyrelselagen av 1991, och de följer av Ålandsöverenskommelsen. Ordalydelsen i förslaget har moderniserats så att den som väljs till landshövding ”ska ha behövliga förutsättningar att sköta uppdraget väl, så att landskapets och statens intressen beaktas på ett opartiskt sätt”.

Till skillnad från det som enligt statstjänstemannalagen gäller för högre chefstjänster förutsätter lagförslaget inte högre högskoleexamen av landshövdingen. Detta motiveras med Ålandsöverenskommelsen. Enligt den ska den som väljs till landshövding åtnjuta befolkningens förtroende. Därför finns det skäl att göra det möjligt att vid behov välja en person som saknar högre högskoleexamen. Den person som väljs ska alltid uppfylla kraven enligt 125 § i grundlagen dvs. ha

”skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd” som uppdraget kräver. Detta innebär lämplig, mångsidig och tillräcklig erfarenhet samt i praktiken visad ledningsförmåga och erfarenhet av ledning.

Eftersom landshövdingen representerar eller kan representera republikens president i lagtinget utgår lagförslaget ifrån att landshövdingens tjänsteperiod till skillnad från fem år enligt stats-tjänstemannalagen är sex år, dvs. till sin varaktighet lika lång som presidentens mandatperiod, dock utan krav på att perioderna ska sammanfalla.

Beredningen vid och samordningen i statsrådet av ärenden som gäller Åland

Ålandsärenden i statsrådet

I allmänhet löper samarbetet mellan Ålands regering och statsrådet väl. Den rådande regleringen föreslås dock i 50 och 52 § i lagförslaget utvecklad med tanke på vissa för samordningen och samarbetet särskilt krävande situationer.

För det första föreslås det att myndigheterna när de planerar åtgärder som är särskilt betydande för Åland och de åländska myndigheterna när de planerar åtgärder som särskilt betydande för riket, ska informera den andra parten om detta och vid behov förhandla om det. Vilka åtgärder det kunde vara fråga om, har öppnats upp i detaljmotiveringen till 50 §.

För det andra föreslås ett arrangemang för en samordnad dialog i Ålandsärenden i statsrådet. Det är fråga om att säkerställa möjligheten till dialog på politisk nivå i ärenden för beredning vid statsrådet som har principiell eller vittomfattande betydelse för Åland utan att skapa ett formellt behandlingsorgan. Sådana mycket betydande ärenden förekommer sällan, men i dessa situationer har det visat sig vara allt viktigare att möjliggöra en smidig dialog mellan landskapsregeringen och statsrådet. I statsrådet ska ärendet vid behov kunna beredas av en sammansättning bestående av den behöriga ministern, justitieministern/Ålandsministern och Ålands lantråd under statsministerns ledning. Initiativ till behandling som utförs i en sådan sammansättning för att nå samförstånd kan tas av Ålands regering eller ett behörigt ministerium, vilket inte påverkar statsministerns kompetens att leda statsrådets verksamhet eller att besluta hur eller när ärendet handläggs. Denna förberedande dialog skulle inte heller ingripa i statsrådets eller det behöriga ministeriets beredning av eller beslutsfattande i ärendet eller i beredningen av ärenden i ministerutskotten.

Interaktionen mellan statliga myndigheter och självstyrelsemyndigheterna

I lagförslaget ingår olika former av interaktion mellan de statliga myndigheterna och självstyrelsemyndigheterna. Paragrafförslagen motsvarar i huvudsak gällande bestämmelser.

Enligt förslaget ska samråd hållas mellan riket och Åland i vissa situationer. Krav på samråd som i huvudsak gäller statliga myndigheter, finns i följande bestämmelser i lagförslaget:

-48 § 10 punkten om tillstånd för utländska fartyg att idka handelssjöfart

-48 § 11 punkten om fartbegränsningar i farleder för handelssjöfarten

-48 § 13 punkten om lufttrafiken

-48 § 14 punkten om arkivbildningsplan för statliga arkivalier

-48 § 15 punkten om arkivalier som härrör från en statlig myndighets verksamhet på Åland, kan föras till förvaring utanför Åland

-48 § 16 punkten om att göra vissa arkivalier tillgängliga för Ålands regering

-50 § innehåller en ny allmän bestämmelse om samråd och samtycke,

-76 § om genomförandet av Europeiska unionens beslut, åtgärder som är beroende av varandra och

-77 § om beslutsfattande när endast en förvaltningsåtgärd kan vidtas i medlemsstaten.

Bestämmelser om överenskommelse med Ålands regering finns i följande paragrafer i lagförslaget:

-20 § om utnämning av landshövdingen

-21 § om utseende av tillförordnad landshövding

-24 § om Delegationens för Ålandsärendens sammansättning, om utseende av ordföranden i delegationen och annan ordförande än landshövdingen vid dennes förhinder

-29 § om utredning av de administrativa och ekonomiska konsekvenserna och övriga konsekvenserna vid lagtingets ensidiga övertagande av behörighet

-43 § om att en överenskommelseförordning om överföring av förvaltningsuppgifter ska utfärdas

-48 § 9 punkten om inrättande av nya farleder (om överenskommelse inte nås avgör enligt 55 § i lagförslaget Delegationen för Ålandsärenden saken)

-50 § 2 mom. § om Ålands område

-61 § 2 mom. 2 punkten om att Åland svarar för verksamhet som tjänar riksintressen

I 53 § i lagförslaget ingår en bestämmelse om riksmyndigheternas skyldighet att på begäran av Ålands regering bistå myndigheterna på Åland vid skötseln av uppgifter som hör till självstyrelsen.

Hörande regleras i följande bestämmelser i lagförslaget:

-22 § vid uppsägning av landshövdingen

-51 § i fråga om förslag till lagar och andra författningar

-48 § 18 punkten innan beslut fattas om indragning av en inrättning eller ett fast arbetsställe vid statens regional- eller lokalförvaltning på Åland

Bestämmelser om samtycke finns i följande paragrafer i lagförslaget:

-20 § om landshövdingens språkkunskaper och i 94 § och 104 § om de övriga statsanställdas språkkunskaper

-28 § 16 punkten vid förflyttning av personer som är bosatta på Åland till en ort utanför Åland i anslutning till befolkningskydd

-28 § 36 punkten om byggande, innehav och användning av anläggningar för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får ske på Åland bara med Ålands regerings samtycke

-71 § godkännande av internationella förpliktelser inom lagtingets lagstiftningsbehörighet

Utlåtande ska begäras i vissa fall enligt följande paragrafförslag:

-47 § Ålands regering av riksmyndighet i fråga om fast fornlämning och innan beslut fattas om varaktig förvaring av och förvaringsform för statliga myndigheters handlingar som deponerats i Ålands regerings arkiv.

-48 § 6 punkten Ålands regering av riksmyndighet vid beviljande av tillstånd för utlänningar eller utländska sammanslutningar att äga och besitta fast egendom på Åland samt näringstillstånd till utlänningar och utländska sammanslutningar

-48 § 12 punkten riksmyndighet av Ålands regering om rätt att idka intern luftrafik på Åland,

-48 § 17 punkten riksmyndigheten av Ålands regering då statlig myndighet beviljar ett tillstånd att utöva tillståndspliktig näring på Åland

-51 § 2 mom. Ålands regering kan begära utlåtande av statsrådet om förslag till lagtingslag

-51 § 1 och 3 mom. statliga myndigheter ska begära utlåtande av Ålands regering i fråga om lagförslag, förordningar eller föreskrifter som uteslutande gäller Åland eller som annars har särskild betydelse för Åland.

2.2.7 Lagstiftningskontrollen av lagtingslagar

Tyngdpunkten för ändringsförslagen angående lagstiftningskontrollen av lagtingslagar ligger på att stärka Delegationen för Ålandsärendens ställning som utlåtandeinstans i situationer då det kan uteslutas att den av lagtinget antagna lagstiftningen innehåller oklara behörighetsfrågor. Detta är en naturlig utveckling, eftersom majoriteten av lagtingslagarna hör till denna kategori och då lagstiftningskontrollen för sådana lagar i nuläget i praktiken kan avslutas inom två månader från det att landskapslagarna inkommit till justitieministeriet.

Anser Delegationen för Ålandsärenden att det inte föreligger någon vetorättsgrund, föreslås i 33 § att den genom enhälligt beslut kan bestämma att lagtingslagen får träda i kraft utan att den föredras för republikens president. Oavsett Delegationens beslut föreslås presidenten kunna förordna att ett beslut av lagtinget om en antagen lagtingslag ska föredras. Justitieministeriet ska enligt 35 § i lagförslaget ha till uppgift att underrätta Ålands regering när Delegationen för Ålandsärenden eller republikens president har konstaterat att hinder inte finns för att en lagtingslag träder i kraft samt när presidenten har beslutat att inlägga veto.

Målsättningen med förslaget är att anpassa systemet så att majoriteten av de lagtingslagar som lagtinget har antagit ska kunna träda i kraft så fort som möjligt efter att Delegationen har meddelat sitt beslut till justitieministeriet och ministeriet i sin tur har informerat Ålands regering. Nuvarande fataljetid om fyra månader för lagstiftningskontrollen föreslås emellertid bibehållen

med hänsyn till den tidsbrist vid föredragningen som ofta föreligger om utlåtande dessutom inhämtats av högsta domstolen.

Möjligheten för presidenten att kontrollera en lagtingslag trots att Delegationen för Ålandsärenden ansett att lagtingslagen får träda i kraft utan att den föredras för presidenten motiveras av behovet av att dels kunna få utrett en sådan tveksamhet angående behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen enligt lagtingslagen som Delegationen eventuellt inte har uppmärksammat, dels liksom enligt nuläget kunna följa upp att lagtingslagen inte strider mot rikets yttre eller inre säkerhet. Under nuvarande självstyrelselag har sistnämnda kriterium i sig inte en enda gång återopats som grund för vetorätten.

Presidentens och justitieministeriets roll i lagstiftningskontrollen skulle därmed förbli i stort sett oförändrad. Förslaget möjliggör att samtliga lagtingslagar fortsättningsvis alltid föredras för presidenten eller att klara ärenden avslutas på annat sätt efter att presidentens kansli getts möjlighet att i varje enskilt fall förmedla sin syn på behovet av att ärendet föredras vid presidentföredragning. Den i lagförslaget förutsatta möjligheten till presidentkontroll av lagtingslagar förutsätter att justitieministeriet i tid informerar presidenten om alla lagtingsbeslut som gäller antagande av lagtingslagar. När en lagtingslag föredras för presidenten sker det med iakttagande av förfarandet enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen, dvs. utan att saken behandlas vid statsrådets allmänna sammanträde. Närvarande vid föredragningen är den tjänsteman vid justitieministeriet som statsrådets allmänna sammanträde har utsett att föredra Ålandsärenden. Republikens presidents förordnande om att ärendet ska föredras för honom eller henne är dock inte ett sådant ärende som avses i 58 § 3 mom. i grundlagen.

Detta innebär i ett längre tidsperspektiv att den sakkunskap i ärenden som gäller Ålands självstyrelse som utvecklats vid statsförvaltningen inom ramen för lagstiftningskontrollen av lagtingslagar, upprätthålls och att kontakterna till de åländska myndigheterna förblir fortlöpande och på nuvarande nivå.

Grunderna för presidentens vetorätt är oförändrade i lagförslaget. I nuläget förutsätter presidentens användning av vetorätten att utlåtande inhämtats av högsta domstolen. Lagförslaget utgår ifrån att högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen på begäran ska utarbeta ett gemensamt utlåtande över en antagen lagtingslag. Det föreslås att utlåtandet utarbetas av en sammansättning med tre ledamöter från högsta domstolen och två från högsta förvaltningsdomstolen jämte en föredragande, som står i tjänsteförhållande till högsta domstolen. Den föreslagna utökade sammansättningen motiveras av att det nuvarande kunnandet hos högsta domstolen mot bakgrund av dess egna specialkompetens, behöver utökas med kunnande i förvaltningsrättsliga frågor.

Den nuvarande bestämmelsen om skyndsamt ikraftträdande av en lagtingslag föreslås i lagförslagets 36 § utvidgad så att den ska gälla även om det finns ett behov av att lagen skyndsamt träder i kraft för genomförande av Europeiska unionens lagstiftning eller någon annan internationell förpliktelse som är bindande för Åland eller på grund av en exceptionell situation. Även i det förstnämnda fallet föreslås ett ikraftträdande innan lagstiftningen genomgått lagstiftningskontroll vara kopplat till särskilda skäl. Sådana särskilda skäl kan i regel föreligga om lagtinget genomför en EU-förpliktelse genom s.k. blankettlag, genom vilken rikets lagstiftning med några få undantag sätts i kraft på Åland. Med en exceptionell situation avses att en situation som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet till följd en pandemi, omfattande smittspridning på Åland av en allmänfarlig sjukdom, en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, ett omfattande oljeutsläpp eller någon annan därmed jämförbar händelse och som förutsätter att en temporär lagtingslag skyndsamt träder i kraft.

2.2.8 Den dömande makten

Rättskipningen och domstolsväsendet ska enligt förslaget liksom för närvarande höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. På Åland finns en tingsrätt och en förvaltningsdomstol. Dessa domstolar är organisatoriskt nära kopplade till varandra. Av språkliga och kulturella skäl är det viktigt att det finns en underrätt och en förvaltningsdomstol i första instans på Åland. Därför föreslås en bestämmelse om att det på Åland ska finnas en tingsrätt och en förvaltningsdomstol. En eventuell framtida förändring av denna domstolsorganisation på Åland kräver således ändring av självstyrelselagen.

I självstyrelselagen finns vissa särbestämmelser om överklagande i förvaltningsärenden när det är fråga om landskapsregeringens beslut. Dessa bestämmelser föreslås ändrade så att huvudregeln är att besluten överklagas hos förvaltningsdomstolen. Endast beslut som fattas av Ålands regering i sammanträde ska överklagas direkt hos högsta förvaltningsdomstolen. Förslaget motsvarar det som gäller överklagande av ministeriernas och statsrådets beslut.

I förslaget föreslås även förtydliganden av bestämmelserna om besvärsvägen i situationer där beslut fattas med stöd av en överenskommelseförordning. Sådana beslut ska enligt huvudregeln överklagas hos den domstol som normalt är besvärinstans när det gäller beslut som fattas av denna myndighet.

Även om lagstiftningsbehörigheten angående rättskipningen och domstolsväsendet hör till riksdagen, ska lagtinget ha behörighet att på vissa villkor lagstifta om besvärsrätt i situationer där rikslagstiftningen inte är direkt tillämplig. Likaså ska lagtinget ha en viss lagstiftningsbehörighet när det gäller förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol. Syftet är att lagtinget ska kunna införa bestämmelser som behövs på grund av att lagstiftningen på Åland är annorlunda än i riket. Likaså föreslås det att det får föreskrivas i lagtingslag om ändringsökande över Ålands regeringens och kommunernas tjänsteutnämningar.

I de föreslagna bestämmelserna om språkliga rättigheter föreslås förtydliganden när det gäller rätten att använda andra språk än svenska vid domstolarna. Rätten att använda finska motsvarar enligt förslaget rätten att i riket använda svenska vid enspråkigt finska domstolar.

2.2.9 Utökade befogenheter i internationella förhållanden

De föreslagna bestämmelserna om förhandlingar om och ikraftträdande av internationella överenskommelser motsvarar i huvudsak de nu gällande. Önskemålen från åländsk sida om utökade möjligheter att påverka internationella överenskommelser har beaktats så att i propositionen ingår ett förslag om att Ålands regering på begäran ska ges tillfälle att delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, om detta är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas. Denna rätt ska inte vara beroende av några särskilda skäl eller annars av statsrådets prövning.

Åland ska enligt förslaget även ha möjlighet att efter särskilt bemyndigande förhandla om fördrag och att godkänna och sätta i kraft dem. Bemyndigandet prövas i varje enskilt fall och beslutet fattas av statsrådet.

I samband med Finlands inträde i EU infördes nya bestämmelser i självstyrelselagen om rätten för Ålands landskapsregering att medverka i beredningen av EU-ärenden. Dessa bestämmelser i 9 a kap. har reviderats genom en lagändring 2004. Bestämmelserna har i det stora hela fungerat väl, men från åländsk sida har framförts önskemål om utökade möjligheter att påverka EU-

lagstiftningen i ärenden som inte hör till Ålands lagstiftningsbehörighet men som av någon orsak har särskild betydelse för Åland.

I lagförslaget förtydligas bestämmelserna om behandlingen av EU-ärenden utifrån de erfarenheter som har erhållits. Syftet med bestämmelserna är att Ålands regering ska ha möjlighet att i ett så tidigt skede som möjligt av EU:s rättsaktsberedningsprocess kunna påverka Finlands ställningstaganden i frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som annars är viktiga för Åland. I lagförslaget ingår också bestämmelser om spelregler för de fall att genomförandet av EU-rätten kan ske på endast ett sätt i hela medlemsstaten eller riksdagens och lagtingets åtgärder på något annat sätt är beroende av varandra. De utökande befogenheter som följer av statsrådets EU-principbeslut från år 2009 gällande Ålands deltagandemöjligheter i EU inskrivs på paragrafnivå.

Förfarandet med att landskapsregeringen föreslår en lämplig person till och står för utgifterna för den specialsakkunniga med ansvar för Ålandsfrågor vid Finlands Ständiga Representation vid Europeiska unionen i Bryssel som utrikesministeriet utser på viss tid, har fungerat väl. Det är skäl att betona att regeringens avsikt är att tills vidare upprätthålla en sådan ordning för den specialsakkunniga för Ålandsärenden som hittills gällt enligt utrikesministeriets praxis och som beträffande den specialsakkunnigas språkkunskaper dessutom ingår i statsrådets förordning om utrikesförvaltningen (256/2000).

2.2.10 Språkbestämmelser

Bestämmelserna om Ålands språkliga status och därmed om myndigheternas språk och om individens språkliga rättigheter motsvarar i huvudsak gällande självstyrelselag, men flera förtydliganden har gjorts. Det föreslås att bestämmelserna harmoniseras med det som gäller för språktjänster som tillhandahålls i enspråkiga tjänsteområden enligt språklagen (423/2003).

En nyhet i lagförslaget är bestämmelser om individens rätt att i ärenden som gäller tvångsåtgärder eller andra ingrepp i personlig frihet och integritet bli bemött av självstyrelsemyndigheterna och de kommunala myndigheterna på Åland på ett språk som han eller hon kan förstå eller att få tolkning eller översättning. Denna bestämmelse motsvarar kraven i artikel 5.2 och 6 i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna.

I propositionen föreslås mot bakgrund av Ålandsöverenskommelsen i Nationernas förbunds beslut 1921 att statliga tjänsteproducerande bolag vid utförande av offentliga förvaltningsuppgifter och i sin näringsverksamhet på Åland ska ge service till allmänheten på Åland på svenska. Bestämmelserna om anvisningar som gäller på Åland eller avses bli tillämpliga där, föreslås även bli förtydligade.

2.2.11 Kommunalförvaltningen på Åland

Ålands lagting har gett sitt bifall till att den Europeiska stadgan om lokal självstyrelse gäller i landskapet till den del den hör till landskapets behörighet. Stadgan gäller nationellt från den 1 oktober 1991 (lag 1180/1991 och förordning 1181/1991). I propositionen till riksdagen om godkännande av stadgan (RP 235/1990) sägs uttryckligen att det i Finland är kommunerna och den kommunala självstyrelsen som stadgan avser. Det finns i artikel 2 i stadgan en stark rekommendation om att principen om lokal självstyrelse ska slås fast på grundlagsnivå. Även i denna belysning är det lämpligt att frågan om kommunalt självstyre på Åland slås fast i självstyrelselagen och att det görs på ett sådant sätt att det måste finnas minst två kommuner i landskapet. Finlands notifiering av den Europeiska stadgan om lokal självstyrelse kommer att kompletteras

som en följd av social- och hälsovårdsreformen i riket (se RP 241/2020 rd). Med anledning av den avsedda kompletteringen, kommer Ålands landskapsregering att höras.

I artikel 22 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt finns det bestämmelser om rösträtt och valbarhet för unionsmedborgare som är bosatta i en annan stat än den där de är medborgare. Fördraget kompletteras med ett direktiv (94/80/EG), som när det gjordes tillämpligt på Finland anpassades med en ändring (96/30/EG) där det sägs att i Finland och på Åland är kommunen den grundläggande lokala förvaltningsenhet som avses i direktivet.

3 Propositionens konsekvenser

3.1 Statsekonomiska konsekvenser

3.1.1 Statsekonomiska konsekvenser av den föreslagna behörighetsfördelningen

Lagförslaget bedöms till den del det avser behörighetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget inte ha några direkta statsekonomiska konsekvenser. Detta följer av att den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan lagtinget och riksdagen föreslås i propositionen i huvudsak förbli oförändrad.

Effekterna av förslagen är indirekta och kommer att aktualiseras över tid allt efter som lagtinget tar initiativ till övertagande av eller överföring från riksdagen av sådan ny lagstiftningsbehörighet som 29 och 30 § i lagförslaget möjliggör för vissa behörighetsområden ensidigt vid lagtinget eller vid riksdagen i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall.

Nuvarande behörighetsområden hålls vid lagens ikraftträdande i huvudsak intakta för såväl riksdag som lagting, med det undantaget att lagtinget enligt 29 § i lagförslaget ensidigt kan överta ett fåtal avgränsade behörighetsområden efter att överenskommelse nåtts med statsrådet om övertagandets administrativa och ekonomiska konsekvenser samt efter att övriga konsekvenser gemensamt klarlagts. I det avseendet sker det redan då självstyrelselagen träder i kraft en preliminär förskjutning i behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen. Ändringen i behörighetsfördelningen träder dock i kraft först när det råder enighet mellan Ålands regering och statsrådet om de administrativa och ekonomiska effekterna och övriga konsekvenser av övertagandet klarlagts mellan statsrådet och självstyrelsemyndigheterna samt efter att lagtingslagen om övertagandet har genomgått lagstiftningskontroll.

De verkliga kostnaderna av att behörighetsfördelningen i framtiden föreslås ändrad enligt 29 eller 30 § i lagförslaget, kan således bedömas konkret först i det skedet när Ålands regering eller i sista hand lagtinget tagit ett initiativ till att få utökad lagstiftningsbehörighet. Självstyrelsemyndigheternas aktivitet i framtiden i fråga om övertagande eller överföring av ny behörighet till lagtinget kan föranleda behov även av att utöka de resurser justitieministeriet för närvarande har för ärenden som gäller Ålands självstyrelse. Grundlagsutskottet har ansett det vara viktigt att man i justitieministeriets omkostnader på tillbörligt sätt beaktar säkerställandet av skötseln av Ålands ärenden (GrUU 11/2007 rd).

Lagförslaget innehåller några överföringar av ny lagstiftningsbehörighet till Åland vid tidpunkten för den föreslagna självstyrelselagens ikraftträdande. Detta gäller standardisering som föreslås utgå ur ”måttenheter, mätredskap, mätmetoder och standardisering”, som i dagsläget hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag (jfr lagförslagens 28 § 49 punkt) och ingå i en egen punkt (28 § 1 mom. 51 punkten). Standardisering föreslås fortsättningsvis höra till rikets behörighet med undantag för standarder som hör till rättsområden inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Sistnämnda behörighetsområde föreslås

överfört till lagtingets behörighet när självstyrelselagen träder i kraft. Effekten av förslaget är att standardisering hädanefter ingår i sådana lagstiftningsområden där självstyrelsen sedan tidigare har lagstiftningsbehörighet och som kan beröras av standardiseringskrav, vilket gäller exempelvis byggande. Enligt 6 § 2 mom. i lagförslaget får lagtinget genom lagtingslag lagstifta om uppgifter som i rikslagstiftning anförtrots kommunerna, om en motsvarande kommunal myndighet saknas i lokalförvaltningen på Åland. En överföring av ny behörighet till Åland sker även inom rättskipningen till den del det i lagförslaget 13 § ingår nya bestämmelser om lagtingets givande av samtycke till åtal av ledamot av Ålands regering för vissa tjänstebrott. Nämnade behörighetsöverföringar har inga omedelbara statsekonomiska konsekvenser utan är beroende av närmare utredning av konsekvenserna av dem när lagtinget vidtar lagstiftningsåtgärder. Det kan antas att Ålands regering bereder sina lagförslag i samråd med statsrådet.

I 40 § 2 mom. föreslås att Ålands förvaltningsdomstol under vissa avgränsade förutsättningar kan utpekas som besvärinstans. Detta kan senare föranleda behov i någon mån av resursförstärkning vid förvaltningsdomstolen. I detta skede går det dock inte att uppskatta någon statsekonomisk effekt av förslaget, eftersom denna är beroende av i vilken omfattning det finns behov för lagtinget att lagstifta på det sätt som den föreslagna bestämmelsen gör det möjligt. Till den del nya behörighetsområden över tid kommer att omfattas av lagtingets lagstiftningsmakt, kommer detta att innebära att de personella resurserna vid självstyrelsemyndigheterna och statens motsvarande myndigheter ska ses över, att man ska överväga hurudana datasystem som behöver skapas för självstyrelsens skötsel av uppgifterna och om man med rikets myndigheter behöver komma överens om särskilda former för samarbete. Sådana arrangemang kommer att innebära nya kostnader för Åland som ska beaktas i det årliga avräkningsbeloppet. Särskilt uppbyggnaden av nya datasystem är kostsamt.

An efter som behörighetsöverföringar aktualiseras kommer ett behov å ena sidan att uppstå på en ökning av det årliga avräkningsbeloppet. Å andra sidan kommer statens kostnader för statsförvaltning som utövas på Åland i de förvaltningsuppgifter som Åland övertar genom behörighetsöverföringen, om inte i motsvarande så åtminstone i någon mån, samtidigt att minska. Det kan gälla såväl statliga myndigheter i riket i vars verksamhetsområde Åland ingår, som statliga myndigheter på Åland.

I lagförslaget ingår bestämmelser om processerna för bedömning av dels de administrativa och ekonomiska konsekvenserna samt övriga konsekvenser av att lagtinget får ny lagstiftningsbehörighet, dels den ökning av det årliga avräkningsbeloppet som överföringen av behörighet ger anledning till.

Utgångspunkten är liksom i nuläget att den myndighetspart som har lagstiftningsbehörighet på Åland för en viss angelägenhet, även sköter de förvaltningsuppgifter som hör till denna och står för kostnaderna för förvaltningen. Fråga är därför om att utreda exempelvis till vilken kostnad den nuvarande statliga administrationen på behörighetsområdet uppgår till för Ålands del och vilken den skäligen nivån är för de kostnader för ny förvaltning på Åland som den nya behörigheten kommer att förutsätta. Den skäligen kostnadsnivån ska sedan inverka höjande på det årliga avräkningsbeloppet och om förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden uppfylls, genom en ändring av denna.

Enligt 29 § i lagförslaget ska Delegationen för Ålandsärenden bedöma de administrativa och ekonomiska konsekvenserna i en situation där lagtinget önskar ta över ny lagstiftningsbehörighet med stöd av paragrafen, men statsrådet och Ålands regering inte når en överenskommelse om konsekvensbedömningarna. Därtill föreslås det i 29 § 4 mom. att statsrådet ska ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om övertagandet, om övertagandet inte ger anledning till att ge

ett lagförslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Utskottet kan ge statsrådet ett utlåtande med anledning av utredningen.

Är det däremot fråga om en överföring till lagtinget av ett behörighetsområde som anges i 30 § i lagförslaget, kan det antas att bl.a. de ekonomiska konsekvenserna av en överföring utreds med iakttagande av de principer som gäller för beredningen av regeringens propositioner. Om behörighetsändringen innebär behov av utökad förvaltning på Åland, ska i första hand Ålands regering och statsrådet komma överens om kostnaderna. Som en sistahandsutväg vid oenighet om överföringen eller frågor i anslutning till denna, föreslås att lagtinget självt kan ta initiativ till en överföring av behörighetsområdet. Regeringen är då enligt 30 § 3 mom. skyldig att förelägga riksdagen initiativet som en regeringens skrivelse till riksdagen (se även 3.2.1). Statsrådet föreslås före skrivelsen ges kunna ge en redogörelse till riksdagen.

De föreslagna bestämmelserna om Ålands ekonomi i 9 kap. i lagförslaget motsvarar de gällande bestämmelserna och ändrar således inte beloppet för överföringar av medel mellan staten och Åland. Av 61 § i lagförslaget framgår förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden bl.a. på grund av en ändring av behörighetsfördelningen mellan Åland och staten och bestämmelser om ändringsförfarandet. Exempelvis en kostnadsförskjutning på 1—2 miljoner euro inverkar inte ännu på avräkningsgrunden, men den tas senare i beaktande på det sätt som föreslås i 62 §.

Delegationens för Ålandsärendens roll har utökats genom självstyrelselagens ändringslag 98/2020. Ändringen har på motsvarande sätt beaktats i 62 § i lagförslaget. I paragrafen är det fråga om en process, som återkommer med minst tre års intervall, för bedömning av om ändringar dels i ansvarsfördelningen mellan Åland och staten, dels av grunderna för statsbokslutet ska beaktas i avräkningsgrunden. Om återverkningarna på avräkningsbeloppet av ekonomiska händelser som är föremål för bedömning, är tillräckligt stort, medför de en ändring av avräkningsgrunden genom riksdagens beslut i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall. Påkallas en översyn av kostnadsbilden p.g.a. en ändring av lagstiftningsbehörigheten, kan Ålands regering eller statsrådet begära att delegationen bedömer kostnaderna vid en tidigare tidpunkt.

I 89 och 90 § i lagförslaget föreslås bestämmelser om individens språkliga rättigheter vid domstolar och statliga myndigheter på Åland samt vid åländska myndigheter. Preliminärt kan förslagen bedömas i någon mån öka åtminstone åländska myndigheters kostnader. Frågan utreds vid den fortsatta beredningen av regeringens proposition

3.1.2 .Statsekonomiska konsekvenser av att Delegationens för Ålandsärenden uppgifter föreslås utökade

Huruvida Delegationens för Ålandsärenden uppgifter ökar i praktiken är i huvudsak beroende av om lagtinget, i förekommande fall tillsammans med riksdagen, går in för en utökning av lagtingets lagstiftningsbehörighet på vissa områden i enlighet med de föreslagna förenklade förfarandena i 29 och 30 § i lagförslaget. Faktiska förändringar i behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen påkallar i sin tur ett behov av att se över avräkningsgrunden enligt bestämmelserna i 61 och 62 i lagförslaget. Man kan ta ställning till ett eventuellt utökat resursbehov för Delegationen i anslutning till dessa nya uppgifter först när man känner till i vilken takt och omfattning lagtingets avsikter i fråga om en utvidgad självstyrelse konkretiseras.

Delegationens tidsmässigt mest krävande uppgifter utgörs för närvarande av lagstiftningskontrollen av lagtingslagar och av att på begäran ge utlåtanden om självstyrelselagens tolkning till andra myndigheter. Dessa uppgifter bedöms förbli på nuvarande nivå och föranleder därför inte merkostnader.

Delegationens nya uppgifter inom ramen för avgörande av behörighetstvister och nya befogenheter vid en eventuell oenighet om Ålands ekonomiska ansvar för genomförandet av en internationell förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram eller till följd av ett jämkningsyrkande av EU-ansvarsbelopp, torde inte innebära något merarbete. Under de drygt 25 år nuvarande självstyrelselagen varit i kraft har högsta domstolen avgjort tre behörighetstvister. Ålands nationella ansvar i förhållande till Finland inom ramen för EU har hittills aldrig aktualiserats.

I anslutning till lagstiftningskontrollen av lagtingslagar är det resursmässigt krävande såväl för delegationen som för justitieministeriets Ålandsföredragande att bedöma huruvida en lagtingslag i något avseende kan uppenbart anses strida mot unionsrätten eller en internationell förpliktelse som binder Åland. På grund av högsta domstolens utlåtandep Praxis hittills över landskapslagarna, kommer det även i fortsättningen att, efter inhämtande av utlåtande av de högsta rättsinstanserna, vara möjligt för republikens president att inlägga sitt veto mot en lagtingslag på nämnda grunder. Ett iakttagande av nämnda Praxis är främst ägnat att förebygga ingripanden från EU:s institutioner i fråga om Finlands nationella ansvar för efterlevnaden av unionsrätten. En ingående analys på detaljnivå i förhållande till unionsrätten av samtliga sådana lagtingslagar som innebär implementering av EU-direktiv eller genomförande av internationella förpliktelser genom lagtingslag, förutsatte tilläggsresurser såväl vid Delegationen som vid justitieministeriet. Ansvaret för implementeringen åvilar emellertid med stöd av den föreslagna självstyrelselagens behörighetsfördelning självstyrelsemyndigheterna och övervakningen av unionsskyldigheterna för medlemsstaten ankommer ytterst på EU-domstolen och inte på de statliga myndigheter som handhar uppgifter i anslutning till lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. En sådan ingående analys av de skyldigheter som åvilar självstyrelsen vid genomförande av bl.a. EU-rättsakter, kan därför antas bli utförd under lagberedningen av lagtingslagen vid de åländska myndigheterna. En följd av högsta domstolens Praxis är att de statliga myndigheter som handhar lagstiftningskontrollen av lagtingslagar, har en skyldighet att enligt principerna för en god förvaltning uppmärksamma eventuella uppenbara avvikelser från internationella förpliktelser som binder Åland.

3.1.3 Statsekonomiska konsekvenser för Ålands ekonomiska system

Innehållet i det föreslagna 9 kap. (Ålands ekonomi) motsvarar den gällande regleringen. Storleken på de penningöverföringar som görs till Åland ändras inte på grund av denna proposition, utan är i förgrunden beroende av statens inkomster och de statsskatter som debiteras Åland samt förändringen i Ålands befolkningsandel.

Det sammanlagda beloppet av avräkningen och skatteavräkningen beräknas stiga från ca 280 miljoner euro 2022 till ca 300 miljoner euro 2025. I denna bedömning har man inte beaktat konsekvenserna av förändringen i Ålands befolkningsandel. Enligt Statistikcentralens befolkningsprognos, som publicerades 30.9.2019, ökar befolkningen i landskapet Åland fram till 2040, när hela Finlands folkmängd samtidigt förblir i praktiken oförändrad. Detta innebär att det är sannolikt att det utjämningsbelopp som Åland får i fortsättningen med stöd av 59 § 2 mom. i lagen om informationsförvaltning kommer att öka på grund av att befolkningsandelen på Åland ökar. Enligt Statistikcentralens senaste befolkningsprognos 2019 –2040 beräknas bestämmelsen höja avräkningsbeloppet med ca 700 000 euro på årsnivå. Till följd av ändringen beräknas avräkningsbeloppet år 2040 vara ca 11,4 miljoner euro högre än det hade varit utan beaktande av förändringen i befolkningsandelen.

3.2 Konsekvenser i myndigheternas verksamhet och för samverkan mellan statens myndigheter och Ålands självstyrelsemyndigheter

3.2.1 Lagtingets övertagande eller överföring av ny lagstiftningsbehörighet

Lagtingets övertagande av ny lagstiftningsbehörighet eller överföring av sådan till lagtinget innebär att även sådana förvaltningsuppgifter som följer av behörighetsområdet och kostnadsansvaret för dem överförs från staten på självstyrelsemyndigheterna. Avsikten är att rikslagstiftningen tillämpas på Åland fram till dess att den p.g.a. behörighetsändringen upphävs genom lagtingslag. Det kan allmänt antas att tidsperioden för det att ett behörighetsområde är överflyttat till lagtingets behörighet fram till dess att den åländska lagstiftningen efter tillräckliga konsekvensbedömningar kan träda i kraft på Åland och övertagandet eller överföringen är beaktad i statens budget, kan omfatta t.o.m. flera år. I normalfallet torde såväl behörighetsöverföringen som den nya åländska substanslagstiftningen beredas parallellt.

Lagtinget övertar ny behörighet genom lagtingslag

I fråga om de behörighetsområden lagtinget enligt 29 § i självstyrelselagen föreslås kunna överta genom lagtingslag, ska de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet först utredas och övriga konsekvenser klarläggas gemensamt av Ålands regering och statsrådet. Initiativet till utredning tas av Ålands regering inom ramen för sin lagberedning av övertagandet och av den substanslagstiftning som är nödvändig att anta på Åland på det övertagbara behörighetsområdet. Under utredningen får man klarhet i behovet av sådan ny förvaltning och lagstiftning om denna som det övertagna behörighetsområdet aktualiserar på Åland samt om effekterna av övertagandet på statens och Ålands budget jämte om övriga samhällseliga konsekvenser av övertagandet. Klarläggandet av övriga konsekvenser av behörighetsövertagandet föreslås också ankomma gemensamt på självstyrelsemyndigheterna och statsrådet i samband med beredningen av lagtingslagen om övertagande av ett behörighetsområde. Utredningsarbetet kan vid behov ske inom ramen för en arbetsgrupp som det behöriga ministeriet tillsätter.

Ett åländskt initiativ till övertagande av ny lagstiftningsbehörighet enligt 29 § i lagförslaget genom lagtingslag berör i första hand det ministerium till vars förvaltningsområde frågan hänförs sig. Innan lagtingslagen kan antas ska det ministerium till vars förvaltningsområde behörighetsområdet hör och finansministeriet medverka till att de administrativa och ekonomiska konsekvenserna för staten och självstyrelsen av behörighetsövertagandet blir utredda tillsammans med Ålands regering. När förvaltningarna nått överenskommelse om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna, inhämtar Ålands regering och finansministeriet först enligt förfarandet i 62 § i lagförslaget Delegationens för Ålandsärenden förslag till statsrådet över kostnadsberäkningen. När delegationen gett sitt förslag vidtar finansministeriet behövliga åtgärder för ändring av avräkningsgrunden. Riksdagen fattar slutligt beslut. Överenskommelsen mellan Ålands regering och statsrådet består av dokumentation över parternas gemensamma uppfattning om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet i form av exempelvis formell skriftväxling i saken mellan Ålands regering och det behöriga ministeriet eller finansministeriet.

Efter att Ålands regering har tagit initiativ till att överta ett rättsområde som föreslås i 29 § 1 mom. 1–8 punkten i lagförslaget, ansvarar justitieministeriet, arbets- och näringsministeriet, kommunikationsministeriet eller undervisnings- och kulturministeriet för att konsekvenserna av övertagandet av respektive behörighetsområde utreds. Det är skäl att integrera justitieministeriet, som ansvarar för frågor som gäller Ålands självstyrelse, i dialogen och vid behov kan det vid justitieministeriet tillsättas en arbetsgrupp för bedömningen av konsekvenserna. De statliga myndigheternas dialog med de självstyrande myndigheterna ska med stöd av självstyrelselagen

ske på svenska. Statsförvaltningen ska ordna sina tjänster på svenska på det sätt som föreskrivs i språklagen. I detta skede finns det inte uppgifter om tidtabellen för självstyrelsemyndigheternas initiativ till att överta de områden som avses i 29 § eller om innehållet i den landskapslagstiftning som avses bli föreslagen i samband med respektive övertagande. Därför blir konsekvensbedömningen i denna proposition öppen i fråga om personalresursbehovet för det beredningsarbete som är avsett att utföras vid de behöriga ministerierna.

För det fall att enighet om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet inte kan nås mellan förvaltningarna, föreslås i 29 § i självstyrelselagen en mekanism för bedömning av dem. Delegationen för Ålandsärenden gör då denna konsekvensbedömning. När delegationen gjort kostnadsbedömningen om fråga uppstår huruvida en ändring av avräkningsgrunden behöver göras, inhämtar Ålands regering och finansministeriet först enligt förfarandet i 62 § i lagförslaget delegationens förslag till statsrådet över kostnadsberäkningen innan ministeriet vidtar behövliga åtgärder för ändring av avräkningsgrunden.

Statsrådet ska ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om övertagandet av ett i paragrafen avsett behörighetsområde, förutsatt att övertagandet inte ger anledning till att ge ett lagförslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Utskottet kan ge ett utlåtande över utredningen. Syftet i sistnämnt avseende är att trygga riksdagens rätt att under en tillräcklig tidsrymd få ta ställning till regeringens utredning över övertagandet, innan lagtinget antar övertagandelagen, som därefter genomgår lagstiftningskontroll.

Överföring av ny lagstiftningsbehörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets bifall

Om lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagens behörighet på Åland däremot ska överföras enligt 30 § i lagförslaget hör ärendet till justitieministeriet på den grunden att justitieministeriet inom statsrådet ansvarar för ärenden som gäller Ålands självstyrelse. Justitieministeriet, det ministerium till vars förvaltningsområde själva behörighetsområdet hör och finansministeriet ska då tillsammans med Ålands regering ta del i och medverka till att behovet, möjligheterna och konsekvenserna av att överföra behörighetsområdet till lagtinget blir utredda. Utredningsarbetet kan vid behov ske inom ramen för en arbetsgrupp som justitieministeriet tillsätter.

Enligt 30 § i lagförslaget ska i en lag om överföring av lagstiftningsbehörighet intas bestämmelser om de åtgärder som föranleds av överföringen. Statsrådet kan före det ge en redogörelse i saken till riksdagen (jfr 44 § i grundlagen). För det fall att utredningsarbetet av behörighetsöverföringen leder till ett mellan förvaltningarna oenigt resultat, kan frågan om en överföring till lagtingets behörighet av ett behörighetsområde som förtecknats i 30 § i lagen, ändå genom lagtingets lagstiftningsinitiativ bli föremål för prövning av riksdagen. I anslutning till att lagändringen träder i kraft iakttar finansministeriet förfarandet i 62 § innan åtgärder för ändring av avräkningsgrunden vidtas. I detta skede är det för tidigt att bedöma om behandlingen vid statsrådet av Ålands initiativ för övertagande av nya behörighetsområden kommer att kräva tilläggsresurser inom statsrådet och i så fall, hurdana. Orsaken är att det ännu är oklart i vilken takt självstyrelsemyndigheterna kommer att ta initiativ till övertagande eller överföring av behörighet från riksdagen.

Likaså är det i nuläget oklart vilka resurserna behöver vara på Åland för skötseln av sådana förvaltningsuppgifter som eventuella nya behörighetsområden föranleder. Huvudregeln enligt gällande självstyrelselag och även enligt förslaget är att den som är behörig på Åland att lagstifta om ett behörighetsområde, självstyrelsen eller staten, också ansvarar för att organisera och bekosta den förvaltning som detta föranleder på Åland.

Däremot är det klart att det inom statsrådet ska finnas en beredskap för att på svenska och enligt principerna för god förvaltning hantera Ålands regerings initiativ till utökad behörighet för lagtinget. Genom förslaget att förenkla överföringen av behörighet till Åland kan uppgifterna och därmed kontaktytorna i olika ärenden mellan självstyrelsemyndigheterna och statsrådet på medellång sikt bedömas öka. Beredskapen vid såväl justitieministeriet som substansministerierna att hantera Ålands initiativ till utökad behörighet, kan därmed behöva stärkas i förhållande till nuläget.

Till den del lagtinget får ny lagstiftningsbehörighet föreslås en mekanism inom ramen för Ålands ekonomiska system som i ett vart fall beaktar den kostnadsökning ny lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet innebär för självstyrelsens utgifter. De statsekonomiska konsekvenserna av förslaget till system för finansiering av självstyrelsens utgifter bedöms separat i avsnitt 3.1. Utredningen av dessa utgifter kräver, så som ovan nämnts, en samverkan mellan självstyrelsemyndigheterna och berörda statliga myndigheter.

Ålands regering och statsrådet kan antingen redan i samband med övertagandet eller överföringen av ny behörighet till lagtinget eller senare komma överens om att statens myndigheter sköter förvaltningsuppgifterna eller en del av dessa även för självstyrelsemyndigheternas del. Detta sker efter att behövlig lagstiftning om behörighetsändringen antagits genom att en överenskommelseförordning utfärdas av republikens president. Statsrådet och Ålands regering ska normalt alltid överenskomma om överföringen av förvaltningen ska ske mot ersättning eller inte. De flesta överenskommelseförordningar rör förvaltningsuppgifter enligt en enskild landskapslag eller en riksdagslag.

För närvarande gäller 35 överenskommelseförordningar som utfärdats av republikens president med stöd av 1991 års självstyrelselag. Det har vanligen varit fråga om att förvaltningsuppgifter för Ålands landskapsregering har överförts på en statlig myndighet. Överenskommelseförordningarna ger en allmän bild av att det vid landskapsförvaltningen finns ett behov att överföra uppgifter på riket, fastän detta inte i sig innebär ett behov att överföra lagstiftningsbehörighet till riksdagen. Överföringarna av uppgifter har vanligen motiverats med allmänna ändamålsenlighets skäl eller med behovet att säkerställa något visst kunnande.

Föremål för överföring av förvaltningsuppgifter på riksmyndigheterna har varit antingen landskapets förvaltningsuppgifter i sin helhet (t.ex. verkställighet av kommunalbeskattningen i landskapet; administrationen i landskapet av bostadsstöd, barnbidrag, utkomststöd och tolknings-tjänst för handikappade; pensioner för arbetstagare i landskapets eller kommunernas tjänst i landskapet) eller något delområde (t.ex. de uppgifter som hör till det utbetalande organet för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling; bestämmande av oljeutsläppsavgift; upprätthållande av ett nationellt register för utsläppshandel samt övervakning och kontroll av utsläpp; uppgifter som gäller kontroll av identifiering och registrering av djur; bestämmande av överträdelseavgifter samt påföljdsavgifter vid överträdelser och allvarliga överträdelser av EU:s gemensamma fiskeripolitik).

I de flesta fall kan man utgå ifrån att det är mest ändamålsenligt att såväl lagstiftnings- som förvaltningsbehörigheten innefattas i ett övertagande eller en överföring av behörighet till lagtinget. En överenskommelseförordning som innebär att självstyrelsen tillkommande förvaltningsuppgifter inom ett nytt behörighetsområde för lagtinget, återförs till de statliga myndigheterna, kan eventuellt vara en lösning under en övergångsperiod eller för en begränsad del av ett rättsområde. Likaså kan genom en överenskommelseförordning anges sådana former för samarbete mellan självstyrelsemyndigheterna och staten som är nödvändiga för en god förvalt-

ning. Ett sådant samarbetsbehov kan uppstå exempelvis om den till lagtinget överförda behörigheten innefattar tillståndsgivning eller upprätthållandet av olika register på Åland som tidigare sköts av en statlig myndighet.

3.2.2 Inverkan av EU-medlemskapet och annat internationellt samarbete då lagtinget får ny lagstiftningsbehörighet

Finlands utrikesförhållanden hör till rikets behörighet också på Åland. Att ett visst behörighetsområde hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet innebär att Åland enligt gällande självstyrelselag har rätt att bli hört och att delta i det internationella samarbetet på det berörda området. På de områden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet träder internationella överenskommelser inte i kraft på Åland utan lagtingets godkännande. Internationella förpliktelser som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som Finland ingått och ratificerat före ny lagstiftningsbehörighet övertagits av eller överförts till lagtinget, är gällande på Åland utan att lagtingets samtycke behöver inhämtas i efterhand efter att rättsområdet slutligt övergått till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Över ändringar av gällande internationella förpliktelser som sker efter att behörigheten övergått till lagtinget, ska samtycke däremot inhämtas enligt förfarandet i 69 § i lagförslaget.

I förslaget till ny självstyrelselag föreslås Ålands regering få utökad rätt att på begäran delta i sådana förhandlingar om internationella förpliktelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Dessutom föreslås Åland få utökade befogenheter i fråga om fördrag som Ålands regering på begäran i vissa fall kan befullmäktigas av riksmyndigheterna att förhandla fram och ingå. Befogenheterna skulle gälla såväl lagtingets nuvarande behörighetsområden när den nya lagen träder i kraft som sådana nya behörigheter som lagtinget senare övertar av riksdagen.

I praktiken innebär ny lagstiftningsbehörighet för Åland att statsrådet även på nya områden måste vinnlägga sig om att hålla Ålands regering underrättad om förhandlingar om internationella förpliktelser. Till den del nya behörighetsområden överförs till lagtinget, ökar även behovet framöver av att begära samtycke av lagtinget till fördrag inom dess lagstiftningsbehörighet.

Behovet av smidiga och fungerande kontakter mellan statsrådet och Ålands regering i frågor som gäller internationella förpliktelser kan bedömas öka redan till följd av att Ålands regering föreslås få nya fördragsbefogenheter inom ramen för lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Det går dock inte att slutligt ange de administrativa eller ekonomiska konsekvenserna av de föreslagna utökade befogenheterna. Orsaken är att det ännu är oklart i vilken utsträckning Ålands regering kommer att använda sig av de nya befogenheterna.

Åland svarar för genomförandet av EU-rätten till den del saken enligt självstyrelselagen hör till dess behörighet. Ålands landskapsregering har också rätt att delta i den nationella beredningen av ärenden som besluts på EU-nivå. Också i de frågor som hör till EU:s exklusiva behörighet är självstyrelselagens behörighetsfördelning mellan lagtinget och riksdagen av betydelse, eftersom Ålands inflytande och ansvar för det nationella genomförandet av EU-rätten bestäms enligt den.

Till den del lagtinget övertar ny lagstiftningsbehörighet av riksdagen kan antalet EU-ärenden i vilka Ålands regering ska hållas underrättad av statsrådet och i vilka Ålands synpunkter ska inhämtas vid beredningen av Finlands ståndpunkter, öka. Samtidigt inträder det för Åland ett ansvar för att i fortsättningen genomföra EU-rätten även på de egna nya behörighetsområdena.

I vissa fall förutsätter EU-rätten en lösning som gäller hela medlemsstaten och då måste Ålands regering och statsrådet nå samförstånd om hur saken ska skötas nationellt. Det kan t.ex. vara

fråga om att gemensamt bidra till att Finlands fiskekvoter inte överskrids. Den nationella rörelsefriheten är också begränsad t.ex. i fall där medlemsstaten enligt EU-rätten kan ha endast en förvaltningsmyndighet. Med avseende på sådana situationer finns i självstyrelselagen en bestämmelse enligt vilken det ankommer på riket att utse myndigheten. Denna myndighet ska dock fatta sina beslut utifrån Ålands regerings ståndpunkt, om saken annars skulle höra till Ålands behörighet. Det går dock inte att i detta skede bedöma i vilken grad ny behörighet hos lagtinget skulle beröras av nämnda specialbestämmelse. I samband med att man bedömer de administrativa konsekvenserna av att riksdagens behörighet på Åland ändras, finns det dock behov av att beakta även sådana omständigheter i relationerna mellan Ålands regering och statsrådet som nämnda bestämmelse avser.

I detta skede är det inte möjligt att slutligt bedöma om eller i vilken utsträckning ny lagstiftningsbehörighet på Åland leder till eventuella behov av resursförstärkningar i fråga om ministeriernas arbete med internationella förpliktelser eller beredningen av EU-ärenden. Avsikten är att före varje konkret ändring av riksdagens nuvarande behörighet på Åland göra också administrativa och ekonomiska konsekvensbedömningar av behörighetsöverföringen.

I praktiken har samarbetet mellan landskapsregeringen och statsrådet i internationella frågor fungerat smidigt och i de flesta fall har Ålands och övriga Finlands intressen i stor utsträckning sammanfallit. Som exempel kan vad gäller den nuvarande möjligheten för landskapsregeringen att på begäran delta inom Finlands delegation vid beredningen av EU-ärenden i rådet eller vid kommissionen nämnas, att man överenskommit om att landskapsregeringen står för sina egna kostnader.

3.3 Konsekvenser för det åländska samhället

Den största förändringen i förslaget till ny självstyrelselag jämfört med 1991 års självstyrelselag är att ett delvis nytt system för överföring av lagstiftningsbehörigheter införs. Förslaget innebär endast några justeringar och förtydliganden av förteckningarna av den gällande lagstiftningsbehörigheten. Ikraftträdandet kommer därför inte att medföra några omedelbara och märkbara förändringar i det åländska samhället på kort sikt. Syftet med det nya systemet är att möjliggöra smidigare förändringar i vissa till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland hörande behörighetsområden i framtiden. Bedömningen av behovet av och viljan till sådana överföringar kommer på Åland att föregås av lokala politiska beslut som de röstberättigade ålänningarna kan vara med och påverka indirekt genom att delta i val till lagtinget.

När lagstiftningsbehörigheten över ett behörighetsområde överflyttas från riksdagen till lagtinget leder det till en proportionellt sett stor ökning av de röstberättigades på Åland demokratiska inflytande. Ålänningarna företräds av endast en ledamot av tvåhundra i riksdagen, medan de röstberättigade på Åland företräds av 30 ledamöter i lagtinget. En annan viktig omständighet som stärker det demokratiska inflytandet är det faktum att lagtinget finns fysiskt på Åland, nära dem som berörs av beslutfattandet. En tredje omständighet som förbättrar demokratin är att lagtinget är enspråkigt svenskt. De röstberättigades möjlighet att följa med den politiska diskussionen ökar således både på grund av närheten och språket. Invånarna får därmed bättre förutsättningar att inom lagtingets behörighetsområden följa och påverka samhällsutvecklingen på Åland.

De behörighetsområden som anges i 29 och 30 § och som Ålands regering eller lagtinget i framtiden kommer att ta initiativ till att överta eller att få överförda till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt i vilken takt eller inom vilken tidtabell detta kommer att ske räknat från det att självstyrelselagen träder i kraft, är helt beroende av de prioriteringar kommande lagting årtionden framöver kommer att göra. Endast de allmänna effekterna i olika avseenden av lagförslaget

kan därför bedömas. Det kan konstateras att utredningen av konsekvenserna för förvaltningen, enskilda och näringslivet av ett initiativ till utökad behörighet för lagtinget i varje enskilt fall kan vara allt från enkel till tidskrävande att göra. Tidsåtgången för konsekvensbedömningen är beroende av varje behörighetsområdes enskilda karaktärsdrag och möjliga komplexitet.

Det kan allmänt antas att tidsperioden från det att ett behörighetsområde är överflyttat till lagtingets behörighet fram till dess att den lagstiftning lagtinget antagit på behörighetsområdet i fråga, likaså kan omfatta en kortare tid eller t.o.m. omspänna en tidsrymd om flera år. I fråga om ett behörighetsområde som kan övertas genom lagtingslag kan det antas att det vid självstyrelsemyndigheterna sannolikt kommer att pågå två samtidiga processer som är beroende av samma konsekvensutredningar, en för beredning av övertagandelagen och en annan för beredning av berörd substanslagstiftning för Åland.

Lagstiftningsåtgärden för själva övertagandet av eller överföringen av ny behörighet till lagtinget medför inte omedelbara konsekvenser för förvaltningen, enskilda eller näringslivet. Efter att lagtinget fått ny lagstiftningsbehörighet tillämpas rikslagstiftningen på Åland fram till dess att denna upphävs genom lagtingslag. Detta framgår av övergångsbestämmelsen i 109 § i lagförslaget. För att trygga kontinuiteten av exempelvis Finlands internationella förpliktelser och med tanke på rättssäkerheten för de enskilda måste de möjliga konsekvenserna av behörighetsändringen emellertid vara klarlagda innan en behörighetsändring kan ske. De egentliga konsekvenserna av behörighetsändringen följer av den substanslagstiftning lagtinget väljer att anta på sitt nya behörighetsområde. Lagstiftningskontrollen enligt 33 och 34 § i lagförslaget ger endast delvisa möjligheter att begränsa nya lagtingslagar från att träda i kraft på Åland. Det kan antas att övergångsskedet vid vilket rikslagstiftning fortsättningsvis tillämpas, är kortvarigt och att det i lagtingets intresse ligger att så fort som möjligt anta egen lagstiftning för Åland.

Mot bakgrund av den lagstiftningstradition lagtinget iakttagit i snart ett sekel, kan det antas att den lagstiftning lagtinget antar på sina nya behörighetsområden, inte i något större avseende kommer att innehålla väsentliga avvikelser från motsvarande rikslagstiftning. Även om ambitionerna är goda, kan det inte helt uteslutas att konsekvenserna av att lagtinget på nya behörighetsområden lagstiftade från riket avvikande materiell lagstiftning för Åland, kunde leda till gränshinder och administrativ börda för enskilda och företag på Åland och i riket. Sådana effekter i förhållandet Åland-riket kan på en del behörighetsområden följa av t.o.m. små avvikelser mellan varderas substanslagstiftning. Det är därför vid valet av sådana behörighetsområden som kunde övertas av lagtinget eller överföras till dess behörighet, nödvändigt att minimera risken för eventuella oönskade effekter också på Åland, vilka inte senare kunde undanröjas genom lagstiftningskontrollen av lagtingslagar.

Likaså kan det antas att lagtinget avser iaktta sin skyldighet att följa unionsrätten och internationella fördrag. Lagtingslagarna föreslås fortsättningsvis genomgå lagstiftningskontroll, som gäller lagarnas förenlighet med självstyrelselagen och grundlagen och att de inte uppenbart strider mot internationella förpliktelser som binder Åland eller mot unionsrätten. Någon kontroll av statsmakten av det övriga innehållet i den materiella lagstiftning lagtinget antar, sker däremot inte.

3.4 Konsekvenser i förhållande till riket av lagtingets övertagande av behörighetsområden enligt 29 § i lagförslaget

Det föreslagna systemet innebär att de lagstiftningsområden som förtecknas i 29 § i lagförslaget kommer att kunna övertas genom ett lagtingsbeslut efter att överenskommelse träffats om de ekonomiska och administrativa konsekvenserna och efter att samtliga övriga konsekvenser av

behörighetsändringen har klarlagts av Ålands regering i samarbete med statsrådet. Ett antal allmänna principer har varit vägledande för att avgöra vilka områden som ska kunna övertas ensidigt av lagtinget enligt förfarandet i 29 § i lagförslaget (se 2.2.2).

Eftersom riket efter att självstyrelselagen stiftats inte kan förhindra ett övertagande av behörighet enligt 29 § i lagförslaget, är det att anse att behörigheten för de områden som faller under tillämpningsområdet för paragrafen, övergår i samband med att lagen träder i kraft. Det är därmed nödvändigt att bedöma konsekvenserna av att lagtinget ges en möjlighet att för vissa behörighetsområden som hör till riksdagen ensidigt överta dessa.

Lagförslaget utgår i från att ändringen i behörighetsfördelningen träder i kraft först när det råder enighet mellan Ålands regering och statsrådet om de administrativa och ekonomiska effekterna (se 3.1.1) och övriga konsekvenser av övertagandet klarlagts mellan statsrådet och självstyrelsemyndigheterna. Statsrådet ska också ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om övertagandet av ett i paragrafen avsett behörighetsområde, förutsatt att övertagandet inte ger anledning till att ge ett lagförslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Utskottet kan ge ett utlåtande över utredningen. Syftet i sistnämnt avseende är att av konstitutionella skäl trygga riksdagens rätt att under en tillräcklig tidsrymd ha en möjlighet att ta ställning till regeringens utredning över övertagandet, innan lagtinget antar övertagandelagen. Innan lagtingslagen om övertagandet kan träda i kraft, ska den även ha genomgått lagstiftningskontrollen av lagtingslagar.

En allmän och gemensam konsekvens för fåtalet behörighetsområden under 29 § ansluter sig till det innehåll lagtinget väljer att ge den lagstiftning lagtinget stiftar för det behörighetsområde som det övertagit. Intill dess att lagtinget antagit egen substanslagstiftning på det övertagna behörighetsområdet, gäller rikets lagstiftning med stöd av 109 § i lagförslaget fortsättningsvis på Åland. Konsekvenserna för enskilda och företag samt uppkomsten av eventuella gränshinder blir beroende av hur lagtinget väljer att lagstifta inom ramen för sin prövningsrätt i förhållande till unionsrätten och internationella fördrag och om Ålands lagstiftning antas utan avvikelser från motsvarande rikslagstiftning eller med avvikelser från det som gäller i riket på samma behörighetsområde.

Vid bedömningen av konsekvenserna för staten av 29 §, kan man som utgångspunkt inte utesluta den möjligheten att lagtinget på ett ensidigt övertaget behörighetsområde kan välja att lagstifta på ett sätt som avviker från rikets lagstiftning. Det bör likaså beaktas att även mindre än nämnvärda avvikelser kan få betydelse för de rättsliga förhållandena mellan enskilda på Åland och i riket (se 3.3). Nya kostnader för staten kan antas uppkomma när ny självstyrelseförvaltning aktualiseras till följd av behörighetsändringen (se 3.1.1.). Likaså förutsätter ett av riksdagen övertaget behörighetsområde mera samarbete mellan statsrådet och självstyrelsemyndigheterna (se 3.2). Det kan inte heller uteslutas att rikslagstiftningen kan behöva ändras i samband med att lagtinget beslutar överta behörighetsområdet.

3.5 Konsekvenser av överföring av behörighet till lagtinget enligt 30 §

Samtliga konsekvenser ska bedömas när överförandelagstiftningen bereds vid statsrådet (se 3.1—3.3). En allmän och gemensam konsekvens för samtliga behörighetsområden under 30 § ansluter sig till det innehåll lagtinget väljer att ge den lagstiftning det stiftar för det behörighetsområde som överförs. Intill dess att lagtinget har antagit egen lagstiftning på det överförda behörighetsområdet, gäller rikets lagstiftning med stöd av 109 § i lagförslaget fortsättningsvis på Åland. Konsekvenserna för enskilda och företag samt uppkomsten av eventuella gränshinder blir beroende av hur lagtinget väljer att lagstifta inom ramen för sin prövningsrätt i förhållande till unionsrätten och internationella fördrag och om Ålands lagstiftning antas utan avvikelser

från motsvarande rikslagstiftning eller med avvikelser från det som gäller i riket på samma behörighetsområde. Även mindre än nämnvärda avvikelser kan få betydelse för relationerna mellan enskilda på Åland och i riket (se 3.3). Nya kostnader kan antas uppkomma när ny självstyrelseförvaltning aktualiseras (se 3.1). Likaså förutsätter ett från riksdagens behörighet överfört behörighetsområde sannolikt ett utökat samarbete mellan statsrådet och självstyrelsemyndigheterna (se 3.2).

4 Beredningen av propositionen

4.1 Beredningen av ett propositionsutkast i den parlamentariska Ålandskommittén

Statsrådet tillsatte den 19 september 2013 en parlamentariskt sammansatt kommitté med representanter för samtliga riksdagsgrupper från de i riksdagen företrädde partierna och lagtingsgrupperna i Ålands lagting för att modernisera självstyrelsesystemet och självstyrelselagen för Åland. Kommittén skulle i sitt arbete beakta de förslag och synpunkter som ingår i betänkandet från den av Ålands landskapsregering tillsatta parlamentariska kommittén om förslag till reformering av självstyrelsesystemet och självstyrelselagen för Åland (Åländsk utredningsserie 2010:2) samt i den av justitieministeriet tillsatta parlamentariska arbetsgruppens betänkande ”Ålands självstyrelse i utveckling” (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 4/2013). Kommitténs uppdrag innefattade att 1) föreslå sådana ändringar av självstyrelsesystemet och självstyrelselagen som motiveras av samhällsutvecklingen och utarbeta förslag till en modern lagstiftning om självstyrelsen, 2) föreslå åtgärder för att utveckla den ekonomiska självstyrelsen, 3) göra en översyn av behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket och föreslå ändringar av sådana behörighetsbestämmelser som i praktiken har vållat tolkningssvårigheter och 4) bedöma om kravet på finskt medborgarskap för erhållande av hembygdsrätt och för vissa tjänster kan slopas. Kommittén skulle inom år 2014 färdigställa ett delbetänkande med förslag till riktlinjer för det fortsatta lagstiftningsarbetet. Ett slutbetänkande i form av en regeringsproposition skulle utarbetas senast den 30 april 2017.

Den parlamentariska Ålandskommittén, som tog namnet Ålandskommittén 2013, överlät den 28 januari 2015 sitt delbetänkande till justitieministeriet (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 6/2015 — Ålands självstyrelse i utveckling). Justitieministeriet bad den 6 februari 2015 31 instanser att ge sina utlåtanden över delbetänkandet. Sammanlagt 27 utlåtanden inkom. Remissinstanserna förhöll sig initialt positivt till en revidering av självstyrelselagen och till kommitténs arbete. Beträffande behörighetsfördelningen ansåg flertalet remissinstanser att ett förtydligande av behörighetsfördelningen behövs. I flera utlåtanden påpekades att riktlinjerna i delbetänkandet är en god utgångspunkt för det fortsatta arbetet, men att de på grund av sin allmänna utformning ger rum för alternativa lösningar och därför ansågs det svårt att ta ställning till kommitténs riktlinjer i det skedet. Remissinstansernas sammanfattade kommentarer redovisades för Ålandskommittén genom ett sammandrag. Arbetet i Ålandskommittén 2013 fortsatte primärt med utgångspunkt från de riktlinjer den dragit upp i sitt delbetänkande.

Regeringspropositionen bygger i flera avseenden på Ålandskommitténs slutbetänkande som den 16 juni 2017 överläts till justitieministeriet. Kommittén föreslog att en helt ny självstyrelselag för Åland stiftas i syfte att modernisera lagen och att ge möjligheter att utveckla självstyrelsen på ett smidigare sätt än vad nu är fallet. I betänkandet ingick förslag om ett nytt system för fördelning av lagstiftningsmakten mellan riksdagen och Ålands lagting, som syftar till att möjliggöra ett förenklat förfarande för ändring av behörighetsfördelningen mellan dem. Behörighetsfördelningen mellan lagtingen och riksdagen föreslogs bygga på den s.k. residualprincipen. Principen innebär att lagtingens behörighet inte förtecknas separat i självstyrelselagens behörighetsbestämmelser utan i dem anges att lagtingens behörighet omfattar alla de angelägenheter på

Åland som inte enligt självstyrelselagen hör till riksdagen. Kommittén föreslog också ett utvecklat och smidigare samarbete mellan de statliga och åländska myndigheterna, innefattande en förstärkt roll som expert- och skiljemannaorgan för Ålandsdelegationen, vars namn föreslogs ändrat till Delegationen för Ålandsärenden. Kommitténs förslag till ekonomiskt systemet för finansiering av självstyrelsens utgifter byggde på det nuvarande avräkningssystemet, men gjordes flexiblere och smidigare att ändra. Kommittén föreslog att den nuvarande s.k. skattegottgörelsen ersätts med en skattekorrigering som skulle fungera som ett effektivare incitament för att utveckla Ålands skattekraft. Kommitténs lagförslag innehöll också bl.a. utökad behörighet för Åland att förhandla och godkänna internationella förpliktelser. Dessutom föreslogs preciseringar av den nuvarande självstyrelselagens bestämmelser om bl.a. språkliga rättigheter och överklagande av myndigheternas beslut samt terminologiska ändringar. Kommitténs betänkande var inte enigt. Kommittén lämnade däremot inte förslag som framställts från åländsk sida om en egen plats för Åland i EU-parlamentet eller om att kravet på finsk nationalitet som förutsättning för hembygdsrätt skulle slopas för EU-medborgare som är bosatta på Åland eller om att klagorätten till Nationernas Förbund i anslutning till garantierna för självstyrelsen på ett eller annat sätt skulle återinföras.

4.2 Det fortsatta beredningsarbetet samt utlåtandena och beaktandet av dem i propositionen

Samma dag som Ålandskommittén överlät sitt slutbetänkande bad justitieministeriet 54 instanser att ge sina utlåtanden över det. Följande remissinstanser tog ställning till kommittébetänkandet: Ålands landskapsregering, kommunikationsministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, undervisnings- och kulturministeriet, försvarsministeriet, inrikesministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, arbets- och näringsministeriet, utrikesministeriet, statsrådets kansli, finansministeriet, justitiekanslersämbetet, riksdagens justitieombudsmans kansli, högsta domstolen, högsta förvaltningsdomstolen, Ålands tingsrätt, Ålands förvaltningsdomstol, Statens ämbetsverk på Åland, Ålandsdelegationen, Kyrkostyrelsen, Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet Fimea, Säkerhets- och kemikalieverket Tukes, Skatteförvaltningen, Finavia Abp, Sannfinländarnas riksdagsgrupp, Svenska riksdagsgruppen, Vänsterförbundets riksdagsgrupp, Akava-Åland r.f., Fackorganisationen för offentligt anställda på Åland FOA-Å r.f., Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC, Tehys fackavdelning på Åland r.f., Tjänstemannaorganisationerna på Åland TCÅ r.f., Rederierna i Finland rf, Ålands fredsinstitut, Ålands Näringsliv.

I utlåtandena framfördes synpunkter som avviker från ställningstagandena i Ålandskommitténs slutbetänkande. Största delen av dessa synpunkter gällde bestämmelserna om behörighetsfördelningen i 5 kap. i Ålandskommitténs lagförslag. Det fördes även fram avvikande synpunkter på bestämmelserna om Ålands ekonomi och möjligheten att utöka Ålands beskattningsrätt, genomförandet av EU:s beslut då såväl riket som Åland har behörighet och endast en förvaltningsåtgärd är möjlig inom Finland och om att det föreslås att allmänt bindande kollektivavtal träder i kraft på Åland endast om de finns tillgängliga på svenska. Vidare framställdes åtskilliga kompletteringsförslag av teknisk karaktär som har beaktats i propositionen.

Justitieministeriet tillsatte den 14 december 2017 en tjänstemannaarbetsgrupp på hög nivå för den fortsatta beredningen av regeringspropositionen. Självstyrelselagsarbetsgruppens mandat var att på basen av tillbakamedlingen i remissvaren över kommittébetänkandet och de diskussioner som redan förts, ringa in sådana temata och sakfrågor som förutsatte fortsatt beredning och politiska diskussioner samt ställa förslag om de frågor som förutsatte politiska riktlinjer. I arbetsgruppens riktlinjeförslag skulle paragraffförslag ingå. För vinnande av enhetlighet och överskådlighet emotsågs att ett lagförslag till Ålands självstyrelselag i sin helhet med detaljmotiveringar ingick i rapporten. Självstyrelselagsarbetsgruppens rapport i form av förslag till rikt-

linjer för den fortsatta beredningen av regeringens proposition jämte lagförslag över i förhållande till Ålandskommitténs slutbetänkande, publicerades den 13 april 2018 (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 14/2018). Arbetsgruppen beaktade remissvaren så långt detta bedömdes som möjligt. Arbetsgruppsbetänkandet var inte enigt.

Under beredningen av propositionen framförde Ålands landskapsregering synpunkter på vissa kyrkliga angelägenheter på Åland. Med beaktande av 76 § i grundlagen om kyrkolagen samt lagstiftningsordningen för och rätten att ta initiativ som gäller denna, ingår i lagförslaget inte förslag rörande kyrkolagen. Saken hänvisas till att diskuteras separat mellan Ålands myndigheter och kyrkans förvaltning.

Vid den fortsatta, som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet gjorda beredningen år 2018 av regeringens proposition beaktades Jääskinen-arbetsgruppens riktlinjeförslag i huvudsak. Vid den fortsatta beredningen av totalrevisionen av Ålands självstyrelselag överenskom man i september 2018 på politisk nivå om att föreslås ny reglering i fråga om landskapet Ålands ekonomi. Enligt den samsyn som rådde mellan statsminister Sipiläs regering och Ålands landskapsregering var totalrevisionen avsedd att slutföras under de valperioder som närmast skulle följa. Bestämmelser om det ekonomiska systemet för Ålands ekonomiska självstyrelse gavs genom en lag om ändring av självstyrelselagen för Åland (98/2020) som trädde i kraft den 1 januari 2021. Genom lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland (911/2020) ändrades den årliga avräkningsgrunden från 0,45 procent till 0,47 procent från och med den 1 januari 2021. De nya ekonomibestämmelserna har infogats i regeringspropositionen.

I slutet av våren 2020 nåddes samförstånd mellan justitieministeriet och Ålands landskapsregering om att beredningen av totalreformen fortsätter som ett tjänsteuppdrag genom en informell arbetsgrupp med medverkan av tjänstemän från nämnda myndigheter. Samma frågor där parternas synpunkter i de tidigare beredningsskedena har varit svåra att samordna har också systematsatt dem som deltagit i lagberedningen under statsminister Marins regeringsperiod. Utkastet till proposition har under hösten 2020 och våren 2021 behandlats i det av justitieministeriet tillsatta nätverket för ministeriernas Ålandsansvariga kontaktpersoner. I diskussionerna med landskapsregeringen har de viktigaste öppna frågorna gällt självstyrelselagens förhållande till grundlagen och ikraftträdandet på Åland av framtida ändringar i grundlagen, om den sak som ska regleras där hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen (28 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget), de behörighetsområden som i framtiden kan bli föremål för självstyrelsemyndigheternas initiativ till att utöka lagtingets lagstiftningsbehörighet (29 och 30 § i lagförslaget) samt den instans som ska besluta om den s.k. enda förvaltningsåtgärden i fråga om exempelvis gemensamma resurser som tilldelats Finland av EU och i fråga om vilka också Åland har behörighet enligt självstyrelselagen (77 §). I fråga om självstyrelselagens förhållande till grundlagen ordnade justitieministeriet i september 2020 ett sakkunnighörande. Dessutom har diskussioner förts bland annat om lagtingets åtalrätt i förhållande till ministrar i Ålands regering (13 §), lagstiftningskontrollen av landskapslagarna (33 och 34 §), skyndsamt ikraftträdande för lagtingslagar (36 §) samt ikraftträdandet på Åland av och beviskraften för allmänt bindande kollektivavtal på svenska.

Utkastet till regeringsproposition sändes den [dag månad] 2021 på en bred remissrunda. Utlåtanden inkom från.... [Innehållet i utlåtandena och hur de beaktats i propositionen].

5 Specialmotivering

5.1 Ålands självstyrelselag

Lagens rubrik. De tidigare självstyrelselagarna har haft rubriken "Självstyrelselag för Åland". Rubriken föreslås ändrad till "Ålands självstyrelselag". Den språkliga konstruktionen motsvarar rubriken för grundlagen, "Finlands grundlag".

1 kap. Ålands självstyrelse

1 §. Självstyrelsen och dess syfte. Paragrafens 1 mom. motsvaras av 1 § i 1991 års självstyrelselag, vilken i sin tur bygger på de tidigare självstyrelselagarna. Självstyrelsen för Åland innefattar skötseln av uppgifter på statlig nivå.

Genom självstyrelselagstiftningen har Åland bildats till ett självstyrt område, en autonomi. Landskapsindelningen i riket har inte längre någon betydelse för Ålands juridiska status. Den pågående reformen för överföring av statliga och kommunala uppgifter till landskapen i riket kommer inte heller att omfatta Ålands självstyrelse som ett offentlighetsligt samfund.

För att betona den åländska självstyrelsens statsrättsliga nivå, föreslås att användningen av begreppet landskap i anslutning till Åland eller i sammansatta ord, utgår och ersätts av begreppet "Åland". Därvidlag används detta begrepp genomgående för att beteckna det åländska territoriet och Ålands självstyrelse som ett offentlighetsligt samfund. Termen "riket", som sedan länge är etablerad i självstyrelselagen behålls av praktiska skäl i situationer där det behövs ett mer allmänt uttryck än t.ex. "staten". Denna term används även i sammansättningar så som "rikslag" eller rikslagstiftning. I lagförslaget används dock även uttrycken "riksdagslag" och "riksdagens lagstiftningsbehörighet" där det i sitt sammanhang är tydligare.

Den folkrättsliga bakgrunden till självstyrelsen liksom självstyrelsens ställning i folkrätten i dag har beskrivits i avsnitt 1.1 och 1.4 i motiveringarna.

Bestämmelsen i 2 mom. om att självstyrelsen ska bygga på demokratisk grund och tillkomma den åländska befolkningen som företräds av Ålands lagting, är en principiellt viktig markering även om den inte innebär någon förändring i sak av det rådande rättsläget. Bestämmelsen i andra meningen om den enskildes rätt att ta del i och påverka det åländska samhällets och den åländska livsmiljöns utveckling har sin motsvarighet i grundlagens 2 § 2 mom.

I 3 mom. första meningen konstateras att lagstiftningsrätt och beskattningsrätt samt ekonomiskt självbestämmande hör till självstyrelsen inom de ramar som självstyrelselagstiftningen anger. Ett sådant konstaterande har inte tidigare funnits i självstyrelselagen, men är en principiellt viktig introduktion till lagen.

I andra meningen finns också en ny bestämmelse enligt vilken målet för lagstiftningen är att eftersträva en ordning där det åländska självbestämmandet kan stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen. Bestämmelsen är ett uttryck för att självstyrelselagen ska vara ett instrument för en dynamisk utveckling av självstyrelsen. Detta förverkligas så att Ålands lagting i större utsträckning ska ha möjlighet att bestämma i vilken takt Ålands behörighetsområden kan utvidgas. Bestämmelserna i 3 mom. utgör också en allmän grund för hur övriga paragrafer i lagen ska tolkas om tvekan uppstår.

De viktigaste instrumenten för en utveckling av självstyrelsen är å ena sidan olika former av samråd och samverkan mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna och å andra

sidan den möjlighet att överta lagstiftningsbehörighet som lagtinget ges enligt lagförslaget. Utöver möjligheten för lagtinget att överta lagstiftningsbehörighet finns det i lagförslaget en förteckning över rättsområden som kan överföras till Ålands lagstiftningsbehörighet efter överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Riksdagens beslut om överföring fattas då genom en lag som stiftas i vanlig (enkel) lagstiftningsordning efter att lagtinget har gett sitt samtycke.

Ålands neutraliserade och demilitariserade status har med tiden fått stor betydelse för den åländska befolkningen. Ett särskilt omnämnande av den föreslås ingå i 3 §.

2 §. Språklig status. I syfte att betona Ålands enspråkigt svenska status, som har sin grund i de internationella garantierna för självstyrelsen, föreslås i 1 mom. en separat bestämmelse om denna språkliga status. Motsvarande bestämmelse finns i 36 § 1 mom. första meningen i 1991 års självstyrelselag. Ordalydelsen i förslaget föreslås dock moderniserad.

Paragrafens 1 mom., som i sak motsvarar tidigare självstyrelselagar, innebär en avvikelse från såväl grundlagens 17 § som språklagens (423/2003) bestämmelser. Språklagen är inte tillämplig på Åland, om det inte finns någon särskild bestämmelse i självstyrelselagen som uttryckligen anger att så är fallet. Detta innebär bl.a. att den språkliga indelning av kommuner och myndigheter som regleras i språklagen inte gäller stats-, självstyrelse- eller kommunalförvaltningen på Åland. Däremot tillämpas språklagen i kontakten mellan å ena sidan enskilda ålänningar och samfund med hemort på Åland och å andra sidan statliga myndigheter i riket, till den del frågan inte regleras i självstyrelselagen (jfr 91 §).

I 2 mom. anges det ursprungliga och viktigaste syftet med självstyrelsen — att garantera Ålands befolkning att det svenska språket samt kulturen och de lokala traditionerna i landskapet bevaras. Bestämmelsen är av konstaterande karaktär och ändrar inte nuläget. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i 1991 års lag. Bestämmelsen bygger på Ålandsöverenskommelsen. Ålandsöverenskommelsen är liksom tidigare utgångspunkten för tolkningen av de grundläggande bestämmelserna om självstyrelsen, t.ex. de som avser att bevara språket och kulturen.

3 §. Demilitariserad och neutraliserad status. Paragrafen, som inte har någon motsvarighet i tidigare självstyrelselagar, innehåller ett konstaterande av Ålands folkrättsliga status som demilitariserat och neutraliserat område. Konstaterandet i paragrafen är inte avsett att ändra på det rådande läget utan är endast deklaratiskt till sin natur — själva demilitariseringen och neutraliseringen är en följd av de internationella fördragen till vilka Finland har förbundit sig. Genom bestämmelsen hänvisar även självstyrelselagen till Ålands demilitariserade och neutraliserade status. Demilitariseringen och neutraliseringen har ansetts ha en territoriell, europeisk och sedvanerättslig status.

De fördrag som demilitariseringen och neutraliseringen bygger på är som en följd av Nationernas Förbunds Råds beslut den 24 juni 1921 konventionen om Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering av den 20 oktober 1921 (FördrS 1/1922), som byggde på det s.k. Ålandsservitutet, dvs. ett fördrag mellan Ryssland å ena sidan och Frankrike och England å andra sidan, vilket ingicks 1856 i samband med fredsförhandlingarna i Paris efter Krimkriget. Finland förband sig i fördraget av den 11 oktober 1940 mellan Finland och de Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund angående Ålandsöarna (FördrS 24/1940), satt på nytt i kraft genom FördrS 9/1948, att demilitarisera Ålandsöarna. I fredsfördraget i Paris år 1947 konstaterades att Ålandsöarna förblir demilitariserade enligt det rådande läget. Finland och Ryssland har år 1992 kommit överens om vilka avtal ingångna mellan Finland och Sovjetunionen som ska fortsätta att gälla. Detta avtal är inte omnämnt bland de upphävda avtalen (FördrS 102/1992).

4 §. Ålands område. Paragrafen motsvarar 2 § 1 mom. i 1991 års självstyrelselag och medför ingen ändring i sak. Nuvarande 2 mom. föreslås ingå i 50 § 2 mom. i lagförslaget.

Åland omfattar det område som när denna lag träder i kraft hör till landskapet Åland, dvs. det område som utgjorde Ålands län när den första självstyrelselagen trädde i kraft och med beaktande av den gränsjustering på skäret Märket i Ålands hav som genomfördes 1985.

Förutom landområdet hör till Åland det territorialvatten som enligt bestämmelserna om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till Ålands område. Enligt lagen om rätt till allmänt vattenområde inom landskapet Åland (205/1966) utgör Finlands territorialvatten inom landskapet allmänt vattenområde till den del det är beläget utom byarågång och tillhör jämte botten landskapet. Förslaget innebär således inte ändringar i förhållandet till nuläget. Eventuella förändringar av de allmänna gränserna för Finlands territorialvatten gäller även för Ålands del utan att självstyrelselagen behöver ändras. År 1995 utvidgade Finland sitt territorialvatten så att dess yttre gräns i stället för fyra nautiska mil huvudsakligen är tolv nautiska mil från den yttre gränsen för det inre territorialvattnet. Motsvarande tolv nautiska mil gäller också Åland. Enligt lagen om gränserna för Finlands territorialvatten (463/1956) justeras den brutna linjen för det inre territorialvattnets yttre gräns mot landsidan, dvs. baspunkterna med trettio års mellanrum. Nuvarande baspunkter är i kraft till utgången av år 2024.

Det vattenområde på tre sjömil kring Åland som genom internationella avtal är demilitariserat påverkas inte av självstyrelselagen.

5 §. Lagstiftande och verkställande organ. Paragrafen motsvaras närmast av 3 § i 1991 års självstyrelselag.

Paragrafens 1 mom. innehåller en bestämmelse om den representativa demokratin, enligt vilken det är lagtinget som uttrycker befolkningens vilja i frågor som gäller självstyrelsen. Den representativa demokratin utövar lagtinget med stöd av självstyrelselagen. Den innefattar lagstiftande makt, budgetmakt och en rätt att väcka initiativ i riksdagen samt att ge bifall till exempelvis internationella fördrag som innehåller bestämmelser inom landskapets lagstiftningsbehörighet.

Den lagstiftande makten inom Ålands behörighetsområden utövas av lagtinget. Enligt förslaget ska de lagar som lagtinget stiftar kallas lagtingslagar i stället för landskapslagar. Ålands regerings behörighet att utfärda förordningar regleras i 37 §.

Till de delar lagtinget har lagstiftande makt gäller rikslagstiftningen inte på Åland. Inte heller presidentens, statsrådets och ministeriernas förordningar eller myndigheternas föreskrifter gäller på Åland till de delar lagstiftningsbehörigheten hör till lagtinget. Omfattningen av lagtingets lagstiftningsbehörighet framgår av 27 § i lagförslaget.

I paragrafens 2 mom. konstateras att den allmänna styrelsen och förvaltningen ankommer på Ålands regering och myndigheterna under den. Enligt 12 § utses Ålands regering på det sätt som anges i lagtingslag. Liksom tidigare ska Åland ha förvaltningsbehörighet på alla de områden där lagtinget har lagstiftningsbehörighet. Det ska likaså enligt lagförslaget vara möjligt att efter överenskommelse mellan statsrådet och Ålands regering överföra förvaltningsbehörighet till eller från Åland. Detta sker genom s.k. överenskommelseförordningar, vilka utfärdas av republikens president. Bestämmelser om dem finns i 43 § i lagförslaget.

6 §. Kommunalförvaltningen. Enligt 27 § 1 punkten i 1991 års självstyrelselag hör ”stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag” till rikets lagstiftningsbe-

hörighet, medan enligt 18 § 4 punkten ”kommunindelning, kommunala val, kommunernas förvaltning, kommunernas tjänsteinnehavare, tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda, disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare” hör till landskapet.

Även enligt 28 § i lagförslaget är det klart att grundlagen, inklusive de grundläggande fri- och rättigheterna, hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Det tillgodosedande av rättigheterna av det allmänna som avses i 22 § i grundlagen på rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, är däremot en uppgift för lagtinget. Självstyrelselagen är i nuläget en lag på grundlagsnivå, vilket gör att grundlagen inte tillämpas på Åland till de delar självstyrelselagen innehåller annorlunda reglering. Självstyrelselagen kan således innehålla undantag eller avvikelser från grundlagen. Som exempel kan nämnas bestämmelserna om att Åland är enspråkigt svenskt och om hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt i nuvarande självstyrelselag som också ingår i lagförslaget.

Åland föreslås enligt 1 mom. vara indelat i kommuner, vilkas förvaltning ska grunda sig på självstyrelse för kommunens invånare. Bestämmelsen i paragrafens första mening, som har sin motsvarighet i 121 § i grundlagen, innebär att det på Åland ska finnas minst två kommuner. Denna konsekvens av den föreslagna meningens formulering kan å ena sidan anses hålla sig inom de ramar som 121 § i grundlagen uppställer. Å andra sidan kan den föreslagna lydelsen även ses som en avvikelse från grundlagen, i och med att grundlagen inte uttryckligen förutsätter att det särskilt på Åland ska finnas flera kommuner. Eftersom det till följd av självstyrelselagens lagstiftningsordning är möjligt att i självstyrelselagen göra avvikelser från grundlagen, är frågan om lydelsen innebär en avvikelse från grundlagen eller inte, närmast teoretisk. Även Europarådets konvention för kommunalt självstyre, som lagtinget gett sitt bifall till, förutsätter att det ska finnas kommunförvaltning också på Åland.

Den första meningen ska konstituera en möjlighet för lagtinget att inom ramen för det självstyre som tillkommer kommunernas invånare, godkänna från riket avvikande lösningsmodeller för lokalförvaltningens administration på Åland. Den kommunala självstyrelsen på Åland kan genom lagtingslag behöva regleras administrativt på ett avvikande sätt jämfört med det som gäller för kommunerna i riket. Åland har en annorlunda förvaltningsstruktur i och med att många uppgifter, som i riket hör till kommunerna, sköts av Ålands regering och förvaltningen under den, medan kommunerna i regel är små, flera av dem mycket små.

Att de bestämmelser som lagtinget antar om hur kommuninvånarnas inflytande över och medverkan i det kommunala beslutfattandet på Åland kan avvika från motsvarande bestämmelser i rikslagstiftning, innebär att kommuninvånarnas självstyre kan fungera på ett annat sätt på Åland än i resten av landet. Kommuninvånarnas självstyre måste dock tryggas också på Åland, även om det kan ske på ett annat sätt. Lagtinget är i sitt lagstiftande dessutom bundet av Europarådets konvention om kommunalt självstyre, som lagtinget gett sitt bifall till.

Enligt den andra meningen i det första momentet ska bestämmelser om rösträtt och valbarhet i kommunalval utfärdas genom lagtingslag. Bestämmelsen är ny. Bestämmelsen bygger på att lagtinget enligt 18 § 4 mom. i nuvarande självstyrelselag har behörigheten att lagstifta bl.a. om kommunala val. I samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar har den nuvarande behörighetspunkten tolkats så att rösträttsåldern vid kommunalval på Åland är aderton år enligt 14 § 3 mom. i grundlagen (se HD utlåtande 12.9.2017 OH 2017/136, genom landskapslag kunde rösträttsåldern i kommunala val inte sänkas till 16 år). Den föreslagna meningen ska förstås som ett undantag från grundlagens 14 § 3 mom. och att lagtinget därmed kunde föreskriva om en lägre rösträttsålder vid kommunala val än åldersgränsen om 18 år, som i samband med grundrättighetsreformen lyftes in i regeringsformen och senare i grundlagen (RP 309/1993 rd, s. 65-66 och RP 1/1998 rd, s. 80). Genom förslaget återställs det rättsläge som i fråga om lagtingets

behörighet att lagstifta om rösträttsåldern i kommunala val på Åland rådde innan grundrättskapitlet i regeringsformen och grundlagen trädde i kraft. Lagstiftningsbehörigheten över kommunala val hörde till rikets behörighet fram till dess att nuvarande självstyrelselag trädde i kraft. Avsikten var att överföra behörigheten att lagstifta om ”grundsatserna i fråga om kommunala val” (RP 73/1990 rd, s. 44). I 1951 års självstyrelselag var rösträttsåldern till att börja med 21 år. Den sänktes sedan genom självstyrelselagsändringar år 1970 till 20 år och från år 1975 till 18 år. När nuvarande självstyrelselag trädde i kraft, den 1 januari 1993, gällde fortfarande regeringsformen och riksdagsordningen. Vid denna tidpunkt fanns ingen bestämmelse om kommunala val på grundlagsnivå. Den 1 juni 1995 utökades rösträtten i kommunallagen för landskapet Åland så att den som fyller 18 år ”senast på valdagen” fick rösträtt. I regeringsformen infördes bestämmelser om rösträtt och valbarhet i kommunala val som trädde i kraft den 1 augusti 1995. Den nya bestämmelsen i regeringsformen gav rösträtt till finska medborgare och varje i Finland stadigvarande bosatt utlänning som ”före röstningsåret” hade fyllt arton år. Samma år i oktober hölls det lagtings- och kommunalval på Åland i enlighet med den nya bestämmelsen om rösträttsålder i Ålands kommunallag. Den 1 januari 1996 ändrades regeringsformen så att den som fyllt 18 år har rösträtt, medan preciseringen ”senast på valdagen” infördes i rikets kommunallag. Lagtingets lagstiftningsbehörighet på det kommunala behörighetsområdet enligt 27 § 6 punkten föreslås likaså enligt ovan förtydligt så att vid sidan av kommunala val omnämns i sistnämnda bestämmelse även behörigheten för rösträtt och valbarhet som gäller sådana val.

Enligt 2 mom. ska bestämmelser om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lagtingslag eller, om saken hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, genom riksdagslag. Uppgifter som kommunerna har ålagts genom riksdagslag kan genom lagtingslag överföras på Ålands regering eller någon annan åländsk myndighet.

Av 2 mom. följer att kommunerna på Åland kan verka inom ett smalare eller ett bredare ansvarsområde än i övriga landet. I praktiken är det genom den riksdags- eller lagtingslagstiftning som avses i momentet som kommunerna får sin roll. Det är med andra ord genom sådan lagstiftning som det bestäms vilket innehåll den kommunala självstyrelsen ska ha, utöver det som kommunen själv åtagit sig med stöd av sin rätt till självstyre.

På motsvarande sätt är det ändamålsenligt att uppgifter som sköts av kommunerna och som följer av rikslagstiftning, förblir kommunala på Åland även om motsvarande uppgifter i riket genom administrativa reformer flyttas från kommunerna till andra självstyrande offentligt rättsliga enheter, som inte har sin motsvarighet på Åland. Det föreslås därför även i detta avseende av ändamålsenlighetsskäl en ny bestämmelse i 2 mom. *andra meningen*. Bestämmelsen innebär exempelvis att, om det från kommunerna i riket till välfärdsområdena överförs ytterligare riksuppgifter, sköts dessa med stöd av det föreslagna momentet på Åland fortsättningsvis av kommunerna. Ålandsdelegationen konstaterade i ett utlåtande (Nr 18/21) till social- och hälsovårdsministeriet i samband med reformen för social- och hälsovården (RP 241/2020 och RP 56/2021 rd) att det av nuvarande självstyrelselag inte följer hinder för att genom rikslag förskriva att de uppgifter som överflyttas från rikets kommuner till de välfärdsområden som bildas, på Åland fortsättningsvis sköts av de åländska kommunerna. Kostnaderna för dessa nuvarande uppgifter är beaktade i avräkningsgrunden.

Bestämmelsen i 2 mom. *tredje meningen* tar sikte på en situation där kommunerna eller andra självstyrande lokalförvaltningsenheter i riket efter att självstyrelselagen trätt i kraft, påförs nya uppgifter, som på Åland är av rikslagstiftningsnatur. Nya skulle i den bemärkelsen vara uppgifter, som inte redan finns hos kommunen eller välfärdsområdena och inte heller hos staten. Nya uppgifter kan påföras de åländska kommunerna, förutsatt att det finns en samstämmighet med

dessa om den ersättning för skötseln för uppgifterna som ska utgå. Behovet av en överenskommelse, följer av att de åländska kommunerna inte hör till det allmänna statsandelssystemet och de nya kostnaderna ingår inte heller i avräkningsgrunden. En sådan överenskommelse tas in i den rikslag, genom vilken uppgifterna också påförs kommunerna på Åland. Motsvarande förfarande har sedan EU-inträdet tillämpats i fråga om vissa kommunala uppgifter inom ramen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik (se i fråga om ersättning enligt antalet stödansökningar till kommunerna i landskapet Åland för uppdrag som deras myndigheter utför enligt lag 192/2013 om verkställighet av jordbruksstöd, 52 §).

I en situation där andra självstyrande offentligrättsliga enheter än kommunerna fick sådana uppgifter av rikslagstiftningsnatur som i nuläget är statliga, möjliggör bestämmelsen i 2 mom. däremot inte att motsvarande uppgifter på Åland påförs kommunerna, eftersom sådana uppgifter inte är ”nya” på det sätt som avses i momentet. Det ska således fortsättningsvis genom rikslag föreskrivas att någon statlig myndighet tar hand om motsvarande uppgifter på Åland. Genom överenskommelseförordning kan statliga uppgifter med Ålands regerings samtycke och mot överenskommelse ersättning för förvaltningsutgifterna, vid behov överflyttas till självstyrelsemyndigheterna.

Bestämmelsen i 2 mom. *fjärde meningen* möjliggör att lagtinget genom lagstingslag kan besluta att sådana uppgifter av rikslagstiftningsnatur som kommunerna handhar, vid behov kan överflyttas till att omhänderas av självstyrelsemyndigheterna eller någon annan myndighet inom lagtingets behörighet. Momentet är nytt och motiveras av att lagstiftningsbehörigheten i angelägenheter som rör självstyrelsemyndigheterna och kommunerna på Åland enligt nuvarande självstyrelselag hör till lagtinget. Kommunerna på Åland sköter ofta med stöd av rikslagstiftning uppgifter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet och som i den anförtrots kommunerna. Kommunerna på Åland tillhandahåller emellertid inte alltid samma tjänster eller är inte organiserade som kommunerna i riket. Kommunerna kan ha organiserats så att de genom landskapslagstiftning avlyfts vissa uppgifter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet som flyttats till självstyrelsens nivå, så som fallet varit exempelvis med förvaltningsuppgifter som tidigare hörde till kommunalläkaren eller livsmedelsinspektören som även skötte uppgifter av rikslagstiftningsnatur inom områdena för förhindrande av smittosamma sjukdomar och djursjukdomar. I sådana motsvarande situationer finns det ingen myndighet i den åländska kommunen som kan sköta de uppgifter som anges i rikslagstiftningen. Det är därför ändamålsenligt att sådana uppgifter genom lagtingslag kunde anförtros Ålands regering eller någon annan åländsk myndighet. Förslaget innebär en ökning av förvaltningsbehörigheten för åländska myndigheter och för rätten att i detta avseende ge lagstiftning, medan beslutanderätten för det materiella innehållet för behörighetsområdet förblir hos riksdagen. Förslaget möjliggör flexibilitet vid utvecklingen av lokalförvaltningen på Åland genom ett samspel mellan självstyrelsen och den kommunala självstyrelsen.

Enligt 121 § 3 mom. i grundlagen har kommunerna beskattningsrätt. Detta gäller även kommunerna på Åland. En konstaterande bestämmelse föreslås till denna del i förtydligande syfte intagen i paragrafens 3 mom. Bestämmelser om grunderna för skattskyldigheten och för hur skatten bestäms samt om de skattskyldigas rättsskydd utfärdas enligt grundlagen genom lag. Eftersom Åland har behörighet att lagstifta om skatt som tillkommer kommunerna, utfärdas bestämmelserna om kommunalskatt i lagtingslag, med undantag av den skattskyldiges rättsskydd. Rättsskyddet hör enligt 28 § 1 mom. 10 punkten och 6 kap. i lagförslaget till riksdagens lagstiftningsbehörighet, med de undantag som framgår av 6 kap. i lagförslaget, och bestämmelser om det rättsskyddet utfärdas därför som regel i riksdagslag. I en sådan riksdagslagstiftning förutsätts riksdagen beakta bl.a. grundlagens 121 § 2 mom. andra meningen.

2 kap. Lagtinget och Ålands regering

7 §. Val av lagtingets ledamöter. Paragrafens 1 mom. överensstämmer med 13 § 1 mom. i 1991 års självstyrelselag förutom att en mindre språklig förändring föreslås så att uttrycket omedelbara val ersätts med direkta val. Även de tidigare självstyrelselagarna har innehållit bestämmelser med de grundläggande reglerna om val av lagtingets eller i de äldre lagarna, landstingets ledamöter. När självstyrelselagen reviderades 1991 ströks rösträttsåldern och proportionalitetsprincipen i bestämmelsen. Rösträttsåldern ströks med argumentet att det inte är ändamålsenligt att en sänkning eller höjning av rösträttsåldern alltid ska kräva en självstyrelselagsändring. Behörigheten att besluta om rösträttsåldern hör efter ändringen till landskapet med stöd av 18 § 1 punkten i 1991 års självstyrelselag (RP 73/1990 rd, s. 63). Lagtingsvalet uppräknas inte i förarbetena till 14 § 1 mom. i grundlagen som ett sådant statligt val för vilket 18 års ålder för rösträtt och valbarhet gäller (RP 309/1993 rd, s. 65 och RP 1/1998 rd, s. 80). När det gäller proportionalitetsprincipen sägs i detaljmotiveringen till nuvarande bestämmelse att tillämpningen av proportionalitetsprincipen eller någon annan princip vid lagtingsval är en intern åländsk fråga som kan regleras i landskapslag.

Motsvarande bestämmelse till 2 mom. återfinns i 9 § 1 mom. i 1991 års självstyrelselag. Enligt förslaget ska kravet på hembygdsrätt för deltagande och valbarhet i lagtingsval behållas. Närmare bestämmelser om rätten att ställa upp kandidater i val till lagtinget, om rösträtt i och om förrättande av sådant val ska fortsättningsvis utfärdas genom lagtingslag. Motsvarande krav på hembygdsrätt i val till kommunernas fullmäktige och övriga förtroendevalda inom kommunalförvaltningen föreslås utgå. I 9 § 2 mom. i 1991 års självstyrelselag gavs landskapet möjlighet att i lagtingslag med stöd av 67 § medge rösträtt och valbarhet vid kommunalval till finska medborgare utan hembygdsrätt samt danska, isländska, norska och svenska medborgare. I samband med EU-inträdet utvidgades möjligheten att i lagtingslag medge andra medborgare i andra stater rösträtt och valbarhet i kommunalval. Eftersom landskapet har utnyttjat sin behörighet och då behörigheten ska kvarstå hos landskapet behövs ingen bestämmelse om detta i den nu föreslagna självstyrelselagen.

8 §. Lagtingsledamöternas ställning. Paragrafen föreslås i syfte att förtydliga lagtingets lagstiftningsbehörighet i fråga om lagtingsledamöternas ställning. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i 1991 års lag. Landskapets nuvarande behörighet att lagstifta om lagtingsledamöternas ställning har i lagstiftningskontrollen av landskapslagar i vissa fall ansetts vara vidare än vad ordalydelsen i 18 § 1 punkten i 1991 års självstyrelselag ger uttryck för. Bestämmelser om lagtingsledamöternas särskilda ställning finns huvudsakligen i lagtingsordningen för Åland (Ålands författningssamling 97/2011).

I likhet med riksdagsledamöterna innehar lagtingsledamöterna en särskild ställning på grund av sitt uppdrag. Enligt 29 § grundlagen ska riksdagsledamöterna följa grundlagen och är inte bundna av andra bestämmelser. På motsvarande sätt är lagtingsledamöterna skyldiga att följa grundlagen men är därutöver fria och obundna från väljares och stödgruppers direktiv att utföra sitt uppdrag. Ledamöternas yttrandefrihet ska dessutom vara garanterad och de ska inte kunna hindras att utföra sitt uppdrag. De här principerna och övriga bestämmelser om riksdagsledamöternas särskilda ställning är för riksdagsledamöternas del intagna i grundlagen. Eftersom grundlagens bestämmelser uttryckligen reglerar riksdagsledamöternas ställning omfattar de inte lagtingsledamöterna.

Lagtingsledamöternas ställning har ansetts höra samman med lagstiftningen om lagtingets organisation och uppgifter som med stöd av 18 § 1 punkten i 1991 års självstyrelselag har kunnat antas av lagtinget. Motsvarande behörighet fanns också i de två föregående självstyrelselagarna där det angavs att bestämmelser om landstingets organisation utfärdas genom landskapslag.

Gränserna för landskapets behörighet att besluta om lagtingsledamöternas ställning framgår indirekt av de lagtingsbeslut om antagna landskapslagar som har kunnat träda i kraft samt av de utlåtanden som Ålandsdelegationen och högsta domstolen gett i samband med lagstiftningskontrollen av dem. Lagtinget har enligt utlåtandena ansetts vara fri att anta egna bestämmelser om lagtinget och lagtingsledamöterna. Landskapets behörighet att lagstifta om lagtingsledamöterna har beaktats även när bestämmelser om riksdagsledamöternas ställning antagits inom andra lagar än grundlagen på områden som hör till rikets behörighet. Riksdagen har till exempel inte nämnt lagtingsledamöterna i lagen om olycksfall i arbetet och om yrkessjukdomar (459/2015, se 8 §). Lagtingsledamöterna är inte heller nämnda i inkomstskattelagen (1535/1992, se 70 §).

Lagtingsordningen innehåller bestämmelser om lagtingsledamöternas uppdrag samt om rättigheter och skyldigheter som har samband med deras uppdrag som lagtingsledamöter. Bestämmelserna gäller till exempel lagtingsledamöternas oberoende, rätten att yttra sig och uppträda, befrielse eller skiljande från uppdraget, jäv, rätten till arvode och kostnadsersättningar samt immunitet. Motsvarande bestämmelser finns också i äldre landstingsordningar som antagits med stöd av tidigare självstyrelselagar. En del av lagtingsledamöternas rättigheter och skyldigheter hör dock hemma i annan lagstiftning. Sådan lagstiftning kan gälla lagtingsledamöternas ekonomiska och sociala förmåner och bestämmelser om skydd i arbetet. Inom några områden har lagtinget inte använt sig av sin lagstiftningsbehörighet. Så är fallet i fråga om lagtingsledamöternas skydd vid olycksfall och sjukdom. Hitintills har lagtingsledamöternas skydd lösts med hjälp av försäkringar.

När 1991 års självstyrelselag trädde i kraft utvidgades lagtingets behörighet att lagstifta om beläggande med straff på områden där lagtinget har behörighet. Eftersom lagtinget inte har utnyttjat sin behörighet att lagstifta om straff för brott som en lagtingsledamot begått så gäller fortfarande strafflagens bestämmelser så som de såg ut den 1 januari 1993 med stöd av 71 § i 1991 års självstyrelselag.

9 §. Öppnande och avslutande av lagtinget. Paragrafen överensstämmer med 14 § i 1991 års självstyrelselag, förutom att den andra meningen om överlämnande av presidentens framställningar och meddelanden till lagtinget föreslås utgöra en egen bestämmelse i 10 §. Lagtinget öppnas och avslutas av republikens president eller på presidentens vägnar av landshövdingen. Enligt de två första självstyrelselagarna skulle republikens president förordna landshövdingen att öppna och avsluta lagtinget.

Den föreslagna bestämmelsen har sin motsvarighet i grundlagen, enligt vilken republikens president öppnar och avslutar riksdagens arbete. I likhet med riksmötets öppnande och avslutande är presidentens roll i lagtingets högtidlighet av ceremoniell natur. Lagtinget beslutar själv om sina arbetstider. Sedan självstyrelsens tillkomst har det endast vid ett tillfälle inträffat att varken republikens president eller landshövdingen kunnat delta i ceremonin. I en sådan händelse kan presidenten förordna någon annan att på presidentens vägnar delta i högtidligheten.

10 §. Presidentens framställningar till lagtinget. Paragrafen överensstämmer med den andra meningen i 14 § i 1991 års självstyrelselag. Den har sett likadan ut i de tidigare självstyrelselagarna och hör samman med att lagtingets bifall eller samtycke förutsätts i vissa fall.

Republikens presidents framställningar och meddelanden till lagtinget överlämnas av landshövdingen. I likhet med 1991 års självstyrelselag ska bestämmelsen tillämpas då landshövdingen överlämnar republikens presidents framställningar om internationella förpliktelser, som förutsätter lagtingets bifall för att de ska träda i kraft i landskapet (70 §). Den är också tillämplig då lagtingets bifall krävs för stiftande av riksdagslag, t.ex. när presidenten överlämnar lagförslag om ändring av självstyrelselagen samt ändring av jordförvärvslagen som lagtinget ska godkänna

innan lagarna träder i kraft. Paragrafen är dessutom tillämplig när lagförslag om ändring i lagtingets lagstiftningsbehörighet görs i enlighet med bestämmelserna i 29 och 30 § i lagförslaget samt när lagtingets bifall till ändring av rikslag begärs enligt 28 § 2 mom.

11 §. *Upplösning av lagtinget och nyval.* Bestämmelsen i 15 § i 1991 års självstyrelselag anger att presidenten efter samråd med lagtingets talman kan upplösa lagtinget och förordna om nya val. Genom nuvarande bestämmelse ges lagtinget möjlighet att lagstifta om en egen rätt att upplösa sig. Lagtinget har därefter i lagtingsordningen antagit bestämmelser om upplösning samt om nyval till lagtinget. En upplösning av lagtinget anses som huvudregel vara en intern fråga för lagtinget. Frågan om upplösning kan aktualiseras av politiska skäl. I första hand ordnas upplösningen med hjälp av de procedurer som lagtinget själv har beslutat om.

I 2 mom. i paragrafen föreslås republikens president, vid sidan om lagtingets egen rätt att upplösa sig, fortsättningsvis ha rätt att besluta att lagtinget ska upplösas och att ett nytt lagting ska utses. Ett sådant beslut föreslås dock till skillnad från nuläget föregås av en framställning från lantrådet. Eftersom en upplösning av lagtinget föreslås ske på framställning, innebär paragrafen en inskränkning av presidentens nuvarande befogenheter. Förslaget har sin motsvarighet i grundlagens 26 § enligt vilken republikens president på motiverad framställning av statsministern och efter att ha hört riksdagsgrupperna kan bestämma om förtida riksdagsval.

Terminologin i paragrafen avviker delvis från den terminologi som används i 26 § i grundlagen. När det för det val som ska ordnas efter en upplösning av riksdagen används begreppet förtida val används här begreppet nyval för det val som ska ordnas efter att lagtinget upplösts. I 1991 års lag används, såsom ovan nämns, begreppet nya val när ett nytt lagting ska utses efter en upplösning.

Den annorlunda terminologin har valts för att visa att förhållandena i viss mån är annorlunda när en ny riksdag respektive ett nytt lagting väljs efter att ha upplösts. På Åland hålls lagtingsvalet och kommunalvalet samtidigt och till samtida val bör det vara möjligt att återkomma utan onödigt dröjsmål efter ett val som blivit nödvändigt på grund av ett upplösningsbeslut.

För en situation där lagtinget upplöser sig och beslutar om nyval finns det i dag bestämmelser på lagnivå (lagtingsordningen) om mandattiden för ett lagting som valts genom nyval. I dessa bestämmelser har hänsyn tagits till att ordinarie lagtings- och kommunalval ska hållas samtidigt. Det finns inte någon orsak att ha olika bestämmelser om mandattiden för ett lagting som utsetts genom nyval efter en upplösning beroende på vem som fattat upplösningsbeslutet, lagtinget eller presidenten. I paragrafens 3 mom. föreslås därför att det i lagtingslag föreskrivs om mandattiden för ett lagting som utsetts genom nyval och om när ett sådant lagting första gången ska sammankomma.

Innan presidenten fattar beslut om upplösning av lagtinget ska lagtingets talman beredas tillfälle att framföra sin uppfattning i frågan. Presidentens beslut är ett ingrepp i självstyrelsen och kan endast komma i fråga vid en svår politisk situation då positionerna är så låsta att lagtinget inte självt lyckas få till stånd ett beslut om upplösning. Presidentens beslut ska delges lagtinget. Lagtinget bestämmer därefter när det avgående lagtinget ska avsluta sitt arbete innan valet för rättas.

12 §. *Ålands regering.* Paragrafen överensstämmer med 16 § i 1991 års självstyrelselag. Benämningen Ålands landskapsregering föreslås ersatt med Ålands regering. Sättet att utse Ålands regering är en intern landskapsangelägenhet som regleras i lagtingslag.

13 §. Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering. Paragrafen är ny till den del Ålands lagting föreslås fatta beslut om väckande av åtal mot en medlem av Ålands regering. I 60 b § i 1991 års självstyrelselag föreskrivs att lantrådet och ledamöter av landskapsregeringen åtalas för tjänstefel vid Åbo hovrätt. Motsvarande bestämmelse fanns också i 1951 års självstyrelselag och omfattade då även föredragande tjänstemän. Ändringen i 1991 års självstyrelselag innebar att ett speciellt forum för åtal numera endast gäller för tjänstebrott i fråga om lantrådet och övriga medlemmar av landskapsregeringen.

I paragrafens 1 mom. föreslås ingå nuvarande forumregel, enligt vilket åtal väcks vid Åbo hovrätt. Av bestämmelsen föreslås i klargörande syfte framgå att åtalet utförs av en av riksåklagaren utsedd åklagare. Detta betyder i praktiken att åtalet utförs av en statsåklagare, vilket motsvarar huvudregeln enligt gällande rättsläge angående ärenden som hovrätten behandlar i första instans. Som en följd av att åklagarväsendet reformerats (lag om åklagarmyndigheten 32/2019) fungerar statsåklagaren inte längre som åklagare i ärenden som hovrätten handlägger i första instans. Riksåklagaren utser åklagare i saken med beaktande av sakens natur från riksåklagarämbetet eller åklagarområdet.

Den grundläggande bestämmelsen i fråga om tjänstebrott är brott mot tjänsteplikt enligt 40 kap. 9 § i strafflagen. Åland har lagstiftningsbehörighet bl.a. i fråga om landskapets och kommunernas tjänsteinnehavare och förtroendevalda samt om beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Till övriga delar är det riket som har straffrättslig lagstiftningsbehörighet. Några straffstadganden har ännu inte införts i landskapslagstiftningen när det gäller landskapsregeringen, dess tjänstemän eller förtroendevalda. Med stöd av 71 § i 1991 års självstyrelselag gäller därför strafflagens straffbestämmelser för tjänstebrott så som de såg ut den 1 januari 1993 fram tills dess att lagtinget använder sig av sin behörighet.

Med hänvisning till Ålands lagstiftningsbehörighet inom rättsområdet för tjänstebrott och de på Åland gällande straffrättsliga bestämmelserna föreslås i 2 mom. en bestämmelse om lagtingets roll vid väckande av åtal på grund av tjänstebrott och om förfarandet vid väckande av åtal mot en medlem av Ålands regering. Avsikten med förslaget är i detta hänseende att i högre grad närma medlemmarna av Ålands regerings ställning med medlemmarna i statsrådet, vilka i fråga om statsrådsmedlemmar anges i 114—116 § i grundlagen. Med förebild från 114 § 2 och 3 mom. i grundlagen, föreslås paragrafen kompletterad så att det framgår att beslut om väckande av åtal mot en medlem av Ålands regering som på sannolika skäl misstänks för tjänstebrott, förutsätter ett beslut av lagtinget, det genom gärningen har avvikits från en skyldighet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Av den sistnämnda avgränsningen följer att ett tjänsteåtal som grundar sig på en ministers vid Ålands regering deltagande i behandlingen av ett ärende som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, men till självstyrelsemyndigheternas förvaltningsbehörighet, hör tjänsteåtalet inte till tillämpningsområdet för det föreslagna momentet. Det här är situationen om Ålands regering eller en myndighet som lyder under den med stöd av en särskild bestämmelse i självstyrelselagen, eller en överenskommelseförordning som republikens president utfärdat på Åland sköter vissa förvaltningsuppgifter, som hör till riksmyndigheterna.

I 2 mom. förslås det att ärendet väcks vid lagtinget av riksåklagaren. Riksåklagaren är således den enda aktör som har en med 115 § i grundlagen jämförbar befogenhet att för beslut i lagtinget föra frågan om väckande av åtal mot en ledamot av Ålands regering. Riksåklagare utför i tjänsteåtalsärendet en åtalsprövning, i vilken det ingår att det i förfarandet hålls för sannolikt att förutsättningarna för straffrättsligt ansvar uppfylls, att det inte finns förutsättningar för att avsluta om åtalseftergift och att även övriga förutsättningar för väckande av åtal är för handen (jfr. GrUB 21/2020 rd, s. 6), förutom att lagtingets samtycke ska inhämtas. Riksåklagarens ovan

nämnda åtalsprövning grundar sig på en av behörig polismyndighet slutförd förundersökning. Riksåklagarens framställning om väckande av åtal gäller således brott enbart mot lagtingslag. Om det genom en gärning begåtts flera brott av vilka bara en del är sådana som omfattas av 2 mom., förutsätter väckande av åtal till den del det gäller annat än i 2 mom. avsett brott inte beslut av lagtinget, utan beslut om väckande av åtal fattas till denna del av åklagaren.

I den sista meningen i 2 momentet föreslås att det på motsvarande sätt som i 114 § 2 mom. i grundlagen att lagtinget fattar beslut om väckande av åtal efter att det av det utskott inom lagtinget som behandlar rättsliga ärenden fått ett ställningstagande om medlemmens av Ålands regerings lagstridiga förfarande.

Genom det föreslagna 2 mom. i paragrafen skapas inget i grundlagens 116 § avsett system för åtalsimmunitet för medlemmar av Ålands regering. Någon särskild åtalströskel införs inte heller. Förslaget påverkar inte statsrådets justitiekanslers eller riksdagens justitieombudsmans rätt att enligt grundlagens 110 § 1 mom. driva åtal eller besluta att åtal ska väckas även i andra ärenden som hör till laglighetsövervakningen på Åland.

Om tröskeln för väckande av åtal överskrids för de brott som avses i paragrafen, har lagtinget för sin del prövningsrätt om huruvida åtal mot en medlem av Ålands regering ska väckas, d.v.s. ska det samtycka till riksåklagarens framställning eller inte. Förundersökningen av brottsanmälan sköts så som normalt i samarbete mellan Ålands polismyndighet, rikets polismyndigheter och åklagarmyndigheten. Riksåklagaren anhängiggör åtalsprövningen vid Ålands lagting, som nämnts, först när han eller hon själv bedömt att åtalströskeln för brottsmisstanken överskrids och att förutsättningar för åtal föreligger.

Eftersom åklagaren inte kan väcka åtal utan lagtingets samtycke i fråga om ett tjänsteåtalsärende, om gärningen begåtts i ett ärende som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet/ om det genom gärningen har avvikits från en skyldighet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, medför paragrafen sannolikt att anmälningar som gäller mindre förseelser i tjänsten inte förs vidare till åtal, vilket i sin tur kan leda till att eventuella brottsanmälningar övervägs med större noggrannhet och att det blir svårare att använda brottsanmälningar som ett politiskt instrument för att ingripa i Ålands regerings beslutsfattande. Detta understryks ytterligare av att det i 5 mom. föreslås att målsäganden inte har självständig åtalsrätt i de tjänsteåtalsärenden som avses i 2 mom.

Efter att lagtinget har fattat sitt beslut om att åtal ska väckas, överförs ärendet till riksåklagaren som ska väcka åtal vid Åbo hovrätt. Den fortsatta handläggningen styrs av processrättsliga regler som enligt förslaget till behörighetsfördelning fortsättningsvis hör till rikets behörighet. Domstolens prövning av skuldfrågan påverkas inte av den föregående behandlingen i lagtinget.

Enligt 3 mom. ska lagtinget före sitt beslut om väckande av åtal bereda medlemmen av Ålands regering tillfälle att ge förklaring. Motsvarande krav framgår för statsrådsmedlem av grundlagens 114 § 2 mom.

I paragrafens 4 mom. föreslås det däremot att närmare bestämmelser om förfarandet vid lagtinget för behandling av riksåklagarens framställning om väckande av åtal utfärdas genom lagtingslag. Med stöd av nuvarande självstyrelselag föreskrivs genom landskapslag allmänt om lagtingets organisation och behandlingen av ärenden. Ifrågavarande grundläggande bestämmelser ingår i lagtingsordningen. De bestämmelser som kan intas i lagtingsordningen begränsas av att rättskipning i huvudsak är ett rättsområde som ingår i riksdagens lagstiftningsbehörighet. I ”förfarandet vid lagtinget för behandling av riksåklagarens framställning” kan således inte ingå

från rikets lagstiftning avvikande bestämmelser av straffprocessuell karaktär som avser exempelvis bevisvärdering, vilka omständigheter som utgör tillräcklig bevisning eller olika aspekter för utredning av skuldfrågan.

I 5 mom. I paragrafen föreslås det att i fråga om målsägandens åtalsrätt ska i tjänsteåtalsärenden som avses i 2 mom., gälla motsvarande principer som föreskrivs i sista meningen till 118 § 3 mom. i grundlagen när det gäller åtal av medlem i statsrådet vid riksätten. Målsäganden har således inte en självständig åtalsrätt i ett tjänsteåtalsärende, där riksåklagaren enligt 2 mom. ska göra en framställning till lagtinget om väckande av tjänsteåtal. Den föreslagna avgränsningen av målsägandens åtalsrätt är avsedd att gälla endast åtalsrätten, inte möjligheten att framställa skadeståndsrättsliga krav i den straffprocess som den av riksåklagaren utsedda statsåklagaren driver efter att lagtinget samtyckt till riksåklagarens framställning om väckande av tjänsteåtal.

3 kap. **Åländsk hembygdsrätt**

14 §. Hembygdsrätt med stöd av lag. Bestämmelsen motsvarar i sak 6 § i 1991 års självstyrelselag. En mindre språklig ändring föreslås så att lagtexten blir mer neutral till olika former av familjer.

Enligt 1 punkten har en person som har hembygdsrätt enligt tidigare självstyrelselag också hembygdsrätt när den nya lagen träder ikraft. Den nya lagens bestämmelser tillämpas på en sådan person.

Enligt 2 punkten har ett barn under 18 år med finskt medborgarskap och som är bosatt i landskapet hembygdsrätt direkt med stöd av lag, om en förälder till barnet har hembygdsrätt. I förarbetena till 1991 års självstyrelselag sägs: "För att ett barn som föds i äktenskap ska få hembygdsrätt är det tillräckligt att antingen fadern eller modern har en sådan rätt. Ett barn som föds utom äktenskap följer modern och, om faderskapet har fastställts, även fadern. Stadgandet gäller utan särskilt omnämnande även adoptivbarn, som följer adoptivföräldrarna eller -föräldern men inte sina biologiska föräldrar. Barnets hembygdsrätt enligt denna punkt är självständig. Ett villkor är dock att barnet är bosatt i landskapet".

Ett barn som föds på Åland av föräldrar som saknar hembygdsrätt eller som flyttar till Åland tillsammans med dem, kommer i likhet med föräldrarna att sakna hembygdsrätt till dess att någon av föräldrarna på ansökan beviljas hembygdsrätt med stöd av 15 § i lagförslaget. Om föräldrarna väljer att låta bli att ansöka om hembygdsrätt för egen del, kan barnet fortfarande beviljas hembygdsrätt på ansökan med stöd av den föreslagna 15 §.

Av barn under 18 år förutsätts inte kunskaper i svenska. Det är en följd av att barnet med stöd av 15 § i lagförslaget automatiskt får hembygdsrätt på grund av föräldrarnas hembygdsrätt. När föräldrarna söker hembygdsrätt, behövs det därför inte någon särskild ansökan om hembygdsrätt för barnets del.

15 §. Förvärv av hembygdsrätt på ansökan. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 7 § i 1991 års självstyrelselag men är, eftersom den gäller grunderna för individens rättigheter och skyldigheter, mer detaljerad än 1991 års självstyrelselag. Paragrafen om förvärv av hembygdsrätt på ansökan motsvarar sakligt sett den nuvarande bestämmelsen, dock så att det uttryckliga kravet på inflyttning till Åland föreslås slopat så som överflödigt. Kravet på fast bosättning i minst fem år på Åland är enligt paragrafen tillräckligt för att få hembygdsrätt på ansökan. Förslaget innebär inte någon förändring av rättsläget, eftersom kravet på inflyttning inte i praktiken har tillämpats på barn som fötts av föräldrar utan hembygdsrätt.

Hembygdsrätt kan enligt 1 mom. beviljas på ansökan av Ålands regering.

I 2 mom. anges de kriterier som ska vara uppfyllda för att hembygdsrätt ska beviljas. Enligt 2 mom. ska den som är finsk medborgare beviljas hembygdsrätt, om inte vägande skäl föranleder avslag. Högsta förvaltningsdomstolen (HFD 2.5.1996 liggare 1271 (2855/1/95) har ansett att kravet på finskt medborgarskap är förenligt med fördraget om Finlands anslutning till Europeiska unionen och stadgandena i Europeiska gemenskapernas rätt vilka med stöd av sagda fördrag iakttas i Finland.

I fråga om bosättningskravet i 2 mom. och när prövningen görs på ansökan, ska den sökande i ovissa fall kunna visa att den sedan minst fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist på Åland. Sökanden ska enligt språkkunskapskravet i momentet ha tillräckliga, dvs. tillfredsställande kunskaper i svenska för att klara sig i arbetslivet och i andra vardagliga situationer i ett enspråkigt svenskt samhälle. Kunskapskravet i bestämmelsen är, liksom i 1991-års lag, uttömmande.

Den föreslagna paragrafen är mer detaljerad än nuvarande bestämmelser när det gäller grunderna för beviljande av och avslag på ansökningar om hembygdsrätt. Om den sökande uppfyller de uppräknade kriterierna, ska Ålands regering bevilja den sökande hembygdsrätt. Endast om det finns vägande skäl för avslag kan regeringen avslå ansökan med stöd av 2 mom.

I 1991 års lag finns det inte någon närmare bestämmelse om vad som ska anses vara vägande skäl för avslag. Ålands regering har därför haft ett visst utrymme för prövning även om prövningen ska anses vara en laglighetsprövning. Enligt motiveringen till 1991 års självstyrelselag ska bestämmelsen tolkas enligt samma principer som 4 § i den då gällande medborgarskapslagen (401/1968). Vidare sägs att det till exempel kan förutsättas att den sökande har fört en hederlig vand. Medborgarskapslagen ersattes med en ny medborgarskapslag år 2003 (359/2003).

När det gäller Ålands regerings möjlighet att avslå en ansökan behöver bestämmelsen kompletteras med en fullmakt att anta närmare bestämmelser i lagtingslag, eftersom grunderna för individens rättigheter och skyldigheter ska regleras på lagnivå. Det föreslås därför ett tillägg som anger att bestämmelser om grunderna för avslag ska utfärdas i lagtingslag.

Bestämmelser om hur en sökande ska visa sina språkkunskaper ingår i landskapslagen om hembygdsrättsförfaranden från år 2015 (ÅFS 2015:100). I samma lag ingår dessutom närmare bestämmelser om hur bosättningskravet ska tillämpas. Eftersom behörigheten att anta bestämmelser om språkkunskaper och boendetid har ansetts tillhöra landskapets behörighet föreslås att självstyrelselagen kompletteras så att behörigheten uttryckligen framgår av lagtexten.

Enligt 3 mom. kan Ålands regering av särskilda skäl bifalla en ansökan om hembygdsrätt även om den sökande inte uppfyller alla krav i 2 § 2 och 3 punkten. Grunderna för beviljande på lindrigare grunder ska fastställas i lagtingslag. Exempel på särskilda skäl är att den sökande har haft hembygdsrätt tidigare. Om särskilda skäl föreligger kan den sökande få hembygdsrätt efter en kortare tids bosättning än fem år. Det kan finnas särskilda skäl att bevilja hembygdsrätt också i de fall då det är omöjligt att uppfylla språkravet till exempel på grund av talfel eller avsaknad av talförmåga.

16 §. Förlust av hembygdsrätt. Bestämmelsen överensstämmer i sak med 8 § i 1991 års självstyrelselag. Den som av någon anledning förlorar sitt finska medborgarskap förlorar direkt på grund av lag även sin hembygdsrätt. Hembygdsrätt kan också förloras av den som annat än

tillfälligt flyttar från Åland. Bestämmelsen reglerar uttömmande de kriterier som leder till förlust av hembygdsrätt. Enligt 2 mom. utfärdas närmare bestämmelser om förlust av hembygdsrätt på grund av utflyttning i lagtingslag.

17 §. Rätt att förvärva fast egendom. Bestämmelsen motsvarar 10 § i 1991 års lag. I bestämmelsen anges att inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom på Åland finns i jordförvärvslagen för Åland. Jordförvärvslagen innehåller bestämmelser om de inskränkningar som gäller enskilda personer som saknar hembygdsrätt samt inskränkningar för bolag och andra sammanslutningar. Inskränkningarna gäller inte den som har hembygdsrätt.

Förutom bestämmelser om inskränkningar samt undantag från jordförvärvsrätten innehåller jordförvärvslagen bestämmelser om tillståndsförfarandet.

18 §. Näringsrätt. Bestämmelsen motsvarar 11 § i 1991 års självstyrelselag. Det föreslås ett tillägg till lagtexten så att en sambo jämställs med make. Med sambor avses parterna i ett parförhållande som lever i ett gemensamt hushåll. På motsvarande sätt föreslås att begreppet makar även ska inkludera parter som lever i ett registrerat partnerskap, vilket inte har omvandlats till äktenskap. Syftet med ändringarna är att göra texten mer neutral till olika former av familjer.

Genom lagtingslag kan rätten att idka näring inskränkas för den som inte har hembygdsrätt. Inskränkningar i rätten att inom landskapet idka näring infördes genom 1951 års självstyrelselag, samtidigt som särskilda bestämmelser om åländsk hembygdsrätt infördes. Avsikten var att ”skänka Ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område.”(RP 100/1946, s. 3.) I bestämmelsen används uttrycket ”utöva rörelse eller yrke som näring” som i sak överensstämmer med definitionen av näringsverksamhet i lagen om beskattning av inkomst av näringsverksamhet (360/1968). I 2 § i samma lag sägs att med näringsverksamhet avses rörelse och yrkesutövning. Formuleringen omfattar även yrkesutövning som självständig företagare, men inte yrkesutövning av den som står i anställningsförhållande.

Med stöd av bestämmelsen kan i lagtingslag utfärdas bestämmelser om inskränkningar i rätten att idka näring. Inskränkningarna kan innebära direkta förbud eller begränsande villkor. Av självstyrelselagen följer inte omedelbart några inskränkningar, utan de blir beroende av det som bestäms i lagtingslag.

Behörigheten att inskränka näringsrätten är inte avsedd att göra det omöjligt för en person som är bosatt på Åland att försörja sig och sin familj som näringsidkare. I 1991 års lag intogs en uttrycklig bestämmelse enligt vilken en landskapslag inte får inskränka rätten för den som är bosatt i landskapet att idka näring för självförsörjning utan annat biträde än make eller egna omyndiga barn samt utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe. I detaljmotiveringarna till 1991 års lag anges: ”Det har ansetts vara skäl att i självstyrelselagen införa en uttömmande definition av näring till självförsörjning, som är oberoende av eventuella ändringar i gällande näringslagstiftning.” Vidare sägs att med make avses även maka och med omyndiga barn avses också omyndiga adoptivbarn. Kretsen av familjemedlemmar som kan delta i näringsverksamheten utvidgades således jämfört med 1951 års självstyrelselag, som definierade omyndiga barn som ”omyndiga efterkommande i rätt nedstigande led.” I detta lagförslag föreslås att bestämmelsen utvidgas ytterligare så att även en sambo kan biträda i näringen. Dessutom föreslås att bestämmelsen i fråga om familjens minderåriga barn ges en vidare tolkning än vad som framgår av 1991 års detaljmotivering. Avsikten är att lagstiftningen ska förhålla sig mer neutral till olika former av familjebildningar. Omyndiga barn som hör till familjen ska omfattas, vilket till exempel kan innebära att fosterbarn, sambons barn, barnbarn och barnbarnsbarn kan biträda i näringsverksamheten.

En näringsidkarens verksamhet kan samtidigt omfattas av annan näringslagstiftning, såväl åländsk som rikslagstiftning, och som exempelvis förutsätter anmälan eller tillståndsplikt eller något annat prövningsförfarande. Det kan vara fråga om reglementerade näringar eller verksamhet som förutsätter miljötillstånd eller liknande. Sådan lagstiftning gäller oberoende av lagstiftningen om näringsrätt på Åland. En förutsättning för att tillstånd ska kunna meddelas enligt annan lagstiftning är således att vederbörande också har näringsrätt på Åland

19 §. Fullgörande av värnplikt. Bestämmelsen motsvarar 12 § i 1991 års självstyrelselag. Bestämmelsen om att ålänningar med hembygdsrätt är befriade från värnplikt tills ersättande tjänstgöring har ordnats, har ingått i självstyrelselagen sedan 1920. Bestämmelsen gäller endast de ålänningar som har hembygdsrätt. Också de är befriade från värnplikt endast tills det har ordnats en möjlighet att utföra sådan tjänstgöring i civilförvaltningen som är jämförbar med värnplikt. Någon lagstiftning om tjänstgöring i civilförvaltningen har aldrig utfärdats. Nytt i paragrafen är förslaget att ersättande tjänstgöring skulle ordnas endast i civilförvaltningen. Den nuvarande hänvisningen även till lots- och fyrväsendet, vilken inte har existerat på årtionden, föreslås borttagen. Paragrafen utgår fortsättningsvis ifrån att om ersättande tjänstgöring bestäms genom riksdagslag med lagtingets bifall. Befrielsen ska fortsättningsvis inte gälla den som efter att ha fyllt 12 år har flyttat till Åland.

4 kap. **Ålands landshövding och Delegationen för Ålandsärenden**

20 §. Landshövdingen. I paragrafen föreslås bestämmelser om Ålands landshövding. Gällande bestämmelser finns i 4 och 52 § i 1991-års självstyrelselag.

Enligt paragrafens 1 mom. är landshövdingen statens företrädare på Åland. Momentet motsvarar 4 § i nuvarande självstyrelselag.

Grundtanken om en landshövding på Åland ingick i Nationernas Förbunds beslut från 1921. Beslutet angav att garantier som säkerställer ”att till landshövding utnämnes en person som åtnjuter befolkningens förtroende” ska införas i självstyrelselagen. Enligt den s.k. Ålandsöverenskommelsen, som fogades till Nationernas Förbunds beslut i juni 1921, ska ”Ålandsöarnas landshövding [...] utnämnas av Finska republikens president i samråd med Ålandsöarnas Landstings ordförande. I händelse en överenskommelse dem emellan icke kan nås, skall Republikens President till landshövding utse en person inom en förteckning på fem kandidater, vilka föreslås av Landstinget och har de förutsättningar som krävs för en god förvaltning av öarna och för statens säkerhet”.

Ålands landshövding har alltid haft särskilda uppgifter i jämförelse med de övriga landshövdingarna i landet. Efter att länsförvaltningen och landshövdingens ämbeten avskaffades i riket är Ålands landshövding landets enda landshövding.

Enligt 9 och 10 § i den föreslagna lagen har landshövdingen uppgifter i anslutning till lagtingets arbete. Lagtinget öppnas och avslutas av republikens president eller på presidentens vägnar av landshövdingen. Landshövdingen överlämnar presidentens framställningar och meddelanden till lagtinget. Landshövdingen är enligt 24 § 1 mom. ordförande i Delegationen för Ålandsärenden, om inte någon annan har utsetts till ordförande. Bestämmelserna motsvarar de uppgifter landshövdingen har enligt gällande lag.

Av lagstiftningen om regionförvaltningen (lagen om regionförvaltningsverken, 896/2009) följer att landshövdingen också är ämbetsverkschef för statens regionförvaltning på Åland, dvs. för Statens ämbetsverk på Åland. I 16 § i lagen om regionförvaltningsverken föreskrivs det om statens regionförvaltning i landskapet Åland. Enligt paragrafen är Statens ämbetsverk på Åland,

som leds av landshövdingen, i landskapet Åland en sådan myndighet inom statsförvaltningen som avses i lagen. Ämbetsverket sköter sådana uppgifter som avses i 4 § i lagen och som enligt självstyrelselagen för Åland hör till rikets behörighet. I och med att regionförvaltningsreformen trädde i kraft 1.1.2010 indrogs tjänsterna som landshövding på grund av att länen och länsstyrelserna i Finland avskaffades. Det enda undantaget utgörs av Statens ämbetsverk på Åland, och landshövding är fortfarande titeln för den högsta chefen för ämbetsverket.

Eftersom landshövdingen är en statlig tjänsteman inom ramen för den högsta statsledningen är utgångspunkten att statstjänstemannalagstiftningen är tillämplig på ämbetet och dess innehavare — dock med de undantag som framgår av självstyrelselagen. Bestämmelser om tjänsterna inom den högsta statsledningen, såsom cheferna för ämbetsverken, finns i 26 § 3–4 punkterna i statstjänstemannalagen (750/1994) och i 28 § 2 mom. i statstjänstemannaförordningen (971/1994). Som chef för Statens ämbetsverk på Åland omfattas landshövdingen av 26 § 4 punkten i statstjänstemannalagen. Mot denna bakgrund tillämpas statstjänstemannalagen och bestämmelserna om den högsta ledningen på landshövdingen, om inte något annat föreskrivs i självstyrelselagen.

Bestämmelserna om utnämning av statens högsta tjänstemannaledning respektive tjänstemannaledningens ställning ändrades genom en lag om ändring av statstjänstemannalagen (283/2015, RP 298/2014 rd). Vid ändringen överfördes bestämmelserna om ansökningsförfarande till statstjänstemannalagen. Anmälningsförfarandet för tjänster inom statens högsta tjänstemannaledning avskaffades och ett ansökningsförfarande infördes även vid tillsättande av dessa tjänster. I lagen infördes en bestämmelse enligt vilken den högsta ledningen alltid ska utnämnas för viss tid och anställningstiderna är enhetliga, i regel fem år. Förordningen om tjänster som alltid besätts för viss tid upphävdes 1.5.2015 då ändringarna i statstjänstemannalagen trädde i kraft.

Av 125 § 1 mom. i grundlagen och 7 § i statstjänstemannalagen följer att landshövdingen ska vara finsk medborgare. Kravet på finskt medborgarskap uppfylls också då en person dessutom är medborgare i en eller flera stater. De allmänna utnämningsgrunderna för offentliga tjänster enligt 125 § 2 mom. i grundlagen ska även gälla vid utnämning av landshövding. Däremot föreslås särskilda behörighetsvillkor i självstyrelselagen vilka därmed innebär avvikelser från motsvarande bestämmelser i statstjänstemannalagen.

I den föreslagna paragrafen anges de särskilda behörighetsvillkor som gäller för landshövdingen och den tid för vilken landshövdingen utnämns.

De särskilda behörighetsvillkoren som föreslås bygger på motsvarande behörighetsvillkor i 1991 års självstyrelselag och följer av Ålandsöverenskommelsen. Ordalydelsen i förslaget är moderniserad så att den som utses till landshövding ska ”ha nödvändiga förutsättningar att utöva ämbetet väl så att Ålands och statens intressen tillvaratas på ett opartiskt sätt”. De i paragrafen föreslagna särskilda behörighetsvillkoren innebär att 8 § 2 mom. i statstjänstemannalagen inte blir tillämpligt vid utnämning av landshövding.

Högre högskoleexamen krävs inte enligt paragrafförslaget, vilket är en avvikelse från statstjänstemannalagen och motiveras med Ålandsöverenskommelsen, enligt vilken till landshövding ska väljas en person som åtnjuter befolkningens förtroende. Det är därför skäl att vid behov göra det möjligt att en person utan högre högskoleexamen ska kunna utses. Den som utses ska alltid uppfylla de allmänna utnämningsgrunderna i grundlagens 125 §, dvs. ha sådan ”skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd” som uppgiften kräver. Det innebär sådan lämplig, mångsidig och tillräcklig erfarenhet som uppgiften förutsätter samt i praktiken visad ledarförmåga och erfarenhet av ledarskap.

Eftersom landshövdingen företräder eller kan företräda republikens president i förhållande till lagtinget, föreslås det i paragrafen att längden för landshövdingens tjänstgöringstid, med avvikelse från statstjänstemannalagen, som anger fem år för statens högsta tjänstemän, ska vara sex år, dvs. lika lång som presidentens mandatperiod. I 109 § i lagförslaget föreslås övergångsbestämmelser för utnämning av landshövdingen för första gången för en sexårig tjänstgöringstid efter att den nya självstyrelselagen trätt i kraft.

Eftersom Åland är enspråkigt svenskt och ämbetspråket vid självstyrelsemyndigheterna, kommunerna och statsförvaltningen på Åland är svenska, ska ett behörighetsvillkor vara att landshövdingen har utmärkta kunskaper i svenska. Fråga är om både muntliga och skriftliga kunskaper. För närvarande krävs enligt statsrådets förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007) utmärkt förmåga att använda svenska i tal och skrift samt nöjaktig förmåga att förstå finska ifall högskoleexamen enligt lag eller förordning är behörighetsvillkor för en statlig anställning i landskapet. Kravet på kunskaper i finska är således beroende på vad som med stöd av 94 § 1 mom. i lagförslaget bestäms genom förordning. En sådan förordning utfärdas av statsrådet med Ålands regerings samtycke. Eftersom högre högskoleexamen inte föreslås utgöra särskilda behörighetsvillkor för landshövdingen, skulle det nuvarande språkkunskapskravet ”utmärkta kunskaper i svenska och nöjaktig förmåga att förstå finska” falla bort vid stiftandet av självstyrelselagen. Landshövdingen företräder republikens president på Åland samt leder Statens ämbetsverk på Åland och det är därför ändamålsenligt att i självstyrelselagen föreslå att motsvarande språkkunskapskrav fortsättningsvis ska gälla för landshövdingen.

I paragrafens 2 mom. anges det sätt på vilket landshövdingen utnämns. Det föreslås att tjänsten som landshövding ledigförklaras av både statsrådet och Ålands regering. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i gällande lag. Syftet med bestämmelsen är att garantera ett öppet förfarande så att var och en får kännedom om att tjänsten kan sökas, vilket är ägnat att främja rekryteringen till tjänsten. En sådan öppenhet är i en rättsstat även förenligt med principerna för en god förvaltning enligt grundlagen. Bestämmelsen föreslås intagen i självstyrelselagen, eftersom sättet för ledigförklarandet mot bakgrund av landshövdingens särskilda status enligt Ålandsöverenskommelsen, även föreslås inkludera motsvarande åtgärder av Ålands regering.

I det föreslagna 2 mom. tredje meningen beaktas det att till landshövding även kan utnämnas en person som inte har sökt tjänsten, men som har samtyckt till att utnämnas. Man kan anse att den förslagsrätt lagtingets talman har enligt självstyrelselagen och som följer av Ålandsöverenskommelsen och annan internationell sedvanerätt inte får kringskäras och att talmannen därför ska kunna föreslå en person som inte har sökt tjänsten, men som uppfyller behörighetskraven för den. Bestämmelsen motsvarar till övriga delar det som nu gäller enligt nuvarande självstyrelselag och bygger på Ålandsöverenskommelsen. Republikens president utnämner landshövdingen efter överenskommelse med lagtingets talman. Om överenskommelse inte nås, ska lagtinget föreslå fem personer och presidenten utse en av dem. Också dessa personer måste uppfylla de behörighetsvillkor som enligt 1 mom. gäller för sökanden till tjänsten.

Med hänsyn till landshövdingens särskilda status enligt Ålandsöverenskommelsen och lagtingets talmans särskilda förslagsrätt vid utnämningen av landshövding, likaså som en del av den internationella sedvanerätten, föreslås det genom 2 mom. femte meningen att ett besvärförbud över utnämningen av landshövding införs i självstyrelselagen. Enligt 59 § 2 mom. 1 punkten i statstjänstemannalagen får besvär inte anföras över en utnämning, om det är republikens president som har utnämningens behörighet. Förslaget innebär att statstjänstemannalagens motsvarande bestämmelse inte blir tillämpligt vid utnämning av landshövdingen.

21 §. Tillförordnad landshövding. Möjligheterna att utse en person att sköta landshövdingstjänsten tillsvidare, om tjänsten är obesatt eller landshövdingen är förhindrad, som nämns i 53 § i nuvarande självstyrelselag kvarstår. Enligt förslaget ska även den som utses till tillförordnad landshövding uppfylla de allmänna och särskilda behörighetsvillkoren för tjänsten. I Delegationen för Ålandsärenden har landshövdingen i egenskap av ordförande en suppleant som vid behov träder i ordförandens ställe.

22 §. Hörande vid uppsägning av landshövdingen. Skyldigheten att höra lagtingets talman, om frågan om uppsägning av landshövdingen uppkommer, är enligt förslaget oförändrad i förhållande till 54 § i nuvarande självstyrelselag. I stället för att hänvisa till det nuvarande begreppet entledigande används uttrycket uppsägning av landshövdingen. Statstjänstemannalagens bestämmelser tillämpas i fråga om uppsägning av landshövdingen.

23 §. Delegationen för Ålandsärenden. I paragrafen ingår bestämmelser om Delegationen för Ålandsärenden och om dess uppgifter och beslutsförhet. För att främja förståelsen för delegationens roll som opartiskt expertorgan i självstyrelsesystemet föreslås att den nuvarande Ålandsdelegationens namn ändras till Delegationen för Ålandsärenden. På det sättet framgår det tydligare att det inte är fråga om en åländsk delegation, utan om ett expertorgan som ger utlåtanden och avgör vissa frågor enligt självstyrelselagen.

I paragrafens 1 mom. föreslås en bestämmelse som klargör att Delegationens primära uppgift är att fungera som expertorgan i de frågor med anknytning till Åland som anges i bestämmelsen. Den i momentet avsedda självstyrelselagstiftningen utgörs av självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland.

Delegationen har enligt 33 § i lagförslaget fortsättningsvis en viktig roll i kontrollen av lagtingslagstiftningen. Enligt 54 § ger den på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolarna i frågor som gäller lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Delegationen kan också enligt en ny bestämmelse i 55 § avgöra meningsskiljaktigheter angående en självstyrelse eller riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd. Delegationens beslut kan i sådana fall överklagas till högsta domstolen. Nya uppgifter föreslås för Delegationen i samband med förfarandet vid jämkning av ersättningsbelopp som EU-domstolen utdömt till följd av att Finland på grund av Åland försummat att iaktta unionsrätten. Enligt 84 § i lagförslaget ska Delegationen på begäran av part ta ställning till ett yrkande om jämkning av ersättningsbeloppet. Ytterst avgörs en sådan sak vid parts missnöje av högsta förvaltningsdomstolen enligt 4 kap. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

I 2 mom. anges de uppgifter Delegationen har i fråga om finansieringen av självstyrelsens utgifter enligt 9 kap. i lagförslaget. Uppgifterna motsvarar de som gäller enligt 3 och 4 mom. i 56 § i nuvarande självstyrelselag, sådan den lyder enligt lag 98/2020. Dessutom föreslås Delegationen få en ny uppgift inom ramen för lagtingets övertagande av behörighet (29 §). Delegationen ska enligt 29 § i lagförslaget vid oenighet mellan statsrådet och Ålands myndigheter bedöma de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet av ett behörighetsområde. Liksom enligt nuvarande självstyrelselag ska Delegationen dessutom ha uppgifter i avräkningsystemet för finansiering av Ålands utgifter för självstyrelsen. Delegationen har fortsättningsvis enligt 62 § i lagförslaget uppgiften att på framställning av statsrådet och Ålands regering vart tredje år bedöma om det framkommit behov för att ändra avräkningsgrunden. Delegationen avgör också en meningsskiljaktighet som enligt 100 § gäller statens mark och byggnader på Åland.

Det föreslås att Delegationens för Ålandsärenden nuvarande uppgifter som följer av avräkningsystemet fogas till 2 mom., så som de framgår av 62 § i fråga om ändring av avräkningsgrunden (4 punkten), samt att uppgiften att besluta om skatteavräkningen och storleken på förskott på

skatteavräkningen i enlighet med 63 § fogas till momentets 5 punkt. Delegationens uppgifter i fråga om extra bidrag och tillskott enligt exceptionella förhållanden enligt 64 och 65 § föreslås endast i förtydligande syfte omnämnda i 6 punkten till momentet. Skötseln av Delegationens uppgifter i avräkningsystemet förutsätter fortsättningsvis att finansiella grundunderlag som är korrekta görs tillgängliga för delegationen. Nödvändiga uppgifter ska fortlöpande tillställas Delegationen i form av tillförlitliga siffer- och därmed jämförbara basfakta. Framförallt handlar det om uppgifter som finansministeriet och Skatteförvaltningen innehar. För att exempelvis kunna fastställa det årliga avräkningsbeloppet behöver delegationen förutom såväl preliminära som slutliga uppgifter från statsbokslutet om de aktuella inkomsterna, även uppgifter om förändringarna i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finland. Avräkningsbeloppet uträknas sedan i enlighet med den ekvation som framgår av detaljmotiveringen till 59 § 2 mom.

I 3 mom. finns en bestämmelse om att Delegationen för Ålandsärenden kan höra sakkunniga och begära utlåtanden av statsrådet och ministerierna samt Ålands regering. Enligt de förfaranden delegationen tillämpar för närvarande i syfte att utreda ett ärende som den anförtrots genom självstyrelselagen ingår att den vid behov hör berörda myndigheter och sakkunniga i saken. Till den del förslaget gäller hörande av sakkunniga motsvarar den bestämmelsen i 55 § 3 mom. i 1991 års självstyrelselag.

Av 4 mom. följer att Delegationen för Ålandsärenden är beslutför endast som fulltalig. En motsvarande bestämmelse finns i 55 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag. Avsikten är att Ålands regering fortsättningsvis svarar för kostnaderna för Delegationen för Ålandsärenden till den del de hänför sig till de ledamöter och suppleanter som lagtinget har utsett, medan övriga kostnader, så som hyra för kontor i Helsingfors, lön och utrustning för kontorets administrativa personal samt resekostnader för ordföranden för och föredraganden i delegationen och de medlemmar som statsrådet utsett, betalas med statens medel. Någon med 57 § i gällande självstyrelselag jämförbar bestämmelse om kostnadsfördelningen, anses inte nödvändig att ta in i självstyrelselagen.

I 5 mom. föreslås en motsvarande bestämmelse som i 56 § 5 mom. i nuvarande självstyrelselag i fråga om stadfästelsen av republikens president av de beslut Delegationen för Ålandsärenden fattat i fråga om överföringar mm. till självstyrelsen.

24 §. Delegationens sammansättning. Paragrafens 1 mom. gäller delegationens ordförande och valet av ordförande. Huvudregeln är att landshövdingen är ordförande. Det föreslås dock att presidenten, liksom för närvarande, efter överenskommelse med lagtingets talman ska kunna förordna någon annan än landshövdingen till ordförande. Likaså föreslås det att presidenten fortsättningsvis, efter överenskommelse med lagtingets talman, förordnar en suppleant för ordföranden för delegationen. I praktiken finns det inte hinder för att till suppleant för ordföranden utses en person som inte är ledamot eller suppleant i delegationen. Med tanke på den nödvändiga sakkunskapen har till suppleant dock i regel utsetts en person som tidigare har varit ledamot. Enligt förslaget leder suppleanten ordet om ordföranden är förhindrad. Motsvarande bestämmelser ingår i 55 § i 1991-års självstyrelselag.

Av 2 mom. framgår att antalet ledamöter och suppleanter i delegationen förblir oförändrat i förhållande till nuläget. Likaså ska statsrådet och lagtinget vardera utse två ledamöter till delegationen och för var och en av dem två suppleanter. Därtill föreslås ett minimikrav på den sakkunskap som ska vara företrädd i delegationens sammansättning. Syftet är att klargöra de höga krav på behövlig expertis som ställs på delegationen som helhet. När ledamöterna och deras suppleanter utses ska det beaktas att särskilt självstyrelserättslig, statsrättslig och europarättslig expertis samt kunnande i offentlig ekonomi blir företrädd.

”Självstyrelserättslig” expertis är ett omfattande begrepp som främst innefattar god kännedom om självstyrelselagstiftningens bakgrund och tillämpning, men även om närliggande rättsområden, såsom statsrätt och förvaltningsrätt. Sådant kunnande, liksom även god kännedom om ofentlig ekonomi behövs med hänsyn till de utlåtanden som delegationen ger och de beslut som den fattar.

Genom dialog och samarbete under tillsättandeprocessen mellan lagtinget och justitieministeriet, som bereder statsrådets beslut, kan delegationens sammansättning utformas på ett sätt som garanterar tillräcklig expertis, vilket är en förutsättning för att uppgifterna ska kunna skötas framgångsrikt och för att delegationen ska åtnjuta respekt.

Ledamöterna och suppleanterna utses på obestämd tid utan att någon ålder anges för när de måste avgå.

Av 3 mom. framgår att en ny ledamot eller suppleant genast ska utses när en ledamot eller suppleant avgår. Eftersom suppleanterna är personliga ska nya suppleanter utses när en ledamot avgår. Inget hindrar att de som varit suppleanter för den avgående ledamoten utses till suppleanter även för den nya ledamoten.

25 §. Skiljande av ledamot och suppleant från uppdraget. Av paragrafens 1 mom. framgår att ledamöterna och suppleanterna är oberoende. En ledamot eller en suppleant som har förlorat sin förmåga att fullgöra sitt uppdrag är skyldig att lämna uppdraget, men kan skiljas från uppdraget endast genom laga kraft vunnet beslut av domstol. I fråga om de skäl som kan vara orsak till ett skiljande från uppdraget anges i momentet uttryckligen sjukdom, lyte och kroppsskada enligt förebild från tjänstemannalagstiftningen och domstolslagen (673/2016). Några motsvarande bestämmelser finns inte i gällande självstyrelselag, men 80 § i grundlagen förutsätter att bestämmelser om detta intas i lag. Dessutom föreslås i momentet en bestämmelse om när hälsotillståndet hos en ledamot eller suppleant kan utredas. Ledamöterna och suppleanterna utför ett gemensamt tjänsteuppdrag som är oberoende av statsrådet eller lagtinget, vilka utsett dem. För främjande av ett enhetligt förfarande föreslås att närmare bestämmelser om bedömning och utredning av hälsotillståndet för en ledamot eller en suppleant i delegation ges i riksdagslag med lagtingets bifall. Förebilden till momentet finns i grundlagens 103 § 2 mom., men eftersom lagtinget inom sin behörighet utser två ledamöter jämte suppleanter för dessa, är det skäl att förutsätta lagtingets bifall till lagen.

Eftersom delegationen är den som under sitt arbete har möjlighet att notera eventuella i paragrafen avsedda begränsningar i förmågan hos en ledamot eller suppleant, föreslås det i 2 mom. att en enhällig delegation själv ska kunna ansöka om att ledamoten eller suppleanten skiljs från uppdraget. Motsvarande förfarande gäller för domare och sakkunnigledamöter vid domstolarna. Förfarandet föreslås uttryckligen vara sådant att när delegationen avgör ärendet ska alla ordinarie ledamöter förutom den ledamot eller suppleant som berörs delta. Eftersom delegationen närmast är ett förvaltningsorgan, föreslås det att ärendet hänförs till förvaltningsdomstolslinjen. Eftersom delegationens sekretariat finns i Mariehamn, föreslås det att ansökan om skiljande från ett delegationsuppdrag ska väckas vid Ålands förvaltningsdomstol. Förvaltningsdomstolen handlägger ändringssökande i ärenden som gäller kommunala och statliga tjänsteinnehavare och har därmed behövlig sakkunskap. Av momentet framgår att ärendet ska behandlas i brådsökande ordning vid förvaltningsdomstolen. Liksom för domare och sakkunnigledamöter vid domstol avses härvid att ärendet ska behandlas som ett brådsökande rättskipningsärende. Delegationens enhälliga beslut om skiljande av en medlem eller en suppleant från uppdraget är till sin natur sådant att det vid behov bör kunna verkställas innan det har vunnit laga kraft. Besvär över Ålands förvaltningsdomstols beslut sker med iakttagande av lagen om rättegång i förvaltningsärenden.

5 kap. Lagstiftningen

26 §. Fördelning av den lagstiftande makten. Tidigare självstyrelselagar har innehållit en förteckning med uppräknings av landskapets lagstiftningsbehörighet och en annan med uppräknings av rikets lagstiftningsbehörighet. Att den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget har framgått endast indirekt. I paragrafen föreslås en uttrycklig bestämmelse om den grundläggande principen att den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget.

Att den lagstiftande makten är delad på Åland innebär att lagtingets lagstiftningsbehörighet är exklusiv. Lagar stiftade av riksdagen är således inte tillämpliga på Åland i de fall där Ålands lagting har lagstiftningsbehörighet. Riksdagslagarna träder inte heller i kraft i stället, om det skulle vara så att lagtinget har låtit bli att lagstifta i någon fråga inom dess behörighetsområde.

Fördelningen av lagstiftningsbehörighet är enligt förslaget uppbyggd enligt samma systematik som i nuvarande självstyrelselag. Lagförslaget innehåller två behörighetsförteckningar: 1) en förteckning över behörighetsområden som hör till lagtinget och 2) en förteckning över riksdagens behörighetsområden på Åland. Förslaget utgör i grunden inte en ändring av den nuvarande fördelningen av lagstiftningsbehörighet mellan Åland och riket.

Fördelningen av lagstiftningsbehörighet föreslås också omfatta bestämmelser i 29 och 30 § i lagförslaget för sådana förenklade förfaranden genom vilka riksdagens behörighet på Åland kan ändras för vissa behörighetsområden med avvikelse från den grundlagsordning med lagtingets bifall som enligt 97 § i lagförslaget gäller för ändring av självstyrelselagen. Dels föreslås lagtinget självt kunna besluta att överta vissa behörighetsområden av riksdagen, dels kan vissa sådana områden överföras till Åland genom vanlig riksdagslag och med lagtingets samtycke. Förteckningen över riksdagens sådana behörighetsområden som lagtinget ensidigt föreslås kunna överta, är ny. Denna kan också ändras, men då ska beslutet fattas i den ordning som gäller vid ändring av självstyrelselagen.

Lagtingets lagstiftningsbehörighet kan ändras enbart genom ändring av självstyrelselagen. Detta framgår av lagförslagets 97 §.

Finlands, inklusive Ålands, medlemskap i Europeiska unionen påverkar i sig inte behörighetsfördelningen mellan Åland och riket, men får flera praktiska konsekvenser. Till den del lagtinget har lagstiftningsbehörighet är det Ålands lagting och självstyrelsemyndigheterna som svarar för genomförandet av unionsrätten på Åland. På alla de områden där lagstiftningsmakten hör till Europeiska unionen får behörighetsfördelningen mellan riksdag och lagting således betydelse för frågan om hur Åland medverkar i EU:s lagstiftningsprocess och hur EU:s lagstiftning genomförs nationellt.

27 §. Lagtingets lagstiftningsbehörighet. I 1991 års självstyrelselag finns en förteckning över "landskapets lagstiftningsbehörighet" (18 §) och en förteckning över "rikets lagstiftningsbehörighet" (27 §). Dessutom ingår det i lagen en paragraf om "överföring av lagstiftningsbehörigheten till landskapet" (29 §), där det räknas upp ytterligare sådana behörighetsområden som hör till riket och som helt eller delvis kan överföras till landskapet i vanlig lagstiftningsordning med lagtingets samtycke.

Lagstiftningstekniken i föreliggande förslag är i huvudsak densamma. Lagtingets och riksdagens nuvarande lagstiftningsbehörighet på Åland föreslås i sin helhet förtecknade i varsin paragraf (27 och 28 §). Paragraferna föreslås något moderniserade. Dessa paragrafer kan ändras

huvudsakligen genom iakttagande av grundlagsordning med lagtingets bifall. Lagförslaget innehåller dessutom å ena sidan separata bestämmelser som gör det möjligt för Åland att på vissa villkor besluta om övertagande av ny behörighet från riksdagen och å andra sidan bestämmelser om behörighet som kan överföras genom lag stiftad av riksdagen i enkel ordning och med lagtingets bifall (29 och 30 §). Liksom i nuläget utgår man vid bedömningen av behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen från en analys av båda de behörighetsförteckningar som ingår i självstyrelselagen jämte av det övertagande eller den överföring av ny behörighet till lagtinget som skett i enkel lagstiftningsordning.

Av paragrafens 1 mom. framgår den lagstiftningsbehörighet som tillkommer Ålands lagting. De angelägenheter i vilka riksdagen har lagstiftningsbehörighet också på Åland räknas upp i 28 §.

Lagtingets lagstiftningsbehörighet är exklusiv i de frågor som nämns i paragrafen. Detta innebär att de lagar som riksdagen antar på dessa rättsområden inte gäller på Åland. Samtidigt innebär behörigheten som huvudregel att lagtinget disponerar över hur det på Åland ska regleras de ämnen som räknas upp i paragrafen. Angående rikslagstiftningens giltighet på Åland inom riksdagens sådana behörighetsområden som genom 29 och 30 § i lagförslaget kan övertas ensidigt av lagtinget eller överföras till detta i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall, föreskrivs i 109 §.

Punkt 1. Lagtingets organisation och uppgifter, val av lagtingets ledamöter jämte rösträtt och valbarhet i sådana val samt Ålands regering och myndigheter och inrättningar som lyder under den. Den närmare regleringen av lagtingets organisation och uppgifter sker genom lagtingslag. Lagrummet motsvarar i sak 18 § 1 punkten i nuvarande självstyrelselag. Punkten föreslås kompletterad med ett uttryckligt omnämnande på paragrafnivå om lagtingets behörighet i fråga om rösträtt och valbarhet i val till lagtinget (se detaljmotiveringen till 7 §). I lagtingslag kan även föreskrivas om Ålands regering samt om de myndigheter och inrättningar som lyder under den. Detta stämmer överens med 75 § 2 mom. i grundlagen och 17 § i den gällande självstyrelselagen.

Punkt 2. Rådgivande folkomröstning i angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lagrummet är nytt. Högsta domstolen ansåg i ett utlåtande (OH 94/104) i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagen om en rådgivande folkomröstning angående frågan om Åland ska anslutas till Europeiska unionen, att rättsområdet för rådgivande folkomröstning är att hänföra till landskapets lagstiftningsbehörighet mot bakgrund av att landskapet har behörighet i fråga om lagtingets organisation och också i övrigt rätt att i stor utsträckning själv bestämma om handhavandet av landskapets angelägenheter.

Punkt 3. Lagtingets och självstyrelsemyndigheternas tjänstemän samt tjänstekollektivavtal för och disciplinär bestraffning av dem. Behörigheten att lagstifta om lagtingets och självstyrelsemyndigheternas tjänstemän tillkommer lagtinget liksom enligt 18 § 2 punkten i 1991 års självstyrelselag. Likaså hör lagstiftningen om tjänstekollektivavtal för nämnda anställda och disciplinär bestraffning av dem till lagtingets behörighetsområde enligt nämnda lagrum.

Punkt 4. Arbetspensionsskydd för lagtingets och självstyrelsemyndigheternas anställda och förtroendevalda samt för rektorer, lärare och timlärare vid grundskolorna på Åland. Bestämmelsen som motsvarar 18 § 2 a punkten i nuvarande lag infördes år 1996. Det föreslås att begreppet ”landskapsförvaltningen” i nuvarande lydelse frångås. Med arbetspensionsskydd för lagtingets och självstyrelsemyndigheternas förtroendevalda ska förstås medlemmarna av lagtinget och Ålands regering samt andra som utövar förtroendeuppdrag vid dessa myndigheter eller sådana som lyder under dem. Medlemmarna av lagtinget och Ålands regering erhåller pensionsförmåner med riksdagspensionerna som modell. De arvoden som på basis av arvoden i delegationer

och liknande betalas är pensionsgrundande och vid utbetalningen av dem dras en pensionsavgift.

Punkt 5. Ålands flagga och vapen och deras användning på Åland samt användningen av Ålands flagga på självstyrelsemyndigheternas fartyg och på sådana handelsfartyg och fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster som har hemort på Åland med beaktande av att statliga ämbetsverks och inrättnings samt enskildas rätt att använda rikets flagga inte får inskränkas. Bestämmelsen motsvarar 18 § 3 punkten i nuvarande lag. Lagtinget har lagstiftningsbehörighet i frågor som rör Ålands flagga och vapen. Med beaktande av grundsatserna i den föreslagna 35 punkten är det en åländsk angelägenhet att lagstifta också om andra eventuella symboler för självstyrelsen än de som nämns särskilt i 5 punkten. I en lagtingslag som reglerar användningen av Ålands flagga får dock inte tas in bestämmelser som begränsar rätten för statens ämbetsverk och inrättningar att använda riksflaggan på Åland. Inte heller enskildas rätt att använda riksflaggan på Åland får begränsas genom lagtingslag. Användningen av riksflaggan regleras genom den allmänna flagglagstiftningen, som enligt 28 § 1 mom. 3 punkten i förslaget är en riksangelägenhet.

Lagtinget har fortsättningsvis rätt att lagstifta om användningen av Ålands flagga som sjöfarts- och handelsflagga. I landskapslagen om Ålands flagga (41/1991) föreskrivs att landskapets flagga ska föras som handelsflagga på handelsfartyg som har i sjölagen (167/39) nämnd hemort på Åland. Enligt landskapslagen används landskapets flagga även på fartyg som drivs av landskapet samt på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster med hemort på Åland. Huruvida en sådan farkost har hemort på Åland ska beträffande registrerade fartyg bedömas på grundval av registreringsorten och beträffande andra farkoster främst med ledning av var farkosten huvudsakligen hålls och används. Lagtingets lagstiftningsbehörighet gäller inte den flagga som ska föras på statsfartyg.

Enligt 28 § 1 mom. 8 punkten har riksdagen lagstiftningsbehörighet i frågor som gäller förhållandet till utländska makter med vissa undantag som anges i 10 och 11 kap. Även lagstiftningen om handelssjöfart är fortsättningsvis en riksangelägenhet. Av detta följer att Ålands flagga som sjöfartsflagga i internationella sammanhang är att betrakta såsom en med Finlands flagga jämförbar flagga. Riksmyndigheterna ska underrätta övriga nationer om detta i enlighet med internationellt bruk. Om behörigheten i fråga om fartygsregister föreskrivs i 28 § 1 mom. 27 punkten med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §.

Punkt 6. Kommunindelning, kommunala val jämte rösträtt och valbarhet i sådana val, kommunernas förvaltning, kommunernas tjänsteinnehavare, tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda och disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare. Enligt 18 § 4 punkten i nuvarande i självstyrelselag har till landskapets behörighet i princip hänförts hela kommunallagstiftningen. Punkten föreslås kompletterad med ett uttryckligt omnämnande på paragrafnivå om lagtingets behörighet i fråga om rösträtt och valbarhet i kommunala val (se detaljmotiveringen till 6 §). Lagtinget har rätt att lagstifta om kommunindelning, kommunernas förvaltning, kommunala val med iakttagande av vad som föreskrivs i 67 § i nuvarande självstyrelselag och kommunernas tjänsteinnehavare. Lagtinget har också behörighet att lagstifta om tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda på Åland och om disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare. Kommunalbeskattningen hör till lagtingets behörighet med stöd av 9 punkten. I 6 § i lagförslaget ingår en särbestämmelse om den kommunala självstyrelsen på Åland.

Punkt 7. Offentligheten för lagtingets, självstyrelsemyndigheternas och kommunernas på Åland handlingar samt förvaltningsförfarande, hantering av personuppgifter och upphandling inom

lagtingets lagstiftningsbehörighet. De i punkten nämnda behörighetsområdena har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar med stöd dels av 1951 års självstyrelse, dels nuvarande lag härlett ur landskapets lagstiftningsbehörighet i fråga om lagtinget och självstyrelsemyndigheterna samt de kommunala myndigheterna på Åland. Det är att beakta att offentlig upphandling inom europarätten hänförs till konkurrensrätten, vilket rättsområde till övriga delar hänför sig till riksdagens behörighet på Åland enligt 28 § 1 mom. 29 punkten.

Punkt 8. Jämställdhet och jämlikhet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Behörighetsområdet omnämns första gången i självstyrelselagen. Jämställdheten mellan könen är ett behörighetsområde som vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar år 1986 ansågs höra till lagtingets behörighet på områden som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, t.ex. inom självstyrelseförvaltningen och kommunernas förvaltning, i utbildningen och inom vissa näringar. Jämlikhet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet är likaså ett behörighetsområde som härlett ur landskapets nuvarande behörigheter enligt 1991 års självstyrelselag.

Punkt 9. Åland tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, Åland tillkommande närings- och nöjesskatter, grunderna för avgifter till lagtinget och självstyrelsemyndigheterna och kommunerna tillkommande skatter. Det framgår av de allmänna motiveringarna till 9 kap., som gäller Ålands ekonomi, att förslaget inte medför någon ändring i förhållande till nuvarande självstyrelselag i fråga om beskattningsrätten för lagtinget. Lagtinget har rätt att lagstifta om tilläggsskatt på inkomst och om tillfällig extra inkomstskatt utöver de inkomstskatter som uppbärs med stöd av rikslagstiftningen. Likaså kan lagtinget stifta lagar om närings- och nöjesskatter. Till denna del föreslås det att den nuvarande terminologin i självstyrelselagen kvarstår trots de ändringar som har skett och kan komma att ske i rikslagstiftningen.

Enligt förslaget har lagtinget rätt att lagstifta om kommunalbeskattningen på Åland såsom hittills. Lagtinget har också lagstiftningsbehörighet beträffande grunderna för avgifter till lagtinget och självstyrelsemyndigheterna, dvs. avgifter för lagtingets, Ålands regerings och dem underlydande myndigheters tjänsteförättningar och expeditioner samt för anlåtande av självstyrelsens inrättningar. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 18 § 5 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Punkt 10. Allmän ordning och säkerhet med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 17—20 punkten samt brand- och räddningsväsendet. Punkten om allmän ordning och säkerhet avser att direkt motsvara 18 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag. Förvaltningsuppgifterna på området ankommer på Ålands polismyndighet medan Ålands regering utövar tillsynen av polismyndigheten. Exempelvis utlänningslagstiftning, pass samt förundersökning och tvångsmedel hör enligt 28 § 1 mom. 5, 6 och 12 punkten liksom hittills till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Skötseln av uppgifter på nämnda rättsområden i anslutning till Ålands polismyndighets verksamhet har genom en överenskommelseförordning överförts från rikets myndigheter till Ålands myndigheter. Avsikten är att fortsättningsvis upprätthålla systemet med en överenskommelseförordning för sådana polisiära uppgifter av rikslagstiftningsnatur.

Från behörigheten enligt 10 punkten har i 28 § 1 mom. 17—20 punkten undantagits frågor som gäller landets försvar samt försvarstillstånd, undantagsförhållanden och gränsbevakningen med beaktande av 19 § i denna lag om fullgörande av värnplikt, sjöräddning samt vapen, ammunition och explosiva ämnen. Till lagtingets behörighet under 10 punkten och 30 punkten om näringsverksamhet ingår fortsättningsvis rätten att lagstifta om eldfarliga oljor samt om explosiva ämnen, i den mån den nationella säkerheten inte berörs.

Lagstiftningen om brand- och räddningsväsendet hör enligt 18 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag till lagtingets behörighet. Det föreslås att brand- och räddningsväsendet fortsättningsvis ska framgå av samma punkt som den allmänna ordningen och säkerheten.

Punkt 11. Lotterier. Behörighetsområdet omnämns, som en del av uppdateringen och moderniseringen av behörighetskatalogerna, för första gången i självstyrelselagen. Lotterier har i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar härletts under 1951 års självstyrelselag ur den dåvarande punkten för allmän ordning och säkerhet att höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lotterier är ett överbegrepp, som kan verkställas på flera olika sätt. Penningspel är en form av lotterier. Andra former är t.ex. varulotterier. På Åland finns bestämmelser om lotterier, inkl. penningspelsverksamhet, i landskapslagen om lotterier (Ålands författningssamling 1966: 10). Enligt 1 § 2 mom. 3 punkten i landskapets lotterilag avses med penningspelsverksamhet anordnande av sådana lotterier där spelaren kan vinna pengar och de lotterier som nämns som penningspel.

Punkt 12. Byggnads- och planväsendet, grannelagsförhållanden och bostadsproduktion. Bestämmelsen motsvarar 18 § 7 punkten i nuvarande självstyrelselag. Behörighetsområdet för byggnads- och planväsendet har hört till lagtingets behörighet även i föregående självstyrelselagar. Lagstiftningen om grannelagsförhållanden överfördes till landskapets behörighet när den nuvarande självstyrelselagen stiftades. Området bostadsproduktion infördes också i 1991 års självstyrelselag, efter att det vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Punkt 13. Inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, med undantag av vad som föreskrivs i 100 §. Bestämmelsen motsvarar 18 § 8 punkten i gällande lag. Det är primärt lagtingets angelägenhet att tvångsinlösa fast egendom då allmänna behov kräver det. Förslaget sammanhänger med 100 §, enligt vilken rikets behov av mark för egentlig statsförvaltning på Åland i första hand ska tillgodoses genom självstyrelsens försorg. I den sistnämnda paragrafen ingår likväl en möjlighet för staten att själv inlösa behövlig mark, om behovet inte tillgodoses enligt huvudregeln. Aktualiseras ett sådant inlösenförfarande, tillämpas rikslagstiftning.

Punkt 14. Hyra och hyresreglering samt lega av jord. Bestämmelsen motsvarar 18 § 9 punkten i gällande lag. Områdena hyra och hyresreglering överfördes till lagtinget genom 1991 års självstyrelselag. Med hyra avses hyra av byggnad eller en del därav. Hyra av lös egendom ska enligt 28 § 1 mom. 33 punkten som hittills höra till rikets lagstiftningsområde. Begreppet lega av jord innefattar även tomtlegorätt. Sistnämnda behörighetsområden har under flera självstyrelselagar hört till lagtingets behörighet.

Punkt 15. Natur- och miljövård, friluftsliv samt vattenrätt. Bestämmelsen motsvarar 18 § 10 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Vattenrätten hör till lagtingets behörighet med undantag för sådana bestämmelser som hör till rättskipningen och som enligt 28 § 1 mom. 10 punkten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Lagstiftningen om handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten ska likaså enligt 28 § 1 mom. 41 punkten höra till rikets lagstiftningsområde. Inrättandet av nya farleder för handelssjöfarten på Åland förutsätter enligt 48 § 8 punkten att överenskommelse nås med Ålands regering.

Punkt 16. Fornminnen samt skydd av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och föremål på Åland. Bestämmelsen motsvarar 18 § 11 punkten i nuvarande självstyrelselag. Skyddet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och föremål på Åland avser behörighet att lagstifta om förbud mot utförsel av sådana föremål till utlandet och mot att föra dem till riket.

Punkt 17. Hälso- och sjukvård, med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 42—46 punkten samt eldbegängelse. Bestämmelsen motsvarar 18 § 12 punkten i nuvarande självstyrelselag. Förslaget utgår från att lagstiftningsbehörigheten i fråga om hälso- och sjukvården ankommer på lagtinget. Detta motsvarar principen i nuvarande självstyrelselag. I likhet med nuläget föreslås det att vissa områden förbehålls riket. Dessa områden har uppräknats i 28 § 1 mom. 42—46 punkten. Området för eldbegängelse överfördes till landskapets behörighet genom 1991 års självstyrelselag. Det gäller tillstånd för eldbegängelse och för inrättande av krematorium jämte därtill anslutna frågor.

Punkt 18. Tobaksprodukter. Punkten intas i lagen för första gången. Lagtingets lagstiftningsbehörighet för tobaksprodukter härleddes under 1951 års självstyrelselag ur dåvarande punkt för lagtingets behörighet för hälso- och sjukvården på Åland.

Punkt 19. Kemikalier med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 46 punkten samt livsmedels-säkerhet och konsumentssäkerhet. Punkten intas i lagen med ett uttryckligt omnämnande för första gången. Lagtingets lagstiftningsbehörighet för de behörighetsområden som uppräknas i punkten härleddes vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar under 1951 års självstyrelselag ur dåvarande punkter för landskapets behörighet för hälso- och sjukvården och vissa näringar. Till kemicalieområdet hör även ”framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål”, vilket behörighetsområde enligt 27 § 30 punkten i nuvarande lag hör till rikets behörighet. Behörighetsområdet föreslås omformulerat enligt 28 § 1 mom. 46 punkten i lagförslaget och ingår fortsättningsvis i riksdagens behörighet.

Punkt 20. Socialvård. Bestämmelsen motsvarar 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag. Begreppet socialvård enligt självstyrelselagen innefattar fortsättningsvis förutom den egentliga socialvården även bl.a. barnskydd och barndagvård, specialomsorger om utvecklingsstörda, missbrukarvård, nykterhetsarbete, moderskapsunderstöd, barnbidrag, stöd för vård av barn i hemmet, service samt bidrag och stöd på grund av funktionshinder. Även socialvård i privat regi har ansetts höra till landskapets nuvarande behörighet.

Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har det härletts att det grundläggande utkomststödet ingår i landskapets behörighetsområde för socialvården. I rikets lagstiftning ingår det grundläggande utkomststödet däremot i området för socialförsäkringen.

Socialförsäkringslagstiftningen ska som hittills enligt 28 § 1 mom. 35 punkten i lagförslaget höra till riksdagens behörighet på Åland.

Punkt 21. Tillstånd till servering av alkoholhaltiga ämnen. Bestämmelsen ingår för närvarande i 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag om tillstånd för servering av alkoholhaltiga drycker. Språket i lagrummet föreslås moderniserat. Alkoholagstiftningen hör i övrigt enligt lagförslagens 28 § 1 mom. 42 punkten till riksdagens behörighet.

Punkt 22. Undervisning, läroavtal, kultur, idrott och ungdomsarbete, arkivväsendet med undantag för statliga myndigheters arkiv som anges i 28 § 1 mom. 2 punkten och kyrkans arkivalier som anges i 28 § 1 mom. 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 48 § 14—16 punkten samt biblioteks- och museiväsendet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 14 punkten i nuvarande självstyrelselag. Undervisningsväsendet inklusive läroplikten hör till lagtingets behörighetsområde med den begränsningen att det enligt 27 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag om rikets behörighet för statsmyndigheternas organisation och verksamhet har ansetts höra att reglera frågor som gäller de fordringar som utbildning på Åland ska uppfylla för att ge allmän behörighet för högskolestudier i riket samt för den kunskap och skicklighet som fordras för att vinna kompetens som godkänns av staten. I 93 § i lagförslaget ingår en bestämmelse om

rätt till inträde i statens eller av staten understödda läroinrättningar för den som har avlagt examen på Åland.

Till lagtingets behörighetsområde hänförs fortsättningsvis enligt denna punkt även lagstiftningen om allmänna kulturella frågor, idrott och ungdomsarbete. Utan särskilt omnämnande omfattar denna punkt även yrkesvägledning som enligt 1951 års självstyrelselag ansetts höra till lagtingets behörighet.

Bestämmelsen om lagtingets lagstiftningsbehörighet för arkivväsendet anses också omfatta frågor som gäller byggande av arkiv och tidsfrister som ska iakttas vid arkivering. Det föreslås att statens och kyrkans arkivalier på Åland fortsättningsvis är undantagna från lagtingets lagstiftningsbehörighet och att detta i sin helhet framgår av punktens rubrik. Dessa arkivalier hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 28 § 1 mom. 2 och 23 punkten. I 48 § i lagförslaget ingår bestämmelser om förvaltningsuppgifter i anslutning till arkivväsendet på Åland, som sköts av självstyrelsemyndigheterna.

Punkt 23. Utveckling av jordbruket och landsbygden och de ersättnings- och stödsystem som anknyter till det, samt skogsbruk, samfällda skogar, produktion av genetiskt modifierade växter och infrastruktur för geografisk information. Bestämmelsen har sitt ursprung i 18 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag om landskapets behörighet för jord- och skogsbruket. Lydelsen för lagtingets behörighet på området för jordbruket har emellertid uppdaterats att motsvara den tolkningspraxis som utvecklats i fråga om lagtingets befogenheter i förhållande till riksdagens på området för EU:s jordbrukspolitik, för vilket unionen har exklusiv kompetens. Den styrning av lantbruksproduktionen som avses i nuvarande lagrum för landskapets behörighet förekommer inte längre till följd av EU-medlemskapet. Vad gäller det lagstiftningsområde som beskrivits med termen ”priset på lantbruks- och fiskeriprodukter” under rikets behörighet enligt 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag, har situationen sedan stiftandet av självstyrelselagen förändrats i grunden: Lantbruksinkomstlagstiftningen har upphävts, några lantbruksinkomstförhandlingar förs inte längre och inte heller fastställs några riktpriiser för produkterna. Riksdagens lagstiftningsbehörighet på jordbruksområdet föreslås framgå av 28 § 1 mom. 38 punkten.

Högsta domstolen ansåg i ett avgörande (H2016/171) av en behörighetstvist beträffande en utslutande nationell stödåtgärd i form av statsborgen till lantbruksföretagare som riksdagen lagstiftat om och som notifierats till Europeiska unionens kommission, att den statliga stödordningen inte gäller på Åland. Högsta domstolen konstaterade att bestämmelsen i 27 § 15 punkten i 1991 års självstyrelselag utgör ett undantag från bestämmelserna i 18 § 15 och 22 punkten i lagen. Huvudregeln enligt nuvarande självstyrelselag är enligt högsta domstolen att jordbruket och styrningen av lantbruksproduktionen samt näringsverksamheten hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Enligt högsta domstolen var stödordningen inte att hänföra till rikets behörighet, då den eventuella betydelse borgensarrangemanget har på inkomst från lantbruk är indirekt.

Under tillämpningen av nuvarande självstyrelselag har Ålandsdelegationen i ett utlåtande ansett att samfällda skogar hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Produktionen av genetiskt modifierade växter och infrastruktur för geografisk information har i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar bedömts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Dessa behörighetsområden föreslås därför omnämnas i lagrummet.

Punkt 24. Jakt och fiske, registrering av fiskerifartyg samt styrning av fiskerinäringen. Bestämmelsen motsvarar 18 § 16 punkten i nuvarande självstyrelselag. Fisket hör i sin helhet till europeiska unionens exklusiva kompetens. I lagförslaget 28 § 1 mom. 38 punkten om riksdagens behörighet på jordbruksområdet föreslås samtidigt ”priset för fiskeriprodukter” utgå ur rikets

behörighet sådan denna föreskrivs i 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag. Sistnämnda prisfråga hänför sig därmed till lagtingets behörighet när lagen träder i kraft. Det är dock numera marknaden som sätter priserna på fiskeriprodukter och de regleras inte inom Europeiska unionen. Vissa områden inom fiskeripolitiken kan höra till riksdagens behörighet genom annan reglering t.ex. inom konsumentskydd och utrikeshandel. Det område som idag har en referens till priser är den lagringsmekanism med eventuella stöd som möjliggörs genom den gemensamma marknadsordningen för fiskeri- och vattenbruksprodukter. *Punkt 25. Djurskydd och veterinärväsendet med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 39 punkten.* Bestämmelsen motsvarar 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag. Till veterinärväsendet hänförs även lagstiftningen om slakt och köttbesiktning. De områden som nämns i 28 § 39 punkten förslås förbehållna riksdagens behörighet med beaktande av 30 §.

Punkt 26. Tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattens produktionsförmåga samt skyldighet att i sådant syfte mot full ersättning i någon annans besittning för viss tid upplåta jordbruksmark och fiskevatten som är utnyttjade eller endast delvis utnyttjade. Bestämmelsen motsvarar 18 § 18 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Punkt 27. Rätt att leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter. Den i punkten avsedda delen av gruvlagstiftningen överfördes till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom nuvarande självstyrelselag på grund av att lagtinget har behörighet för miljön och vissa näringar. I lagtingslag föreskrivs således om vem som har rätt att efterleta, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter samt om på vilka områden sådan verksamhet får bedrivas. Den övriga gruvlagstiftningen hör enligt 28 § 1 mom. 50 punkten till riksdagens behörighet med beaktande av vad som föreskrivs i 29§. Termerna stämmer överens med den tidigare gruvlagen (503/1965). ”Leta efter, utforska och utnyttja” beskriver den faktiska verksamheten enligt gruvlagen (621/2011).

Punkt 28. Postväsendet samt utövandet av televisions- och radioverksamhet på Åland med de begränsningar som följer av 28 § 1 mom. 40 punkten. Bestämmelsen motsvarar 18 § 20 punkten i nuvarande självstyrelselag. Till lagtingets behörighet hör att föreskriva om ett eget postväsende med egen postförvaltning och utgivningsrätt av åländska frimärken. Bestämmelsen avser de lokala postfunktionerna på Åland. Det följer av 28 § 1 mom. 8 punkten att frågor som gäller posttrafiken mellan Finland och främmande stat och andra internationella frågor enligt huvudregeln sköts av statliga myndigheter.

Lagstiftningen som gäller radio- och televisionsverksamhet på Åland hör enligt nuvarande självstyrelselag till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Paragrafens nya formulering beaktar televisions- och radioverksamhet som stöds med både kommersiella och offentliga medel. Lagtingets lagstiftningsbehörighet omfattar även de audiovisuella innehållstjänster som hör till tillämpningsområdet för Europeiska unionens reviderade AVMS-direktiv (televisions- och beställningsprogramtjänster och även plattformtjänster för videodelning).

Televerksamhet hör enligt lagförslagets 28 § 1 mom. 40 punkten till riksdagens lagstiftningsbehörighet med beaktande av vad som föreskrivs i 27 § 21 mom. 28 punkten samt 29 och 48 §. Frågor som gäller frekvenser samt sändareffekter och andra frågor som regleras internationellt föreslås fortsättningsvis falla under behörigheten för statliga myndigheter med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §. Regleringen ska fungera så, att när internationella avtal har slutits om frekvenser ska riksmyndigheterna anvisa Åland behövliga frekvenser för sändningar inom Ålands gränser för vidare intern fördelning lokalt. Detta beaktas i 48 § 4 punkten i lagförslaget. Genom förordning av statsrådet fastställs med stöd av 95 § i lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation (917/2014) en frekvensplan bland annat för frekvensområden för koncessionspliktig tele- samt televisions- och radioverksamhet. Bestämmelser om övrig användning av fre-

kvenser finns i Transport- och kommunikationsverkets radiofrekvensföreskrift. I statsrådets förordning (1244/2014) finns bestämmelser om hur många kanalknippen och mobiltelenät på Åland som ska användas för televisionsverksamhet och vilka frekvensområden som ska användas för televisions-, radio-, och mobilteleverksamhet. Avsikten med förordningen är att säkerställa att frekvenserna används på ett effektivt och ändamålsenligt sätt och att användare av radioanläggningar för sina syften har frekvenser som är så lämpliga som möjligt och tillräckligt störningsfria. Utifrån frekvensplanen beviljar statsrådet nätkoncessioner och på basis av nätkoncessionerna beviljar Transport- och kommunikationsverket radiotillstånd. Radiotillstånden innehåller krav av teknisk natur, såsom frekvensband och största tillåtna strålningseffekt för radiosändare, med beaktande av bland annat bestämmelserna i ITU:s radioreglemente som förpliktar Finland och de avtal om användning av frekvenser i gränsområdet mellan länder som ingåtts med grannländerna. Transport- och kommunikationsverket avtalar med grannländerna om användningen av frekvenser i gränsområdet mellan länder och övervakar att radiofrekvenserna kan användas störningsfritt.

Punkt 29. Vägar och kanaler, vägtrafik, spårbunden trafik och båttrafik samt farleder för den lokala sjötrafiken. Bestämmelsen motsvarar 18 § 21 punkten i 1991 års självstyrelselag. Med vägar avses både allmänna och enskilda vägar. Farleder för handelssjöfarten hör fortsättningsvis till riksdagens behörighet enligt lagförslaget 28 § 1 mom. 41 punkten i lagförslaget.

Punkt 30. Näringsverksamhet med beaktande av vad som anges i 18 § samt i 28 § i fråga om näringsrättsliga och näringsrätten närliggande angelägenheter, dock så att även lagtinget har behörighet att vidta åtgärder för att främja sådan näringsverksamhet som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Huvudregeln enligt denna punkt är att behörigheten att reglera olika näringar på Åland tillkommer lagtinget. Punkten motsvarar 18 § 22 punkten i 1991 års lag och avsikten är inte att åstadkomma någon förändring. Sålunda avses i begreppet näringsverksamhet liksom enligt den gällande lagen ingå rätten att ekonomiskt stödja näringsverksamhet liksom rätten att, inom ramarna för näringsfriheten, införa krav på tillstånd eller anmälan för att få bedriva en viss näring och uppställa andra krav och villkor för näringen. Ett sådant krav på tillstånd eller anmälan gäller då också personer med hembygdsrätt och för dem som saknar hembygdsrätt gäller kravet utöver ett näringsrättstillstånd som beviljats enligt bestämmelser som tillkommit med stöd av den föreslagna lagens 18 §.

I lagtingets rätt att lagstifta om näringsverksamhet ska också liksom tidigare ingå rätten att införa bestämmelser om krav på varor och tjänster som tas fram inom näringsverksamheten, till den del det inte är fråga om varor och tjänster som faller under någon annan punkt. Krav på varor och tjänster som ska hållas till salu kan intas i en lagstiftning där den aktuella näringen reglementeras. Andra alternativ är också möjliga, t.ex. kan de tas in i en separat lagstiftning utan att någon viss näring görs anmälnings- eller tillståndspliktig. Den åländska allmänna produkt-säkerhetslagstiftningen, som numera benämns konsumentssäkerhetslagstiftning (Ålands författningssamling 1988:8) är ett exempel på en sådan lagstiftning.

Från huvudregeln som säger att behörigheten att reglera näringsverksamhet tillkommer lagtinget anges i punkten ett undantag. Detta undantag gäller för de näringar som anges i 28 § bland de rättsområden som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Dessa anges i 28 § på olika sätt, vissa anges direkt som näringar medan andra anges indirekt. Som exempel på en näringsform som anges direkt kan nämnas televerksamhet (28 § 1 mom. 40 punkten) och som exempel på en näring som framkommer indirekt kan nämnas handel med skjutvapen (28 § 1 mom. 20 punkten). Däremellan finns bank- och kreditväsendet (28 § 1 mom. 30 punkten).

Det undantag från undantaget som följer av uttrycket ”dock så att även lagtinget har behörighet att vidta åtgärder för att främja sådan näringsverksamhet som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet” medför att inte bara vederbörande statsmyndighet får främja en sådan näring utan också en självstyrelsemyndighet kan ges en sådan rätt. Om självstyrelsemyndigheterna överväger att främja en näring som faller under riksdagens lagstiftningsbehörighet ska det dock inte inverka på statens normala skyldighet till likabehandling. Självstyrelsemyndigheternas främjande av sådana näringar som hör till rikets behörighet, är likaså möjligt endast inom ramen för de internationella förpliktelser som binder Finland.

I fråga om rikets möjligheter att stöda näringsverksamhet på Åland, inom områden som hör till landskapets behörighet har Ålandsdelegationen (D 10 00 05 1) som svar på justitieministeriets skrivelse anfört att det trots avsaknaden av lagstöd inte finns hinder för riket att stödja företag som är verksamma på Åland. Intagandet av bestämmelser i rikslagstiftningen om beviljandet av stöd i landskapet Åland påverkar inte självstyrelselagens behörighetsfördelning. ÅD ansåg vidare att det med beaktande speciellt av självstyrelselagens 18 § 22 p. är viktigt att statsmakten samråder med eller åtminstone håller landskapsregeringen underrättad om statliga stöd som beviljas åländska företag, eftersom vissa statliga stöd kan vara förenade med villkor eller på annat sätt innefatta en styrning av en näringsverksamhet.

Punkt 31. Främjande av sysselsättningen. Bestämmelsen motsvarar 18 § 23 punkten i nuvarande självstyrelselag. Till området för främjande av sysselsättningen hör även arbetsförmedling. Arbetsrätten som helhet med undantag för läroavtal hör med beaktande av 30 § till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Punkt 32. Statistik om förhållandena på Åland. Bestämmelsen motsvarar 18 § 24 punkten i nuvarande självstyrelselag. Lagtinget har lagstiftningsbehörighet i fråga om insamling av uppgifter för officiell statistik om förhållandena på Åland och att föreskriva om sanktioner ifall uppgifter inte lämnas. Riksdagens behörighet omfattar enligt 28 § 47 punkten statistik för statens behov. Enligt 46 § i lagförslaget ska Ålands och statens myndigheter bland annat, på det sätt som anges i överenskommelseförordning, samarbeta med varandra när de inhämtar statistiska uppgifter och ge varandra tillgång till de statistiska uppgifter de har.

Punkt 33. Beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 25 punkten i nuvarande självstyrelselag. Lagtinget kan således förskriva om beläggande med allmänna och särskilda straff samt om straffets storlek i fråga om angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Punkt 34. Med straff jämförbara förvaltningsrättsliga sanktioner, utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 26 punkten i nuvarande lag, dock så att dess lydelse har utökats med straff jämförbara förvaltningsrättsliga sanktioner, vilka vid kontrollen av landskapslagar bl.a. i fråga om oljeutsläppsavgift samt inom ramen för fiskeriövervakning enligt EU-bestämmelser har ansetts höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Med tvångsmedel enligt punkten avses andra förvaltningsrättsliga tvångsmedel än sådana som hänförs till förundersökning p.g.a. brott och som gäller bland annat gripande och häktning, reseförbud, kvarstad, beslag, genomsökning, såsom husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, samt televlyssning, teleövervakning, avlyssning, täckoperationer och dylikt. Administrativa ingrepp i den personliga friheten och integriteten hör likaså till riksdagens behörighet enligt 28 § 1 mom.13 punkten.

Punkt 35. Standarder inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Den föreslagna punkten om nämnda standarder är ny och den utgör ett undantag från 28 § 1 mom. 51 punkten i fråga om att standardisering hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Behörigheten att avgöra vilka standarder som en viss produkt, konstruktion eller verksamhet ska uppfylla blir därigenom en del av behörigheten att lagstifta om produkten, konstruktionen eller verksamheten. Krav på vilka standarder som ska uppfyllas kommer således i framtiden att vara beroende av i vilket sammanhang kravet ställs. När det handlar om en produkt, konstruktion eller verksamhet som faller under riksdagens behörighet, t.ex. skjutvapen, är det riksdagen som bestämmer vilka standarder som ska uppfyllas, medan det när det handlar om produkter, konstruktioner och verksamheter som faller under lagtingets behörighet, t.ex. byggnader och elprodukter, är lagtinget som avgör om byggnaden eller elprodukten ska uppfylla några standarder och så fall vilka. Den förändring som här görs i förhållande till den nuvarande självstyrelselagen är följdriktig med tanke på att alternativet i det enskilda fallet till att hänvisa till att en viss harmoniserad standard ska uppfyllas, är att i stället inta uttryckliga bestämmelser där motsvarande krav och villkor ställs.

Högsta domstolen har i ett utlåtande från år 1996 (OH 96/54) ansett att i begreppet standardisering ingår också CE-märkningen, dvs. den märkning som görs för att visa förenlighet med unionslagstiftningen. I och med lagförslaget blir också CE-märkningen så som ingående i standarder, ett område som är delat mellan riksdagen och lagtinget.

Punkt 36. Övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska hänföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen motsvarar 18 § 27 punkten i nuvarande självstyrelselag. Det har utformats på samma sätt som i lagförslagets 28 § 1 mom. 51 punkten. Sådana behörighetsområden som inte särskilt nämns i 27 eller 28 § ska i behörighetshänseende bedömas utgående från de grundsatser som har följts i lagen som helhet.

Grundlagens 2 kap. om de grundläggande fri- och rättigheterna innehåller flera bestämmelser enligt vilka närmare bestämmelser utfärdas genom lag. I de fall lagstiftningsbehörigheten på något område hör till lagtinget kan riksdagen på grund av självstyrelselagens behörighetsfördelning mellan Åland och riket, inte utfärda sådana närmare bestämmelser som enligt grundlagen förutsätts även för Åland, utan dessa ska utfärdas genom lagtingslag.

Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. På motsvarande sätt ankommer det på Ålands lagting och självstyrelsemyndigheterna att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses i sådana angelägenheter som enligt självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller självstyrelsemyndigheternas förvaltningsbehörighet. Denna arbetsfördelning mellan rikets och Ålands myndigheter följer av att de grundläggande fri- och rättigheterna enligt grundlagen är i kraft också på Åland med stöd av självstyrelselagens bestämmelser om behörighetsfördelningen (se 28 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget).

När lagtinget stiftar lagar som innebär tillgodoseende av de grundläggande rättigheterna, får lagtinget inte begränsa dem eller göra avvikelser från dem. Detta skulle innebära en behörighetsöverskridning. I sammanhanget måste ändå beaktas att såväl de faktiska förhållandena som lagstiftningens innehåll och systematik kan vara avvikande på Åland. Det kan därför i det enskilda fallet bli aktuellt att ett ställningstagande av grundlagsutskottet inte är direkt tillämpligt som sådant utan att det måste anpassas till de lokala förhållandena och den lokala lagstiftningen. Det kan även uppstå situationer på Åland beträffande vilka det inte ännu finns någon utlåtandepraxis av grundlagsutskottet.

Lagtingslagarnas förenlighet med grundlagen kontrolleras i samband med lagstiftningskontrollen enligt 33 och 34 § i lagförslaget och i det enskilda fallet kan den bli föremål för prövning enligt 106 § i grundlagen. I 99 § i lagförslaget föreslås det att en motsvarande bestämmelse som 106 § i grundlagen fogas till lagförslaget.

I självstyrelselagstiftningen har ända sedan självstyrelsens tillkomst funnits bestämmelser med avvikelser från de grundläggande rättigheterna angående språk, rätten att äga och besitta fast egendom samt rätten att idka näring. Dessa bestämmelser kan ändras och avvikelser från dem kan göras endast i den ordning som gäller ändring av självstyrelselagen.

Också när det gäller t.ex. den kommunala självstyrelsen enligt grundlagens 121 § är det tänkbart att bedömningen av rättighetens innehåll, dvs. den kommunala självstyrelsens omfattning, måste göras annorlunda på Åland, eftersom förvaltningsstrukturen är uppbyggd så att vissa av de uppgifter som i riket sköts av kommunerna handhas av Ålands regering med underlydande myndigheter.

Paragrafens 2 mom. gäller möjligheten att i en lagtingslag ta in bestämmelser av rikslagstiftningsnatur som i sak överensstämmer med motsvarande bestämmelser i riksdagslag. Bestämelsen motsvarar 19 § 3 mom. i 1991 års självstyrelselag. Denna möjlighet att stifta lagtingslagar av s.k. "blandad natur" ska kunna tillämpas när detta behövs för att åstadkomma enhetlig och överskådlig lagtingslagstiftning. Själva behörighetsfördelningen mellan riksdag och lagting påverkas inte av detta.

En bestämmelse av rikslagstiftningsnatur som tas in i en lagtingslag måste i sak överensstämma med bestämmelsen i riksdagslagen. Om lagtingslagens bestämmelse avviker från riksdagslagen, har lagtinget överskridit sin lagstiftningsbehörighet. En avvikelse i ordval som inte innebär avvikelse i sak innebär dock inte en behörighetsöverskridning.

Att bestämmelser av rikslagstiftningsnatur tas in i en lagtingslag medför att Ålands regering noga bör följa hur rikslagstiftningen eventuellt förändras, så att föråldrade bestämmelser inte kvarstår i lagtingslagen.

En motsvarande rätt att ta in riksbestämmelser i förordningar som Ålands regering utfärdar finns i lagförslagets 37 § 2 mom.

28 §. Riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Paragrafen innehåller en förteckning över de angelägenheter som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet även på Åland. Riksdagslagar, förordningar av presidenten eller statsrådet och andra riksförfattningar och myndighetsföreskrifter inom dessa områden ska således gälla också på Åland. Förteckningen innehåller liksom i nuläget dels sådana angelägenheter som rör eller som uttryckligen ansluter sig till statens suveränitet, grunderna för statskicket, den nationella säkerheten, riksdagsval och riksdagens organisation, arbetsformer och verksamhet, statsmyndigheternas organisation och verksamhet samt Finlands flagga och vapen, dels så uttömmande som möjligt i sin helhet även övriga behörighetsområden för riksdagen som också omfattar Åland.

Bestämmelserna om fördelningen av lagstiftningsbehörighet föreslås i högre grad än i nuläget underlätta framtida ändringar av arbetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget. Enligt lagförslaget ska en utökning av lagtingets lagstiftningsbehörighet på vissa behörighetsområden kunna ske förenklat i förhållande till den grundlagsordning med lagtingets bifall som allmänt gäller för ändring av självstyrelselagen. Den framtida utökningen av lagtingets lagstiftningsbehörighet, vilken samtidigt innebär även minskning av riksdagens befogenheter på Åland enligt denna paragraf, är beroende av hur Ålands lagting under kommande årtionden väljer att agera

och i förekommande fall i samspel med riksdagen. Behovet av och intresset på Åland att utöka den nuvarande behörigheten för självstyrelsen kommer således att prövas vid allmänna val till lagtinget. För närvarande finns det inte uppgifter om prioriteringarna för kommande lagting.

En utökning av lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet föreslås fortsättningsvis och i huvudsak ske i grundlagsordning och med ett beslut av lagtinget som har fattats med kvalificerad majoritet, dvs. i den ordning som anges i lagförslaget 97 § och som allmänt gäller ändring av självstyrelselagen. Med avvikelse från vad som bestäms om ändring av självstyrelselagen, föreslås att riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland i vissa fall kan ändras med avvikelse från grundlagsordningen i enlighet med de förenklade förfaranden som anges i 29 och 30 §. Av de förenklade förfarandena är det som anges i 29 § nytt. Förfarandet involverar lagtinget som lagstiftare för övertagandet av ny behörighet för självstyrelsen.

De angelägenheter som vid lagens ikraftträdande fortsättningsvis hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland är följande:

Punkt 1. Stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag, dock så att en ändring av grundlagen som skulle innebära att lagtingets lagstiftningsbehörighet begränsas, inte behöver iakttas vid stiftandet av en lagtingslag. Den här punkten motsvarar 27 § 1 punkten i 1991 års självstyrelselag med ett tillägg som är avsett att vara tillämpligt i samband med att lagtingslagar stiftas och genomgår lagstiftningskontroll och i förhållande till ändringar av grundlagen som skett efter att denna självstyrelselag trätt i kraft. Genom förslaget blir det vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagar i högre grad möjligt att dra en gräns mellan lagtingets och riksdagens behörighetsområden enligt självstyrelselagen i linje med vad som är syftet med självstyrelsen. En lagtingslags förhållande till grundlagen bedöms inledningsvis i samband med beredningen av lagen och de överväganden som lagstiftaren gör bör tydligt framgå i förarbetena till lagtingslagen.

De lagar som innefattar grundläggande bestämmelser för Ålands självstyrelse, dvs. Ålands självstyrelselag och jordförvärvslagen för Åland (3/1975), kan ändras och upphävas och avvikelse från dem kan göras endast i grundlagsordning och med beslut av lagtinget fattat med kvalificerad majoritet, på det sätt som anges i dessa lagar.

Frågan om hur lagstiftaren vid en framtida ändring av grundlag beaktar att grundlagsändringen, inte utan ändring av självstyrelselagen, inverkar på den rätt till egen lagstiftning och självstyrelse som Åland har vid den tidpunkt som grundlagsändringen är avsedd att träda i kraft, beror på hur uppenbart det är att grundlagsändringen är ämnad att inskränka lagtingets lagstiftningsbehörighet. Där uttryckliga bestämmelser om lagtingets behörighet i en fråga saknas i självstyrelselagen, bygger behörigheten på tolkning av självstyrelselagen i huvudsak i anslutning till lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. Utgångspunkten är att en ändring av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och självstyrelsen enbart kan ske genom en ändring av självstyrelselagen. Det innebär att ändringar i grundlagen som företas utan lagtingets medverkan inte, med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, kan få den effekten att lagtingets lagstiftningsbehörighet påverkas eller att andra avvikelser från självstyrelselagen blir gällande. Om lagstiftarens avsikt är att skapa nya ramar för lagstiftningen även på Åland och det är uppenbart att tillämpningen av en sådan ändring begränsar lagtingets behörighet, kan lagtinget väcka initiativ om att lagförslaget ska behandlas i enlighet med bestämmelserna om självstyrelselagens lagstiftningsordning. Om det uppstår en konflikt mellan den nya grundlagsbestämmelsen och en tidigare antagen lagtingslag, blir lagtingslagen i kraft tills lagtinget upphäver den i samma ordning som den antogs.

Den svåra frågan är i vilken mån detaljerade materiella bestämmelser som tas in i grundlagen kan få den effekten att lagtinget inte längre har behörighet att lagstifta i saken. Här är det alltså inte i egentlig mening fråga om att självstyrelselagen ändras eller att undantag från den görs, utan snarare om tolkningen av innebörden i att riket har behörighet att lagstifta om ”stiftande och ändring av grundlag”. De egentliga effekterna av grundlagsändringen kan också materialiseras på Åland långt senare som en följd av nya rättspolitiska överväganden, vilka kan vara svåra att förutse när grundlagsändringen bereds.

De grundläggande fri- och rättigheterna är som i huvudsak universella rättigheter för enskilda bestående och deras syfte är att förhindra lagstiftaren att stifta lagar som kränker dem. Därför riktar sig grundrättigheterna inte bara till riksdagen som lagstiftare utan också till lagtinget. När kapitlet om grundläggande rättigheter togs in, först i regeringsformen och sedan i grundlagen, var det meningen att inte bara riksdagen men också lagtinget skulle se över den vanliga lagstiftningen så att den fyller kraven på grundläggande och mänskliga rättigheter. Som det allmänna ska också självstyrelsemyndigheterna enligt 22 § i grundlagen se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. De grundläggande rättigheterna är i viss mån dynamiska och förändras över tid – inte nödvändigtvis genom ändringar av grundlagen utan genom att lagstiftningspraxis, rättspraxis och internationell rätt genomgår förändringar. Frågan om hur en förändrad syn på exempelvis en grundläggande rättighet i framtiden påverkar lagtingets lagstiftningsbehörighet, är inte till alla delar klar. Också lagtinget är bundet av de grundläggande rättigheterna och blir därmed bundet av att innehållet i någon grundläggande rättighet förändras, men som följd av det självstyrelserättsliga systemet bör en sådan förändring inte kunna innebära att lagtingets lagstiftningsbehörighet uppenbart begränsas. Rättsläget för närvarande är det att ett införande av allmän rösträttsålder om 18 år vid kommunala val i 14 § 3 mom. i regeringsformen och senare i grundlagen, fick en effekt på lagtingets lagstiftningsbehörighet så, att rösträttsåldern, som före grundrättighetsreformen hänförts till lagtingets behörighet enligt landskapslag, tjugo år senare vid en sänkning av rösträttsåldern på Åland från 18 år till 16 år, inte längre gjorde det.

Vid beredningen av framtida grundlagsändringar är det, mot bakgrund av självstyrelselagens lagstiftningsordning enligt 97 § i lagförslaget således skäl för lagstiftaren att vara lyhörd för de effekter en ändring kan ha också på lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen. Det handlar i ett fall om att avväga om utövandet av den riksbehörighet som ingår i 28 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget ska utövas grundlagsvänligt, eller i förhållande till Ålands lagstiftningsbehörighet, självstyrelsevänligt. Vid behov bör även självstyrelselagen ändras som en följd av grundlagsändringen. Ytterst är en eventuell inverkan av en framtida grundlagsändring på lagtingets lagstiftningsbehörighet, en fråga som prövas exempelvis av högsta domstolen i samband med lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. Den nya bisatsen i lagförslagets 28 § 1 mom. 1 punkt tar sikte på stiftandet av en sådan lagtingslag som rör området för en grundlagsändring och hur denna avses bli eller inte bli beaktad på Åland samt den efterföljande lagstiftningskontrollen av lagtingslagen enligt 33 och 34 i lagförslaget.

Enligt den föreslagna punkten ska till riksdagens behörighet fortsättningsvis liksom i 27 § i nuvarande självstyrelselag höra stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelser från grundlag. Till lagrummet föreslås dock fogat en bisats enligt vilken en ändring av grundlagen, som skulle innebära att lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen begränsas, inte behöver iaktas vid stiftandet av en lagtingslag, om detta efter en helhetsbedömning är förenligt med självstyrelsens syften. Förslaget möjliggör att införandet av nya grundlagsbestämmelser, förutsatt att sådana materiella bestämmelser tidigare enligt självstyrelselagen ansetts höra till lagtingets behörighet, fortsättningsvis för Ålands del ska hänföras till lagtingets behörighet.

Lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet kan ändras enbart i den kvalificerade lagstiftningsordning som gäller för ändring av självstyrelselagen. Utgångspunkten är således att fördelningen på Åland av lagstiftningsbehörigheten mellan lagtinget och riksdagen inte kan ändras genom förändringar i tolkningspraxis. Det är dock inte uteslutet att man i samband med lagstiftningskontrollen av lagtingslagar i ett enskilt fall kunde dra slutsatsen att rättsutvecklingen har lett till en förskjutning så att något som har varit lagtingets behörighet blir riksbehörighet eller vice versa. Effekten på lagtingets lagstiftningsbehörighet av att en ny grundläggande rättighet eller någon materiell bestämmelse tas in i grundlagen kan inte till alla delar förutses. Inte heller är det alltid möjligt att förutse hur förändringar i grundlagsutskottets syn på innehållet i en grundläggande rättighet påverkar lagtingets lagstiftningsbehörighet. Också lagtingets prövningsrätt påverkas av att innehållet i någon grundläggande rättighet eller grundlagsbestämmelser, för vilka det inte ingår innehållsmässigt sett avvikande bestämmelser i självstyrelselagen, förändras över tid.

Genom förslagets 1 § om att självstyrelsen ska stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen, blir det i högre grad möjligt att vid lagstiftningskontrollen tolka lagtingets behörighetsområden mot bakgrund av lagens syfte. Även med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen och denna lags förhållande som speciallag till grundlagen, ska lydelsen för 28 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget enligt prövning i ett enskilt fall i samband med lagstiftningskontrollen möjliggöra en argumentation till fördel för en utveckling av lagtingets lagstiftningsbehörighet. Vid lagstiftningskontrollen bör man till grund för övervägandena lägga det ändamål självstyrelsen avser trygga, självstyrelselagens rätta mening och grund, den självbestämmanderätt för lagtinget och självstyrelsemyndigheterna som självstyrelselagen avser att förverkliga samt ta tillräcklig hänsyn till de tillämpliga bestämmelsernas olika syften och de intressen och samhällsbehov lagstiftaren med desamma velat tillgodose.

Förhållandet mellan å ena sidan grundlagen och exempelvis de grundläggande fri- och rättigheterna samt å andra sidan självstyrelselagstiftningen är unikt och i propositionen redogörs närmare för detta förhållande under rubriken 10 Förhållandet till grundlagen och lagstiftningsordningen.

Grundlagen gäller på Åland. Detta innebär att bestämmelserna om demokrati- och rättsstatsprinciperna, sådana de framgår av 2 § i grundlagen, samt vissa bestämmelser om laglighetskontrollen enligt 10 kap. i grundlagen är tillämpliga på Åland. I 47 § 2 mom. i lagförslaget har i förtydligande syfte intagits en bestämmelse om befogenheterna för de högsta laglighetsövervakarna inom ramen för Ålands förvaltningsbehörighet.

Det innebär också att bestämmelsen i 106 § om grundlagens företräde för närvarande är tillämplig även i förhållande till lagtingslagarna

Likaså gäller på Åland, utifrån den behörighetsfördelning som följer av självstyrelselagen i utrikesärenden, det beslutsförfarande som enligt 8 kap. i grundlagen tillämpas på godkännande av fördrag för Finlands del, dock med iakttagande av de särskilda bestämmelser som finns i 10 och 11 kap. i självstyrelselagen.

Även de allmänna utnämningssgrunderna för offentliga tjänster som avses i 125 § i grundlagen gäller på Åland.

I lagförslaget ingår dock undantagsvis egna paragrafer om demokratins princip inom ramen för Ålands självstyrelse (1 § 2 mom.), kommunal självstyrelse (6 §) och överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter (44 §). Bestämmelsernas förhållande till grundlagen och lagstiftningsordningen. anges under rubriken 10 Förhållandet till grundlagen. Likaså ingår i 37

§ i lagförslaget en bestämmelse om Ålands regerings förordningsmakt, som är likalydande som 80 § i grundlagen. Förslaget motsvarar 21 § i nuvarande självstyrelselag. Bestämmelsen i 19 § 3 mom. och 21 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag om möjligheten att inkludera bestämmelser av rikslagstiftningsnatur i en lagtingslag eller en förordning av Ålands regering, ingår i 27 § 2 mom. och 37 § i lagförslaget. I 99 § lagförslaget ingår ett förslag till en motsvarande bestämmelse som i 106 § i grundlagen anpassad till den åländska lagstiftningsmakten. I 100 § i lagförslaget ingår en motsvarande bestämmelse som i 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag om lagenligheten av landskapsförordningar och som till sitt materiella innehåll motsvarar 107 § i grundlagen. Bestämmelsen i 68 § i nuvarande självstyrelselag om att Åland utgör en valkrets vid riksdagsval, återfinns i 107 § 1 mom. i lagförslaget. Bestämmelsen i 67 § i nuvarande självstyrelselag om kommunal rösträtt för finska medborgare utan hembygdsrätt och för medborgare i andra nordiska länder samt om innehållet i och lagstiftningsordningen för en sådan lagtingslag, föreslås beaktad i 107 § 2 mom. i lagförslaget.

Försvårsskyldigheten för finska medborgare som bygger på allmän värnplikt anges i 127 § i grundlagen. I motiveringarna till grundlagen konstateras det att det i 12 § i självstyrelselagen finns specialbestämmelser om tjänstgöring som för personer som har åländsk hembygdsrätt ersätter fullgörande av värnplikt (RP 1/1998 rd s. 182). I 19 § i lagförslaget ingår en bestämmelse som motsvarar nuläget i fråga om befrielse från värnplikt för den som har hembygdsrätt tills ersättande tjänstgöring har ordnats. Förslagets förhållande till grundlagen anges under rubriken 4 Förhållandet till grundlagen och lagstiftningsordningen.

Självstyrelselagstiftningen innehåller redan i nuläget vissa bestämmelser som innebär avvikelser från eller preciseringar av grundlagen eller annan riksdagslag. Som exempel kan nämnas bestämmelserna om språk, hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt samt bestämmelsen i 16 punkten i föreliggande paragraf om förflyttning av befolkningen under undantagsförhållanden. Som en följd av självstyrelselagens hierarkiska nivå och att det materiella innehållet för självstyrelsen anges i självstyrelselagen med stöd av 1 § i självstyrelselagen och som bekräftats i de hänvisningsbestämmelser som ingår i 75 och 120 § i grundlagen, kan exempelvis Ålands språkliga status enligt självstyrelselagen ändras endast genom samstämmda beslut av riksdagen och lagtinget, dvs. fattade i den ordning som gäller för ändring av självstyrelselagen.

Punkt 2. Statsmyndigheternas organisation och verksamhet samt statliga myndigheters arkiv med beaktande av vad som föreskrivs i 48 § 14–16 punkten. Denna punkt reglerar en stor del av statsförvaltningen och motsvarar 27 § 3 punkten i nuvarande lag. Bestämmelsen anses omfatta bl.a. lagstiftningen om riksdagsval och val av republikens president, instiftande av titlar, ordnar m.m. som förlänas av republikens president, frågor i samband med allmän behörighet för högskolestudier i riket och kunskapskrav för viss av staten godkänd kompetens, dock med beaktande av i 93 § i förslaget. Bestämmelsen omfattar även den allmänna statstjänstemannalagstiftningen och regleringen av den administrativa organisationen och verksamheten inom statens ämbetsverk och inrättningar, värden om statens egendom samt den judiciella, kamerala och administrativa indelningen till den del den gäller statens förvaltningsverksamhet.

I 48 § om särbestämmelser inom statens behörighet ingår vissa begränsningar för staten att iaktta i förhållande till de åländska myndigheterna för de rättsområden som nämns här.

Punkt 3. Rikets flagga och vapen samt deras användning med de undantag som nämns i 27 § 1 mom. 5 punkten. Bestämmelsen motsvarar 27 § 5 punkten i 1991 års lag. 1 rikslagstiftningen föreskrivs om rikets flagga och vapen och om användningen av dem även på Åland. Bestämmelsen i 27 § 1 mom. 5 punkten i förslaget, som möjliggör att det i lagtingslag föreskrivs om

att den åländska flaggan kan användas som sjöfarts- och handelsflagga, inskränker denna behörighet. Med beaktande av 51 punkten har riksdagen lagstiftningsbehörighet också i fråga om andra symboler för riket än flaggan och vapnet.

Punkt 4. Medborgarskap. Bestämmelserna om medborgarskap innefattar bestämmelserna om förutsättningarna för att få finskt medborgarskap och om förlust av finskt medborgarskap. Bestämmelsen motsvarar 27 § 26 punkten i 1991 års självstyrelselag.

Punkt 5. Utlänningslagstiftning. Utlänningslagstiftningen innefattar bestämmelser om bl.a. rätten till inresa, arbetstillstånd, uppehållstillstånd och asyl. Bestämmelsen motsvarar 27 § 26 punkten i 1991 års självstyrelselag.

Punkt 6. Pass och med pass jämförbara identitetsbevis samt tilldelande av personbeteckning. Bestämmelsen motsvarar 27 § 26 punkten i 1991 års självstyrelselag. I pass som utfärdas på Åland för den som har hembygdsrätt ska som i nuläget också ingå ordet "Åland". Detta framgår av 48 § 2 punkten. Personbeteckningen används som grund för folkbokföringen under 7 punkten.

Punkt 7. Folkbokföring, med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Folkbokföring är ett riket tillhörigt behörighetsområde som ingår i 29 § 1 punkten i nuvarande självstyrelselag. Det kan således överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom vanlig riksdagslag och lagtingets bifall. Någon ändring föreslås inte i detta avseende. Behörighetsområdet föreslås enligt 30 § i lagförslaget kunna överföras förenklat till lagtinget i den ordning som anges i sistnämnda paragraf.

En väsentlig begränsning föreslås dock gälla. Begränsningen består egentligen av två delar, dels i att individualiseringen av enskilda genom att tilldela dem en personbeteckning faller utanför folkbokföringen som ett behörighetsområde enligt självstyrelselagen och dels i att den personbeteckning som getts en viss person ska användas i folkbokföringen. De individuella personbeteckningar som tilldelas enskilda, hör till rikets lagstiftningsbehörighet enligt 28 § 1 mom. 6 punkten. Begränsningarna hör samman med att de uppgifter som registrerats i folkbokföringen behöver kunna användas av både åländska och statliga myndigheter. Detta gäller också efter att behörigheten på området överförts till lagtinget. Genom de föreslagna begränsningarna kan onödigt merarbete undvikas både för den som upprätthåller registret och för den som använder det.

Punkt 8. Förhållandet till utländska makter, med beaktande av bestämmelserna i 10 och 11 kap. om internationella förpliktelser och om ärenden i Europeiska unionen. Bestämmelsen i punkten motsvarar 27 § 4 punkten i 1991 års självstyrelselag. Till riksdagens lagstiftningsbehörighet under denna punkt hör således bestämmelserna i 8 kap. i grundlagen om internationella förhållanden samt Finlands officiella relationer till andra stater och internationella organisationer och samarbetsorgan, om inte Åland särskilt har getts befogenheter i dessa avseenden.

De viktigaste begränsningarna av riksdagens behörighet består i att fördragsbestämmelser som gäller angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som innebär avvikelser från självstyrelselagen, inte träder i kraft på Åland, om inte lagtinget ger sitt samtycke till den författning genom vilken förpliktelsen sätts i kraft. Bestämmelser om detta finns i kap. 10 i lagförslaget. I lagförslaget utökas Ålands möjligheter att på begäran delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och att sätta i kraft sådana fördrag som Ålands regering har bemyndigats att förhandla fram.

En annan viktig begränsning av riksdagens behörighet på Åland är självstyrelsemyndigheternas behörighet i frågor som gäller Europeiska unionen. Bestämmelserna om det finns i 11 kap. i den

föreslagna lagen. Där regleras hur i huvudsak Ålands regering deltar i beslutsfattandet i EU-frågor och i genomförandet av unionsrätten på Åland.

Genom separata arrangemang kan Åland även ges behörighet i internationella organisationer eller samarbetsorgan. Således har Åland plats t.ex. i Nordiska rådet och deltar inom ramen för samarbetet inom Nordiska ministerrådet.

Punkt 9. Utrikeshandeln. Enligt förslaget ska utrikeshandeln fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet, se 27 § 12 punkten i nuvarande självstyrelselag. Detta omfattar även lagstiftningen om tullar och tullväsendet. Trots att dessa frågor i stor omfattning hör till EU:s kompetens, bör de nämnas i självstyrelselagen, eftersom detta får betydelse för beslutsfattandet i EU och för ansvarsfördelningen vid genomförandet av unionsrätten på Åland.

Behörigheten när det gäller andra än handelspolitiska begränsningar, t.ex. sådana som beror på tekniska säkerhetskrav eller kultur- eller miljöpolitiska skäl, ska som i nuläget bedömas utgående från det rättsområde som åtgärden i sak närmast hänför sig till.

Punkt 10. Domstolsväsendet och rättskipning med beaktande av bestämmelserna i 13 § och 6 kap. Domstolsväsendet och rättskipning ska som i nuvarande självstyrelselag höra till riksdagens behörighet på Åland. Detta innebär bland annat att frågor som gäller domstolar, rättsmedel, instansordningen och domstolsprocessen även i fortsättningen regleras i rikets lagstiftning och att rikets lagstiftning tillämpas vid utövning av den dömande makten på Åland, om inte annat följer av självstyrelselagen. I 6 kap. i lagförslaget finns bestämmelser om tingsrätten och förvaltningsdomstolen på Åland och om hur förvaltningsbeslut överklagas. I 39 § 2 mom. i propositionen föreslås att lagtinget ska ha en begränsad behörighet att i vissa fall lagstifta om överklagbarhet i förvaltningsärenden. I 3 mom. i den sistnämnda paragrafen föreslås också en specialbestämmelse om sökande av ändring i självstyrelsemyndigheternas och Ålands kommuners beslut om utnämning till tjänster.

I 41 § i propositionen föreslås en ny bestämmelse om att särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol ska kunna utfärdas genom lagtingslag, om motsvarande bestämmelser i riksdagslag inte går att sammanjämka med den lagstiftning som ska tillämpas på Åland.

Den nuvarande bestämmelsen om tjänsteåtal mot en ledamot av Ålands regering föreslås i 13 § i lagförslaget kompletterad med förebild från det som gäller för statsrådsmedlem enligt grundlagen, dock utan att ett system med åtalsimmunitet eller åtalströskel införs. Grundlagens 114 § är en förfarandebestämmelse. Den föreslagna bestämmelsen utgör ett undantag från regeln om att lagskipningen hör till rikets behörighet. Förslaget konstituerar till denna del en utökning av lagtingets lagstiftningsbehörighet när självstyrelselagen träder i kraft.

Punkt 11. Straffrätt, med de undantag som framgår av 27 § 1 mom. 33 punkten. Denna punkt motsvarar 27 § 22 punkten och 18 § 25 punkten i 1991 års självstyrelselag.

Till rättsområdet straffrätt räknas bland annat straffrättens allmänna och särskilda del, dock så att lagtinget inom ramen för sin lagstiftningsbehörighet har behörighet att lagstifta om brott som regleras i straffrättens särskilda del. I den allmänna delen ingår straffrättens allmänna läror såsom ansvarslära (t.ex. de allmänna förutsättningarna för straffrättsligt ansvar, ansvarsfrihetsgrunder, försök och medverkan), de rättsstatliga kriminaliseringsprinciperna som stöder sig på de allmänna kriterierna för begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna och det straffrättsliga påföljdssystemet (straffarter och deras användningsområden samt bestämmande av straff). Bestämmelser om dessa finns t.ex. i 1–10 kap. i strafflagen och i lagstiftning som

gäller brottspåföljder. Straffrättens särskilda del innehåller bestämmelser om enskilda brott, dvs. brottsarter, som ingår i strafflagen och andra lagar, såsom brottsrekvisit för enskilda brott, brottsrubriceringar och straffskalor. Till straffrätten räknas även såsom tidigare benådning.

Till straffrätten räknas inte sådana former av disciplinär bestraffning som inte är straffrättsliga straff utan administrativa påföljder. T.ex. disciplinstraff inom skolväsendet hänförs till lagstiftningen om undervisningsväsendet och hör således till lagtingets behörighet.

Lagtingets behörighet inskränker sig till att belägga gärningar med straff, dvs. att inom de behörighetsområden som hör till lagtinget kriminalisera gärningar och bestämma straffskalan för sådana gärningar. I detta avseende har lagtinget således behörighet att lagstifta om sådana enskilda brott som hör till straffrättens särskilda del. Det betyder t.ex. att lagtinget kan bestämma andra promillegränser för trafiken än vad som gäller i övriga delar av landet. Lagtinget är dock bundet t.ex. av bestämmelserna i strafflagens allmänna del liksom av kravet på proportionalitet som ingår i de allmänna kriterierna för begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna. Kravet på proportionalitet ska vara uppfyllt både i de fall då lagtinget straffbelägger gärningar som är straffbara också enligt rikslagstiftningen och i de fall då lagtinget straffbelägger gärningar som inte är straffbelagda i rikslagstiftningen. De straffbestämmelser som lagtinget föreskriver kan normalt inte ses fristående från de materiella bestämmelserna i det regelverk som de utgör en del av. De materiella bestämmelserna, vars efterlevnad straffbestämmelserna avser trygga, måste sålunda ges en framträdande roll när frågan om kravet på proportionalitet är uppfyllt i det enskilda fallet. Lagtinget förutsätts även i sina bedömningar i lagstiftningen ta hänsyn till rättssystemet i stort så att straffskalorna och straffen kan bedömas fylla kravet på proportionalitet.

Punkt 12. Förundersökning och tvångsmedel. Med förundersökning avses utredning av brott. Den materiella lagstiftningen om detta ska liksom för närvarande höra till riksdagens behörighet. Eftersom Åland har ett eget polisväsende har Ålands polismyndighet utfört förundersökningar och använt tvångsmedel enligt en särskild överenskommelseförordning, republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (56/2020). Bestämmelser om Gränsbevakningsväsendets polisuppgifter på Åland finns också i en överenskommelseförordning (309/2017). Avsikten är att detta system ska kvarstå.

Till rättsområdet tvångsmedel hänförs bl.a. gripande och häktning, reseförbud, kvarstad, beslag, genomsökning, såsom husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, samt teleavlyssning, teleövervakning, avlyssning, täckoperationer och dylikt.

Även rättsmedicinska obduktioner och undersökningar hänförs till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Enligt 18 § 26 punkten i 1991 års självstyrelselag har lagtinget lagstiftningsbehörighet när det gäller utsättande och utdömande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Lagförslaget innebär inte någon förändring i det avseendet, vilket framgår av 27 § 1 mom. 34 punkten.

Punkt 13. Administrativt ingrepp i den personliga friheten och integriteten. Motsvarande bestämmelse ingår i 27 § 24 punkten i nuvarande självstyrelselag. Med bestämmelser om administrativt ingrepp i den personliga friheten och integriteten avses exempelvis vård oberoende av patientens vilja enligt mentalvårdslagen (1116/1990), vård oberoende av missbrukarens vilja på grund av hälsorisk enligt lagen om missbrukarvård (41/1986) samt karantän och isolering enligt lagen om smittsamma sjukdomar (1227/2016). Även klienter inom socialvården blir ibland föremål för åtgärder mot sin vilja, såsom specialomsorg om utvecklingsstörda (lag 519/1977) mot deras vilja eller sådan vård oberoende av missbrukarens vilja som avses i 12 och 13 § i lagen om missbrukarvård. I barnskyddslagen (417/2007) föreskrivs det om brådskande placering (8

kap.), omhändertagande och vård utom hemmet (9 och 10 kap.) samt om begränsningar i vård utom hemmet (11 kap.). Lagtinget har lagstiftningsbehörighet för hälso- och sjukvård samt socialvård men i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten och integriteten gäller rikslagstiftningen också på Åland.

Med administrativt ingrepp enligt punkten avses inte sådana kortvariga disciplinstraff som kan tillämpas t.ex. med stöd av utbildningslagstiftningen och som till den delen hör till lagtingets behörighet.

Punkt 14. Verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott. Motsvarande bestämmelse ingår i 27 § 23 punkten i 1991 års självstyrelselag. Lagstiftningsbehörigheten om verkställighet av domar och straff ska även framdeles höra till riksdagens behörighet. Detta gäller såväl privaträttsliga domar som brottmål och avgöranden av förvaltningsdomstolar och andra rättskipningsorgan. Utlämning för brott ska liksom tidigare höra till riksdagens behörighet.

Punkt 15. Ordningsmaktens verksamhet som avser att trygga statens säkerhet. Det nuvarande begreppet ”nationell säkerhet” föreslås moderniserat med ”statens säkerhet”. Behörighetsområdet för ordningsmaktens verksamhet för att trygga statens säkerhet är det samma som i 27 § 34 punkten i nuvarande självstyrelselag. Det omfattar i praktiken sådan civil myndighetsverksamhet för att trygga statens säkerhet som ingår i Centralkriminalpolisens verksamhet, Skyddspolisens verksamhet, bekämpning av terrorism och säkerhetsarrangemangen vid statsbesök. I synnerhet i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 10 § i Finlands grundlag (198/2017) i anslutning till underrättelselagen och i grundlagsutskottets betänkande om denna regeringsproposition (GrUB 4/2018 rd) har begreppet nationell säkerhet preciserats närmare. Enligt a)-punkten i artikel 4 i Ålandskonventionen från år 1921 får Finland, om utomordentliga förhållanden så kräver, till Åland införa och där hålla andra väpnade styrkor som är strängt nödvändiga för ordningens upprätthållande. Annan polisverksamhet som gäller allmän ordning och säkerhet ska liksom för närvarande höra till lagtingets behörighet enligt 27 § 1 mom. 10 punkten.

Punkt 16. Befolkningsskydd, dock så att beslut om förflyttning av personer som är bosatta på Åland till en ort utanför Åland kan fattas enbart med Ålands regerings samtycke. Denna punkt motsvaras av 27 § 28 punkten i 1991 års självstyrelselag, vilken likaså förutsätter samtycke till förflyttningen av Ålands landskapsregering.

Begreppet befolkningsskydd föreslås i huvudsak vara det samma som i artikel 61 i tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionen (FördrS 82/1980). Artikel 61 definierar befolkningsskydd (civilförsvar) som fullgörandet av humanitära uppgifter i syfte att skydda civilbefolkningen mot faror i samband med fientligheter eller katastrofer, att hjälpa den att övervinna de direkta följderna härav samt att tillgodose de nödvändiga förutsättningarna för dess överlevnad. I tilläggsprotokollet avses med katastrofer sådana katastrofer som inträffar under väpnade konflikter. Begreppsmässigt förpliktar tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionen emellertid inte till att bygga befolkningsskydd. I fråga om befolkningsskydd föreskrivs i räddningslagen (379/2011). Skyldigheten att bygga befolkningsskydd hör som en del av befolkningsskyddet också till rikets lagstiftningsbehörighet.

De behörighetsområden som under väpnade konflikter motsvarar befolkningsskyddsuppgifter enligt tilläggsprotokollet till Genèvekonventionen, såsom räddningsväsendet, socialväsendet och hälsovården, hör enligt förslaget – liksom enligt den gällande självstyrelselagen – allmänt till lagtingets lagstiftningsbehörighet inom brand - och räddningsväsendet, socialvården samt hälso - och sjukvården. Rikets myndigheter har dock huvudsakligen lagstiftningsbehörighet och styrningsrätt under beredskapen för befolkningsskydd och under ett väpnat angrepp som avses

i beredskapslagen (1552/2011). För att befolkningsskyddet ska vara effektivt och fungera väl också på de behörighetsområden som enligt självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, krävs samverkan mellan riksmyndigheterna och myndigheterna på Åland både i fråga om beredskapen inför befolkningsskyddet som befolkningsskyddet. Detta avses även i framtiden regleras genom en överenskommelseförordning.

Punkt 17. Landets försvar samt försvarstillstånd och undantagsförhållanden, med beaktande av bestämmelsen i 19 § om fullgörande av värnplikt. Att landets försvar hör till riksdagens behörighet motsvaras av 27 § 34 punkten i 1991 års självstyrelselag. Försvaret av Åland hör endast och uteslutande till staten Finland. Uppgifterna sköts av Försvarmakten. Även Gränsbevakningsväsendet deltar i det militära försvaret. Innehållet i hänvisningen till 19 § i lagförslaget innebär inte någon materiell ändring i förhållande till nuläget. Till följd av Ålands demilitariserade och neutraliserade status har Åland enligt fördragen om detta en särställning när det gäller försvaret. I fördragen finns bestämmelser som begränsar den militära närvaron på Åland.

Med försvarstillstånd avses ett tillstånd som kan införas under krig som riktar sig mot Finland samt under sådana med krig jämställbara interna störningar som inbegriper våld och allvarligt påverkar upprätthållandet av allmän ordning och som syftar till att upphäva eller ändra det grundlagsenliga statsskicket. De åtgärder som staten kan vidta under försvarstillstånd ska även framdeles höra till riksdagens behörighet.

Även undantagsförhållanden, vilket innefattar även beredskap inför dessa, ska fortsättningsvis höra till riksdagens behörighet. Detta ska dock endast gälla egentlig undantagslagstiftning som på grund av exceptionella förhållanden kräver ingrepp i medborgarnas allmänna rättigheter eller en genomgripande reglering av näringslivet. Bestämmelsen gäller inte t.ex. reglering av näringslivet vid produktionsstörningar under normala förhållanden.

Punkt 18. Gränsbevakningsväsendet med beaktande av vad som föreskrivs i 19 om fullgörande av värnplikt. Denna punkt motsvaras närmast av 27 § 34 punkten i 1991 års självstyrelselag. Förslaget innebär inga ändringar av gränsbevakningsväsendets roll eller uppgifter på Åland, som enligt gällande rikslagstiftning sköts av Gränsbevakningsväsendet, exempelvis för att upprätthålla gränssäkerheten och säkerheten i luftrummet samt fungera som territorialövervakningsmyndighet. Till Gränsbevakningsväsendet hör bl.a. polis- och tulluppgifter, uppgifter inom fiskeriövervakning, oljebekämpning och prehospital akutsjukvård, samt efterspanings- och räddningsuppgifter. Till den del sådana uppgifter på Åland hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet för allmän ordning och säkerhet, hälso- och sjukvård, miljö samt fiskeriövervakning, är avsikten att fortsättningsvis reglera den behöriga myndighetens, Gränsbevakningsväsendet, befogenheter på Åland genom en överenskommelseförordning.

Gränsbevakningsväsendets uppgifter i det militära försvaret hänför sig till behörighetsområdet under punkt 17 i denna paragraf som gäller landets försvar.

Sjöräddning ingår inte i det föreslagna begreppet gränsbevakningsväsendet. Bestämmelser om detta område som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet föreslås föreskrivas separat i punkt 19.

Punkt 19. Sjöräddning. Begreppet sjöräddning är nytt som behörighetsområde. Sjöräddningen har ansetts utgöra ett behörighetsområde som enligt 27 § 34 och 42 punkten i 1991-års självstyrelselag hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Sjöräddningen är organiserad inom ramen för Gränsbevakningsväsendets uppgifter också på Åland. Behörigheten på området har av Ålandsdelegationen i ett utlåtande till inrikesministeriet bedömts vara riksdagens. Bedömningen gjordes i anslutning till tillkomsten av sjöräddningslagen år 2001. I behörigheten att lagstifta

om sjöräddning ingår inte bara att organisera upp den egentliga räddningsverksamheten utan också att, enligt grunder liknande dem som tillämpas vid den landbaserade räddningsverksamheten, ålägga andra att ta del i ett enskilt räddningsuppdrag med personella och materiella resurser. Brand- och räddningsväsendet på Åland hör enligt 27 § 1 mom. 10 punkten i lagförslaget till lagtingets behörighet.

I Hamburg ingicks den 27 april 1979 inom ramen för Internationella sjöfartsorganisationen (IMO) en internationell konvention om efterspanings- och räddningstjänst till havs (International Convention on Maritime Search and Rescue, *nedan Hamburgkonventionen*). Finland anslöt sig till konventionen den 6 december 1986. Bestämmelser om organiseringen av efterspanings- och räddningsinsatserna finns i den bilaga till Hamburgkonventionen som ingår i konventionen. Genom konventionen och dess bilaga skapas en internationell grund och anges prestationskrav för kuststaternas sjöräddningssystem. Enligt punkterna 2.1.1 och 2.1.2 i Hamburgkonventionen ska en konventionsstat ha en angiven myndighet som ansvarar för sjöräddning. I punkt 2.1.11 anges att parterna ska informera IMO:s generalsekreterare om sin efterspanings- och räddningstjänst och bl.a. om vilken nationell myndighet som ansvarar för efterspanings- och räddningstjänsten till havs. Singularformen används både i den ursprungliga engelska konventionstexten och i den finska och svenska översättningen. Enligt punkt 2.1.3 i Hamburgkonventionen måste konventionsstaten se till att tillräckliga efterspanings- och räddningsregioner (Search and Rescue Regions SRR) enligt punkterna 2.1.4 och 2.1.5 upprättas för varje havsområde. Regionerna bör ligga intill varandra och inte överlappa varandra.

Punkt 20. Vapen och ammunition samt explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Denna punkt motsvaras av 27 § 27 om skjutvapen och skjutförnödenheter och 35 punkten om explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs i 1991 års självstyrelselag. Riksdagens behörighet enligt denna punkt gäller såväl militärt bruk som annat bruk av skjutvapen och skjutförnödenheter. Hanteringen av explosiva ämnen i övrigt gäller brand- och räddningsväsendet, allmän ordning och säkerhet samt näringsverksamhet, som är frågor som hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet.

Fram till dess lagstiftningsrätten för skjutvapen och skjutförnödenheter överförts till lagtinget enligt 30 § i lagförslaget, ska de principer som hittills tillämpats gälla. Det innebär att riksdagslagstiftningen på området ska tillämpas samtidigt som det är möjligt för lagtinget att i jaktlagstiftningen med stöd av 27 § 1 mom. 18 punkten i lagen uppställa krav på vilka typer av i riksdagslagstiftningen tillåtna vapen som får användas vid jakt efter olika arter av vilt.

Punkt 21. Sedelutgivning och valuta. Bestämmelsen motsvarar 27 § 37 punkten i 1991 års självstyrelselag. Även om sedelutgivning och valuta numera hör till EU:s kompetens föreslås att bestämmelsen kvarstår i självstyrelselagen. Detta har betydelse för beslutsfattandet i EU och för genomförandet av EU-rätten.

Punkt 22. Hela riket gällande allmänna villkor för utlänningar och utländska sammanslutningars rätt att äga och besitta fast egendom och aktier samt att idka näring. Rättsområdet i denna punkt motsvarar 27 § 9 punkten i den nuvarande lagen. Tillämpningsområdet är detsamma, men det är numera i praktiken inskränkt genom EU-medlemskapet. På samma sätt som enligt den nuvarande lagen ska Ålands regering pröva en ansökan som en utlänning eller utländsk sammanslutning gör om att få äga och besitta en fastighet på Åland eller att där bedriva näring (48 § 6 punkten i lagförslaget).

Punkt 23. Kyrkolagen (1054/1993). Bestämmelserna i denna punkt motsvarar 27 § 25 punkten i den nuvarande lagen till den del denna gäller kyrkolagen. Kyrkolagen anges i 76 § i grundlagen. Andra religionssamfund föreslås angivna separat i paragrafens 24 punkt. Här nämns dock

inte såsom i den nuvarande lagen behörigheten att lagstifta om rätt till anställning i offentlig tjänst utan avseende på trosbekännelse. Religionsfriheten är en av grundrättigheterna i grundlagen (11 §) och det är också rätten att inte utan godtagbart skäl bli särbehandlad på grund av religion eller övertygelse (6 §). Grundrättigheterna faller under 28 § 1 mom. 1 punkten i detta lagförslag. En lagstiftning om att uppställa ett krav om att en sökande måste bekänna en viss tro är möjlig endast om den är förenlig med grundrättigheterna. Ska sådana krav ges en större vidd än grundlagen medger, ska det ske i den ordning som gäller för ändring av grundlagen.

Punkt 24. Lagstiftning som gäller religiösa samfund med det undantag som anges i 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Bestämmelserna i denna punkt motsvarar 27 § 25 punkten i den nuvarande lagen till den del denna gäller andra religiösa samfund än den evangelisk luterska kyrkan. Kyrkolagen anges i paragrafens 23 punkt.

Punkt 25. Skatter som inte enligt 27 § 1 mom. 9 punkten i denna lag hör till lagtingets behörighet. Bestämmelserna i denna punkt avser de skatter och avgifter som riksdagen enligt den nuvarande lagen (27 § 36 punkten) har behörigheten över. De skatter som lagtinget har behörigheten över är enligt 27 § 1 mom. 9 punkten i lagförslaget skatter till kommunerna, tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extraskatt till landskapet samt närings- och nöjesskatter. Avgifter för prestationer på områden som hör till lagtinget faller inom lagtingets behörighet enligt samma punkt i lagförslaget.

Punkt 26. Efternamn och förnamn med beaktande av vad som föreskrivs i 29 § samt äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption, arv och dödförklaring. Rättsområdet inryms i 27 § 6 och 7 punkten i nuvarande självstyrelselag. I lagstiftningen om efternamn och förnamn ingår liksom enligt den nuvarande lagen att föreskriva om sådana namn ska vara obligatoriska, om namnskydd och namnbyte och om namnskicket i övrigt, där krav kan ställas för vilka namn som kan godtas. I behörigheten enligt denna punkt ingår också att föreskriva om i vilken omfattning namn som hör samman med beslut som fattats av myndigheter under andra jurisdiktioner, ska erkännas separat eller äga tillämplighet.

Punkten gäller även familjerätten och kvarlåtenskapsrätten. I behörighetsområdet innefattas även att avgöra rättsförhållandet mellan barn och föräldrar när barnet tillkommit genom assisterad befruktning eller genom surrogatmoderskap. Frågan om i vilken omfattning det ska vara tillåtet med konstgjord befruktning och jämförbara åtgärder ingår däremot inte i denna punkt utan i 43 punkten i denna paragraf.

I äktenskap och familjeförhållanden enligt denna punkt ingår även lagstiftningen om konsekvenserna av samboförhållanden och andra former av partnerskap. I fråga dödförklaring, vilken sker på administrativ grund, tillämpas lagen om dödförklaring (127/2005). Utredning av dödsorsak regleras i paragrafens 43 punkt.

Punkt 27. Föreningar med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §, stiftelser samt bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar jämte fartygs- och handelsregister med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Behörigheten på området anges i 27 § 8 punkten i den nuvarande lagen. Gemensamt för föreningar är att de har ett annat ändamål än att bedriva affärsverksamhet, och där skiljer de sig från de andra associationsrättsliga konstruktionerna. I föreningslagen (503/1989) uppställs bl.a. krav på vilka ändamål de får grundas för och vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att de ska betraktas som en fristående juridisk person. Till behörigheten under denna punkt hör också rätten att lagstifta om hur föreningarna ska förvaltas, häri inbegripet bokföring och revision, samt registrering och tillsyn.

Gemensamt för stiftelser är att de har ett annat ändamål än att bedriva affärsverksamhet, och där skiljer de sig från de andra associationsrättsliga konstruktionerna i 27 § 8 punkten i nuvarande självstyrelselag. Till behörigheten att lagstifta om stiftelser hör bl.a. att uppställa krav på vilka ändamål de får grundas för och vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att de ska betraktas som en fristående juridisk person. Till behörigheten under denna punkt hör också rätten att lagstifta om hur stiftelserna ska förvaltas, häri inbegripet bokföring och revision, samt registrering och tillsyn.

Bolag och andra sammanslutningar grundas i allmänhet för att bedriva affärsverksamhet. Begreppet bokföring nämns inte längre särskilt men bör anses falla under denna punkt till den del det handlar om bokföringen i bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar. På samma sätt bör rätten att lagstifta om bokföring inom andra typer av sammanslutningar och samfund anses vara en del av rätten att lagstifta om sammanslutningen eller samfundet.

Behörigheten att lagstifta om handelsregister avser, liksom enligt 29 § 1 mom. 2 punkten i nuvarande självstyrelselag både sådana näringar som riksdagen har rätt att lagstifta om och sådana som lagtinget har rätt att lagstifta om. Begreppet handelsregister i lagförslaget innefattar däremot inte systemet med företagsinteckningar och upprätthållandet av andra register över näringsidkare. Lagstiftningen om förenings-, fartygs- och handelsregister föreslås fortsättningsvis utgöra en sådan riksfråga som kan överföras till lagtinget genom riksdagslag och med lagtingets samtycke, dvs. enligt förfarandet i 30 §. Föreningsregistret föreslås dock ingå i behörighetsområdet för föreningar. Till följd av de speciella förhållandena på Åland med särskilda språkkrav m.m. samt reglerna om hembygdsrätt kan det i framtiden uppstå behov av att föra någon form av särskilda åländska register, dubbelregister, eller att handha vissa delar av administrationen inom registreringen. Behov av att i riksregister ta in vissa tilläggsuppgifter beträffande t.ex. åländska bolag och föreningar kan uppstå.

Punkt 28. Konsumentskydd med beaktande av vad som föreskrivs i 29 och 30 §. Konsumentskyddet är ett rättsområde som enligt 30 § 10 och 11 punkten i nuvarande självstyrelselag ska skötas av åländska myndigheter, trots att det faller under området för riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 10 punkten i samma lag. Konsumentskyddet gäller både sådana näringar som faller under riksdagens behörighet och sådana som faller under lagtingets behörighet.

Med konsumentskydd avses allmänt tryggnad av konsumenternas ställning och rättigheter. Bestämmelser om konsumentens ställning och rättigheter finns t.ex. i konsumentskyddslagen (38/1978). Olika myndigheter främjar att konsumentskyddet förverkligas. Konkurrens- och konsumentverket/konsumentombudsmannen övervakar efterlevnaden av konsumentskyddslagstiftningen. I problemsituationer kan konsumenten vända sig till konsumentrådgivningen eller föra tvistemål till konsumenttvistenämnden. Konsumentrådgivningen är en tjänst där konsumenten får information om sina rättigheter och medlingshjälp i en tvist mellan en konsument och en näringsidkare. Konsumenttvistenämnden ger rekommendationer till avgörande i rättsliga tvister mellan konsumenter och näringsidkare. Utöver den avtalsrättsliga lagstiftningen finns det lagstiftning som tryggar konsumenternas ställning också t.ex. inom området för konsumtionssäkerhet. Konsumentssäkerhetslagstiftningen hör dock inte till den behörighet för konsumentskyddet som avses i bestämmelsen. Konsumentskyddet anses i princip höra till den lagstiftning som gäller den näringsverksamhet där varan eller produkten säljs. Enligt artikel 4 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt har Europeiska unionen delad behörighet i fråga om konsumentskyddet med medlemsstaterna. Europeiska unionen antar lagstiftning för att skydda konsumenternas intressen och säkerställa en hög konsumentskyddsnivå. Konsumentskyddslagstiftningen har i många avseenden, dock inte i sin helhet, harmoniserats inom unionen.

Förvaltningen ska fortsättningsvis skötas av Ålands myndigheter enligt 48 § 20 punkten i lagförslaget. Detta innebär att de uppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på konsumenttvistenämnden skötas av en särskild nämnd som tillsätts av Ålands regering och de uppgifter som enligt lagen om Konkurrens- och konsumentverket (611/2012) ankommer på Konkurrens- och konsumentverket skötas av de åländska myndigheterna i enlighet med ett avtal mellan Ålands regering och statsrådet. I 29 § i lagförslaget föreslås bestämmelser om att ärenden som gäller sammansättningen av Ålands konsumenttvistenämnd och ordnandet av konsumentrådgivningen på Åland genom lagtingslag kan överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Punkt 29. Otillbörligt förfarande i näringsverksamhet med beaktande av vad som föreskrivs i 30 § samt konkurrensrätt. I denna punkt ingår konkurrensrätten, som i 1991 års lag finns i 27 § 10 punkten tillsammans med immaterialrätten och konsumentskyddet. Rätten att på Åland lagstifta om offentlig upphandling faller inte under denna punkt. Rätten att lagstifta om de upphandlingar som Ålands regering och underlydande myndigheter samt kommunala myndigheter på Åland gör har enligt den nuvarande självstyrelselagen ansetts falla under lagtingets behörighet och avsikten är inte att genom detta lagförslag åstadkomma någon ändring i det avseendet. Lagtingets behörighet för offentlig upphandling ingår i 27 § 1 mom. 7 punkten i lagförslaget. Konkurrensrätten är EU-reglerad.

Punkt 30. Bank- och kreditväsendet med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §, samt försäkringsavtal. Bank- och kreditväsendet respektive försäkringsavtal skiljdes i 1991 års självstyrelselag från varandra så att behörigheten över bank- och kreditväsendet hänfördes till den separata förteckning i 29 § i nuvarande självstyrelselag för områden som redan nu kan överföras till lagtinget med enkel majoritet i riksdagen och lagtingets bifall. Här sammanförs de åter i förteckningen över rikets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelserna i punkten avser både lagstiftning om rätten att bedriva dessa näringar, övervakningen av dem och också rätten att uppställa olika villkor i verksamheten. Sådana villkor är nödvändiga för att skydda dem som tar del av deras tjänster, med tanke på den stora ekonomiska betydelsen villkoren har för både enskilda och företag. Bank- och kreditväsendet föreslås fortsättningsvis ingå bland sådana rättsområden som förenklats enligt 30 § kan överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Finansmarknaden är EU-reglerad.

Utöver traditionell bankverksamhet genom in- och utlåning och utgivning av obligationer ska under denna punkt anses falla även kreditkortsverksamhet, valutahandel och handel med värdepapper och tillhandahållande av andra investeringstjänster.

När man inom bank- och kreditväsendet tillhandahåller enskilda kunder tjänster kan det uppstå situationer där ett förfarande kan anses falla både under denna punkt och under punkten konsumentskydd i 28 § 1 mom. 28 punkten. De krav som uppställs inom bank- och kreditväsendet respektive försäkringsväsendet bör i sådana fall i allmänhet anses falla under rättsområdet i denna punkt och inte under rättsområdet konsumentskydd.

Behörighetsområdet för de försäkringsavtal som avses i lagrummet omfattar fortsättningsvis annan försäkringsverksamhet än sådan som hänför sig till arbetspensionsskyddet eller annan socialförsäkring (se 28 § 1 mom. 35 punkten i lagförslaget).

Punkt 31. Upphovsrätt, patent, mönsterrätt, varumärke och andra immateriella rättigheter. Denna punkt motsvarar en del av 27 § 10 punkten i den nuvarande lagen, dvs. de immateriella rättigheterna. Konsumentskyddet och konkurrensrätten, som i nuläget återfinns i 27 § 10 punkten, föreslås ingå i andra punkter. I rätten att lagstifta om patent ska liksom enligt den nuvarande självstyrelselagen anses ingå också rätten att lagstifta om sådana med egentligt patent jämförbara andra immateriella rättigheter, t.ex. om rättigheter för den som förädlar arter av växter och

raser av djur samt rättigheter för den som skapat kretsmönster och nyttighetsmodeller. Ensamrätterna för patent, mönsterrätt och varumärken är till stor del harmoniserade enligt internationell rätt och EU-lagstiftning.

Punkt 32. Fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Bestämmelserna i punkten motsvarar 27 § 16 punkten i nuvarande lag och omfattar en stor del av det rättsområde som brukar beskrivas som fastighetsrätt. Utanför tillämpningsområdet för denna punkt faller lagstiftning om förvärv av fastigheter, eller med andra ord de angelägenheter som regleras i jordabalkens avdelning I.

Till detta rättsområde hör att lagstifta om vad som ska betraktas som en fastighet och hur nya sådana kan komma till och hur fastigheter genom servitut kan betjäna varandra. Till registreringen av fastigheter hör inte bara att registrera fastigheterna och systematisera registret utan också att registrera de belastningar som kan finnas i föfoganderätten till dem och förutsättningar för att inskrivningar ska göras, dvs. lagfarts- och inteckningsförfarandet och övriga inskrivningar jämte rättsverkan av dem.

Behörighetsområdet omfattar också skyldigheten att uppgöra kartmaterial och att hålla detta tillgängligt för allmänheten.

Punkt 33. Andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Denna punkt motsvarar 27 § 41 punkten i den nuvarande lagen och formuleringen är densamma, förutom den terminologiska skillnaden som består i att lagtingets behörighet används i stället för landskapets lagstiftningsbehörighet. Under rättsområdet i punkten har ansetts falla bl.a. lagstiftning om skadestånd samt lagstiftning om handelsagenter och de övriga delar av handelsrätten som hör till den allmänna privaträtten, t.ex. växel och checkrätten.

När en del av ett rättsområde som faller under denna punkt direkt hänför sig till ett rättsområde som hör till lagtingets behörighet, ska det liksom enligt den nuvarande lagen vara möjligt för lagtinget att lagstifta självständigt på området. Är grunden för bestämmelser av privaträttslig natur i en lagtingslag dels denna punkt och dels en bestämmelse som säger att lagtingslagen i huvudsaken faller under lagtingets behörighet, är situationen följaktligen annan än vid den osjälvständiga rätten att i en lagtingslag införa bestämmelser som egentligen faller under riksdagens behörighet (27 § 2 mom. i lagförslaget).

Punkt 34. Arbetsrätt med det undantag som avses i 27 § 1 mom. 22 punkten om läroavtal och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Punkten motsvarar 27 § 21 punkten i nuvarande självstyrelselag, även om det i den inte längre hänvisas till lagtingets behörighet i fråga om tjänstekollektivavtal som gäller tjänstemän vid självstyrelsemyndigheterna. Arbetsrätten tryggar de sociala rättigheterna. Bakom den en nationella arbetsrättsliga regleringen finns EU-lagstiftning och flertalet internationella fördrag. Frågor som hör till arbetsrätten gäller arbetarskydd och tekniska anordningar som används i arbetet, medling i arbetstvister, samarbete inom företag, annan lagstiftning om anställdas rättigheter och villkor i anställningsförhållanden, kollektivavtal samt arbetsavtal.

Gränsdragningen mellan vad som ska betraktas som arbetarskydd och vad som ska betraktas som andra delar av arbetsrätten är till vissa delar inte helt klar och enkel. Till arbetarskyddet bör räknas inte bara säkerheten på arbetsplatsen utan också den fysiska och psykiska arbetsmiljön, antingen allmänt eller för en viss kategori av anställda. Den särskilda lagstiftningen om unga arbetare är en lagstiftning som till största delen bör anses falla under begreppet arbetarskydd.

Likaså företagshälsovården. Sådant som mera gäller arbetsförhållandet för arbetstagarna är där-
emot någonting som mera hör till övriga delområden..

Regleringen som gäller produkter som används i arbetet, dvs. maskiner, personlig skyddsutrust-
ning, arbetsredskap grundar sig i hög grad på EU-lagstiftningen och är av mycket teknisk natur.
Sådana produkter som används i arbetet anses vara en del av arbetarskyddet och omfattas såle-
des också av rikets behörighet. För tydlighetens skull föreslås att i denna punkt läggs till tek-
niska anordningar som används i arbetet.

Medlingen i arbetstvister kan, utgående från dagens lagstiftning ses som en form av obligatorisk
rättsvård utanför domstolsväsendet som syftar till att medverka till att lösa konflikter som annars
kan leda till arbetsinställelse eller andra stridsåtgärder. Medlingsverksamheten har band till kol-
lektivavtalen och därmed till rätten att lagstifta om kollektivavtal.

Arbetsdomstolen är en del av domstolsväsendet och bestämmelser om domstolen och dess verk-
samhet faller enligt 28 § 1 mom. 10 punkten under riksdagens behörighet.

Med kollektivavtal avses i punkten kollektiva avtal för privaträttsligt anställda. Sådana finns
både inom den privata sektorn och hos myndigheter. Rätten att lagstifta om kollektiva avtal för
landskapets och kommunernas tjänstemän (tjänstekollektivavtal) faller redan enligt 18 § 2 och
4 punkten i nuvarande självstyrelselag under lagtingets behörighet (se 27 § 1 mom. 3 punkten).

Rätten att lagstifta om kollektiva avtal för privatanställda har brutits ut ur den del av arbetsrätten
som enligt den gällande lagen går under samlingsnamnet annan arbetsrätt.

Kollektivavtal är i grunden avtal mellan två eller flera parter på arbetsmarknaden. Känneteck-
nande för kollektivavtalen, och avvikande från det normala inom avtalsrätten, är att de till viss
del binder även andra än dem som är direkta parter i avtalen. Även om själva avtalsbestämmel-
sen finns i kollektivavtalet är bundenheten en följd av lagstiftningen om kollektivavtal. Rätten
till kollektivavtal omfattar bestämmelser om ingående, tillämpning och rättsverkan av dessa
avtal, inklusive regler om tvistlösning och säkerställande av efterlevnaden av avtalet.

”Kollektivavtal” innehåller enligt lagen om kollektivavtal också de villkor som tillämpas på
”anställningsförhållanden i övrigt”. Med detta avses arbetarskyddsärenden. Lagstiftningen om
arbetarskydd och hälsa i arbetet är tvingande och hör till rikets behörighet. Samarbetet inom
arbetarskyddet kan dock enligt lag 44/2006 också grunda sig på kollektivavtal. En förutsättning
är dock att föreningarna har ingått ett ”riksomfattande avtal”. Arbetarskyddsmyndigheternas
behörighet omfattar med stöd av arbetsavtalslagen och lagen om sjöarbetsavtal också tillsynen
över att de kollektivavtal som fastställts som allmänt bindande iakttas. Bestämmelser om tillsy-
nen finns i 13 kap. 12 § i arbetsavtalslagen. Med stöd av Internationella arbetsorganisationen
ILO: s konvention 81 ordnas arbetarskyddstillsynen under en central myndighet, dvs. i Finland
under social - och hälsovårdsministeriet. Genom avtalet eftersträvas en enda nationell arbetar-
skyddspolitik, ett enhetligt verkställande av arbetarskyddstillsynen och en ändamålsenlig an-
vändning av resurserna.

Riksomfattandekriteriet för de allmänt bindande kollektivavtalen förblev oförändrat i samband
med revideringen av arbetsavtalslagen. Enligt förarbetena till lagen (RP 157/2000 rd) innebär
riksomfattande kollektivavtal att kollektivavtalet ska ha riksomfattande tillämpningsområde och
att de parter som är parter i kollektivavtalet ska vara arbetsmarknadsorganisationer som är verk-
samma i hela landet. Ett kommunalt eller statligt kollektivavtal, ett företagsspecifikt kollektiv-
avtal eller ett kollektivavtal som gäller endast vissa företag, kan inte vara allmänt bindande även
om dess tillämpningsområde täcker hela landet eller om företaget verkar i hela landet och även

om det har ingåtts av riksomfattande föreningar. Inte heller ett lokalt eller regionalt avgränsat kollektivavtal kan vara allmänt bindande. Den minimilönenivå som följer av arbetskollektivavtalen bestämmer också den minimilön som förutsätts exempelvis i EU:s direktiv om utstationerade arbetstagare. En förutsättning för täckande verkan som förutsätts i direktivet är att kollektivavtalen ska tillämpas i hela landet. Systemet med kollektivavtal som är allmänt bindande fyller direktivets krav. Saken är av stor betydelse för bekämpningen av social dumpning. Enligt bl.a. ILO:s konvention nr 94 om offentliga arbetsklausuler är kravet att statens centralmyndighet förutsätter att de allmänt bindande anställningsvillkoren iakttas vid utförandet av en uppgift som hör till offentlig upphandling. För att leverantörer ska kunna konkurrera om centralmyndigheternas upphandlingar, förutsätts att de uppfyller minimilönebestämmelsen i det allmänt bindande kollektivavtalet.

Inom delar av den arbetsrättsliga lagstiftningen finns det olika regelverk för land- och sjöanställda. De rättsområden som räknas upp i punkten gäller alla privaträttsliga anställningsförhållanden. Det saknar alltså betydelse om det gäller bestämmelser om landanställda eller om sjöanställda.

Rättsområdet samarbete inom företag infördes genom 1991 års självstyrelselag. Med begreppet samarbete inom företag avses sådan lagstiftning som ger de anställda rätt till information och möjlighet att ta del i beslutsfattandet i ett företag och strukturerna för hur detta samarbete ska äga rum. Lagstiftningen håller på att revideras. Utöver lagen om samarbete inom företag (334/2007) ingår i samarbetslagarna flera andra lagar, bl.a. lagen om samarbete inom företagsgrupper (335/2007), personalrepresentationslagen (725/1990), lagen om arbetstagarinflytande i europabolag och europeiska kooperativ (758/2004) samt personalfondslagen (934/2010). Viktiga ILO-konventioner som Finland ratificerat med tanke på samarbetslagen är bl.a. konvention nr 87 (FördrS 45/1949, RP 58/1949), som gäller facklig organisationsfrihet och skydd av facklig organisationsrätt, samt konvention nr 98 (FördrS 32/1951, RP 19/1951), som gäller tillämpning av principerna om organisationsrätt och kollektiv förhandlingsrätt. Konvention nr 135 om skydd för arbetstagarrepresentanter i företag och underlättande av deras verksamhet (FördrS 84/1976, RP 117/1973). Också konvention nr 144 (FördrS 52/1979; RP 245/1977), som gäller trepartsförhandlingar i syfte att främja iakttagandet av internationella arbetsnormer, kan anses vara av betydelse med tanke på samarbetslagen. Samarbetsförfarandet baserar sig också på andra internationella förpliktelser. Sådana ingår också i flera av Europeiska unionens direktiv. De viktigaste av dessa är Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/14/EG om inrättande av en allmän ram för information till och samråd med arbetstagare i Europeiska gemenskapen, rådets direktiv 98/59/EG om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om kollektiva uppsägningar (direktivet om kollektiva uppsägningar) och rådets direktiv 2001/23/EG om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om skydd för arbetstgares rättigheter vid överlåtelse av företag, verksamheter eller delar av företag eller verksamheter (överlåtelsedirektivet).

Behörighetsområdena i denna punkt med undantag för arbetarskydd, kollektivavtal och medling i arbetstvister föreslås enligt 30 § 1 mom. 3 och 4 punkten i lagförslaget vara överförbara till lagtingets behörighet genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall. Enligt 29 § 1 mom. 6 punkten och 2 mom. i nuvarande självstyrelselag, kan arbetsavtal med undantag för läroavtal som redan hör till lagtingets behörighet, och samarbete inom företag överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet med vanlig riksdagslag och lagtingets samtycke.

Punkt 35. Arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna samt för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen med de undantag som anges s i 27 § 1 mom. 3 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 § samt annan socialförsäkring med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Till landskapets behörighet hör enligt 18 § 2 a punkten i nuvarande självstyrelselag att lagstifta om pensionsskyddet för landskapets anställda och förtroendevalda samt för

rektorer och undervisningspersonalen vid de kommunala grundskolorna. Den föreslagna punkten som gäller andra kommunalt anställda på Åland än de som redan ingår i lagtingets behörighet, motsvarar 29 § 3 punkten i nuvarande lag. Nuvarande bestämmelse möjliggör att behörighetsområdet överförs till lagtingets lagstiftningsbehörighet genom vanlig riksdagslag och lagtingets samtycke.

I 30 § i denna lag föreslås fortsättningsvis att till lagtinget ska kunna överföras behörigheten att lagstifta om pensionsskyddet också för övriga anställda hos kommunerna på Åland och för de förtroendevalda i kommunerna. Behörigheten i punkten gäller både kommunernas tjänstemän och de privaträttsligt anställda. Den innefattar inte bara rätten att bestämma vilka pensionsförmåner som ska gälla utan också frågan om hur de ska finansieras.

Arbetspensionsskyddet för anställda vid bolag som för närvarande ägs av kommunerna på Åland faller således också under denna punkt. Här avses andra än anställda hos självstyrelsemyndigheterna och kommunerna eller förtroendevalda. Det är alltså fråga om de anställda inom det privata näringslivet, oavsett anställningen är till lands eller till sjöss, samt företagare. Statens anställda och de som kan jämföras med statligt anställda — på Åland i praktiken anställda vid Folkpensionsanstalten som kan jämföras med de statsanställda — ska inte anses falla under denna punkt liksom inte heller personalen vid den evangelisk-lutherska kyrkan. Det har inte ansetts nödvändigt att ta in uttryckliga bestämmelser om detta, eftersom det följer av andra bestämmelser.

Också behörigheten att lagstifta om annan socialförsäkring kvarstår som ett sådant område som förenklat kan överföras till lagtingets behörighet enligt 30 § i lagförslaget. Detta ingår likaså i 29 § 1 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag. I begreppet socialförsäkring ska i detta sammanhang anses ingå de förmåner som enligt etablerad praxis ansetts ingå. Framförallt gäller det förmåner som finansieras genom särskilda avgifter. De kanske mest betydande förmåner som hör samman med socialförsäkringen är den allmänna folkpensionen, den allmänna sjukförsäkringen och ersättningarna vid moderskaps-, faderskaps- och föräldraledighet. Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har det härletts ur 18 § 13 punkten i nuvarande självstyrelselag som gäller socialvård och som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet att det grundläggande utkomststödet ingår i socialvården. I rikets lagstiftning ingår det grundläggande utkomststödet i socialförsäkringen.

Rättsområdet socialförsäkring är oberoende av rätten att bära upp avgifter av skattenatur för att helt eller delvis finansiera verksamheten samtidigt överförs. Dessa avgifter tillhör riksdagens behörighet enligt 25 punkten i denna paragraf.

Punkt 36. Arbetspensionsskydd för andra än dem som anges i 35 punkten med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. I punkten avses andra än anställda hos lagtinget, självstyrelsemyndigheterna och kommunerna eller förtroendevalda som verkar vid dessa myndigheter. Det är fråga om anställda inom det privata näringslivet, oavsett anställningen är till lands eller sjöss, samt företagare. Statens anställda och de som kan jämföras med statligt anställda — på Åland i praktiken anställda vid Folkpensionsanstalten — ska inte anses falla under denna punkt liksom inte heller personalen vid den evangelisk-lutherska kyrkan. Detta följer av andra bestämmelser. Behörighetsområdet ingår i 29 § 1 mom. 3 punkten i nuvarande självstyrelselag och det kan således överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet med vanlig riksdagslag och lagtingets samtycke.

Punkt 37. Kärnkraft, dock så att byggande, innehav och användning av anläggningar för utvinande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får ske på Åland bara med Ålands regerings samtycke. Denna punkt motsvaras av 27 § 18 punkten i 1991 års självstyrelselag.

Punkt 38. Direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Bestämmelsen föreslås moderniserad och området för rikets behörighet på jordbruksområdet omformulerat mot bakgrund av att EU:s gemensamma jordbrukspolitik är harmoniserad och hör till unionens uteslutande kompetens. Lagtingets nuvarande behörighet på området föreslås på motsvarande sätt angiven i moderniserad form i 27 § 1 mom. 23 punkten i denna lag.

Samtidigt utgår ”priset för fiskeriprodukter” ur rikets behörighet sådan denna föreskrivs i 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag. Sistnämnda prisfråga hänför sig därmed till lagtingets behörighet när lagen träder i kraft. Det är dock numera marknaden som sätter priserna på fiskeriprodukter och de regleras inte inom Europeiska unionen. Det område som idag har en referens till priser är den lagringsmekanism med eventuella stöd som möjliggörs genom den gemensamma marknadsordningen för fiskeri- och vattenbruksprodukter. Lagstiftningsbehörigheten över lantbruket är i nuläget delad mellan riksdagen och lagtinget. Den del som ankommer på lagtinget är sådan som faller under begreppen jordbruk och styrningen av jordbruket enligt 27 § 15 punkten i nuvarande självstyrelselag. Utgående från den delade behörigheten har praxis utvecklats över vilka stödformer som är åländsk respektive statlig behörighet. Den nuvarande delade behörigheten skapades när jordbrukspolitiken jämte fiskeripolitiken var en nationell angelägenhet. Efter att Finland blivit en del av den europeiska gemensamma marknaden är dessa politikområden inte längre en nationell fråga utan Finland är liksom andra medlemmar av EU bundna av unionens gemensamma jordbruks- och fiskeripolitik. Man avtalar således inte längre nationellt om priserna på lantbruks- eller fiskeriprodukterna så som nuvarande självstyrelselag anger.

Bestämmelserna i den gällande självstyrelselagen har med avseende på priserna på lantbruksprodukter av hävd tolkats så att rikets behörighet omfattar de stödssystem som används för att kompensera lantbruksproducenterna för prissänkningar. Dessa stödformer inbegriper inte till exempel element för stöd för kostnader vid specifika åtgärder, så som t.ex. för miljöstöd.

Enligt det ovannämnda har rikets behörighet under medlemskapet i EU av hävd ansetts omfatta de direktstöd som finansieras helt av Europeiska unionen, med andra ord genom Europeiska garantifonden för jordbruket (EGFJ), samt de nationellt ur budgeten finansierade stöden till jordbruket och trädgårdsodlingen. Landskapets behörighet har ansetts omfatta de stödformer som finansieras delvis av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) inom ramen för landsbygdsprogrammet för landskapet Åland. Riket har ett eget program för utvecklingen av landsbygden utanför Åland.

Till rikets lagstiftningsbehörighet på Åland hör för närvarande följande EU-stödformer:

Europeiska unionens *direkta* stöd till jordbruket/Ur Europeiska garantifonden för jordbruket (EGFJ) finansierade direkta stöd till jordbruket (lagen om Europeiska unionens direktstöd till jordbruket 193/2013 samt EU:s förordning om direkta stöd (EU) nr 1307/2013)

-grundstöd

-förgröningsstöd

-stöd till unga jordbrukare

-produktionskopplade stöd (bidrag för mjölkkor, bidrag för nötkreatur, bidrag för jordbruksgrödor samt får- och getbidrag)

I Finland *har man inte tagit i bruk* följande stödsystem inom systemet med EU:s direktstöd men vilka kunde vara möjliga att ta i bruk enligt EU:s förordning om direktstöd: ett frivilligt nationellt övergångsstöd till jordbrukare, ett frivilligt omfördelningsstöd samt en frivillig förenklad ordning för småbrukare.

Nationella stöd till jordbruket och trädgårdsodlingen (lagen om nationella stöd till jordbruket och trädgårdsodlingen 1559/2001)

Stöd som beviljas i södra Finland (stödområdena A och B):

-från produktionen frikopplat stöd för svin- och fjäderfähus hållning

-stöd för växthusproduktion

-stöd för lagring av trädgårdsprodukter

-övriga nationella stöd (lagens 15 §)

Marknadsåtgärder omfattar ordningar och åtgärder som ingår i EU:s lagstiftning om marknadsordning för jordbruksprodukter.

Marknadsordningen för jordbruksprodukter (lagen om en marknadsordning för jordbruksprodukter 999/2012 och EU:s marknadsordningsförordning (EU) nr 1308/2013)

-privat lagring

-utdelning i skolan (skolmjölk och skolfrukt)

-stödsystem som anknyter till producentorganisationer

-stödsystem som anknyter till främjande av biodling

-ordnande av export och import

-interventionslagring

-prisrapportering

-klassificering av slaktkroppar

-bestämmelser som gäller producentorganisationer och branschorganisationer

-handelsnormer

-EU:s namnskydd

-krav som gäller avtalsförhållanden

-värdefördelningsklausuler

-stöd som beviljas vid störningar på marknaden (artikel 219—221 i EU:s marknadsordningsförordning) alltså s.k. krisstöd

-nationellt stöd till sockersektorn

-en del av stöd enligt artikel 141 i fördraget om Finlands anslutning till Europeiska unionen beviljas numera enligt EU:s marknadsordningsförordning (artikel 214 a)

-andra ordningar eller åtgärder som gäller för tidpunkten i fråga och som ingår i EU:s lagstiftning om marknadsordning för jordbruksprodukter.

Till landskapets nuvarande behörighet på jordbruksområdet enligt 27 § 23 punkten i lagförslaget, har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar inom ramen för verkställigheten av EU:s gemensamma jordbrukspolitik, ansetts höra ersättningar och stöd som delfinansieras ur Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (Ejflu) så som miljöstöd, lfa-stöd, stöd för ekologisk produktion och stöd för djurens välbefinnande. Dessa ersättnings- och stödsystem motsvaras i riket av miljöersättning, kompensationsersättning (= lfa-stöd), ersättning för ekologisk produktion och ersättning för djurens välbefinnande.

Punkten föreslås ändrad så att den motsvarar gällande tolkningspraxis av den nuvarande behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet på området för EU:s gemensamma jordbrukspolitik. Riksdagens lagstiftningsbehörighet föreslås således omfatta både de nuvarande direktstöden från Europeiska unionen och de nationella stöden till jordbruket och trädgårdsodlingen med formuleringen ”direkta stöd till jordbruket”. Dessutom ersätts den nuvarande termen ”främjande av exporten” med ”marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter”.

Den 1 juni 2018 offentliggjorde Europeiska kommissionen sitt lagstiftningsförslag om EU:s nya gemensamma jordbrukspolitik (GJP). Kommissionens förslag innehåller tre förslag till förordningar: förordningen om strategiska planer inom den GJP, förordningen om finansiering, förvaltning och övervakning av den gemensamma jordbrukspolitik och förordningen om en samlad marknadsordning. I förordningen om strategiska planer inom den gemensamma jordbrukspolitik finns bestämmelser om stödformerna för de strategiska planer inom den gemensamma jordbrukspolitik som finansieras av både EGFJ och Ejflu. Genom förordningen upphävs Europaparlamentets och rådets förordningar (EU) nr 1305/2013 (EU:s direktstöd) och (EU) nr 1307/2013 (landsbygdsutveckling). De strategiska planerna inom den gemensamma jordbrukspolitik kommer därför i fortsättningen att omfatta både de direktstöd från EU som finansieras ur EGFJ och de stöd- och ersättningsystem för landsbygdsutveckling som delfinansieras ur Ejflu. Enligt kommissionens förslag till förordning kan varje medlemsstat endast ha en enda strategisk plan inom den gemensamma jordbrukspolitik. I Finland innebär detta i praktiken att det i den strategiska planen också inkluderas delar som gäller Åland samt bl.a. beskrivningar av de stöd- och ersättningsystem som hör till Ålands lagstiftningsbehörighet och som Åland beslutar ta i bruk under den kommande finansieringsperioden. Även under den kommande finansieringsperioden förblir EGFJ och Ejflu separata fonder på samma sätt som de stödsystem som båda fonderna kan finansiera. Den strukturella ändringen av EU-lagstiftningen (en förordning om strategiska planer) inverkar således inte på fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan staten och Åland i fråga om olika stödsystem. De nya förordningarna ska enligt nuvarande uppgifter tillämpas från ingången av 2023.

Det är inte problemfritt att lagstiftningsbehörigheten över jordbrukspolitik är delad mellan riksdagen och lagtinget samtidigt som varken jordbrukspolitik eller dess uppbyggnad är under nationell kontroll. I praktiken har det dessutom visat sig att EU-kommissionen haft synpunkter på hur stödsystem ska förvaltas så att systemen kan betraktas som enhetliga. Sett mot den bakgrunden är det ändamålsenligt att den nuvarande lagstiftningsbehörigheten för riket föreslås kunna överföras till Åland i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall enligt 30 § i

lagförslaget. Eftersom EU:s jordbrukspolitik är harmonierad, är det nödvändigt att ett nära samarbete fortsättningsvis bedrivs mellan staten och Åland om hur politikområdet ska genomföras på Åland.

Punkt 39. Förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittosamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Denna punkt motsvarar 27 § 31—33 punkten, och punkten utgör undantag från lagtingets behörighetsområden jord- och skogsbruk, hälso- och sjukvård samt djurskydd och veterinärväsendet (18 § 12,15 och 17 punkten gällande lag). Också ordalydelsen är densamma, med undantag för att ”växtförstörare” på svenska ersatts med begreppet ”växtskadegörare”, och avsikten är att rättsområdet ska ha samma innebörd som tidigare. Rätten att lagstifta om sjukdomar hos vilda djur har enligt förarbetena till 1991-års självstyrelselag ansetts hänförliga till lagtingets behörighet med motiveringen att behörighetsområdet sammanhänger dels med lagstiftningen om jakt, dels med allmänna hälso- och sjukvårdsfrågor.

Behörighetsområdet föreslås kunna överföras till Åland genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifallenligt 30 § i lagförslaget. Förvaltningsuppgifterna på området har i årtionden handhåfts av åländska myndigheter med stöd av 30 § 8 och 9 punkten i nuvarande självstyrelselag och före denna genom överenskommelseförordning.

Punkt 40. Televerksamhet med de undantag som anges i 27 § 1 mom. 28 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 29, 30 och 48 §. Under denna punkt faller behörigheten över huvuddelen av televäsendet. Om det är fråga om kommunikation via radiovågor eller via ett markbundet nät ska inte ha betydelse. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 27 § 1 mom. 40 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Enligt definitionen i lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation (917/2014) avses med teleföretag en aktör som tillhandahåller nättjänster eller kommunikationstjänster för en grupp av användare som inte har avgränsats på förhand, dvs. som bedriver allmän televerksamhet. Televerksamhet är ett överordnat begrepp som innefattar telenätföretag och teletjänstföretag. På verksamheter och tjänster tillämpas reglering av televerksamhet, om de uppfyller kännetecknen i lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation för definitioner av televerksamhet. När man bedömer om lagstiftningen är tillämplig på en viss tjänst är det i allmänhet viktigast att avgöra om gruppen av användare har avgränsats på förhand eller inte och i vilka situationer serviceleverantören anses delta i överföringen av meddelanden.

Med nättjänst avses en tjänst som tillhandahålls av ett teleföretag (nätföretag) för att ett kommunikationsnät som det äger eller på någon annan grund förfogar över ska kunna användas för överföring och distribution av meddelanden. Med kommunikationstjänst avses en tjänst som helt eller huvudsakligen utgörs av överföring av meddelanden i kommunikationsnät samt överförings- och sändningstjänster i masskommunikationsnät. Till regleringen av televerksamheten hör bl.a. reglering av användningen av radiofrekvenser, såsom nätkoncessioner, teknisk funktion och informationssäkerhet, säkerställande av användares grundläggande tjänster med hjälp av skyldigheter för samhällsomfattande tjänster, reglering av användares rättigheter av konsumentskyddskaraktär samt främjande av konkurrens bl.a. genom reglering av betydande marknadsinflytande.

Rikets nuvarande lagstiftningsbehörighet för televäsendet avgränsas av att nätkoncessioner för televerksamhet på Åland får beviljas av riksmyndighet endast med landskapsregeringens samtycke. Nämda bestämmelse föreslås kvarstå införd i 48 § 5 punkten i lagförslaget. Dessutom har lagtinget lagstiftningsbehörighet i fråga om utövandet av televisions- och radioverksamhet på Åland med de begränsningar som följer av 28 § 8 punkten om Finlands utrikesrelationer.

Med stöd av 18 § 4 punkten i nuvarande självstyrelselag om grunderna för avgifter till landskapet, har lagtinget vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts ha behörighet att lagstifta om uppbörd av medieavgift (tidigare televisionsavgift) av enskilda på Åland. Rundradio-skatten uppbärs inte på Åland. Lagtingets behörighet på teleområdet föreslås framgå av lagens 27 § 1 mom. 28 punkten.

Ålands domännamn .ax är ett nytt behörighetsområde som i den nuvarande självstyrelselagen ansetts höra till rättsområdet televerksamhet och nu föreslås utgöra avgränsat delområde som kan övertas av lagtinget enligt förfarandet i 29 §. Domännamnet är en kortversion av en dators individuella kod, IP-adressen, som behövs för att datorer ska kunna kommunicera med varandra. De uppgifter som behöver skötas för att kommunikationerna ska fungera med användning av domännamn sköts till största delen av andra än myndigheter och utanför den nationella lagstiftningen i Finland. Toppdomänen fi och ax, dvs. landskoderna för Finland respektive Åland enligt standarden ISO 3166, administreras dock fortfarande delvis av myndigheter och är också underkastade en viss kontroll av Transport- och kommunikationsverket enligt lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation. Genom en överenskommelseförordning sköter landskapsregeringen uppgifterna som annars skulle ankomma på Transport- och kommunikationsverket till den del de avser toppdomänen ax.

I Finland utfärdas frekvensplaner med stöd av statsrådets förordningar om användningen av radiofrekvenser (statsrådets förordning om användningen av radiofrekvenser och om en frekvensplan i landskapet Åland 1244/2014 och statsrådets förordning om användningen av radiofrekvenser och om en frekvensplan 1246/2014) och Transport- och kommunikationsverkets radiofrekvensföreskrift. I förordningarna i fråga fastställs för vilka ändamål och inom vilka geografiska områden frekvenser kan beviljas. Frekvenser anvisas teleföretag verksamma på Åland genom statsrådets nätkoncessioner. Förordningen möjliggör således användningen av vissa frekvenser på Åland, men frekvenserna anvisas vissa företag först med stöd av koncessionsbeslutet.

Utifrån frekvensplanen beviljar statsrådet nätkoncessioner och på basis av nätkoncessionerna beviljar Transport- och kommunikationsverket radiotillstånd. Radiotillstånden innehåller krav av teknisk natur, såsom frekvensband och största tillåtna strålningseffekt för radiosändare, med beaktande av bland annat bestämmelserna i ITU:s radioreglemente som förpliktar Finland och de avtal om användning av frekvenser i gränsområdet mellan länder som ingåtts med grannländerna. Radiotillståndsförfarandet tillämpas på många radioanläggningar som används inom sjöfarten, luftfarten, näringslivet och industrin samt inom motsvarande verksamhet. Det är med beaktande av televerksamhetsområdets internationella karaktär fortsättningsvis skäl att beviljande av radiotillstånden koncentreras till Transport- och kommunikationsverket, som, när det gäller radiotillståndens tekniska krav, beaktar de internationella förpliktelserna och avtalen och de allmänna principerna för användningen av frekvenser samt ser till att användarna av radioanläggningar har tillgång till lämpliga och tillräckligt störningsfria frekvenser.

Enligt nuläget får en statlig myndighet bevilja nätkoncessioner för allmän televerksamhet till teleföretag på Åland endast med Ålands regerings samtycke. En motsvarande bestämmelse föreslås ingå i 48 § 5 punkten i lagförslaget. I 29 § i propositionen föreslås det att det genom lagtingslag ska föreskrivas att lagtingets behörighet ska överföras på det behörighetsområde som gäller beslut om tilläggsvillkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till nätkoncessioner för televerksamhet som statliga myndigheter beviljar teleföretag i Åland. Genom överenskommelseförordningen utfärdas närmare bestämmelser om samarbetet mellan de statliga myndigheterna och de självstyrande myndigheterna i samband med beviljandet av nya nätkoncessioner.

Nuvarande 30 § 6 punkten i självstyrelselag föreskriver att riksmyndigheterna ska se till att landskapet erhåller frekvenser som behövs för radio- och televisionssändningar i landskapet. Denna bestämmelse föreslås kvarstå införd i 48 § 4 punkten i lagförslaget.

Punkt 41. Luftfart, handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten med undantag av fartygsregister som anges i 27 punkten. Denna punkt motsvarar 27 § 13 och 14 punkten i den nuvarande lagen.

Begreppet luftfart avses ha samma innebörd som tidigare, i praktiken allt som hör samman med flygtrafiken förutom i ett näringsrättsligt perspektiv. Denna punkt kompletteras av bestämmelser i 48 § om beslutsfattandet i vissa ärenden som gäller lufttrafik.

Punkten om handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten motsvarar 27 § 13 punkten i den nuvarande lagen och också ordalydelsen är oförändrad. Kompletterande bestämmelser om hur vissa typer av ärenden inom området ska hanteras finns i 48 §. Rätten att lagstifta om farleder för den lokala sjötrafiken är sedan tidigare åländsk behörighet och ingår i lagförslagets 27 § 1 mom. 29 punkten.

Med handelssjöfart avses i princip fartygstrafik i kommersiellt syfte. Trafik med mindre båtar, det vill säga båtar för färre än 12 passagerare och som är kortare än 24 meter, är dock att betrakta som båttrafik enligt 27 § även om de används kommersiellt. Små båtar som t.ex. ingår vid uthyrning av stugor faller på så sätt under lagtingets behörighet.

Punkt 42. Alkohollagstiftning med det undantag som anges i 27 § 1 mom. 21 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. I behörigheten enligt denna punkt ingår all annan alkohollagstiftning än den som hör samman med att ange förutsättningarna för att få servera alkoholdrycker. Utskänkningsen hör enligt den nuvarande lagen till lagtingets behörighet enligt dess 18 § 13 punkt.

I denna del av alkohollagstiftningen ingår lagstiftning om vilka alkoholprodukter som är tillåtna att tillverka och sälja för olika ändamål samt om parti- och detaljhandeln och transporter av alkoholprodukter. Således ingår här bland annat rätten att bestämma om alkoholbolagets monopol och all alkoholpolitik, förutom den som hör samman med utskänkning eller utgör en del av socialpolitiken.

Punkt 43. Yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården, samt veterinärvården, förhindrande av smittsamma sjukdomar mellan människor eller mellan människor och djur, könskorrigering kirurgiska ingrepp och sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, mänskliga organ, vävnader och celler, utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsfall med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Denna punkt motsvarar 27 § 29 punkten och en del av 27 § 30 punkten i den nuvarande lagen. Ålands hälso- och sjukvårdsmyndighet eller en annan myndighet som anges i lagtingslag är behörig att sköta uppgifter som hör till hälsovården enligt sådan rikslagstiftning som gäller på Åland.

Bestämmelserna i denna punkt utgör undantag från huvudregeln att hälso- och sjukvården faller under lagtingets behörighet (18 § 12 punkten gällande lag). Rätten att lagstifta om krav på viss behörighet, s.k. yrkesrättigheter, hos den som ska verka inom hälso- och sjukvården har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna ansetts gälla även den som verkar inom veterinär- och apoteksväsendet. Även dessa behörighetskrav föreslås därför för tydlighetens skull inskrivna i rubriken för punkten. Nämnda yrkesrättigheter innefattar utöver beviljande av yrkesrättigheter även en helhet som omfattar registrering, tillsyn och påföljdssystem för yrkesutbildade personer inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården och veterinärväsendet. Beviljandet,

registreringen och tillsynen över yrkesrättigheterna bildar en oskiljaktig helhet i syfte att t.ex. inom hälso- och sjukvården säkerställa patientsäkerheten. Med yrkesrättigheter inom apoteksväsendet avses inte systemet med apotekstillstånd, tillsyn av apotekarna enligt läkemedelslagstiftningen eller annan reglering gällande apotek. Apoteken, apotekstillstånden och tillsynen av apotekarna enligt läkemedelslagstiftningen ingår i apoteksväsendet under punkt 46 och lagstiftningsbehörigheten för dem hör enligt punkt 46 till riksdagen.

I enlighet med § 31 i lagen om smittsamma sjukdomar (1227/2016) åläggs den ansvariga smittskyddsläkaren vid hälsocentralen meddela den kommunala veterinärmyndigheten om zoonoser, vilka uppräknas i statsrådets förordning. Zoonoser är smittsamma sjukdomar mellan människor och djur (smittskyddslagens § 3), som alltid förekommit och vars förekomst blir vanligare, då befolkningstätheten ökar samt människors och djurs närkontakter är möjliga. Exempel på detta är många vanliga smittsamma sjukdomar hos människor, men också pandemier under den senaste tiden såsom den sk. svininfluenssan åren 2009-2010, ebola 2014-2015 ja senast den nya coronavirusepidemin covid-19.

Uppräkningen av de medicinska åtgärder som är föremål för särskilda etiska överväganden är inte avsedd att vara uttömmande, trots att den utgör ett undantag från huvudregeln att lagtinget har behörigheten inom hälso- och sjukvården, utan denna punkt bör tillämpas på också andra medicinska åtgärder där motsvarande etiska övervägandens behöver göras.

I lagrummet föreslås vissa språkliga ändringar så att nuvarande begrepp som kastrering och konstbefrukning ersätts med nya termer. Könskorrigering kirurgiska ingrepp innefattar även fastställande av transsexuella personers könstillhörighet till det motsatta könet (se lag 563/2002). I det administrativa förfarandet är fråga om en ändring av den del av personbeteckningen som hänvisar till könet. Personbeteckningen används som grund för folkbokföringen (se 28 § 1 mom. 6 och 7 punkten). Punkten föreslås för tydlighetens skull också utökad med mänskliga organ, vävnader och celler som regleras i lagen om användning av mänskliga organ, vävnader och celler för medicinska ändamål (101/2001), utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsorsak. Konstaterande av dödsorsak är en medicinsk åtgärd som utförs enligt medicinska kriterier, men som samtidigt har administrativa konsekvenser för den lagstiftning som tillämpas efter dödsfall, t.ex. arvsrätten. Om dödförklaring, vilken sker på administrativ grund, föreskrivs i 28 § 1 mom. 26 punkten. De rättsmedicinska undersökningar som punkten gäller, görs på annan grund än de som avses i 28 § 1 mom. 12 punkten om förundersökning och tvångsmedel.

Också blodtjänstverksamhet, om vilken bestäms i blodtjänstlagen (197/2005), föreslås bli uttryckligen omnämnt.

Punkt 44. Genteknik. Begreppet genteknik är nytt som rättsområde. Gentekniken har av högsta domstolen i ett utlåtande från år 1996 (OH 96/38), över ett lagtingsbeslut om att anta en gentekniklag, bedömts höra till riksdagens behörighet enligt den nuvarande lagen. Med genteknik avses i denna punkt användningen och utvecklingen av den teknik som kan brukas för att på konstgjord väg åstadkomma en genmodifierad organism (en GMO). Behörigheten i punkten gäller själva tekniken och kraven på den och produkten. Bestämmelsen i denna punkt ska därför avse modifiering av alla slag av organismer.

Efter att genetiskt modifierade produkter släppts ut på marknaden och gjorts tillgängliga kan det finnas ett intresse av ytterligare försiktighetsåtgärder, trots att det gentekniska arbetet bedrivs med iakttagande av en försiktighetsprincip. Risk kan finnas för att GMO-organismer sprider sig på ett sätt som inte är önskvärt. I synnerhet när det gäller växtmaterial kan det finnas risk för oönskad spridning på ett naturligt sätt. Lagstiftning om att förhindra sådan oönskad spridning,

inom de ramar som uppställs i EU-lagstiftningen, ska dock inte anses falla under begreppet genteknik, utan under andra rättsområden i självstyrelsesystemet. Det eller de rättsområden som ett sådant regelverk faller under kan då vara antingen riksdagens eller lagtingets. Detta har bekräftats av Högsta domstolen i ett utlåtande år 2012 (OH 2012/111) över ett lagtingsbeslut om produktion av genetiskt modifierade växter.

Trots att i denna punkt genteknik nu skulle bli ett särskilt rättsområde är avsikten inte att ändra den nuvarande gränsdragningen mellan riksdagens och lagtingets behörighet, fastslagen av högsta domstolen i de ovan nämnda utlåtandena. Genetiskt modifierade organismer skulle således fortsättningsvis höra enligt 27 § 23 punkten höra till lagtingets behörighet.

Punkt 45. Begravning med det undantag som anges i 27 § 1 mom. 17 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §. Den föreslagna punkten omnämns inte uttryckligen i förteckningen över rikets behörighet enligt nuvarande självstyrelselag. Förteckningen över landskapets behörighet (18 § 12 punkten) upptar däremot ”eldbegängelse”, vilket betyder kremering och motsvarande. Det föreslås att begravningsverksamhet sådan denna regleras i begravningslagen (457/2003), med undantag för i huvudsak kremering, ska kunna övertas av lagtinget enligt 29 §.

Punkt 46. Apoteksväsendet, mediciner och medicinska anordningar, narkotika och för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen samt framställning och användning av kemikalier som är giftiga för människan. Bestämmelsen motsvarar 27 § 30 punkten i den nuvarande lagen. Innehållet är också detsamma som enligt nuvarande bestämmelse med det undantaget att rätten att lagstifta om behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården nu föreslås ingå i en annan punkt, i 43 punkten i detta moment.

I nuläget har också kommunerna på Åland rätt att enligt läkemedelslagen (395/1987) ta initiativ till att inrätta apotek och filialapotek eller att ändra deras lokaliseringsområde. Läkemedelslagen innehåller bestämmelser om hur Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet ska beakta behoven på lokalplanet för inrättande av eller ändring av verksamhetsförutsättningarna för ett apotek, ett filialapotek och ett serviceställe för ett apotek. Enligt läkemedelslagen ska Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet höra kommunen i fråga innan ett beslut som avses ovan fattas. I enlighet med 30 § i nuvarande självstyrelselag begär centret landskapsregeringens utlåtande innan ett apotekstillstånd beviljas en provisor. Tillståndssökandenas ansökningar om apotekstillstånd bifogas begäran till landskapsregeringen om utlåtande. Landskapsregeringens ställningstagande till beviljandet av apotekstillståndet tas i betraktande vid beslutsfattandet vid centret.

EU-rättens begränsningar av etableringsfriheten och statsstödsregler kan utgöra hinder för sådana lagstiftningsändringar som nationellt skapar två separata apotekssystem, i vilka apoteken för det ena systemet kunde få konkurrensfördelar på grund av en mer gynnsam reglering i förhållande till andra apotek. Konsekvenserna av sådana lagstiftningsändringar för apotekens verksamhet är större än de hade varit för t.ex. produkter i detaljhandeln, eftersom apotekarnas näringsfrihet har begränsats. I artikel 49 i FEUF förbjuds inskränkningar av etableringsfriheten. Enligt EU-domstolens praxis utgör artikel 49 i FEUF hinder för nationella åtgärder som, kan göra det svårare eller mindre attraktivt för unionens medborgare att utöva den etableringsfrihet som garanteras genom fördraget även om den tillämpas utan diskriminering på grund av nationalitet. Inskränkningar av etableringsfriheten som tillämpas utan diskriminering på grund av nationalitet, kan dock motiveras av tvingande hänsyn till allmänintresset, om det med inskränkningarna kan säkerställas att ett eftersträvat mål uppnås och om de inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målet i fråga. Enligt artikel 52.1 i FEUF anges dessutom allmän ordning, säkerhet och folkhälsa som tillåtande grunder. I EU-domstolens praxis har man granskat

även inskränkningar av etableringsfriheten i lagstiftningen för självstyrande områden (Målen C-84/11, C-385/12, samt C-171/07 och C-172/07, i lagstiftningen för självstyrande områden målen C-212/06 och C-400/08). Enligt artikel 107 i FEUF, om inte annat bestäms in grundfördraget lämpar sig inte ett stöd, som beviljats av en medlemsstat eller ur statliga medel i en eller annan form och som förvränger eller hotar förvränga konkurrensen genom att favorisera något företag eller produktionsområde för den inre marknaden till den del som det påverkar medlemsstaternas handel.

Det är likaså motiverat att den nationella läkemedelsförsörjningen är organiserad som en helhet. Regleringen av apoteksåtgärderna har många beröringspunkter med helheten för läkemedelslagstiftningen och ersättningsystemet för läkemedel bl.a. via framställning av läkemedel, utbyte av läkemedel, distributionsförpliktelser och prisbildning. Apoteken är viktiga aktörer inom hälsovården och speciellt i läkemedelsdistributionskedjans kundgränssnitt. Detta har betydelse för säkerhetsåtgärderna för läkemedel som baserar sig på EU-reglering, förfaranden som säkerställer läkemedelspreparatens kvalitet och förhindrandet av läkemedelsförfalskningar samt läkemedlens säkerhetsegenskaper.

Begreppet narkotiska ämnen i nuvarande självstyrelselag föreslås ändrat till narkotika och för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen. Bestämmelser om narkotika finns i narkotikalagen (373/2008). I statsrådets förordning om ämnen, preparat och växter som betraktas som narkotika (543/2008) och i statsrådets förordning om för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen (1130/2014) förtecknas de ämnen som hör till dessa kategorier.

Finlands narkotikalagstiftning grundar sig i regel på internationella konventioner: Förenta nationernas (FN) narkotikakonvention från 1961 och konventionen om psykotropa ämnen (1971) samt Wienkonventionen mot olaglig handel med narkotika och psykotropa ämnen från den 20 december 1988. Dessutom övervakas med stöd av narkotikalagen som narkotika också nya psykoaktiva ämnen samt nationellt klassificerade ämnen som narkotika med stöd av Europeiska unionens råds rambeslut 2004/757/RIF. Kontroll av narkotikapreursorer regleras genom Europaparlamentets och rådets förordningar, som i sin tur baserar sig på 1988 års konvention.

Definitionen av ”framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål” i 27 § 30 punkten i den gällande självstyrelselagen ersätts med begreppet ”tillverkning och användning av kemikalier som är giftiga för människan”. Bestämmelser om farliga kemikalier finns t.ex. i EU:s Reach-förordning (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (EG) N:o 1907/2006). Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar har det ur landskapets nuvarande behörighet inom hälso- och sjukvården samt vissa näringar härletts att lagtinget har lagstiftningsbehörighet för farliga kemikalier. Liksom enligt den nuvarande självstyrelselagen ska på Åland den åländska regeringen sköta de förvaltningsuppgifter som enligt lagstiftningen om kemikalier som är giftiga för människor annars skulle skötas av statliga myndigheter (48 § 6 punkten i lagförslaget). Begreppet ”kemikalier som är giftiga för människan” föreslås ersätta det ålderdomliga begreppet ”gifter” som ingår i nuvarande självstyrelselag och som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Begreppet ”kemikalier som är giftiga för människan”, som föreslås ersätta ”gifter”, behöver ingå i paragrafen om riksdagens lagstiftningsbehörighet, för att lagtingets lagstiftningsbehörighet i fråga om farliga kemikalier tillräckligt noggrant ska kunna särskiljas från riksdagens lagstiftningsbehörighet sedan tidigare i fråga om uttryckligen gifter.

Punkt 47. Statistik för statens behov. Behörigheten att lagstifta om statistik är delad mellan riksdagen och lagtinget på samma grunder som enligt den nuvarande lagen, där den lagstiftningsbehörighet som ankommer på riksdagen anges i 27 § 38 punkten och den som ankommer på

lagtinget i 18 § 24 punkten. I lagförslagets 46 § har bestämmelser intagits om grunden för samarbete mellan de statliga och de åländska statistikmyndigheterna i statistikarbetet.

Punkt 48. Tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Bestämmelserna i punkten motsvarar 27 § 20 punkten i nuvarande lag och avsikten är inte att ändra dess innebörd. Rättsområdet avser lagstiftning för att upprätthålla kvalitetskrav på produkter av ädla metaller särskilt vad gäller halterna av de ädla metallerna och märkningen av dem.

Rättsområdet för varor av ädel metall omfattar lagen om ädelmetallarbeten (1029/2000) och statsrådets förordning om ädelmetallarbeten (1148/2000), vilka innehåller bestämmelser om de krav som i praktiken ställs på ädelmetallarbeten, såsom obligatoriska stämplarna. Dessutom har i den finska lagstiftningen införts den i Wien 15 november 1972 undertecknade konventionen om kontroll och märkning av ädelmetallarbeten (FördrS 17/1975), och produkter som är stämplade med CCM-stämpeln (Common Control Mark) i enlighet med konventionen får släppas ut i oförändrad form på marknaden i samtliga konventionsländer. I varje konventionsland finns ett behörigt kontrollorgan som stämplar produkterna. Bestämmelser om kontrollorganet och dess uppgifter finns också i den nationella lagstiftningen. Enligt 2 § i lagen om ädelmetallarbeten är kontrollorganet Säkerhets- och kemikalieverket som också godkänner namnstämplarna och upprätthåller ett register över dem.

Punkt 49. Måttenheter, mätredskap och mätmetoder med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. Grunden för bestämmelserna i denna punkt är 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag, där det nämns måttenheter, mätredskap och mätmetoder samt standardisering. I 1951-års självstyrelselag användes begreppen mått, mål och vikt och praxis utvecklades så att också mätmetoder ansågs ingå. Standardiseringen föreslås reglerad i en egen punkt (51 punkten).

Genom lagen om måttenheter och mätnormalsystem (1156/1993) fastställs att det internationella måttenhetssystemet ska iaktas, preciseras verksamhetsförutsättningarna för det nationella mätnormalsystemet och organiseras den nationella kalibreringsservicen. Teknologiska forskningscentralen VTT Ab (VTT) tillser att de nationella mätnormalerna upprätthålls och kan spåras samt att det finns tillgång till kalibreringsservice.

Med stöd av lag har det även getts reglering på lägre nivå, genom vilken bl.a. EU:s s.k. måttenhetsdirektiv (89/181/EG) med ändringar har genomförts.

I lagen om mätinstrument (707/2011) finns bestämmelser om mätinstrumentens och mätmetodernas tillförlitlighet. Europeiska unionens produktlagstiftning om mätinstrument finns i direktivet om mätinstrument (2014/32/EU), direktivet om icke-automatiska vågar (2014/31/EU), direktivet om mätbehållare (75/107/EEG), direktivet om färdigförpackningar (76/211/EEG) och dess ändring (2007/45/EG) samt i det s.k. ramdirektivet. Direktiven har genomförts genom lagen om mätinstrument och lagen om marknadskontroll av vissa produkter (1137/2016), lagen om anmälda organ för vissa produktgrupper (278/2016), (2009/34/EG), statsrådets förordningar (1431/2016 och 1432/2016) samt vissa beslut på ministerienivå. Lagen om marknadskontrollen av vissa produkter (1137/2016) och lagen om anmälda organ för vissa produktgrupper (278/2016). Nationell reglering finns också i statsrådets förordning om mätinstrument (471/2014). I lagen om mätinstrument föreskrivs om kraven på de mätinstrument som inte har tagits in i direktiven. Enligt direktivet ska det nationella besiktningsorganet verifiera mätinstrumentens tillförlitlighet under användningstiden.

Den riksdagslagstiftning som gäller virkesmätning, som är en speciallag, har ansetts tillämplig också på Åland medan förvaltningen har skötts lokalt enligt överenskommelseförordningar.

Punkt 50. Mineralfyndigheter och gruvdrift med de undantag som nämns i 27 § 1 mom. 27 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §. När den nuvarande självstyrelselagen antogs delades behörigheten att lagstifta om gruvor mellan riksdagen och lagtinget. Den delen som bedömdes ha starka kopplingar till regleringen av näringslivet respektive skyddet av miljön lades då på lagtinget (18 § 19 punkten). Den del av gruvrätten som gjordes till lagtingets behörighet beskrevs då som ”rätt att leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter”, utgående från den terminologi som då användes i gruvlagstiftningen. Resten blev kvar hos riksdagen och är det som nu återfinns i denna punkt.

Till det område som avses i denna punkt ansågs vid uppdelningen höra framförallt säkerhetsfrågorna i anslutning till gruvverksamheten, vilket bör uppfattas gälla säkerheten både i själva gruvan och inom det område som kan påverkas av verksamheten. Det ska dock inte anses gälla miljösäkerheten, eftersom ansvaret för miljön vid uppdelningen bedömdes ingå i det som i dag faller under lagtingets behörighet.

Punkt 51. Standardisering med det undantag som anges i 27 § 1 mom. 35 punkten. Enligt 27 § 19 punkten i nuvarande självstyrelselag har riket lagstiftningsbehörighet i fråga om standardisering. Under samma punkt räknas även måttenheter, mätredskap och mätmetoder upp, vilka inte materiellt har något samband med standardisering. Standardiseringen föreslås därför framgå av en egen punkt. Det föreslås dessutom att standardiseringen ska höra till riksdagens behörighet med det undantag som gäller standarder inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lagtingets behörighet föreslås framgå av 27 § 1 mom. 35 punkten.

De som tar fram standarder är inte myndigheter utan organisationer som står utanför den egentliga myndighetsstrukturen. Vissa standardiseringsorgan är dock officiellt erkända och som exempel kan nämnas på internationell nivå Internationella standardiseringsorganisationen (ISO), på EU-nivå Europeiska standardiseringskommittén (ECE) och på nationell nivå Finlands standardiseringsförbund (SFS). Normalt är en standard ett sätt att visa förenlighet med kraven och dessa krav kan då uppfyllas också på annat sätt.

Standardiseringsområdet omfattar utöver enskilda standarder även policy- och samordningsfrågor. Standardisering behandlas exempelvis inom EU också på ett mer allmänt plan. Arbets- och näringsministeriet svarar i Finland för den allmänna standardiseringspolitiken, som omfattar bland annat att företräda Finland i kommittén som inrättats genom EU:s standardiseringsförordning (EU) nr 1025/2012 samt att samordna standardiseringsärenden med ministerierna och styra Suomen Standardisoimisliitto SFS ry (Finlands Standardiseringsförbund SFS). Förslaget innebär att riket fortsättningsvis ansvarar för den nämnda standardiseringspolitiken och de horisontella ärenden som följer av bl.a. EU:s standardiseringsförordning.

I och med att lagstiftningsbehörigheten mellan riket och Åland ändras så att lagtinget får behörighet för standarder som hör till rättsområden under lagtingets behörighet, sker det inom sistnämnda områden en behörighetsförändring redan när den nya självstyrelselagen träder i kraft.

Behörigheten att avgöra vilka standarder som en viss produkt, konstruktion eller verksamhet ska uppfylla blir därigenom en del av behörigheten att lagstifta om produkten, konstruktionen eller verksamheten. Krav på vilka standarder som ska uppfyllas kommer således i framtiden att vara beroende av i vilket sammanhang kravet ställs. När det handlar om en produkt, konstruktion eller verksamhet som faller under riksdagens behörighet, t.ex. skjutvapen, är det riksdagen som bestämmer vilka standarder som ska uppfyllas, medan det när det handlar om produkter, konstruktioner och verksamheter som faller under lagtingets behörighet, t.ex. byggnader och elprodukter, är lagtinget som avgör om byggnaden eller elprodukten ska uppfylla några stan-

darder och så fall vilka. Den förändring som här görs i förhållande till den nuvarande självstyrelselagen är följdriktig med tanke på att alternativet i det enskilda fallet till att hänvisa till att en viss harmoniserad standard ska uppfyllas, är att i stället inta uttryckliga bestämmelser där motsvarande krav och villkor ställs.

Högsta domstolen har i ett utlåtande från år 1996 (OH 96/54) ansett att i begreppet standardisering ingår också CE-märkningen, dvs. den märkning som görs för att visa förenlighet med unionslagstiftningen. I och med lagförslaget blir också CE-märkningen så som ingående i standarder, ett område som är delat mellan riksdagen och lagtinget.

Punkt 52. Övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska anses höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Rättsområden som inte uttryckligen nämns i denna paragraf ska i behörighetshänseende bedömas utifrån de grundsatser som har följts i lagen som helhet. När ett nytt rättsområde uppstår och det är klart att området hör till riksdagens eller lagtingets behörighet ska saken bedömas utifrån grundsatserna enligt denna paragraf samt 27 §.

Bestämmelsen i lagförslagets 2 mom. motsvarar 28 § 1 mom. i 1991 års självstyrelselag. Utan lagtingets bifall träder en ändring av grundlag eller annan lag inte i kraft på Åland till den del det är fråga om principerna för enskildas rätt att där äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet. De principer som avses förverkligas genom hembygdsrättsinstitutet enligt självstyrelselagen och jordförvärvslagen på Åland.

Bestämmelsen i 3 mom. är ny och föreslås i förtydligande syfte.

29 §. Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan övertas av lagtinget. Paragrafen innehåller bestämmelser om det föreslagna nya förfarande genom vilket lagtinget ensidigt kan överta ett fåtal behörighetsområden som vid lagens ikraftträdande hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagstiftningsbehörigheten för behörighetsområdena övergår vid självstyrelselagens ikraftträdande på lagtinget villkorerat så, att den slutliga ändringen av behörigheten sker på initiativ av Åland och enligt de förutsättningar som anges i paragrafen. Paragrafen är ny och den utgör en del av möjliggörandet av att utveckla självstyrelsen.

Den överföring av lagstiftningsbehörighet till lagtinget som paragrafen avser möjliggöra, är i fråga om varje behörighetsområde som föreslås i den, en åtgärd som är avsedd att vara av varaktig natur, om inte något annat följer av tillämpningen av 31 § i ett enskilt fall.

I paragrafen fastslås tre väsentliga principer för den. Den första är att lagtinget själv väljer när ett rättsområde som uppräknats i 1 mom. ska övertas. Statens myndigheter kan inte förhindra ett övertagande. Enligt 109 § i lagförslaget förblir rikets materiella lagstiftning dock i kraft på Åland tills det att den har upphävts genom en ersättande lagtingslag. Den andra grundläggande principen är att statsrådet och Ålands regering ska enligt 2 mom. inleda diskussioner och förhandlingar med varandra om vilka de ekonomiska och administrativa konsekvenserna blir av ett övertagande av ett visst behörighetsområde och gemensamt klarlägga de rättsliga och övriga konsekvenserna av övertagandet. Utgångspunkten är att man mellan statsrådet och den åländska regeringen ska eftersträva att bilda sig en gemensam uppfattning om konsekvenserna och därigenom vid behov undvika uppkomsten av sådana gränshinder vid landskapsgränsen mellan Åland och riket som eventuellt bedömts med anledning av de självstyrande myndigheternas initiativ till överföring samt bedöma de regleringsbehov som överföringen medför både på Åland och i riket. Den tredje principen är att statsrådet enligt paragrafens 4 mom. ska ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om övertagandet, om övertagandet inte ger anledning till att ge ett lagförslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Grundlagsutskottet förslås kunna ge ett utlåtande med anledning av utredningen. Lagtinget antas godkänna övertagandelagen först

efter att riksdagen under en tillräcklig tidsrymd kunnat ta ställning till statsrådets utredning över övertagandet. Enligt huvudregeln ska dessa förutsättningar vara uppfyllda för att lagtinget ska ha den formella rätten att fatta beslutet om övertagande. Lagtingets beslut om ett övertagande fattas i den ordning som föreskrivs i lagtingslag. Även en sådan lagtingslag blir föremål för den lagstiftningskontroll som avses i 33 § i lagförslaget.

I paragrafens 1 mom. anges sådana behörighetsområden som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland enligt 28 § i lagen och som kan övertas av lagtinget. Behörighetsområdena är av sådan natur att de har bedömts ha ett stort lokalt intresse och att det kan antas att det, med beaktande av hur vidsträckt landskapet Ålands nuvarande lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet är, inte finns något mer allmänt landsomfattande intresse av dem som skulle väga tyngre än det lokala intresset. Också behovet av att kunna säkerställa lokal service som ges på svenska har legat till grund för att innefatta vissa områden i tillämpningsområdet för denna paragraf. I något fall är det dessutom fråga om områden som redan sköts lokalt av lokala myndigheter eller av självstyrelsemyndigheterna med stöd av en överenskommelseförordning eller om områden som hör samman med andra områden som redan utgör åländsk behörighet.

De av lagtinget genom lagtingslag övertagbara behörighetsområdena föreslås vara åtta till antalet och är de följande:

Punkt 1. Efternamn och förnamn. Efternamn och förnamn föreslås enligt 28 § 26 punkten i lagförslaget höra till riksdagens behörighet. Namnfrågor är nära förknippade med språk, kultur och historia. Språkliga och kulturella olikheter syns bland annat i namnkulturen. Behörighetsområdet är nära förknippat med Ålands språkliga status och lokala sedvänjor. Av den gällande självstyrelselagen följer att lagtinget i samband med överföringen av efternamn och förnamn får lagstiftningsbehörighet också i sådana privaträttsliga ärenden som närmast hör till detta rättsområde. Detta gäller t.ex. sådana på nationell nivå privaträttsliga konsekvenser som hänför sig till erkännande på Åland av beslut om efternamn eller förnamn som fattats någon annanstans. Erkännandet av namn som beviljats på Åland med stöd av lagstiftning som godkänts av lagtinget torde inte leda till problem i riket. Också utländska namn erkänns så att de vid behov antecknas i befolkningsregistret.

Punkt 2. För ett gemensamt fullföljande av ett ideellt syfte grundade och registrerade föreningar, med beaktande av bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i föreningslagen (503/1989). Enligt 28 § 1 mom. 27 punkten ska bl.a. föreningar fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. I punkten ingår också ett föreningsregister, som enligt 29 § 1 mom. 2 punkten i den gällande självstyrelselagen kan överföras till lagtingets behörighet i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets samtycke. Grunden för föreningsfriheten är tanken att staten ska ha så få befogenheter som möjligt i fråga om föreningslivet. Lagstiftningen skapar en grund för medborgarnas möjligheter att fritt organisera sig inom kultur och idrott, som hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Det behörighetsområde som föreslås bli överfört genom lagtingslag hänger således samman med de lokala förhållandena. I rikets nuvarande föreningsregister finns c. 700 föreningar som har hemort på Åland.

Det ideella grunden för sådan föreningsverksamhet som är övertagbar enligt den föreslagna punkten, betyder att utanför behörighetsområdet faller sammanslutningar vilkas syfte är att ge deltagarna vinst eller annan omedelbar ekonomisk förmån eller vilkas syfte eller verksamhetsinriktning annars i huvudsak är av ekonomisk natur. På Åland ska man fortsättningsvis beakta bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i rikets lagstiftning. Dessutom ska den juridiska ställningen för föreningar som grundas, liksom för närvarande, grunda sig på registrering av föreningen. Av denna anledning ska det fortsättningsvis också på Åland föras ett

föreningsregister över grundade och registrerade föreningar. Det är ändamålsenligt att den myndighet som ansvarar för registret och inspektionsärendena är nära medborgarna och har förmåga att betjäna på svenska. När det gäller föreningarnas ekonomiförvaltning bör det noteras att lagtingets, landskapsregeringens och de underlydande myndigheternas samt kommunernas ekonomiförvaltning hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Genom överenskommelseförordning kan man vid behov säkerställa exempelvis ett tillräckligt samarbete mellan rikets och självstyrelsens föreningsregistermyndigheter.

Punkt 3. Sammansättningen av Ålands konsumenttvistenämnd. I paragrafen föreslås bestämmelser om att behörigheten i fråga om sammansättningen av Ålands konsumenttvistenämnd genom lagtingslag kan överföras till lagtingets behörighet. Enligt 28 § 1 mom. 28 punkten i lagförslaget hör konsumentskyddet på Åland fortsättningsvis till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Enligt 30 § 10 punkten i den gällande självstyrelselagen sköts de uppgifter som i riket ankommer på konsumenttvistenämnden i landskapet av en särskild nämnd som tillsatts av landskapsregeringen. Eftersom konsumenträtten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, tillämpas den nationella konsumentskyddslagstiftningen på Åland. Bestämmelser om konsumenttvistenämnden finns i lagen om konsumenttvistenämnden (8/2007). I 2 kap. finns bestämmelser om nämndens sammansättning. Till den del det handlar om att utse tjänstemän, hör frågan redan till lagtingets kompetens. Bestämmelser om sammansättningen av Ålands konsumenttvistenämnd ska efter det att behörighetsområdet har avgjorts utfärdas genom lagtingslag.

Punkt 4. Ordnande av konsumentrådgivning på Åland. I paragrafen föreslås bestämmelser om att behörigheten att ordna konsumentrådgivning på Åland genom lagtingslag kan överföras till lagtingets behörighet. Konsumentskyddet hör enligt 28 § 1 mom. 28 punkten i lagförslaget fortfarande till ombudets lagstiftningsbehörighet. Enligt 30 § 11 punkten i den gällande självstyrelselagen ska de uppgifter som enligt lagstiftningen om konsumentrådgivning ankommer på Konkurrenter - och konsumentverket i landskapet skötas av landskapsmyndigheterna i enlighet med ett avtal mellan landskapet och staten. Eftersom konsumenträtten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, tillämpas den nationella konsumentskyddslagstiftningen på Åland. I 2 a kap. i lagen om Konkurrenter - och konsumentverket finns bestämmelser om konsumentrådgivning. Bestämmelser om ordnandet av kostnadsrådgivningen på Åland ska efter överföringen av behörighetsområdet utfärdas genom lagtingslag.

Punkt 5. Domännamnet ax. Området har brutits ut ur televerksamhet som fortsättningsvis enligt 28 § 40 punkten i lagförslaget med vissa undantag föreslås höra till riksdagens behörighet. För närvarande administrerar Ålands landskapsregering Domännamnet ax genom en överenskommelseförordning. Det finns inte särskilt vägande skäl mot att behörighetsområdet föreslås övertagbart för lagtinget.

Punkt 6. Beslut om tilläggsvillkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till nätkoncessioner för televerksamhet som statliga myndigheter beviljar teleföretag på Åland. Genom överenskommelseförordning föreskrivs om samarbetet mellan de statliga myndigheterna och självstyrelsemyndigheterna. Enligt 28 § 1 mom. 40 punkten i lagförslaget föreslås det att televerksamhet även i fortsättningen, med vissa undantag, ska höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. De statliga myndigheterna beviljar nätkoncessioner till teleföretag som är verksamma på Åland på basen av de frekvenser som statsrådet anvisat Åland. Rundradion - och televisionsverksamhet har sedan 1991 års självstyrelselag trädde i kraft hört till lagtingets behörighet. Statliga myndigheter får bevilja tillstånd till teleföretag för televerksamhet på Åland endast med landskapsregeringens samtycke. Statsrådet ska i nuläget också säkerställa att Åland får frekvenser för rundradio - och televisionsutsändningar.

Denna fördelning av lagstiftningsbehörigheten mellan riksdagen och lagtinget på området för televerksamhet kvarstår. Beslutsfattandet gällande sådana tilläggsvillkor som i grunden hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, när de statliga myndigheterna beviljar nya nätkoncessioner för teleföretag som är verksamma på Åland och på basen av de frekvenser som tilldelats Åland, föreslås dock vara övertagbart genom lagtingslag. Behovet av tilläggsvillkor som ställs i samband med nätkoncessioner som beviljats av statliga myndigheter av detta slag och som beror på förhållandena på Åland, kan hänföra sig t.ex. till markförvärv eller näringsrätt på Åland eller till områden som följer av självstyrelsens nuvarande behörighet, så som planläggning, byggande eller miljöskydd. Med beaktande av teleförbindelsernas internationella karaktär, är det fråga om ett noggrant avgränsat behörighetsområde som också grundar sig på lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. Bestämmelser om samarbetet mellan riksmyndigheterna och de självstyrande myndigheterna vid beviljande av nätkoncessioner och vid beslut om tilläggsvillkor i anslutning till dem utfärdas genom en överenskommelseförordning, med beaktande av vad som i 48 § 5 punkten i lagförslaget föreskrivs om en statlig myndighets skyldighet att begära samtycke av Ålands regering när den beviljar ett teleföretag nätkoncession för televerksamhet på Åland.

Punkt 7. Begravning. Då nuvarande självstyrelselag stiftades var rättsområdet under kyrkolagens tillämpningsområde. Med beaktande av att eldbegängelse, dvs. kremering och motsvarande, hör till landskapets nuvarande lagstiftningsbehörighet, finns det inte särskilt vägande skäl för att hålla kvar lagstiftningen om begravn timer i riksdagens behörighet på Åland, sådan saken numera till övriga delar regleras på Åland genom begravn timerlagen (457/2003) och inte längre utgör en angelägenhet enligt kyrkolagen.

Punkt 8. Mineralfyndigheter och gruvdrift. Enligt 28 § 1 mom. 50 punkten hör området till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Behörigheten i fråga om mineralfyndigheter och gruvdrift har i nuläget fördelats mellan Åland och riket. De centrala rättsområdena i anslutning till gruvdrift hör redan till Åland. Dessa är bl.a. rätten att söka, erövra och utnyttja mineralfyndigheter (jfr 27 § 27 punkten i lagförslaget), markanvändnings - och miljöskyddslagstiftningen samt näringsverksamhet med vissa undantag. Gruvlagstiftningen hör däremot till övriga delar till rikets behörighet. På Åland tillämpas den riksomfattande gruvlagsregleringen, som stöds av den s.k. blankettlagen till den del ärendet hör till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet. För närvarande bedrivs ingen gruvdrift på Åland.

Innan ett övertagande sker ska statsrådet och Ålands regering enligt 2 mom. i paragrafen komma överens om de ekonomiska och administrativa konsekvenserna och gemensamt klarlägga de rättsliga och övriga konsekvenser av ett övertagande. Utgångspunkten är att statsrådet och Ålands regering tillsammans strävar efter att bilda sig en gemensam uppfattning om konsekvenserna och därigenom å ena sidan undviker att det uppstår t.ex. gränshinder vid landskapsgränsen mellan Åland och riket med anledning av de självstyrande myndigheternas initiativ till övertagande, å andra sidan bedömer de regleringsbehov som övertagandet medför både på Åland och i riket.

I fråga om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet innefattar överenskommelsen en analys av hur kostnaderna ska fördelas och vilka myndigheter som ska sköta förvaltningsuppgifterna efter övertagandet av behörigheten. Arbetet kan ske exempelvis inom ramen för en av det behöriga ministeriet för ändamålet tillsatt arbetsgrupp. I förhandlingarna medverkar från statsrådets sida det ministerium till vars förvaltningsområde behörighetsområdet hör och finansministeriet. Resultatet av arbetet får konsekvenser närmast för statens budget och för sådan statlig personal med ansvar för verksamhet på Åland som kan beröras. Det kan också uppstå behov att ändra befintlig rikslagstiftning. Huvudprincipen är att Ålands regering övertar kostnadsansvaret och förvaltningen i samband med ett övertagande av lagstiftningsbe-

hörighet. Det är, liksom enligt 1991 års självstyrelselag, möjligt att i en överenskommelseförordning avtala om kostnadsfördelningen för skötseln av förvaltningsuppgifter. Då sköter en statlig myndighet uppgifter som hör till Ålands behörighet och Ålands regering betalar en ersättning som täcker kostnaderna för detta.

När förvaltningarna nått överenskommelse om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna, vidtar finansministeriet antingen åtgärder för att inhämta riksdagens budgetbeslut eller så inhämtar Ålands regering och finansministeriet först enligt förfarandet i 62 § i lagförslaget Delegationens för Ålandsärenden förslag till statsrådet över kostnadsberäkningen. När delegationen gett sitt förslag vidtar finansministeriet behövliga åtgärder för ändring av avräkningsgrunden eller budgeteringsåtgärder. Riksdagen fattar slutligt beslut. Överenskommelsen mellan Ålands regering och statsrådet består således av dokumentation över parternas gemensamma uppfattning om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet i form av exempelvis formell skriftväxling eller ett gemensamt betänkande, om utredningsarbetet skett inom ramen för en arbetsgrupp.

Bestämmelser om hur kostnadsökningar vid utökad behörighet för Åland ska hanteras inom ramen för avräkningssystemet, ingår i 61 och 62 § i lagförslaget. Är det fråga om ett övertagande som medför stora permanenta kostnader kan överenskommelsen om kostnadsansvaret innebära att den ekonomiska avräkningen bör justeras på det sätt som följer av 61 och 62 §. Enligt vad som närmare föreskrivs i den föreslagna 61 § ska avräkningsgrunden höjas, om lagtinget övertar eller till det överförs ny lagstiftningsbehörighet och Ålands utgifter ökar till följd av det. Enligt 62 § i förslaget gör statsrådet och Ålands regering minst var tredje år en bedömning av om avräkningsgrunden behöver ändras bland annat på grund av att fördelningen av lagstiftningsbehörighet har ändrats och ger sitt förslag till Delegationen för Ålandsärenden. Delegationen ger sitt förslag till statsrådet som ger ett lagförslag till riksdagen. Statsrådet företräds i denna process av finansministeriet.

Sådana internationella förpliktelser som Finland förbundit sig till inom rikets lagstiftningsbehörighet fram tills övertagandelagen träder i kraft, gäller även på Åland. Efter att lagtinget övertagit ett behörighetsområde är självstyrelsemyndigheterna ansvariga för att unionsrätten och internationella förpliktelser som binder Finland följs. Också utredningen av konsekvenser i förhållande till exempelvis unionsrätten och internationella förpliktelser kan antas vara en del av det lagberedningsarbete som föregår lagtingslagen om övertagande av ett behörighetsområde och den materiella lagstiftning lagtinget avser anta. Också de rättsliga och övriga konsekvenserna av övertagandet ska klargöras gemensamt mellan riket och Åland. Eftersom statsrådet före övertagandet sannolikt har en större sakkunskap om exempelvis behörighetsområdets internationella reglering och konsekvenserna av denna, är det ändamålsenligt att statsrådet och Ålands regering gemensamt ska göra kartläggningen.

Eftersom de behörighetsområden som föreslås kunna övertas genom lagtingslag skiljer sig från varandra i fråga om deras omfattning, eventuella koppling till unionsrätten och internationella förpliktelser, konsekvenser för enskilda samt behovet av ny självstyrelseförvaltning som en följd av övertagandet, föreslås det inte någon tidsfrist för uppnående av överenskommelsen om de administrativa och ekonomiska konsekvenser eller klargörandet av rättsliga och övriga konsekvenser som övertagandet bedöms ge upphov till. Vid förhandlingarna mellan statsrådet och självstyrelsemyndigheterna ska grundlagens 21 § om en god förvaltning iaktas även tidsmässigt sett.

Utgångspunkten är att det förvaltningsorgan som har lagstiftningsbehörighet även sköter förvaltningsuppgifterna och står för kostnaderna för dem. Önskar lagtinget överta lagstiftningsbehörighet, kan de statliga myndigheterna inte tvingas att sköta förvaltningsuppgifterna och

Ålands regering måste då överta dem om någon annan överenskommelse inte nås. Det kan antas att Ålands regering är den part som för frågan om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna till Delegationen för Ålandsärenden för bedömning, om en överenskommelse inte uppnås.

Av det 2 momentets andra mening följer att om endast delar av ett behörighetsområde som anges i paragrafen överförs, sker överföringen genom ändring av denna lag på det sätt som anges i 30 §.

Trots att utgångspunkten är att överenskommelse ska nås om de ekonomiska och administrativa konsekvenserna, kan det uppstå en situation där en överenskommelse inte kan nås. I paragrafens 3 mom. föreslås en bestämmelse om förfarandet för den händelse att en överenskommelse om de ekonomiska och administrativa konsekvenserna inte uppnås. Det föreslås att Delegationen för Ålandsärenden bedömer de administrativa och ekonomiska konsekvenserna i en situation där lagtinget önskar överta behörighet med stöd av 29 §, men statsrådet och Ålands regering inte når en överenskommelse om bedömningarna.

Bedömningen av de administrativa och ekonomiska kostnaderna kan i något fall innehålla många element och vara komplicerad. Delegationen för Ålandsärenden är som organ lämpat för bedömningsuppgiften. Delegationen behöver dock faktaunderlag för detta och därför föreslås en uttrycklig bestämmelse om skyldigheten för Ålands regering och de behöriga ministerierna att tillhandahålla sådan information som behövs för bedömningen. Bedömningen ska vara objektivt motiverad och opartisk.

Av 4 mom. följer att statsrådet ska ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om övertagandet av ett i paragrafen avsett behörighetsområde, förutsatt att övertagandet inte ger anledning till att ge ett lagförslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Det föreslås att utskottet kan ge ett utlåtande över utredningen. Lagtingets övertagande av de i paragrafen angivna behörighetsområdena är ensidigt, men av konstitutionella skäl är det viktigt att riksdagen är medveten om när lagtingets övertaganden av riksdagens behörighet aktualiseras i praktiken. Syftet med bestämmelsen är också att trygga riksdagens rätt att under en tillräcklig tidsrymd få ta ställning till regeringens utredning över övertagandet, innan lagtinget antar övertagandelagen. I förslaget ingår således ett element av reciprocitet, även om riksdagens uttryckliga samtycke till övertagandet inte förutsatts. Förfarandet är nytt och det framgår inte av grundlagen. Det bedöms under propositionens avsnitt 10 om förhållandet till grundlagen.

I paragrafens 5 mom. föreslås att när Ålands lagting har utfärdat en lagtingslag om övertagande av lagstiftningsbehörighet, ska Ålands regering underrätta statsrådet om lagen och när denna träder i kraft. Statsrådet ska därefter i Finlands författningssamling publicera ett meddelande om behörighetsövertagandet. Bestämmelsen är nödvändig, eftersom självstyrelselagens behörighetsförteckningar i 27 och 28 § inte ändras genom övertagande av ny behörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning. Behörighetsparagraferna kvarstår intakta i självstyrelselagen och den till lagtinget övertagna behörigheten, och på motsvarande sätt riksdagens minskade behörighet på Åland, måste utläsas från Finlands författningssamling där Ålands regerings meddelande om en övertagandelag publiceras. Eventuella ändringar av behörighetsförteckningarna kan ske senare som en teknisk ändring i samband med en ändring av självstyrelselagen i grundlagsordning.

30 §. Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan överföras till Åland i vanlig lagstiftningsordning. I paragrafen finns uppräknade sådana rättsområden som efter att lagen träder i kraft fortfarande enligt 28 § i lagen hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, men som

kan överföras på lagtinget i ett förenklat förfarande, dvs. i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen och med lagtingets bifall. Den ordning i vilken lagtinget fattar sitt beslut bestäms i lagstiftningsordningen. Den överföring av lagstiftningsbehörighet till lagtinget som paragrafen avser möjliggöra, är i fråga om varje behörighetsområde som föreslås i den, en åtgärd som är avsedd att vara av varaktig natur, om inte något annat följer av tillämpningen av 31 § i ett enskilt fall.

De behörighetsområden eller delar av dem som enligt 30 § i lagförslaget föreslås kunna överföras från riksdagens behörighet på Åland till lagtinget i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall, gäller sådana behörighetsområden där riksdagens deltagande i beslutet om överföring av behörighet fortsättningsvis anses nödvändigt, eftersom skötseln på Åland av de angelägenheter som saken gäller, har ett övervägande nationellt intresse och inte enbart motiveras av ett mer lokalt betingat intresse. Målsättningen med det förenklade överföringsförfarandet, vilket redan ingår i 29 § i nuvarande självstyrelselag, är att möjliggöra att Ålands självstyrelse vid behov kan utvecklas på ett dynamiskt sätt och i takt med folkviljan. Den föreslagna paragrafen är därför betydligt mer omfattande än den motsvarande bestämmelsen i nuvarande självstyrelselag. I fråga om merparten av de behörighetsområden som föreslås höra under tillämpningsområdet för bestämmelsen, har det under beredningen av propositionen från åländsk sida framförts synpunkter på vikten av att förvaltningen finns placerad fysiskt på Åland och att tjänsterna kan tillhandahållas på svenska.

Behörighetsområdena i bestämmelsen föreslås kunna bli föremål för överföring till lagtinget efter att det i varje enskilt fall har klarlagts att exempelvis europarätten eller andra internationella förpliktelser som binder Finland eller ändamålsenlighets skäl inte ställer hinder för en överföring. De behörighetsområden som föreslås ingå i paragrafen och som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet har med några få undantag kopplingar till lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet.

I paragrafen uppräknas tjugo behörighetsområden som föreslås senare genom vanlig riksdagslag och med lagtingets bifall kunna överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. De behörighetsområden som för närvarande ingår i 29 § i nuvarande självstyrelselag föreslås fortsättningsvis vara överförbara i enkel lagstiftningsordning. Dessa områden är 1) folkbokföring, 2) handels-, förenings- och fartygsregister, 3) arbetspensionsskydd för kommunernas anställda och för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen samt arbetspensionsskydd för andra, med de undantag som följer av 18 § 2 a punkten i nuvarande självstyrelselag, och annan socialförsäkring, 4) annan än i 18 § 13 punkten i nuvarande lag nämnd alkohollagstiftning, 5) bank- och kreditväsendet, samt 6) arbetsavtal, med de undantag som beträffande läroavtal följer av 18 § 14 punkten i nuvarande självstyrelselag, och samarbete inom företag.

Följande behörighetsområden 1—21 punkten föreslås ingå i tillämpningsområdet för paragrafen:

Punkt 1. Folkbokföring med beaktande av att den ska grunda sig på personbeteckningar. Folkbokföringen föreslås enligt 28 § 1 mom. 7 punkten fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten är enligt 29 § 1 punkten i nuvarande självstyrelselag överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall, dock så att kravet i den på personbeteckningar är nytt. Uppgifterna i folkbokföringen är en grundläggande förutsättning för många rättsområden som Åland har behörighet över enligt nuvarande självstyrelselag. De utgör grunden för lagstiftning och myndighetsutövning för lagtinget och Ålands regering. De behövs exempelvis för kommunalbeskattning på Åland, lagtings- och kommunalval, socialvård, statistik, utbildning och hälso- och sjukvård och många fler.

Punkt 2. Lagstiftning som gäller religiösa samfund, med undantag för kyrkolagen. Religiösa samfund som inte regleras genom kyrkolagen hör för närvarande till rikets lagstiftningsbehörighet och så föreslås det fortsättningsvis vara enligt 28 § 1 mom. 24 punkten i lagförslaget. Till lagtingets behörighet enligt nuvarande självstyrelselag hör bl.a. undervisning, kultur samt museiväsendet. Med hänvisning till dessa behörigheter föreslås det att lagstiftning som gäller religiösa samfund med verksamhet på Åland, med undantag av kyrkolagen, upptas som ett behörighetsområde som kan göras till föremål för överföring till lagtinget.

Punkt 3. Lagstiftning om privaträttsligt anställdas rättigheter och villkor med undantag för kollektivavtal, samt arbetsavtal. Punkten föreslås höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 28 § 1 mom. 34 punkten i lagförslaget, i vilken det uppräknas även andra delområden som hör till arbetsrätten. Behörigheten att lagstifta i frågor som gäller den åländska arbetsmarknaden är enligt 1991 års självstyrelselag uppdelad mellan riksdagen och lagtinget. Riksdagen lagstiftar för de privaträttsligt anställda och lagtinget för de som står i offentligrättsligt anställningsförhållande till lagtinget, landskapsregeringen och dess underlydande myndigheter samt kommunerna. För tjänstemän som är anställda vid statliga myndigheter på Åland gäller rikslagstiftning. Lagstiftningsbehörigheten är således delad i fråga om grupper av arbetstagare som är anställda av en och samma arbetsgivare. Landskapet, myndigheter underställda landskapet samt kommunerna har både arbetstagare och tjänstemän och för dessa gäller rikslagstiftning respektive landskapslagstiftning. Den arbetsrättsliga lagstiftningen har ett samband med lagstiftning om främjande av sysselsättningen, läroavtal och socialvård, vilka redan hör till Ålands behörighet.

Arbetsavtal, med undantag för läroavtal som hör till lagtingets nuvarande behörighet, ingår redan som ett överförbart område enligt 29 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag.

På området för arbetsrätten har Finland inom ramen för arbetet inom den Internationella Arbetsorganisationen (ILO) förbundit sig till ett stort antal internationella förpliktelser, som bör tas i beaktande vid en eventuell överföring av lagstiftningsbehörighet.

Punkt 4. Tekniska anordningar som används i arbetet och samarbete i företag. Bestämmelserna om tekniska anordningar som används i arbetet, dvs. maskiner, personlig skyddsutrustning och arbetsredskap, baserar sig till stor del på EU-lagstiftningen och är till sin natur mycket tekniska. Tekniska anordningar som används i arbetet anses utgöra en del av arbetarskyddet. Den utrustning som används i arbetet nämns särskilt i 28 § 35 punkten i lagförslaget, utöver arbetarskyddet, som ett område som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet omfattar bl.a. produktsäkerhet, kemikalier och bekämpningsmedel som i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har härletts från hälso- och sjukvården samt näringsverksamheten, vilka också är EU-bundna rättsområden.

Samarbete i företag ingår redan som ett överförbart område i 29 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag.

Punkt 5. Annan socialförsäkring. Punkten föreslås ingå som ett delområde i 28 § 1 mom. 35 punkten i lagförslaget och fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Den är enligt 29 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag redan överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. Av den orsaken föreslås området kvarhållet i paragrafen. Åland har ansetts ha ett avsevärt intresse av att kapitalbildning som sker inom bl.a. socialförsäkringen skulle komma Åland och dess näringsliv till godo (RP 73/1990 rd. s. 79). Lagtingets nuvarande behörighet omfattar socialvården på Åland. Vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna har det härletts att det grundläggande utkomststödet ingår i landskapets nuvarande behörighet för socialvården. I riket hör det grundläggande utkomststödet till socialförsäkringen. Det är av ett nationellt intresse att socialförsäkringen regleras enhetligt inom landet. Det är också

viktigt att socialförsäkringssystemet är enhetligt i hela landet med tanke på jämlikheten mellan individer. Åtskiljandet av regleringen kan ha oförutsedda konsekvenser för individernas intressen och utkomst. Sådana oförutsedda effekter kan också förekomma i förhållande till samordningen av EU:s sociala trygghet.

Punkt 6. Arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna på Åland jämte för förtroendevalda vid kommunförvaltningen med undantag för 27 § 1 mom. 4 punkten samt arbetspensionsskydd för andra. Punkten föreslås ingå som ett delområde i 28 § 35 punkten samt i 28 § 1 mom. 36 i lagförslaget och fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Den är enligt 29 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. Av den orsaken föreslås området kvarstå i paragrafen. Åland har ansetts ha ett avsevärt intresse av att kapitalbildning som sker inom bl.a. arbetspensionsskyddet skulle komma Åland och dess näringsliv till godo (RP 73/1990 rd s. 79). Arbetspensionsskyddet för självstyrelsens samtliga anställda och förtroendevalda hör redan till lagtingets behörighet. Arbetspensionsskyddet inom kommunerna på Åland hör för andra anställda hos dem än rektorer, lärare och timplärare vid grundskolorna samt för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Privaträttsligt anställdas pensionsskydd hör också till riksdagens behörighet.

Finland finns det för närvarande ett fungerande och enhetligt arbetspensionssystem som tryggar de försäkrades och förmånstagarnas intressen och gör det möjligt för arbetstagare och företagare att röra sig fritt inom riket och på Åland. Arbetspensionssystemet har utvecklats och det utvecklas kontinuerligt så att det blir enhetligare. De rättsliga ramarna för en eventuell tillämpning av den föreslagna bestämmelsen kan således i framtiden vara mer begränsade än för närvarande.

Arbetspensionssystemet för den privata sektorn innehåller nuförtiden det konkurssolidariska ansvar som tillämpas på privaträttsliga arbetspensionsanstalter, vilket innebär att de försäkrade och förmånstagarna inte lider förlust även om en enskild arbetspensionsanstalt går i konkurs. Genomförandet av konkursansvaret i dess nuvarande omfattning förutsätter ett enhetligt arbetspensionssystem. Överföringen av lagstiftningsbehörigheten till Åland i fråga om arbetspensioner inom den privata sektorn kan till denna del äventyra pensionsskyddet och jämlikheten för arbetstagare och företagare som är försäkrade på Åland.

Den föreslagna punktens rättsområde har också beröringspunkter med Europeiska unionens reglering av försäkringsbranschen. När Finland anslöt sig till Europeiska unionen togs det in en bestämmelse om att försäkringsdirektiv enligt EU:s bestämmelser om den inre marknaden inte ska tillämpas på privaträttsliga försäkringsanstalter som sköter lagstadgade arbetspensioner inom den privata sektorn. Bevarandet av denna särställning, som i väsentlig grad påverkar arbetspensionssystemets funktion, får inte äventyras.

Ett enhetligt arbetspensionssystem för den privata sektorn är en förutsättning för att en fungerande kostnadsfördelning ska kunna genomföras i arbetspensionssystemet. Arbetspensionssystemet är också en del av det övriga socialförsäkringssystemet, vilket innebär att åtskiljandet av regleringen kan ha oförutsedda konsekvenser på ett sätt som motsvarar det som anges i 5 punkten.

Punkt 7. Bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar. Regleringen av bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar föreslås enligt 28 § 1 mom. 27 punkten fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagtingets nuvarande behörighet omfattar med vissa undantag näringsverksamhet som bedrivs på Åland samt även främjande av sådana näringar på Åland som hör till rikets behörighet.

Punkt 8. Fartygs- och handelsregister. Bl.a. regleringen om fartygs- och handelsregister hör enligt 28 § 1 mom. 27 punkten fortsättningsvis till riksdagens lagstiftningsbehörighet, Punkten är enligt 29 § 2 punkten i nuvarande självstyrelag redan överförbar i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. Till följd av de speciella förhållandena på Åland med särskilda språkrav mm. samt bestämmelserna om hembygdsrätt har det ansetts att det i framtiden kan uppstå behov av att föra någon form av särskilda åländska register, dubbelregister, eller att sköta vissa delar av administrationen inom registreringen. Det har även ansetts kunna uppstå behov av att ta in vissa tilläggsuppgifter beträffande t.ex. åländska bolag (RP 73/1990 rd s. 79).

Punkt 9. Måttenheter, mätredskap och mätmetoder. Området ingår enligt 28 § 1 mom. 49 punkten i lagförslaget till riksdagens behörighet och det är till sin karaktär internationellt och tekniskt. Av den orsaken förutsätter en överföring av behörighetsområdet att de bestämmelser som antas på Åland överensstämmer med den internationella regleringen och det som allmänt tillämpas i närregionerna.

Punkt 10. Bank- och kreditväsendet. Bank- och kreditväsendet hör enligt 28 § 1 mom. 30 punkten i lagförslaget till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten är enligt 29 § 5 punkten i nuvarande självstyrelselag överförbar till lagtinget i enkel lagstiftningsordning med lagtingets bifall. I nuläget är finansmarknaderna föremål för omfattande reglering inom den Europeiska unionen. Området är till sin natur sådant att det också på Åland kräver en enhetlig reglering i förhållande till omvärlden.

Punkt 11. Konsumentskydd med beaktande av vad som i fråga om konsumentvistenämndens sammansättning och ordnandet av konsumentrådgivningen på Åland föreskrivs i 29 §. Konsumentskyddet hör enligt 28 § 1 mom. 28 punkten i lagförslaget till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Konsumentrådgivningen och konsumenttvistenämndens uppgifter sköts med stöd av 30 § 10 och 11 punkten i nuvarande självstyrelag av åländska myndigheter. Det föreslås att det i fråga om sistnämnda frågor föreskrivs i 29 § i lagförslaget. Eftersom konsumenträtten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, tillämpas rikets konsumentskyddslagstiftning på Åland. Produktsäkerhet som är ett nära anslutet rättsområde hör redan till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Med utgångspunkt från bland annat en enhetlig konsumentskydds rätt och fungerande konsumentköp, är det inte oproblematiskt att med stöd av 30 § överföra behörigheten för konsumentskyddet.

Punkt 12. Otillbörligt förfarande i näringsverksamhet. Området hör enligt 28 § 1 mom. 29 punkten till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagtingets nuvarande behörighet omfattar med vissa undantag näringsverksamhet som bedrivs på Åland samt även främjande av sådana näringar på Åland som hör till rikets behörighet.

Punkt 13. Andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet. Behörighetsområdet föreslås enligt 28 § 1 mom. 33 punkten i lagförslaget fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Sådana privaträttsliga angelägenheter som hänför sig till ett rättsområde som enligt den nuvarande självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, hör redan i nuläget till lagtingets behörighet. Behörighetsområdet omfattar sådana privaträttsliga angelägenheter som inte uttryckligen i självstyrelselagen förtecknats att höra till riksdagens behörighet. Således omfattas exempelvis äktenskap, familjeförhållanden och arv mm. inte av den föreslagna punkten, eftersom dessa förtecknats särskilt i lagförslaget som riksdagens behörigheter på Åland.

Punkt 14. Televerksamhet, med de undantag som anges i 29 § 1 mom. för Ålands domännamn .ax och beslut om tilläggs villkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till

nätkoncessioner för televerksamhet som statliga myndigheter beviljar teleföretag på Åland. Televerksamhet föreslås fortsättningsvis med vissa undantag enligt 28 § 1 mom. 40 punkten hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Radio- och televisionsverksamhet hör sedan ikraftträdandet för 1991-års självstyrelselag till lagtingets behörighet. Nätkoncessioner för televerksamhet på Åland får beviljas av statliga myndigheter endast med landskapsregeringens samtycke. Statsrådet ska i nuläget likaså tillse att Åland får frekvenser för rundradio- och televisionssändningar och det beviljar frekvenserna. Punkten omfattar inte domännamnet .ax eller beslut om tilläggsvillkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till nätkoncessioner för televerksamhet som statliga myndigheter beviljar teleföretag på Åland. Nämda områden föreslås enligt 29 § i lagförslaget vara övertagbara genom lagtingslag. Televerksamheten är föremål för reglering på internationell nivå och området hänför sig huvudsakligen till utrikesrelationerna.

Punkt 15. Tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller. Området föreslås enligt 28 § 1 mom. 48 punkten i lagförslaget hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och är till sin karaktär internationellt reglerat och tekniskt. Av den orsaken förutsätter en överföring av behörighetsområdet att lagtinget avser att anta bestämmelser för Åland som överensstämmer med den internationella regleringen och som allmänt tillämpas i närregionerna.

Punkt 16. Fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter. Behörighetsområdet föreslås enligt 28 § 1 mom. 32 punkten i lagförslaget hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Det anknyter till ett flertal rättsområden som redan hör till åländsk behörighet i fråga om planering och kontrollen av markanvändningen. Exempel på sådana områden är plan- och byggnadsväsendet, grannelagsförhållande, fornminnen, kulturhistoriskt värdefulla byggnader, jord- och skogsbruk m.fl. Förvaltningsuppgiften, att skapa och bevara och förmedla riktiga uppgifter om fastighetsbildning och registrering, är av avgörande betydelse för verksamheten vid flera åländska myndigheter. För Åland är det viktigt att myndigheten som sköter fastighetsbildning och fastighetsregistrering finns fysiskt på Åland, att tjänstemännen har god kunskap om jordförvärvslagstiftningen på Åland, att de har lokalkännedom samt att service kan ges på svenska.

Punkt 17. Direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter. Till riksdagens behörighet på Åland föreslås enligt 28 § 1 mom. 38 punkten i lagförslaget ingå direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter. Rikets behörighet föreslås omformulerad inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU. Till lagtingets nuvarande behörighet inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts höras bl.a. utveckling av jordbruket och landsbygden och de ersättnings- och stödsystem som anknyter till det.

Punkt 18. Förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittosamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet. Området föreslås hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet enligt 28 § 1 mom. 39 punkten i lagförslaget. Med stöd av en bestämmelse i nuvarande självstyrelselag sköter Ålands självstyrelsemyndigheter sedan årtionden tillbaka redan om sådana förvaltningsuppgifter som gäller förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittosamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet. Vid skötseln av uppgifterna tillämpas rikslagstiftning.

Punkt 19. Alkohollagstiftning med beaktande av att servering av alkohol hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Behörighetsområdet föreslås fortsättningsvis enligt 28 § 1 mom. 42 punkten i lagförslaget hör i huvudsak till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Punkten ingår i 29 § 4

punkten i nuvarande självstyrelselag. Enligt nuvarande självstyrelselag har lagtinget redan lagstiftningsbehörighet för angelägenheter som gäller servering av alkohol. Åland har behörighet på bl.a. hälso- och sjukvård, socialvård samt allmän ordning och säkerhet, vilka berörs av alkoholpolitiska frågor. Ålands näringsstruktur och stora ekonomiska beroende av turismen har ansetts understryka alkoholpolitikens betydelse för Åland (RP 73/1990 rd s. 79). Behörighetsområdet berörs numera av EU-rättslig reglering. Det nuvarande detaljhandelsmonopolet på alkoholdrycker och undantagen från det, som det nuvarande kravet på att alkoholdrycker endast kan säljas på godkända försäljningsställen – och inte till exempel genom hemkörning – har godkänts i Europeiska unionens domstols förhandsavgörande C-198/14 Visnapuu samt högsta domstolens prejudikat HD 2018:48. På grund av alkoholmonopolet är det nödvändigt att innehållet i alkohollagstiftningen till denna del är konsekvent och i enlighet med unionsrätten. En ändring av nämnda huvudprinciper för alkohollagstiftningen kan bedömas leda till att betydelsen av nämnda rättsfall som prejudikat försvagas, och efter det kan ändringarna underkastas prövning på nytt vid en nationell domstol, Europeiska kommissionen och Europeiska unionens domstol. Eftersom unionsrätten förbjuder diskriminering på grundval av nationalitet, uppstår det en skyldighet att tillåta även andra medlemsstaters producenter till exempel en motsvarande rätt till hemkörning av alkoholdrycker. På nämnda grunder är det inte för närvarande aktuellt att överföra resterande behörighet på alkohollagstiftningens område till lagtinget.

Punkt 20. Yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården samt veterinärvården, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos människor eller mellan människor och djur, könskorrigering kirurgiska ingrepp och sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsfall. Området föreslås enligt 28 § 1 mom. 43 punkten fortsättningsvis höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet omfattar hälso- och sjukvård, medan övriga frågor på området liksom ingrepp i personlig frihet och integritet hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Lagtinget har även behörighet att lagstifta om godkännandet av yrkeskvalifikationer för yrken inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, så som exempelvis för personalen inom socialvården.

Punkt 21. Skjutvapen och skjutförnödenheter. Området har brutits ut ur vapen och ammunition samt explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs, vilka enligt 28 § 1 mom. 20 punkten i lagförslaget fortsättningsvis hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet omfattar allmän ordning och säkerhet med vissa undantag, liksom jakt och idrott. Behörigheten att lagstifta om eggvapen, liksom om explosionsfarliga ämnen, har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar ansetts höra till lagtinget. Ålands polismyndighet, som är en genom landskapslag föreskriven landskapets myndighet, sköter med stöd av en överenskommelseförordning utfärdad enligt 32 § i nuvarande självstyrelselag sådana uppgifter i enlighet med rikets lagstiftningsbehörighet på Åland som i annat fall hade hört till rikets Polis. Av den orsaken sköts även de uppgifter som följer av vapenlagstiftningen med stöd av överenskommelseförordningen redan för närvarande av Ålands polismyndighet.

På grund av det föreslagna överförbara behörighetsområdets natur, bör konsekvenserna av ett initiativ av självstyrelsemyndigheterna till att överföra lagstiftningsbehörigheten analyseras i detalj, innan man kan ta ställning till överföringsmöjligheten. Av samma orsak har det föreslagna behörighetsområdet fogats till 30 §.

Bestämmelser om skjutvapen och skjutförnödenheter finns huvudsakligen i skjutvapenlagen (1/1998). Det behörighetsområde som föreslås bli överfört baserar sig i stor utsträckning på EU-lagstiftning. Om endast en del av behörighetsområdet överfördes till lagtingets behörighet, kunde av detta, p.g.a. behovet av att trygga vapensäkerheten, följa ett fortlöpande behov av att

samordna rikets och Ålands skjutvapenlagstiftning. När skjutvapenlagen stiftades slopades tidigare näringstillstånd. Enligt 43 § i skjutvapenlagen kan vapentillstånd meddelas för vissa godtagbara användningssyften, t.ex. för sådant skjutande av djur som är tillåtet enligt jaktlagstiftningen eller för sport- och hobbysskytte. Klassificeringen av skjutvapen grundar sig emellertid på andra definitioner än användningssyftet för respektive vapen, och därför går det i nuläget inte att i första hand avskilja för Åland ett sådant behörighetsområde som gäller t.ex. skjutvapen och skjutförnödenheter som är avsedda för jakt och sport. -Överföringen av det föreslagna behörighetsområdet medför behov bl.a. av att skapa ett system för överföringstillstånd och vapenpass mellan Åland och riket. Också frågorna om vapenkontroll och säkerställande av vapensäkerheten samt begagnade system är förenade med frågeställningar som i överföringssituationen förutsätter närmare utredning.

Enligt det föreslagna 2 mom. ska i en lag om överföring av lagstiftningsbehörighet intas bestämmelser om de åtgärder som föranleds av överföringen. Sådana åtgärder kan vara av olika slag och gälla exempelvis fortsatt giltighet av avtal och rättigheter samt beviljade tillstånd eller överföring av register och andra handlingar. I synnerhet i de fall när lagstiftningsbehörigheten inom ett rättsområde överförs enbart delvis, bör man vid beredningen av överföringen fästa särskild uppmärksamhet vid att den sker på ett tydligt avgränsat och exakt sätt och i samband med överföringen bör man noggrant granska dess förhållande till den rikslagstiftning som fortsättningsvis förblir gällande på Åland.

Har Ålands lagting tagit initiativ till att en lag om överföring av behörighet ska stiftas, ska initiativet enligt 3 mom. föreläggas riksdagen i form av en regeringens skrivelse till riksdagen till vilken lagtingets initiativ biläggs. Lagtingets initiativ ska ses som ett i självstyrelselagen för Åland avsett annat ärende än sådana som gäller landskapets ekonomi och som det föreskrivs om i grundlagens 58 § 3 moment 4 punkt. Därför föredras initiativet utan statsrådets beslutsförslag för republikens president som ger regeringens skrivelse till riksdagen. Statsrådet kan före det ge en redogörelse i saken till riksdagen. Det föreslagna momentet innebär att Ålands regering bör förhandla med statsrådet innan ett initiativ föreläggs, men efter att lagtingsinitiativet har överlämnats kan statsrådet inte låta bli att överlämna det till riksdagen. En allmän bestämmelse om lagtingets nuvarande initiativrätt ingår i 49 § i lagförslaget.

När inledningsvis Ålands regering tagit initiativ till en diskussion med statsrådet om överföring till lagtinget av ett behörighetsområde som avses i 30 §, hör ärendet till justitieministeriets förvaltningsområde. Justitieministeriet och det ministerium till vars förvaltningsområde behörighetsområdet hör ska då tillsammans med Ålands regering ta del i och medverka till att behovet, möjligheterna och konsekvenserna av att överföra behörighetsområdet till lagtinget blir utredda. Utredningsarbetet kan vid behov ske inom ramen för en arbetsgrupp som justitieministeriet tillsätter. Resultatet av det gemensamma utredningsarbetet mellan berörda förvaltningar i en ömsesidig förståelse på politisk nivå för den tänkta behörighetsöverföringen, är det följdriktigt att justitieministeriet kan inleda beredningen av regeringspropositionen utan att lagtinget formellt tagit initiativ i saken.

Bestämmelsen i 3 mom. om att regeringen ska föra lagtingets initiativ till en behörighetsöverföring i form av en regeringens skrivelse till riksdagen, är således ett förfaringsätt som är avsett att komma i fråga i sista hand. Syftet med den föreslagna bestämmelsen är att säkerställa att lagtinget oberoende av exempelvis statsrådets uppfattning i saken, av riksdagen kan få ett entydigt och slutligt svar på initiativet till en behörighetsöverföring. Lagtingsinitiativet kan antas antingen vara uppgjort i form av en regeringsproposition eller innehålla de uppgifter som normalt ska ingå i en sådan. Regeringens skrivelse föredras från justitieministeriet och det föredragningstillstånd från ett annat ministerium som avses i 32 § i reglementet för statsrådet, be-

höver i denna situation inte föreligga. Har lagtinget tagit ett initiativ till överföring av ett behörighetsområde, inskränker sig justitieministeriets uppgift till att sammanställa regeringens skrivelse och bilägga initiativet inklusive en översättning av detta till finska. Ministeriet har således inte befogenhet att i sak ändra eller göra tillägg i lagtingsinitiativet. Förfarings sättet motsvarar det som gäller för lagtingets initiativ till rikslagstiftning enligt 49 § i lagförslaget.

Ålands regering eller lagtinget kan vid behov hos statsrådet återta eller komplettera sitt initiativ till att ett behörighetsområde ska överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. För återtagande av ett lagtingsinitiativ föreslås ingen särskild bestämmelse i självstyrelselagen. Yttersta tidsgräns för regeringen att återta eller att komplettera en proposition är de tidpunkter som framgår av grundlagen för komplettering och återtagande av regeringens propositioner. Ett återtagande av regeringen kan ske fram tills riksdagen avser fatta beslut om antagande av lagen i andra behandling, medan en kompletterande proposition enligt 71 § i grundlagen inte kan överlämnas sedan det utskott som bereder saken har gett sitt betänkande.

Av sista meningen i paragrafens 3 mom. följer att statsrådet före det fattar beslut om att avge ett lagförslag om överföring av behörighet till lagtinget, kan ge en redogörelse i saken till riksdagen. Bestämmelser om förfarandet finns i grundlagens 44 §. Efter en redogörelse kan riksdagen inte rösta om regeringens förtroende, men riksdagen får en möjlighet att uttala sin ståndpunkt i saken.

En lag om överföring av behörighet till lagtinget publiceras i normal ordning i Finlands författningssamling. Självstyrelselagens förteckningar över lagtingets och riksdagens lagstiftningsbehörigheter i 27 och 28 § ändras inte genom överföringen av ny behörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning. De ifrågavarande behörighetsparagraferna kvarstår intakta i självstyrelselagen och den till lagtinget överförda behörigheten, och på motsvarande sätt riksdagens minskade behörighet på Åland, måste utläsas från Finlands författningssamling. Eventuella ändringar av behörighetsförteckningarna kan ske senare som en teknisk ändring i samband med en ändring av självstyrelselagen i grundlagsordning.

31 §. Överföring av lagstiftningsbehörighet från lagtinget till riksdagen. Enligt förslaget ska det också vara möjligt att i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets samtycke återföra behörighet till riksdagen i sådana angelägenheter som avses i 29 och 30 §. Lagtingets beslut fattas i den ordning som bestäms i lagtingsordningen.

I paragrafen konstateras för tydlighetens skull att annan överföring av lagstiftningsbehörighet från lagtinget till riksdagen sker i grundlagsordning genom ändring av denna lag i den ordning som nämns i 97 §.

32 §. Lagrådet. Genom paragrafen införs en möjlighet för lagtinget att inrätta ett lagråd för att granska Ålands regerings förslag om stiftande av lagtingslag. Närmare bestämmelser om lagrådets sammansättning och uppgifter utfärdas i så fall genom lagtingslagen ifråga.

Idén med ett lagråd skulle vara att i ett tidigt skede av lagberedningen få särskild expertis för att bedöma lagförslagets förhållande i synnerhet till behörighetsfördelningen mellan lagting och riksdag och förhållandet till EU-rätten och annan internationell reglering. Lagförslag som skulle remitteras till lagrådet skulle främst vara sådana där rättsområdet är stort och komplicerat eller där behörighetsfördelningen är oklar eller den EU-rättsliga bedömningen problematisk. Genom lagrådsbehandlingen skulle lagtinget ha lättare att uppmärksamma den problematik som kan tänkas föreligga och få en mångsidigare belysning av saken.

Genom lagrådsbehandlingen skulle eventuella oklarheter kunna redas ut i ett tidigare skede av processen, vilket kan tänkas minska risken för att lagtinget överskrider sin lagstiftningsbehörighet. Även om lagrådsbehandlingen skulle ta viss tid i anspråk, kan den påskynda behandlingen i ett senare skede, genom att lagtinget får ett expertutlåtande som i sin tur kan leda till att behörighetsfrågor blir klarlagda i tid så att processen inte behöver tas om. Lagrådets yttranden skulle kunna öka lagstiftningens kvalitet men de skulle inte vara rättsligt bindande.

33 §. Lagstiftningskontroll. Paragrafen innehåller bestämmelser om den kontroll av lagtingslagarna som utövas efter att lagarna har stiftats av lagtinget. Som det framgår av motiveringarna till 5 och 27 § är lagtingslagarna fullvärdiga lagar som står på samma hierarkiska nivå som lagar stiftade av riksdagen.

Riksorganen medverkar inte vid tillkomsten av lagtingslagarna och republikens president stadfäster inte heller dem på samma sätt som presidenten enligt 77 § i grundlagen stadfäster lagar stiftade av riksdagen. Enligt gällande självstyrelselag, liksom även enligt tidigare självstyrelselagar, ska lagtingets beslut om antagande av lagtingslagarna dock genomgå en särskild granskning i syfte att kontrollera att de står i överensstämmelse med självstyrelselagen och att lagtinget således inte har överskridit sin lagstiftningsbehörighet. Motsvarande kontroll av riksdagslagarna, dvs. av att riksdagen inte stiftar lagar i strid med självstyrelselagen, utövas av riksdagens grundlagsutskott. Denna kontroll sker dock i form av ett utlåtande eller betänkande innan riksdagen fattar beslut i saken.

De nuvarande bestämmelserna om lagstiftningskontrollen finns i 19 och 20 § i 1991-års lag. Motsvarande bestämmelser ingår i 33–36 § i föreliggande förslag. Förslaget bygger på de nuvarande bestämmelserna, men syftar till att stärka den ställning som Delegationen för Ålandsärenden har i processen.

Enligt paragrafens *1 mom.* ska lagtingets beslut om antagande av en lagtingslag överlämnas till Delegationen för Ålandsärenden och samtidigt till justitieministeriet. Detta gäller alla lagtingslagar. Genom att justitieministeriet får del av ärendet samtidigt, kan ministeriet vid behov inleda granskningen för egen del i väntan på delegationens yttrande. Delegationen ska ge sitt utlåtande till justitieministeriet inom två månader från det att ministeriet delgavs lagtingets beslut om lagtingslagen. Den tidsfrist på fyra månader som enligt 34 § föreskrivs för lagstiftningskontrollen räknas från den dag lagtingslagen registreras som inkommen till justitieministeriet.

Delegationen för Ålandsärenden ger enligt *2 mom.* ett utlåtande till justitieministeriet i vilket delegationen prövar om beslutet om antagande av lagtingslagen är förenligt med självstyrelselagen. Delegationen prövar alltså att lagtinget genom att anta lagtingslagen inte har överskridit sin lagstiftningsbehörighet, att lagtingslagen inte uppenbart strider mot en internationell förpliktelse som är bindande för Åland och att lagtingslagen inte rör Finlands inre eller yttre säkerhet. Prövningen gäller således de grunder på vilka republikens president kan utöva vetorätt enligt 34 §.

Delegationens prövning är i regel uteslutande rättslig. Delegationen prövar således inte om lagtingslagen är ändamålsenlig. Detta hindrar dock inte Delegationen från att anföra lagtekniska och andra synpunkter på lagstiftningens kvalitet, vilket redan har varit brukligt i praktiken. Enligt 23 § 2 mom. i lagförslaget kan delegationen höra sakkunniga och begära utlåtanden av statsrådet och ministerierna och Ålands regering. Momentet möjliggör att delegationen när den bereder sitt utlåtande över en lagtingslag vid behov hör exempelvis det ministerium till vars förvaltningsområde genomförandet av ett EU-direktiv hör, om delegationen i ett enskilt fall vill kunna utsluta att en lagtingslag innehåller bestämmelser som uppenbart strider mot Finlands förpliktelser i EU.

Om Delegationen för Ålandsärenden är enhällig kan den bestämma att lagtingslagen får träda i kraft utan att den behöver föredras för presidenten. Avsikten är att detta ska kunna ske i rutinar-tade fall eller där behörighetsfördelningen annars är okomplicerad. Särskilt då det är fråga om nya rättsområden, ny gränsdragningsproblematik eller andra principiellt viktiga frågor, är avsikten att lagen ska föredras för presidenten, även om Delegationen är enhällig. Lagen ska i så fall föredras från justitieministeriet i normal ordning. Nämnda överväganden motsvarar den praxis som utvecklats då utlåtande över en lagtingslag begärs av högsta domstolen.

Är Delegationen för Ålandsärenden oenig, ska lagtingslagen alltid föredras för presidenten.

Det nya systemet, enligt vilket Delegationen för Ålandsärenden i vissa fall kan bestämma att en lagtingslag får träda i kraft utan att den föredras för republikens president, kan tänkas leda till att presidentens roll i kontrollsystemet försvagas för mycket. Därför ska presidenten enligt 3 mom. alltid ha möjlighet att förordna att lagtingets beslut ska föredras för presidenten. Detta måste då ske inom den tidsram som föreskrivs i 34 §. I praktiken får presidenten kännedom om anhängiga ärenden via justitieministeriet. Den i paragrafen förutsatta möjligheten till presidentkontroll av lagtingslagar förutsätter att justitieministeriet i tid informerar presidenten om alla beslut som gäller antagande av lagtingslagar.

När en lagtingslag föredras för presidenten sker det med iakttagande av förfarandet enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen, dvs. utan att saken behandlas vid statsrådets allmänna sammanträde. Närvarande vid föredragningen är den tjänsteman vid justitieministeriet som statsrådets allmänna sammanträde har utsett att föredra Ålandsärenden. Republikens presidents förordnande om att ärendet ska föredras för honom eller henne är dock inte ett sådant ärende som avses i 58 § 3 mom. i grundlagen.

34 §. Republikens presidents vetorätt. Paragrafen gäller presidentens rätt att förordna att ett beslut av lagtinget om antagande av en lagtingslag ska förfalla helt eller delvis. Vetorätten är absolut och har således inte enbart suspensiv verkan. Om presidenten utövar vetorätt, måste lagtinget med andra ord behandla saken på nytt och korrigera det fel som har legat till grund för presidentens beslut.

Presidenten kan inlägga veto enbart på de grunder som nämns i självstyrelselagen. Dessa grunder är enligt förslaget likadana som i nuvarande 19 § 2 mom. Presidenten kan således lägga in veto, om

- 1) lagtinget genom att anta lagtingslagen har överskridit sin lagstiftningsbehörighet, eller
- 2) lagtingslagen rör Finlands inre eller yttre säkerhet.

Dessa vetorättsgrunder motsvarar rådande rättsläge och avsikten är inte att de ska förändras. Vetorättsgrunderna är övervägande rättsliga och utövandet av vetorätten innebär således juridisk prövning och inte politisk ändamålsenlighetsprövning. Endast den andra vetorättsgrunden, att en lagtingslag rör Finlands inre eller yttre säkerhet, kan tänkas innebära element av ändamålsenlighetsprövning. Denna vetorättsgrund torde dock inte aktualiseras annat än i ytterst extrema fall.

Enligt högsta domstolens rättspraxis anses lagtinget ha överskridit sin lagstiftningsbehörighet, om en bestämmelse i en lagtingslag skulle innebära en uppenbar avvikelse, dvs. ett brott mot en internationell förpliktelse. Frågan om en lagtingslag strider mot en internationell förpliktelse kan aktualiseras t.ex. i relation till Europeiska konventionen till skydd för de mänskliga rättig-

heterna eller i förhållande till EU-rätten. Högsta domstolen har i ett flertal utlåtanden tagit ställning till eventuella brott mot unionslagstiftningen som upptäcks vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar och en vedertagen praxis har uppstått i detta hänseende. Frågan om en lags förhållande till ett fördrag kan vara komplicerad och det kan vara mycket svårt att bedöma om en lag innebär ett riktigt genomförande t.ex. av ett EU-direktiv. Vid bedömningen bör därför tillämpas ett uppenbarhetskrav, vilket betyder att presidenten kan utöva vetorätt endast i sådana fall att det inte råder någon tvekan om att ett fördragsbrott föreligger. I synnerhet när det gäller lagstiftningens förhållande till unionsrätten är det EU-domstolen som i sista hand gör bedömningen om unionsrättens krav har uppfyllts. Därför skulle det inte vara lämpligt att presidenten genom att utöva vetorätt skulle föregripa tolkningen i oklara fall. Dessutom föreslås det i 72 § och 83 § lagförslaget ingå bestämmelser om Ålands nationella ansvar i fråga om ekonomisk ersättning för dels sådana förpliktelser som självstyrelsemyndigheterna har behörighet att framförhandla, dels för försummelse att genomföra EU-rättsakter och som utdömts av Europeiska unionens domstol. Sistnämnda paragraf motsvarar 59 d § i nuvarande självstyrelselag.

Partiellt veto ska, liksom för närvarande, kunna användas i en situation där en lagtingslag innehåller någon bestämmelse som innebär en överskridning av lagstiftningsbehörigheten, men bestämmelsen är sådan att den kan utgå utan att hela lagen för den skull behöver förfalla. När inläggande av partiellt veto övervägs, bör effekten av ett sådant veto på tillämpningen av lagtingslagen som helhet beaktas. Om överskridandet av behörigheten gäller en central materiell bestämmelse, torde partiellt veto i allmänhet inte komma i fråga. Även om presidenten har inlagt partiellt veto, kan Ålands regering i samband med beslutet om ikraftträdande av lagtingslagen bestämma att lagen i sin helhet ska förfalla. En bestämmelse om det ingår i 35 §. Närmare bestämmelser om förfarandet efter att presidenten har inlagt veto kan vid behov utfärdas genom landskapslag.

Enligt nu gällande självstyrelselag ska republikens president inhämta utlåtande av högsta domstolen innan ett beslut om vetorätt kan fattas. Detta förfarande föreslås ändrat så att förutsättning för användning av vetorätten är att ett gemensamt utlåtande av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen har inhämtats. Det gemensamma utlåtandet är inte bindande för presidenten. I praxis har utlåtandena från högsta domstolen nästan alltid varit normgivande för presidentens beslut, även om det i något enstaka fall har hänt att presidenten har haft en annan uppfattning eller följt minoritetens uppfattning när högsta domstolens utlåtande har tillkommit efter omröstning. Förslaget syftar inte till några förändringar i rådande praxis.

Republikens president måste fatta sitt beslut om utövande av vetorätt inom fyra månader efter att lagtingslagen har inkommit till justitieministeriet. Denna tidsfrist gäller samtliga fall, dvs. även när presidenten har beslutat att en lagtingslag ska föredras trots att Delegationen för Ålandssärenden har ansett att den kan träda i kraft utan att föredras för presidenten.

Har presidenten inte fattat beslut om utövande av vetorätt inom den föreskrivna tidsfristen, kan lagtingslagen träda i kraft. Till paragrafen föreslås ett nytt 2 mom. om sammansättningen i högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen då ett gemensamt utlåtande över en antagen lagtingslag utarbetas. Utlåtandet utarbetas av en sammansättning med tre ledamöter från högsta domstolen och två från högsta förvaltningsdomstolen jämte en föredragande, som står i tjänsteförhållande till högsta domstolen. Den utökade sammansättningen motiveras av att det nuvarande kunnandet hos högsta domstolen behöver utökas med kunnande i förvaltningsrättsliga frågor.

Riksdagens grundlagsutskott har en central och auktoritativ ställning i det finländska systemet för övervakning av riksdagslagarnas grundlagsenlighet. Enligt 74 § i grundlagen ger riksdagens grundlagsutskott utlåtanden om grundlagsenligheten i fråga om lagförslag och andra ärenden

som föreläggs utskottet samt om deras förhållande till internationella fördrag om mänskliga rättigheter. Enligt vedertagen tolkningspraxis är grundlagsutskottets utlåtanden i frågor som gäller grundlagen och de mänskliga rättigheterna bindande i riksdagsbehandlings olika faser (RP 1/1998 rd, s. 127 och GrUB 10/1998 rd, s. 22). Vid en senare prövning enligt 106 § i grundlagen av om en lagbestämmelse står i uppenbar konflikt med grundlagen har det en viss betydelse om grundlagsutskottet i lagstiftningskedet i riket har prövat frågan i ett konstitutionellt perspektiv eller inte. Om utskottet i det sammanhanget har konstaterat att lagen är grundlagsenlig, kan den motsatta åsikten inte anses klar och obestridlig, förutsatt att utskottet gjort sin bedömning utifrån en tolkningssituation lik det specifika fall som behandlas av domstolen (GrUB 10/1998 rd, s. 30).

Även prövningen av lagtingslagarnas grundlagsenlighet sker huvudsakligen före lagen träder i kraft, dock med den skillnaden att prövningen inom lagstiftningskontrollen enligt självstyrelselagen görs efter att lagtingslagen har antagits av lagtinget. Republikens president kan förordna att en lagtingslag ska förfalla på den grunden att den inte är förenlig med grundlagen, lagtinget anses då ha överskridit sin lagstiftningsbehörighet. Grundlagsutskottets tolkningspraxis kan beaktas i samband med Ålandsdelegationens, Högsta domstolens och presidentens prövning av landskapslagarnas grundlagsenlighet. Dock skiljer sig prövningen av landskapslagarnas grundlagsenlighet från den prövning av riksdagslagar som sker i grundlagsutskottet, eftersom landskapslagarna till sitt materiella innehåll inom ramen för lagtingets prövningsrätt, kan skilja sig från motsvarande riksdagslagar eller t.o.m. sakna motsvarighet i riket. Även självstyrelselagens bestämmelser måste beaktas i lagstiftningskontrollen. Eftersom både de rättsliga och faktiska förhållandena på Åland inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet många gånger avviker från de i riket, bör lagtingslagarnas förhållande till grundlagen bedömas vid lagstiftningskontrollen med beaktande av den prövningsrätt lagtinget kan ha att anta exempelvis egna administrativa lösningar för Åland. De bedömningar av en lagtingslags grundlagsenlighet som gjorts inom lagstiftningskontrollen är också ett viktigt tolkningsmaterial i det senare tillämpningskedet hos myndigheter och domstolar, om det då blir aktuellt att bedöma lagtingslagens förhållande till grundlagen.

35 §. Ikraftträdande och publicering av lagtingslagar. Paragrafen motsvarar 20 § i 1991-års självstyrelselag. Första och andra momentet motsvarar 20 § 1 mom. i 1991-års lag. Bestämmelserna har anpassats till att lagstiftningskontrollen kan avslutas genom ett enhälligt beslut av Delegationen för Ålandsärenden enligt förslaget till 33 §. Det tredje momentet överensstämmer i sak med 20 § 2 mom. i 1991-års självstyrelselag. Ändringsförslagen i 4 mom. är endast av språklig karaktär.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet efter det att Delegationen för Ålandsärenden och presidenten, i det fall också presidenten deltar i kontrollen, har granskat och fattat sitt beslut om en lagtingslag. Justitieministeriet ska meddela Ålands regering om att det inte finns något hinder för att en lagtingslag träder ikraft eller om presidenten har fattat beslut om att inlägga veto. Ett meddelande från justitieministeriet om att en lag kan träda ikraft kan grunda sig på ett enhälligt beslut av Delegationen för Ålandsärenden i enlighet med 33 §, så snart justitieministeriet har förvissat sig om att presidenten inte har för avsikt att förordna att lagen ska föredras för presidenten. På motsvarande sätt meddelas Ålands regering om att hinder för ikraftträdande inte föreligger om presidenten vid sin kontroll beslutar att inte använda sig av sin vetorätt.

Om delegationen inte har fattat ett enigt beslut så ska lagen alltid föredras för presidenten. Eftersom presidenten med stöd av 33 § i förslaget, oberoende av delegationens beslut, kan välja att granska lagen så är det även teoretiskt möjligt att lagen ska föredras för presidenten trots att

Delegationen för Ålandsärenden enhälligt inte funnit några hinder för ikraftträdandet. Oberoende av resultatet vid delegationens granskning så behöver justitieministeriet meddela presidenten om vilka lagar som behandlats i delegationen.

Om presidenten har inlagt veto i fråga om en viss del av en lagtingslag, ska Ålands regering avgöra om lagtingslagen ska träda i kraft till övriga delar eller om den ska förfalla i sin helhet. Det är således självstyrelsemyndigheterna som avgör om det är ändamålsenligt att låta övriga delar av lagen träda i kraft eller om lagen i sin helhet ska förfalla. I lagtingslag utfärdas närmare bestämmelser om förfarandet.

Enligt 4 mom. ska lagtingslagarna publiceras i Ålands författningssamling. Om lagtinget har lämnat tidpunkten för ikraftträdande öppen så är det Ålands regering som beslutar om tidpunkten. För ikraftträdande förutsätts dessutom publicering. Om lagen inte har publicerats senast vid den tidpunkt som bestämts i lagen så träder den ikraft samma dag som den publiceras.

36 §. Ikraftträdande i vissa skyndsamma fall. Paragrafen, som delvis motsvarar 20 § 3 mom. i nuvarande självstyrelselag, föreslås utvidgas till att också omfatta lagstiftning som gäller genomförande av Europeiska unionens lagstiftning eller annan internationell förpliktelse samt temporära lagtingslagar som är nödvändiga för att komma till rätta med vissa exceptionella situationer och deras inverkan på Åland på ett sätt som förutsätter i första hand förebyggande åtgärder på lagnivå. Den ursprungliga bestämmelsen infördes i 1991 års självstyrelselag år 2004.

I 1 mom. anges att lagtinget kan bemyndiga Ålands regering att bestämma att en lag helt eller delvis ska träda ikraft innan Delegationen för Ålandsärenden har gett sitt utlåtande om lagen. Bemyndigandet kan ges om ett anslag i Ålands budget eller skyndsamt genomförande av Europeiska unionens lagstiftning eller någon annan internationell förpliktelse som är bindande för Åland förutsätter att en lagtingslag stiftas och det finns särskilda skäl för att lagen ska träda i kraft snabbt.

Av detaljmotiveringen till 2004 års bestämmelse framgår att en förutsättning för ett sådant beslut är att ett anslag i landskapets budget förutsätter lagstiftning och att det finns särskilda skäl att lagen träder ikraft snabbt. Vidare sägs att det måste finnas särskilda skäl för att frångå det normala förfarandet. Sådana särskilda skäl kan vara att brådskan beror på yttre omständigheter som landskapsregeringen eller lagtinget inte kan påverka eller att det är synnerligen viktigt att en landskapslag kan sättas i kraft t.ex. vid årsskiftet. Bedömningen av frågan om särskilda skäl finns ankommer uteslutande på lagtinget. Det är inte meningen att Ålandsdelegationen, högsta domstolen eller republikens president i samband med lagstiftningskontrollen ska pröva om särskilda skäl har varit för handen eller inte. I 2004 års motivering anges vidare att om en landskapslag har satts i kraft innan presidenten har fattat sitt beslut och presidenten sedan utövar vetorätt helt eller delvis, ska landskapsregeringen enligt förslaget meddela att lagen upphör att gälla helt eller delvis. Meddelandet ska ske omedelbart och publiceras på samma sätt som gäller landskapslagar. Om en landskapslag helt eller delvis förfaller, ska rättsverkningarna under den tid lagen varit i kraft inte återgå. Det innebär t.ex. att sociala förmåner som beviljats enskilda inte får återkrävas med återopande av att lagen förfaller. För att det inte i praktiken ska uppstå situationer där en landskapslag som redan satts i kraft förfaller till följd av att presidenten utövar vetorätt, bör lagtinget noga överväga om det finns en risk för att presidenten utövar vetorätt och vilka följder detta kan tänkas få. Finns sådan risk, bör ikraftträdandet anstå tills presidenten har fattat sitt beslut. Landskapslagar som medför betydande rättsverkningar mellan enskilda bör i regel inte heller sättas i kraft innan presidenten har fattat sitt beslut. Likaså bör landskapsregeringen, om lagtinget har bemyndigat den att sätta i kraft en landskapslag genast, inte använda

sig av bemyndigandet om Ålandsdelegationen har hunnit ge utlåtande och i sitt utlåtande ansett att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

Det föreslås i 1 mom. att bestämmelsen om ikraftträdande i vissa skyndsamma fall utvidgas till att omfatta Europeiska unionens lagstiftning eller någon annan internationell förpliktelse som är bindande för Åland. Särskilt när det gäller EU-lagstiftning kan det av olika anledningar uppstå brådska vid implementeringen då det i regel fastställs ett datum då lagstiftningen senast ska vara genomförd för att undvika sanktioner. En bristfällig implementering av EU-lagstiftning kan leda till att Finland döms att betala ett standardbelopp, ett vite eller något motsvarande penningbelopp. Åland är med stöd av 83 § i lagförslaget ansvarig för detta belopp till den del det beror på en åtgärd eller försummelse från Ålands sida. Förslaget i denna bestämmelse innebär en möjlighet att skynda på ikraftträdandet och därigenom undvika ett domstolsförfarande och sanktioner på grund av en sen implementering.

Det föreslås i 2 mom. att en temporär lagtingslag som är en direkt följd av vissa exceptionella förhållanden i riket eller på Åland, som anges i paragrafen och som behöver få en lösning på Åland i skyndsam ordning inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet och således genom åtgärder av de åländska myndigheterna, ska kunna träda i kraft i skyndsam ordning. Erfarenhet av lagtingets behov att lagstifta om frågor som ansluter till en exceptionell situation, har man fått i samband med bekämpningen av smittspridningen under COVID-19-pandemin, se Ålandsdelegationens och högsta domstolens utlåtanden (ÅD 27/20 och OH 2020/168) över landskapslagen om temporär ändring av grundskolelagen för Åland med bestämmelser om distansundervisning, vilken gavs med stöd av lagen om smittsamma sjukdomar. De exempel på exceptionella situationer som uppräknas i paragrafen kan således förutsätta anslutande lagtingslagstiftning, trots att exempelvis förhindrande av smittosamma sjukdomar bland människor och djur, är ett lagstiftningsområde som fortsättningsvis föreslås höra till rikets lagstiftningsbehörighet på Åland, samtidigt som förvaltningsbehörigheten för rättsområdet enligt självstyrelselagen hör till självstyrelsemyndigheternas befogenheter.

37 §. Förordningar av Ålands regering. Paragrafen överensstämmer i sak med 21 § i nuvarande självstyrelselag. Ändringsförslagen är av språklig karaktär. Bestämmelsen ändrades 2004 då den anpassades till kraven i 80 § 1 mom. grundlagen.

Rätten att utfärda förordningar ankommer på Ålands regering och ska bygga på ett bemyndigande i lagtingslag. Enligt 1 mom. ska Ålands regering med stöd av ett bemyndigande i lagtingslag kunna utfärda förordningar om angelägenheter som hör till Ålands behörighet. Bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen eller självstyrelselagen i övrigt hör till området för lag ska dock utfärdas genom lagtingslag. Regleringen av de materiella gränserna för rätten att utfärda förordningar förenhetligades med grundlagsbestämmelserna om förordningsmakten år 2004.

Utgångspunkten vid utformningen av 80 § i grundlagen var att rätten att uppställa allmänna rättsnormer ska tillkomma riksdagen, men att riksdagen inom vissa gränser ska kunna delegera lagstiftningsbehörighet till den som utfärdar förordningar. Avsikten var också att förstärka rättsstatsprinciperna genom att det materiella området för de ärenden som ska regleras genom rättsnormer på lägre nivå än lag skall preciseras i lag. Enligt 80 § 1 mom. grundlagen skall bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen i övrigt hör till området för lag utfärdas genom lag. Enligt motiveringen till grundlagen innebär paragrafen att ärenden av de angivna slagen hänförs till området för lag och den begränsar således dels riksdagens behörighet att delegera sin lagstiftningsmakt till myndigheter som utfärdar förordning, dels dessa myndigheters behörighet att utfärda bestämmelser om sådant som anges i begränsningsklausulen. Paragrafen ställer kravet att alla bestämmelser om

grunderna för individens rättigheter och skyldigheter måste utfärdas genom lag. Den som utfärdar förordning kan emellertid genom lag bemyndigas att utfärda närmare bestämmelser om detaljer som är av mindre betydelse för individens rättigheter och skyldigheter. En sådan fullmaktslag ska uppfylla de krav på exakthet och på noggrant avgränsade bestämmelser som grundlagsutskottet har förutsatt i sin utlåtandepraxis. I 80 § 1 mom. grundlagen avses med frågor som enligt grundlagen i övrigt hör till området för lag bl.a. grundlagens bestämmelser om grundläggande rättigheter, beskattning och lagstiftningsordningen angående kommunernas uppgifter. När självstyrelselagen ändrades 2004 var avsikten att möjligheten att bemyndiga landskapsregeringen att utfärda landskapsförordningar ska begränsas genom en bestämmelse som i stort sett motsvarar den ovan beskrivna bestämmelsen i 80 § 1 mom. grundlagen. Begränsningen kompletterades så, att det inte heller blev möjligt att genom landskapsförordning utfärda bestämmelser i frågor som enligt självstyrelselagen hör till området för lag.

Enligt bestämmelsen är det möjligt att med stöd av ett bemyndigande i lagtingslag genom förordning utfärda bestämmelser om förvaltningens organisation under Ålands regering. På motsvarande sätt som enligt 119 § 2 mom. grundlagen ska bestämmelser om de allmänna grunderna för förvaltningens organ dock ingå i lagtingslag, om organens uppgifter innefattar utövning av offentlig makt.

I 2 mom. ingår en bestämmelse om rätten att i vissa fall ta in riksbestämmelser i en förordning. I 1991-års självstyrelselag ingick en hänvisning till motsvarande bestämmelse om rätten att ta in riksbestämmelser i landskapslag. I förtydligande syfte och för att underlätta för läsaren föreslås att hänvisningen utgår och att det materiella innehållet i stället lyfts in i lagtexten. Innehållet överensstämmer i sak med 1991-års lag.

6 kap. **Den dömande makten**

38 §. Domstolsväsendet. Rättskipningen och domstolsväsendet är ett rättsområde som ska höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet. I första instans ska det på Åland så som för närvarande finnas en tingsrätt och en förvaltningsdomstol. Det innebär att eventuella förändringar av domstolsorganisationen på Åland kräver ändring av självstyrelselagen. Tingsrätten och förvaltningsdomstolen på Åland är territoriellt behöriga domstolar enligt bestämmelserna i rättegångsbalken eller i speciallagstiftning. Således behandlar Ålands förvaltningsdomstol ärenden som har avgjorts av en myndighet på Åland samt vissa ansökningsärenden där sökanden har hemort på Åland och förvaltningstvistemål där en myndighet på Åland är part. Ålands förvaltningsdomstol handlägger även besvär i ärenden där den myndighet som fattat det överklagade beslutet är behörigt i hela landet och parten har hemort i landskapet (10 § 2 mom. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden). Detta innefattar beslut av bl.a. Skatteförvaltningen, Migrationsverket och andra centrala statsmyndigheter såsom även ministerierna. Den behöriga förvaltningsdomstolen i ett förvaltningstvistemål där en myndighet på Åland väcker talan bestäms på basis av motpartens hemort. Detta innebär att forum inte alltid är Ålands förvaltningsdomstol (22 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden).

Rikslagstiftningen om domstolarna gäller även domstolarna på Åland, men organisationen och arbetsmetoderna kan vid behov ordnas på annat sätt och anpassas efter behov. Sådana bestämmelser utfärdas genom rikslag. För närvarande är tingsrätten och Ålands förvaltningsdomstol organisatoriskt sammankopplade, vilket bygger på lagen om Ålands förvaltningsdomstol (547/1994). Enligt 41 § i föreliggande lagförslag ska det också vara möjligt att i begränsad utsträckning i lagtingslag utfärda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol.

Ämbetspråket vid domstolarna på Åland är enligt lagförslagets 86 § svenska. Bestämmelser om individens språkliga rättigheter vid domstolarna på Åland finns i 89 §.

39 §. Överklagande av förvaltningsbeslut. Enligt förslagets 1 mom. ska överklagande av beslut som har fattats av förvaltningsmyndigheterna på Åland ske med tillämpning av rikslagstiftningen. Detta gäller såväl beslut som har fattats av Ålands regering och underlydande myndigheter som beslut av kommunala myndigheter och statens myndigheter på Åland. I rikslagstiftningen föreskrivs exempelvis om beslutets överklagbarhet, rätten att överklaga, sättet för ändringssökande (förvaltningsbesvär eller kommunalbesvär), besvärstid och verkställighet. Med förslaget beaktas att domstolsväsendet och rättskipningen på Åland är ett behörighetsområde som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Omprövningsförfarandet hör dock i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar hänförs till Ålands lagstiftningsbehörighet.

Även om huvudregeln är att överklagandet av förvaltningsbeslut fattade av en myndighet på Åland följer riksbestämmelserna, finns det ibland behov av särbestämmelser för Åland. Sådana behov har förekommit främst i fråga om överklagande av beslut som fattas på miljörättens och plan- och bygglagstiftningens område. Det är viktigt att det inte råder oklarhet om besvärsrätten. Därför föreslås det att det enligt 2 mom. ska vara möjligt att genom lagtingslag precisera rikslagstiftningen eller att införa besvärsmåttbestämmelser i situationer där sådana saknas i rikslagstiftningen eller när rikslagstiftningens bestämmelser inte är direkt tillämpliga. Sådana situationer kan aktualiseras när det i substanslagstiftningen finns bestämmelser om överklagande och besvärstid.

Lagtingets lagstiftningsbehörighet i dessa fall begränsas så att regleringen i lagtingslagen måste bero på att motsvarande reglering i rikslagen saknas eller inte går att tillämpa på Åland och särbestämmelser om överklagande därför behövs för tydlighetens skull. Dessutom måste regleringen i lagtingslagen vara förenlig med de grunder som i rikslagstiftningen tillämpas i motsvarande eller närmast likartade ärenden. Detta betyder t.ex. att besvärstid kan föreskrivas endast om besvärstid föreligger i motsvarande eller närmast likartade ärenden enligt rikslagstiftningen och t.ex. att rätten att överklaga beslut till högsta förvaltningsdomstolen ska följa principerna i rikslagstiftningen.

I 3 mom. föreslås det också en avvikelse från huvudregeln om att ändringssökande är en fråga som faller inom riksdagens lagstiftningsbehörighet på området för rättskipning. Eftersom Åland fortsättningsvis föreslås ha lagstiftningsbehörighet på området för självstyrelsemyndigheternas och kommunernas tjänstemän jämte tjänstekollektivavtal för självstyrelsemyndigheternas och kommunernas anställda samt i fråga om disciplinär bestraffning av självstyrelsemyndigheternas och kommunernas tjänsteinnehavare, är det ändamålsenligt att sökande av ändring och besvärstid över utnämningar till sådana tjänster kan regleras genom lagtingslag. Enligt gällande bestämmelse i 25 § 2 mom. tredje meningen i nuvarande självstyrelselag får ändring i landskapsregeringens beslut i utnämningssaken inte sökas ändring genom besvär.

40 §. Behörig instans. Paragrafen innehåller bestämmelser om den behöriga domstolsinstansen i förvaltningsmål. Huvudregeln är att Ålands förvaltningsdomstol behandlar överklaganden av beslut som har fattats av såväl självstyrelsemyndigheterna som de kommunala och de statliga myndigheterna på Åland. Från denna huvudregel kan undantag föreskrivas genom lag, vilket i regel innebär riksdagslag. I paragrafen föreslås det dock att lagtinget i vissa fall som uttryckligen anges i självstyrelselagen ska ha möjlighet att införa särskilda bestämmelser om vilken instans som är behörig.

Enligt 1 mom. 1 punkten ska Ålands regerings beslut i regel överklagas till Ålands förvaltningsdomstol. Ärenden som Ålands regering fattar vid sammanträde överklagas dock till högsta förvaltningsdomstolen. Detta motsvarar regleringen i riket, enligt vilken beslut av en myndighet

som är underställd statsrådet och beslut av ministerierna får överklagas hos förvaltningsdomstolen. Beslut av statsrådets allmänna sammanträde överklagas däremot hos högsta förvaltningsdomstolen.

Beträffande ärenden som behandlas av Ålands regering vid sammanträde ska det dock vara möjligt att i lagtingslag föreskriva att saken överklagas till Ålands förvaltningsdomstol. Bestämmelsen tar sikte på situationer där beslutet gäller enskilda sakägare och det finns behov att i landskapets substanslagstiftning ta in en bestämmelse om att förvaltningsdomstolen är besvärinstans i första instans så att saken inte går direkt till högsta förvaltningsdomstolen.

I 2 punkten i 1 mom. föreskrivs att förvaltningsdomstolen är behörig instans när beslut fattas av myndigheter som lyder under lagtinget och när beslut fattas inom den förvaltning som hör till lagtingets verksamhet. Utöver Ålands regering finns det för närvarande en myndighet som lyder direkt under lagtinget. Övriga fristående myndigheter som hör till självstyrelseförvaltningen är underställda landskapsregeringen och faller under punkten 3 i momentet. Den myndighet som lyder under lagtinget är den oberoende revisionsmyndigheten Landskapsrevisionen, om vilken det stadgas i en landskapslag från år 2013 (Ålands författningssamling 25/2013).

Enligt 3 punkten i momentet ska beslut som har fattats av myndigheter som lyder under Ålands regering eller av andra som genom lagtingslag har anförtrots offentliga förvaltningsuppgifter överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol. Bestämmelsen gäller alla myndigheter under Ålands regering samt de fall där offentliga förvaltningsuppgifter sköts av enskilda.

Med beslut som fattas inom den förvaltning som hör till lagtingets förvaltning avses i denna punkt främst beslut som gäller rättigheter och skyldigheter för enskilda tjänstemän vid lagtinget. Sådana beslut fattas enligt nuvarande bestämmelser av en tjänsteman vid lagtinget eller av kanslikommissionen vid lagtinget.

Enligt 4 och 5 punkten överklagas beslut av kommunala myndigheter och av statens myndigheter på Åland hos Ålands förvaltningsdomstol, om inte någon annan besvärinstans föreskrivs i lag.

Enligt 2 mom. är huvudregeln att beslut som har fattats av en självstyrelsemyndighet, en kommun på Åland eller en statlig myndighet på Åland ska överklagas hos samma instans som i motsvarande fall behandlar överklaganden i riket, om någon särskild instans har inrättats i stället för förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen. Med statlig myndighet på Åland avses inte bara Statens ämbetsverk på Åland utan även alla de statliga myndigheter som har en särskild avdelning eller enhet på Åland och som fattar beslut i ärenden som gäller Åland eller personer bosatta på Åland eller företag verksamma på Åland. Bestämmelsen är också avsedd att omfatta statliga myndigheter med en avdelning som handlägger ärenden på Åland men utan permanent verksamhetsställe och/eller bemanning där.

Sådana fall som avses i 2 mom. kan gälla t.ex. beslut som gäller arbetslöshetsförmånsärenden, studiestödsbeslut, beslut på miljörettens och plan- och bygglagstiftningens områden eller offentlig upphandling.

Bestämmelsen gör det i praktiken möjligt för lagtinget att välja huruvida behörigheten ska tillkomma ett specialforum i riket eller Ålands förvaltningsdomstol. Vid behov ska det således vara möjligt för lagtinget att föreskriva att besvärinstansen på Åland ska vara Ålands förvaltningsdomstol i stället för den instans som är behörig enligt rikets lagstiftning. Ett villkor för lagtingets behörighet att lagstifta på det sättet är att det föreligger ett behov av att förvaltningsdomstolen är besvärsmyndighet på grund av att Ålands lagstiftning skiljer sig från rikets. Överklaganden

av upphandlingsärenden ska dock behandlas i marknadsdomstolen i de fall marknadsdomstolen är behörig, dvs. när EU:s tröskelvärden överskrids. Ifall självstyrelsen gör upphandlingslagstiftningen tillämplig också under EU-tröskelvärdena, blir marknadsdomstolen enligt lagförslaget indispositivt forum även under EU-tröskelvärdena.

I paragrafens 3 mom. finns en i förhållande till gällande lag ny bestämmelse om besvärinstansen i de fall där förvaltningsbehörighet har överförts genom en överenskommelseförordning. Bestämmelsen innebär att överklagandena i sådana fall ska behandlas av den besvärinstans som normalt behandlar överklaganden av beslut av den beslutsfattande myndigheten i fråga.

41 §. Särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol. I vissa fall går det inte att vid Ålands förvaltningsdomstol tillämpa samma förfarandebestämmelser som i riket. Det kan t.ex. vara fråga om vilka myndigheter, t.ex. diskrimineringsombudsmannen, som ska höras i ett ärende. Det ska därför vara möjligt att genom lagtingslag sammanjämka rikets bestämmelser med förhållandena på Åland så att det är den motsvarande åländska myndigheten som ska höras i stället för den statliga. Likaså är det redan nu möjligt att t.ex. i rikets lag om Ålands förvaltningsdomstol ta in sådana särskilda bestämmelser om förfarandet vid domstolen som avviker från vad som i övrigt gäller förvaltningsdomstolarna i riket.

7 kap. **Förvaltningen**

42 §. Fördelning av förvaltningsbehörighet. I paragrafen ingår huvudregeln om fördelningen av förvaltningsbehörigheten på Åland mellan de åländska och de statliga myndigheterna. Samma huvudregel gäller också enligt 1991 års lag, men den saken uttrycks där på ett annat sätt uppdelat på flera paragrafer (3 § 2 mom., 23 och 30 §). Huvudregeln är att den som bär ansvaret för att uppgifterna kommit till också bär ansvaret för att uppgifterna sköts. Häri ingår då också det ekonomiska ansvaret för verksamheten. Lagtinget kan alltså enligt huvudregeln inte lagstifta på ett sådant sätt att nya förvaltningsuppgifter måste skötas av statliga myndigheter. Lika lite kan riksdagen enligt huvudregeln lagstifta så att åländska myndigheter åläggs att sköta förvaltningen.

Från huvudregeln föreslås det finnas flera undantag. Dels finns det uttryckliga undantag direkt i självstyrelselagen. Sådana undantagsbestämmelser finns exempelvis i 48 § i lagförslaget. Därutöver kan ett förfarande som avviker från huvudregeln vara en följd av att det görs en överenskommelse om det och antas en överenskommelseförordning som innebär att vissa förvaltningsuppgifter ska skötas på ett annat sätt än enligt huvudregeln. En allmän bestämmelse om överenskommelseförordningar finns i lagförslagets 43 § och dessutom har det i andra bestämmelser förutsatts att en sådan förordning ska finnas på ett visst område.

Vid tillämpningen av 1991 års lag och den föregående lagen från år 1951 har i praxis accepterats en ytterligare avvikelse från huvudregeln, om än begränsad. Det har då varit fråga om att lagtinget på statliga myndigheter lagt uppgifter som motsvarar sådana uppgifter som de redan sköter i övriga landet enligt riksdagslag. Lagtingets beslut har då till den delen ansetts ha tillkommit för vinnande av enhetlighet och överskådlighet. Någon möjlighet för riksdagen att på likartad grund lägga uppgifter på åländska myndigheter finns däremot inte. Också i detta lagförslag (27 § 3 mom.) ingår en bestämmelse, som helt överensstämmer med de tidigare motsvarande bestämmelserna, så att denna praxis kan fortsätta.

43 §. Överenskommelseförordningar. Överenskommelseförordningar är en unik form av förordningar som finns i det system som rör relationen staten-Åland. Förordningarna ska liksom dagens överenskommelseförordningar vara presidentförordningar. Liksom i dag ska det vara

möjligt att flytta uppgifter från statliga myndigheter till självstyrelsemyndigheterna liksom även att flytta uppgifter åt motsatt håll.

Kravet om att ett utlåtande alltid ska inhämtas från Delegationen för Ålandsärenden innan en överenskommelseförordning utfärdas har också det sin motsvarighet i den nuvarande lagen. Detta obligatoriska hörande av delegationen är motiverat med tanke på delegationens roll i självstyrelsesystemet och den speciella kunskap som delegationen därigenom har.

Denna typ av förordningar, eller egentligen överenskommelser, finns till för att göra det möjligt att avvika från huvudregeln om hur förvaltningsbehörigheten är delad. Behovet av att avvika från huvudregeln är oftast betingat av praktiska skäl och också totalekonomiska skäl är av betydelse. En lämplig förvaltningsstruktur kan finnas färdigt hos den som uppgifterna ska överföras på, medan det inte finns en sådan hos den som enligt huvudregeln borde svara för förvaltningen. Alternativet till förfarandet enligt överenskommelseförordningen skulle då vara att bygga upp en parallell förvaltningsstruktur.

Överenskommelseförordningarna är speciella i och med att genom dem införs bestämmelser som avviker från det som fastslagits i riksdagslag eller lagtingslag. Samtidigt är det dock så att det som överenskommelseförordningarna får innehålla i princip är begränsat till att gälla frågan om vem som ska fullgöra en viss förvaltningsuppgift, en förvaltningsuppgift som i allmänhet genom lag har lagts på en annan myndighet än den som enligt förordningen ska sköta den.

I praxis har det accepterats att det i samband med att förvaltningsuppgifterna överförs också ingås en överenskommelse om finansieringen av uppgifterna. Överenskommelsen kan gälla kostnaderna för den egentliga förvaltningen men också de kostnader som transfereringar och andra utbetalningar ger upphov till hos utbetalaren. Om ingen särskild överenskommelse om finansieringen ingås, svarar den som tar på sig uppgifterna för de kostnader som de ger upphov till.

Om en av parterna i en överenskommelseförordning önskar frånträda den överenskommelse som gjorts genom en överenskommelseförordning ska det vara möjligt. Grundtanken är att bägge parter ska vara likvärdiga och ingen av dem ska kunna förhindra att överenskommelsen lämnas.

Det kan antas att en uppsägning i allmänhet sker i samförstånd med tanke på att uppsägningen kan medföra behov av praktiska arrangemang hos båda parter. Parterna kommer då också överens om när förordningen ska upphävas eller ändras till någon del. I annat fall ska förordningen anses ha upphört att gälla när ett år förflutit efter att den sagts upp. Detta överensstämmer helt med nuvarande bestämmelser.

I paragrafen har också beaktats att det kan inträffa att en lagtingslag som står i strid med en överenskommelseförordning antas. Lagtingslagen får då inte tillämpas till den del den står i strid med förordningen. Det är likväl inte fråga om grund för veto enligt 34 §. Också i detta avseende överensstämmer bestämmelserna med motsvarande bestämmelser i 1991 års lag.

44 §. Överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter. I den nuvarande lagen finns det inte några bestämmelser om överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter. Sådan överföring, som allmänt brukar benämnas medelbar offentlig förvaltning, har ändå ansetts vara tillåten. Utgående från det som betraktats som den allmänna principen om förvaltningens lagbundenhet har vid lagstiftningskontrollen av landskapslagarna uppställts krav som måste vara uppfyllda för att överföringen ska kunna godtas.

I förevarande paragraf föreslås nu uttryckliga krav som måste vara uppfyllda för att förvaltningsuppgifter ska kunna överföras på andra än myndigheter. Kraven är desamma som gäller för riksdagen enligt 124 § i grundlagen. Grundlagsutskottets praxis blir därigenom vägledande i de flesta avseenden, vilket bör anses rimligt med tanke på hur stark kopplingen är till rättsstatsprincipen i 2 § i grundlagen och till vissa av de grundläggande fri- och rättigheterna. Till de frågor som har stark koppling till grundlagen hör inte bara det som krävs för att säkerställa de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten och andra krav på god förvaltning utan också frågan om vad som ska betraktas som betydande utövning av offentlig makt. Till den del det gäller vad som ska betraktas som betydande utövning av offentlig makt blir grundlagsutskottets praxis vägledande, där sådan finns. Till den del det gäller kravet på att de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten och andra krav på god förvaltning ska tillgodoses, bör däremot en åtminstone delvis självständig bedömning kunna göras av lagtinget i det enskilda fallet, eftersom lagtinget inom sin behörighet är det allmänna som avses i 22 § i grundlagen...

Av utformningen av paragrafen följer att överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter ska förekomma endast i undantagsfall. Det normala ska alltså vara att förvaltningsuppgifterna sköts av myndigheter. Det är således en förhållandevis hög tröskel som måste överskridas för att uppfylla uttrycket ”som behövs för en ändamålsenlig skötsel av uppgifterna”. I det enskilda fallet ankommer det på lagtinget att bedöma och svara för vad som är ändamålsenligt i det åländska samhället på de områden där Åland har rätt till självstyre.

45 §. Tillämpliga förvaltningslagar. Denna paragraf är ny och saknar motsvarighet i den nuvarande lagen och i tidigare självstyrelselagar.

I paragrafen har intagits bestämmelser om vilka förfarandebestämmelser som ska följas när en åländsk myndighet sköter uppgifter som egentligen borde ha skötts av statliga myndigheter eller när en statsmyndighet sköter uppgifter som egentligen borde ha skötts av åländska myndigheter. Det är alltså fråga om situationer när man inte följer huvudregeln i 42 § om fördelningen av förvaltningsbehörigheten. Det har i paragrafen inte betydelse om avvikelser från huvudregeln är en följd av en uttrycklig bestämmelse i självstyrelselagen eller om den är en följd av en överenskommelseförordning.

Rätten att lagstifta om de olika delarna av ärendehantering hos myndigheterna är delad så att riksdagslagstiftning styr ärendehantering i de statliga myndigheterna medan de åländska myndigheterna styrs av huvudsakligen bestämmelser i lagtingslag. Riksdagslagarna och lagtingslagarna på området skiljer sig i någon mån från varandra. Sett mot den bakgrunden är det av vikt att det är tydligt vilka förfaranderegler som ska iakttas också när en åländsk myndighet handlägger ett ärende enligt riksdagslag eller en statlig myndighet handlägger ett ärende enligt lagtingslag.

Målsättningen med paragrafen är att det ska vara enkelt för de myndigheter som berörs, att arbetet inte kompliceras i onödan. När bestämmelserna utformats har det också varit viktigt att åstadkomma kongruens, vilket innebär att statsmyndigheterna och de åländska myndigheterna behandlas lika i paragrafen.

Den i paragrafen valda lösningen, att myndigheterna inte annat än i några undantagssituationer behöver ändra sina rutiner när de åläggs uppgifter i en överenskommelseförordning eller direkt i självstyrelselagen, är ändamålsenlig och bör underlätta arbetet i de myndigheter som berörs. Med självstyrelselagen jämföras i paragrafen andra riksdagslagar som stiftas med lagtingets bifall.

Undantagssituationerna är de situationer som nämns i andra meningen i 1 mom., dvs. när det ingår bestämmelser om förvaltningsförfarande, personregister samt sekretess och offentlighet i ett regelverk som i grunden handlar om annat, t.ex. om någon viss ekonomisk förmån som kan eller ska beviljas enskilda eller företag. Sådana specialbestämmelser är då tänkta att tillämpas i stället för bestämmelserna i den allmänna lagstiftningen om förvaltningsförfarande, personregister eller sekretess och offentlighet.

46 §. Gemensam förvaltning. I paragrafen har det förutsatts att det ska finnas överenskommelseförordningar inom tre olika områden. De två första punkterna har sina motsvarigheter i 1991 års lag medan den tredje punkten är ny.

Bestämmelsen i 1 punkten motsvarar 30 § 3 punkten i 1991 års lag. Till den del det gäller innehållet i punkten föreslås inga andra ändringar än de som är nödvändiga på grund av att den allmänna terminologin delvis ändrats jämfört med den nuvarande lagen.

Karakteristiskt för befolkningskyddet, både enligt den nuvarande lagen och lagförslaget, är att det regleras genom riksdagslagstiftning samtidigt som en stor del av de resurser som behövs i verksamheten finns hos myndigheter vars verksamhet regleras genom lagtingslag. Dessa myndigheter är framförallt myndigheterna inom brand- och räddningstjänsten, socialvården och hälso- och sjukvården på Åland.

För att befolkningskyddet ska vara effektivt och fungera väl också på de behörighetsområden som enligt självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, krävs samverkan mellan riksmyndigheterna och myndigheterna på Åland. Enligt förslaget ska självstyrelsemyndigheterna delta i befolkningskyddet i enlighet med vad som föreskrivs i en överenskommelseförordning. Bestämmelsen motsvarar gällande lags 30 § 3 p enligt vilken landskapsmyndigheterna ska delta i befolkningskyddet i enlighet med vad som stadgas i en överenskommelseförordning. För närvarande regleras saken i republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden (900/2000). Den bedömning som vid tillkomsten av den nuvarande lagen gjordes om att en effektiv samordning mellan statens och de åländska myndigheterna bäst tillgodoses genom en överenskommelseförordning finns det inte anledning att ompröva.

Bestämmelsen i 2 punkten motsvarar 23 § 1 och 2 punkten samt 30 § 5 punkten i 1991 års lag. Lagstiftningsbehörigheten på området är delad så att lagtingets behörighet innefattar statistik om förhållandena i landskapet (18 § 24 punkten) medan riksdagen lagstiftar om statistik för rikets behov (27 § 38 punkten). I den uppdelningen föreslås inga ändringar.

Utgående från de gällande bestämmelserna om hur statistikarbetet ska bedrivas har det inte förutsatts att det ska finnas en överenskommelseförordning, utan det har bara förutsatts att det ska finnas samarbete utan att formerna för det bestäms. Samarbetet är av stor betydelse både för dem som samlar in uppgifter och upprättar statistiken och för dem som lämnar uppgifterna. Om inget samarbete sker är det stor risk för dubbelarbete både hos uppgiftslämnarna och hos myndigheterna som samlar in och bearbetar uppgifterna. I punkten föreslås att det ska finnas en överenskommelseförordning på området. Förordningen kan då, på samma sätt som vid befolkningskyddet, bli själva basen för samarbetet mellan de statliga statistikmyndigheterna och den åländska statistikmyndigheten.

Statistik kan redovisas på olika sätt. Beroende på hur uppgifterna redovisas kan i någon mån de som tar del av uppgifterna bibringas olika uppfattningar om de förhållanden som finns bakom de uppgifter som redovisas. Från åländsk sida har man uppfattat att Åland som ett självstyrt

territorium i statistiska sammanhang inte alltid redovisats på ett sätt som den åländska självstyrelsen skulle förutsätta. För att säkerställa att så sker framdeles har i punkten intagits en uttrycklig bestämmelse om att Åland ska redovisas åtskilt från landet i övrigt där det är möjligt. En särredovisning är likväl inte alltid möjlig, eftersom det i en del sammanhang kan finnas krav på att ett land redovisas enhetligt.

Bestämmelserna i 3 punkten motsvarar 18 § 15 punkten och 30 § 19 punkten i 1991 års lag. Både jordbrukspolitiken och fiskeripolitiken är delade rättsområden mellan staten och Åland (18 § 15 och 16 punkten samt 27 § 15 punkten). Behörighetsfördelningen är i lagförslaget oförändrad.

Numera är en stor del av jordbruket och fisket föremål för den Europeiska unionens gemensamma politik (CAP respektive CFP). Den nuvarande stödperioden eller programperioden som avser jordbruket för åren 2014—2020 brukar delas upp i två pelare, kompletterade med nationella stöd. Pelare 1 omfattar stödbetalningar och marknadsregleringar medan Pelare 2 omfattar landsbygdsutvecklingspolitiken. Bland stödsystemen finns det sådana som är helt finansierade av EU, sådana som är delvis finansierade av EU och sådana som är enbart nationellt finansierade. En ny programperiod kommer att inledas ett år innan den nya självstyrelselagen är avsedd att träda i kraft. Trots att jordbrukspolitiken numera är ett av unionens politikområden, förs i viss omfattning fortfarande förhandlingar mellan staten och producentorganisationerna om stödsystemen. Därför finns det också orsak att hålla kvar Ålands regerings möjlighet att vid sidan av staten vara företräd vid förhandlingarna.

I och med att jordbrukspolitiken inte längre styrs nationellt är det svårt att i självstyrelselagen få till stånd en behörighetsuppdelning som kan stå sig från programperiod till programperiod. Det har dessutom visat sig att kommissionen har haft synpunkter på behörighetsuppdelningen. Fram till dess att behörigheten på området till större del eller helt och hållet överförts till lagtinget finns det ett behov av en samarbetsform som kan ge maximal flexibilitet. I flexibiliteten ingår då också att kunna agera förhållandevis snabbt i samband med att nya programperioder inleds eller när andra större förändringar görs av unionen på området. En överenskommelseförordning ger möjligheter till flexibilitet när det sker ändringar i de förutsättningar som inte är under nationell kontroll. Inom ramarna för en sådan förordning kan parterna vid behov även avtala om finansieringen.

47 §. Särbestämmelser inom Ålands förvaltningsbehörighet. Bestämmelserna i paragrafens 1 och 2 punkt motsvarar gällande självstyrelselags 23 § 3 och 4 punkten. Ålands regering ska, innan beslut fattas om vissa förvaltningsåtgärder som anges i bestämmelserna, begära utlåtande från behöriga riksmyndigheter. De rättsområden som berörs i 1 och 2 punkten hör till Ålands lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet. Syftet med bestämmelserna är att säkerställa att det i beslutsunderlagen som uppgörs vid Ålands regering finns sakkunnigutlåtanden från de centrala riksmyndigheterna på området, såsom museiverket och Riksarkivet.

När det gäller 3 punkten i paragrafen hör lagstiftningsbehörigheten för handlingar från statliga myndigheters verksamhet på Åland till riksdagen med stöd av 28 § 2 punkten i lagförslaget. Sådana handlingar har genom tiderna arkiverats i Ålands landskapsarkiv och kan fortsättningsvis bli arkiverade där. Bestämmelsen i punkt 3 gäller följaktligen statliga myndigheters arkivalier som härrör från myndigheternas verksamhet på Åland och som kan deponeras i Ålands landskapsarkiv. Punkten förutsätter att Ålands regering inhämtar tillstånd av respektive handlings ägare och utlåtande av behörig riksmyndighet innan beslut fattas om varaktig förvaring av och förvaringsform för statliga myndigheters handlingar som deponerats i Ålands regerings arkiv. Med behöriga riksmyndigheter avses museiverket och Riksarkivet. Punkten innebär att de

bestämmelser om förvaltningsåtgärder såsom exempelvis tidsfrister för bevarande och uppgörande av arkivbildningsplan som Ålands landskapsarkiv ska iakttä för statliga myndigheters arkivalier, finns i rikslagstiftningen.

Eftersom Ålands regering sedan årtionden har erfarenhet av att sköta om arkiveringen av de åländska kommunernas handlingar och då förvaltningen av kommunerna på Åland hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, föreslås det att bestämmelsen i 23 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag om att utlåtande ska inhämtas av riksmyndigheterna innan sådana kommunala handlingar gallras ut, utgår.

I kyrkolagen finns bestämmelser om förvaltningen av arkiv som den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter också på Åland förfogar över (jfr. 28 § 23 punkten i lagförslaget).

I 2 mom. föreslås i förtydligande syfte en ny bestämmelse om befogenheterna för justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman att handlägga klagomål samt meddelanden från myndigheter som rör området för Ålands förvaltningsbehörighet.

Justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman har som högsta laglighetsövervakare med stöd av 28 § 1 mom. 1 punkten och 48 § i lagförslaget, 108-111 § i grundlagen i tillämpliga delar samt lagen om justitiekanslern i statsrådet (193/2000) och lagen om riksdagens justitieombudsman (197/2002) befogenhet att handlägga klagomål och meddelanden av myndigheter som riktas till någon av dem. Begreppen ”klagomål” och ”meddelanden från myndigheter” i momentet ska ges samma innehåll som de har enligt den lagstiftning som reglerar verksamheten för de högsta laglighetsövervakarna. Handläggningen av exempelvis klagomål vid justitieombudsmannens kansli och justitiekanslersämbetet har som utgångspunkt tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Stiftandet, ändring och upphävande av samt avvikelser från grundlag hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Behovet av att med ett lagrum i självstyrelselagen förtydliga de högsta laglighetsövervakarnas befogenheter i fråga om myndigheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet följer närmast av att det inte kan uteslutas att de grunder, som avgörandet av exempelvis ett klagomål bygger på, i ett enskilt fall kan basera sig på tillämpningen uteslutande av en bestämmelse i Ålands lagstiftning som getts inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen, men som inte i något avseende har sin grund i grundlagen eller förutsätter ett samtidigt iakttagande av grundlagen.

Enligt momentet gäller befogenheterna för de högsta laglighetsövervakarna på Åland ”området för Ålands förvaltningsbehörighet”. Avgränsningen av de högsta laglighetsövervakarnas befogenheter genom begreppet ”klagomål som rör området för Ålands förvaltningsbehörighet”, följer av att justitiekanslern i statsrådet i ett avgörande (17.2.2005, dnr 886/1/02) har dragit slutsatsen att det inte följde av 108 § i grundlagen någon möjlighet att i en pågående lagberedningsprocess vid landskapsregeringen fästa landskapsregeringens uppmärksamhet vid laglighetsfrågor eller att ge landskapsregeringen utlåtanden i juridiska frågor. Utanför justitiekanslerns behörighet föll även övervakningen av lagstiftningsarbetet vid Ålands lagting eller dess utskott, vilken lagstiftningskontroll i första hand ankommer på lagtingets egna organ och ytterst, i fråga om antagna landskapslagar, på republikens president enligt 19 § självstyrelselagen (L10/02/1/26). ”Området för Ålands förvaltningsbehörighet” avser för det första myndighetsåtgärder som vidtas eller förvaltningsbeslut som fattas inom ramen för Ålands lagstiftningsbehörighet vid Ålands lagtings förvaltningsorgan, Ålands regering eller myndigheter som lyder under denna, kommunerna på Åland eller andra myndigheter som inrättats genom lagtingslag. Till Ålands förvaltningsbehörighet hör för det andra även uppgifter av rikslagstiftningsnatur som självstyrelsemyndigheterna sköter med stöd av uttryckliga bestämmelser i självstyrelselagen eller genom överenskommelseförordning. För det tredje gäller laglighetsövervakningen såväl

tjänstemän som offentligt anställda arbetstagare vid nämnda myndigheter och också andra, när de på uppdrag av självstyrelsemyndigheterna eller de åländska kommunerna sköter offentliga uppdrag, följer lag och fullgör sina skyldigheter. Enligt sin avgörandepraxis ingriper de högsta laglighetsövervakarna inte i lagstiftningsarbetet vid riksdagen eller i förvaltningsärenden som inte ännu avgjorts genom laga kraft vunna beslut.

I fråga om justitiekanslerns och justitieombudsmannens samtliga befogenheter i sak och handläggningen av sådana ärenden gäller i tillämpliga delar det som föreskrivs 108-111 § i grundlagen samt i lagen om justitiekanslern i statsrådet (193/2000) och lagen om riksdagens justitieombudsman (197/2002).

48 §. Särbestämmelser inom statens förvaltningsbehörighet. Denna paragraf bygger på 30 § i 1991 års lag. Den innehåller de punkter som återstår efter att vissa punkter tagits in i 28 § samt i 46 och 47 § i lagförslaget. I de punkter som ingår i denna paragraf och som också finns i nuvarande självstyrelselag föreslås endast några mindre terminologiska och tekniska ändringar. Utöver dessa punkter föreslås nya bestämmelser i 2, 13 och 15 punkten.

Punkt 1. Bestämmelsen motsvarar 30 § 1 punkten i nuvarande självstyrelag.

Punkt 2. Bestämmelsen är ny och är avsedd att komplettera 1 punkten som endast gäller tjänstemän vid en statlig myndighet med ett tjänsteställe på Åland. Enligt den här punkten ska statliga myndigheter utan tjänsteställe på Åland säkerställa att de tjänstemän som regelbundet sköter sådana ärenden som gäller Åland, har tillräckliga kunskaper om självstyrelsen och förhållandena på Åland.

Punkt 3. Bestämmelsen motsvarar 30 § 2 punkten i nuvarande lag.

Punkt 4. Bestämmelsen motsvarar 30 § 6 punkten i nuvarande självstyrelselag. Åland har lagstiftningsbehörigheten över utövandet av television- och radioverksamhet med stöd av 27 § 28 punkten i förslaget, vilken motsvarar 18 § 20 punkten i nuvarande självstyrelselag. Bland annat de frågor inom radio- och televisionsområdet som har internationell anknytning föreslås enligt 28 § 40 punkten fortsättningsvis falla under riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland. Den föreslagna punkten förutsätter att riksmyndigheterna ser till att Åland får de frekvenser som på grund av beviljade koncessioner behövs för den lokala radio- och televisionsverksamheten.

Punkt 5. Bestämmelsen motsvarar 27 § 40 punktens andra led i nuvarande självstyrelag. Riket har lagstiftningsbehörighet över televerksamhet, men tillstånd att utöva allmän televerksamhet till teleföretag på Åland föreslås fortsättningsvis kunna beviljas endast efter att Ålands regering samtycker först inhämtats.

Punkt 6. Bestämmelsen motsvarar 30 § 7 punkten i nuvarande självstyrelselag. Enligt lagrummet beslutar Ålands regering om beviljande av tillstånd för utländska eller utländska sammanslutningar att förvärva ägande - eller besittningsrätt till fast egendom eller idkande av näring på Åland. Ålands regering ska innan ärendet avgörs begära ett utlåtande av den behöriga riksmyndigheten. Punkten motsvarar 30 § 7 punkten i den gällande självstyrelselagen.

Enligt rikslagstiftningen är försvarsministeriet den riksmyndighet som avses i punkten. Om de förutsättningar som föreskrivs i lagrummet uppfylls, ska försvarsministeriet ge ett utlåtande till Ålands regering. I riket trädde den 1 januari 2020 i kraft lagen om tillståndsplikt vid vissa fastighetsupphandlingar (470/2019), enligt vilken en aktör utanför EU - och EES-området (företag, sammanslutningar och privatpersoner) får förvärva en fastighet inom finska statens territorium endast om försvarsministeriet beviljar tillstånd för förvärvet. På grund av 30 § 7 punkten i den

gällande självstyrelselagen tillämpas lagen inte på landskapet Ålands område. Försvarsministeriet ska dessutom i egenskap av tillståndsmyndighet med stöd av lagen begära utlåtande av de myndigheter vars verksamhet kan påverkas av fastighetsförvärvet.

Markägandet är en av de faktorer som påverkar statens övergripande säkerhet. Enligt den landskapsförordning (Ålands författningssamling 2003:70) som reglerar fastighetsinnehavet i landskapet Åland, kan personer som inte har hembygdsrätt köpa en fastighet på högst 4 000 kvadratmeter från ett planlagt område, om de bosätter sig permanent på Åland. Om en aktör utanför EU- och EES-området är föremål för ett sådant fastighetsförvärv, ska bestämmelsen även i fortsättningen tillämpas i enskilda fall. Den försämrade säkerhetsituationen är förknippad med fenomen som kan beskrivas som hybridverksamhet. Med hybridpåverkan avses systematisk verksamhet där en statlig eller icke-statlig aktör samtidigt utnyttjar olika metoder för att påverka svagheterna i den stat som är föremål för verksamheten och för att nå sina egna mål. Det kan också vara möjligt att utnyttja fast egendom som en del av hybridpåverkan. Genom att skaffa fastigheter från strategiska platser kan man sträva efter att söka fotfäste i Finland, försämrade myndigheternas verksamhetsförutsättningar, främja användningen av fastigheter för lagstridig underrättelseverksamhet eller på något annat sätt stödja främmande staters mål. Säkerställandet av statens övergripande säkerhet förutsätter att myndigheterna har en god bild av de riskfaktorer som hänför sig till fastighetsinnehavet och till sitt förfogande har tillräckliga medel för att förebygga och i sista hand ingripa i det fastighetsinnehav som försämrar statens säkerhet

Punkt 7. Bestämmelsen motsvarar 30 § 8 punkten i nuvarande lag, dock så att några terminologiska ändringar föreslås. Ålands regering eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag föreslås enligt punkten fortsättningsvis ansvara för vissa förvaltningsuppgifter som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Begreppen kommun och riksmyndighet samt hänvisningen till gifter enligt punktens nuvarande lydelse föreslås ersatta med ”myndighet i riket” som är neutralt i förhållande till administrativa reformer i riket samt ”kemikalier som är giftiga för människan” som motsvarar ett modernt språkbruk.

Punkt 8. Bestämmelsen motsvarar 30 § 9 punkten i nuvarande självstyrelselag med någon språklig ändring. Även i denna punkt föreslås Ålands regering och eller någon annan myndighet som anges i lagtingslag ansvara för i punkten nämnda förvaltningsuppgifter som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland.

Punkt 9. Bestämmelsen motsvarar 30 § 12 punkten i nuvarande självstyrelselag, men den har omformulerats så att den bättre beskriver de verkliga förhållandena. Nu föreslås såsom huvudregel att nya farleder för handelssjöfarten bara får inrättas efter överenskommelse med Ålands regering. Kommer man inte överens ska tvisten lösas av i första hand Delegationen för Åland-särenden enligt förfarandet för lösning av behörighetstvister i 55 §.

Punkt 10. Bestämmelsen motsvarar 30 § 13 punkten i nuvarande lag.

Punkt 11. Bestämmelsen motsvarar 30 § 14 punkten i nuvarande lag.

Punkt 12. Bestämmelsen motsvarar 30 § 15 punkten i nuvarande lag.

Punkt 13. Bestämmelsen motsvarar 30 § 16 punkten i nuvarande lag.

Punkt 14 är ny. Det föreslås att en arkivbildningsplan ska göras upp i samråd med Åland regering när arkivalier från statliga myndigheter ska deponeras på Åland. Det är viktigt att Ålands regering ges möjlighet att medverka när planen görs upp så att hänsyn kan tas till faktorer som har betydelse för arkivaliernas bevarande och framtida användning för till exempel forskning.

Punkt 15 berör statliga myndigheters arkivalier och den motsvarar 30 § 17 punkten i nuvarande självstyrelselag. Med hänsyn till handlingarnas kulturpolitiska värde och deras betydelse för forskningen ska samråd med Ålands regering hållas före arkivalierna av någon anledning förs bort för förvaring utanför Åland.

Punkt 16 är ny och berör statliga myndigheters arkivalier som härrör från myndighetens verksamhet på Åland, men där myndighetens fysiska verksamhetsställe finns utanför Åland. Eftersom ärendena handläggs utanför Åland bör Ålands intresse av de arkivalierna tryggas. Den statliga myndigheten ska samråda med Ålands regering om hur de arkivalierna ska göras tillgängliga för Ålands regering. Ålands regering ska i sin tur kunna göra arkivalierna tillgängliga för exempelvis forskare.

Punkt 17. Bestämmelsen motsvarar 30 § 21 punkten i nuvarande självstyrelse. Näringsverksamheten är enligt huvudregeln en angelägenhet för självstyrelsemyndigheterna. Det är därför motiverat att Ålands regering ska få yttra sig i de fall det ankommer på en riksmyndighet att bevilja tillstånd till en tillståndspliktig näring. Beviljande av apoteksrättigheter och tillstånd till handel med skjutvapen och skjutförnödenheter är exempel på sådana näringar. Enligt bestämmelsen ska Ålands regerings utlåtande inhämtas innan den statliga myndigheten prövar en ansökan om tillstånd att utöva näringsverksamheten.

Punkt 18. Bestämmelsen motsvarar 30 § 22 punkten i nuvarande lag.

Punkt 19. Bestämmelsen motsvarar 30 § 4 punkten i nuvarande lag.

Punkt 20 motsvarar 30 § 10 och 11 punkten i nuvarande självstyrelselag om vissa förvaltningsuppgifter som hör till självstyrelsemyndigheterna i fråga om konsumentskydd och konsumentrådgivning. Det föreslås att bestämmelsen formuleras neutralt i förhållande till administrativa reformer i riket och att i den anges att närmare bestämmelser om förvaltningsbehörigheten ska tas in i en överenskommelseförordning. Förslaget överensstämmer med hur Ålands nuvarande förvaltningsbehörighet på området för konsumentskyddet hitintills har reglerats.

Punkt 21 är ny och utgör ett förtydligande av nuläget. Den rättsliga grund som föreslås fogad till lagförslaget gäller behörigheten för Ålands hälso- och sjukvård benämnd självstyrelsemyndighet eller en annan myndighet som anges i lagtingslag att sköta uppgifter som hör till hälso- och sjukvården enligt sådan rikslagstiftning som gäller på Åland. Lagtinget har lagstiftningsbehörighet för hälso- och sjukvård samt socialvård men i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten och integriteten gäller rikslagstiftningen också på Åland. På Åland har hälso- och sjukvården sedan 1.1.1995 varit ordnad på landskapsnivå, medan motsvarande uppgifter i riket har hört till sjukvårdsdistrikten. Bestämmelser inom hälso- och sjukvården i fråga om administrativa ingrepp i den personliga friheten och integriteten avser exempelvis vård oberoende av patientens vilja enligt mentalvårdslagen (1116/1990), vård oberoende av missbrukarens vilja på grund av hälsorisk enligt lagen om missbrukarvård (41/1986) samt karantän och isolering enligt lagen om smittsamma sjukdomar (1227/2016). Även rikslagstiftningen om exempelvis avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsfall tillämpas inom ramen för den åländska hälso- och sjukvården.

I 30 § 3 punkten i nuvarande självstyrelselag ingår en bestämmelse om landskapsregeringens deltagande i befolkningsskyddet samt i 30 § 5 och 23 punkten bestämmelser om samarbete i fråga om statistik som landskapets och rikets myndigheter behöver om förhållandena på Åland. Motsvarigheten till dessa bestämmelser ingår i lagförslagets 46 §.

En punkt som finns i den nuvarande lagen (30 § 18 punkten) föreslås utgå helt och hållet och det är den punkt genom vilken Finlands Bank om möjligt ska samråda med Ålands regering innan beslut fattas som kan väntas få särskild betydelse för det åländska näringslivet eller sysselsättningen på Åland. Punkten har förlorat sin betydelse efter att Finland blivit en del av euroområdet och den Europeiska monetära unionen EMU. Också några andra punkter har fått mindre betydelse genom unionsmedlemskapet, men de kan fortfarande ha betydelse i förhållande till medborgare och företag från länder utanför EU och EES.

8 kap. **Samarbetsformer och behörighetstvister**

49 §. Lagtingets och Ålands regerings initiativ. Enligt 1 mom. ska lagtinget kunna väcka initiativ ”i frågor som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som är av särskild vikt för Åland med hänsyn till förhållandena där”. I jämförelse med nuläget föreslås initiativrätten genomgå en smärre förändring så att någon territoriell bundenhet till Åland inte krävs. Avsikten är att initiativet för att bli behandlat måste ha en särskild betydelse för Åland. Å andra sidan ska det inte vara något hinder att lagstiftningen även kommer att bli gällande i landet i övrigt. Initiativrätten är således inte regionalt begränsad så att lagstiftningen i fråga nödvändigtvis måste gälla enbart på Åland, även om initiativ som uteslutande gäller särbestämmelser enbart för Åland givetvis är möjliga. Detta betyder att lagtinget föreslås få en något bredare initiativrätt inom riksdagens lagstiftningsbehörighet än vad det för närvarande har ansetts ha (jfr GrUU 3/2011 rd—Ö 1/2011 rd).

Oavsett denna initiativrätt har den åländska riksdagsledamoten, vars särskilda mandat baserar sig på 25 § 2 mom. andra satsen i grundlagen fullständig motionsrätt beträffande riksdagens lagstiftningsbehörighet, på samma sätt som övriga riksdagsledamöter.

Initiativrätten gäller fortsättningsvis förutom lagmotioner även hemställningsmotioner och finansmotioner.

I paragrafen föreslås fortsättningsvis att initiativ från lagtinget föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Vid givandet av lagtingets initiativ till riksdagen finns ingen prövningsrätt, utan fråga är om att tillstå riksdagen initiativet. Enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen fattar presidenten beslut utan att statsrådet lägger fram förslag till avgörande i självstyrelselagen för Åland avsedda andra ärenden än sådana som gäller landskapets ekonomi. Under den tid grundlagen varit i kraft har lagtinget vid tre tillfällen gjort ett lagstiftningsinitiativ. I samtliga fall har initiativet getts till riksdagen med en regeringens skrivelse (Ö 3/2006 rd, Ö 1/2011 rd och ED 9/2018 rd), som har föredragits direkt för presidenten. Begreppet ”regeringen” i ordalydelsen till 22 § i självstyrelselagen har tolkats så att det avser statsrådets uppgift att enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen utan statsrådets förslag till avgörande föredra initiativet för presidenten och att efter presidentens beslut tillstå riksdagen detta. Med hänsyn till att självstyrelselagen kan innehålla särnormer i förhållande till grundlagen, är det möjligt att utgå i från att lagtingets initiativ med stöd av 49 § och 52 § 2 mom. i lagförslaget kan ges till riksdagen direkt av statsrådets allmänna sammanträde.

Enligt paragrafens 2 mom. har Ålands regering rätt att göra framställningar till riksmyndigheterna om utfärdande av bestämmelser på lägre nivå än lag. Detta motsvarar 22 § 2 mom. i 1991 års självstyrelselag och gäller utfärdande av förordningar och administrativa bestämmelser som får tillämpning på Åland.

50 §. Samråd, samtycke och överenskommelse. I paragrafens 1 mom. första meningen föreslås en ny allmän bestämmelse om skyldighet för både riksmyndigheterna och Ålands regering med

underlydande myndigheter att informera varandra och att vid behov samråda sinsemellan då åtgärder planeras som har särskild betydelse för den andra parten.

Åtgärder som har särskild betydelse för Åland är exempelvis eventuella framtida åtgärder med anledning av det allmänna säkerhetsläget i Östersjöområdet, beredskap för undantagstillstånd och undantagstillstånd, pandemibekämpning eller därmed jämförbara exceptionella situationer som omnämns under 37 § 2 mom. om ikraftträdande av en lagtingslag i skyndsam ordning, eller åtgärder under planering som berör det område som ansluter sig till Ålands territorialvatten.

Det allmänna säkerhetsläget i Östersjöområdet eller inom Finlands territorialvatten kan beröras av en naturkatastrof, ett omfattande oljeutsläpp, en kärnkraftsolycka eller en flyktingkris. Lagtingets lagstiftningsbehörighet innefattar exempelvis natur- och miljövård samt vattenrätt. Integrationen av flyktingar är en åländsk angelägenhet på området för kommunernas förvaltning, hälso- och sjukvård, socialvård samt utbildning. Beredskap för undantagstillstånd, undantagstillstånd och gränsbevakning samt smittskydd hör på Åland till området för riksdagens lagstiftningsbehörighet. Självstyrelsen har emellertid ansvaret för de förvaltningsuppgifter som ingår i smittskyddet och lagstiftningsbehörigheten för hur hälso- och sjukvården är organiserad på Åland. Exempel på åtgärder som det kan vara fråga om i närheten av Ålands territorialvatten är utvinning eller utnyttjande av naturresurser som olja, mineraler eller biomassa ur havsbotten, ibruktagande av nya former för energiframställning och byggande av gasledningar, vatten- och andra projekt som kan ha miljöpåverkan på det åländska området samt infrastrukturella projekt som tunnelbyggen, ändringar av befintliga farleder eller inrättandet av nya. Fråga kan även vara om projekt som rör skapande av nya framtida former av transporter i luftrummet i närheten av Ålands luftrum. Planerade åtgärder som har särskild betydelse för riksmyndigheterna är motsvarande åtgärder i närheten av rikets vattenområde eller område. I lagstiftningen i riket och på Åland finns t.ex. i fråga om miljötillstånd, bygglov och motsvarande särskilda bestämmelser som ska iakttas oavsett det i paragrafen avsedda samrådet. I paragrafens 1 mom. andra mening finns en hänvisning till de särskilda bestämmelser om samtycke och samråd som ingår i lagförslaget. Dessa bestämmelser gäller situationer där riksmyndigheterna inte får fatta beslut innan de antingen har begärt samtycke av Ålands regering eller hållit samråd med den. Samtycke innebär att beslut inte kan fattas utan Ålands regerings medverkan och med samråd avses att parterna ska eftersträva en lösning som är acceptabel för dem båda. De åtgärder som är av särskild betydelse för Åland i ett planeringsskede, är i det senare beredningsskedet ofta föremål för lagstiftningsåtgärder. I 51 § 1 och 3 mom. i lagförslaget ingår bestämmelser om hörande av Ålands regering under sådan författningsberedning vid statsrådet som bl.a. har särskild betydelse för Åland.

Det föreslås att 4 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag om samråd i fråga om Finlands ekonomiska zon, tas in som ett 2 mom. i paragrafen och att dess innehåll anpassas till den utvidgning av Finlands behörighet utöver territorialvattengränsen som skett sedan år 1991. Momentet äger således tillämplighet på dels Finlands existerande behörighet inom den ekonomiska zonen, dels eventuella framtida utvidgningar av behörigheten.

Formuleringen i 2 § 2 mom. i 1991 års självstyrelselag och bestämmelsens detaljmotivering tog sikte på möjligheten att utöver den jurisdiktion som Finland då hade på sin fiskezon och kontinentalsockel utvidga Finlands behörighet utanför territorialvattengränsen. Enligt motiveringarna till bestämmelsen i 1991 års självstyrelselag utgör stadgandet en skyldighet för riksmyndigheterna och landskapsmyndigheterna att samråda om verkningarna för landskapet av ett sådant beslut.

Det föreslagna 2 mom. avser å ena sidan en sådan situation, då initiativ till förhandlingar tas om utvidgandet av åländsk behörighet i den ekonomiska zonen, utan att detta omedelbart föregåtts

av att Finlands behörighet har utvidgats, då erfarenheterna av utnyttjandet av den ekonomiska zonen ger anledning till att återkomma till frågan. Å andra sidan gäller det föreslagna 2 mom. också, i motsvarighet till 2 § 2 mom. i den nuvarande lagen, det fall att rikets behörighet utvidgas utan att territorialvattnen gör det så att man tar i bruk möjligheter som folkrätten ger kuststaten på områden som nu ingår i Finlands ekonomiska zon och på vilken Finland använder sina rättigheter enligt bestämmelserna om den ekonomiska zonen. Det kan exempelvis vara fråga om rättigheter på en angränsande zon enligt FN:s havsrättskonvention. Finland har inte ansett det ändamålsenligt att grunda en angränsande zon, men enligt 2 § 5 punkten i tullagen (304/2016) avses med Finlands tullområde det område som omfattar rikets landområde, territorialvatten och luftrum, dock så att tullområdet sträcker sig två sjömil utanför territorialvattnets yttre gräns, om inte något annat har överenskommit om saken internationellt. FN:s havsrättskonvention ger Finland befogenheter att övervaka tullbestämmelserna på den zon som definierats. Det har inte ansetts vara skäl eller ens möjligt att noggrant reglera hur en utvidgning av Finlands behörighet skulle utfalla för Ålands del.

Bestämmelsen medför en skyldighet för statsrådet och Ålands regering att i dessa fall, på initiativ av Ålands regering eller statsrådet, samråda om en utvidgning av Ålands behörighet inom den ekonomiska zonen. Ett sådant samråd skulle ske med stöd av 50 § i lagförslaget.

En utvidgning av behörigheten för Ålands vidkommande ska bedömas särskilt i varje förekommande situation och regleras efter överenskommelse mellan riket och Åland. Genom bestämmelsen eftersträvas flexibilitet. Överenskommelsen kan ske i olika former beroende på olika situationer. Är det fråga enbart om att utvidga Ålands förvaltningsbehörighet inom ett sakområde, kan en överenskommelseförordning användas. I något fall kan ett offentlighetsligt avtal mellan riket och Åland vara tillräckligt. Vid en betydande utvidgning kan i den lagstiftning som Finlands utvidgade behörighet förutsätter efter överenskommelse tas in bestämmelser som reglerar Ålands utvidgade rättigheter.

51 §. Hörande om förslag till lagar och andra författningar. Av 1 mom. följer att Ålands regering ska höras över lagförslag som är av särskild betydelse för Åland. Motsvarande bestämmelse finns i 28 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag. Det uttryckliga kravet på att hörandet ska ske innan regeringen överlämnar sin proposition till riksdagen, är nytt. Syftet är att ge Ålands regering möjligheter att påverka rikslagstiftningen i sådana frågor som är viktiga för självstyrelsen och där den föreslagna rikslagstiftningen hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och därmed blir gällande också på Åland.

Tröskeln för att höra Ålands regering har liksom i nuläget satts förhållandevis högt. Ålands regering ska höras i situationer då ett lagförslaget uteslutande gäller Åland eller annars kommer att vara av särskild betydelse för självstyrelsen. I lagstiftningsärenden som gäller eller kan beröra Åland ska ett gott samspel och en dialog med de åländska myndigheterna eftersträvas. En dialog är särskilt viktig i gränsfall, dvs. när det från ministeriets sida finns orsak att utreda om Ålands regering ska höras. I ett tidigt skede av lagstiftningsprocessen är det således skäl för den beredande tjänstemannen vid ministeriet att bedöma om riksdagslagen blir tillämplig också på Åland och om den lagstiftning som bereds har sådan anknytning till eller särskilda verkningar för Åland som förutsätter att utlåtande begärs av Ålands regering. Om det ansvariga ministeriet är osäkert på om ärendet är av särskild betydelse för Åland ska ministeriet ta initiativ till en dialog med Ålands regering om saken. Justitieministeriet deltar på begäran i dialogen med sin sakkunskap i Ålandsfrågor. I dialogen ska samförstånd eftersträvas, men det ansvariga ministeriet bestämmer i sista hand hur omfattande hörandet ska vara. Vid bedömningen av om Ålands regering ska höras bör ett flexibelt förfarande med tyngdpunkt på begynnelseskedet av processen iakttas. Ålands regering kan exempelvis redan i arbetsgruppskedet höras om ärendets betydelse för Åland.

En exceptionell situation som beredskap för undantagstillstånd, undantagstillstånd, en pandemi, omfattande smittspridning på Åland, en kärnkraftsolycka, en flyktingkris eller någon annan därmed jämförbar händelse ska anses ha särskild betydelse för Åland i den bemärkelsen att Ålands regering ska höras över förslag till lagstiftningsåtgärder som avser tillrättalägga situationen även på Åland. Den omständigheten att lagtinget har delvis lagstiftningsbehörighet på ett rättsområde som i ett enskilt fall berörs eller som påverkas av den föreslagna rikslagstiftningen, kan också medföra att lagförslaget är att anse som särskilt betydelsefullt för Åland. Lagförslaget kan ha effekter på självstyrelsens behörighet för exempelvis hälso- och sjukvård, näringar, integration, kommunalbeskattning, allmän ordning och säkerhet samt utsättande av straff och förvaltningsrättsliga påföljder inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Ett hörande ska även ske om Ålands särförhållanden eller den omständigheten att statens region- och lokalförvaltning på ser anorlunda ut än i riket, förutsätter avvikande reglering i rikslagstiftningen. I fråga om en internationell förpliktelse som även berör området för lagtingets behörighet, ska Ålands regering höras innan bifall inhämtas av lagtinget på det sätt som avses i 69 § i lagförslaget. Ålands regering ska likaså höras, om fråga är om genomförande av unionsrätten i ett ärende där behörigheten mellan riket och Åland är delad enligt självstyrelselagen, men där det enligt 77 och 78 § i lagförslaget undantagsvis endast går att vidta en förvaltningsåtgärd eller där endast en myndighet får enligt unionsrätten inrättas i Finland. Andra med ovan nämnda förhållanden jämförbara situationer är likaså av särskild betydelse för Åland.

Som exempel på god förvaltning kan nämnas att ministerierna ordnar diskussioner eller förhandlingar som återkommer med regelbundna mellanrum på inofficiell nivå med tjänstemän vid Ålands regering, vid vilka man på ett allmänt plan eller rättsområdesvis går igenom lagstiftningsprojekt inom ministeriets förvaltningsområde och beredningen av aktuella EU-ärenden. Genom att upprätthålla en fortlöpande dialog med Ålands myndigheter kan man inom ministeriet bättre förutse hur Åland ska beaktas då ett enskilt lagberedningsärende framskrider till remisstadiet.

Är situationen sådan att det enligt bestämmelserna om behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen eller enligt praxis vid tolkningen av dem är oklart om ett förslag till en lag kommer att träda i kraft också på Åland, ska det ansvariga ministeriet höra Ålands regering under beredningen av regeringens proposition. Lagstiftningsärendet är i en sådan situation av särskild betydelse för Åland. Statsrådet har inte företrädesrätt att avgöra den oklara behörighetsfrågan, även om statsrådet måste bilda sig en uppfattning om saken. Framgår det efter hörandet att Ålands regering och statsrådet är av olika åsikt om riksdagslagens framtida tillämpning på Åland eller anses saken också oklar vid Ålands regering, bör utlåtande över behörighetsfördelningen inhämtas av Delegationen för Ålandsärenden. Delegationen kan också höras i riksdagsbehandlingen, om behörighetsfrågan väcks där.

Tröskeln för att höra självstyrelsen får inte höjas på konstlad väg för att undgå behovet av att i tillräckligt god tid få lagförslaget översatt till svenska (justitieombudsmannens beslut 14.4.2011, Dnr 503/4/09). När ett ministerium begär utlåtande av Ålands regering ska den remisstid som sätts ut motsvara den som gäller övriga remissinstanser (riksdagens justitieombudsmans beslut 27.6.2008, Dnr 3433/2/06).

I 2 mom. finns en uttrycklig bestämmelse om möjligheten för Ålands regering att begära utlåtande av ministerierna om förslag till lagtingslag. I praktiken har det inte varit vanligt att utlåtande begärs om ett förslag till lagtingslag, men möjligheten bör finnas t.ex. med tanke på behovet att samordna lagstiftningen eller när det gäller sättet att genomföra EU-direktiv.

I 3 mom., som motsvarar 33 § i 1991 års självstyrelselag, finns en bestämmelse om skyldigheten för republikens president, statsrådet, ministerierna och andra myndigheter att begära utlåtande

av Ålands regering innan de utfärdar förordningar eller andra föreskrifter som uteslutande gäller Åland eller som annars har särskild betydelse för Åland.

Ordalydelsen avser att täcka administrativa föreskrifter i fråga om sådana materiella bestämmelser som särskilt gäller Åland. Huruvida dessa bestämmelser utfärdas separat för Åland eller ingår i ett större sammanhang saknar betydelse.

52 §. Ålandsärenden i statsrådet och föredragning av dem. I principiella och vittomfattande frågor eller i frågor där oenighet råder mellan Ålands regering och det behöriga ministeriet har det hänt att ytterst justitieministern får rollen som ett slags medlare. I många fall fungerar detta väl, men i svårare fall eller i mer omfattande frågor kan flera ministerier vara involverade och då finns det behov av samordning.

Eftersom lagstiftningsärenden och andra ärenden under beredning vid statsrådet som kan röra också Åland, sällan behandlas som egna ärenden vid statsrådets ministerutskott eller allmänna sammanträde finns det ibland, fastän inte ofta, behov av att ha sektoröverskridande politisk diskussion och beredning på hög nivå där Ålands regering medverkar. I paragrafens 1 mom. föreslås därför att det ska finnas ett arrangemang med en samordnad dialog enligt vilken principiella och vittomfattande frågor som gäller Åland kan beredas under ledning av statsministern. Förslaget innebär att det ska finnas en beredande sammansättning med representanter för statsrådet och Ålands lantråd som inte fattar formellt bindande beslut, men där politisk överenskommelse eftersträvas. Sammansättningen, som skulle sammanträda högst några enstaka gånger årligen, ska bestå av statsministern eller vid dennes förhinder givetvis av ställföreträdaren som ordförande samt av Ålands lantråd, justitieministern, den minister som förordnats att föredra Ålandsärenden, om denna är någon annan än justitieministern, den eller de behöriga sektorministrarna samt vid behov finansministern. Ålands lantråd ska således ingå i sammansättningen och inte enbart höras i nämnda beredning. Något särskilt sekretariat föreslås inte inrättat för denna samordnande dialog, utan sekretariatsuppgifterna kan i varje enskilt fall skötas genom överenskommelse mellan statsministerns kansli, justitieministeriet och det behöriga sektorministeriet. Initiativ till behandling i sammansättningen, kan tas av Ålands regering eller av det behöriga ministeriet. Detta påverkar inte statsministerns kompetens att leda statsrådets verksamhet och att besluta hur ett enskilt ärende handläggs när ett samrådsbehov uppstår. Vad som föreskrivs i momentet inverkar inte heller på ministeriernas ansvarsområden och ansvar för beredningen av ärenden som hör till statsrådet.

Paragrafens 2 mom. handlar om hur ärenden som gäller Ålands självstyrelse föredras i statsrådet och för republikens president. Momentet motsvarar 34 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag med tillägget att republikens president nämns i paragrafförslaget. Tillägget beror på den förändring som infördes genom grundlagsreformen 2000.

Enligt 58 § 3 mom. 4 punkten i grundlagen fattar republikens president beslut utan att statsrådet lägger fram förslag till avgörande i ärenden som avses i självstyrelselagen för Åland, med undantag av dem som gäller landskapets ekonomi.

Såsom enligt nuläget ska de ärenden som rör självstyrelsen föredras från justitieministeriet medan de ärenden som rör Ålands ekonomi föredras från finansministeriet. Det innebär att de frågor som regleras i 9 kap. föredras från finansministeriet enligt statsrådets beslutsförslag, medan övriga ärenden föredras från justitieministeriet utan att ärendet först har behandlats vid statsrådets allmänna sammanträde.

De ärenden som föredras för republikens president från justitieministeriet är i huvudsak lagstiftningskontrollen av lagtingslagar, inhämtandet av lagtingets bifall till internationella fördrag som

innefattar bestämmelser inom lagtingets lagstiftningsbehörighet samt utfärdandet av överenskommelseförordningar. Förordningar inom särskilda förvaltningsområden som förutsätts bli utfärdade med stöd av de enskilda bestämmelserna i självstyrelselagen föredras likaså från justitieministeriet.

Förslag till ändring av självstyrelselagen föredras från justitieministeriet och behandlas som förslag till regeringens propositioner, vilket innebär att de föredras för statsrådet. Detta kunde även med stöd av 49 § och det föreslagna momentet gälla för lagtingets initiativ. Eftersom lagtingets samtycke behövs för ändringar av självstyrelselagen, bör beredningen av sådana propositioner ske i nära samarbete också med Ålands regering. Propositioner om ändring av självstyrelselagen föredras av tradition i statsrådet av justitieministeriets föredragande i ärenden som gäller Ålands självstyrelse.

Det förutsätts fortsättningsvis att särskilda föredragande i åländska ärenden ska utses vid såväl justitieministeriet som finansministeriet. I praxis har för föredragandena även utsetts ställföreträdare. Enligt 3 mom. i paragrafen ska föredragandena i åländska ärenden vara förtrogna med den åländska självstyrelsen. Praxis har varit att landskapsregeringen hörs innan en ny föredragande utses vid justitieministeriet eller finansministeriet. Liksom nuvarande självstyrelselag innehåller förslaget inte någon bestämmelse om föredragandenas språkkunskap. Den som utses till föredragande i åländska ärenden eller till ställföreträdare för denne ska naturligtvis ha god förmåga att i tal och skrift uttrycka sig på svenska. Detta följer särskilt av att skriftväxlingsspråket mellan myndigheterna i åländska frågor är svenska och att de muntliga kontakterna med självstyrelsemyndigheterna sker på svenska.

Föredraganden i Ålandsärenden vid justitieministeriet har av hävd en särskild status. Avsikten har varit att föredraganden inte bara ska vara väl förtrogen med självstyrelsesystemet utan också att det ska finnas en kontinuitet i systemet. Därför har föredraganden vid justitieministeriet rapporterats direkt till ministern, i praktiken till dennes stab, och det har varit föredraganden i Ålandsärenden som har varit föredragande och närvarande i stället för ministeriets kanslichef vid presidentföredragningarna. Avsikten är att detta system ska bestå. Föredraganden har också en viktig roll som kontaktperson för de andra ministerierna när de bereder ärenden som också gäller Åland.

53 §. Riksmyndigheternas skyldighet att bistå myndigheterna på Åland. Enligt paragrafen är riksmyndigheterna skyldiga att inom gränserna för sin allmänna behörighet på begäran av Ålands regering bistå myndigheterna på Åland vid skötseln av uppgifter som hör till självstyrelsen. Bestämmelsen motsvarar i sak 31 § i nuvarande självstyrelselag. Ålands regering kan anhålla om handräckning av riksmyndigheterna. Riksmyndigheternas skyldighet att ge sådan handräckning är begränsad till myndighetens egen behörighet inom statsförvaltningen. Bestämmelsen underlättar samverkan mellan självstyrelse- och riksmyndigheterna och möjliggör anlitande av sakkunskap.

54 §. Utlåtanden om tillämpningen av självstyrelselagstiftningen. Paragrafen, som motsvaras av 56 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag, föreslås kompletterad så att det av den uttryckligen framgår att föremål för utlåtande är lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Bestämmelsen möjliggör för statsrådet och ministerierna, Ålands regering och domstolarna att t.ex. i anhängiga förvaltnings- eller lagstiftningsärenden eller vid verkställighet av EU-rättsakter på Åland vid behov begära utlåtanden av Delegationen för Ålandsärenden i situationer då tolkningen av självstyrelselagstiftningen är oklar. Det kan handla om att behörighetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget att lagstifta i en viss fråga är oklar eller att det inte är klart om rikets eller Ålands myndigheter är behöriga att vidta en viss förvaltningsåtgärd. I enstaka fall har utlåtandebegäran

gällt någon annan infallsvinkel än behörighetsfördelningen, t.ex. huruvida ett internationellt fördrag som före år 1993 under 1951-års självstyrelselag satts i kraft med förordning, blivit gällande även på Åland till den del det berör frågor inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Likaså har bestämmelserna i 61 § i nuvarande självstyrelselag om statens fastighetsinnehav på Åland varit föremål för utlåtande.

55 §. Lösning av behörighetstvister. I paragrafen ingår bestämmelser om hur förvaltningstvister mellan Ålands och rikets myndigheter ska avgöras, om det uppstår meningsskiljaktighet mellan dem om behörigheten i någon fråga. En sådan meningsskiljaktighet som avses i bestämmelsen kan gälla såväl en tilltänkt som en redan företagen förvaltningsåtgärd. Enligt förslaget ska tvisten på framställning av riksmyndigheten eller Ålands regering lösas av Delegationen för Åland-särenden. Ålands och rikets myndigheter kan även göra en gemensam framställning. Innan delegationen avgör frågan ska motparten, dvs. den behöriga riksmyndigheten eller Ålands regering, ges tillfälle att yttra sig. Delegationen förutsätts fatta sitt beslut inom två månader från det att saken anhängiggjorts vid den. Delegationens beslut ska kunna överklagas av parterna till högsta domstolen.

Förslaget innebär en förändring i förhållande till 60 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag, enligt vilket motsvarande meningsskiljaktigheter avgörs av högsta domstolen efter att domstolen har inhämtat utlåtande av Ålandsdelegationen.

Oklarhet eller meningsskiljaktigheter om hur självstyrelselagstiftningen ska tolkas kan således lösas med tillämpning av förfarandet i den föreslagna paragrafen eller i samband med lagstiftningskontrollen av lagtingslagar eller genom ett laga kraft vunnet beslut av domstol.

9 kap. Ålands ekonomi

56 §. Ekonomisk självstyrelse. I paragrafen föreslås en allmän intentionsbestämmelse om den ekonomiska självstyrelsen för Åland. Med den ekonomiska självstyrelsen följer ett kostnadsansvar för självstyrelsens uppgifter. Det ekonomiska systemet som föreskrivs i det föreslagna kapitlet ska ge landskapet ekonomisk trygghet att sköta självstyrelsens uppgifter. Det ekonomiska systemet ska säkerställa självstyrelsens behov.

Åland har enligt vad som föreskrivs i 27 § 1 mom. 9 punkten i självstyrelselagen lagstiftningsbehörighet i fråga om vissa skatter samt om grunderna för avgifter som uppbärs av Åland. Bestämmelsen innebär att det är lagtinget som är behörigt att genom lagtingslag lagstifta om de skatter som direkt tillfaller Åland och dess kommuner. Utgifterna för den självstyrelse som hör till Åland regleras i huvudsak genom det årliga avräkningsbeloppet (59 §) som grundar sig på statsbokslutet samt på skatteavräkningen (63 §). Dessutom föreslås i 64 och 65 § i lagförslaget att den nuvarande möjligheten till att bevilja extra anslag enligt prövning och tillskott för exceptionella förhållanden ur statens medel till Åland bibehålls.

57 § Ålands budget. Den föreslagna paragrafen motsvarar 44 § 2 och 3 mom. i nuvarande självstyrelselag, som trädde i kraft 1.1.2021. Liksom i nuläget ska närmare bestämmelser om budgeten för Åland utfärdas genom lagtingslag. Lagtinget har fri budgeteringsrätt. I likhet med lagtingets nuvarande befogenheter innefattar behörigheten även rätten att bilda fonder, som inte redovisas i budgeten.

Åland har liksom tidigare rätt att uppta lån samt emittera obligationslån.

58 §. Årliga återföringar till Åland. Innehållet i paragrafen motsvarar nuvarande självstyrelselags 45 § som trädde i kraft 1.1.2021. Därtill föreslås det att skatteavräkningen enligt 63 § i

lagförslaget uttryckligen omnämns i momentet, eftersom denna utgör den andra viktiga finansieringskällan i avräkningssystemet för självstyrelsens utgifter. Avräkningsbeloppet ska tillsammans med skatteavräkningen under normala förhållanden täcka självstyrelsens finansieringsbehov.

Statsbeskattningen på Åland hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, medan kommunalbeskattningen tillsammans med Åland tillkommande skatter och avgifter hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. De statsskatter som uppbärs på Åland tas in i statsbokslutet. Till Åland återförs av statsmedel fortsättningsvis ett årligt avräkningsbelopp som fastställs vid en särskild avräkning. Som ovan nämnts återförs årligen också till Åland av statsmedel en skatteavräkning enligt 63 §. Det ekonomiska systemet för finansiering av självstyrelsens utgifter är konstruerat så att alla statliga inkomster antingen ska omfattas av avräkningen (59 §) eller av skatteavräkningen (63 §). Undantaget är rundradioskatten och nya statslån som är de enda statliga inkomsterna som inte föreslås bli beaktade i det ekonomiska systemet (jfr. 59 och 63 §). Bestämmelser om Delegationens för Ålandsärenden uppgifter i anslutning till avräkningen och skatteavräkningen föreslås ingå i 23 § 2 mom. i självstyrelselagen.

59 §. Avräkningen. Avräkningsbeloppet föreslås enligt 1 mom. i paragrafen beräknas utifrån de i statsbokslutet för respektive år, dvs. det år för vilket avräkningen verkställs, redovisade inkomsterna med undantag för skatt på förvärvs- och kapitalinkomster, rundradioskatt och källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga (statens nuvarande budgetmoment 11.01.01), samfundsskatt och tonnageskatt (statens nuvarande budgetmoment 11.01.02), lotteriskatt (statens nuvarande budgetmoment 11.10.06) samt nya statslån. Det föreslås att denna beräkningsgrund i lagförslaget kallas avräkningsbas. Enligt statsbokslutet år 2020 uppgick avräkningsbasen enligt det föreslagna systemet till 37 349 miljoner euro.

I 2 mom. föreslås det att vid beräkning av avräkningsbeloppet ska dessutom hälften av förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal beaktas. Övervägandena om denna beräkningsgrund om att beakta värdet av hälften av förändringen i Ålands befolkningsandel, bygger på följande grunder. Det ekonomiska systemet ska säkerställa självstyrelsens behov. Vilka kostnader detta medför för självstyrelsen är volymberoende så att Ålands kostnader stiger då antalet invånare på Åland ökar. Fler individer ska få sjukvård, antalet elever i utbildningsväsendet ökar o.s.v. Kostnaderna stiger dock inte i direkt proportion till antalet individer, eftersom de fasta och gemensamma kostnaderna kan bäras av flera. Av motsvarande skäl minskar inte heller självstyrelsens kostnader i proportion till befolkningsminskningen, eftersom de fasta kostnaderna ska fördelas på färre individer. I regel kan man även anta att skatteintäkterna inte heller stiger eller sjunker i direkt proportion till befolkningsändringen.

För beräkning av befolkningsförändringen finns i 2 mom. därför en koefficient som höjer eller sänker avräkningsbeloppet. Koefficienten anges och räknas ut med fem decimalers noggrannhet.

Avräkningsbeloppet räknas enligt följande:

Avräkningsbelopp = (avräkningsbas*avräkningsgrund)*koefficient för befolkningsförändring.

Koefficienten för befolkningsförändringen räknas enligt följande:

$$C = 1 + \frac{\frac{1}{2} \times (B - A)}{A},$$

där A är den andel som Ålands befolkning utgör av hela Finlandsbefolkning år t, B är befolkningsandelen år t+n och C är koefficienten med vilken avräkningsbeloppet justeras.

Anta att avräkningsbeloppet utan att förändringen i befolkningsandelen beaktas är 190 miljoner euro och Ålands befolkningsandel är 0,544 procent år t och 0,545 procent år t+1, då skulle avräkningsbeloppet år t+1 vara följande:

$$\text{Avräkningsbeloppet} = 190 \text{ M€} \times \left(1 + \frac{\frac{1}{2} \times (0,00545 - 0,00544)}{0,00544} \right) = 190,2 \text{ M€}$$

Befolkningsandelen jämförs alltid med befolkningsförhållandet vid den tidpunkt som anges i lagens 59 §, som är 0,00544.

I 3 mom. föreslås det att avräkningen verkställs årligen i efterskott för varje kalenderår. Det föreslagna momentet motsvarar 46 § 3 mom. som trädde i kraft 1.1.2021. På avräkningsbeloppet betalas förskott månatligen. Delegationen för Ålandsärenden avses fortsättningsvis enligt 23 § 2 mom. i lagförslaget verkställa avräkningen och fatta beslut om storleken på förskotten på avräkningsbeloppet. Enligt sin praxis bestämmer delegationen förskottet på avräkningsbeloppet på basen av förslaget till statsbudget. Statens intäktsprognoser ändrar under budgetåret och på basen av detta görs tilläggsbudgeter för ändring av statsbudgeten. På basen av sistnämnda uppgifter kan Delegationen för Ålandsärenden ändra sitt tidigare beslut om förskottet. Enligt delegationens praxis ska ändringar som sker i statsbudgeten med verkan på avräkningsbeloppet vara väsentliga innan en ändring görs av förskottet.

60 §. Avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden föreslås vara 0,47 procent. Avräkningsgrunden anges fortsättningsvis med två decimaler. Vid ändringar av avräkningsgrunden används normala avrundningsregler och den tredje decimalen bestämmer vad talet blir.

61 §. Ändring av avräkningsgrunden. Paragrafens 1 mom. reglerar de situationer då grunderna för statsbokslutet genomgår ändringar som inverkar på avräkningsbeloppets storlek. Varje sådan ändring i statsbudgeten prövas utifrån vilken påverkan den medför på Ålands ekonomi. För att ändringen enligt 1 mom. ska vara befogad, bör någon av grunderna för statsbokslutets struktur förändras. Avsikten är att avräkningsbeloppet inte ska påverkas av tekniska förändringar av statsbokslutet.

Då de inkomster som bokförts i statsbokslutet kommer sig av gällande budget- och bokföringsbestämmelser, föreslås det att det i 1 mom. ska föreskrivas att avräkningsgrunden ska ändras, om grunderna för statsbokslutet ändras på ett sätt som påverkar avräkningsbeloppets storlek motsvarande en enhets förändring av avräkningsgrundens andra decimal. Även mindre ändringar enligt paragrafen bör beaktas, om dessa under en längre tid var för sig eller sammantaget lett till förändringar i jämförelse med de förhållanden som var rådande då lagen antogs eller då avräkningsgrunden senast ändrades.

Sådana strukturella ändringar som avses i bestämmelsen kan exempelvis vara sektoriella överföringar mellan statsbudgeten och externa fonder, förändringar i uppgiftsfördelningen mellan

staten och övriga delar av den offentliga ekonomin som inte har motsvarande effekt på Åland, bolagisering av statlig verksamhet samt förändringar i det sätt på vilket inkomsterna i statsbokslutet redovisas (brutto—nettoprincipen). En strukturell ändring av statsbokslutet kan även vara arrangemang som innebär att inkomster vilka tidigare utgjort budgetinkomster kanaliseras förbi budgetekonomin för att återinvesteras eller användas för åtaganden som tidigare belastat budgetekonomin. Bedömningen av huruvida en ändring är strukturell görs med beaktande av att avräkningsgrunden är ett tekniskt relationstal.

Variationen mellan olika inkomstgruppers inbördes relationer föranleder inte i sig den ändring som avses i 1 mom. Det handlar om en inbördes ändring i statsinkomsterna till exempel då beloppet av de influtna direkta skatterna minskar och de indirekta skatterna på motsvarande sätt ökar. Det är naturligt att olika inkomstposters storlek varierar från tid till annan utan att sådana variationer i sig innebär att avräkningsgrunden ska ändras. Avräkningsgrunden ska inte heller ändras då det sker förskjutningar mellan olika skatteslag eller inkomstposter i statsbudgeten. Väsentliga ekonomiska effekter av förskjutningar mellan de skatter som ingår i skatteavräkningen och de som ingår i avräkningsbasen utgör däremot grund för ändring av avräkningsgrunden.

Paragrafens 2 mom. reglerar de situationer där avräkningsgrunden ska höjas på grund av att landskapet Ålands faktiska utgifter ökar. Grunden höjs enligt 3 mom. 1 punkten om utgiftsnivån har höjts för att ny lagstiftningsbehörighet som avses i 29 § 1 mom. eller 30 § 1 mom. har överförs till landskapet. Den föreslagna punkten föranleds av att till Ålands lagstiftningsbehörighet enligt riksdagens och Ålands lagtings överensstämmande beslut helt eller delvis kan överföras vissa behörighetsområden som anges i 30 § 1 mom. i självstyrelselagen. I en situation där en överföring av ett behörighetsområde som upptagits i 29 § 1 mom. eller 30 § 1 mom. aktualiseras, ska samtliga konsekvenser av överföringen, inklusive exempelvis administrativa effekter av överföringen på den statliga förvaltningen på Åland och för Ålands förvaltning, liksom andra finansiella effekter av överföringen för riket och Åland, bedömas i den ordning som gäller för beredningen av regeringens propositioner. Konsekvensbedömningen görs således under beredningen av den lagtingslag för överföring av behörighetsområdet som avses i 29 § i 2 mom. eller i den rikslag som avses i 30 § 2 mom. i självstyrelselagen. Vid bedömningen av effekterna på Åland av lagförslaget är det skäl att beakta Ålands särförhållanden samt att utreda Ålands skäliga kostnader för upprättandet av tillbörlig administration av det nya behörighetsområdet. Eventuella kostnadsökningar för landskapet till följd av ett beslut av lagtinget eller överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget om överföring av behörighetsområdet eller en del av detta, blir sedan föremål för det förfarande för bedömning av behovet av att ändra avräkningsgrunden som föreslås i 62 § i lagförslaget.

Enligt 2 punkten i momentet ska avräkningsgrunden höjas, om Ålands regering eller en myndighet som lyder under den, övertar förvaltningsuppgifter av rikets myndigheter. Då en viss förvaltningsuppgift överförs ska som utgångspunkt för fastställandet av höjningen tas kostnaderna för staten för respektive uppgifter vid tidpunkten för överföring, därtill ska landskapets skäliga kostnader för upprättandet av tillbörlig administration av den nya förvaltningsuppgiften utredas. En allmän förutsättning för den höjning som nämns i punkten är att Ålands regering kan hänvisa till sådana höjda utgifter som inte förutsätts ingå i ett normalt avräkningsbelopp. Helt och hållet nya samhällseliga förbindelser kan i allmänhet inte föranleda ändringar i avräkningsgrunden, då sådana nya uppgifter ska finansieras med tilläggsinkomster i det fall att de orsakar kostnader för staten och således höjer avräkningsbeloppet. Överförs nya förvaltningsuppgifter från statsförvaltningen till Ålands myndigheter eller omvänt enligt en överenskommelseförordning, är det brukligt att i överenskommelseförordningen införa en bestämmelse om

kostnader som härrör från de uppgifter som är föremål för den överlåtande myndighetens kostnadsansvar. Genom detta förfarande har man i ärenden som gäller överenskommelseförordningar undgått behovet att se över förutsättningarna för ändring av avräkningsgrunden.

Avräkningsgrunden ska enligt 2 mom. 3 punkten höjas, om skötseln av självstyrelsens uppgifter och därmed förverkligandet av självstyrelsens syften föranleder väsentliga tilläggskostnader. Utgångspunkten för bestämmelsen är de grundförpliktelser till vilka Finland har förbundit sig i Ålandsöverenskommelsen, nämligen bevarandet av befolkningens språk, kultur och lokala traditioner. Av detta följer statsmaktens skyldighet att bekosta eller vidta nödvändiga åtgärder i den händelse att självstyrelsens centrala målsättning äventyras.

Avräkningsgrunden ska enligt 2 mom. 4 punkten höjas, om Åland belastas med sådana nya utgifter eller utgiftsökningar som inte har förutsetts vid ikraftträdandet för denna självstyrelselag. Uppgifter som i vidare bemärkelse är av betydelse även utanför Åland och på så sätt har en anknytning till vissa intressen på rikspanet kan komma i fråga i de fall där 2 mom. 2 punkten inte är tillämplig. Som exempel kan nämnas utgifter som grundar sig på en riksomfattande förpliktelse till följd av att Ålands myndigheter med stöd av självstyrelselagen sköter vissa förvaltningsuppgifter som hör till rikets behörighet. Dessutom kan det röra sig om utgifter till vilka Åland förpliktas av en internationell eller EU-rättslig förpliktelse och vilka inte regleras på annat sätt. Avsikten är att punkten även ska avse förpliktelser och utgifter vilka inte bekostas på annat sätt. Punkten gäller även sådana strukturella reformer i riket genom vilka förvaltningsuppgifter inom ett visst behörighetsområde som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland, ändrar karaktär så till den grad att dessa med stöd av behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet enligt självstyrelselagen blir att hänföra till Ålands behörighet och därmed dess kostnadsansvar. Detta kunde gälla till exempel i en situation där utbetalningen av vissa ersättningar till enskilda inom socialförsäkringen flyttas över till att administreras av socialvården. Bestämmelsen kan däremot inte åberopas för täckande av andra utgifter som uppkommer genom att Åland väljer att sköta sådana samhällsuppgifter som i riket inte bekostas av staten. En ökad förvaltning som sådan föranleder inte heller en höjning av avräkningsgrunden, även om ökningen innebär betydande utgifter för Åland.

Avräkningsgrunden ska enligt 3 mom. sänkas, om förvaltningsuppgifter som ankommer på Ålands myndigheter har överförts till riket och Ålands utgifter av denna anledning har minskat. Detta kan vara fallet exempelvis då en nationell myndighet med stöd av överenskommelseförordning sköter förvaltningsuppdrag som enligt lagen ankommer på någon av Ålands myndigheter och ingenting har genom överenskommelseförordning föreskrivits separat om Ålands kostnadsansvar. Nedsättningen beräknas utifrån samma grunder som i de fall som avses i 2 mom. 1 punkten.

62 §. Förfarandet för ändring av avräkningsgrunden. Den föreslagna paragrafen motsvarar nuvarande självstyrelselags 48 § som trädde i kraft 1.1.2021. I paragrafens 1 mom. framgår att bestämmelser om ändring av avräkningsgrunden utfärdas genom rikslag med lagtingets samtycke. Lagstiftningsordningen avviker från den grundlagsordning som enligt 69 § tillämpas vid ändring av självstyrelselagen.

Delegationens för Ålandsärenden roll blev utökad från början av år 2021 med uppgifter i en process, som enligt huvudregeln återkommer med tre års intervall, för bedömning av om ändringar dels i ansvarsfördelningen mellan Åland och staten, dels av grunderna för statsbokslutet ska beaktas i avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden ska ändras till exempel om återverkningarna på avräkningsbeloppet av de tre senaste årens händelser är tillräckligt stora. Påkallas en översyn av kostnadsbildningen exempelvis p.g.a. en ändring av lagstiftningsbehörigheten enligt 29 § 1 mom. eller 30 § 1 mom., kan Ålands regering eller finansministeriet begära att delegationen

bedömer kostnaderna vid en tidigare tidpunkt. Ålands landskapsregering och finansministeriet är överens om att man strävar efter att göra den första bedömningen i oktober-november år 2023.

Enligt paragrafens 2 *mom.* bedömer finansministeriet och Ålands regering minst vart tredje år om det enligt 61 § 1—3 *mom.* föreligger grunder för ändring av avräkningsgrunden och lämnar sitt gemensamma förslag om detta till Delegationen för Ålandsärenden. Om den ena parten begär att en bedömning ska göras tidigare än efter tre år, ska den andra parten inom skälig tid medverka till att ett förslag lämnas till delegationen. Begreppet ”inom skälig tid” tar sikte på ett förfarande som är förenligt med principerna för en god förvaltning sådan denna föreskrivs i 21 § i grundlagen. I annat fall behandlar delegationen frågan på basen av den ena partens förslag och efter att ha hört den andra parten. Detta innebär att ett förslag ska föreläggas delegationen även i det fall att parterna inte anser att det finns orsak att ändra avräkningsgrunden, och också i det fall att parterna är av olika åsikt om behovet.

Enligt paragrafens 3 *mom.* ger delegationen sitt förslag till statsrådet, som vid sitt allmänna sammanträde ger ett lagförslag till riksdagen. Så som det av 1 *mom.* framgår fattas beslutet om ändring av avräkningsgrunden fortsättningsvis av riksdagen med lagtingets samtycke. Statsrådets allmänna sammanträde beslutar på finansministeriets föredragning utan dröjsmål att lämna sitt lagförslag, som baserar sig på delegationens förslag, till riksdagen. Eftersom ett ikraftträdande av beslutet förutsätter lagtingets samtycke ska statsrådet vid beredningen av regeringens proposition för ändring av avräkningsgrunden vinnlägga sig om att den sker i samarbete med Ålands regering.

63 §. Skatteavräkningen. Enligt 1 *mom.* överförs till Åland årligen av statsmedel de på Åland debiterade statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatternas och källskattens som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskattens, tonnageskattens samt därtill den på Åland betalda lotteriskattens belopp. I momentets 3—5 mening föreslås det att skatteavräkningen verkställs årligen i efterskott för varje skatteår. På skatteavräkningen föreslås likaså utgå förskott som utbetalas månadsvis. Förskottsbeloppet beräknas med utfallet av tidigare beskattning och relevanta prognoser som grund. Delegationen för Ålandsärenden föreslås enligt 23 § 2 *mom.* på motsvarande sätt som för avräkningsbeloppet inneha de uppgifter som gäller verkställigheten av skatteavräkningen och fattande av beslut om storleken på förskotten på skatteavräkningen.

Liksom i nuvarande lag utgör grunden för skatteavräkningen debiterade skatter så att dessa beräknas för sig. Eventuella rättelser, besvär eller konsekvenser av senare debiteringar beaktas således inte. Inte heller kontrolleras det hur skatterna de facto inflyter. Grunden är att systemet måste vara lätt att administrera. Enligt uppgifter från Skatteförvaltningen inflyter cirka 99,7 procent av de debiterade inkomstskatterna. Det finns inte uppgifter om statsskatten tillgängliga områdesvis, men för de åländska kommunernas del är procenttalet för influtna skatter något högre än det ovan nämnda. Det är även av administrativa skäl motiverat att som grund för beräkningen av förskottet på skatteavräkningen utgå från utfallet av tidigare beskattning och relevanta prognoser. Lotteriskatt är en skatt som betalas på eget initiativ. För skatteavräkningen beräknas lotteriskatten på basen av på Åland inbetald skatt.

I 2 *mom.* föreslås att om det sammanlagda beloppet av den i 1 *mom.* avsedda debiterade samfundsskatten och kapitalinkomstskatten, med mer än 10 procent, understiger motsvarande belopp som skulle ha allokerats till Åland via avräkningen, tillkommer mellanskillnaden enligt 2 *mom.* Åland. Beräkningen föreslås grunda sig på både avräkningsbasen enligt 59 § 1 *mom.* och befolkningskoefficienten enligt 2 *mom.* i samma paragraf, vilka gäller vid beräkningen av avräkningsbeloppet. Den föreslagna bestämmelsen refererar till en situation där nivån på samfundsskatteintäkten och kapitalinkomstskatteintäkten fluktuerar kraftigt och det inte kan anses

motiverat att Åland ensam står för hela den där tillhörande finansiella risken. Utlösningmekanismen på 10 procent för bestämmelsen syftar till att fungera som en form av självrisk i systemet.

2 mom. räknas enligt följande:

$$\text{Skatteavräkning av samfundsskatt och kapitalinkomstskatt} = \max\{A, B\}$$

där A är det i 1 mom. avsedda samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp och B är ((avräkningsgrunden * (samfundsskatt + kapitalinkomstskatt)) * koefficient för befolkningsförändring)* 0,9.

Anta att avräkningsgrunden är 0,47 %, samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp är 9 000 miljoner euro varav Ålands andel enligt 1 mom. är 35 miljoner euro och att koefficienten för befolkningsförändringen är 1,01039, då skulle 3 mom. beräknas enligt följande:

$$\begin{aligned}\text{Skatteavräkning av samfundsskatt och kapitalinkomstskatt} &= \max\{35, ((0,0047 \times 9000) \times 1,01039) \times 0,9\}, \\ &= \max\{35, 38,5\}, \\ &= 38,5 \text{ M€}\end{aligned}$$

I exemplet ovan skulle den på Åland debiterade samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp om 35 miljoner euro höjas med 3,5 miljoner euro till 38,5 miljoner euro.

Med den i 1 mom. nämnda på Åland betalda lotteriskatten avses i nuläget de medel som Ålands penningautomatförening (PAF) betalar i form av lotteriskatt.

64 §. Extra anslag. Bestämmelsen motsvarar nuvarande självstyrelselags 50 § som trädde i kraft 1.1.2021. Den ingick redan i 1951 års självstyrelselag, men då var benämningen extraordinari-eanslag.

Delegationen för Ålandsärenden föreslås ha kvar sin nuvarande uppgift, att bevilja extra anslag och besluta om de villkor som ska vara förenade med dem.

Möjligheten att bevilja extra anslag för exceptionella utgifter och engångsinvesteringar föreslås således bibehållen och oförändrad. Enligt nuvarande praxis kan Åland ansöka om extra anslag redan innan utgifter har uppstått eller bindande avtal ingåtts.

Extra anslag ska också i framtiden kunna beviljas för sådana uppgifter inom ramen för Ålands självstyrelse som på grund av de osedvanligt stora utgifter de medför rimligen inte kan anses behöva finansieras genom Ålands budget. Projekt som bekostas på detta sätt kan vara både flerårigt såväl som ettårigt. Det ska vara fråga om sådana uppgifter som faller inom landskapets lagstiftningsbehörighet.

65 §. Tillskott under exceptionella förhållanden. Paragrafens innehåll motsvarar nuvarande självstyrelselags 51 § som trädde i kraft 1.1.2021. I paragrafen är det fråga om statsbidrag som i vissa fall beviljas Åland. Tillskottet är vanligtvis av engångskaraktär. De fall i vilka tillskott beviljas regleras i 1 mom. Grunderna är desamma som i nuvarande bestämmelse.

Enligt 1 mom. 1 punkten i paragrafen ska Åland beviljas tillskott av statsmedel i synnerhet till förhindrande eller undanröjande av sådana väsentliga rubbningar i samhällsekonomin som särskilt drabbar landskapet. Här handlar det till exempel om en ekonomisk recession som hotar Ålands vitala intressen. En sådan situation kan uppstå exempelvis inom konjunktur känsliga branscher som är synnerligen viktiga för Ålands ekonomi, såsom vid en kraftig recession inom servicenäringar som är beroende av sjöfarten eller turismen. Bestämmelsen förutsätter att störningarna inte orsakats av självstyrelseorganen. Därför är det motiverat att Åland får ersättning för detta i form av statsbidrag.

I 1 mom. 2 punkten i paragrafen föreslås att Åland ska ha rätt till tillskott för täckande av kostnader för en naturkatastrof, kärnkraftsolycka, oljeutsläpp eller med dessa jämförbara händelser. En förutsättning för detta är att det inte är rimligt att Åland ensamt ska stå för kostnaderna. Till exempel är det inte rimligt att Åland ensamt ska stå för de kostnader som orsakas av en större oljeolycka. Tillskott ska beviljas i synnerhet i situationer där skadeverkningarna genom Ålands myndigheters åtgärder har hindrats från att nå övriga delar av landet. Bestämmelsen förutsätter att statsmakten bevakar Ålands intressen i internationella sammanhang.

Ålands regering gör till Delegationen för Ålandsärenden en framställning om ansökan om tillskott. Framställningen ska enligt 2 mom. göras senast året efter det att kostnaderna har uppkommit.

Enligt samma moment föreslås det att ärendet, om möjligt, ska avgöras inom sex månader efter att det har väckts. I bestämmelsen har ingen absolut tidsgräns tagits med, då det exempelvis vid större oljeutsläpp kan vara svårt att inom nämnda tidsfrist framlägga en behövlig redogörelse. Innan Delegationen för Ålandsärenden fattar sitt beslut inhämtar den utlåtande av behöriga statliga myndigheter.

10 kap. **Internationella förpliktelser**

66 §. Information om förhandlingar. I paragrafens första mening föreslås det att statsrådet ska underrätta Ålands regering om förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Statsrådet ska underrätta Ålands regering om förhandlingarna i så god tid som möjligt. Detta möjliggör att även Ålands regering i sitt lagstiftningsarbete kan beakta tidtabellen för den statliga myndigheten att förbinda sig till förpliktelsen, genomförandet av den i riket och genomförandebehoven på Åland. Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 2 mom. i 1991 års självstyrelselag.

I paragrafens andra mening föreslås att statsrådet även ska underrätta Ålands regering om förhandlingar om internationella förpliktelser som annars kan ha särskild betydelse för Åland, om detta lämpligen kan ske. Statsrådet bör även här sträva efter att underrätta Ålands regering i så god tid och i så stor skala som möjligt. I detta fall är det frågan om förpliktelser som inte innehåller bestämmelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag. Huvudregeln är att landskapet ska underrättas även när saken inte hör till Ålands behörighet, men den kan ha särskild betydelse för Åland. Åland behöver dock inte underrättas t.ex. om den fördragsslutande parten anser att detta skulle kunna försvåra eller äventyra förhandlingarna.

67 §. Ålands initiativrätt. I paragrafen föreslås att Ålands regering kan väcka förslag hos statsrådet om förhandlingar om internationella förpliktelser. Motsvarande bestämmelse finns 58 § 1 mom. i 1991 års självstyrelselag. Denna initiativrätt gäller även internationella förpliktelser som Ålands regering enligt lagförslagets 70 § på begäran kan bemyndigas att förhandla fram.

68 §. Ålands medverkan i förhandlingar. I paragrafen föreslås att Ålands regering på begäran ska ges tillfälle att delta i förhandlingar om multilaterala eller bilaterala internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, om detta är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas. Med förhandlingsorgan avses också motsvarande förhandlingskonstellation. Representanten för Ålands regering deltar i förhandlingarna som en del av Finlands förhandlingsdelegation.

Förhandlingsdelegationen representerar hela Finland. Ståndpunkten som förhandlingsdelegationen framför ska vara samordnad dels inom statsrådet, dels mellan statsrådet och Ålands regering. Paragrafen utökar landskapsregeringens nuvarande rätt att delta i förhandlingar om internationella förpliktelser. Enligt 58 § 2 mom. i gällande självstyrelselag har Ålands landskapsregering rätt att delta endast om det finns särskilda skäl.

Gäller förhandlingarna angelägenheter som annars kan ha särskild betydelse för Åland, ska Ålands regering på begäran beredas tillfälle att delta, om särskilda skäl finns. I detta fall är det frågan om förpliktelser som inte innehåller bestämmelser som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Motsvarande bestämmelse finns i 58 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag.

69 §. Ikraftträdande på Åland av internationella förpliktelser. Paragrafens 1 mom. motsvarar 59 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. Bestämmelser i en internationell förpliktelse som Finland ingår eller förbinder sig till i en fråga inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, träder i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelserna sätts i kraft. Statsrådet, dvs. det ministerium till vars förvaltningsområde förpliktelsen huvudsakligen hör, ska vidta åtgärder så att republikens president på justitieministeriets fördragning kan besluta att inhämta lagtingets bifall till den lag eller förordning genom vilken förpliktelsen sätts i kraft nationellt. Bifallet ska inhämtas i så god tid som möjligt för att lagtinget enligt huvudregeln ska kunna ge sitt bifall innan förpliktelsen godkänns enligt 93 § 1 eller 2 mom. i grundlagen. Bifallet ska om möjligt ges inom den tidtabell som gäller för att förbinda sig till den internationella förpliktelsen i enlighet med Finlands utrikespolitiska intressen. Även en dialog mellan statsrådet och lagtinget är således viktig i samband med att man förbinder sig till förpliktelsen. Om den internationella förpliktelsens bestämmelser gör det möjligt och folk-rätten det medger samt om lagtingets behandlingstidtabell så kräver, är det även möjligt för Finlands statsledning att i enlighet med 93 § i grundlagen besluta om en regional reservation för Ålands del. Reservationen kunde senare återtas, om Ålands lagting ger sitt bifall till författningen om sättande i kraft av förpliktelsen.

I paragrafens 2 mom. finns en bestämmelse som syftar till att förhindra att en fördragsbestämmelse medför avvikelser eller undantag från självstyrelselagstiftningen utan att lagtinget har samtyckt till detta. Därför kan en bestämmelse som står i strid med självstyrelselagen träda i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall med ett beslut som fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och lagen om sättande i kraft av förpliktelsen antas av riksdagen i den ordning 95 § 2 mom. grundlagen anger. Gäller bestämmelsen endast det språk på vilket myndigheterna på Åland ska stå i förbindelse med utlänningar eller utländska myndigheter, behandlas lagförslaget dock i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen. Motsvarande bestämmelse finns i 59 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Lagtinget kan enligt det föreslagna 3 mom. bemyndiga Ålands regering att ge ett sådant bifall som avses i 1 mom. Ett dylikt bemyndigande kunde användas exempelvis när bifall krävs för en internationell förpliktelse som sätts i kraft genom förordning. Motsvarande bestämmelse finns i 59 § 3 mom. i 1991-års självstyrelselag.

70 §. Bemyndigande för Ålands regering att förhandla. Enligt 1 mom. kan statsrådet bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten. Ett sådant avtal kan samtidigt gälla också Åland och flera fördragsslutande parter. Statsrådet överväger från fall till fall om Ålands regering ska ges ett bemyndigande att förhandla och vad bemyndigandet i så fall ska omfatta. Bemyndigandet ska vara givet innan de förhandlingar som bemyndigandet avser får inledas.

Det bemyndigande som statsrådet ger Ålands regering ska vara strikt avgränsat. Man kan analogt i grundlagsutskottets tolkningspraxis om delegerade överenskommelser (GrUU 14/2010 rd, GrUU 19/2010 rd, GrUU 14/2014 rd, GrUU 66/2014 rd) få stöd för hur det bemyndigande från statsrådet till Ålands regering som avses i 71 § 1 mom. ska avgränsas i fråga om exakthet och noggrann avgränsning. Således ska det i bemyndigandet nämnas vem eller vilka som är part eller parter samt avtalets substansområde. Statsrådet kan inte bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om ett avtal av utrikes- eller säkerhetspolitisk betydelse eller för ett avtal som står i strid med grundlagen eller självstyrelselagstiftningen. Ett bemyndigande kan inte heller ges om riket samtidigt förhandlar eller står i beråd att förhandla om ett motsvarande avtal med samma part eller om Finland och den andra parten redan ingår i ett bilateralt eller ett multilateralt arrangemang som gäller samma sak.

Enligt 2 mom. ska Ålands regering underrätta statsrådet om hur förhandlingarna framskrider. En representant för statsrådet kan vid behov delta i förhandlingarna. I förhandlingsskedet ska riksmyndigheterna hållas underrättade så att de kan bedöma om förhandlingarna förs inom ramen för bemyndigandet. Fördragsutkastet ska tillhandahållas riket för genomgång senast före undertecknandet av fördraget.

71 §. Godkännande och ikraftträdande av internationella förpliktelser som har förhandlats fram av Åland. Beslut om att underteckna en internationell förpliktelse som avses i 71 § ska fattas av republikens president eller statsrådets allmänna sammanträde i enlighet med behörighetsfördelningen i 93 § i grundlagen.

En sådan internationell förpliktelse som Ålands regering framförhandlat med stöd av ett bemyndigande är att betrakta som en traktat där Åland agerar på Finlands regerings vägnar (*Acting on behalf of the Government of the Republic of Finland*).

Med avvikelse från förfarandet enligt 94 § i grundlagen föreslås i 1 mom. att Ålands lagting på framställning av Ålands regering ska godkänna en förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram. Förpliktelsen sätts i kraft genom lagtingslag och bestämmelser om ikraftträdandet utfärdas genom förordning av Ålands regering. Förfarandet föreslås gälla såväl för förpliktelser som hör till området för lagstiftningen som för sådana som inte gör det. Förfarandet enligt 70 § om givande av samtycke till en internationell förpliktelse som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, ska således inte tillämpas på en internationell förpliktelse som avses i 71 §.

Det att förpliktelsen sätts i kraft genom lagtingslag ger Ålands lagting nya befogenheter och det utgör ett undantag från 95 § 1 mom. i grundlagen. Ålands regering ska underrätta utrikesministeriet när lagtinget har godkänt förpliktelsen. Utrikesministeriet meddelar på diplomatisk väg den andra fördragsslutande parten eller de andra fördragsslutande parterna om godkännandet.

I 2 mom. föreslås att bestämmelser om ikraftträdandet av internationella förpliktelser enligt 71 § som satts i kraft med lagtingslag utfärdas genom förordning av Ålands regering. Förslaget utgör ett undantag från 95 § 3 mom. första meningen i grundlagen, av vilken det följer att bestämmelser om ikraftträdandet av en förpliktelse enligt huvudregeln ges genom förordning av statsrådet.

Enligt 3 mom. ska internationella förpliktelser som avses i 71 § publiceras i Finlands författningssamlings fördragsserie i samråd mellan Ålands regering och statsrådet. Enligt 11 § i lagen om Finlands författningssamling (188/2000) publiceras fördragen i regel på finska och svenska. Om varken finska eller svenska är autentiska språk, ska fördraget dessutom publiceras på åtminstone ett autentiskt språk.

72 §. Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser som Åland har förhandlat fram. I paragrafen föreslås reglerat Ålands regerings ansvar för att sådana internationella förpliktelser som den har förhandlat fram enligt 70 och 71 §, verkställs och efterlevs nationellt. I den föreslås också angivet att självstyrelsen bär på nationell nivå det ekonomiska ansvaret för ett otillräckligt genomförande av en sådan förpliktelse. Det föreslås att Delegationen för Ålandsärenden vid oenighet mellan staten och Åland ska kunna ta ställning till frågan om Ålands skyldighet att till staten återbetala ersättning som denna ålagts att betala till en skadelidande. Vid missnöje över delegationens ställningstagande avgörs saken som ett förvaltningstvistemål av högsta förvaltningsdomstolen. Paragrafen är ny.

En internationell förpliktelse som Ålands regering har förhandlat fram med stöd av ett bemyndigande är att betrakta som ett fördrag där Åland agerar på Finlands regerings vägnar. Finska staten är därför internationellt ansvarig för förpliktelsen, även om den nationellt hör till Ålands behörighet. Syftet med paragrafen är att klargöra att Åland är nationellt ansvarigt gentemot riket för de förpliktelser Åland förhandlat fram. Situationen kan delvis jämföras med Ålands nationella ansvar i ärenden som gäller Europeiska unionen. Skillnaden i förhållande till sådana internationella förpliktelser för vilka Ålands lagtings bifall enligt 70 § inhämtas är, att i sistnämnda fall ansvarar Finlands regering för att ikraftträdandelagstiftning utfärdas. Vid tillämpningen av de föreslagna 70 och 71 § bär däremot de åländska myndigheterna det uteslutande ansvaret för att utfärda ikraftträdandelagstiftningen för den internationella förpliktelse som Ålands regering förhandlat fram.

Den föreslagna paragrafens 1 mom. bekräftar att Åland enligt behörighetsfördelningen i självstyrelselagen är nationellt ansvarigt för att fördrag som Åland har förhandlat fram med stöd av ett bemyndigande verkställs och efterlevs. Uppstår det till följd av förpliktelser som Ålands regering förhandlat fram problem som gäller det internationellrättsliga förhållandet mellan Finland och den fördragsslutande parten eller mellan enskilda och finska staten, ansvarar Åland på den nationella nivån med stöd av momentet således för eventuella ersättningskrav i förhållande till riket. Det kan, beroende på den internationella förpliktelsen, exempelvis vara fråga om att Finland blivit skyldigt att betala ett vitesbelopp, ersättning för skada eller kostnader för ett skilje- eller annat överenskommet förfarande till en fördragsslutande part eller till en enskild. Bestämmelsen gäller uteslutande Ålands ansvar gentemot riket.

Uppstår det på ett internationellrättsligt plan behov av att Finland förhandlar med den fördragsslutande parten om eventuella konsekvenser av ett otillräckligt genomförande av en förpliktelse

som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram, är det följdriktigt att Ålands regering för att kunna försvara sitt agerande, är representerad i förhandlingsdelegationen eller, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, befullmäktigas att företräda riket i sådana förhandlingar. Detta föreslås beaktat i paragrafens 2 mom. På motsvarande sätt som enligt detaljmotiveringarna till 11 kap. i lagförslaget, ska riket inte i en förhandling kunna medge ersättningsanspråk i ett internationellt sammanhang i högre grad än vad Ålands regering är villig till.

I samband med tillämpningen av paragrafen kan meningsskiljaktigheter mellan riket och självstyrelsen i frågor som i grunden bygger på att Finland anses ha brutit mot en internationell förpliktelse, uppstå. I paragrafens 3 mom. föreslås en bestämmelse för situationer då staten och Åland är oeniga om återbetalningen till staten av en ersättning p.g.a. Ålands försummelse att utfärda ikraftträdandelagstiftning eller att efterleva den internationella förpliktelsen. I rättspraxis behandlas meningsskiljaktigheter om brott mot internationella förpliktelser som offentligrättsliga förvaltningstvistemål [HFD 1991 A 47; en utlännings ansökan om att utifrån ett beslut av FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna få ersättning av finska staten behandlades som ett förvaltningstvistemål]. Se även HD:1993:3; Talan föll inte under allmän domstols behörighet till den del grunden därför var statens skyldighet att betala ersättning med stöd av internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och den ståndpunkt som kommittén för de mänskliga rättigheterna grundat på konventionen.] Det föreslås i momentet att i första hand Delegationen för Ålandsärenden ska kunna ta ställning till frågan om återbetalningen. Om parterna inte nöjer sig med delegationens beslut, avgörs saken som ett förvaltningstvistemål av högsta förvaltningsdomstolen.

I första hand bör staten och självstyrelsemyndigheterna försöka komma överens i ersättningsfrågan. Det är inte ändamålsenligt att begära ett ställningstagande av Delegationen för Ålandsärenden, om parterna inte har förhandlat om saken. En prövning vid Delegationen för Ålandsärenden av ett ersättningsyrkande kommer således i fråga först om parterna fortsättningsvis är oeniga, trots att förhandlingar har förts. Vid avgörande av saken vid högsta förvaltningsdomstolen ska allmänna principer för avgörande av motsvarande förvaltningstvistemål tillämpas, vilka motsvarar principerna inom skadeståndsrätten.

11 kap. **Ärenden som gäller Europeiska unionen**

73 §. *Ålands deltagande i den nationella beredningen av ärenden som pågår vid Europeiska unionens institutioner.* Enligt den föreslagna paragrafens 1 mom. har Ålands regering rätt att vid statsrådet delta i beredningen av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom Europeiska unionen när det är fråga om beredning av ärenden i vilka lagstiftningsbehörigheten enligt självstyrelselagen skulle höra till lagtinget, om inte beslutet fattades inom Europeiska unionen. Deltaganderätten gäller även i ett ärende som på något annat sätt kan ha särskild betydelse för landskapet, fastän lagstiftningsbehörigheten för detta enligt självstyrelselagen hör till riksdagen. Uttrycket "beslut som fattas inom Europeiska unionen" används också i 93 § 2 mom. i grundlagen. Uttrycket omfattar i vid mening alla de ärenden och kategorier av ärenden som är föremål för beslutsfattande inom EU. Fråga är om sådant beslutsfattande vid EU:s institutioner som Finlands regering deltar i.

Deltagandet i EU-ärendeberedningen har organiserats så att Ålands regering deltar i arbetet i statsrådets beredningssektioner och i kommittén för EU-ärenden. Enligt reglementet för statsrådet har Ålands lantråd rätt att bli hörd av EU-ministerutskottet i ett EU-ärende som rör frågor inom landskapets behörighet eller som är särskilt viktigt för landskapet.

Syftet med den gemensamma beredningen är att i den nationella beredningen sammanjämka Ålands ståndpunkter med statsrådets så att Finland kan tala med en röst i Europeiska unionens

institutioner. För att statens och Ålands intressen effektivt ska kunna bevakas krävs i allmänhet att man först kan nå enighet på det nationella planet.

Motsvarande bestämmelse ingår i första meningen till 59 a § i 1991-års självstyrelselag. I de föreslagna 80—82 § finns separata bestämmelser om hur Ålands regering deltar i beredningen av Finlands ställningstaganden i s.k. fördragsbrotts- eller övervakningsärenden, vilka motsvarar gällande 59 c §.

Enligt 2 mom. ska Ålands regering underrättas om beredningen inom Europeiska unionen av de ärenden som avses i 1 mom. I praktiken ges informationen via enheten för EU-informationsförvaltning vid statsrådets kansli, som på försorg av det behöriga ministeriet sänder kommissionens och rådets dokument till Ålands regering. Ansvar för att information om ärendeberedningen ges ligger på det behöriga ministeriet och i varje enskilt ärende på den ansvarsperson eller föredragande som vid ministeriet utsetts för ärendets beredning.

I 3 mom. föreslås en bestämmelse om Ålands lagtings medverkan i övervakningen av att subsidiaritetsprincipen i Europeiska unionen följs. Lagtinget kan delge riksdagen sin ståndpunkt när det gäller subsidiaritetskontrollen och det är fråga om lagstiftning som enligt självstyrelselagen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Lagtingets ståndpunkt ska framgå av de ställningstaganden som tillställs Europeiska unionens institutioner. Bestämmelsen motsvarar 59 a § 4 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Förfarandet med motiverat yttrande från lagtinget tillämpas även med stöd av en ändring av 30 § i riksdagens arbetsordning som trädde i kraft den 15 december 2009. Närmare procedurbestämmelser finns i 18 a § i arbetsordningen för stora utskottet, vilka trädde i kraft den 1 januari 2009. Vid behandlingen av ändringen i riksdagens arbetsordning ansåg grundlagsutskottet det lämpligt att bestämmelser om rätt för Ålands lagting att delta i subsidiaritetskontrollen tas in både i riksdagens arbetsordning och i självstyrelselagen (GrUB 9/2009 rd). För att förtydliga den konstitutionella grunden för samverkan mellan riksdagen och Ålands lagting måste frågan regleras i självstyrelselagen (GrUB 4/2010 rd och GrUB 1/2011 rd).

74 §. Delgivning av Ålands ståndpunkt i Europeiska unionens institutioner. Enligt den föreslagna paragrafen ska Ålands ståndpunkter delges i EU, om Ålands regering begär det och saken gäller en fråga som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Till denna del motsvarar bestämmelsen nuläget enligt 59 a § 3 mom. i 1991-års självstyrelselag. I de frågor där lagtingets lagstiftningskompetens har övergått på EU har det ansetts rimligt att Finland, i de fall där ett sammanjämkat ställningstagande inte har uppnåtts, delger Ålands ståndpunkt, eftersom Åland inte är direkt företrätt i EU:s institutioner.

Enligt statsrådets principbeslut 23.4.2009 om landskapet Ålands medverkan och inflytande i EU-ärenden, som har gällts tills vidare med stöd av att varje regering separat har bekräftat detta, ska landskapets ställningstagande på begäran även föras fram i sådana frågor som hör till rikets behörighet, men som ”är av synnerligen stor betydelse för landskapet”. Bestämmelsens nuvarande tillämpningsområde föreslås av ändamålsenlighetsskäl utvidgat att gälla även sistnämnda situationer. Principbeslutet har i praktiken åberopats i fråga om Ålands begäran om en egen EU-parlamentsplats, vilken förts fram vid Europeiska rådets möte.

Detta innebär att statsrådet och Ålands regering i de ärenden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som annars har synnerligen stor betydelse för landskapet, ska försöka nå ett gemensamt ställningstagande. I dessa fall kan Finlands ställningstagande innehålla t.ex. för-

slag till särskilda arrangemang eller övergångstider för Åland. Om ett gemensamt ställningstagande däremot inte är möjligt, t.ex. på grund av att förhållandena på Åland anses kräva andra lösningar än i riket, är Finlands representanter skyldiga att delge Ålands regerings ståndpunkter.

Det kan också vara fråga om att Finland delger Ålands åsikt i en lagstiftningsfråga. Det finns inget som hindrar att Finland för fram sin egen åsikt som medlemsstat men samtidigt uppger att landskapet har en annan uppfattning. Eftersom målet bör vara att Finland inte för fram olika ståndpunkter, delges avvikande ståndpunkter endast om Ålands regering uttryckligen begär det. Då kan Ålands regering och statsrådet (det behöriga ministeriet) också diskutera hur ståndpunkterna bäst kan presenteras.

I de E-brev och U-skrivelser som överlämnas till riksdagen tas som regel in ett avsnitt med en bedömning av ärendets betydelse för Åland, förutom att i dokumenten antecknas Ålands regerings synpunkter då dessa förts fram.

75 §. Ålands deltagande i beredningen av ärenden vid Europeiska unionens institutioner. I paragrafen föreslås bestämmelser om Ålands regerings rätt att delta i ärendeberedningen också när ärenden inom Ålands behörighet bereds inom Europeiska unionen. Bestämmelsen motsvarar nuläget enligt 59 a § 3 mom. 2 mening i 1991-års självstyrelselag.

Ålands regering ska på begäran ges tillfälle att delta med Finlands representanter då ärendet bereds. Formerna för deltagandet i Finlands delegations arbete inklusive deltagande i EU:s beredande organ bestäms inom statsrådet efter samråd med Ålands regering. Det finns således inget som hindrar att t.ex. en ledamot av Ålands regering deltar i rådsmöten eller att en tjänsteman från självstyrelseförvaltningen deltar i beredningen i rådets arbetsgrupp.

Enligt grundlagen företräder statsministern Finland vid Europeiska rådets möten. Rådet beslutar om de biträdande ministrar som kan delta vid Europeiska rådet. För det fall att rådet skulle ge biträdande ministrar deltaganderätt i Europeiska rådet, hör det enligt reglementet för statsrådet till statsrådets allmänna sammanträde att besluta om den minister som biträder statsministern. Statsrådets allmänna sammanträde beslutar även om deltagandet för någon annan i statsledningen än statsministern i sådan verksamhet i Europeiska unionen som inte gäller Europeiska rådet. Inom statsrådet bestämmer i övrigt det behöriga ministeriet, vid behov i samarbete med andra berörda ministerier, hur Finland ska vara företrätt t.ex. på ministerrådets möten, i rådets arbetsgrupper eller inom kommittologin. Ministern beslutar om den delegation som ska företräda Finland vid ett ministerrådsmöte. Statsrådets kansli upprätthåller en förteckning över de kommittologikommittéer som tillsats inom EU och kommissionen för ett elektroniskt kommittologiregister.

Initiativet till att en representant för Åland deltar i beredningen inom Europeiska unionen kommer således från Ålands regering. Även bedömningen av när det är förnuftigt och för Åland viktigt att ha en representant på plats hör till självstyrelsemyndigheterna. Statsrådet är således inte skyldigt att särskilt höra sig för om Åland önskar sända representanter till något möte. Statsrådet eller andra statliga myndigheter kan givetvis också själva ta initiativet till att landskapet sänder en egen representant, om detta anses behövligt.

När viktiga frågor inom lagtingets behörighet har behandlats på EU-nivån har representanter för Ålands landskapsregering i praktiken deltagit i kommissionens kommittéer samt i rådets arbetsgrupper och även i ministerrådets möten som en del av Finlands delegation. I de fall landskapsregeringen framfört en begäran att delta har deltagandet möjliggjorts och förhållandet mellan statsrådet och landskapsregeringen har fungerat smidigt.

Möjligheten för Åland att delta i beredningen inom Europeiska unionen kan i praktiken vara begränsad av skäl som beror på unionsrätten eller EU:s arbetsrutiner. Ålands regering kan dock inte förvägras deltagande i de fall när saken hör till lagtingets behörighet och ett deltagande är möjligt enligt unionsrätten och EU:s arbetssätt.

Inom beredningen i Europeiska unionen deltar Ålands representanter såsom en del av Finlands delegation. Bestämmelsen gäller möjligheten att delta i beredningen inom Europeiska unionen och avser inte ett deltagande i själva beslutsfattandet. Ålands representanter har således inte rätt till en fristående talerätt oberoende av Finlands ställningstaganden. Det finns inte något hinder för att Ålands representanter håller anföranden vid mötena med samtycke av ordföranden för Finlands delegation, som i regel är det ansvariga ministeriets representant. T.ex. vid behandlingen av ställningstaganden som har formulerats av Ålands regering är det mycket naturligt att Finlands anföranden hålls av landskapets representant. Ålands regering står själv för sina kostnader för deltagande i möten på EU-nivå.

76 §. *Behörighetsfördelningen vid genomförande av Europeiska unionens beslut.* Paragrafen motsvarar nuläget enligt 59 a § 2 mom. och 59 b § 1 mom. i 1991-års självstyrelselag, men den har förtydligats.

Behörighetsfördelningen mellan Åland och staten består enligt 1 mom. även vid genomförande av unionsrätten. Begreppet ”beslut som har fattats inom Europeiska unionen” ska i denna paragraf liksom även i 73 § i lagen förstås i vid bemärkelse och i förening med begreppsapparaten i 8 kap. i grundlagen. Bestämmelsen ingår i 59 b § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag.

I 2 mom. finns en bestämmelse om Ålands regerings rätt att formulera innehållet i Finlands ställningstagande till den del det är fråga om ett ärende som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller tillämpning av Europeiska unionens gemensamma politik på Åland dvs. närmast i fråga om vissa miljöfrågor, jordbruksfrågor, fiske, strukturstöd eller vissa statsstöd. Bestämmelsen ingår i 59 a § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag, men eftersom den gäller den nationella beredningen av EU-ärenden i anslutning till genomförandet av befintlig EU-rätt, föreslås den i förtydligande syfte i stället fogad till den nu föreslagna paragrafen. Uppgörandet av exempelvis nationella stödprogram grundar sig på EU:s förordningar om strukturfonderna, jordbruksfonden och havs- och fiskerifonden. Kommissionen fattar slutligt beslut om godkännande av det förslag till plan eller program som uppgjorts för den enligt unionsrätten EU-medfinansierade programperioden och som medlemsstaten Finland enligt statsrådets beslut, även till den del Åland kan beröras, lämnat till kommissionen. I praktiken har Ålands regering således befogenheten att bereda Finlands förslag för Åland till kommissionen angående t.ex. sådana planer som gäller strukturfondsprogram som ska tillämpas på Åland, om planerna till sitt innehåll hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Om något eget program inte föreslås för Åland, utan det är en del av ett mer riksomfattande program, bereder Ålands regering den del av programutkastet med åtgärdsförslag som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, dvs. formulerar Finlands ställningstagande om tillämpningen, med andra ord genomförandet av unionens gemensamma politik på Åland till denna del.

1 3 mom. ingår en allmän bestämmelse om samrådsskyldighet som motsvarar 59 b § 2 mom. första meningen i nuvarande lag. Bestämmelsen avser situationer där behörigheten att genomföra unionsrätten på Åland ankommer på de åländska myndigheterna och i övriga delar av landet på staten, men där åtgärderna för genomförandet behöver anpassas till varandra. I dessa fall ställer unionsrätten inte några hinder för att genomförandet sker separat å ena sidan på Åland och å andra sidan i övriga delar av Finland, förutsatt att verkställighetsåtgärderna anpassas till varandra på ett riktigt sätt. I dessa fall har de åländska myndigheterna och riksmyndigheterna en samrådsskyldighet. Självstyrelsen och det ministerium och/eller den riksmyndighet till vars

förvaltningsområde genomförandeåtgärderna i riket hör, ska samråda och med hjälp av ömsesidiga kontakter försäkra sig om att de åtgärder vardera myndigheten avser vidta inom sin förvaltningsbehörighet går att anpassa till varandra. Med samråd avses att Ålands regering och statsrådet ska eftersträva en lösning som är acceptabel för dem båda. Om Finland genom ett beslut på EU-nivå exempelvis har tilldelats en gemensam resurs eller en rättighet eller det har förutsatts att man gemensamt inom medlemsstaten fullgöra en förpliktelse, och såväl statens som Ålands myndigheter ska fatta beslut om utnyttjande av resursen eller rättigheten eller om fullföljande av förpliktelsen, ska myndigheterna i samråd se till att den gemensamma resursen, rättigheten eller förpliktelsen administreras med iakttagande av unionsrätten. Den gemensamma resursen/rättigheten eller förpliktelsen som avses kan gälla exempelvis någon gemensam kvot för Finland, som en fiskekvot för någon viss fiskart eller medlemsstatsvisa utsläppsrätter eller skyldigheten att införa utsläppstak eller genomföra miljömål för förnybara energiformer. Fråga kan även vara om att överenskomma om Ålands andel av medel som fås från EU:s olika fonder. Som ett förtydligande i förhållande till nuläget föreslås det av momentets sista mening framgå att om den statliga och åländska myndigheten är överens efter samråd, fattar vardera myndigheten beslut om sin respektive andel av resursen, rättigheten eller förpliktelsen i enlighet med samrådet. Begreppet ”beslut” avser här även andra typer av förvaltningsåtgärder som t.ex. framtagande av lagförslag och motsvarande förberedande åtgärder.

Enligt paragrafens 4 mom. är det möjligt att av Delegationen för Ålandsärenden begära en rekommendation till avgörande, om den åländska myndigheten och statens myndighet inte är överens om vilka åtgärder som staten och självstyrelsen bör vidta inom ramen för samrådet. Enligt 54 § i förslaget till självstyrelselag ger Delegationen för Ålandsärenden på begäran yttrandet i frågor som gäller lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Delegationen kan ge utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolar. Sistnämnda bestämmelse kompletterar den nu föreslagna bestämmelsen i det avseendet att även en sådan behörig statlig myndighet som inte avses i 54 § i självstyrelselagen och även andra åländska myndigheter än Ålands regering i dessa fall kan begära en rekommendation av Delegationen. Delegationen förutsätts ge sin rekommendation inom två månader från det att saken anhängiggjorts vid den.

Är parterna däremot oeniga om att verkställigheten av Europeiska unionens beslut förutsätter ett sådant samråd som avses i 4 mom. i denna paragraf, avgörs saken som en behörighetstvist av Delegationen för Ålandsärenden enligt 55 § i lagförslaget.

77 §. Beslutsfattande när endast en förvaltningsåtgärd kan vidtas. Paragrafen motsvarar i huvudsak nuläget enligt 59 b § 2 och 3 mom. i 1991-års självstyrelselag. Bestämmelsen har dock förtydligats. Dessutom föreslås paragrafens 3 mom. kompletterad med en överprövningsmekanism för att lösa eventuella situationer av fortsatt oenighet mellan den statliga myndigheten och Ålands regering.

Bestämmelserna i paragrafens 1 mom. hänför sig till situationer, där det efter ett sådant samråd som avses i 76 § 3 mom. i lagförslaget, endast är möjligt att i medlemsstaten besluta om utslutande en förvaltningsåtgärd för att verkställa en EU-rättsakt eller ett annat beslut som fattats av unionens organ. Statens myndigheter och självstyrelsemyndigheterna förväntas i första hand inom ramen för sina befogenheter vidta de åtgärder som är nödvändiga för efterlevnaden av EU-rätten på sina områden och vid behov samråda sinsemellan för att nå enighet om dessa åtgärder, varför en förvaltningsåtgärd är att se som den yttersta åtgärden. Fråga kan vara om att unionsrätten uttryckligen förutsätter att det i medlemsstaten ska fattas endast ett förvaltningsbeslut eller vidtas endast en förvaltningsåtgärd. En enda förvaltningsåtgärd blir också nödvändig, om de verkställighetsåtgärder som riket och Åland vardera avser vidta med anledning av unionens beslut om en för medlemsstaten gemensamt tilldelad resurs eller rättighet eller om en gemensam

förpliktelse, inte går att anpassa till varandra enligt 76 § 3 mom. Fråga kan i sistnämnda fall också vara om att unionsrättens innebörd förutsätter endast ett förvaltningsbeslut. En sådan situation gäller enligt högsta domstolens avgöranden (HD 2017:47 och HD 1998:8) i nuläget vid fördelningen mellan riket och Åland av Finlands fiskekvoter och införandet av ett fiskeförbud till följd av att Finlands nationella fiskekvot fyllts. Exempelvis under pågående och de tidigare programperioderna under Finlands och Ålands EU-medlemskap för genomförande av den gemensamma jordbruks-, fiskeri- och regionalpolitiken inom unionen, har i de programförslag statsrådet godkänt för Finland och Åland för att sändas till EU-kommissionen för behandling, angivits även Ålands andel inom landskapets behörighet enligt självstyrelselagen av de totala fondmedel som föreskrivits för Finland. Exempelvis även dessa åtgärder, som man varit enig om, utgör en sådan förvaltningsåtgärd som avses enligt bestämmelsen i 1 mom. Bestämmelsen ska tolkas snävt, eftersom en förvaltningsåtgärd innebär ett intrång i befogenheterna för självstyrelsemyndigheterna.

Denna enda verkställighetsåtgärd enligt 1 mom. ska då som utgångspunkt vidtas av statens myndighet, oavsett att verkställigheten på Åland av EU-rättsakter eller Europeiska unionens beslut enligt den behörighetsfördelning mellan lagtinget och riksdagen som följer av huvudregeln i 76 § 1 mom. normalt ankommer på de åländska myndigheterna och i övriga delar av landet på de statliga myndigheterna.

Enligt den *andra meningen i 1 mom.* ska statens myndighet innan den fattar beslut i ett sådant ärende där endast en förvaltningsåtgärd kan vidtas, samråda med den åländska myndigheten i syfte att uppnå samförstånd. Den åländska myndigheten ska således i en sådan situation ges möjlighet att påverka innehållet i det förvaltningsbeslut statens myndighet avser fatta och denna ska i mån av möjlighet beakta självstyrelsemyndighetens ståndpunkter. Syftet med bestämmelsen är att minimera effekterna för självstyrelsen av det intrång i Ålands förvaltningsbehörighet som statens beslutanderätt innebär i ett i den första meningen i paragrafen avsett enskilt fall. Behörig statlig myndighet för att fatta det enda förvaltningsbeslutet, är den myndighet till vilken saken hör enligt gällande lagstiftning och denna har även ansvaret för att samråda i saken enligt 1 mom. med självstyrelsemyndigheterna. Det är oftast fråga om ärenden som hör till beslutsfattandet vid ett ministerium eller statsrådets allmänna sammanträde. Beredningen av det enda förvaltningsbeslutet kan förutsätta att den statliga myndigheten hör även en lokal intressesammanslutning på Åland. Högsta förvaltningsdomstolen har i ett av sina årsboksavgöranden (HFD:2021:14) ansett att då man beaktar kvotdelningsbeslutets ekonomiska betydelse för Ålands kommersiella fiske, borde ministeriet för att utreda ärendet ytterligare direkt ha hört också den förening som representerar de åländska kommersiella fiskarna.

Enligt 2 mom. är det möjligt att av Delegationen för Ålandsärenden begära en rekommendation till avgörande, om den åländska myndigheten och statens myndighet inte är överens om vilka åtgärder som staten bör vidta inom ramen för en förvaltningsåtgärd. Enligt 54 § i förslaget till självstyrelselag ger Delegationen för Ålandsärenden på begäran yttranden i frågor som gäller lagstiftningen om Ålands självstyrelse. Delegationen kan ge utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolar. Sistnämnda bestämmelse kompletterar den nu föreslagna bestämmelsen i det avseendet att även en sådan behörig statlig myndighet som inte avses i 54 § i självstyrelselagen och även andra åländska myndigheter än Ålands regering i dessa fall kan begära en rekommendation av Delegationen. Högsta förvaltningsdomstolen har i ovan nämnda årsboksavgörande ansett att trots att berörd bestämmelse i 59 b § 2 mom. i självstyrelselagen inte är förpliktande, hade en begäran om rekommendation till avgörande av Ålandsdelegationen i fråga om delningen av fiskekvoterna för år 2017, med beaktande av självstyrelselagens syfte och det kommersiella fiskets viktiga betydelse för landskapet Åland, varit motiverad med tanke på meningsskiljaktigheten mellan ministeriet och landskapsregeringen.

Delegationen förutsätts ge sin rekommendation inom två månader från det att saken anhängiggjorts vid den. Den föreslagna tidsfristen är ny och nödvändig för att trygga att Finland i bråds-kande fall kan ombesörja sina medlemskapsförpliktelser i EU.

Är parterna däremot oeniga om att verkställigheten av Europeiska unionens beslut förutsätter att endast ett förvaltningsbeslut fattas enligt 1 mom. i denna paragraf, avgörs saken som en behörighetstvist av Delegationen för Ålandsärenden enligt 55 § i lagförslaget.

I paragrafens 3 mom. föreslås en lösningsmekanism i form av s.k. överprövning för det fall att exempelvis den statliga myndigheten inte nöjer sig med Delegationens för Ålandsärendens rekommendation till åtgärder inom ramen för en förvaltningsåtgärd, medan Ålands regering anser att rekommendationen ska följas. Kan statsmyndigheten inte vidta förvaltningsåtgärden i enlighet med Delegationens rekommendation, ska det behöriga ministeriet ta initiativ till en behandling i statsrådet av saken i den sammansättning som bestäms i 52 § 1 mom. i lagförslaget. Denna beredande sammansättning fattar inte något formellt beslut om den enda förvaltningsåtgärden, men vid behandlingen av ärendet ska man eftersträva att nå en överenskommelse. Efter behandlingen av saken under statsministerns ledning i en sammansättning med ministern för det behöriga ministeriet, Ålands lantråd och Ålandsministern vid justitieministeriet, fattar i sista hand statsrådets allmänna sammanträde på föredragning av det behöriga ministeriet med avvikelse från 1 mom. i denna paragraf ett beslut om den enda förvaltningsåtgärden. Formuleringen ”i sista hand” i förslaget till 3 mom., innebär i detta fall att beslut om den enda förvaltningsåtgärden, efter att man vid förhandlingar på hög politisk nivå nått enighet om dess innehåll, fortfarande kan fattas i den ordning som anges i 1 mom. Om parterna även efter de politiska förhandlingarna däremot är oeniga om den enda förvaltningsåtgärden, fattas beslutet enligt 3 mom. av statsrådet. Den som är missnöjd med ett beslut av statsrådets allmänna sammanträde kan med stöd av 2 kap. 8 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden anföra besvär över beslutet hos högsta förvaltningsdomstolen. Det föreslås att en hänvisningsbestämmelse om denna möjlighet att söka ändring tas in i den näst sista meningen i 3 mom. I sista meningen föreslås bestämmelser om att ett beslut kan verkställas utan laga kraft. Detta för att säkerställa att Finland som EU-medlemsstat kan uppfylla sina skyldigheter.

78 §. *Beslut när endast en förvaltningsmyndighet får utses.* I paragrafen finns ett undantag från huvudregeln angående behörighetsfördelningen mellan Ålands regering och statsrådet i situationer där medlemsstaten enligt unionsrätten kan utse endast en förvaltningsmyndighet för att sköta vissa frågor i medlemsstaten. I normalfallet beslutar självstyrelsen inom sin behörighet vilken åländsk myndighet som ska ansvara för vissa ärenden. För en situation där endast en förvaltningsmyndighet får utses enligt unionsrätten, ska det dock undantagsvis höra till statens uppgifter att utse den nationella myndigheten. En sådan reglering enligt EU-rätten utgör en inskränkning av Ålands behörighet enligt självstyrelselagen. Genom Nationernas Förbunds beslut år 1921, enligt vilket Ålandsöarna fortsättningsvis ska lyda under Finlands suveränitet, förband sig Finland att bl.a. upprätthålla självstyrelse på Åland. Beslutet är numera en del av den internationellt rättsliga sedvanerätten. På nämnda grund och eftersom EU-rätten har företräde framom nationell rätt, är det viktigt att man i den nationella beredningen av EU-ärenden inom statsrådet uppmärksammar sådana förslag till EU-rättsakter, vilka vid genomförandet av EU-rätten på Åland innebär en framtida inskränkning av Ålands självstyrelse, samt att ministerierna genom förhandlingar vid EU:s institutioner aktivt verkar för att bestämmelser om en förvaltningsmyndighet undviks i EU:s rättsaktsberedning.

Den praktiska betydelsen av detta undantag begränsas dock av bestämmelsen i andra meningen i momentet. Enligt den ska en sålunda utsedd statlig myndighet, när den fattar ett beslut som annars skulle höra till Ålands behörighet, fatta beslutet i enlighet med Ålands regerings stånd-

punkt. Det kan t.ex. hända att unionsrätten förutsätter att beslut om beviljande av vissa förvaltningslov koncentreras till en enda därtill utsedd myndighet i varje medlemsstat. Om man antar att behörigheten att bevilja sådana lov enligt fördelningen av förvaltningsbehörighet skulle ankomma på Ålands regering och att riket har utsett en bestämd statlig myndighet att bevilja lov, ska denna myndighet således också bevilja lov på Åland, fastän uppgiften enligt den normala behörighetsfördelningen skulle ankomma på en åländsk myndighet.

Den statliga myndigheten ska innan den fattar beslut hålla kontakt med Ålands regering och den prövningsrätt som eventuellt finns när beslutet fattas ska utövas på ett sätt som framgår av Ålands regerings ståndpunkt. Den statliga myndighet som formellt fattar beslutet ska således följa Ålands regerings ståndpunkt, om detta är juridiskt möjligt. Enbart det faktum att t.ex. tillståndspolitiken i landskapet är annorlunda än i övriga delar av landet, ska inte kunna anses vara ett juridiskt hinder. Då den statliga myndigheten avgör ett sådant förvaltningsärende, ska landskapslagstiftning tillämpas.

Paragrafen ska inte hindra att man tillämpar möjligheten enligt 43 § att genom överenskommelseförordning överföra de ovan avsedda nationella förvaltningsuppgifterna på en åländsk myndighet.

79 §. Ålands regerings kontakt med Europeiska kommissionen. I paragrafen finns bestämmelser om kontakter mellan Ålands regering och kommissionen i frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller verkställighet på Åland av unionsrätten och unionens gemensamma politik på Åland. Ålands regering har rätt att stå i kontakt med kommissionen i dessa ärenden. Paragrafen avser formella, officiella kontakter. Den påverkar inte informella kontakter mellan de åländska myndigheterna och kommissionen. Paragrafen motsvarar 59 b § 4 mom. i 1991-års självstyrelselag.

Frågor som avses i paragrafen är t.ex. anmälningar som gäller offentlig upphandling, anmälningar om s.k. statligt stöd till näringslivet och verkställighet av strukturfundsprogram på Åland med tillhörande rapporteringsskyldigheter. Paragrafen avser också svar på sådana förfrågningar som kommissionen riktar till Finland och som gäller olika ärenden, t.ex. förfrågningar om innehållet i lagstiftningen eller om myndigheternas verksamhet inom lagtingets behörighetsområden. Paragrafen gäller däremot inte kontakter med kommissionen i frågor där kommissionen har inlett ett förfarande mot Finland med anledning av fördragsbrott. Bestämmelserna om ställningstaganden som gäller fördragsbrottsförfarande finns i 80 §.

Paragrafen får också betydelse för tolkningen av 26 § 5 punkten. Den kommer nämligen att avgränsa de frågor som faller under punkten och som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på den grund att de anses gälla Finlands förhållande till utländska makter. Det ska således inte på denna grund kunna anses strida mot behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen t.ex. att Ålands regering genom lagtingslag utses till den myndighet som verkställer unionsrätten och som ska ge kommissionen de rapporter som lagstiftningen i fråga förutsätter eller att Ålands regering t.ex. i egenskap av förvaltningsmyndighet för något strukturprogram ger kommissionen vissa rapporter som unionsrätten förutsätter.

Enligt unionsrätten ska i allmänhet uttryckligen medlemsstaten vanligen ge kommissionen olika slags upplysningar eller göra anmälningar (notifieringar). Då sänds också Ålands regerings upplysningar och anmälningar till kommissionen i Finlands namn. Kontakten sker antingen via Finlands EU-representation eller med hjälp av statsrådets EU-sekretariat eller någon annan sådan enhet som centralt sköter också kontakterna mellan olika ministerier och kommissionen.

Paragrafen innebär inte att det är en allmän regel att landskapet först skickar sina anmälningar till den behöriga myndigheten i riket, vilken sedan vidarebefordrar dem. Om unionsrätten dock förutsätter att medlemsstaten har utsett en enda myndighet, som ska sköta viss rapportering för hela medlemsstatens vidkommande, ska denna myndighet också sköta om att landskapets anmälningar eller rapporter ges kommissionen.

Enligt andra meningen i paragrafen kommer Ålands regering och statsrådet närmare överens om hur statsrådet informeras om kontakter mellan Ålands regering och kommissionen. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid att informationen fungerar när kontakterna till EU-representationen inte sköts genom förmedling av EU-sekretariatet eller någon annan enhet vid statsrådet. Genom bestämmelsen betonas det att det är viktigt att statsrådet är medvetet om kontakterna mellan landskapet och kommissionen.

80 §. *Ålands ställning i överträdelseförfaranden som inletts av kommissionen och vid talan om fördragsbrott.* Paragrafen tillämpas på beredningen av Finlands svar på ställningstaganden av kommissionen angående brister vid fullgörandet av medlemsstatens skyldigheter till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt Finlands ställningstaganden som i ett sådant ärende framförs vid Europeiska unionens domstol. Paragrafen gäller således beredningen när det är fråga om överträdelseförfaranden som gäller Åland (se RP 18/2002 rd, s. 21). Den motsvarar 59 c § 1 mom. och 2 mom. första meningen i nuvarande självstyrelselag.

Syftet med den gemensamma beredningen är att på det nationella planet anstränga sig för att sammanjämka Ålands regerings och statsrådets ståndpunkter så att Finland i egenskap av medlemsstat kan ha endast en ståndpunkt i sina svar till kommissionen och sina skrivelser inför EU-domstolen. Finlands ställningstaganden ska bygga på gemensam beredning, där Ålands och statens synpunkter ska vägas mot varandra och vid behov sammanjämkas. Fastän Finlands regering i sista hand beslutar om innehållet i Finlands svar och ställningstaganden i överträdelseförfaranden som gäller Åland, ska man när svar och ställningstaganden bereds fästa särskild uppmärksamhet även vid Ålands rätt att försvara sig. T.ex. i en situation där kommissionen anser att den åländska lagstiftningen strider mot unionsrätten, bör det av Finlands ställningstaganden i allmänhet framgå på vilken grund Ålands regering anser att lagtingslagen är förenlig med unionsrätten, även om riksmyndigheterna har samma uppfattning som kommissionen angående tolkningen av unionsrätten.

Syftet med bestämmelsen i 2 mom. är att klart uttala att Ålands regerings ståndpunkt alltid ska framgå av Finlands svar och ställningstaganden i en situation där medlemsstaten Finland ställs till svars på grund av något som Åland har gjort eller underlåtit. Utgångspunkten är, så som i alla EU-ärenden, att en gemensam ståndpunkt ska eftersträvas. Samordningen ska ske inom statsrådets beredningssystem. Enligt statsrådets principbeslut (23.4.2009) tas nämnda frågor vid behov upp till behandling i EU-ministerutskottet, där lantrådet har rätt att bli hört. Enligt principbeslutet bör på begäran av lantrådet dessutom före ministerutskottsbehandlingen ordnas ett möte med statsministern. Vid mötet kan även utrikesministern, den minister som ansvarar för Ålandsärenden samt de övriga ministrar till vilkas ansvarsområde saken hör delta.

För den händelse det trots samordningsförsök inte har lyckats att nå en gemensam ståndpunkt, ska Finlands svar och ställningstagande på Ålands regerings begäran utformas så att dennas ståndpunkt framgår. Den föreslagna bestämmelsen innebär att Ålands ståndpunkt ska framgå i sak på ett sådant sätt att Ålands argument förs fram. Utgångspunkten är att ståndpunkten ska framgå i en lydelse som har godtagits av Ålands regering.

Då grundlagsutskottet uttalade sig över nuvarande bestämmelse i 59 c § 1 mom. i 1991-års självstyrelselag konstaterade det i sitt utlåtande (GrUB 6/2009 rd.), att riksmyndigheterna och

landskapet i första hand ska försöka sammanjämka sina ståndpunkter i ärenden som avses så att Finland har en gemensam konsekvent ståndpunkt. Grundlagsutskottet fann det viktigt, även i de fall som en gemensam ståndpunkt inte kan nås och Finlands ståndpunkt eller ställningstagande på begäran av landskapet därmed ska uppgöras så att även landskapets ståndpunkt framgår av denna, att det i domstolen inte förs fram två ståndpunkter som står i konflikt med varandra. I dessa fall ska man försöka formulera ståndpunkten i skrivelserna och i den muntliga förhandlingen så att det vid sidan av den ståndpunkt jämte motiveringar för Finland som slås fast inom statsrådet som rättsligt relevanta omständigheter förs fram även Ålands från Finlands ståndpunkt avvikande synpunkter jämte de motiveringar som stöder dessa.

Om kommissionen har inlett ett överträdelseförfarande eller väcker talan mot Finland på grund av åtgärder eller underlåtelser från landskapets sida, ska statsrådet inte utan vägande skäl mot Ålands regerings vilja omfattar kommissionens ståndpunkt eller medger talan på ett sådant sätt att det förhindras att frågan om EU-rättens riktiga tolkning förs till EU-domstolen för avgörande. Domstolen är i sitt avgörande oberoende av parternas tolkningar eller svarandens medgivande.

Paragrafen tillämpas inte på situationer där enbart riket har ställts till svars. I sådana situationer finns det inte någon skyldighet för riket att utforma Finlands svar så att Ålands regerings ståndpunkt framgår. Ett svar som ges kommissionen i ett ärende som i sig enbart gäller riket, men som enligt behörighetsfördelningen hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet, kan få till och med stor betydelse för Åland i ett senare skede. Därför är det möjligt att Åland har ett berättigat intresse att föra fram sina synpunkter när saken bereds nationellt. Detta kan Ålands regering göra i beredningen inom statsrådet och statsrådet ska när Finlands svar formuleras vinnlägga sig om att svaret inte skadar landskapets intressen.

För Åland är det inte bara viktigt hur skriftliga svaromål utformas utan också att ha möjlighet att muntligen föra fram sina ståndpunkter i domstolsbehandlingen och framför allt att ha möjlighet att begära att muntlig handläggning ordnas i domstolen, när det anses behövligt. I en begäran om muntlig förhandling ska enligt artikel 76 i EU-domstolens arbetsordning och artikel 106 i tribunalens arbetsordning uppges skälen till att vederbörande vill bli hörd. Ålands regering kan begära av utrikesministeriet att Finland ska anhålla om muntlig förhandling och att landskapet ska ha en representant i förhandlingen. Frågan om att begära muntlig förhandling och om Ålands representants roll i förfarandet behandlas vid behov av EU-ministerutskottet i enlighet med riktlinjerna för behandling av EU-ärenden som gäller Åland.

81 §. *Ålands deltagande i den muntliga handläggningen vid EU-domstolen i ett överträdelseförfarande som gäller Finland.* Paragrafen reglerar Ålands rätt att delta i den muntliga förhandlingen vid domstolen. Den motsvarar 59 c § 2 mom. 2 meningen i nuvarande självstyrelselag.

Om domstolen beslutar hålla muntlig förhandling, ska landskapet alltid ha denna rätt, om målet gäller åländska myndigheters åtgärder eller underlåtelser. Eftersom Ålands ståndpunkt redan ska framgå i det skriftliga förfarandet och det inte efter det är möjligt att i det muntliga förfarandet upprepa det som anförts skriftligt, är den viktigaste betydelsen av att Åland är företrätt vid den muntliga förhandlingen att frågor som eventuellt ställs kan bli besvarade genast. Om frågorna gäller t.ex. orsaken till att de åländska myndigheterna har handlat på ett visst sätt, så är det sannolikt Ålands representant som bäst kan svara. Finlands svaromål måste vara utformat redan under det skriftliga förfarandet. Därför är det otänkbart att föra fram motstridiga ståndpunkter i den muntliga förhandlingen. Statsrådet och Ålands regering måste således på förhand samordna det som kommer att sägas.

En följd av att endast medlemsstaterna har privilegierad ställning som part är att enbart medlemsstaten Finland, dvs. Finlands regering är svarande. Enligt 13 § i reglementet för statsrådet (262/2003), 1 § 20 punkten i statsrådets förordning om utrikesministeriet (1171/2005) och 41 § i arbetsordningen för utrikesministeriet (550/2008) hör det till utrikesministeriets uppgift att företräda Finland i Europeiska unionens domstolar och vid överträdelseförfaranden som gäller Finland i egenskap av medlem av Europeiska unionen. Statsombudet företräder Finland vid domstolen. En representant för Ålands regering har rätt att med statsombudet delta i den muntliga förhandlingen och domstolen kan höra representanten som sakkunnig. Dessutom är det möjligt att Ålands representant genom utrikesministeriets beslut särskilt bemyndigas att, enligt de ställningstaganden som fastställts av statsrådet och beretts i samverkan med Ålands regering, i enskilda fall företräda Finland i ärenden som gäller brister vid fullgörandet av medlemsstatens skyldigheter och som enbart gäller åtgärder eller underlåtelser från Ålands sida. Representanten för Ålands regering kan i en sådan situation använda talerätten antingen ensam eller tillsammans med statsombudet som företräder regeringen, om domstolen undantagsvis ger tillåtelse att två ombud pläderar. Också i en sådan situation måste ombuden samordna det som sägs.

82 §. Framställning i ett ärende som är anhängigt vid EU-domstolen. Paragrafen gäller situationer där Ålands regering önskar att Finland ska väcka talan i någon fråga, intervensera i något mål som behandlas i domstolen eller yttra sig i ett ärende där en nationell domstol har begärt förhandsavgörande av EU-domstolen. I dessa fall är det medlemsstaten som uppträder som part eller intervenient. Paragrafen motsvarar 59 c § 3 mom. i 1991-års självstyrelselag.

Eftersom Åland kan ha ett viktigt och berättigat intresse också i dessa ärenden bör det vara möjligt för Ålands regering att hos statsrådet göra en framställning om att Finland ska väcka talan, intervensera eller yttra sig. Detta gäller inte bara fall där saken hör till Ålands behörighet utan också när saken kan ha särskild betydelse för Åland, på samma sätt som är fallet i de situationer som avses i 73 § 1 mom. Gör Ålands regering en sådan motiverad framställning, bör statsrådet inte motsätta sig den utan vägande skäl. Ett vägande skäl kan exempelvis vara att den åtgärd som föreslås i framställningen strider mot landets intressen som medlemsstat i EU eller annars kan skada landets intressen.

Grundlagsutskottet konstaterade i sitt betänkande GrUB 6/2009 rd (s. 2) att bestämmelserna i 59 c § på det hela taget formulerats på ett sådant sätt att landskapet i ärenden som gäller en underlåtelse från dess sida och domstolsärenden har så stort medinflytande som konstitutionen och EU-rätten medger. Det väsentliga är att trygga landskapets möjlighet att få fram sin ståndpunkt i Finlands svar och ståndpunkter också när landskapets och rikets syn på hur EU-rätten ska tolkas går i sär. Å andra sidan är det enligt utskottet viktigt att det av bestämmelserna inte i något läge följer att statsrådet förpliktas att avstå från sin egen ståndpunkt eller att föra fram landskapets ståndpunkt som medlemsstatens, liksom inte heller någon ovillkorlig förpliktelse att vidta åtgärder för att väcka talan eller intervensera.

I situationer där Åland i egenskap av juridisk person väcker talan med stöd av artikel 263 eller 265 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, nedan FEUF, för landskapet självständig talan direkt med stöd av fördraget.

I de fall som avses i artikel 40 i domstolens stadga kan Åland enligt de förutsättningar som där anges ha självständig interventionsrätt, men denna rätt är begränsad till tvister där den ena parten är en fysisk eller juridisk person och i vilka självstyrelsen förmår visa att den sak som förts för behandling av domstolen gäller Ålands fördel.

83 §. Ålands nationella ansvar. Paragrafen har ett direkt samband med unionsrätten och gäller uteslutande landskapets ansvar gentemot staten. Paragrafen motsvarar 59 d § 1—3 mom. i 1991-års självstyrelselag.

Ett villkor för att tillämpa bestämmelserna i paragrafen är att EU-domstolen har dömt Finland att betala t.ex. ett standardbelopp eller ett vite eller att Finland utifrån sitt ansvar som medlemsstat är skyldigt att betala tillbaka medel till Europeiska unionen. Fråga kan också vara om att Finland utifrån medlemsstatens unionsrättsliga skadeståndsskyldighet är skyldigt att betala ersättning till enskilda för vållad skada eller att till enskilda återbetala skatter eller avgifter av skattenatur som enligt unionsrätten debiterats dem felaktigt.

Paragrafens 1 mom. gäller om EU-domstolen med stöd av artikel 260 i FEUF dömer Finland att betala ett penningbelopp när en åtgärd eller försummelse från Ålands sida legat till grund för ett fördragsbrott. Enligt förslaget är Åland ansvarigt gentemot riket för penningbeloppet om Åland är orsak till domen.

Paragrafens 2 mom. gäller om finska staten utifrån sitt ansvar som medlemsstat är skyldig att betala tillbaka unionsmedel som det hört till åländska myndigheter att förvalta eller övervaka. Det kan gälla återbetalningsskyldighet som konstaterats genom beslut eller att återbetalning har skett utan särskilt förpliktande beslut. Åland är ansvarigt gentemot staten för det återbetalda beloppet.

Paragrafens 3 mom. bör ses mot den unionsrättsliga bakgrunden att en medlemsstat har ansvar för en skada som orsakats enskilda genom en åtgärd eller försummelse som strider mot unionsrätten. Medlemsstatens skadeståndsansvar gentemot enskilda fullföljs i de nationella domstolarna i linje med den unionsrättsliga principen om decentraliserad tillämpning. I det fallet tillämpas nationell skadeståndsrätt. Regleringen gäller den nationella fördelningen av ansvaret och närmare bestämt på vilka villkor landskapet är ansvarigt gentemot riket för det skadestånd som staten dömts till i finländsk domstol. Enligt momentet är Åland ansvarigt gentemot riket för ersättningen, om skadan har orsakats av att de unionsrättsliga förpliktelserna i ett ärende inom Ålands behörighet har uppfyllts bristfälligt eller oriktigt.

84 §. Jämkning av ansvarsbelopp. Staten och Åland kan jämka det ansvarsbelopp som avses ovan i 83 §. Uppstår oenighet mellan staten och Åland om ansvaret, kan Delegationen för Åland-särenden ta ställning till saken och vid behov bedöma förutsättningarna för jämkning av ansvarsbeloppet. Om parterna inte nöjer sig med delegationens ställningstagande, avgörs saken av högsta förvaltningsdomstolen. Paragrafen är ny och skiljer sig från 59 d § i nuvarande självstyrelselag, enligt vilken en tvist om ansvaret behandlas som förvaltningstvistemål vid Ålands förvaltningsdomstol som första instans enligt vad som föreskrivs i 4 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden och i 59 d § i nuvarande lag. Bestämmelsen tillkom under riksdagsbehandlingen av en lagändring av 9 a kap. om ärenden som gäller Europeiska unionen i nuvarande självstyrelselag (GrUB 7/2002 rd).

Möjligheten att jämka ansvarsbeloppet för Åland är en så väsentlig omständighet att det fortsättningsvis är nödvändigt med en explicit bestämmelse om möjligheten till jämkning mellan staten och Åland. Det är tillåtet att ta hänsyn till Ålands ekonomiska möjligheter att betala ett utdömt ersättningsbelopp.

En tvist mellan staten och Åland om ansvarsfördelningen vid brott mot EU-rätten skulle i första hand innebära tolkning av de statliga och de åländska myndigheternas skyldigheter att genomföra unionsrätten. Primärt skulle bedömningen till övervägande del gälla tolkning av självstyrelselagen och till sin natur innehålla förvaltningsrättsliga bedömningar. Delegationen för

Ålandsärenden och högsta förvaltningsdomstolen som högsta instans är därför bäst skickade att avgöra tvister av detta slag.

I första hand bör staten och självstyrelsemyndigheterna försöka komma överens om ansvarsfrågan. Det är inte ändamålsenligt att föra frågan till Delegationen för Ålandsärenden, om parterna inte har förhandlat om saken. En prövning vid Delegationen för Ålandsärenden av ett jämningsyrkande kommer således i fråga först om parterna fortsättningsvis är oeniga, trots att förhandlingar har förts. Vid jämkningen ska allmänna principer för avgörande av motsvarande förvaltningstvistemål tillämpas, vilka motsvarar principerna inom skadeståndsrätten. Ansvarsfördelningen blir då beroende inte bara på arten av Ålands regerings eller lagtingets underlåtelse utan även t.ex. på de statliga myndigheternas möjlighet att inom sina befogenheter förhindra skadans uppkomst.

85 §. Europeiska unionens regionkommitté. Enligt paragrafen ska till en av Finlands representanter i Europeiska unionens regionkommitté föreslås en kandidat som Ålands regering utser. Bestämmelsen ska förstås så, att den också gäller rätten att utse en ersättare för representanten. Enligt artikel 300 FEUF, består Regionkommittén av företrädare för regionala och lokala organ som antingen har valts till ett regionalt eller lokalt organ eller är politiskt ansvariga inför en vald församling. Enligt artikel 305 FEUF fastställs kommitténs sammansättning i ett beslut som antas av rådet med enhällighet på förslag av kommissionen. Kommitténs ledamöter och lika många suppleanter utses för en tid av fem år och de kan återväljas. Rådet antar den förteckning över ledamöter och suppleanter som ska upprättas i enlighet med förslag från varje medlemsstat. Finland har sammanlagt nio medlemmar i Regionkommittén. Bestämmelsen motsvarar 59 e § i gällande självstyrelselag.

12 kap. **Ämbetspråk och språkliga rättigheter**

86 §. Ämbetspråket. Med ämbetspråk avses det språk som myndigheterna använder i sin verksamhet, såväl internt som i förhållande till medborgarna och till andra myndigheter. Ämbetspråket ska fortsättningsvis vara svenska vid de myndigheter som är verksamma på Åland. Detta gäller såväl de statliga myndigheterna som de åländska myndigheterna och kommunerna på Åland.

Paragrafens 1 mom. motsvarar gällande bestämmelse (36 § 1 mom.) om ämbetspråket vid landskapets och kommunernas myndigheter samt vid statens myndigheter och domstolarna på Åland. I förslaget används dock uttrycket statens myndigheter i stället för statsförvaltning. Bestämmelsen ska uppfattas så att det interna arbetspråket vid myndigheterna på Åland är svenska och att beredningen och handläggningen av ärenden vid dessa sker på svenska. Likaså betjäna allmänheten på svenska, med de undantag som i 89—91§ och eventuell annan lagstiftning anges bl.a. för statens myndigheter och domstolarna på Åland i fråga om tolkning och översättning.

Att ämbetspråket är svenska innebär också att myndigheterna på Åland använder svenska i sina kontakter med varandra.

Det föreslagna 2 mom. motsvarar gällande bestämmelse (36 § 2 mom. första meningen) om ämbetspråket vid Delegationen för Ålandsärenden.

Den föreslagna bestämmelsen i 3 mom. om ämbetspråket vid evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter på Åland har sin motsvarighet i 36 § 3 mom. i 1991-års självstyrelselag. Bestämmelsen gäller inte angelägenheter som är sådana att de enligt kyrkolagen (1054/1993) hör till kyrkans egna angelägenheter.

87 §. *Ämbetspråket i kontakterna mellan riksmyndigheter och myndigheter på Åland.* I paragrafen föreslås bestämmelser om ämbetspråket i de kontakter som äger rum mellan myndigheterna i riket och myndigheterna på Åland. Begreppet riksmyndigheter och myndigheter på Åland i paragrafens rubrik inkluderar domstolarna.

Myndigheterna på Åland använder svenska i sina kontakter med myndigheterna i riket och riksmyndigheterna ska använda svenska i sina kontakter med myndigheterna på Åland. I 27 § i språklagen finns en motsvarande reglering, enligt vilken statliga myndigheter ska använda svenska i skriftväxling med enspråkigt svenska statliga och kommunala myndigheter.

I förhållande till den nuvarande 38 §, som gäller skriftväxlingsspråket mellan myndigheter i motsvarande situationer, är tillämpningsområdet för den föreslagna paragrafen bredare genom att den även avser den muntliga kommunikationen tjänstemännen emellan i tjänsteärenden. Till sistnämnda del avspeglar förslaget rådande praxis.

Paragrafen ska uppfattas så att skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan statens myndigheter i riket och de åländska myndigheterna eller kommunerna på Åland ska avfattas på svenska. Detta gäller även skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan dels nämnda myndigheter och Delegationen för Ålandsärenden, dels samtliga myndigheter på Åland och statsrådet, centrala statsmyndigheter, överdomstolar och andra statsmyndigheter, vilkas ämbetsdistrikt innefattar Åland.

Svenska utgör skriftväxlingsspråk även vid den interna skriftväxlingen mellan en statsmyndighet på Åland och en statsmyndighet i riket, t.ex. mellan Ålands tingsrätt och justitieministeriet eller Statens ämbetsverk på Åland och finansministeriet. Bestämmelserna om ämbetspråket gäller även om skrivelsen avser andra omständigheter än självstyrelseärenden och oberoende av om ärendet föranleder en expedition eller inte. Svenska ska således användas vid utbytet av exempelvis officiella skrivelser och när statliga myndigheter i riket begär utlåtanden av myndigheter som finns på Åland.

Språket i lagförslag eller betänkanden av ministerier, statliga kommittéer, kommissioner, arbetsgrupper eller liknande organ som sänds på remiss regleras i 31 § i språklagen. Lagförslag eller betänkanden som gäller enbart Åland eller som har särskilt stor betydelse för Åland ska enligt 31 § 2 mom. i språklagen alltid publiceras i sin helhet på svenska. Enligt riksdagens justitieombudsman (beslut 14.4.2011, Dnr 503/4/09) ska ett betänkande som bifogas en begäran om utlåtande sändas till de åländska myndigheterna i sin helhet på svenska, om förslaget till lagstiftning är av särskild betydelse för Åland och det därmed finns en skyldighet för det behöriga ministeriet att höra Ålands regering. Om en skyldighet att höra åländska myndigheter inte föreligger enligt självstyrelselagen, men ministeriet t.ex. önskar uppmärksamma Åland om beredningen av en regeringsproposition, ska ministeriet ha en dialog med landskapsmyndigheten om förfarandet. Informationen får i ett sådant fall ges med en tillräcklig sammanfattning på svenska av de huvudsakliga lagförslagen och paragrafförslagen på svenska. Förfarandena finns beskrivna i justitieministeriets anvisningar om Ålands ställning i lagberedningen och i EU-ärenden för ministeriernas handläggare (Justitieministeriets utredningar och anvisningar 8/2012).

För den muntliga kommunikationen i tjänsteärenden mellan domstolar och andra myndigheter på Åland å ena sidan och statens myndigheter och domstolar i riket å andra sidan, gäller med stöd av bestämmelsen att ämbetspråket likaså är svenska. I exempelvis sådana lagberedningsärenden inom rikets behörighet som är av särskild betydelse för Åland används svenska vid möten eller sammanträffanden mellan företrädarna för det behöriga ministeriet och Ålands regering. Vid beredningen inom ramen för statsrådets samordning av EU-ärenden används på

begäran av Ålands regering svenska eller tolkning eller översättning till svenska när en företrädare för Åland regering deltar. En sådan språkregim är nödvändig, eftersom beredningen av ett EU-ärende i t.ex. en sektion i regel gäller även andra frågor än sådana som rör Åland. Som ett komplement till Ålands regerings rätt att delta i sektionsarbetet har man emellertid gått in för att redan före sektionen sammanträder i direkt samråd med Ålands regering kartlägga de frågeställningar som berör Åland med anledning av ett kommissionsförslag. Även sådana muntliga samråd sker på svenska. Förfarandena för Ålands deltagande i den nationella beredningen av EU-ärenden finns beskrivna i justitieministeriets Ålandsanvisningar.

Den föreslagna bestämmelsen i 3 mom. om att högsta domstolens utlåtanden och avgöranden som avses i självstyrelselagen ska ges på svenska har sin motsvarighet i 36 § 2 mom. andra meningen i nuvarande självstyrelselag.

I paragrafens 4 mom. föreslås i förhållande till nuvarande självstyrelselag en ny bestämmelse om skyldigheten för en enskild som genom lag eller med stöd av lag anförtratts statens offentliga förvaltningsuppgifter som förutsätter kontakter med Ålands regering och myndigheter som underlydande denna, kommunerna, statens myndigheter eller domstolarna på Åland. Den enskilde förutsätts enligt paragrafen använda svenska i sina kontakter till myndigheterna på Åland. Utför den enskilde däremot offentliga förvaltningsuppgifter på Åland med stöd av ett beslut eller en annan åtgärd av en statlig myndighet i riket, eller ett avtal mellan den statliga myndigheten och den enskilde, ska myndigheten försäkra sig om att kontakterna till berörda myndigheter på Åland sköts på svenska. En sådan försäkran kan exempelvis förutsätta att saken omtalas i det upphandlingskontrakt den statliga myndigheten uppgör med den enskilda aktören. Förebilden till bestämmelsen finns i 25 § i språklagen. I fråga om vilken typ av uppgifter som utgör sådana offentliga förvaltningsuppgifter som avses i det föreslagna momentet, hänvisas till den tolkning som gjorts av begreppet i fråga om motsvarande uppgifter enligt 25 § i språklagen,

88 §. Språket i fördrag. Paragrafen motsvarar 38 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Paragrafen utgör ett undantag från bestämmelserna i 87 § om ämbetspråket i myndighetskontakterna mellan riksmyndigheter och myndigheter på Åland. Den har samband med bestämmelserna i 10 kap. om internationella förpliktelser.

Enligt 1 mom. får fördragstexten översändas på originalspråket när lagtingets bifall inhämtas till att ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse ska träda i kraft på Åland, om fördragstexten med stöd av lag inte publiceras på svenska. En sådan situation kan uppstå, om svenska inte är ett autentiskt språk för fördraget. Enligt 11 § i lagen om Finlands författningssamling (188/2000) ges Finlands författningssamlings fördragsserie ut på finska och svenska, men om finska eller svenska inte är ett autentiskt språk för ett fördrag, ska fördraget dessutom publiceras på åtminstone ett autentiskt språk.

Paragrafens 2 mom. gör det möjligt att från statsrådet till Ålands regering vidarebefordra exempelvis engelskspråkiga dokument från EU:s institutioner i väntan på att den svenska versionen av dem färdigställs. I praktiken författas merparten av dokumenten för närvarande på engelska och mer sällan på franska.

89 §. Individens språkliga rättigheter vid domstolar och statliga myndigheter på Åland. Den föreslagna paragrafen är ny men den har sin föregångare i 37 § och 39 § 1 och 2 mom. i 1991 års självstyrelselag.

Enligt 1 mom. första meningen ska en part vars eget språk är finska vid domstolar och statens myndigheter på Åland ha rätt att använda finska och rätt till tolkning och till översättning av

handlingar. I förslaget hänvisas till motsvarande bestämmelser i rikslagstiftningen angående rätten att använda svenska vid en enspråkigt finsk domstol eller myndighet. Hänvisningen till rikslagstiftningen avser språklagen (423/2003).

Den rätt att använda finska och rätt till tolkning och översättning till finska som en finskspråkig part har på Åland är därmed direkt jämförbar med rätten enligt språklagen för den vars eget språk är svenska att använda svenska vid en enspråkigt finsk domstol eller myndighet och att där få handlingar översatta till svenska. Rätten gäller därmed med de begränsningar som framgår av språklagen, men den innebär också att rättigheten kan åberopas av den som har finska som eget språk oberoende av om han eller hon kan svenska. Med eget språk avses för en enskild det angivna modersmålet i befolkningsdataregistret. Anlitar parten ett ombud eller biträde, som således per definition inte agerar i egen sak, har ombudet eller biträdet däremot inte rätt att använda finska. Rätten till tolkning för en finskspråkig part vid en domstol eller statsmyndighet på Åland innebär att denne har rätt att bli hörd och att använda finska i ärendet enligt vad som anges i 10 § 2 mom. i språklagen. Av 18 § i språklagen följer att en domstol eller statsmyndighet på Åland i ett sådant fall med vissa undantag ska ordna avgiftsfri tolkning, om den inte själv sköter tolkningen. Vid en domstol på Åland blir bestämmelserna i 10 § 2 mom., 18 § och 20 § 1 och 2 mom. i språklagen tillämpliga, vilka gäller individens språkliga rättigheter hos domstolar och enspråkiga myndigheter och rätt till tolkning och översättning av expeditioner och andra handlingar till finska. Vid statens myndigheter på Åland blir på motsvarande sätt bestämmelserna i 10 § 2 mom., 18 § 1 mom. och 20 § 1 mom. i språklagen tillämpliga.

De språkliga rättigheterna enligt paragrafen gäller, så som även nu är fallet, endast en part. Det innebär att för att rätten ska kunna åberopas ska saken gälla ett ärende som är anhängigt eller som ska bli anhängiggjort vid en domstol eller statlig myndighet på Åland. Begreppet part innefattar både enskilda och juridiska personer och det avser den vars rätt, fördel eller skyldighet ärendet gäller. Enligt språklagen är rätten för juridiska personer till tolkning och översättning av handlingar i sig mer begränsad än för enskilda personer. Tillämpningsområdet för den föreslagna paragrafen är därmed vidare än 37 § i nuvarande självstyrelselag som ger endast en enskild person, 'finsk medborgare', rätt att i egen sak vid domstol och andra statsmyndigheter i landskapet använda finska.

Rätten att på begäran få en översättning till finska av expeditioner och andra handlingar vid en domstol på Åland kommer enligt förslaget att följa bestämmelserna i 20 § 1 mom. och 2 mom. i språklagen.

När det gäller en parts rätt att få tolkning till finska vid domstolar eller statens myndigheter på Åland, blir denna till följd av språklagens innehåll i motsats till nuläget i vissa fall beroende av myndighetens prövning (jfr 10 § 2 mom. i språklagen). I praktiken har det emellertid ytterst sällan uppstått behov av att vid statens myndigheter på Åland på finska betjäna en finskspråkig part i t.ex. ett statligt jordbruksstödsärende, i ett skatteärende, ett lantmäteriärende eller i ett utökningsärende. Rätten för en finskspråkig part att få använda finska i ett brottmål som prövas vid Ålands tingsrätt blir däremot oförändrad. Enligt språklagen är denna rätt begränsad i ansökningsärenden och tvistemål.

I fråga om en finskspråkig parts rätt till översättning till finska av en myndighetsexpedition föreslås att den ska gälla samtliga statsmyndigheter på Åland. Tillämpningen av 20 § 3 mom. i språklagen innebär att det finns en uttrycklig skyldighet för en statsmyndighet på Åland att på begäran ge en översättning av sin expedition till parten, om saken har väckts av myndigheten och gäller bl.a. partens grundläggande rättigheter eller om denne åläggs en skyldighet. Däremot följer av sistnämnda bestämmelse ingen skyldighet att till finska översätta andra handlingar, vilket motsvarar nuläget på Åland enligt nuvarande självstyrelselag.

Av 2 mom. följer att bestämmelserna i rikslagstiftningen tillämpas angående rätten till tolkning och översättning vid en domstol eller statlig myndighet på Åland för den som inte förstår svenska. Bestämmelsen gäller den vars eget språk inte är svenska eller finska och gäller främst således utlänningar eller inflyttade. Bestämmelsen intas i självstyrelselagen i förtydligande syfte. Närmast tillämpliga vid statens myndigheter på Åland, t.ex. Statens ämbetsverk på Åland och Centralkriminalpolisen, är bestämmelserna i 26 § i förvaltningslagen (434/2003) samt 4 kap. 12 § 2 och 4 mom., 13 och 14 § i förundersökningslagen (805/2011). Vid Ålands tingsrätt ska 6 a kap. 3 och 4 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) iakttas.

Bestämmelsen i 3 mom. gäller rätten till översättning till svenska av en till en domstol eller annan riksmyndighet på Åland inlämnad handling som är avfattad på finska. Bestämmelsen motsvarar 39 § 2 mom. i 1991 års självstyrelselag. Eftersom ämbetspråket på Åland är svenska, bör handlingar som inlämnas till myndigheterna även avfattas på svenska. Av den föreslagna bestämmelsen följer att en domstol eller någon annan statsmyndighet på tjänstens vägnar ska ombesörja översättning av en handling, om en part i strid med bestämmelserna om ämbetspråket har lämnat in den på finska. Myndighetens översättningsskyldighet inträda i situationer där parten med stöd av paragrafen har haft rätt att lämna in handlingen på finska. Har handlingen lämnats in på finska i strid med paragrafen ligger ansvaret för att lämna in en översättning på parten själv, medan myndigheten eller domstolen enbart bär det övergripande ansvaret att se till att översättningen erhålls. En sådan skyldighet föreligger endast i sådana fall då en översättning behövs. Ett sådant behov kan föreligga t.ex. då handlingen i fråga gäller någon annan part som har rätt att få del av handlingen. Kan däremot innehållet i en handling som har inlämnats på finska klargöras vid t.ex. en rättegång utan att den översätts, föreligger inte översättningsskyldighet för myndigheten.

90 §. Individens språkliga rättigheter vid de åländska myndigheterna. En ny bestämmelse föreslås om individens rätt att i ärenden som gäller tvångsåtgärder eller andra ingrepp i personlig frihet och integritet bli bemött av självstyrelsemyndigheterna och de kommunala myndigheterna på Åland på ett språk som han eller hon kan förstå eller att få tolkning eller översättning. Med uttrycket åländska myndigheter avses såväl självstyrelsemyndigheterna som de kommunala myndigheterna på Åland. Paragrafen bygger på samma princip som finns i språklagens 10 § 2 mom. Rätten till personlig frihet och integritet tryggas i 7 § 3 mom. i grundlagen och rättigheterna för den som har berövats sin frihet ska enligt grundlagen tryggas genom lag. Likaså anges i 21 § 2 mom. grundlagen att garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag.

Paragrafen innebär inte en absolut rätt att få använda sitt eget språk, utan enbart att få använda ett språk som man "kan förstå". Detta gäller även den vars eget språk är finska. Bestämmelserna är förenliga med Europakonventionens bestämmelser i artikel 5.2 och 6 som gäller bl.a. språkliga rättigheter vid frihetsberövande på straffrättslig eller offentligrättslig grund.

Lagtinget har lagstiftningsbehörighet med vissa undantag i fråga om allmän ordning och säkerhet, hälso- och sjukvård samt socialvård. Lagtinget är även behörigt att lagstifta om hur landskapsförvaltningen ska organiseras på de områden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Berörda åländska myndigheter är Ålands polismyndighet, Ålands hälso- och sjukvård och Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet. Kommunerna på Åland ansvarar för barnskyddet.

Frihetsberövande exempelvis i samband med förundersökning av brott eller vid verkställighet av domar och straff liksom tvångsåtgärder inom hälsovården, mentalvården eller barnskyddet hör däremot till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Bestämmelser om de tvångsåtgärder och ingrepp i personlig frihet och integritet som avses i bestämmelsen finns bl.a. i tvångsmedelslagen (806/2011) och i rikets hälso- och sjukvårdslagstiftning samt sociallagstiftning. Till följd

av behörighetsfördelningen mellan lagtinget och riksdagen, tillämpar de åländska myndigheterna och kommunerna på Åland rikslagstiftning till den del de fattar beslut som rör tvångsåtgärder eller andra ingrepp i personlig frihet och integritet. Rikets bestämmelser om tvångsmedel har införlivats i polislagen för Åland (Ålands författningssamling 87/2013). Ålands polismyndighet ansvarar med stöd av en överenskommelseförordning, republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (1177/2009), för sådana polisfrågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet.

Eftersom lagtinget har lagstiftningsbehörighet i fråga om landskapets och kommunernas organisation och då rikets språklag inte är tillämplig på Åland förutom i de fall som beskrivits ovan, föreslås det att närmare bestämmelser om de språkliga rättigheter som avses i bestämmelsen ska ges genom lagtingslag.

Förundersökning är likaså ett rättsområde som på Åland hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Ålands polismyndighet ansvarar med stöd av ovan nämnda överenskommelseförordning också för förundersökning. Enligt paragrafens 2 mom. ska i fråga om de språkliga rättigheterna vid förundersökning för den som inte förstår svenska på motsvarande sätt gälla vad som i rikslagstiftningen föreskrivs om språkliga rättigheter i ett enspråkigt ämbetsdistrikt. De bestämmelser som avses finns i 4 kap. 12 § 2 och 4 mom., 13 och 14 § i förundersökningslagen (805/2011).

91 §. Individens språkliga rättigheter vid domstolar och statsmyndigheter i riket. I paragrafens 1 mom. föreslås i förtydligande syfte och med beaktande av Ålands enspråkigt svenska status en bestämmelse om rätten för personer som har hemort på Åland att få offentlig service på svenska av statliga myndigheter i riket till vars verksamhet Åland hör. Statliga myndigheter i riket är enligt 6 § i språklagen tvåspråkiga och i sina kontakter med dem har var och en enligt 10 § i språklagen rätt att använda finska eller svenska. Om juridiska personers språkliga rättigheter i förhållande till sådana statliga myndigheter som avses i paragrafen föreskrivs i 11 § i språklagen.

Paragrafens 2 mom. motsvarar 39 § 3 mom. i nuvarande självstyrelselag om rätt till översättning i vissa fall av en expedition av en statsmyndighet i riket. Enligt sistnämnda bestämmelse har en enskild part från Åland rätt att i ärenden som handläggs av en domstol, statsrådet eller en annan statsmyndighet, till vars ämbetsdistrikt landskapet hör, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall, då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska.

92 §. Undervisningsspråket. Paragrafen om att undervisningsspråket i skolor som upprätthålls eller som får stöd av landskapet eller kommunerna på Åland är svenska, motsvarar 40 § i 1991 års självstyrelselag och har sin bakgrund i punkt 2 i Ålandsöverenskommelsen från år 1921. Den fick sin nuvarande lydelse under riksdagsbehandlingen av den senaste självstyrelselagen (GrUB 15/1990 rd). Bestämmelsen avser åtminstone den över Ålands budget eller med kommunernas medel finansierade förskolan, grundutbildningen, gymnasieutbildningen och högskolan på Åland. Enligt bestämmelsen kan avvikelser från undervisningsspråket göras genom lagtingslag. Med beaktande av de språkförhållanden som för närvarande råder på Åland och den i Ålandsöverenskommelsen inskrivna strävan att bevara befolkningens svenska språk och kultur behöver dock undervisning på något annat språk inte göras till en sådan subjektiv rätt som till exempel var och en med finska som modersmål, eller egentligen dennes intressebevakare, kunde åberopa om han eller hon så önskar.

93 §. Rätten till inträde för fortsatta studier. Paragrafen motsvarar 41 § i nuvarande självstyrelselag. Enligt motiveringarna i regeringens proposition (RP 73/1990, s. 86) är grunden för para-

grafen Ålands enspråkighet och den därtill anknutna möjligheten att avlägga examina med ämneskombinationer som avviker från studentexamen och där finska språket inte ingår. Syftet med paragrafen är att förhindra en utveckling att ålänningar inte kan få högre utbildning i Finland.

Enligt paragrafen ska det genom förordning införas undantag från kraven på finska vid inträde och för att avlägga examen vid svensk- eller tvåspråkiga universitet samt de yrkeshögskolor som har svenska eller både finska och svenska som undervisningsspråk. Detta gäller enbart sådana läroinrättningar som upprätthålls av staten eller som får understöd av staten. Bestämmelser om befrielse från språkrav finns för närvarande i statsrådets förordning om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studeranden (841/2000).

94 §. Statsanställdas språkkunskap. Paragrafens 1 mom. motsvarar 42 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. Bestämmelser om den språkkunskap som krävs för statsanställda på Åland finns i statsrådets förordning om de språkkunskaper som krävs av de statsanställda i landskapet Åland (1218/2007). En särskild bestämmelse om språkkunskapen i svenska för tjänsten som landshövding förslås dock ingå i självstyrelselagen.

Paragrafens 2 mom. har sin motsvarighet i 42 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag. Utbildningen för statsanställda på Åland kan ordnas på Åland eller ges t.ex. genom att samordna kurser för tjänstemän på Åland och i andra delar av landet. Särskilt viktig är sådan utbildning som avser upprätthållande av nödvändig sakkunskap eller som utgör en förutsättning för avancemang. Staten får inte exempelvis med hänvisning till resursskäl försumma att ordna fortbildning på svenska för de statsanställda på Åland på ett sätt som i förhållande till statsanställda i riket inom motsvarande förvaltningsområden begränsar deras möjligheter att utföra sina tjänsteålganden eller att avancera i tjänsten. Sådan utbildning som eftersträvar en effektivisering av statsförvaltningen och en förbättrad servicenivå genom exempelvis digitalisering, bör naturligtvis också gälla de anställda på Åland.

95 §. Föreskrifter och information på svenska. Bestämmelsen i 1 mom. motsvarar 43 § i nuvarande självstyrelselag i fråga om att bestämmelser och myndighetsföreskrifter ska finnas på svenska för att bli gällande på Åland.

Enligt 79 § 3 mom. i grundlagen stiftas och publiceras lagarna på finska och svenska. Enligt lagen om Finlands författningssamling (188/2000) publiceras bl.a. lagar och förordningar på svenska och finska. Detta gäller även för statliga myndigheters föreskrifter enligt lagen om ministeriernas och andra statliga myndigheters föreskriftssamlingar (189/2000). Bestämmelsen i 1 mom. kompletterar regleringen av sådana sakområden som faller under riksdagens lagstiftningsbehörighet och som följaktligen gäller även på Åland.

Mot bakgrund av Ålands internationellt garanterade enspråkigt svenska status har statsrådet en särskild skyldighet att se till att föreskrifter och med stöd av lagstiftning fastställda formulär och blanketter o.d. finns tillgängliga på Åland på svenska.

Publiceringen av standarder kan däremot sällan förutsättas ske på båda nationalspråken. Få nationella standarder är nämligen givna av lagstiftaren eller av myndigheter. Om det i lagstiftningen görs en hänvisning till någon nationell standard, anses denna ha status av föreskrifter och ska därmed publiceras på finska och svenska. Vissa EU-standarder finns tillgängliga enbart på sådana officiella språk inom EU som inte är Finlands nationalspråk. Nationella myndigheter är inte skyldiga att översätta sådana EU-standarder till nationalspråken.

Riksdagens justitieombudsman har i sitt avgörande 30.12.2015 (Dnr 5498/4/14) granskat statsrådets skyldighet att på Åland på svenska tillhandahålla dels God medicinsk praxis-rekommendationerna, dels Pharmaca Fennica som innehåller information för yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården om läkemedel som säljs i Finland. JO konstaterade att nämnda sammanställningar utges av privata aktörer och är därmed inte sådana föreskrifter som avses i självstyrelselagen. Enligt JO fanns det dock andra vägande aspekter som talade för att de ska översättas till svenska.

I syfte att förtydliga självstyrelselagens språkbestämmelser föreslås ett nytt 2 mom. till paragrafen, enligt vilket statliga myndigheter förutsätts se till att myndighetsanvisningar av allmän betydelse som gäller på Åland samt andra anvisningar som huvudsakligen finansieras med statliga medel och som avses vara tillämpliga på Åland, översätts till svenska.

Till förstnämnda kategori av myndighetsanvisningar som gäller på Åland hör exempelvis statliga myndigheters anvisningar inom ramen för rikets lagstiftningsbehörighet på Åland, som i fråga om t.ex. direkta nationella stöd till jordbruket riktar sig även till de kommunala myndigheterna på Åland eller förhindrande av smittosamma sjukdomar hos människor och djur, vilka hör till rikets lagstiftningsbehörighet men landskapets förvaltningsbehörighet (se 30 § 8 och 9 punkten i nuvarande självstyrelselagen) och som därmed riktar sig även till självstyrelsemyndigheterna. De i momentet avsedda myndighetsanvisningarna utgörs författningshierarkiskt av andra regler än direkt tillämpliga lagar, förordningar eller myndighetsföreskrifter som avses i paragrafens 1 mom. och är i huvudsak närmast avsedda att stöda vid tillämpningen på Åland av normer som inte hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Sådana myndighetsanvisningar som riktar sig till statsrådet och där behovet av ett samarbete enligt självstyrelselagen med Ålands självstyrelsemyndigheter berörs är exempelvis justitieministeriets anvisningar till ministeriernas handläggare av Ålandsärenden. Det är med beaktande av Ålands enspråkigt svenska status naturligt att sådana myndighetsanvisningar av allmän natur som gäller på Åland, finns tillgängliga också på svenska. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak nuvarande praxis. Det att myndighetsanvisningarna gäller på Åland, utesluter inte att sådana anvisningar ges avseende hela landet inklusive Åland.

Andra anvisningar än myndighetsanvisningar som avses att bli tillämpliga på Åland och, förutsatt att utgivningen av dem huvudsakligen finansieras med statliga medel, ska enligt det föreslagna 2 mom. också tillhandahållas på svenska. Med att den huvudsakliga finansieringen ska vara statlig för att det ska finnas en skyldighet för staten att även på svenska tillhandahålla en anvisning som en privat aktör utger, avses att utgivningen av anvisningen ska finansieras till minst femtio procent med statliga medel. Vilka anvisningar utgivna av privata aktörer som det kan i praktiken handla om, blir beroende av den tillämpningspraxis av momentet som utvecklas efter att självstyrelselagen trätt i kraft.

I 3 mom. föreslås en ny bestämmelse, vars förebild är 21 § i språklagen. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att var och en på Åland kan lita på innehållet i allmänt förpliktande handlingar som utarbetats vid en på rikets område verksam statlig myndighet på svenska eller som översatts till svenska av en officiell översättare. En officiell översättning av expeditionen som utfärdats av en statlig myndighet gäller i original. Myndigheten ansvarar således för att översättningen är riktig. Bestämmelser om auktoriserade translatorers rätt att göra lagligen giltiga översättningar finns i 6 § i lagen om auktoriserade translatorer (1231/2007). Enligt bestämmelsen är en översättning som gjorts av en auktoriserad översättare lagligen giltig, om det inte visas att översättningen är felaktig.

Enligt 4 mom. ska statsrådet verka för att de åländska konsumenterna får nödvändig information på svenska om varor och tjänster. Eftersom sådan information oftast rör förhållanden mellan

näringsidkare m.m. och konsumenter på Åland har det i bestämmelsen beaktats att det inte alltid ligger inom statsrådets behörighet att övervaka att svenskspråkig information ges. Statsrådet ska emellertid då det är möjligt beakta bestämmelsen. Detta kan bli aktuellt både i samband med beredning av lagstiftning och t.ex. lagar angående konsumentfrågor och vid utövandet av den allmänna förvaltningen inom ministerier och myndigheter som lyder under dem.

96 §. Språklig service vid statliga bolag med verksamhet på Åland. I paragrafen föreslås det att ett tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätt i och som sköter offentliga förvaltningsuppgifter på Åland ska betjäna och informera allmänheten på svenska. En motsvarande bestämmelse, finns i 25 § i språklagen. I fråga om vilken typ av uppgifter som utgör sådana offentliga förvaltningsuppgifter som avses i paragrafen, hänvisas till den tolkning av begreppet som gjorts i fråga om motsvarande uppgifter enligt 25 § i språklagen.

Därtill föreslås det att de språkliga spelreglerna för ett tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätt i och som bedriver näringsverksamhet på Åland, ska beaktas särskilt i paragrafen. Skyldigheten för ett sådant bolag att på Åland betjäna och informera allmänheten på svenska, föreslås gälla i samma omfattning som vid skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter på Åland. Även i näringsverksamhet är betjäningsspråket i förhållande till allmänheten på Åland således svenska. Bestämmelsen går i detta avseende längre än motsvarande bestämmelse i 24 § i språklagen, som möjliggör en viss prövningsrätt för ett statsbolag verksamt i riket att ordna sin språkliga verksamhet enligt vad som är skäligt med beaktande av verksamhetens art och saksammanhanget. Bestämmelsen utgör dock inte ett hinder för ett sådant bolag att i sin näringsverksamhet på Åland betjäna personer som inte behärskar svenska, på andra språk än svenska.

13 kap. Särskilda bestämmelser

97 §. Ändring av självstyrelselagen. I paragrafen ingår bestämmelser om det förfarande som ska iakttas vid ändring av lagen eller när avvikelser görs från den. Varken lagtinget eller riksdagen kan således ensamt besluta om avvikelser från lagen, utan det förutsätts alltid samstämmiga beslut av riksdagen och lagtinget. Både beslutet i riksdagen och beslutet i lagtinget ska dessutom fattas i kvalificerad ordning. Också i tidigare självstyrelselagar har ett motsvarande krav funnits, i 1991 års lag finns bestämmelsen i 69 § 1 mom. Huruvida ett lagförslag innebär en avvikelse från självstyrelselagen, är en frågeställning som förutsätts bli utredd inom ramen för beredningen av det. Under lagberedningen ska effekterna av lagförslaget bedömas. Detta innebär att en bedömning av lagförslaget förhållande till enskilda bestämmelser i självstyrelselagen, kan vara nödvändig, liksom en bedömning av lagstiftningsordningen för ett sådant lagförslag, om det uppenbart konstateras innebära en avvikelse från självstyrelselagen. I en sådan situation har lagförslaget särskild betydelse för självstyrelsen och Ålands regering ska därför höras på det sätt som framgår av 51 § i lagförslaget. Det behöriga ministeriet bör även begära ett utlåtande av Delegationen för Ålandsärenden över huruvida lagförslaget är att se som en avvikelse från självstyrelselagen. Delegationens uppgifter framgår av 23 § i lagförslaget.

Enligt grundlagsutskottets betänkandep Praxis finns det inte skäl att avgöra lagstiftningsordningen i riksdagen för ändringar i självstyrelselagen på ett sätt som väsentligt avviker från lagstiftningsordningen för ändringar i texten i grundlagen och undantagslagar av permanent karaktär (GrUB 6/2018 rd, s. 3 och GrUB 12/2018 rd, s. 4). Med stöd av grundlagsutskottet tidigare ställningstaganden är lagförslaget för ändring av självstyrelselagen principiella betydelse och tidpunkten för stiftandet och ikraftträdandet av bestämmelsen starka argument för att ändringen i självstyrelselagen ska behandlas enligt det förfarande som föreskrivs i 73 § 1 mom. i grundlagen med tanke på den särskilda status som grundlagen tillskriver självstyrelsen för Åland och självstyrelselagen. Under den tid som grundlagen varit i kraft har riksdagen sju gånger behandlat

regeringspropositioner gällande ändring av nuvarande självstyrelselag. År 2009, alltså mitt under valperioden, behandlade och godkände riksdagen två förslag till ändring av självstyrelselagen i brådskande grundlagsordning enligt 73 § 2 mom. i grundlagen, i enlighet med ståndpunkten i grundlagsutskottets betänkande (GrUB 6/2009 rd och GrUB 7/2009 rd). Fem gånger (GrUB 7/2002 rd, GrUB 4/2010 rd, GrUB 5/2014 rd, GrUB 6/2018 rd och GrUB 12/2018 vp) har riksdagen i enlighet med grundlagsutskottets ståndpunkt lämnat lagförslag vilande till det första riksmöte som hålls efter följande riksdagsval, i enlighet med 73 § 1 mom. i grundlagen.

Paragrafen föreslås inte exakt föreskriva när Ålands lagting ska fatta sitt beslut. I enlighet med den praxis som utvecklats vid föredragningen för republikens president av ärenden som gäller Ålands självstyrelse i enlighet med 58 § 2 mom. 4 punkten i grundlagen, är det motiverat att lagtingets bifall till en ändring av självstyrelselagen begärs utan dröjsmål efter att regeringens proposition getts till riksdagen. För vissa ändringslagar har det förekommit att begäran om bifall kompletterats med riksdagens skrivelse om att lagförslaget lämnats att vila eller om antagande av ändringslagen. Vid sidan av riksdagens skrivelse om att den antagit ändringslagen, utgör lagtingets skrivelse om det givna bifallet till lagförslaget eller ändringslagen, en förutsättning för att republikens president ska kunna stadfästa lagen och förordna den att träda i kraft.

Samma förfarande iakttas också när lagen antas, vilket är en konsekvens av bestämmelsen i 69 § 1 mom. i 1991 års lag. Detta förfarande ger lagen dess hierarkiska status som det redogörs närmare för i den allmänna motiveringen under rubriken 1.3 Självstyrelselagens ställning i författningen.

De bestämmelser i lagen genom vilka förenklade förfaranden för vissa ärenden föreskrivs (29, 30, 31, 62 och 63 §) utgör en del av lagen och förfarandena faller följaktligen inte under begreppet avvikelser från lagen. Förfarandet i denna paragraf ska dock tillämpas om ändringar görs i förfarandereglerna i 29, 30, 31 och 62 §.

98 §. Lagtingslagar som antas med kvalificerad majoritet. Av 97 § följer att beslut om ändring eller avvikelse från denna lag i lagtinget ska godkännas av minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. Andra former av kvalificerad majoritet används inte i lagtinget.

Den allmänna bestämmelsen om att det för att anta lagtingslagar kan uppställas krav på en större majoritet än enkel majoritet har, från och med 1991 års lag, ansetts vara en fråga av sådan natur att den bör regleras i självstyrelselagen. Däremot har det setts som en intern åländsk angelägenhet att avgöra om kvalificerad majoritet ska användas i andra sammanhang än vid ändring av självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland. Dessa grunder föreslås gälla även framdeles. I lagtingsordningen, som lagtinget antagit i kvalificerad ordning, ingår en motsvarande bestämmelse och i lagtingsordningen föreskrivs också om de förutsättningar som ska gälla för att en lagtingslag ska kunna antas med kvalificerad majoritet.

Bestämmelsen i denna paragraf motsvarar 69 § 2 mom. i 1991 års självstyrelselag.

99 §. Företråde för grundlagen och självstyrelselagen. Bestämmelsen är ny och riktar sig till domstolar. Avsikten är att ge uttryck för principen om grundlagens företråde med beaktande av att självstyrelselagen är en lag på grundlagsnivå som i vissa fall åsidosätter grundlagsbestämmelser. Principen är av central betydelse för självstyrelselagens ställning och hierarkiska nivå i förhållande till grundlagen respektive vanliga lagar. Den lämpliga författningsnivån för bestämmelsen är därför självstyrelselagen. Eftersom förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen inte uttryckligen framgår av 106 § grundlagen och då självstyrelsen ska regleras i självstyrelselagen föreslås det att en bestämmelse tas in i denna lag.

Eftersom lagtingslagarna genomgår lagstiftningskontroll kan det som utgångspunkt presumeras att de är förenliga med såväl grundlagen som självstyrelselagen. På motsvarande sätt är utgångspunkten att riksdagslagar är förenliga med självstyrelselagen till de delar förhållandet har bedömts under lagberedningen och av grundlagsutskottet. Det kan dock inte uteslutas att det kan uppstå situationer då en domstol behöver granska enskilda lagbestämmelsers förenlighet med självstyrelselagen. Enligt ett utlåtande från högsta domstolen (HD 2018:16) kan dock inte innehållet i en lagtingslag som passerat lagstiftningskontrollen angripas på den grunden att det strider mot behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet.

I 1 mom. anges i enlighet med principen i 106 § grundlagen att en domstol ska ge grundlagen företräde om tillämpningen av en lagtingslag uppenbart skulle strida mot grundlagen. Bestämmelsen kompletteras därefter, jämfört med 106 § grundlagen, med ett förtydligande som innebär att grundlagens företräde inte gäller om lagbestämmelsen har antagits enbart med stöd av självstyrelselagen eller jordförvärvslagen eller, om självstyrelselagen innehåller bestämmelser som åsidosätter den ifrågavarande grundlagsbestämmelsen.

Den i 1 mom. föreslagna bestämmelsen är förenlig med vad som i doktrin har ansetts gälla i förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen. Tolkningen av förhållandet med hänsyn till 106 § grundlagen har bara delvis berörts i domstolspraxis (HD 2018:16). Eftersom förhållandet mellan grundlagen och självstyrelselagen kan utläsas enbart ur förarbetena till bestämmelsen i 106 § i grundlagen (GrUB 10/1998 rd, s. 30), föreslås det en klargörande bestämmelse i självstyrelselagen.

Föremålet för regleringen i paragrafens 2 mom. är tillämpningen av bestämmelsen då en domstol finner att en lagtingslag eller en riksdagslag strider mot självstyrelselagen. Domstolen ska då, på motsvarande sätt som i 1 mom., ge självstyrelselagen företräde och inte tillämpa den motstridiga lagbestämmelsen. Den föreslagna bestämmelsen i 2 mom. ger endast en anvisning till domstolen om tillämpningen av en lagbestämmelse i ett konkret fall. Det att domstolen bedömer att det finns en uppenbar motstridighet och därför inte tillämpar en lagbestämmelse påverkar inte dennas giltighet. Ett beslut av en domstol att inte tillämpa en bestämmelse för att den strider mot självstyrelselagen påverkar inte lagbestämmelsens giltighet.

Som ett led i domstolens bedömning av en riksdagslags eller en enskild bestämmelses förenlighet med självstyrelselagen, ska domstolen först ta ställning till om lagen med beaktande av behörighetsfördelningen i självstyrelselagen är tillämplig på Åland. I de flesta fall är detta inte oklart, men på grund av att det kan förekomma fall där behörighetsfördelningen inte omedelbart framgår av lagtexten och därför behöver utredas föreslås att ett uppenbarhetskriterium inte ingår i 2 mom. Ett uppenbarhetskriterium skulle medföra att domstolen, då behörighetsfördelningen behöver utredas närmare, måste ge riksdagslagen företräde framom självstyrelselagen. Domstolen kan med stöd av 50 § 2 mom. i självstyrelselagen begära utlåtande om saken av Delegationen för Ålandsärenden. En sådan behörighetsfråga är att anse som oklar exempelvis om riksdagslagen reglerar ett nytt rättsområde och frågan om hur självstyrelselagens behörighetsbestämmelser ska tolkas inte kan härledas genom en tillämpning av nämnda bestämmelser eller med hjälp av förarbetena till dem och saken inte har avgjorts tidigare genom ett laga kraft vunnet beslut i samband med lagstiftningskontrollen av lagtingslagar, genom ett laga kraft vunnet beslut av domstol eller som en behörighetstvist.

100 §. Lagenligheten av förordningar som Ålands regering utfärdar. Bestämmelsen motsvarar 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. Den har sin motsvarighet i 107 § i grundlagen.

101 §. Sekretess och handlingars offentlighet i internationella frågor. I paragrafen föreslås liksom i 60 a § i 1991 års lag att också de åländska myndigheterna, i praktiken den åländska regeringen, ska följa riksdagslagstiftningen om sekretess och offentlighet när de hanterar fördragsärenden och EU-ärenden. Bestämmelsen i den nuvarande 60 a § infördes i samband med Finlands anslutning till den Europeiska unionen och hör samman med naturen hos de ärenden som avses i 10 och 11 kap.

Bestämmelsen i denna paragraf är ett undantag från det som allmänt gäller enligt 27 och 42 § och från det som gäller enligt 45 § om tillämplig förvaltningslagstiftning. Bestämmelsen ska ses mot bakgrunden av att Ålands regering och dess förvaltning, i de angelägenheter som regleras i 10 och 11 kap., tar del i den nationella beredningen och i det nationella beslutsfattandet. I praktiken gäller paragrafen framförallt beredningen av nya rättsakter inom den europeiska unionen samt överträdelseärenden i förhållande till unionsrätten. Då det gäller verkställigheten av unionens politik på Åland, t.ex. notifieringar av statligt stöd, beslut om stöd till enskilda inom ramarna för ERUF- och ESF-programmen och liknande verkställighetsärenden ska däremot enligt huvudreglerna i 27 och 42 § den åländska offentlighetslagstiftningen följas. Detta överensstämmer med den praxis som tillämpas.

102 §. Statens mark och byggnader. Bestämmelserna i paragrafen motsvarar 61 § i 1991 års lag. Tanken i den lagstiftning som då infördes är att staten ska få tillgång till den mark som staten behöver för att kunna fullgöra sin uppgift på Åland och att staten inte ska äga annan mark på Åland.

I 1 mom. ingår den grundläggande principen för hur det ska gå till. Åland ska tillhandahålla lämpliga områden. Det kan ske genom att landskapet ställer egna områden till förfogande, arrenderar områden eller exproprierar områden som sedan upplåts till staten. Det är inte meningen att staten själv ska skaffa de markområden som behövs utan den uppgiften ankommer på den åländska regeringen. I momentet har också beaktats att det kan uppstå en situation när statens behov inte tillgodoses och i en sådan situation bör staten ha möjlighet att agera, också genom att exproprierar mark när det är nödvändigt.

Möjligheten för staten att förvärva fast egendom med stöd av denna paragraf avser verksamhet som utgör egentlig statsförvaltning. Till den egentliga statsförvaltningen hänförs den förvaltning som enligt kompetensfördelningen sköts av statens egentliga förvaltningsmyndigheter, dvs. republikens president, statsrådet och de myndigheter som lyder under dem liksom även statliga affärsverk som bedriver motsvarande verksamhet. Affärsverket Senatfastigheters nuvarande verksamhet har också ansetts utgöra egentlig statsförvaltning, trots att detta affärsverk inte betjänar allmänheten utan betjänar dem som ägnar sig åt den egentliga statsförvaltningen. Detta förutsätts gälla även framdeles. Till den egentliga statsförvaltningen hänförs också kommunikationslederna mellan Finland och utlandet samt statliga forskningsinrättnings verksamhet. Till den egentliga statsförvaltningen har också ansetts höra tidigare statlig verksamhet som bolagiserats, om vissa förutsättningar är uppfyllda. Sålunda har den verksamhet som Finavia bedriver av Ålandsdelegationen (Ärende Nr 15/2014) ansetts vara eller motsvara egentlig statsförvaltning. Delegationens bedömning i det ärendet innebär inte att all bolagiserad verksamhet automatiskt ska anses utgöra egentlig statsförvaltning utan varje bolag och verksamhet bör göras till föremål för en individuell bedömning.

Begreppet egentlig statsförvaltning har inte ansetts omfatta offentlighetsrättsliga självständiga institutioner eller anstalter som hör till statsförvaltningen i vidsträckt bemärkelse. Sålunda ska inte t.ex. Finlands Bank eller folkpensionsanstalten anses ingå i begreppet. Inte heller den ecklesiastiska förvaltningen faller under begreppet egentlig statsförvaltning.

Den statsförvaltning som utgör egentlig statsförvaltning ska rikta sig till medborgarna. Myndigheternas inre organisatoriska förhållanden ingår sålunda inte. Exempelvis rekreation av personalen hör inte till de ändamål som kan göras till föremål för förvärv av mark med stöd av denna paragraf. Detta innebär också att mark som använts till egentlig statsförvaltning inte kan börja användas för ett ändamål som inte utgör egentlig statsförvaltning.

I 2 mom. regleras de situationer då mark som avses i 1 mom. inte längre behövs för egentlig statsförvaltning. När behovet av sådan mark upphör, övergår statens ägande- eller nyttjanderätt till Åland. Detta sker då en viss verksamhet helt upphör och fastigheten inte heller behövs för annan egentlig statsförvaltning på Åland. Finns det däremot inom något annat statligt förvaltningsområde behov av tilläggsmark på Åland för egentlig statsförvaltning, ska bestämmelserna i denna paragraf inte vara ett hinder för att marken överförs till den myndighet som behöver marken i sin egentliga statsförvaltning. Överföringen sker då enligt den rikslagstiftning som gäller på området.

I 2 mom. har också en bestämmelse intagits om vad som ska ske med eventuella byggnader och anläggningar som finns på ett område som ska tillfalla Åland. Byggnader och anläggningar får tas bort av staten i samband med överlåtelsen och i annat fall tillfaller de landskapet.

Då ett behov av mark på Åland uppkommer inom statsförvaltningen ska statsrådet enligt 3 mom. vända sig till Ålands regering. Om den åländska regeringen kan tillhandahålla lämplig mark, ska statsrådet och den åländska regeringen sinsemellan reglera frågan. Detta kan göras genom ett avtal eller på något annat sätt. Likaså ska statsrådet och Ålands regering komma överens om frågor som gäller övertagande enligt 2 mom. av ägande- eller nyttjanderätt samt av byggnader och anläggningar. Om statsrådet och Ålands regering inte kan komma överens till alla delar ska, liksom enligt 62 § i den nuvarande lagen, Delegationen för Ålandsärenden vara behörig att lösa tvisten.

I 4 mom. har en bestämmelse intagits om att det är riksdagslagstiftning som ska tillämpas i ett sådant fall då staten blir tvungen att expropriera mark utgående från bestämmelsen i andra meningen i 1 mom.

Önskar staten förvärva fast egendom på Åland för något annat ändamål än för egentlig statsförvaltning, är det fråga om ett fång som är underkastat jordförvärvslagen för Åland (3/1975).

103 §. Ålands rätt till arv. På samma sätt som enligt 63 § i 1991 års lag ska landskapet Åland delvis träda i statens ställe som mottagare av danaarv, som annars skulle tillfalla staten enligt 5 kap 1 § ärvdabalken (1965/40). Också omfattningen av rätten till danaarv är oförändrad.

Ålands rätt till danaarv gäller enligt den första meningen i paragrafen endast efter personer som är bosatta på Åland. All egendom ingår. Om det i den egendom som Åland erhållit ingår fast egendom eller därmed jämförbar annan egendom som finns utanför Åland, ska dock den egendomen överlåtas till staten. Med egendom som är jämförbar med fast egendom avses i detta sammanhang andel i dödsbo som äger en fastighet. Dödsboets skulder ska dock enligt paragrafen först täckas. Den egendom som Åland överlåtit till staten ska då av staten enligt ärvdabalken 5 kap. 2 § 3 mom. behandlas på samma sätt som egendom som staten erhållit direkt genom danaarv.

I paragrafen har inte intagits några bestämmelser om vad den egendom som tillfallit Åland genom danaarv ska användas till. De bestämmelser i ärvdabalken 5 kap. 2 § 1 och 2 mom. om hur statens danaarv ska hanteras ska inte anses tillämpliga på de danaarv som Åland får. Frågan om vad som ska ske med de åländska danaarven är således en intern åländsk angelägenhet.

Ålands rätt till danaarv ska inte vara mera omfattande än statens rätt enligt ärvdabalken 5 kap. 1 §. Genom testamente kan därför också Ålands rätt till danaarv uteslutas på samma sätt som statens rätt till danaarv kan uteslutas genom testamente.

104 §. Tjänster som i vissa avseenden jämställs med statliga tjänster. Bestämmelserna i denna paragraf motsvarar 65 § 2 mom. i 1991 års lag. De bestämmelser som görs tillämpliga också på tjänster vid offentligrättsliga inrättningar, t.ex. FPA, och i bolag i vilka staten har avgörande inflytande är oförändrade i förhållande till den nuvarande lagen. Paragrafen har dock givits ett smalare innehåll till följd av att det i den nya lagen inte längre ska finnas en motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen (64 § gällande lag) om att det genom en statsrådets förordning skulle vara möjligt att föreskriva att en examen från ett nordiskt land skulle kunna ersätta en nationell examen som behörighetskrav för statstjänster på Åland.

De bestämmelser som genom denna paragraf görs tillämpliga är dels den som föreskriver att kännedom om förhållandena på Åland eller bosättning på Åland ska tillmätas särskild betydelse vid anställningsbeslut (48 § 1 punkten), dels den som föreskriver att kraven på språkkunskaper utfärdas genom förordning med Ålands regerings samtycke (94 § 1 mom.).

105 §. Statlig näringsverksamhet. Paragrafen motsvarar 65 § 1 mom. i 1991 års lag. Paragrafen gäller situationer där staten, en självständig offentligrättslig inrättning eller ett bolag i vilket staten har avgörande inflytande genom rikslagstiftningen förbehålls ensamrätt till en viss näringsverksamhet, som enligt kompetensfördelningen regleras genom riksdagslag. I en sådan situation kan genom en särskild förordning av statsrådet föreskrivas att motsvarande verksamhet på Åland ska utövas av Åland eller av ett bolag i vilket Åland har avgörande inflytande. En reglering ska dock kunna förvägras från statsmaktens sida, om vägande skäl mot ett sådant förfarande föreligger. Bedömningen av frågan om vägande skäl talar mot ett övertagande görs av riksmyndigheterna. Vid bedömningen ska Ålands särställning beaktas. Övertagen näringsverksamhet ska på Åland utövas med iakttagande av de bestämmelser som enligt rikslagstiftningen gäller om näringsverksamheten i fråga.

106 §. Skattefrihet för Åland. I paragrafen jämställs landskapet Åland med staten i beskattningshänseende och i fråga om andra jämförbara förmåner. Genom paragrafen befrias landskapet Åland i sin egenskap av offentligrättsligt subjekt från skyldighet att betala skatter och avgifter till staten. Samtidigt ges landskapet också i övrigt samma ekonomiska förmåner som staten har eller i framtiden kommer att ha.

107 §. Valkrets samt införande av kommunal rösträtt i vissa fall. I paragrafens 1 mom. fastslås att Åland utgör en egen valkrets vid riksdagsval. Denna princip har gällt under en längre tid redan och den har i 1991 års lag sin motsvarighet i 68 §. Genom att Åland utgör en egen valkrets i riksdagsval garanteras Ålands folk i praktiken ett mandat i riksdagen, och det åländska mandatet ingår då inte heller i den fördelning av riksdagsmandaten mellan valkretsarna som ska göras i samband med valen. De mera detaljerade bestämmelserna finns i riksdagslagstiftningen om val, särskilt 5–7 § i vallagen (1998/714).

Den egna åländska valkretsen bekräftas också i 25 § i grundlagen. Sakens natur förutsätter dock att den egna åländska valkretsen slås fast i självstyrelselagen så att den fortsatt är tryggad genom det krav på gemensamt beslut av riksdagen och lagtinget, vilket gäller för ändring av självstyrelselagen.

Däremot föreslås skrivningen i 68 § i nuvarande självstyrelselag om att Åland utgör en egen valkrets vid presidentval, utgå ur paragrafen.

Paragrafens 2 mom. motsvarar till sitt sakinnehåll bestämmelsen i 67 § i nuvarande självstyrelselag.

14 kap. **Ikraftträdande och övergångsbestämmelser**

108 §. Ikraftträdande. Avsikten är att den föreslagna lagen ska träda i kraft den 1 januari 2024, men ikraftträdelse datum har i 1 mom. lämnats öppet. Året för ikraftträdandet sammanfaller med det år som Åland firar självstyrelsens hundraårsjubileum. Lagen är avsedd att upphäva den nuvarande självstyrelselagen och lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland (911/2020). Avräkningsgrunden (0,47 procent) enligt sistnämnda lag, som Ålands lagting har samtyckt till, föreslås ingå i 60 § i propositionen.

Lagen förutsätts bli behandlad enligt normalförfarandet för ändring av självstyrelselagen, vilket innebär att den nuvarande riksdagen förutsätts behandla och godkänna lagen att vila till nästa riksdag, dvs. till den riksdag som tillträder efter valet i april månad 2023 vilken sedan slutligen ska godkänna lagen.

I 3 mom. föreslås en bestämmelse motsvarande 70 § 3 mom. i den gällande lagen om att åtgärder som förutsätts för verkställigheten av lagen får vidtas före ikraftträdandet och att lagtingslagar kan grunda sig på den nya lagen före ikraftträdandet. Bestämmelsen om att lagtingslagar kan grunda sig på den nya lagen både på områden som överförs direkt när lagen träder i kraft och på de områden som lagtinget kan överta genom en lagtingslag enligt 29 §. En lagtingslag som grundar sig på bestämmelserna i momentet kan dock inte träda i kraft före den nya självstyrelselagen, eftersom det är först då som den fullständiga behörigheten tillförs lagtinget. Frågan om i vilken omfattning sådana lagtingslagar kommer att antas avgörs av lagtinget.

Bestämmelserna i 4 mom. om att den tidigare Ålandsdelegationens uppdrag upphör vid lagens ikraftträdande och att ärendena övertas av den nya delegationen som ska utses, har också de sin motsvarighet i den nuvarande självstyrelselagen (70 § 4 mom.). Genom denna bestämmelse kan kontinuitet upprätthållas i verksamheten, trots att en ny delegation utses.

I 5 mom. har en bestämmelse intagits om att den nya lagens bestämmelser om utnämning av landshövding tillämpas första gången när den nuvarande landshövdingens uppdrag upphör. Den nuvarande landshövdingen är utnämnd för en tid som utgår vid utgången av mars månad 2023.

I 6 mom. har bestämmelser intagits om att ett utlåtande från högsta domstolen enligt den gamla lagen ska motsvara det i 34 § föreskrivna gemensamma utlåtandet av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen. Genom bestämmelsen undviks att det under en kortare övergångsperiod kan uppstå en situation där det annars, i ett ärende där presidenten avser använda sin rätt att förordna ett lagtingsbeslut om antagande av en lagtingslag att förfalla helt eller till någon del, kunde bli nödvändigt att begära ett gemensamt utlåtande av högsta domstolen och högsta domstolen, trots att ett utlåtande från högsta domstolen redan inhämtats enligt den gamla lagen.

109 §. Tillämplig lagstiftning vid ändringar i behörighetsfördelningen. I paragrafen har bestämmelser intagits om vilken lagstiftning som ska gälla på Åland vid en förändring av lagstiftningsbehörigheten, så att det inte ska kunna uppstå en situation där ett oavsiktligt tomrum i fråga om gällande lagstiftning blir rådande. I paragrafen föreslås, liksom i tidigare självstyrelselagar, att de författningar som tillkommit genom åtgärder av den gamla normgivaren ska vara tillämpliga fram till dess de upphävs av den nya. Också förfarandet för upphävandet, bestående i att gammal rikslagstiftning upphävs genom lagtingslag och gammal landskapslagstiftning upphävs genom förordning, överensstämmer med det förfarande som ska iakttas enligt 71 § i den gällande lagen.

Paragrafen är avsedd att vara tillämplig i alla olika situationer när lagstiftningsbehörighet övergår. Det ska inte spela någon roll i vilken riktning lagstiftningsbehörighet överförs och det ska inte heller spela någon roll om behörigheten övergår direkt vid ikraftträdandet eller om det sker genom något av de förenklade förfarandena i 29, 30 eller 31 §. Uttrycket ”enligt denna lag” är avsett att innefatta både en behörighetsövergång som sker direkt genom ikraftträdandet av lagen och en sådan som sker genom något av de förenklade förfarandena. Paragrafen utgör inte något hinder för att det intas behövliga upphävandebestämmelser i en riksdagslag som enligt 31 § antas av riksdagen med lagtingets samtycke och som gäller en behörighetsöverföring till riksdagen.

I paragrafen beaktas även att det kan finnas lagstiftningsområden över vilka behörigheten förändrades genom ikraftträdandet av 1991 års lag och där den nya lagstiftaren inte tagit den nya lagstiftningsbehörigheten i bruk. Det finns inte något känt område där behörigheten överfördes på riket och där den gamla landskapslagstiftningen inte har upphävts. Däremot finns det sannolikt enstaka rättsområden som överfördes till lagtingets behörighet vid ikraftträdandet av 1991 års lag och som lagtinget inte aktivt tagit i bruk sin behörighet att lagstifta om. I praktiken behöver det inte ha haft någon betydelse ännu men i framtiden kan situationen förändras.

Vid förändringar i lagstiftningsbehörigheten övergår förvaltningsbehörigheten samtidigt som lagstiftningsbehörigheten.

110 §. Övergångsbestämmelse om tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering. I paragrafen har intagits en övergångsbestämmelse som ska tillämpas i ett sådant fall då åtal för något av de i 13 § uppräknade brotten är aktuellt mot en medlem av den åländska regeringen när lagen träder i kraft. Det formella förfarandet för väckande av åtal blir annorlunda efter lagens ikraftträdande, och det finns därför behov av en övergångsbestämmelse som drar upp gränserna för övergången från det gamla till det nya förfarandet. Olika gränser är möjliga och av praktiskt-funktionella skäl väljs i paragrafen tidpunkten då åtal väckts och delgivits, dvs. en tidpunkt som motsvarar den tidpunkt som enligt strafflagens 8 kap. 3 § gäller för avbrytande av preskriptionstid.

Eftersom det enbart är fråga om förfarandet, bör bestämmelsen inte anses vara problematisk i förhållande till den straffrättsliga legalitetsprincipen.

111 §. Behandling av anhängiga ärenden. I paragrafen föreslås ingå allmänna bestämmelser om behandlingen av anhängiga ärenden vid domstolar och förvaltningsmyndigheter när lagstiftningsbehörighet flyttas. Grunden är liksom i 74 § i den gällande lagen att ett ärende som är anhängigt vid en myndighet eller domstol ska avgöras enligt den lagstiftning som var gällande när behörigheten överfördes. Ett undantag från den principen föreskrivs i 108 §, till vilken paragraf det också hänvisas.

Denna paragraf är liksom 107 § i lagförslaget avsedd att vara tillämplig på både behörighetsförändringar som sker direkt vid lagens ikraftträdande och på behörighetsförändringar som görs med iakttagande av de förenklade förfarandena i 29, 30 och 31 §. I paragrafen används därför en terminologi som motsvarar terminologin i 107 § i lagförslaget, eller med andra ord att behörighet övergår ”enligt denna lag”.

112 §. Förordningar som blir i kraft. I paragrafen föreslås de förordningar som utfärdats med stöd av den gamla lagen gälla också framdeles. Förordningarna är dels de överenskommelseförordningar som är i kraft, och som uppräknas i den allmänna motiveringen under avsnitt 2 Närmare föreskrifter och dels de två förordningar som nämns i paragrafen, förordningen från år

2000 om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studerande (841/2000) samt förordningen från 2007 om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007).

Till den del det gäller förordningarna innehåller den nya lagen inte några bestämmelser som ger anledning till omprövning av behovet av förordningarna. Det är därför mest ändamålsenligt att de tillåts vara i kraft även efter att den nya lagen trätt i kraft och den gamla lagen som utgjorde den legala grunden för förordningarna upphävts.

113 §. Övergångsbestämmelser för Ålands ekonomi. I paragrafen ingår en bestämmelse som möjliggör beaktande av ändringar i grunderna för statsbokslutet innan lagen träder ikraft. Avsikten är att tydligt reglera övergången mellan den gällande och den nya självstyrelselagen.

I paragrafens 1 mom. föreslås att avräkning enligt 46 § i den äldre lagen verkställas sista gången för året innan denna lag träder i kraft, varvid den avräkning som baserar sig på år 2023 års bokslut verkställs i slutet av år 2024.

I 2 mom. föreslås att avräkningsgrunden enligt 60 § ska ändras, om grunderna för statsbokslutet genomgår ändringar enligt 47 § 2 mom. i den äldre lagen, innan lagen träder i kraft. Eftersom syftet med momentet i första hand är att avräkningsgrunden ändras före lagen träder i kraft, ska ändringen göras enligt det förfarande som anges i 48 § i den äldre lagen.

I paragrafens 3 mom. regleras frågan om att extra anslag som anhängiggjorts innan lagen träder ikraft, beviljas med stöd av den nuvarande självstyrelselagen.

Det föreslås i 4 mom. att tillskott under exceptionella som hänför sig till åren innan lagen trädde ikraft, verkställs i enlighet med 51 § i den gällande lagen.

I 5 mom. föreslås att beslut om förskott på avräkningsbelopp och skatteavräkning för det året lagen träder ikraft fattas innan denna lag träder ikraft.

114 §. Mark, byggnader och anläggningar. Av 100 § följer bl.a. att landskapet ska se till att staten ges tillgång till den mark staten behöver för sin egentliga statsförvaltning på Åland. Efter att staten inte längre behöver den mark som staten fått tillgång till för ursprungligt ändamål, ska den överlåtas till landskapet och då följer även byggnader och andra anläggningar med om de inte tas bort.

Bestämmelsen i 100 § är tillämplig på mark som kommer i statens ägo efter att lagen trätt i kraft. För att samma principer ska kunna iaktas även på egendom som staten förvärvat tidigare, har i 1 mom. bestämmelser om detta införts.

Enligt 100 § är det inte meningen att staten ska äga annan mark på Åland än sådan som behövs för egentlig statsförvaltning. Mark som vid lagens ikraftträdande ägs av staten och används för annat ändamål än egentlig statsförvaltning, faller inte under vare sig 1 mom. i denna paragraf eller under 100 §. Det förfarande som föreskrivs i 1 mom. är inte helt lämpligt att använda också på annan egendom än sådan som använts för egentlig statsförvaltning. I 2 mom. har därför föreskrivits att förordning ska användas som grund när överföring sker av annan mark, byggnader och anläggningar.

Motsvarande övergångsbestämmelser ingår i 78 § i 1991 års lag.

6 Närmare bestämmelser och föreskrifter

I 43 § i lagförslaget föreskrivs om överenskommelseförordningar, vilka är förordningar av republikens president och genom vilka uppgifter som hör till statsförvaltningen kan överföras till Ålands regering eller till de myndigheter som lyder under den eller uppgifter som hör till Åland överförs till en statlig myndighet. Överenskommelseförordningar som har utfärdats med stöd av den gällande självstyrelselagen förblir i kraft i enlighet med 110 § i lagförslaget.

För tillfället är sammanlagt 41 överenskommelseförordningar i kraft. I förordningen om fortsatt giltighet av vissa överenskommelseförordningar som har utfärdats med stöd av 1951 års självstyrelselag för Åland (1594/1992) ingår fyra förordningar som inte har upphävts. Förordningarna är följande:

- 1) förordningen om ordnandet av undervisningen vid Ålands handelsläroverk (1042/1975),
- 2) förordningen om utlåtande enligt 25 kap. 8 § ärvdabalken i landskapet Åland (315/1990),
- 3) förordningen om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter enligt lagen om exportgaranti (1150/1991), och
- 4) förordningen om skötseln av virkesmätningen i landskapet Åland (1152/1991).

Med stöd av övergångsbestämmelsen i den föreslagna lagen förblir utöver de förordningar som nämns ovan följande förordningar i kraft:

- 5) förordningen om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter enligt lagen om generationsväxlingspension för lantbruksföretagare (1363/1992),
- 6) förordningen om förvaltningen i landskapet Åland av ärenden som gäller avträdelseersättning för lantbruksföretagare (1595/1992),
- 7) förordningen om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter som gäller barnbidrag (1596/1992),
- 8) förordningen om skötseln i landskapet Åland av vissa ärenden som gäller bostadsbidrag (1557/1994),
- 9) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden (900/2000),
- 10) republikens presidents förordning om yrkeshögskoleexamina avlagda i landskapet Åland (548/2005),
- 11) republikens presidents förordning om yrkesutbildning inom social- och hälsovård i landskapet Åland (549/2005),
- 12) republikens presidents förordning om domännamnsförvaltning i landskapet Åland (188/2006),
- 13) republikens presidents förordning om skötseln av lönegarantiärenden i landskapet Åland (346/2006),

- 14) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa (347/2006),
- 15) republikens presidents förordning om studentexamen i landskapet Åland (433/2006),
- 16) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av uppgifter som gäller pensionsersättning för tiden för vård av barn under tre år eller för tiden för studier (1487/2007),
- 17) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller pensioner (625/2008),
- 18) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som gäller underhållstöd (120/2009),
- 19) republikens presidents förordning om vissa förvaltningsuppgifter inom hälso- och sjukvården i landskapet Åland (1179/2009),
- 20) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av de uppgifter som i stöd av utlänningslagen föreskrivs för arbets- och näringsbyråerna (809/2010),
- 21) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av de förvaltningsuppgifter som gäller stöd för byggande av bredband (810/2010),
- 22) republikens presidents förordning om en samrådsdelegation för Mariehamns flygplats (1422/2010),
- 23) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som rör tolkningstjänst för handikappade personer (145/2011),
- 24) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som rör kontroll av identifiering och registrering av djur (1540/2011),
- 25) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av vissa förvaltningsuppgifter som rör växtskyddsmedel (628/2012),
- 26) republikens presidents förordning om skötseln i landskapet Åland av förvaltningsuppgifter som gäller handel med utsläppsätter avseende växthusgaser (199/2013),
- 27) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller skydd för växters sundhet (747/2013),
- 28) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltningsuppgifter som gäller gränsöverskridande hälso- och sjukvård (494/2014),
- 29) republikens presidents förordning om allmän trafikplikt i lufttrafiken mellan Mariehamn och Stockholmsområdet (1404/2015),
- 30) republikens presidents förordning om skötseln av de uppgifter i landskapet Åland som hör till det utbetalande organet för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (Ejflu) (133/2016),

31) republikens presidents förordning om förvaltning av registret över domännamn under toppdomänen ax (661/2016),

32) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av förvaltningsuppgifter som gäller de nationella programmen för fonderna inom området för inrikes frågor (174/2017),

33) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter som har samband med överträdelse av bestämmelserna i den Europeiska unionens gemensamma fiskeripolitik (308/2017),

34) republikens presidents förordning om Gränsbevakningsväsendets uppgifter i landskapet Åland (309/2017),

35) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa uppgifter enligt lagen om förhindrande av penningtvätt och finansiering av terrorism (500/2018),

36) republikens presidents förordning om utvärdering och godkännande av sjöfartsutbildning som ges på Åland (501/2018),

37) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av uppgifter som gäller konsumentrådgivning (1100/2019),

38) republikens presidents förordning om skötseln av vissa uppgifter som gäller lagtings- och kommunalval samt rådgivande kommunala folkomröstningar i landskapet Åland (1310/2019),

39) republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (56/2020),

40) republikens presidents förordning om verkställandet av beskattningen på Åland för skatter som betalas till landskapet Åland och kommunerna på Åland (610/2020) och

41) republikens presidents förordning om skötseln på Åland av vissa förvaltnings- och tillsynsuppgifter avseende behörighetskrav och yrkesutövning för yrkesutbildade personer inom socialvården (655/2020).

Dessutom är förordningen om de postkontor i landskapet Åland som är förhandsröstningsställen vid val av företrädare i Europaparlamentet och kommunalval år 1996 (668/1996) formellt ännu i kraft, men den har inte längre någon praktisk betydelse.

En person som har avlagt examen vid en läroanstalt på Åland kan enligt 93 § i lagförslaget i enlighet med vad som närmare föreskrivs genom förordning av statsrådet vinna inträde samt avlägga examen vid en svenskspråkig eller tvåspråkig läroanstalt vars huvudman är staten eller som erhåller understöd av staten även om han eller hon inte har de kunskaper i finska som krävs för inträde eller för avläggande av examen. Bestämmelsen motsvarar den gällande självstyrelselagens 41 §, med stöd av vilken statsrådets förordning om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studerande (841/2000) har utfärdats.

Bestämmelser om de språkkunskaper som krävs av statsanställda på Åland utfärdas enligt 94 § i lagförslaget med samtycke av Ålands regering genom förordning av statsrådet. En motsvarande bestämmelse ingår i den gällande självstyrelselagens 42 §, med stöd av vilken statsrådets förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007) har utfärdats. Nämda förordning förblir i kraft i enlighet med 110 § i lagförslaget.

Enligt 102 § i lagförslaget kan det genom förordning av statsrådet föreskrivas om på vilket sätt det som i 48 § 1 punkten och 94 § 1 mom. föreskrivs om statlig tjänst också gäller befattningar inom bolag där staten har avgörande inflytande.

Lagförslagets 103 § gäller situationer där staten, självständiga offentligrättsliga inrättningar eller bolag där staten har avgörande inflytande förbehålls ensamrätten att bedriva sådan näringsverksamhet som enligt 26, 28 eller 30 § regleras genom rikslagstiftning. I sådana situationer kan det genom förordning av statsrådet föreskrivas att ett landskap eller ett bolag där landskapet har avgörande inflytande ska ha rätt att bedriva motsvarande verksamhet på Åland, om det inte föreligger vägande skäl mot ett sådant förfarande.

Enligt 112 § som ingår i övergångsbestämmelserna i lagförslaget kan det genom förordning av statsrådet utfärdas bestämmelser om att i vissa situationer överföra mark, byggnader eller inrättningar som tillhör staten till landskapet Åland.

Enligt 37 § i lagförslaget kan Ålands regering i sin tur utfärda förordningar med stöd av ett bemyndigande i lagtingslagen. Dessutom sätts den internationella förpliktelse som Ålands regering framförhandlat i kraft genom lagtingslagen, om vars ikraftträdande föreskrivs genom förordning av Ålands regering i enlighet med 72 § i lagförslaget.

7 Ikraftträdande

Lagförslaget föreslås träda i kraft den 1 januari 2024.

8 Aspekter på konventionerna om de mänskliga rättigheterna

Artikel 14 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 63/1999), nedan kallad Europakonventionen, innehåller ett förbud mot diskriminering enligt vilket åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen ska säkerställas utan diskriminering på någon grund såsom kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Bestämmelser av motsvarande slag finns också i artikel 2.2 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (FördrS 6/1976) och i artikel 26 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7—8/1976).

I samband med att de två sistnämnda konventionerna sattes i kraft nationellt ansågs inte konventionerna innehålla sådana bestämmelser som skulle ha medfört upphävande av, ändring av eller avvikelse från bestämmelserna i den då gällande självstyrelselagen. Däremot har Europakonventionen omfattat frågor som enligt självstyrelselagen faller inom Ålands lagtings lagstiftningsbehörighet, och lagtingets bifall har inhämtats för dess sättande i kraft.

I samband med beredningen av totalreformen av den tidigare självstyrelselagen (RP 73/1990 rd) ansågs det att lagförslagen i regeringspropositionen inte stred mot bestämmelserna i de konventioner som nämns ovan. Vid behandlingen av ärendet konstaterade utrikesutskottet dock i sitt utlåtande (UtUU 2/1990 rd) följande: ”En uppenbar svårighet när det gäller att följa konventionen om mänskliga rättigheter på Åland ligger däri att garantierna i självstyrelselagen avser att bevara den åländska befolkningens särställning. I Finland utgör ålänningarna en minoritet, men andra invånare än ålänningar utgör i sin tur en minoritet i landskapet. Om de sistnämnda får samma rättigheter som ålänningarna kan landskapets särställning äventyras. I många fall medger lagstiftningen i landskapet inte att konventionerna om mänskliga rättigheter iaktas bokstavligt, utan man skulle bli tvungen att ändra också självstyrelselagen.”

Vid sin granskning av förslaget till ny självstyrelselag för Åland i relation till konventionerna om mänskliga rättigheter fäste utrikesutskottet särskild uppmärksamhet vid den föreslagna bestämmelsen om undervisningsspråket på Åland. Utrikesutskottet konstaterade i sitt utlåtande att garantin för att undervisningsspråket i skolorna är svenska är viktig med tanke på möjligheterna för befolkningen att bevara sitt svenska språk och sin kultur på Ålandsöarna. Utskottet ansåg dock att det var nödvändigt att i samband med riksdagsbehandlingen ändra bestämmelserna om undervisningsspråket i självstyrelselagens 40 § så att de motsvarade bestämmelserna i de konventioner om mänskliga rättigheter som är bindande för Finland. Grundlagsutskottet å sin sida konstaterade i sitt betänkande (GrUB 15/1990 rd) att det överensstämmer med människorättsbestämmelserna att ordna undervisning också på något annat språk än svenska, om undervisning på enbart svenska skulle innebära sådan diskriminering som förbjuds i fördragen. Utskottet konstaterade i sitt betänkande att det räcker till med att undervisning ges på finska när det uppstår ett mer omfattande behov av att anordna undervisning på detta språk. Med beaktande av de språkförhållanden som vid antagande av nuvarande självstyrelag gällde i landskapet och den i Ålandsöverenskommelsen inskrivna strävan att bevara befolkningens svenska språk och kultur, ansåg grundlagsutskottet dock att undervisning på något annat språk inte bör göras till en sådan subjektiv rätt som till exempel var och en med finska som modersmål kunde åberopa.

Bestämmelsen i 40 § i nuvarande självstyrelselag, som under riksdagsbehandlingen fick sin nuvarande form, överensstämmer med den nu föreslagna 92 §. Grundlagsutskottet tog vid behandlingen av förslaget om den gällande självstyrelselagen inte med avseende på människorättskonventionerna ställning till andra bestämmelser i självstyrelselagen, såsom till exempel bestämmelserna om hembygdsrätt och om näringsrätt.

Under de senaste årtiondena har Ålands självstyrelse eller förhållandena på Åland inte gett upphov till rekommendationer eller andra åtgärdsförslag från de konventionsövervakande organen.

Bakgrunden till rättsskyddsbestämmelsen i 21 § i grundlagen är flera människorättsförpliktelser. Om rättsskyddet föreskrivs i 6 artikeln i den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (*Europakonventionen*, FördrS 63/1999, ändrad FördrS 85—86/1998) samt i artiklarna 9 och 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*MP-konventionen*, FördrS 8/1976). I 47 artikel i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna ingår dessutom en bestämmelse om rätten till effektiva rättsskyddsmekanismer och en oberoende domstol.

Vid beredningen av propositionen har det dock uppmärksamats att den nuvarande självstyrelseagen saknar bestämmelser om den skyldighet för självstyrelsemyndigheterna och kommunala myndigheter på Åland som följer av Europakonventionen om att få använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller i ärenden som avser tvångsåtgärder samt ingrepp i personlig frihet och integritet. Enligt artikel 5.2 i Europakonventionen ska var och en som arresteras utan dröjsmål och på ett språk som han förstår, underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse för honom. I artikel 6 i konventionen anges minimikraven för rätten till en rättvis rättegång, vilka bl.a. annat inkluderar rätten att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Artikel 6 omfattar enligt Europadomstolens praxis även annat frihetsberövande än sådant som sker på straffrättslig grund dvs. även vid psykiatrisk tvångsvård och omhändertagande av barn, vilka sker på offentligrättslig grund. Detta framgår av förarbetena (RP 309/1993 rd s. 67 och 1/1998 rd s. 81 samt RP 72/2002 rd s. 19) till dels 21 § i grundlagen, dels förvaltningslagen. I lagförslagets 90 § har nämnda mänskliga rättigheter beaktats.

9 Förhållandet till grundlagen och lagstiftningsordning

Utgångspunkterna

Det nuvarande landskapet Åland intar en särställning i Finlands statsskick, vilket speciellt framgår av landskapets omfattande självstyrelse. Ålands självstyrelse har dels sin bakgrund i överväganden inom statsförfattningsrätten i Finland åren 1919-1920 som resulterade i stiftandet av 1920-års självstyrelselag, dels befästs självstyrelsen av internationella utfästelser, framför allt av den så kallade Ålandsöverenskommelsen från år 1921. Finland förband sig den 27 juni 1921 att i självstyrelselagen och i en särskild lag om jordförvärv, vilken inte kan ändras, tolkas eller upphävas under andra villkor än dem, som gäller beträffande självstyrelselagen, införa de garantier som ingår i Ålandsöverenskommelsen (artikel 3). Av förarbetena till den första självstyrelselagen framgår att ålänningarna ska beredas trygghet samt tillförlitliga garantier för Ålands särställning i framtiden. Därför beslöts att lagen endast kunde ändras med landstingets bifall och i den ordning, som i grundlag är stadgad (GrUB 1/1920 s. 57 – 58, Tulenheimokommittén s. 20).

I och med att Ålands självstyrda ställning har sin bakgrund i folkrätten, ska som utgångspunkt för självstyrelselagens ställning i Finlands statsskick även fästas uppmärksamhet vid skeendena vid den första självstyrelselagens tillkomst och de internationella garantier på vilka självstyrelsen grundats. Den första självstyrelselagen (1920) stiftades i den ordning som gäller för grundlag och sedan dess har självstyrelselagarna innehållit en bestämmelse enligt vilken lagen kan ändras, upphävas eller avvikelse från den göras endast i grundlagsordning och med lagtingets bifall. Senare självstyrelselagar förutsätter även överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Besluten ska i riksdagen fattats i den ordning som gäller för ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst 2/3 av de avgivna rösterna. Avvikelser från självstyrelselagen får således inte heller göras genom vanlig lagstiftningsordning, utan för ett godkännande av en sådan avvikelse krävs samma lagstiftningsordning som för en ändring av självstyrelselagen (se även den uttryckliga bestämmelsen därom i 59 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag i fråga om godkännande av en internationell förpliktelse som strider mot självstyrelselagen).

Grundlagsutskottet har i sin betänkande- och utlåtandep Praxis enligt 74 § i grundlagen hänvisat till lagstiftningsordningen enligt 69 § i nuvarande självstyrelselag när det gäller ett lagförslags förhållande självstyrelselagen (t.ex. GrUU 26/2017 rd, s. 75 f. och GrUB 12/2018, s. 3).

Självstyrelselagen har sedan självstyrelsens tillkomst innehållit avvikelser från Finlands grundlagar. De viktigaste är att Åland har en egen lagstiftande församling med behörighet att stifta egna lagar inom angivna områden samt att invånarna på Åland tillförsäkras vissa särskilda rättigheter till skydd för sitt språk och sin lokala kultur. Dessa bestämmelser har, som det beskrivs i den allmänna motiveringen, sin bakgrund i internationella överenskommelser och garantier, vilka på internationell sedvanerättslig nivå binder Finland. Den nu gällande 1991 års självstyrelselag stiftades och trädde i kraft innan grundrättsreformerna år 1995 och innan Finland fick en ny grundlag år 2000. Stiftandet av Finlands grundlag innebar ingen ändring av Ålands ställning i Finlands statsskick (RP 1/1998, s. 177, GrUB 10/1998 rd, s. 32 och 33). Inte heller genom denna proposition avses Ålands nuvarande ställning i Finlands statsskick genomgå någon ändring. Självstyrelselagen har ändrats några gånger och anpassats såväl till den nya grundlagen som till Finlands EU-medlemskap. Vissa frågor som gäller förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen har behandlats i förarbetena till grundlagen (RP 1/1998 s. 127 och 177). Några frågor har direkt eller indirekt behandlats i förarbetena till ändringar av självstyrelselagen (till exempel RP 18/2002, s. 4–6 och GrUB 7/2002 rd).

Med hänsyn till självstyrelsens ställning i den internationella sedvanerätten och konstitutionen, självstyrelselagens försvårade lagstiftningsordning samt grundrättighetsreformen och stiftandet av grundlagen efter att nuvarande självstyrelselag hade trätt ikraft, finns det ett behov av att i olika avseenden i propositionen ge en beskrivning av förhållandet mellan självstyrelselagen och grundlagen. I motsvarande avseenden finns det ett behov av ytterligare eller preciserade ställningstaganden av grundlagsutskottet i fråga om detta förhållande.

En av avsikterna med propositionen är att förtydliga att självstyrelselagen är en lag av särskild natur (*sui generis*) på grundlagsnivå. I förhållande till grundlagen är självstyrelselagen *lex specialis*, eftersom den dels har getts ett skydd mot ändringar genom en försvårdad grundlagsordning, dels kan innehålla undantag från grundlagen. I 1 § i lagförslaget föreslås dessutom att självbestämmandet kan stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen. *Självstyrelselagens hierarkiska ställning* Den försvårade grundlagsordningen för självstyrelselagen (liksom för jordförvärvslagen för Åland) innebär att självstyrelselagens giltighet endast delvis härleds från grundlagen. Självstyrelselagens giltighet härleds via den egna lagstiftningsordningen tillbaka till den föregående självstyrelselagen från 1951 och före den till 1920 års självstyrelselag. Vid sidan om den första självstyrelselagen finns den rättsliga grunden för självstyrelsen i Ålandsöverenskommelsen och Nationernas förbunds beslut vilka gav Åland internationella garantier för sin självstyrelse och Finland suveräniteten över Åland. Redan när den första självstyrelselagen antogs i grundlagsordning, som det hänvisas till i Ålandsöverenskommelsen, så fick självstyrelselagen en hierarkisk ställning som är jämförbar med grundlag.

I grundlagens 120 § hänvisas det till att landskapet Åland har självstyrelse enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen för Åland. Paragrafen bygger på de bestämmelser som år 1994 fogades till regeringsformen och innebär inte någon ändring av dem (se RP 1/1998 rd s. 177/II). Med hänsyn till den folkrättsliga bakgrunden till Ålands ställning fann grundlagsutskottet vid behandlingen av propositionen om ny regeringsform för Finland (RP 1/1998 rd s. 177) det lämpligare att 120 § i grundlagen i stället för "Ålands självstyrelse" rubriceras "Ålands ställning" och gjorde i detta avseende ett ändringsförslag. I sitt betänkande över grundlagspropositionen (GrUB 10/1998 rd s. 32 och 33) angav grundlagsutskottet likaså att varken utskottets ändringar eller propositionen avser rubba landskapets nuvarande ställning. Denna proposition påverkar inte heller självstyrelselagens ställning i statsförfattningen.

Likaså hänvisar grundlagens 75 § 1 mom. till självstyrelselagens bestämmelser om, i detta fall, lagstiftningsordningen för den nuvarande självstyrelselagen och jordförvärvslagen för Åland. Momentet kompletterar den allmänna bestämmelsen om självstyrelsen i 120 § i grundlagen. Självstyrelselagen och jordförvärvslagen är i formellt hänseende inte grundlagar, men till följd av den kvalificerade lagstiftningsordning som de förutsätter, är de jämförbara med grundlagar (se RP 1/1998 rd s. 177). Det är inte heller möjligt att ändra eller upphäva dessa lagar på något annat sätt än i grundlagsordning och med kvalificerad majoritet i lagtinget. I detta avseende utgör särskilt självstyrelselagen en stark garanti för Ålands självstyrelse.

I propositionen till 1991 års självstyrelselag (RP 73/1990 rd) föreslogs i 69 § om lagstiftningsordningen för självstyrelselagen en bestämmelse enligt vilken "denna lag gäller som grundlag". Bestämmelsen ströks i riksdagsbehandlingen efter att grundlagsutskottet hade anfört dels att målet bör vara att Finland ska ha en enda grundlag, dels att självstyrelselagen innehåller rikligt med stadganden som inte i något avseende hör hemma i en grundlag statsförfattningsteoretiskt sett. Utskottet ansåg att den särställning som landskapets självstyrelse innebär, inte i och för sig kräver att självstyrelselagens nuvarande status ändras. Samtidigt konstaterade utskottet att det är på sin plats att ett stadgande i regeringsformen uttryckligen nämns att Åland har självstyrelse (GrUB 15/1990 rd s. 6/I). I fråga om lagstiftningsordningen sågs i den föregående propositionen

till ny självstyrelselag: ”Avsikten är att förslaget till ny självstyrelselagstiftning, liksom motsvarande tidigare lagar, skall behandlas i grundlagsordning. Någon formell konflikt mellan självstyrelselagstiftningen och stadgandena om grundläggande rättigheter eller regeringsformens stadganden i övrigt föreligger därför inte” (RP 73/1990 s. 101). De senare ändringarna av regeringsformen och därefter grundlagen som bland annat ersatte regeringsformen har inte heller ändrat självstyrelselagens statsförfattningsrättsliga ställning. När riksdagen antog 1991 års självstyrelselag antogs samtidigt en hemställan om ”att regeringen måtte bereda en proposition om att regeringsformen kompletteras med ett stadgande om självstyrelse för landskapet Åland.” En proposition, RP 138/1993, överlämnades år 1993 i vilken det föreslogs att regeringsformen skulle kompletteras med en 52 a § om att landskapet Åland har självstyrelse enligt vad som stadgas särskilt. Dessutom föreslogs en ny bestämmelse i 33 § riksdagsordningen som hänvisar till den försvårade grundlagsordning som gäller för självstyrelselagen för Åland och jordförvärvslagen för Åland. Enligt detaljmotiveringarna till propositionen om ny regeringsform för Finland (RP 1/1998 rd, s. 127 och 177) överfördes bestämmelsen i 52 a § (128/1994) regeringsformen till [122] § [regeringsformen] och 33 § 1 mom. (129/1994) riksdagsordningen till 75 § [regeringsformen]. I detaljmotiveringen till [122] § anges att ”i sak innebär förslaget ingen ändring av landskapets särställning i självstyrelsehänseende” (RP 1/1998 rd, s. 177). Sistnämnda bestämmelser återfinns i 75 § 1 mom. och 120 § i grundlagen.

Även om självstyrelselagen inte i formellt hänseende är en grundlag, medför det faktum att lagen i riksdagen är stiftad i grundlagsordning med överensstämmande beslut av lagtinget och att den innehåller vissa avvikelser från grundlagen, att självstyrelselagen hierarkiskt står på samma nivå som grundlagen. Självstyrelselagen kan beskrivas som en lag av särskild natur (*sui generis*). Förutom bestämmelser av grundlagskaraktär innehåller självstyrelselagen rikligt med bestämmelser som inte hör hemma i en grundlag statsförfattningsteoretiskt sett. Också sistnämnda bestämmelser är skyddade av grundlagsordning och förutsätter överensstämmande beslut av lagtinget för att kunna upphävas eller ändras. Undantag från kravet på grundlagsordning för ändring av självstyrelselagen utgör 29 § i nuvarande självstyrelselag, som möjliggör överföring till lagtinget av vissa i bestämmelsen särskilt angivna behörighetsområden genom riksdagslag och lagtingets samtycke, liksom 48 § 1 mom. om ändring av avräkningsgrunden, vilket likaså sker i sistnämnda ordning.

Självstyrelselagen är hierarkiskt likvärdig med grundlagen, men eftersom bestämmelserna i den är sårnormer (*lex specialis*), kommer de i alla de fall, då syftet med självstyrelselagen är att grundlagen ska åsidosättas eller avvikelser från den göras, att åsidosätta grundlagen – oberoende av om det är fråga om egentliga behörighetsbestämmelser i grundlagen eller grundrättighetsbestämmelser som begränsar behörigheten. Självstyrelselagens åsidosättande effekt är dock inte absolut. Syftet med behörighetsfördelningen mellan landskapet och riket enligt självstyrelselagen är att bestämma i vilka frågor lagtinget utöver behörighet och i vilka fall riksdagen gör det, men däremot inte att helt utesluta effekten av grundlagens grundrättighetsbestämmelser varken när det gäller lagtingets eller riksdagens behörighet (Antero Jyränki, Om Ålands statsrättsliga ställning. Justitieministeriet. Lagberedningsavdelningens publikation 1/2000, s. 61).

Lagstiftningsbehörigheten för riksdagen i fråga om stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelser från grundlag

Mot bakgrund av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen och lagens hierarkiska ställning, ska följande utgångspunkter anses gälla för självstyrelselagens förhållande till grundlagen:

- När lagtinget genom överensstämmande beslut av riksdagen ger bifall till ett förslag till en ny självstyrelselag, accepterar lagtinget samtidigt de inskränkningar av behörigheten som grundlagen innebär för lagtingets framtida lagstiftning,

- Grundlagen tillämpas dock inte på Åland till den del självstyrelselagen innehåller avvikelser från grundlagen,
- Avvikelser från grundlagen kan också ha uppstått på grund av att lagstiftningsbehörigheten för ett rättsområde har övergått till lagtinget genom en självstyrelselagsändring som har trätt i kraft före frågan har reglerats i grundlagen. I sistnämnda situation äger självstyrelselagen företräde¹,
- På grund av självstyrelselagens lagstiftningsordning kan riksdagen inte ensidigt, utan en samtidig ändring av självstyrelselagen, återta lagtingets lagstiftningsbehörighet genom en grundlagsändring,
- Eftersom eventuella framtida grundlagsändringar inte i nuläget kan beaktas, är det inte möjligt att i propositionen ge en heltäckande bild över de avvikelser från grundlagen som med tiden kommer att ingå i självstyrelselagen.
- I enlighet med principen om att en senare grundlagsändring, utan en motsvarande ändring i självstyrelselagen, inte kan återta lagtingets behörighet, påverkas inte heller en lagtingslags giltighet av en senare grundlagsändring (jfr. giltigheten för en riksdagslag när en domstol tillämpar 106 § i grundlagen, RP 1/1998 rd, s.163-164). Lagtingslagen har genomgått en lagstiftningskontroll och i denna har lagtingslagen konstaterats höra till lagtingets behörighet och därefter kunnat träda i kraft.

Det är främst i samband med lagstiftningskontrollen av landskapslagar som en granskning av förhållandet mellan grundlag och självstyrelselag sker. Lagstiftningskontrollen av landskapslagar efter grundrättighetsreformen och stiftandet av grundlagen har väckt en omfattande diskussion vid självstyrelsemyndigheterna på Åland. Enligt diskussionen har riksdagens exklusiva behörighet att stifta, ändra och upphäva grundlag samt att avvika från grundlag inte vid lagstiftningskontrollen av landskapslagar påverkats av bestämmelsen i 69 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag om lagstiftningsordningen för självstyrelselagen. Fråga är om att vetorätt, efter att högsta domstolen utlåtande inhämtats, användes i lagstiftningskontrollen av en bestämmelse som gällde en sänkning av rösträttsåldern från 18 år till 16 år i kommunala val på Åland (HD 2017/136). I samband med grundrättighetsreformen lyftes rösträttsåldern om 18 år första gången in i grundlagen. Lagstiftningskontrollen av landskapslagar hade före grundrättighetsreformen resulterat i att lagtinget hade lagstiftningsbehörighet för rösträtt och valbarhet i kommunala val (se även motiveringen till 6 § 1 mom. i lagförslaget).

Riksdagens nuvarande behörighet i fråga om stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag ingår i 27 § 1 mom. 1 punkten i 1991 års självstyrelselag. I motsvarande lagrum i 28 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget föreslås det till punkten ett tillägg som

¹ Här avses sådan lagstiftningsbehörighet för lagtinget som det före grundrättighetsreformen eller grundlagen trädde i kraft konkretiserat i gällande landskapslagstiftning med ett innehåll som avviker från en senare detaljerad bestämmelse i grundlagen. Självstyrelsemyndigheterna har under beredningen av propositionen ansett att 14 § 3 mom. om rösträttsåldern i kommunala val och 118 § om ansvaret för ämbetsåtgärder i grundlagen strider mot den lagstiftningsbehörighet som lagtinget före grundrättighetsreformen konstaterats ha i samband med lagstiftningskontrollen av vissa landskapslagar. Lagtinget har lagstiftningsbehörighet för undervisning. Enligt 16 § 1 mom. i grundlagen har alla rätt till avgiftsfri grundläggande utbildning och bestämmelser om läroplikten utfärdas genom lag. Lagtingets nuvarande lagstiftningsbehörighet innebär att en förlängning av läroplikten i riket, inte träder i kraft på Åland än i riket. Däremot kan en allmänt formulerad grundlagsändring i framtiden inte anses strida mot självstyrelselagen. Exempelvis 21 § 2 mom. i grundlagen i fråga om garantierna för en god förvaltning strider inte mot den lagstiftningsbehörighet lagtinget konstaterats ha i fråga om exempelvis förvaltningsförfarandet vid självstyrelsemyndigheterna.

är avsett att vara tillämpligt i samband med att lagtingslagar stiftas och genomgår lagstiftningskontroll.

Genom 1 § i lagförslaget om att självstyrelsen ska stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen, blir det i högre grad möjligt att vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagar i förhållande till grundlagen tolka självstyrelselagens behörighetsbestämmelser mot bakgrund av lagens syfte. Avsikten är att öppna upp för möjligheten att i enskilda fall, där saken också regleras i grundlagen, kunna dra en gräns mellan lagtingets och riksdagens behörighetsområden enligt självstyrelselagen i linje med vad som är syftet med självstyrelsen. Med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen och dess förhållande som speciallag till grundlagen, ska lydelsen för 28 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget enligt prövning i ett enskilt fall i samband med lagstiftningskontrollen av en lagtingslag kunna möjliggöra en argumentation till fördel för en utveckling av lagtingets lagstiftningsbehörighet. Vid lagstiftningskontrollen bör man till grund för övervägandena lägga det ändamål självstyrelsen avser trygga, självstyrelselagens rätta mening och grund samt ta tillräcklig hänsyn till de tillämpliga bestämmelsernas olika syften och de intressen och samhällsbehov lagstiftaren med desamma velat tillgodose.

I äldre doktrin efter att den första självstyrelselagen trätt i kraft konstaterades det att rikets behörighet i fråga om grundlag inte, med beaktande av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, innefattar en befogenhet att genom ändring av grundlag, men utan ändring av självstyrelselagen, inskränka den rätt till egen lagstiftning och självstyrelse som Åland har enligt självstyrelselagen (Rafael Erich, Kompetensfördelning, kompetensprövning och kompetenskontroll, JFT 1924, s. 99). I doktrinen hänvisades det till att även om bestämmelserna om avgränsningen av landskapets lagstiftningsbehörighet är att anse som undantagsföreskrifter och därmed enligt allmängiltiga tolkningsregler ska tolkas enligt sin lydelse, ”måste dock vid fastställandet av lagens rätta mening och grund tillbörlig hänsyn i de föreliggande fallen tagas till de olika rättsbundens syften och de intressen och samhällsbehov lagstiftaren med desamma velat tillgodose samt till den rätt vidsträckt rörelsefrihet för de lokala organen, som Ålandslagen avser att förverkliga och ändamålet med autonomi betingar.” (Artur Tollet– John Uggla, Lagstiftningen angående självstyrelse för Åland jämte tillhörande författningar. Holger Schildts förlag 1930, s. 38-39).

Vid stiftandet av nuvarande självstyrelselag föreslogs nuvarande bestämmelse lyda enligt följande: ”Riket har lagstiftningsbehörighet enligt 1) stiftande, ändring, förklaring och upphävande samt avvikelser från grundlag, dock så att lagtingets behörighet inte härigenom kan inskränkas, om inte lagtinget har samtyckt till detta i den ordning som stadgas i 69 §.” Förslaget motiverades med att en motsvarande bestämmelse ingick ”i gällande rätt” (se 11 § 1 punkten i 1951 års självstyrelselag) med en tillagd hänvisning i 1 punkten ”enligt vilken lagtingets behörighet kan inskränkas endast i den ordning som föreskrivs i förslagets 69 §.” (RP 73/1990 rd, s. 71). Under riksdagsbehandlingen av förslaget utslöt grundlagsutskottet den föreslagna hänvisningen i 27 § 1 mom. 1 punkten i nuvarande självstyrelselag till 69 § i lagen: ”Jämfört med den nuvarande lagen har i paragrafens 1 punkt tagits in en hänvisning till 69 §. I motiveringen karaktäriseras detta som ett förtydligande. Enligt utskottets åsikt gör tillägget snarare saken oklarare. Tillägget skulle uppenbarligen täcka till exempel det fallet att man inför ett grundrättsstadgande som generellt begränsar behörigheten för organ inom den offentliga makten, också för lagtinget. Det nya hänvisningsstadgandet kunde sålunda på ett oberäkneligt sätt kringskära riksdagens kompetens att stifta grundlagar för riket. Å andra sidan räcker 69 § i förslaget till självstyrelselag och 17 § i jordförvärvslagen till med tanke på de orsaker som ligger bakom förslaget.” (GrUB 15/1990 rd, s. 4).

Den text som under riksdagsbehandlingen utgick ur 27 § 1 mom. 1 punkten i nuvarande självstyrelselag var en hänvisning till självstyrelselagens lagstiftningsordning i 69 § 1 mom. Det

materiella stadgandet behövs intakt i lagen och gäller därför fortsättningsvis. Lagstiftningsordningen i 69 § 1 mom. ingick i samma utformning i de två föregående självstyrelselagarna. Förutom att lagtingets medverkan förutsätts så är lagstiftningsordningen sakligt sett motsvarande den som ingick i regeringsformen från år 1919. Avsikten med den försvårade lagstiftningsordningen var att ge ålänningarna ett skydd mot att riksdagen ensidigt genom lagstiftning ändrade självstyrelsens innehåll. Den bisats i 69 § 1 mom. som anger att "inte heller kan avvikelser från den göras på något annat sätt" tar således sikte på lagstiftning som antas av riksdagen i grundlagsordning.

Lagstiftningsbehörigheten för Ålands lagting

I den första självstyrelselagen gick riksdagen in för principen att reglera Ålands självstyrelse i självstyrelselagen. Denna princip har riksdagen och lagtinget hållit fast vid när lagen har reviderats och i anslutning till grundlagsändringar. Av 1 § i nuvarande självstyrelselag föreskrivs att landskapet Åland tillkommer självstyrelse enligt vad som stadgas i denna lag. Vid grundlagsreformen (RP 138/1993 rd) föreslogs det att självstyrelsen skulle omnämnas i riksdagsordningen och regeringsformen. Grundlagsutskottet understödde lagförslagen (GrUB 17/1993 rd). De befintliga hänvisningsstadgandena överfördes i grundlagsreformen år 2000 till grundlagen.

I 75 § 2 mom. i grundlagen finns en hänvisning enligt vilken angående lagtingets initiativrätt samt stiftande av landskapslagar gäller det som bestäms i självstyrelselagen. Denna hänvisning motiverades med att lagstiftningsbehörigheten utgör en väsentlig del av Ålands självstyrelse. Det att Ålands lagting enligt 75 § 2 mom. i grundlagen och självstyrelselagen har egen lagstiftningsbehörighet inom vissa områden innebär att riksdagens lagstiftningsmakt på Åland inte gäller i de frågor som hör till lagtingets behörighet. I förarbetena till grundlagen konstateras det också att denna begränsning av rikets lagstiftningsmakt har konstitutionell betydelse och möjligheten att stifta landskapslagar anges därför i 75 § 2 mom. (RP 1/1998 s. 127).

I den nuvarande självstyrelselagen indelas stiftandet av lagar i landskapets lagstiftningsbehörighet (18 §) och rikets lagstiftningsbehörighet (27 §). Enligt 17 § självstyrelselagen stiftas landskapslagarna av lagtingen.

Det föreslagna systemet för att bestämma fördelningen av lagstiftningsbehörighet på Åland mellan riksdagen och lagtingen är i huvudsak lika som enligt nuvarande självstyrelselag. Begreppet landskapslag föreslås ändrat till lagtingslag för undvikande av missförstånd till följd av landskapen i riket. Med hänsyn till 1 § i nuvarande självstyrelselag och lagstiftningsordningen för självstyrelselagen är den terminologiska ändringen oproblematiserad i förhållande till 75 § 2 mom. i grundlagen. I lagen föreslås ingå förteckningar i något moderniserad form över såväl lagtingens som riksdagens nuvarande lagstiftningsbehörighet på Åland (27ja 28 §).

Behörighetsfördelningen omfattar dessutom bestämmelser i vilka det ingår förfaranden i enkel lagstiftningsordning som möjliggör en framtida överflyttning av vissa behörighetsområden från riksdagens nuvarande lagstiftningsbehörighet till lagtingen. Dessa framtida ändringar av behörighetsfördelningen blir beroende av lagtingens och självstyrelsemyndigheternas aktivitet och intresse för att utöka lagtingens behörighet.

Vidare föreslås det att lagtingen självt i framtiden kan fatta beslut om att överta behörigheten på vissa angivna behörighetsområden som vid lagens ikraftträdande hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Till den delen bör saken uppfattas så, att riksdagen i princip har beslutat om en överföring i och med att lagförslaget träder i kraft, men att lagtingen ges en möjlighet att bestämma om den närmare tidpunkten för det eventuella övertagandet av det berörda området efter att konsekvenserna utretts och kartlagts tillsammans med statsrådet (29 §).

Ytterligare kan riksdagens överföra viss riksbehörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets samtycke (30 §). En motsvarande bestämmelse finns i den nuvarande lagens 29 § även om innehållet där i huvudsak är mera begränsat. I fråga om de behörighetsområden som kan övertas ensidigt av lagtinget kan detta inte hindras från att överta dem, medan de områden som förutsätter riksdagsbeslut i enkel lagstiftningsordning för att överföras till Åland, ger riksdagen en slutlig möjlighet att pröva lagligheteten och ändamålsenligheten i Ålands initiativ.

De föreslagna förenklade förfarandena avviker från huvudregeln om grundlagsordning för självstyrelselagen. I samband med att självstyrelselagen antas godkänner riksdagen emellertid i grundlagsordning även bestämmelserna om de förenklade förfarandena.

Genom övertagande av eller överföring av ny behörighet till lagtinget i enkel lagstiftningsordning kan däremot inte självstyrelselagens behörighetsförteckningar i 27 och 28 § ändras. Detta följer av konstitutionella hänsyn och motsvarar det som gäller enligt 29 § i nuvarande självstyrelselag. En överföring av behörighet till Åland enligt sistnämnda paragraf föranleder inte en ändring av självstyrelselagen (RP 73/1990 rd s. 45). Vid en förenklad utökning av lagtingets behörighet kvarstår således behörighetsförteckningarna intakta i självstyrelselagen. Lagtingets med stöd av 29 och 30 § i lagförslaget utökande behörighet, och på motsvarande sätt riksdagens minskade behörighet på Åland, utläses från Finlands författningssamling där dels Ålands regerings meddelande om en övertagandelag, dels riksdagslagen publiceras. Eventuella ändringar av behörighetsförteckningarna kan ske senare som en teknisk ändring i samband med en ändring av självstyrelselagen i grundlagsordning.

De föreslagna förenklade förfarandena genom vilka lagtingets behörighet kan bli föremål för framtida utökningar, kan på ovan nämnda grunder anses oproblematiske i konstitutionellt hänseende.

Av 29 § 4 mom. följer att statsrådet ska ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om lagtingets övertagande av ett i 29 § avsett behörighetsområde, förutsatt att övertagandet inte ger anledning till att ge ett lagförslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Enligt det föreslagna momentet kan utskottet ge ett utlåtande över utredningen. Lagtingets övertagande av ett behörighetsområde är enligt 29 § i lagförslaget ensidigt, men av konstitutionella skäl är det viktigt att riksdagen är medveten om när lagtingets övertaganden av riksdagens behörighet aktualiseras i praktiken, om saken inte kommer till riksdagens kännedom på annat sätt. I förslaget ingår därför ett element av reciprocitet, även om riksdagens uttryckliga samtycke till övertagandet inte förutsatts. Förfarandet med en statsrådets utredning till grundlagsutskottet över lagtingets övertagande av behörighet enligt 29 § i lagförslaget, är nytt och det ingår inte i grundlagen. Det utgör därmed en avvikelse från grundlag. Eftersom självstyrelselagen antas i grundlagsordning utgör denna omständighet inte ett problem. Förslaget leder till att riksdagens arbetsordning behöver ändras.

Tillämpningen av grundlagen på Åland

I den regeringsproposition som gäller grundlagen, har grundlagen beskrivits som att den ”skiljer sig från andra lagar såtillvida att den utgör en ram för hela den nationella rättsordningen” och att som materiell utgångspunkt för den kan ställas ”kravet att grundlagen på ett heltäckande sätt skall reglera utövningen av offentlig makt samt relationerna mellan det allmänna och den enskilda individen”. Vidare konstateras att ”i grundlagen fastställs de rättsliga värden som samhällets och rättsordningens utveckling bygger på” (RP 1/1998 rd, s. 6).

På Åland är den offentliga makten delad mellan riksdagen och lagtinget. Många av bestämmelserna i grundlagen är enbart adresserade till riksdagen och till statsrådet. Utgångspunkten är att

övriga mer allmänt hållna bestämmelser i grundlagen också gäller lagtinget och självstyrelsemyndigheterna, förutsatt att avvikelser inte ingår i nuvarande självstyrelselag. Självstyrelselagen är avsedd att ange ramarna för självstyrelsens förhållande till staten och självstyrelsens innehåll och avgränsning. De centrala principerna för utövningen av den offentliga makten inom ramen för självstyrelsen så som de framgår av grundlagen hör därför naturligt hemma i självstyrelselagen. Adressaterna för sådana bestämmelser i lagförslaget är uttryckligen Ålands lagting och självstyrelsemyndigheterna. Lagförslaget innebär att utövningen av den offentliga makt som utövas av självstyrelsen regleras både i grundlagen och självstyrelselagen på ett sätt som är tydligare och mer heltäckande än tidigare.

Stiftande och ändring av grundlag hör enligt självstyrelselagen till rikets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen ska vad gäller tillämpningen av grundlagen på Åland tolkas tillsammans med 69 § 1 mom. i gällande självstyrelselag, enligt vilken självstyrelselagen inte kan ändras eller upphävas på annat sätt än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt (GrUB 15/1990 rd. s. 4, OH 2019/131, s. 7). På grund av lagstiftningsordningen för självstyrelselagen, kan ändringar i grundlagen inte göra bestämmelser i självstyrelselagen verkningslösa eller begränsa lagtingets lagstiftningsbehörighet. Självstyrelselagens särbestämmelser som åsidosätter en tillämpning av grundlagen på Åland i fråga om exempelvis språkliga rättigheter, påverkas inte om riksdagen gör ändringar i grundlagens motsvarande bestämmelser.

Frågor om grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter hör till rikets lagstiftningsbehörighet, dock så att med stöd av 22 § i grundlagen ska självstyrelsen tillgodose dessa inom områdena för sin behörighet. Lagtinget och självstyrelsemyndigheterna representerar således "det allmänna" på Åland inom sin behörighet. Till den del självstyrelselagen innehåller särbestämmelser som åsidosätter en tillämpning på Åland av grundlagen, avseende exempelvis språkliga rättigheter, skulle en ändring av endast grundlagens motsvarande bestämmelser, i praktiken bli verkningslös på Åland. De grundläggande fri- och rättigheterna ska iakttas av lagtinget när lagtingslagar stiftas på samma sätt som riksdagen ska iakta dem när lagar stiftas. När lagtingslagar stiftas finns dock inte någon förhandskontroll motsvarande grundlagsutskottets behandling av lagförslag. Lagtingslagarnas grundlagsenlighet kontrolleras i stället av Delegationen för Ålandsärenden, justitieministeriet och i enskilda fall av högsta domstolen, vars utlåtande begärs i samband med den normala lagstiftningskontrollen av lagtingslagarna. Om en lagtingslag har stiftats i strid med en bestämmelse i grundlagen som gäller på Åland, kan republikens president utöva vetorätt på den grunden att lagtinget har överskridit sin lagstiftningsbehörighet.

Att grundlagen gäller på Åland innebär för närvarande att förutom de grundläggande fri- och rättigheterna, med några undantag, får bestämmelserna om demokrati- och rättsstatsprinciperna, sådana de framgår av 2 § i grundlagen, samt laglighetskontrollen enligt 10 kap. i grundlagen direkt tillämplighet på Åland. Bestämmelsen i 106 § om grundlagens företrädare är tillämplig även i förhållande till lagtingslagarna (se i sistnämnt avseende GruB 10/1998 rd s. 30). Om en lagtingslag härleder sin giltighet från självstyrelselagen och därmed utgör ett undantag från grundlagen ska dock motsvarande prövning göras i förhållande till självstyrelselagen. Om det är fråga om utövande av behörighet som hör till självstyrelsen, ska således de åländska grundförfattningarna ges företräde (Jyränki-Husa, J. (2015). *Konstitutionell rätt*. Talentum, s.382). Bestämmelsen i 107 § i grundlagen om förbudet att tillämpa bestämmelser i förordningar eller andra författningar på lägre nivå än lag som strider mot grundlagen eller mot lag, ingår beträffande landskapsförordningar i 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag.

Sådana bestämmelser i 10 kap. grundlagen som uttryckligen reglerar justitieombudsmannens och justitiekanslerns uppgifter i förhållande till riksdagen och statsrådet, såsom 109 § 2 mom.

och 112 § kan inte tillämpas analogt för lagtinget och landskapsregeringen. Detsamma gäller 114 – 116 § i grundlagen som rör åtal för ministrars lagstridiga förfarande i ämbetet och förfarandet vid prövningen av ministeråtal i riksdagen. Till lagtingets behörighet hör att lagstifta om sådan granskning och rapportering som bland annat rör landskapsregeringens och underlydande myndigheternas verksamhet inklusive ämbetsåtgärdernas laglighet. För närvarande finns en myndighet under lagtinget, Landskapsrevisionen, som med stöd av lagtingslag utför motsvarande uppgifter som riksdagens revisorer och statens revisionsverk.

Bestämmelserna i 121 § 1-3 mom. om kommunal självstyrelse är tillämpligt på kommunala myndigheter på Åland och ska efterlevas av lagstiftaren inom ramen för Ålands självstyrelse. Den kommunala självstyrelsen som helhet har dock ett annat innehåll än i övriga Finland då t.ex. den offentliga strukturen på Åland är ordnat på ett annat sätt i och med självstyrelsen. Även 124 § i grundlagen om överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter gäller på Åland. De allmänna utnämningsskälerna för offentliga tjänster som avses i 125 § i grundlagen gäller på Åland. Likaså gäller på Åland, utifrån den behörighetsfördelning som följer av självstyrelselagen i utrikesärenden, det beslutsförfarande som enligt 8 kap. i grundlagen tillämpas på godkännande av fördrag för Finlands del, dock med iakttagande av de särskilda bestämmelserna i 9 och 9 a kap. i nuvarande självstyrelselag.

Även 80 § i grundlagen om området för lag och förordningsmakten har hittills i lagstiftningskontrollen av landskapslagar i högsta domstolens utlåtanedpraxis ansetts tillämplighet på Åland vid sidan av motsvarande bestämmelse i 21 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag. I fråga om 80 § 3 mom. enligt vilken allmänna bestämmelser om publicering och ikraftträdande av förordningar och andra rättsnormer ska utfärdas genom lag, hör det till lagtingets behörighet med stöd av 18 § 1 punkten i självstyrelselagen att anta en sådan lagtingslag. En motsvarighet till 79 § grundlagen om publicering och ikraftträdande av lagar infördes genom RP 18/2002 i 20 § självstyrelselagen om ikraftträdande och publicering av landskapslagar.

Däremot äger bestämmelserna om riksdagens interna organisation, arbetsformer och motsvarande samt bestämmelsen i 119 § om statsförvaltningen inte tillämpning i lagtingets och självstyrelsemyndigheternas verksamhet på Åland.

Föreslagna särbestämmelser av grundlagsnatur i lagförslaget

Självstyrelselagen kan upphävas och ändras och från den kan göras avvikelser endast i grundlagsordning och med överensstämmande beslut i lagtinget (69 § 1 mom. i nuvarande lag). I lagförslaget ingår, liksom i nuvarande självstyrelselag och tidigare lagar, bestämmelser som åsidosätter tillämpningen av grundlagen på Åland. Eftersom självstyrelselagen hierarkiskt är jämförbar med grundlagen, är den, till den del den innehåller särbestämmelser av grundlagsnatur, inte att anse som en undantagslag i grundlagens mening, dvs. som ett sådant s.k. avgränsat undantag från grundlagen som avses i grundlagens 73 §. Sådana undantagslagar står nämligen hierarkiskt på samma nivå som vanliga lagar och kan därför upphävas och även ändras i vanlig lagstiftningsordning, förutsatt att avvikelserna från grundlagen då inte utvidgas. Självstyrelselagen är i likhet med grundlagen en grundförfattning som är avsedd att ha lång beständighet över tid (jfr. GruB 6/2018 rd och GrUB 12/2018 rd). De bestämmelser i självstyrelselagen som åsidosätter bestämmelser i grundlagen är därför varaktiga undantag från grundlagen.

Frågan om särbestämmelser aktualiseras när en ny självstyrelselag antas framför allt när det gäller bedömningen av om bestämmelser som ingår i grundlagen behöver intas också i självstyrelselagen, dels för att det finns anledning att i självstyrelselagen avvika från grundlagen, dels om en motsvarande bestämmelse behövs i självstyrelselagen för att den på Åland har en annan adressat än grundlagens bestämmelse, d.v.s. lagtinget och självstyrelsemyndigheterna.

Bestämmelser i lagförslaget som också ingår i grundlagen

I lagförslaget ingår ett antal paragrafer med i grunden samma lydelse som grundlagens motsvarande bestämmelser och som sakligt sett överensstämmer med dem. Förslagen bygger utslutande på grundlagens 2 § och 3 § 1 och 2 mom., 25 § 2 mom. andra meningen samt 80, 106, 107, 121 och 124 §.

Dessa är:

- 1) den nya bestämmelsen i 1 § 2 mom. i lagförslaget som innehåller demokratins princip inom ramen för Ålands självstyrelse,
- 2) den nya bestämmelsen 6 § 1 och 3 mom. i lagförslaget om den kommunala självstyrelsen på Åland,
- 3) 37 § 1 mom. i lagförslaget i fråga om området för lagtingslag och Ålands regeringsförordningsmakt, som motsvarar 21 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag,
- 4) den nya bestämmelsen i 44 § i lagförslaget om överföring av förvaltningsuppgifter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet på andra än myndigheter,
- 5) den nya bestämmelsen i 99 § i lagförslaget om lagtingslagars förhållande till grundlagen och självstyrelselagen och samt rikslagars förhållande till självstyrelselagen.
- 6) 100 § i lagförslaget om lagenligheten av förordningar, som motsvarar 60 § 1 mom. i nuvarande självstyrelselag,
- 7) 107 § i lagförslaget om att Åland utgör en valkrets vid riksdagsval, som motsvaras av 68 § i nuvarande självstyrelselag.

Merparten av bestämmelserna föreslås intagna i självstyrelselagen såsom uttryckligen riktade till de åländska självstyrelsemyndigheterna, i huvudsak lagtinget som lagstiftare. Flertalet av bestämmelserna ingår i nuvarande självstyrelselag. I grundlagens 75 § 2 mom. anges att om ”stiftande av landskapslagar gäller det som bestäms i självstyrelselagen”. Enligt 1 § i nuvarande självstyrelselag har Åland självstyrelse enligt vad som stadgas i självstyrelselagen och den är därmed den grundförfattning från vilken lagtinget och Ålands regering härleder sin lagstiftnings- och förordningsmakt. Självstyrelselagen är därför den lämpliga författningsnivån.

Lagförslagets 107 § ingick i självstyrelselagen då nuvarande lag antogs och mot bakgrund av självstyrelselagens lagstiftningsordning bör det anses oproblematiskt och nödvändigt att i lagen kvarhålla bestämmelsen om att Åland utgör en valkrets i riksdagsval.

Bestämmelsen i nuvarande 21 § 1 mom. (jfr 37 § i lagförslaget) om området för landskapslag och landskapsregeringens förordningsmakt, har införts i självstyrelselagen under den tid grundlagen varit i kraft. Av förarbetena (RP 18/2002 rd, GrUB 7/2002 rd) till sistnämnda bestämmelse framgår att självstyrelselagen ansetts vara lämplig författningsnivå. Grundlagsutskottet konstaterade att ”i 21 § 1 mom. ingår en ny bestämmelse om området för en landskapslag och landskapsförordning. Den svarar i sak mot 80 § 1 mom. i grundlagen. Förslaget rubbar inte gränsen för rikets och landskapets behörighet, men preciserar i behövlig omfattning kravet att man måste använda sig av landskapslag när man utfärdar bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter” (GrUB 7/2002 rd s. 7).

Vid behov ska det på Åland också framöver vara möjligt att besluta om exempelvis sådana andra administrativa överväganden för den kommunala självstyrelsen eller överföringen av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter som i sig följer grundlagens motsvarande krav, men där lösningen på Åland av ändamålsenlighets skull kan avvika från motsvarande förvaltningsformer som genomförs i riket. Hurudana lokalt på Åland motiverade lösningsmodeller som i det enskilda fallet ska anses fylla grundlagens och självstyrelselagens krav, blir en fråga för den framtida lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. Det kan inte uteslutas att det på Åland kan uppkomma behov av exempelvis administrativa lösningar som avviker från eller som är nya i förhållande till dem som för rikets del redan bedömts av grundlagsutskottet.

Lagstiftningskontrollen av lagtingslagar utövas av andra aktörer än kontrollen av lagars grundlagsenlighet. Det finns därför vägande skäl att i självstyrelselagen inta motsvarande bestämmelser som i grundlagen, dock formulerade med den skillnaden att de uttryckligen riktar sig till de åländska självstyrelsemyndigheterna. Lagförslagets 1 § 2 mom., 6 och 44 § utgör tillsammans med kompletterande bestämmelser i grundlagen en ram som är avsedd att heltäckande reglera utövningen av offentlig makt samt relationerna mellan det allmänna och den enskilda individen. Målsättningarna med de föreslagna bestämmelserna är desamma som med motsvarande bestämmelser i grundlagen, även om de sätt på vilka bestämmelserna i praktiken genomförs på Åland genom lagtingslag, kan skilja sig från genomförandet i riket, eftersom förvaltningsorganisationen kan se annorlunda ut på Åland. Bestämmelserna rubbar inte gränsen för rikets och självstyrelsens behörighet, men de preciserar i behövlig omfattning de krav som självstyrelsemyndigheterna i stället för staten ska iakttä i anslutning till förverkligandet av demokratins princip inom ramen för Ålands självstyrelse och den kommunala självstyrelsen på Åland samt överföringen av självstyrelsemyndigheternas förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter.

Nedan en detaljgranskning av de föreslagna bestämmelserna:

1 §. I första momentet till paragrafen konstateras att Åland har självstyrelse enligt vad som föreskrivs i självstyrelselagen. Den folkrättsliga bakgrunden till självstyrelsen liksom självstyrelsens ställning i folkrätten i dag har beskrivits i avsnitt 1.1 och 1.4 i till motiveringarna. Såsom ovan nämnts konstateras i 120 § i grundlagen att Åland har självstyrelse enligt vad som särskilt bestäms i självstyrelselagen. Självstyrelsen åtnjuter dessutom konstitutionellt skydd genom bestämmelserna i självstyrelselagen om att lagen kan ändras eller upphävas endast i grundlagsordning och genom beslut av lagtinget som fattas med kvalificerad majoritet. Allmänna bestämmelser i grundlagen gäller direkt vid självstyrelsemyndigheternas maktutövning, om inte självstyrelselagen innehåller avvikande reglering eller bemyndigar lagtinget att anta avvikande reglering.

Bestämmelsen i 2 mom. är ny och har sin motsvarighet i grundlagens 2 § och 3 § 1 och 2 mom. Den innehåller demokratins princip inom ramen för Ålands självstyrelse. Bestämmelsen föreslås rikta sig till de åländska självstyrelsemyndigheterna. Förslaget rubbar inte gränsen för rikets och landskapets behörighet, men preciserar i behövlig omfattning de krav som självstyrelsemyndigheterna ska iakttä i anslutning till förverkligandet av demokratins princip inom ramen för Ålands självstyrelse, som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Den övergripande lagbundenhetsprincipen enligt grundlagens 2 § 2 mom. är likaså direkt tillämplig på självstyrelsemyndigheterna. Det finns inte orsak att foga den till självstyrelselagen.

6 §. Rösträtt och valbarhet i kommunala val och lagtingsval. Genom nuvarande självstyrelselag överfördes två resterande delområden inom kommunallagstiftningen till lagtinget, vilka därtills hört till rikets behörighet. Delområdena var grundsatserna i kommunala val och den kommunala indelningen. Ändringen innebar att hela kommunallagstiftningen var överförd till lagtingets behörighet (RP 73/1990, s.64-65). Behörigheten innebär att det på Åland är möjligt att

inom ramen för grundlagen och internationella fördrag göra andra politiska överväganden och besluta om exempelvis sådana organisatoriska och administrativa lösningar för den kommunala självstyrelsen eller överföringen av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter som avviker från motsvarande förvaltningsreformer som genomförs i riket.

I lagförslaget införs en ny 6 § som har sin motsvarighet i 121 § i grundlagen och hurdana lokalt på Åland motiverade lösningsmodeller som i det enskilda fallet ska anses fylla bestämmelsens krav, blir en fråga för den framtida lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. Det kan inte uteslutas att det på Åland kan uppkomma behov av exempelvis administrativa lösningar som avviker från eller som är nya i förhållande till dem som för rikets del redan bedömts av grundlagsutskottet.

Dess 1 mom. och 3 mom. om kommunal självstyrelse och kommunernas beskattningsrätt har sin motsvarighet i 121 § i grundlagen. Bestämmelsen innebär att det vid sidan av självstyrelsen fortsättningsvis ska finnas kommunal självstyrelse på Åland. Den kommunala självstyrelsen kan till sitt innehåll vara annorlunda på Åland, eftersom det kan hända att sådana uppgifter som i riket sköts av kommunerna genom lagtingslag föreskrivits att skötas av självstyrelseförvaltningen på Åland eller tvärtom, dvs. att Ålands regering med underlydande myndigheter inte på Åland sköter uppgifter som i riket sköts av statliga organ. Såväl lagstiftningen om självstyrelsemyndigheternas som kommunernas på Åland uppgifter hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Det finns därför vägande skäl för en motsvarande bestämmelse om kommunal självstyrelse i självstyrelselagen. Bestämmelsen föreslås rikta sig till de åländska självstyrelsemyndigheterna. Förslaget rubbar inte gränsen för rikets och självstyrelsens behörighet.

I 6 och 7 § föreslås en laghänvisning beträffande regleringen av kommunala val och lagtingsval samt rösträtt och valbarhet i sådana val. Dessutom föreslås det att frågan om rösträtt och valbarhet i sådana val anges i behörighetsbestämmelsen för lagtinget enligt 27 § 1 och 6 punkten i lagförslaget.

44 §. I 124 § i grundlagen ingår bestämmelser om överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter. I 44 § i lagförslaget ingår en motsvarande bestämmelse som tar sikte på s.k. medelbar förvaltning på Åland inom ramen för lagtingets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelsen föreslås rikta sig till de åländska självstyrelsemyndigheterna. Förslaget rubbar inte gränsen för rikets och landskapets behörighet, men preciserar i behövlig omfattning de krav som självstyrelsemyndigheterna ska iaktta i anslutning till överföringen av förvaltningsuppgifter inom Ålands behörighet på andra än myndigheter. De uttryckliga krav som måste vara uppfyllda enligt paragrafen för att förvaltningsuppgifter ska kunna överföras på andra än myndigheter är desamma som gäller för riksdagen enligt 124 § i grundlagen. Grundlagsutskottets praxis blir därigenom vägledande med beaktande av hur stark kopplingen är till rättsstatsprincipen i 2 § i grundlagen och till vissa av de grundläggande fri- och rättigheterna. När sådan lagstiftning antas ska lagtinget i enlighet med bestämmelserna i grundlagen säkerställa att de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten och andra krav på god förvaltning tillgodoses.

99 §. Bestämmelsen i 1 mom. om grundlagens företrädare är ny och gäller uttryckligen domstolarnas tillämpning av lagtingslagar. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 106 § i grundlagen, men med tillägget ”om inte annat följer av denna lag eller jordförvärvslagen.” Bestämmelsen innebär att domstolen inte ska ge grundlagsbestämmelsen företräde om tillämpningen av en lagtingslag sker med stöd av en bestämmelse i självstyrelselagen som möjliggör en avvikelse från grundlagen.

I bestämmelsens 2 mom. föreslås en ny bestämmelse som uttryckligen anger att om en bestämmelse i en riksdagslag eller en lagtingslag uppenbart strider mot denna lag eller jordförvärvslagen (3/1975), ska domstolen ge bestämmelsen i självstyrelselagen eller jordförvärvslagen företräde.

Bestämmelsen föreslås då 106 § grundlagen inte i lagtexten beaktar att självstyrelselagen i vissa fall innehåller avvikelser eller möjliggör avvikelser i lagtingslag från grundlagen.

Domstolarnas tillämpning på Åland vid en lagkonflikt mellan grundlagen och självstyrelselagen eller grundlagen och en landskapslag som antagits med stöd av självstyrelselagen eller en riksdagslag som står i strid med självstyrelselagen, bygger för närvarande enbart på skrivningar i förarbetena till grundlagen. Med hänsyn till lagstiftningsordningen för självstyrelselagen och dess 1 § om att självstyrelsen regleras i självstyrelselagen, är självstyrelselagen rätt författingsnivå för den föreslagna bestämmelsen. Domstolen måste vid tillämpningen av den föreslagna 99 § alltid inleda prövningen med att in casu avgöra om det är lagtinget eller riksdagen som har lagstiftningsbehörighet enligt självstyrelselagen. Med hänsyn till att behörigheten alltid ska utredas grundligt så kan inte ett uppenbarhetskriterium ingå i andra momentet.

Särbestämmelser i lagförslaget som ingår i nuvarande självstyrelselag

Dessutom är det skäl att behålla sådana särbestämmelser eller avvikelser från grundlagen som redan ingår i nuvarande självstyrelselag. Stiftande och ändring av grundlag hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet. Grundlagsbestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna är därför också riksbehörighet. Grundlagens bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna är gällande på Åland med de avvikelser som följer av den nuvarande självstyrelselagen. De viktigaste avvikelserna från grundlagen på Åland gäller de språkliga rättigheterna, rätten att äga och besitta fast egendom, näringsrätten samt ålänningars fullgörande av värnplikt.

Eftersom självstyrelselagen antas i grundlagsordning, ska ett fogande av nuvarande särbestämmelser till lagförslaget fortsättningsvis anses som oproblematiskt:

1) I nuvarande självstyrelselag ingår och i tidigare självstyrelselagar ingick från regeringsformen avvikande bestämmelser om näringsrätt och rätten att äga och besitta fast egendom på Åland. Åland har likaså sedan självstyrelsens tillkomst varit enspråkigt svenskt. Nämnda avvikelser i självstyrelselagen från 15 och 17 § i grundlagen om egendomsskyddet samt rätten till ett eget språk och en egen kultur följer av Nationernas förbunds beslut och Ålandsöverenskommelsen och ska fortsättningsvis gälla i förhållande till grundlagen.

2) Rätten att idka näring eller yrke på Åland kan enligt 18 § i lagförslaget begränsas genom lagtingslag på motsvarande sätt som enligt nuvarande självstyrelselag, vilket innebär en avvikelse från 18 § i grundlagen. Fråga är om en skyddsklausul, den näringsfrihet som föreskrivs i 18 § i grundlagen gäller i övrigt även på Åland. Inskränkningar i rätten att inom landskapet idka näring infördes genom 1951 års självstyrelselag, samtidigt som särskilda bestämmelser om åländsk hembygdsrätt infördes. Avsikten var att ”skänka Ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område.”(RP 100/1946, s. 3). Eftersom fråga är om ett undantag som i förhållande till regeringsformen funnits i tidigare självstyrelselagar, ska det med beaktande av självstyrelselagens lagstiftningsordning anses oproblematiskt också i förhållande till 18 § i grundlagen.

Finland inklusive Åland har efter att den nuvarande självstyrelselagen trädde i kraft blivit medlem av Europeiska unionen. I artikel 355.4 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt hänvisas till de särskilda fördragsbestämmelserna om landskapet Åland i Ålandsprotokollet som fogats till Finlands anslutningsfördrag. Artikel 1 i Ålandsprotokollet medger undantag från EU-rätten för ”inskränkningar, på icke-diskriminerande grund, i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland.” Med detta avses lagstiftningen om näringsrätten.

Ålandsprotokollets undantag är bundna vid den s.k. stand still-regeln, som innebär att bestämmelserna i fördraget inte ska hindra de inskränkningar som var i kraft den 1 januari 1994, då Finland anslöts till EU och som gällde bl.a. hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt.³⁾ I lagförslaget 19 § ingår en särbestämelse om ålänningars fullgörande av värnplikt i förhållande till 127 § i grundlagen om skyldigheten att försvara landet. Försvarsskyldigheten för finska medborgare som bygger på allmän värnplikt anges i 127 § i grundlagen. Enligt 127 § grundlagen är varje finsk medborgare skyldig att delta i fosterlandets försvar eller att bistå försvaret på det sätt som bestäms i lag. Innebörden av försvarsskyldigheten definieras inte närmare i motiveringarna till paragrafen (RP 1/1998 rd), men utöver det militära försvaret inbegriper försvarsskyldigheten också andra former av försvar och hjälpfunktioner. Enligt motiveringarna inbegriper bestämmelsen fullgörandet av värnplikt vid försvarsmakten och skyldigheten att i samband med värnplikten delta i annan utbildning, som tjänar försvarssyften. Bestämmelsen inbegriper också civiltjänstgöring som ersätter beväringstjänsten. Genom lag kan bestämmas om ersättande tjänstgöringsskyldighet för dem som under fredstid är befriade från väpnad eller vapenfri tjänstgöring.

3) Grundlagen utgår ifrån att en befrielse från värnplikt är möjlig endast inom ramen för ersättande tjänstgöring och under fredstid. I motiveringarna till grundlagen konstateras det att det i 12 § i självstyrelselagen finns specialbestämmelser om tjänstgöring som för personer som har åländsk hembygdsrätt ersätter fullgörande av värnplikt (RP 1/1998 rd s. 182). I 19 § i lagförslaget ingår en motsvarande bestämmelse som i nuvarande lag om befrielse från värnplikt för den som har hembygdsrätt intill dess att med riksdaglag och lagtingets bifall stiftats om alternativ tjänstgöring i civilförvaltningen. Bestämmelsen föreslås moderniserad när det gäller innehållet i den alternativa tjänstgöringen, eftersom den nuvarande hänvisningen till lots- och fyrväsendet varit obsolet i många årtionden. En fortsättningsvis befrielse från värnplikt under nämnda förutsättningar föreslås mot bakgrund av att ålänningar med hembygdsrätt i praktiken har varit befriade från att fullgöra värnplikt ända sedan självstyrelsen infördes. Det har saknats rikslagsstiftning om en sådan ersättande tjänstgöring i stället för värnplikt som avses i 12 § 2 mom. i nuvarande självstyrelselag och som även ingick i tidigare självstyrelselagar.

Eftersom bestämmelsen i 19 § i lagförslaget i fråga om ålänningars befrielse från värnplikt motsvarar nuläget, är den med beaktande av självstyrelselagens lagstiftningsordning att anse som oproblematiske ur grundlagens synpunkt.

Konsekvensen av att det i självstyrelselagen ingår bestämmelser som har sin motsvarighet i grundlagen

Vid sidan av nuvarande bestämmelser i självstyrelselagen som antingen avviker från grundlagen eller som motsvarar grundlagens bestämmelser och som därför utgör ett slags parallellbestämmelser till grundlagen, föreslås i lagförslaget vissa nya parallellbestämmelser i fråga om demokratis princip (1 §), kommunal självstyrelse (6 §), överföring av vissa förvaltningsuppgifter på enskilda (44 §) och om i huvudsak lagtingslagarnas förhållande till självstyrelselagen och grundlagen (99 §). De förstnämnda parallellbestämmelserna riktar sig i första hand till lagtinget, och den sistnämnda till domstolarna.

Konsekvensen av att det i självstyrelselagen ingår antingen uttryckliga avvikelser från grundlagen eller s.k. parallellbestämmelser är, att självstyrelselagens bestämmelser blir tillämpliga framom grundlagens, exempelvis vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagar. I det avseendet bör självstyrelselagen således anses som *lex specialis* i förhållande till grundlagen. Till den del självstyrelselagens s.k. parallellbestämmelser blir tillämpliga, får grundlagsutskottets tolkningspraxis av motsvarande bestämmelser i grundlagen av naturliga skäl större betydelse än vid tillämpningen av uttryckliga avvikelser i självstyrelselagen från grundlagen. Grundlagsutskottets utlåtanden bör vid tolkning av lagtingslagar och vid lagstiftningskontrollen av lagtingslagar främst ses som en rättskälla som motsvarar förarbetena till en lag och domstolsavgöranden, d.v.s. en rättskälla vars bortlämnande från tolkningsresonemanget bör motiveras. Tolkningen av bestämmelser i självstyrelselagen som avviker från grundlagen kan således bygga på grundlagsutskottets praxis, åtminstone så länge som någon självstyrelselagsintern praxis inte finns. Tolkningen av innehållsmässigt likadana bestämmelser i självstyrelselagen som i grundlagen, ska dock utgå från självstyrelselagen, inte i första hand från grundlagsutskottets praxis, även om grundlagsutskottets betänkanden och utlåtanden givetvis utgör en del av det tolkningsmaterial som kan eller som rentav bör beaktas i ett enskilt fall.

Ytterligare nyheter i förhållande till gällande självstyrelselag som bör bedömas ur författningsrättslig synvinkel.

Lagförslaget innehåller även vissa andra principiellt viktiga ändringsförslag som bör bedömas i förhållande till grundlagen.

3 §. Den föreslagna bestämmelsen om Ålands demilitariserade och neutraliserade status är deklaratörisk och en bekräftelse av rådande läge. Ålands demilitarisering och neutralisering har en regional, europeisk sedvanerättslig status. Lagförslaget 3 § har formulerats så att det i paragrafen konstateras att Åland är demilitariserat och neutraliserat enligt folkrätten. Saken har reglerats i konventionen angående Ålandsöarnas ickebefästade och neutralisering (FördrS 1/1922) och fördraget angående Ålandsöarna med dåvarande Sovjetunionen (FördrS 24/1940). I det s.k. Ålandsprotokollets inledande sats (preamble) som tillkom i samband med EU-anslutningen, finns också en hänvisning till Ålands folkrättsliga status, vilken inbegriper demilitariseringen och neutraliseringen. Hänvisningar till konventionen och fördraget har tagits in i detaljmotiveringen till paragrafen, där det dessutom sägs att konstaterandet i paragrafen inte är avsett att ändra på det rådande läget utan endast är deklaratöriskt till sin natur.

7 §. Bestämmelsen i paragrafens 1 mom. om att lagtingets ledamöter utses genom direkta och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade motsvarar det som nu gäller med stöd av 13 § i nuvarande självstyrelselagen är av principiella skäl fortsättningsvis viktig. Bestämmelsen i 2 mom. motsvarar huvuddelen i 9 § i nuvarande lag. Enligt 14 § i grundlagen har varje finsk medborgare som fyllt aderton år rätt att rösta i statliga val och folkomröstningar. Om valbarhet i statliga val bestäms vad som särskilt bestäms i grundlagen. Av förarbetena till

bestämmelsen framgår att denna inte tillämpas i fråga om val till Ålands lagting: ”I stadgandet har i sak inskrivits den huvudregel om rösträtt som ingår i 6 § 1 mom. riksdagsordningen. Stadgandet gäller alla statliga val, alltså numera riksdagsmannaval och presidentval, samt folkomröstningar som enligt 22 a § regeringsformen för närvarande dock endast kan vara rådgivande. Eftersom rösträtten i presidentval och rätten att rösta i en rådgivande folkomröstning grundar sig direkt på det föreslagna stadgandet, föreslås att de hänvisningsstadgandena till riksdagsordningen i 22 a § 2 mom. och 23 d § 1 mom. regeringsformen samtidigt upphävs. Stadgandet förutsätter att om valbarhet statliga val också i fortsättningen ska stadgas i grundlagen” (RP 309/1993 rd, s 65 och RP 17/1998 rd, s. 80).

8 §. I förslaget har även i förtydligande syfte tagits in en ny paragraf om att bestämmelser om lagtingsledamöternas ställning utfärdas genom lagtingslag. Det är viktigt att lagtingsledamöternas i egenskap av lagstiftare fortsättningsvis har en ställning som motsvarar riksdagsledamöternas.

11 §. Bestämmelserna om upplösning av lagtinget och om nyval har moderniserats i linje med motsvarande ändringar som har gjorts i grundlagen. Det innebär att republikens presidents rätt att besluta om upplösning av lagtinget blir beroende av en framställning från lantrådet.

13 §. Bestämmelser om ministeransvarighet finns i 114—116 § i grundlagen. I 13 § i lagförslaget föreslås det att åtal mot en minister av Ålands regering för tjänstebrott fortsättningsvis behandlas vid Åbo hovrätt. I paragrafen föreslås emellertid ytterligare att tjänsteåtal för vissa tjänstebrott mot en medlem av Ålands regering, vilken innefattar lantrådet och 4—7 ministrar, ska föregås av ett beslut av Ålands lagting om väckande av åtal. I paragrafen föreslås att åtalet utförs av en av riksåklagaren utsedd åklagare, vilket motsvarar nuvarande praxis. Syftet med paragrafen är att närma ställningen för medlemmarna av Ålands regering med den som enligt 114—116 § i grundlagen gäller för medlemmarna i statsrådet i fråga om tröskeln för åtal på grund av tjänstebrott och förfarandet vid väckande av åtal. Bestämmelserna i grundlagen gäller endast statsrådsmedlemmar och motsvarande bestämmelser saknas för medlem av Ålands regering. Paragrafen motiveras av att Ålands regerings beslutsfattande och befogenheter inom de behörighetsområden som hör till Ålands självstyrelse är jämförbara med statsrådets. Genom förslaget skapas emellertid inget identiskt system för åtalsimmunitet för medlemmar av Ålands regering som finns för medlemmar av statsrådet. Det införs således inte heller en särskild åtalströskel gällande åländska ministrars eventuella tjänstebrott.

Avsikten med bestämmelsen är att förundersökningen sköts som normalt i samarbete mellan Ålands polismyndighet, rikets polismyndigheter och åklagarmyndigheten. Riksåklagaren gör en framställning om väckande av åtal vid Ålands lagting först när han eller hon själv bedömt att åtalströskeln för brottmisstanken överskrids och att förutsättningar för åtal föreligger. Lagförslagets 13 § iakttar i fråga om kravet på inhämtande av förklaring av ministern, den systematik som gäller för väckande av åtal mot medlem av statsrådet enligt 114 § 2 mom. i grundlagen. I paragrafen föreslås det att lagtinget fattar beslut om att väcka åtal efter att det av det utskott inom lagtinget som behandlar rättsliga ärenden fått ett ställningstagande om medlemmens vid Ålands regering lagstridiga förfarande. Förslaget motsvarar likaså det som föreskrivs enligt 114 § 2 mom. i grundlagen. I paragrafen föreslås det dock att bestämmelser om förfarandet vid lagtinget för behandling av åklagarens framställning om väckande av åtal mot en medlem av Ålands regering, utfärdas närmare genom lagtingslag. Med stöd av nuvarande självstyrelselag hör det till lagtingets behörighet att genom lagtingslag besluta om lagtingets organisation och handläggningen av ärenden där. Sådana grundläggande bestämmelser ingår för närvarande i lagtingsordningen, som antas med kvalificerad majoritet.

Den föreslagna bestämmelsen innebär en begränsad behörighetsöverföring från riksdagen till lagtinget på området för straffprocessrätten. Den materiella behörigheten inom den självstyrelserelaterade tjänstestrafvrätten ligger redan i nuläget hos lagtinget.

I uppföljningsrapporten om Finland 2020 från Europarådets organ för övervakning av korruption (GRECO), se rekommendation vi och punkterna 37-41 i ärenden som gäller ministeransvar, klandras ånyo Finlands grundlagsenliga ministeransvarighetssystem.

70—72 §. Enligt förslaget kan statsrådet bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten.. Ålands lagting godkänner en sådan internationell förpliktelse efter att beslut om att underteckna den har fattats i enlighet med 93 § i grundlagen. Förpliktelserna sätts i kraft på Åland genom lagtingslag och bestämmelser om ikraftträdandet utfärdas genom förordning av Ålands regering. Ålands regering ska underrätta utrikesministeriet när förpliktelserna har godkänts. Enligt 3 § 7 punkten i reglementet för statsrådet beslutas vid statsrådets allmänna sammanträde om tillsättning av en delegation för förhandlingar om fördrag och för andra internationella förhandlingar, när ärendet gäller flera än ett ministerium och beslutanderätten inte ankommer på republikens president. Genom att jämföra situationen med och få stöd i statsrådets generella behörighet att tillsätta en delegation för förhandlingar av fördrag enligt reglementet för statsrådet, kan behörigheten för statsrådets allmänna sammanträde att enligt 70 § ge ett bemyndigande till Åland motiveras. Efter att bemyndigande getts skulle Ålands regering tillsätta förhandlingsdelegationen, dvs. namnge personer för förhandlingarna.

I 94 § i grundlagen föreskrivs om godkännande av internationella bestämmelser och uppsägning av dem. Med avvikelse från förfarandet enligt 94 § i grundlagen föreslås i 71 § 1 mom. att Ålands lagting på framställning av Ålands regering ska godkänna en förpliktelse som Ålands regering bemyndigats att förhandla fram. Förfarandet föreslås gälla såväl för förpliktelser som hör till området för lagstiftningen, som för sådana som inte gör det. Förfarandet enligt föreliggande lagförslag för givande av samtycke till en internationell förpliktelse som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet (69 §), ska således inte tillämpas på en internationell förpliktelse som avses i 70 §. I de fall en förpliktelse har förhandlats fram av Åland enligt 71 § ska den enligt förslaget sättas i kraft på Åland genom lagtingslag. Förfarandet föreslås gälla såväl för förpliktelser som hör till området för lagstiftningen, som för sådana som inte gör det. Förslaget som även i detta avseende ger Ålands lagting nya befogenheter, utgör ett undantag från 95 § 1 mom. i grundlagen, enligt vilken de bestämmelser i fördrag och andra internationella förpliktelser som hör till området för lagstiftningen sätts i kraft av riksdagen genom lag, medan internationella förpliktelser i övrigt sätts i kraft genom förordning. Ålands regering ska underrätta utrikesministeriet när lagtinget har godkänt förpliktelserna. Utrikesministeriet meddelar på diplomatisk väg den andra fördragsslutande parten eller de andra fördragsslutande parterna om godkännandet, dvs. ansvarar för att översända ett meddelande om anslutningen till fördraget.

Bestämmelser om ikraftträdandet av lagtingslagar om ikraftträdandet av internationella förpliktelser utfärdas enligt förslaget genom förordning av Ålands regering. Förslaget utgör ett undantag från 95 § 3 mom. första meningen i grundlagen, av vilken det följer att bestämmelser om ikraftträdandet av en förpliktelse enligt huvudregeln ges genom förordning av statsrådet.

I 72 § i lagförslaget ingår dessutom en paragraf om Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser som Ålands självstyrelsemyndigheter med stöd av 70 och 71 § har förhandlat fram och därmed förutsätts sätta i kraft.

86—96 §. Bestämmelserna i 17 § 1 och 2 mom. i grundlagen om rätten till eget språk är inte tillämpliga på Åland. Bestämmelserna om språk i lagförslaget bygger fortsättningsvis på Nationernas Förbunds beslut och den s.k. Ålandsöverenskommelsen samt nu gällande självstyrelselag, men de har förtydligats särskilt när det gäller rätten att använda finska vid domstolarna och statliga myndigheter på Åland. Rätten att vid domstolarna och de statliga myndigheterna använda finska för den som har finska som eget språk motsvarar enligt förslaget rätten enligt språklagstiftningen att för den som har svenska som eget språk använda svenska vid enspråkigt finska myndigheter och domstolar i övriga delar av landet. I 90 § föreslås förbättrade språkliga rättigheter i ärenden som gäller tvångsåtgärder samt ingripanden i personlig frihet eller integritet vid självstyrelsemyndigheterna eller kommunala myndigheter på Åland. Denna bestämmelse motsvarar kraven i artikel 5.2 och 6 i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna.

Språkbestämmelserna i 87 och 96 § i lagförslaget är i förhållande till nuläget även moderniserade till den del samhällsutvecklingen det påkallar med anledning av en ökad överföring av offentliga förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter. Det föreslås nya bestämmelser om enskilda aktörers eller statens språkliga skyldigheter i förhållande till myndigheterna på Åland då enskilda anförtros offentliga förvaltningsuppgifter som ska utföras på Åland. Bestämmelser föreslås även för den språkregim sådana tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätten i och som bedriver verksamhet på Åland förväntas iaktta i förhållande till allmänheten på det enspråkigt svenska Åland. Förslaget motsvarar i huvudsak de bestämmelser om betjäning på svenska i motsvarande situationer som gäller i riket enligt språklagen. Motsvarande bestämmelser saknas i nuvarande självstyrelselag.

Av Ålands enspråkigt svenska ställning följer bl.a. att undervisningsspråket i de åländska skolorna är svenska. Genom lagtingslag bestäms om vilka språk som undervisas i skolorna liksom även om undervisning på andra språk än svenska.

Grundlagsutskottet har i sitt betänkande 15/1990 rd s. 4—5 behandlat frågan om undervisning på andra språk än svenska. Förhållandena på Åland har sedan dess förändrats framför allt så att det till följd av invandring finns allt fler personer med annat modersmål än svenska. Detta föranleder dock inte några ändringar av självstyrelselagen. Frågan om t.ex. hemspråksundervisning regleras genom lagtingslag.

97 §. Eftersom självstyrelselagen är en lag som stiftas i grundlagsordning och därmed är en lag på grundlagsnivå, kan den innehålla undantag eller avvikelser från grundlagen. Vissa av dessa undantag är betydande, så som att Ålands lagting har egen lagstiftningsbehörighet, att Åland är enspråkigt svenskt, att rätten att äga och besitta fast egendom på Åland är begränsad för den som inte har hembygdsrätt och att den som har hembygdsrätt är i nuläget befriad från skyldigheten att fullgöra värnplikt.

Den nu gällande självstyrelselagen har stiftats innan Finlands grundlag, som ersatte regeringsformen för Finland, trädde i kraft. Principen enligt den nya grundlagen om att lagarna ska anpassas till grundlagen och att undantag från grundlagen ska undvikas samt att undantag, om de är nödvändiga, måste vara noga avgränsade, var således inte aktuell när självstyrelselagen stiftades. Principen om avgränsade undantag kan inte anses gälla vid stiftande eller ändringar av självstyrelselagen. Självstyrelselagen är en tidigare tillkommen lag på grundlagsnivå, som mot bakgrund sin lagstiftningsordning samt Nationernas förbunds beslut och Ålandsöverenskommelsen är avsedd att vara beständig. Således bör man anse att de avvikelser från 15, 17, 18 och 127 § i grundlagen som finns i nuvarande självstyrelselag och som ingår i lagförslagets 14-19 § samt i lagförslagets språkbestämmelser, är oproblematiske ur statsförfattningsrättslig synvinkel.

Likaså är det med beaktande av grundlagsordning för stiftande av självstyrelselagen, oproblematiskt att utveckla självstyrelsen även om detta innebär nya avvikelser från grundlagen. Sådana avvikelser och s.k. parallellbestämmelser till motsvarande bestämmelser i grundlagen är, trots att grundlagen är avsedd att ”utgöra en ram för hela den nationella rättsordningen”, motiverade för att möjliggöra en utveckling av självstyrelsen i enlighet med 1 § i lagförslaget. . Således ska 1 § 2 mom. och 6, 37, 44 och 100 § i lagförslaget, vilka uppfyller grundlagens krav och av vilka 37 1 och 3 mom. samt 107 § redan ingår i nuvarande lag, anses vara oproblematiska. Bestämmelserna föreslås uttryckligen vara riktade till självstyrelsemyndigheterna och har på motsvarande sätt formulerats att understryka dessas grundlagsenliga skyldigheter vid utövandet av lagstiftningsmakten och genomförandet av självstyrelsen. Lagförslagets 99 § riktar sig till domstolar (jfr 106 § i grundlagen) och 100 § (jfr 107 i grundlagen), som ingår i nuvarande självstyrelselag, till domstolar och myndigheter. Bestämmelsen i 99 § om grundlagens företrädare när en lagtingslag uppenbart strider mot grundlagen, föreslås, eftersom tillämpningen av 106 § i grundlagen på självstyrelselagen och lagtingslagarna i nuläget är beroende av förarbetena till grundlagen.

Med hänvisning till det ovan sagda anser regeringen att lagförslaget är oproblematiskt i förhållande till grundlagen. Lagförslaget ska behandlas i den ordning som föreskrivs i 69 § i självstyrelselagen, dvs. genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, så att beslutet i riksdagen fattas i den ordning som gäller vid ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. Någon formell konflikt mellan självstyrelselagen och bestämmelserna om grundläggande rättigheter eller grundlagens bestämmelser i övrigt föreligger därför inte. Regeringen föreslår att riksdagen behandlar lagförslaget i den ordning som nämns i 73 § 1 mom. i grundlagen.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

Ålands självstyrelselag

I enlighet med riksdagens och Ålands lagtings beslut, tillkomna på det sätt som anges i 69 § 1 mom. i självstyrelselagen för Åland (1144/1991) föreskrivs:

1 kap.

Ålands självstyrelse

1 §

Självstyrelsen och dess syfte

Åland har självstyrelse enligt vad som föreskrivs i denna lag.

Självstyrelsen ska bygga på demokratisk grund och tillkommer den åländska befolkningen, som företräds av Ålands lagting. Till demokratin hör att den enskilde har rätt att ta del i och påverka det åländska samhällets och den åländska livsmiljöns utveckling.

Till självstyrelsen hör lagstiftningsrätt, beskattningsrätt och ekonomiskt självbestämmande inom de ramar som självstyrelselagstiftningen anger. Genom denna lag eftersträvas en ordning där det åländska självbestämmandet kan stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen.

2 §

Språklig status

Det officiella språket på Åland är svenska.

Självstyrelsen ska garantera att det svenska språket samt kulturen och de lokala traditionerna på Åland bevaras.

3 §

Demilitariserad och neutraliserad status

Åland är demilitariserat och neutraliserat enligt folkrätten.

4 §

Ålands område

Åland omfattar det område som när denna lag träder i kraft hör till landskapet Åland samt det territorialvatten som enligt gällande bestämmelser om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till detta område.

5 §

Lagstiftande och verkställande organ

Den lagstiftande makten på Åland utövas av Ålands lagting som stiftar lagar inom ramen för sin lagstiftningsbehörighet (lagtingslagar).

Den allmänna styrelsen och förvaltningen ankommer på Ålands regering och myndigheterna under den.

6 §

Kommunalförvaltningen

Åland är indelat i kommuner, vilkas förvaltning ska grunda sig på självstyrelse för kommunens invånare. Bestämmelser om rösträtt och valbarhet i kommunalval utfärdas genom lagtingslag.

Bestämmelser om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lagtingslag eller, om saken hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, genom riksdagslag. Kommunerna sköter också sådana uppgifter som ålagts dem genom riksdagslag och som för riket föreskrivits att skötas av andra offentligrättsliga självstyrande enheter än kommunerna. Sådana nya uppgifter av rikslagstiftningsnatur som avses i detta moment, kan påföras de åländska kommunerna, om det har nåtts överenskommelse om ersättning för de kostnader uppgifterna ger upphov till. Uppgifter som kommunerna har ålagts genom riksdagslag kan genom lagtingslag överföras på Ålands regering eller någon annan åländsk myndighet.

Kommunerna på Åland har beskattningsrätt. Bestämmelser om grunderna för skattskyldigheten och skatten utfärdas genom lagtingslag.

2 kap.

Lagtinget och Ålands regering

7 §

Val av lagtingets ledamöter

Lagtingets ledamöter utses genom direkta och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade.

I val av lagtingets ledamöter får endast den delta som har hembygdsrätt, och endast den som har hembygdsrätt är valbar. Närmare bestämmelser om rätten att ställa upp kandidater i lagtingsval, om rösträtt och om förrättande av val utfärdas genom lagtingslag.

8 §

Lagtingsledamöternas ställning

Lagtingsledamöternas oberoende och frihet att utföra sitt uppdrag som lagtingsledamöter ska tryggas i lagtingslag. Närmare bestämmelser om ledamöternas ställning samt rättigheter och skyldigheter som har samband med deras uppdrag som lagtingsledamöter utfärdas genom lagtingslag.

9 §

Öppnande och avslutande av lagtinget

Lagtinget öppnas och avslutas av republikens president eller på presidentens vägnar av landshövdingen.

10 §

Presidentens framställningar till lagtinget

Republikens presidents framställningar och meddelanden till lagtinget överlämnas av landshövdingen.

11 §

Upplösning av lagtinget och nyval

Lagtinget kan enligt vad som närmare föreskrivs i lagtingslag upplösa sig och besluta om nyval.

Utöver det som sägs i 1 mom. kan republikens president när lagtinget är samlat, på framställning av lantrådet besluta att lagtinget ska upplösas och nyval förrättas. Innan beslutet fattas ska presidenten ge lagtingets talman möjlighet att framföra sin uppfattning i frågan. Om presidenten beslutar att lagtinget ska upplösas och nyval förrättas, ska beslutet delges lagtinget. Lagtinget ska därefter bestämma när det avgående lagtinget ska avsluta sitt arbete innan valet förrättas.

Bestämmelser om mandattiden för ett lagting som utsetts genom nyval och om när ett sådant lagting första gången ska sammankomma utfärdas genom lagtingslag.

12 §

Ålands regering

Ålands regering utses på det sätt som föreskrivs i lagtingslag.

13 §

Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering

Åtal mot en medlem av Ålands regering för tjänstebrott behandlas vid Åbo hovrätt. Åtalet utförs av en av riksåklagaren utsedd åklagare.

Beslut om att väcka åtal mot en medlem av Ålands regering som misstänks för tjänstebrott fattas av Ålands lagting, om det genom gärningen har avvikits från en skyldighet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Tjänsteåtalsärendet väcks vid lagtinget på framställning av riksåklagaren. Lagtinget fattar beslut om att väcka åtal efter att det av det utskott inom lagtinget som behandlar rättsliga ärenden fått ett ställningstagande om lagstridigheten i medlemmens av Ålands regering förfarande.

Innan lagtinget fattar sitt beslut enligt 2 mom. ska det ge medlemmen av Ålands regering tillfälle att ge förklaring.

Närmare bestämmelser om förfarandet vid lagtinget för behandling av riksåklagarens framställning om väckande av åtal utfärdas genom lagtingslag med beaktande av 28 § 1 mom. 10 punkten och 6 kap. i denna lag.

Vid tjänsteåtal som avses i 2 mom. har målsäganden ingen självständig åtalsrätt.

3 kap.

Åländsk hembygdsrätt

14 §

Hembygdsrätt med stöd av lag

Åländsk hembygdsrätt har

- 1) den som när denna lag träder i kraft har hembygdsrätt enligt en tidigare självstyrelselag och
- 2) ett barn under 18 år som har finskt medborgarskap och är bosatt på Åland, om en förälder till barnet har hembygdsrätt.

15 §

Förvärv av hembygdsrätt på ansökan

Hembygdsrätt beviljas på ansökan av Ålands regering.

Hembygdsrätt ska, om inte sådana vägande skäl som anges i lagtingslag föranleder avslag, beviljas finska medborgare som sedan minst fem år utan avbrott har sitt egentliga bo och hemvist på Åland och som har tillfredsställande kunskaper i svenska.

Även den som inte fyller kraven i 2 mom. kan av särskilda skäl beviljas hembygdsrätt enligt vad som föreskrivs i lagtingslag.

Närmare bestämmelser om hur boendetid räknas och språkkunskap visas samt om handläggningen av ansökan om hembygdsrätt utfärdas genom lagtingslag.

16 §

Förlust av hembygdsrätt

Den som förlorar sitt finska medborgarskap förlorar även sin hembygdsrätt.

Bestämmelser om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från Åland utfärdas genom lagtingslag.

17 §

Rätt att förvärva fast egendom

Bestämmelser om inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom på Åland finns i jordförvärvslagen för Åland (3/1975). Inskränkningarna gäller inte den som har hembygdsrätt.

18 §

Näringsrätt

Rätten att på Åland utöva rörelse eller yrke som näring kan för den som inte har hembygdsrätt inskränkas genom lagtingslag. En sådan lag får dock inte inskränka rätten för den som är bosatt på Åland att idka sådan näring som bedrivs utan annat biträde än make, sambo eller egna omynliga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller något annat särskilt driftställe.

19 §

Fullgörande av värnplikt

Den som har hembygdsrätt har rätt att i stället för att fullgöra värnplikt tjänstgöra på motsvarande sätt i civilförvaltningen. I fråga om tjänstgöringen i civilförvaltningen föreskrivs i riksdagslag med lagtingets bifall.

Tills sådan tjänstgöring som avses i 1 mom. har ordnats, är de invånare på Åland som avses i momentet befriade från att fullgöra värnplikt.

Vad som föreskrivs i 1 mom. gäller inte dem som efter fyllda 12 år har inflyttat till Åland.

4 kap.

Ålands landshövding och Delegationen för Ålandsärenden

20 §

Landshövdingen

Landshövdingen är statens företrädare på Åland och utnämns för sex år. De särskilda behörighetsvillkoren för landshövdingen är nödvändiga förutsättningar att utöva ämbetet väl så att Ålands och statens intressen tillvaratas på ett opartiskt sätt. Landshövdingen ska ha utmärkta kunskaper i svenska och nöjaktig förmåga att förstå finska.

När tjänsten som landshövding blir vakant ska den ledigförklaras av såväl statsrådet som Ålands regering. Landshövdingen utnämns av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Om samförstånd inte uppnås, ska presidenten utse landshövdingen bland fem personer som har föreslagits av lagtinget och som uppfyller kraven enligt 1 mom. Till landshövding kan utnämnas en person som inte har sökt tjänsten, men som samtycker till detta. Över utnämningen får ändring inte sökas genom besvär.

21 §

Tillförordnad landshövding

Om tjänsten som landshövding är obesatt eller landshövdingen har förhinder, kan republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman förordna någon som uppfyller behörighetsvillkoren för tjänsten att tills vidare sköta den.

22 §

Hörande vid uppsägning av landshövdingen

Uppkommer fråga om uppsägning av landshövdingen, ska lagtingets talman höras innan republikens president fattar beslut i saken.

23 §

Delegationen för Ålandsärenden

Delegationen för Ålandsärenden är ett expertorgan med uppgift att ge yttranden i frågor som gäller tillämpningen av självstyrelselagstiftningen och avgöra frågor som särskilt nämns i denna lag eller i någon annan lag som har stiftats med lagtingets bifall.

Delegationen ska dessutom

- 1) göra den bedömning av de administrativa och ekonomiska konsekvenserna vid övertagande av behörighet som avses i 29 §,
- 2) årligen i efterhand verkställa den avräkning som avses i 59 §,
- 3) besluta om de förskott på avräkningsbeloppet som avses i 59 §,
- 4) ge förslag enligt 62 § till statsrådet om ändring av avräkningsgrunden,
- 5) fastställa den skatteavräkning och storleken på det förskott som avses i 63 §,
- 6) bevilja extra anslag enligt 64 § och tillskott under exceptionella förhållanden enligt 65 § samt besluta om de villkor som möjligen förenas med dem,
- 7) avgöra meningsskiljaktigheter enligt 100 § som gäller statens mark och byggnader på Åland
- 8) avgöra meningsskiljaktigheter i enlighet med 55 §.

Delegationen kan höra sakkunniga och begära utlåtanden av statsrådet och ministerierna samt Ålands regering.

Delegationen är beslutför endast såsom fulltalig.

Beslut av Delegationen som avses i 2 mom. stadfästs av republikens president. Beslutet ska inom tre månader stadfästas oförändrat eller lämnas utan stadfästelse. Om ett beslut lämnas utan stadfästelse, ska ärendet hänskjutas till Delegationen för ny behandling.

24 §

Delegationens sammansättning

Ordförande i delegationen är landshövdingen eller någon annan som har förordnats av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Vid förhinder för ordföranden förs ordet av ordförandes suppleant, som likaså förordnas av presidenten efter överenskommelse med lagtingets talman.

Till ledamöter i delegationen utser statsrådet och lagtinget vardera två personer och för var och en av dem två suppleanter. Ledamöterna och suppleanterna utses på obestämd tid. Delegationens sammansättning ska vara sådan att särskilt självstyrelserättslig, statsrättslig och europarättslig expertis samt kunnande i offentlig ekonomi är företrädd.

Om en ledamot eller suppleant av delegationen avgår, utser lagtinget eller statsrådet en ny i hans eller hennes ställe.

25 §

Skiljande av ledamot och suppleant från uppdraget

En ledamot eller suppleant av delegationen som på grund av sjukdom, lyte eller kroppsskada har förlorat sin förmåga att fullgöra sitt uppdrag är skyldig att lämna uppdraget, men kan skiljas från uppdraget endast genom laga kraft vunnet beslut av domstol. Närmare bestämmelser om hur hälsotillståndet för en medlem och en suppleant ska utredas och bedömas, utfärdas genom riksdagslag med lagtingets bifall.

Ett ärende om att skilja en ledamot eller en suppleant av delegationen från sitt uppdrag väcks på anhållan av delegationen genom ett enhälligt beslut hos Ålands förvaltningsdomstol. När delegationen fattar beslut om att väcka ett ärende vid förvaltningsdomstolen, ska alla ordinarie

medlemmar förutom den som berörs delta i beslutsfattandet. Förvaltningsdomstolen ska behandla ärendet skyndsamt. Delegationens beslut kan verkställas innan det har vunnit laga kraft.

5 kap.

Lagstiftningen

26 §

Fördelning av den lagstiftande makten

Den lagstiftande makten på Åland är delad mellan riksdagen och lagtinget på det sätt som anges i denna lag.

27 §

Lagtingets lagstiftningsbehörighet

Lagtinget har lagstiftningsbehörighet i fråga om

- 1) lagtingets organisation och uppgifter, val av lagtingets ledamöter inklusive rösträtt och valbarhet i sådana val samt Ålands regering och myndigheter och inrättningar som lyder under den,
- 2) rådgivande folkomröstning i angelägenheter som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 3) lagtingets och självstyrelsemyndigheternas tjänstemän samt tjänstekollektivavtal för och disciplinär bestraffning av dem,
- 4) arbetspensionskydd för lagtingets och självstyrelsemyndigheternas anställda och förtroendevalda samt för rektorer, lärare och timlärare vid grundskolorna på Åland,
- 5) Ålands flagga och vapen och deras användning på Åland samt användningen av Ålands flagga på självstyrelsemyndigheternas fartyg och på sådana handelsfartyg och fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster som har hemort på Åland med beaktande av att statliga ämbetsverks och inrättningsansättas samt enskildas rätt att använda rikets flagga inte får inskränkas,
- 6) kommunindelning, kommunala val inklusive rösträtt och valbarhet i sådana val, kommunernas förvaltning, kommunernas tjänsteinnehavare, tjänstekollektivavtal för kommunernas anställda och disciplinär bestraffning av kommunernas tjänsteinnehavare,
- 7) offentligheten för lagtingets, självstyrelsemyndigheternas och kommunernas på Åland handlingar samt förvaltningsförfarandet, hantering av personuppgifter och upphandling inom lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 8) jämställdhet och jämlikhet inom lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 9) Åland tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt, Åland tillkommande närings- och nöjesskatter, grunderna för avgifter till lagtinget och självstyrelsemyndigheterna och kommunerna tillkommande skatter,
- 10) allmän ordning och säkerhet med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 15 och 17—20 punkten samt brand- och räddningsväsendet,
- 11) lotterier,
- 12) byggnads- och planväsendet, grannelagsförhållanden och bostadsproduktion,
- 13) inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, med undantag av vad som föreskrivs i 100 §,
- 14) hyra och hyresreglering samt lega av jord,
- 15) natur- och miljövård, friluftsliv samt vattenrätt,
- 16) fornminnen samt skydd av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och föremål på Åland,

- 17) hälso- och sjukvård, med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 42—46 punkten samt eldbegängelse,
- 18) tobaksprodukter,
- 19) kemikalier med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 46 punkten, samt livsmedelssäkerhet och konsumentssäkerhet,
- 20) socialvård,
- 21) tillstånd till servering av alkoholhaltiga ämnen,
- 22) undervisning, läroavtal, kultur, idrott och ungdomsarbete, arkivväsendet med de undantag för statliga myndigheters arkiv som anges i 28 § 1 mom. 2 punkten och för kyrkans arkivalier som anges i 28 § 1 mom. 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 48 § 13—15 punkten samt biblioteks- och museiväsendet,
- 23) utveckling av jordbruket och landsbygden och de ersättnings- och stödsystem som anknuter till det samt skogsbruk, samfällda skogar, produktion av genetiskt modifierade växter och infrastruktur för geografisk information,
- 24) jakt och fiske, registrering av fiskefartyg samt styrning av fiskerinäringen,
- 25) djurskydd och veterinärväsendet med de undantag som anges i 28 § 1 mom. 39 punkten,
- 26) tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattnens produktionsförmåga, samt skyldighet att i sådant syfte mot full ersättning i någon annans besittning för viss tid upplåta jordbruksmark och fiskevattnen som är outnyttjade eller endast delvis utnyttjade,
- 27) rätt att leta efter, inmuta och utnyttja mineralfyndigheter,
- 28) postväsendet samt utövändet av televisions- och radioverksamhet på Åland med de begränsningar som följer av 28 § 1 mom. 40 punkten,
- 29) vägar och kanaler, vägtrafik, spårbunden trafik och båttrafik samt farleder för den lokala sjötrafiken,
- 30) näringsverksamhet med beaktande av vad som anges i 18 § samt i 28 § i fråga om näringsrättsliga och näringsrätten närliggande angelägenheter, dock så att även lagtinget har behörighet att vidta åtgärder för att främja sådan näringsverksamhet som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet,
- 31) främjande av sysselsättningen,
- 32) statistik om förhållandena på Åland,
- 33) beläggande med straff och storleken av straff inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 34) med straff jämförbara förvaltningsrättsliga sanktioner, utsättande och utdömmande av vite samt användning av andra tvångsmedel inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 35) standarder inom rättsområden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 36) övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska hänföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet.
- I en lagtingslag kan det för vinnande av enhetlighet och överskådlighet tas in bestämmelser som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som i sak överensstämmer med motsvarande bestämmelser i riksdagslag. Behörighetsfördelningen mellan riksdagen och lagtinget påverkas dock inte av detta.

28 §

Riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland

Riksdagens lagstiftningsbehörighet omfattar Åland i fråga om:

- 1) stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelser från grundlag, dock så att en ändring av grundlagen som skulle innebära att lagtingets lagstiftningsbehörighet begränsas, inte behöver iaktas vid stiftandet av en lagtingslag,

- 2) statsmyndigheternas organisation och verksamhet samt statliga myndigheters arkiv med beaktande av vad som föreskrivs i 48 § 14–16 punkten,
- 3) rikets flagga och vapen samt deras användning med de undantag som nämns i 27 § 1 mom. 5 punkten,
- 4) medborgarskap,
- 5) utlänningslagstiftning,
- 6) pass och med pass jämförbara identitetsbevis samt tilldelande av personbeteckning,
- 7) folkbokföring med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,
- 8) förhållandet till utländska makter, med beaktande av bestämmelserna i 10 och 11 kap. om internationella förpliktelser och om ärenden i Europeiska unionen,
- 9) utrikeshandeln,
- 10) domstolsväsendet och rättskipning med beaktande av bestämmelserna i 13 § och 6 kap.,
- 11) straffrätt, med de undantag som framgår av 27 § 1 mom. 33 punkten,
- 12) förundersökning och tvångsmedel,
- 13) administrativt ingrepp i den personliga friheten och integriteten,
- 14) verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott,
- 15) ordningsmaktens verksamhet som avser att trygga statens säkerhet,
- 16) befolkningskydd, dock så att beslut om förflyttning av personer som är bosatta på Åland till en ort utanför Åland kan fattas enbart med Ålands regerings samtycke,
- 17) landets försvar samt försvarstillstånd och undantagsförhållanden med beaktande av 19 § i denna lag om fullgörande av värnplikt,
- 18) gränsbevakningsväsendet med beaktande av vad som föreskrivs i 19 § om fullgörande av värnplikt,
- 19) sjöräddning,
- 20) vapen och ammunition samt explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,
- 21) sedelutgivning och valuta,
- 22) hela riket gällande allmänna villkor för utlännings- och utländska sammanslutningars rätt att äga och besitta fast egendom och aktier samt att idka näring,
- 23) kyrkolagen (1054/1993),
- 24) lagstiftning som gäller religiösa samfund med det undantag som anges i 23 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,
- 25) skatter som inte enligt 27 § 1 mom. 9 punkten hör till lagtingets behörighet,
- 26) efternamn och förnamn med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §, samt äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption, arv och dödförklaring
- 27) föreningar med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §, stiftelser samt bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar jämte fartygs- och handelsregister med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,
- 28) konsumentskydd med beaktande av vad som föreskrivs i 29, 30 och 48 §,
- 29) otillbörligt förfarande i näringsverksamhet med beaktande av vad som föreskrivs i 30 § samt konkurrensrätt,
- 30) bank- och kreditväsendet med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §, samt försäkringsavtal,
- 31) upphovsrätt, patent, mönsterrätt, varumärke och andra immateriella rättigheter,
- 32) fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,
- 33) andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet, och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,
- 34) arbetsrätt med det undantag som anges i 27 § 1 mom. 22 punkten om läroavtal och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

35) arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna samt för förtroendevalda inom kommunalförvaltningen med de undantag som anges i 27 § 1 mom. 4 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 § samt annan socialförsäkring med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

36) arbetspensionsskydd för andra än dem som anges i 35 punkten med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

37) kärnkraft, dock så att byggande, innehav och användning av anläggningar för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får ske på Åland bara med Ålands regerings samtycke,

38) direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

39) förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittosamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

40) televerksamhet med de undantag som anges i 27 § 1 mom. 28 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 29, 30 och 48 §,

41) luftfart, handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten med undantag av fartygsregister som anges i 27 punkten,

42) alkohollagstiftning med det undantag som anges i 27 § 1 mom. 21 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

43) yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården, samt veterinärvården, förhindrande av smittsamma sjukdomar mellan människor eller mellan människor och djur, könskorrigering kirurgiska ingrepp och sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, mänskliga organ, vävnader och celler, utredning av dödsorsak samt konstaterande av dödsfall med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

44) genteknik,

45) begravningsmed det undantag som anges i 27 § 1 mom. 17 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §,

46) apoteksväsendet, mediciner och medicinska anordningar, narkotika och för konsumentmarknaden förbjudna psykoaktiva ämnen samt framställning och användning av kemikalier som är giftiga för människan,

47) statistik för statens behov,

48) tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

49) måttenheter, mätredskap och mätmetoder med beaktande av vad som föreskrivs i 30 §,

50) mineralfyndigheter och gruvdrift med de undantag som anges i 27 § 1 mom. 27 punkten och med beaktande av vad som föreskrivs i 29 §,

51) standardisering med det undantag som anges i 27 § 1 mom. 35 punkten,

52) övriga angelägenheter som enligt grundsatserna i denna lag ska anses höra till riksdagens lagstiftningsbehörighet.

Utän lagtingets bifall träder en ändring av grundlag eller annan riksdagslag inte i kraft på Åland till den del det är fråga om principerna för enskildas rätt att där äga fast egendom eller tillgångar som hör till näringsverksamhet.

Med avvikelse från vad som i 97 § föreskrivs om ändring av självstyrelselagen i grundlagsordning och med lagtingets bifall, kan riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland i vissa fall ändras i enlighet med de förenklade förfaranden som anges i 29 och 30 §.

29 §

Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan övertas av lagtinget

Lagtinget kan överta lagstiftningsbehörigheten inom följande behörighetsområden som enligt 28 § 1 mom. hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland:

- 1) efternamn och förnamn,
- 2) för ett gemensamt fullföljande av ett ideellt syfte grundade och registrerade föreningar, med beaktande av bestämmelserna om förbjudna och tillståndspliktiga föreningar i föreningslagen (503/1989),
- 3) sammansättningen för Ålands konsumenttvistenämnd,
- 4) ordnandet av konsumentrådgivningen på Åland,
- 5) Ålands domännamn .ax,
- 6) beslut om tilläggsvillkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till nät-koncessioner inom televerksamheten som statliga myndigheter beviljar teleföretag på Åland. Genom överenskommelseförordning föreskrivs om samarbetet mellan de statliga myndigheterna och självstyrelsemyndigheterna,
- 7) begravning,
- 8) mineralfyndigheter och gruvdrift.

Lagtinget kan genom lagtingslag överta lagstiftningsbehörighet som avses i denna paragraf sedan statsrådet och Ålands regering har kommit överens om de ekonomiska och administrativa konsekvenserna samt gemensamt kartlagt de rättsliga och övriga konsekvenserna av övertagandet. Gäller övertagandet en del av ett behörighetsområde som avses i 1 mom., ska förfarandet i 30 § tillämpas på överföringen av behörigheten för delområdet i fråga.

Kan statsrådet och Ålands regering inte nå en överenskommelse enligt 2 mom. om hur de administrativa och ekonomiska konsekvenserna ska bedömas, görs bedömningen av Delegationen för Ålandsärenden. De behöriga ministerierna och Ålands regering ska då tillhandahålla delegationen sådan information som behövs för bedömningen.

Statsrådet ska ge riksdagens grundlagsutskott en utredning om övertagandet, om övertagandet inte ger anledning till att ge ett förslag om ändring av berörd rikslagstiftning. Utskottet kan ge statsrådet ett utlåtande med anledning av utredningen.

När Ålands regering har utfärdat en lagtingslag om övertagande av lagstiftningsbehörighet, ska Ålands regering underrätta statsrådet om lagen och om tidpunkten för när den träder i kraft. Statsrådet ska därefter i Finlands författningssamling publicera ett meddelande om behörighetsövertagandet.

30 §

Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan överföras till Åland i enkel lagstiftningsordning

Av de angelägenheter som enligt 28 § 1 mom. hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet kan följande behörighetsområden eller delar av dessa överföras på lagtinget genom en lag som stiftas i enkel lagstiftningsordning och med lagtingets samtycke:

- 1) folkbokföring med beaktande av att den enligt 28 § 1 mom. 6 punkten ska grunda sig på personbeteckningar,
- 2) lagstiftning som gäller religiösa samfund, med undantag för kyrkolagen,
- 3) lagstiftning om privaträttsligt anställdas rättigheter och villkor med undantag för kollektivavtal, samt arbetsavtal,
- 4) tekniska anordningar som används i arbetet och samarbete i företag,
- 5) annan socialförsäkring,

6) arbetspensionsskydd för anställda hos kommunerna på Åland jämte för förtroendevalda vid kommunförvaltningen med undantag för 27 § 1 mom. 4 punkten samt arbetspensionsskydd för andra.

7) bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar,

8) fartygs- och handelsregister,

9) måttenheter, mätredskap och mätmetoder,

10) bank- och kreditväsendet,

11) konsumentskydd med beaktande av vad som i fråga om konsumentvistenämndens sammansättning och ordnandet av konsumentrådgivningen på Åland föreskrivs i 29 §,

12) otillbörligt förfarande i näringsverksamhet,

13) andra än i denna lag särskilt nämnda privaträttsliga angelägenheter, om de inte direkt hänför sig till ett rättsområde som enligt denna lag hör till lagtingets behörighet,

14) televerksamhet, med de undantag som anges i 29 § 1 mom. för Ålands domännamn .ax och beslut om tilläggsvillkor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet i anslutning till nät-koncessioner inom televerksamheten som statliga myndigheter beviljar teleföretag på Åland,

15) tillverkning och kontrollstämpling av ädla metaller samt handel med arbeten som innehåller ädla metaller,

16) fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter,

17) direkta stöd till jordbruket och marknadsåtgärder som gäller jordbruksprodukter,

18) förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittosamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av växtskadegörare till landet,

19) alkohollagstiftning med beaktande av att servering av alkoholhaltiga ämnen enligt 27 § 1 mom. 21 punkten hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,

20) yrkesrättigheter inom apoteksväsendet, hälso- och sjukvården samt veterinärvården, förhindrande av smittsamma sjukdomar mellan människor eller mellan människor och djur, köns-korrigerande kirurgiska ingrepp och sterilisering, avbrytande av havandeskap, fertilitetsbehandling, rättsmedicinska undersökningar, mänskliga organ, vävnader och celler, utredning av döds-orsak samt konstaterande av dödsfall.

21) skjutvapen och skjutförnödenheter.

I en lag om överföring av lagstiftningsbehörighet ska tas in bestämmelser om de åtgärder som föranleds av överföringen.

Om Ålands lagting har tagit initiativ till att en lag om överföring av behörighet ska stiftas, ska statsrådet förelägga riksdagen initiativet i form av en bilaga till regeringens skrivelse. Statsrådet kan före det ge en redogörelse i saken till riksdagen.

31 §

Överföring av lagstiftningsbehörighet från lagtinget till riksdagen

Lagstiftningsbehörighet som hör till lagtinget kan överföras till riksdagen. Är det fråga om att återföra behörighet som har överförts på lagtinget med stöd av 29 eller 30 §, sker detta genom en lag som stiftas i vanlig lagstiftningsordning och med lagtingets bifall.

Annan överföring av lagstiftningsbehörighet från lagtinget till riksdagen sker genom ändring av denna lag i grundlagsordning på det sätt som föreskrivs i 97 §.

32 §

Lagrådet

Genom lagtingslag kan det inrättas ett lagråd för att granska Ålands regerings förslag om stiftande av lagtingslagar.

33 §

Lagstiftningskontroll

Lagtingets beslut om att det har antagit en lagtingslag ska överlämnas till Delegationen för Ålandsärenden och till justitieministeriet. Delegationen ger inom två månader från den dag justitieministeriet delgavs beslutet om den antagna lagtingslagen, ett utlåtande till justitieministeriet över lagtingslagen.

Om Delegationen för Ålandsärenden finner att det inte föreligger någon vetorätsgrund enligt 34 §, kan den genom enhälligt beslut bestämma att lagtingslagen får träda i kraft utan att den föredras för republikens president. I andra fall ska justitieministeriet föredra lagtingslagen för presidenten.

Republikens president kan, även om Delegationen för Ålandsärenden har beslutat annorlunda, förordna att lagtingets beslut om antagande av en lagtingslag ska föredras för presidenten.

34 §

Republikens presidents vetorätt

Om republikens president finner att lagtinget genom att anta en lagtingslag har överskridit sin lagstiftningsbehörighet eller att lagtingslagen rör Finlands inre eller yttre säkerhet, kan presidenten efter att ett gemensamt utlåtande av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen har inhämtats, bestämma att lagen ska förfalla i sin helhet eller till någon viss del. Beslutet måste fattas inom fyra månader från den dag då beslutet om antagande av lagtingslagen delgavs justitieministeriet.

Det gemensamma utlåtande till republikens president som avses i 1 mom. utarbetas av en sammansättning med tre ledamöter från högsta domstolen och två från högsta förvaltningsdomstolen jämte en föredragande, som står i tjänsteförhållande till högsta domstolen.

35 §

Ikraftträdande och publicering av lagtingslagar

Justitieministeriet ska underrätta Ålands regering när Delegationen för Ålandsärenden eller republikens president har konstaterat att hinder inte föreligger för att en lagtingslag träder i kraft samt när presidenten har beslutat inlägga veto.

Om presidenten har inlagt veto i fråga om en viss del av en lagtingslag, ska Ålands regering avgöra om lagtingslagen ska träda i kraft till övriga delar eller om den ska förfalla i sin helhet.

Lagtingslagarna publiceras i Ålands författningssamling. En lagtingslag träder i kraft den dag lagtinget har bestämt. Har tidpunkten inte angetts i lagen, ska Ålands regering bestämma den. Om en lagtingslag inte har publicerats senast vid den tidpunkt som har bestämts, träder den i kraft samma dag den publiceras.

36 §

Ikraftträdande i vissa skyndsamma fall

Om ett anslag i Ålands budget eller skyndsamt genomförande av Europeiska unionens lagstiftning eller någon internationell förpliktelse som är bindande för Åland förutsätter att en lagtingslag stiftas och det finns särskilda skäl för att lagtingslagen ska träda i kraft snabbt, kan

lagtinget bemyndiga Ålands regering att bestämma att lagtingslagen helt eller delvis ska träda i kraft redan innan Delegationen för Ålandsärenden har gett sitt utlåtande om den.

Lagtinget kan också bemyndiga Ålands regering att bestämma att lagtingslagen helt eller delvis ska träda i kraft redan innan Delegationen för Ålandsärenden har gett sitt utlåtande, om det råder en exceptionell situation på grund av en pandemi, omfattande smittspridning på Åland av en allmänfarlig sjukdom, en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, ett omfattande oljeutsläpp eller någon annan därmed jämförbar händelse som förutsätter att en temporär lagtingslag skyndsamt träder i kraft.

Om en lagtingslag har satts i kraft med stöd av 1 mom. eller 2 mom. och presidenten därefter förordnar att lagtingslagen ska förfalla helt eller delvis, ska Ålands regering genast, i den ordning som gäller för publicering av lagtingslagar, meddela att lagen eller en del av den upphör att gälla räknat från den dag då meddelandet publiceras.

37 §

Förordningar av Ålands regering

Ålands regering kan med stöd av ett bemyndigande i en lagtingslag utfärda förordningar. Bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen eller självstyrelselagstiftningen i övrigt hör till området för lag ska dock utfärdas genom lagtingslag.

I en förordning av Ålands regering kan det för vinnande av enhetlighet och överskådlighet tas in bestämmelser som till sin natur hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet, om de i sak överensstämmer med motsvarande bestämmelser i en riksförordning. Behörighetsfördelningen mellan riket och Åland påverkas dock inte av detta.

6 kap.

Den dömande makten

38 §

Domstolsväsendet

Den dömande makten utövas av de statliga domstolarna. På Åland finns i första instans en tingsrätt och en förvaltningsdomstol.

39 §

Överklagande av förvaltningsbeslut

Angående överklagande av förvaltningsbeslut som har fattats av myndigheterna på Åland gäller vad som föreskrivs i rikslagstiftningen med de undantag som föreskrivs i denna lag.

Genom lagtingslag kan det föreskrivas om överklagande av förvaltningsbeslut som fattas med stöd av lagtingslag, om detta behövs för tydlighetens skull och regleringen är förenlig med de grunder som i rikslagstiftningen tillämpas i motsvarande eller närmast likartade ärenden.

Genom lagtingslag kan det föreskrivas om sökande av ändring och besvär förbud över beslut om tjänsteutnämningar som fattas av Ålands lagting, Ålands regering och myndigheter som lyder under denna samt av kommunala myndigheter på Åland.

40 §

Behörig instans

Ålands förvaltningsdomstol är behörig domstol när ett överklagande gäller:

1) Ålands regerings beslut; beslut som Ålands regering fattar vid sammanträde överklagas dock hos högsta förvaltningsdomstolen, om det inte i lagtingslag förskrivs att saken överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol,

2) beslut av myndigheter som lyder under lagtinget och beslut som fattats inom den förvaltning som hör till lagtingets verksamhet,

3) beslut av myndigheter som lyder under Ålands regering och beslut av den som genom lagtingslag har anförtrotts offentliga förvaltningsuppgifter,

4) beslut av kommunala myndigheter på Åland samt

5) beslut av statliga myndigheter på Åland.

Om någon särskild instans för överklagande har inrättats för vissa ärenden genom riksdagslag, ska med avvikelse från 1 mom. beslut som i sådana ärenden har fattats av en myndighet på Åland, överklagas hos den instansen. I lagtingslag kan dock i fråga om beslut som avses i 1 mom. 1–3 punkten, fränsett beslut om offentlig upphandling, föreskrivas att saken överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol, om det på grund av att Ålands lagstiftning skiljer sig från rikets finns ett behov av att förvaltningsdomstolen är besvärsmyndighet. En sådan lagtingslag ska vara förenlig med de grunder som i rikslagstiftningen tillämpas i motsvarande eller närmast likartade ärenden.

Beslut som har fattats med stöd av en överenskommelseförordning överklagas hos Ålands förvaltningsdomstol, om beslutet har fattats av en myndighet på Åland. Har beslutet fattats av en myndighet i riket, överklagas det hos den instans som är behörig när myndigheten handlägger motsvarande eller närmast likartade ärenden inom ramen för sin normala verksamhet.

41 §

Särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol

Genom lagtingslag kan det utfärdas särskilda bestämmelser om förfarandet vid Ålands förvaltningsdomstol, om motsvarande bestämmelser i riksdagslag inte går att sammanjämka med den lagstiftning som ska tillämpas på Åland.

7 kap.

Förvaltningen

42 §

Fördelning av förvaltningsbehörighet

Förvaltningsbehörigheten följer med lagstiftningsordningen och är således delad mellan Ålands och statens myndigheter. De åländska myndigheterna har förvaltningsbehörighet i de frågor i vilka Ålands lagting har lagstiftningsbehörighet, om inte något annat anges i denna lag eller i en överenskommelseförordning utfärdad med stöd av 43 §.

43 §

Överenskommelseförordningar

Efter överenskommelse mellan Ålands regering och statsrådet kan genom förordning av republikens president (överenskommelseförordning) statliga förvaltningsuppgifter överföras för en viss tid eller tills vidare på Ålands regering eller någon myndighet under den. I likadan ordning kan förvaltningsuppgifter som hör till Ålands regering eller någon myndighet under den överföras på en statlig myndighet.

Innan ett förslag till överenskommelseförordning föredras ska utlåtande inhämtas av Delegationen för Ålandsärenden.

En överenskommelseförordning kan sägas upp ensidigt och förordningen ska då ändras eller upphävas så snart som möjligt. Har den inte ändrats eller upphävts ett år efter uppsägningen, ska den anses ha upphört att gälla.

En lagtingslag som innebär ändring av en överenskommelseförordning får till den del den avviker från förordningen inte tillämpas så länge förordningen är i kraft.

44 §

Överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter

Offentliga förvaltningsuppgifter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet kan anförtros andra än Ålands myndigheter endast genom lagtingslag eller med stöd av lagtingslag, om det behövs för en ändamålsenlig skötsel av uppgifterna och det inte äventyrar de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten eller andra krav på god förvaltning. Uppgifter som innebär betydande utövning av offentlig makt får dock ges endast myndigheter.

45 §

Tillämpliga förvaltningslagar

När en förvaltningsmyndighet sköter ett förvaltningsärende med stöd av en överenskommelseförordning ska myndigheten följa den lagstiftning om förvaltningsförfarande, personregister samt sekretess och offentlighet som normalt gäller i myndighetens verksamhet. Finns det särskilda bestämmelser om detta i den lagstiftning som reglerar de förvaltningsuppgifter som har överförts, ska dessa dock följas.

Bestämmelserna i 1 mom. tillämpas även när en åländsk myndighet sköter en statlig uppgift eller en statlig myndighet sköter Ålands uppgifter direkt med stöd av denna lag eller någon annan lag som har stiftats med lagtingets bifall.

46 §

Gemensam förvaltning

I följande frågor där förvaltningsbehörigheten är delad tillämpas följande:

1) de åländska och de statliga myndigheterna ska, på det sätt som anges i en överenskommelseförordning, gemensamt sköta beredskapen inför befolkningsskyddet och befolkningsskyddet på Åland så att dessa myndigheter under en gemensam förvaltning kan delta med de resurser som de förfogar över och som behövs i befolkningsskyddet och

2) de åländska och de statliga myndigheterna, ska på det sätt som anges i en överenskommelseförordning, samarbeta med varandra när de inhämtar statistiska uppgifter och ge varandra

tillgång till de statistiska uppgifter de har; i den statistik som statliga myndigheter publicerar ska Åland redovisas fristående från uppgifterna om övriga Finland där det är möjligt,

3) de åländska och de statliga myndigheterna ska, på det sätt som anges i en överenskommelseförordning, genomföra Europeiska unionens gemensamma jordbruks- och fiskeripolitik på Åland.

47 §

Särbestämmelser inom Ålands förvaltningsbehörighet

I de angelägenheter som hänförs till Ålands förvaltningsbehörighet och anges i denna paragraf, ska uppgiften utföras med iakttagande av att

1) Ålands regering ska begära utlåtande av behörig riksmyndighet innan en åtgärd som gäller en fast fornlämning vidtas.

2) Ålands regering ska begära utlåtande av behörig riksmyndighet innan beslut fattas om godkännande av arkivbildningsplan för Ålands regerings eller de kommunala myndigheternas arkiv på Åland,

3) Ålands regering ska inhämta tillstånd av respektive handlings ägare och utlåtande av behörig riksmyndighet innan beslut fattas om varaktig förvaring av och förvaringsform för statliga myndigheters handlingar som deponerats i Ålands regerings arkiv.

Justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman har som högsta laglighetsövervakare befogenhet att handlägga klagomål och meddelanden av myndigheter som riktas till någongendera av dem och som gäller området för Ålands förvaltningsbehörighet.

48 §

Särbestämmelser inom statens förvaltningsbehörighet

I de angelägenheter som hänförs till statens förvaltning och anges i denna paragraf ska uppgiften utföras med iakttagande av att

1) när en statlig tjänst tillsätts på Åland ska särskild betydelse tillmätas att den som anställs har kännedom om förhållandena på Åland eller är bosatt där,

2) en statlig myndighet ska säkerställa att en statstjänsteman som inom ramen för sina tjänsteuppgifter regelbundet sköter ärenden som gäller Åland, har tillräckliga kunskaper om självstyrelsen och om förhållandena på Åland,

3) i pass som på Åland utfärdas för den som har hembygdsrätt ska ingå ordet "Åland",

4) riksmyndigheterna ska se till att Åland får de frekvenser som behövs för radio- och televisionssändningar på Åland,

5) när en riksmyndighet beviljar nätkoncession till teleföretag för televerksamhet på Åland, ska Ålands regerings samtycke först inhämtas,

6) beviljande av tillstånd för utlänningar eller utländska sammanslutningar att äga och besitta fast egendom på Åland samt att idka näring på Åland ankommer på Ålands regering, som innan ett sådant ärende avgörs ska inhämta utlåtande av behörig riksmyndighet,

7) de uppgifter som enligt lagstiftningen om förebyggande av införsel till landet av växtskadegörare samt lagstiftningen om framställning och användning av kemikalier som är giftiga för människan ankommer på en myndighet i riket, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag,

8) de uppgifter som enligt lagstiftningen om förhindrande av smittsamma sjukdomar mellan människor eller mellan människor och djur eller hos husdjur ankommer på en myndighet i riket, ska på Åland skötas av Ålands regering eller av någon annan myndighet som anges i lagtingslag,

9) nya farleder för handelssjöfarten kan inrättas på Åland efter överenskommelse med Ålands regering; om en överenskommelse inte kan nås, avgörs saken på det sätt som anges i 55 §,

10) i ärenden som gäller tillstånd att med utländska fartyg idka handelssjöfart inom Åland eller mellan Åland och det övriga Finland ska samråd äga rum med Ålands regering,

11) vid handläggningen av frågor om fartbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom Åland samt i andra frågor om sjötrafiken som har särskild betydelse för Åland ska riksmyndigheterna samråda med Ålands regering,

12) frågor som gäller rätt att idka intern lufttrafik på Åland ankommer på Ålands regering, dock så att utlåtande av riksmyndigheterna ska inhämtas,

13) när en riksmyndighet handlägger sådana frågor rörande lufttrafiken som har särskild betydelse för Åland, ska samråd äga rum med Ålands regering,

14) när en riksmyndighet ska göra upp en arkivbildningsplan för handlingar som rör verksamhet på Åland, ska samråd hållas med Ålands regering.

15) arkivalier som härrör från en statlig myndighets verksamhet på Åland, kan föras till förvaring utanför Åland endast efter samråd med Ålands regering,

16) i fråga om arkivalier som härrör från en riksmyndighets verksamhet på Åland, men där myndighetens egentliga verksamhetsställe finns utanför Åland, ska myndigheten samråda med Ålands regering om hur arkivalierna kan göras tillgängliga för Ålands regering.

17) utlåtande av Ålands regering ska inhämtas innan en statlig myndighet beviljar ett tillstånd att utöva tillståndspliktig näring på Åland,

18) Ålands regering ska höras innan beslut fattas om indragning av en inrättning eller ett fast arbetsställe vid statens lokalförvaltning på Åland,

19) fullgörandet av arbetsplikt som gäller medborgarna allmänt, kan för den som har hembygdsrätt endast åläggas inom civila uppgifter på Åland,

20) de förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen gäller konsumenttvister och konsumentrådgivning ska på Åland av skötas av Ålands regering i enlighet med en överenskommelseförordning,

21) Ålands hälso- och sjukvårdsmyndighet eller en annan myndighet som anges i lagtingslag är behörig att sköta uppgifter som hör till hälso- och sjukvården enligt sådan rikslagstiftning som gäller på Åland.

8 kap.

Samarbetsformer och behörighetstvister

49 §

Lagtingets och Ålands regerings initiativ

Lagtinget kan väcka initiativ i frågor som hör till riksdagens lagstiftningsbehörighet och som är av särskild vikt för Åland med hänsyn till förhållandena där. Initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg.

Ålands regering kan göra framställningar om att förordningar och administrativa föreskrifter i frågor som hör till rikets lagstiftningsbehörighet ska utfärdas för Åland.

50 §

Samråd, samtycke och överenskommelse

När riksmyndigheterna planerar åtgärder som har särskild betydelse för Åland och de åländska myndigheterna planerar åtgärder som har särskild betydelse för riket, ska de informera varandra

och vid behov samråda. I denna lag finns dessutom särskilda bestämmelser om åtgärder som förutsätter samråd mellan Ålands och rikets myndigheter eller samtycke av Ålands regering.

På initiativ av Ålands regering eller statsrådet kan Ålands regering och statsrådet efter förhandlingar överenskomma om en utvidgning av åländsk behörighet inom Finlands ekonomiska zon.

51 §

Hörande om förslag till lagar och andra författningar

Lagförslag som föreläggs riksdagen och som har särskild betydelse för Åland ska sändas på remiss till Ålands regering innan regeringen överlämnar en proposition till riksdagen.

Ålands regering kan begära utlåtande av statsrådet om förslag till lagtingslag.

Innan republikens president, statsrådet, ett ministerium eller någon annan myndighet utfärdar bestämmelser eller föreskrifter som uteslutande gäller Åland eller som annars har särskild betydelse för Åland, ska de begära utlåtande av Ålands regering.

52 §

Ålandsärenden i statsrådet och föredragningen av dem

Aktuella åländska frågor av principiell eller vittomfattande betydelse kan behandlas i statsrådet i en sammansättning med de behöriga ministrarna och Ålands lantråd under ledning av statsministern. Initiativ till behandling i en sådan sammansättning kan tas av Ålands regering eller av det behöriga ministeriet.

Ärenden som gäller självstyrelsen föredras i statsrådet och för republikens president från justitieministeriet. Ärenden som gäller Ålands ekonomi föredras dock från finansministeriet.

Till föredragande i ärenden som gäller självstyrelsen och Ålands ekonomi förordnar statsrådet personer som är förtrogna med Ålands självstyrelse.

53 §

Riksmyndigheternas skyldighet att bistå myndigheterna på Åland

Riksmyndigheterna ska inom ramen för sin allmänna behörighet på begäran av Ålands regering bistå myndigheterna på Åland vid skötseln av uppgifter som hör till självstyrelsen.

54 §

Utlåtanden om tillämpningen av självstyrelselagstiftningen

Delegationen för Ålandsärenden ger på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolarna i frågor som gäller lagstiftningen om Ålands självstyrelse.

55 §

Lösning av behörighetstvister

Uppstår meningsskiljaktighet angående en åländsk eller en riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd, kan Ålands regering eller riksmyndigheten hänskjuta frågan till Delegationen för Ålandsärenden som ska avgöra saken inom två månader från det att denna

väckts. Om en part inte nöjer sig med delegationens beslut, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av beslutet föra saken till högsta domstolen för avgörande.

9 kap.

Ålands ekonomi

56 §

Ekonomisk självstyrelse

Åland har ekonomisk självstyrelse på det sätt som anges i denna lag.

57 §

Ålands budget

Lagtinget antar budget för Åland. Närmare bestämmelser om Ålands budget utfärdas genom lagtingslag.

Åland kan uppta lån samt emittera obligationslån för självstyrelsens behov.

58 §

Årliga återföringar till Åland

För att täcka utgifterna för självstyrelsen återförs till Åland årligen av statsmedel ett belopp enligt 59 § som fastställs vid en särskild avräkning (avräkningsbeloppet) samt en skatteavräkning enligt vad som föreskrivs i 63 §.

59 §

Avräkningen

Avräkningsbeloppet beräknas så att de i statsbokslutet för respektive år redovisade inkomsterna, med undantag för skatt på förvärvs- och kapitalinkomster, rundradioskatt, källskatt som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatt, tonnageskatt, lotteriskatt samt nya statslån (avräkningsbasen) multipliceras med ett visst relationstal (*avräkningsgrunden*).

Vid beräkningen av avräkningsbeloppet beaktas dessutom hälften av förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal (Ålands befolkningsandel) från och med den 31 december 2020. För att bestämma Ålands befolkningsandel används en koefficient som anges med fem decimalers noggrannhet. Ökar Ålands befolkningsandel höjs avräkningsbeloppet, minskar befolkningsandelen sänks avräkningsbeloppet.

Avräkningen verkställs årligen i efterhand för varje kalenderår. På avräkningsbeloppet betalas månatliga förskott.

60 §

Avräkningsgrunden

Avräkningsgrunden är 0,47 procent.

61 §

Ändring av avräkningsgrunden

Avräkningsgrunden ska ändras, om grunderna för statsbokslutet genomgår ändringar som inverkar på avräkningsbeloppets storlek. Med ändring av grunderna för statsbokslutet avses förändringar i statens inkomst- och utgiftsstruktur, strukturella förändringar innefattande beskattning eller bolagisering, förändringar i fråga om nettobudgetering samt andra därmed jämförbara förändringar.

Avräkningsgrunden ska höjas, om Ålands utgifter ökar och utgiftsökningen följer av att

1) ny lagstiftningsbehörighet övertas av Åland enligt 29 § 1 mom. eller överförs till Åland enligt 30 § 1 mom.,

2) Åland övertar förvaltningsuppgifter som ankommer på staten och kostnaderna inte regleras på annat sätt, eller Åland, efter överenskommelse med staten, svarar för verksamhet som helt eller till betydande del tjänar riksintressen,

3) uppnåendet av självstyrelsens syften orsakar väsentligt ökade kostnader, eller

4) Ålands förvaltning annars belastas av betydande utgifter som inte förutsågs när denna lag stiftades.

Avräkningsgrunden ska sänkas, om en statlig myndighet har övertagit förvaltningsuppgifter av Ålands myndigheter, och kostnaderna för uppgifterna inte regleras på annat sätt.

62 §

Förfarandet för ändring av avräkningsgrunden

Om ändring av avräkningsgrunden bestäms genom riksdagslag med lagtingets bifall.

Finansministeriet och Ålands regering gör minst vart tredje år en bedömning av om det finns grunder enligt 61 § 1—3 mom. att ändra avräkningsgrunden och ger sitt förslag till Delegationen för Ålandsärenden. Om den ena parten begär att en bedömning ska göras tidigare än efter tre år, ska den andra parten inom skälig tid medverka till att ett förslag lämnas till Delegationen för Ålandsärenden. I annat fall behandlar delegationen ärendet på basen av den ena partens förslag och efter att ha hört den andra parten.

Delegationen ger sitt förslag till ändring av avräkningsgrunden till statsrådet. Statsrådet ger sitt lagförslag, som baserar sig på delegationens förslag, till riksdagen.

63 §

Skatteavräkningen

I skatteavräkning återförs till Åland årligen av statsmedel beloppen för de på Åland för respektive skatteår debiterade statliga förvärvs- och kapitalinkomstskatterna, källskatten som betalas av begränsat skattskyldiga, samfundsskatten och tonnageskatten. Därtill återförs årligen av statsmedel den på Åland betalda lotteriskattens belopp. Skatteavräkningen verkställs årligen i efterhand för varje skatteår. På skatteavräkningsbeloppet betalas månatliga förskott. Förskottsbeloppet beräknas med utfallet av tidigare beskattning och prognoser som grund.

Om utfallet av den i 1 mom. avsedda samfundsskattens och kapitalinkomstskattens sammanlagda belopp med mer än 10 procent understiger det respektive belopp som Åland skulle ha fått

på basis av motsvarande skatt genom de i 59 § 1 och 2 mom. avsedda grunderna för beräkningen av avräkningsbeloppet, tillkommer mellanskillnaden Åland.

64 §

Extra anslag

På framställning av lagtinget kan extra anslag beviljas för osedvanligt stora engångsutgifter som inte rimligen kan finansieras med budgeten för Åland. Extra anslag kan beviljas endast för uppgifter som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Framställning om extra anslag görs hos Delegationen för Ålandsärenden.

65 §

Tillskott under exceptionella förhållanden

Åland ska av statsmedel beviljas tillskott under exceptionella förhållanden

1) för att förhindra eller undanröja sådana väsentliga rubbningar i samhällsekonomin som särskilt drabbar Åland,

2) för att täcka sådana kostnader som föranleds av en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, ett oljeutsläpp eller någon annan därmed jämförbar händelse, om inte landskapet skäligen bör bära kostnaderna.

Ålands regering ska göra en framställning om tillskott hos Delegationen för Ålandsärenden senast under året efter det kalenderår till vilket utgifterna hänför sig. Ärendet ska om möjligt avgöras inom sex månader från det att det väcktes.

10 kap.

Internationella förpliktelser

66 §

Information om förhandlingar

Statsrådet ska underrätta Ålands regering om förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet. Detsamma gäller förhandlingar som annars kan ha särskild betydelse för Åland, om detta lämpligen kan ske.

67 §

Ålands initiativrätt

Ålands regering kan väcka förslag hos statsrådet om förhandlingar om internationella förpliktelser.

68 §

Ålands medverkan i förhandlingar

Ålands regering ska på begäran ges tillfälle att delta i förhandlingar om internationella förpliktelser som gäller angelägenheter inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, om detta är möjligt i det förhandlingsorgan där saken behandlas. Gäller förhandlingarna angelägenheter som annars kan ha särskild betydelse för Åland, ska Ålands regering på begäran beredas tillfälle att delta, om särskilda skäl finns.

69 §

Ikraftträdande på Åland av internationella förpliktelser

Bestämmelser i en internationell förpliktelse som Finland ingår eller förbinder sig till i en fråga inom lagtingets lagstiftningsbehörighet, träder i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelserna sätts i kraft.

Står en bestämmelse i strid med denna lag eller jordförvärvslagen för Åland träder den i kraft på Åland endast om lagtinget ger sitt bifall genom ett beslut som fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och lagen om sättande i kraft av förpliktelsen antas av riksdagen i den ordning som anges i 95 § 2 mom. grundlagen. Om bestämmelsen gäller endast det språk på vilket myndigheterna på Åland ska stå i förbindelse med utlänningar eller utländska myndigheter, behandlas lagförslaget dock i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen.

Lagtinget kan bemyndiga Ålands regering att ge ett sådant bifall som avses i 1 mom.

70 §

Bemyndigande för Ålands regering att förhandla

Statsrådet kan bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland och den andra fördragsslutande parten.

Ålands regering ska underrätta statsrådet om hur förhandlingarna framskrider. En representant för statsrådet deltar vid behov i förhandlingarna.

71 §

Godkännande och ikraftträdande av internationella förpliktelser som har förhandlats fram av Åland

Ålands lagting godkänner en internationell förpliktelse som avses i 70 § efter att beslut om att underteckna den har fattats i enlighet med 93 § i grundlagen. Förpliktelsen sätts i kraft på Åland genom lagtingslag. Ålands regering ska underrätta utrikesministeriet när förpliktelsen har godkänts.

Bestämmelser om ikraftträdandet av lagtingslagen utfärdas genom förordning av Ålands regering.

Internationella förpliktelser som avses i 70 § publiceras i Finlands författnings-samlings fördragsserie.

72 §

Ålands nationella ansvar för internationella förpliktelser som Åland har förhandlat fram

Ålands regering svarar för att internationella förpliktelser som avses i 70 och 71 § verkställs och efterlevs nationellt samt bär på den nationella nivån det ekonomiska ansvaret för ett otillräckligt genomförande av en sådan förpliktelse.

Vid en förhandling eller en tvist på internationellrättslig nivå som gäller Finlands ekonomiska ansvar för förpliktelser som Åland ingått enligt 70 och 71 §, bereds Åland möjlighet att försvara sina intressen i enlighet med de principer som anges i 80 § i denna lag.

Om staten har ålagts skyldighet att betala skadestånd eller annan ekonomisk gottgörelse till en annan stat eller en enskild som en följd av ett otillräckligt genomförande av en förpliktelse som avses i 1 mom. och det uppstår oenighet mellan staten och Åland om att ersätta staten för det belopp den betalat, ska Delegationen för Ålandsärenden ta ställning till saken. Om en part inte nöjer sig med delegationens ställningstagande kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av ställningstagandet, föra saken till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande på det sätt som föreskrivs i 4 kap. i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

11 kap.

Ärenden som gäller Europeiska unionen

73 §

Ålands deltagande i den nationella beredningen av ärenden som pågår vid Europeiska unionens institutioner

Ålands regering har rätt att delta i beredningen vid statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom Europeiska unionen, om beslutanderätten annars skulle höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller om saken på något annat sätt kan ha särskild betydelse för Åland.

Statsrådet ska underrätta Ålands regering om beredningen inom Europeiska unionen av de ärenden som avses i 1 mom.

Lagtinget kan i frågor som hör till dess lagstiftningsbehörighet delge riksdagen ett motiverat yttrande om huruvida ett utkast till lagstiftningsakt från Europeiska unionen är förenligt med subsidiaritetsprincipen. Lagtingets ståndpunkt ska sändas till Europeiska unionens institutioner.

74 §

Delgivning av Ålands ståndpunkt i Europeiska unionens institutioner

Om Ålands regerings och statsrådets ståndpunkter i frågor som bereds vid Europeiska unionens institutioner och som faller inom lagtingets lagstiftningsbehörighet eller som annars har synnerligen stor betydelse för Åland inte kan samordnas, ska Ålands ståndpunkt på begäran av Ålands regering delges när Finlands ställningstaganden presenteras i Europeiska unionens institutioner.

75 §

Ålands deltagande i beredningen av ärenden vid Europeiska unionens institutioner

Ålands regering ska på begäran ges tillfälle att delta i Finlands delegations arbete när frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet bereds inom Europeiska unionens institutioner.

76 §

Behörighetsfördelningen vid genomförande av Europeiska unionens beslut

När åtgärder vidtas i Finland med anledning av beslut som har fattats inom Europeiska unionen är lagstiftningsbehörigheten och behörigheten i förvaltningsärenden fördelad mellan Åland och riket på det sätt som följer av denna lag.

Om ett beslut som ska fattas inom Europeiska unionen helt eller delvis gäller tillämpning av Europeiska unionens gemensamma politik på Åland, formulerar Ålands regering innehållet i Finlands ställningstagande till den del saken annars skulle höra till lagtingets lagstiftningsbehörighet.

Ålands och statens myndigheter ska samråda i fråga om fördelningen inom Finland av en resurs eller en rättighet som har tilldelats Finland, förvaltningen av denna eller genomförandet av en förpliktelse som har ålagts Finland genom Europeiska unionens beslut, om de åtgärder för genomförandet av beslutet som vardera myndigheten kommer att vidta är beroende av varandra. Om den statliga och åländska myndigheten är överens efter samråd, fattar vardera myndigheten beslut om sin respektive andel av resursen, rättigheten eller förpliktelsen i enlighet med samrådet.

Om den åländska myndigheten och den statliga myndigheten inte är överens om vilka åtgärder som bör vidtas i en fråga som avses i 3 mom., kan en rekommendation till avgörande begäras av Delegationen för Ålandsärenden. Delegationen ska ge sin rekommendation inom två månader från det att begäran kom in.

77 §

Beslutsfattande när endast en förvaltningsåtgärd kan vidtas

Kan efter samråd enligt 76 § 3 mom. endast en åtgärd vidtas i medlemsstaten i ett förvaltningsärende som gäller fördelningen inom Finland av en resurs eller en rättighet som har tilldelats Finland eller förvaltningen av en förpliktelse som har ålagts Finland genom Europeiska unionens beslut och har både Åland och riket behörighet enligt denna lag, ska beslutet om åtgärden fattas av den statliga myndigheten. Beslutet ska fattas efter samråd med den åländska myndigheten så att samförstånd eftersträvas och den åländska myndighetens ståndpunkter så långt som möjligt blir beaktade.

Om den åländska myndigheten och den statliga myndighet inte är överens om vilka åtgärder som bör vidtas i en fråga som avses i 1 mom., kan en rekommendation till avgörande begäras av Delegationen för Ålandsärenden. Delegationen ska ge sin rekommendation inom två månader från det att begäran kom in.

Om en förvaltningsåtgärd enligt 1 mom. inte kan vidtas i enlighet med Delegationens i 2 mom. avsedda rekommendation och parterna fortsättningsvis är oeniga i saken, fattas beslutet om endast en förvaltningsåtgärd i sista hand och med avvikelse från 1 mom. av statsrådets allmänna sammanträde. Statsrådets beslut ska föregås av en behandling i statsrådet i en sammansättning som anges i 52 § 1 mom. i denna lag. I beslutet som statsrådets allmänna sammanträde har fattat kan ändring sökas enligt vad som föreskrivs i 2 kap. 8 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden. Beslutet kan verkställas utan att det vunnit laga kraft.

78 §

Beslut när endast en förvaltningsmyndighet får utses

Får medlemsstaterna enligt unionsrätten i något fall där både lagtinget och riksdagen har lagstiftningsbehörighet utse endast en förvaltningsmyndighet, utses denna myndighet av statsrådet. När denna myndighet fattar ett beslut som annars skulle höra till Ålands behörighet, ska beslutet fattas i enlighet med Ålands regerings ståndpunkt.

79 §

Ålands regerings kontakt med Europeiska kommissionen

Ålands regering har rätt att stå i kontakt med Europeiska kommissionen i ärenden som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet och som gäller genomförande på Åland av beslut som har fattats inom Europeiska unionen. Ålands regering och statsrådet kommer närmare överens om hur statsrådet ska informeras om sådana kontakter.

80 §

Ålands ställning i överträdelseförfaranden som inletts av kommissionen och vid talan om fördragsbrott

De statliga myndigheterna bereder i samverkan med Ålands regering innehållet i Finlands svar på ställningstaganden av Europeiska kommissionen angående brister vid fullgörandet av medlemsstatens skyldigheter till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet samt Finlands ställningstaganden som i ett sådant ärende framförs vid Europeiska unionens domstol.

Om Ålands och rikets ståndpunkter inte kan samordnas i ett ärende som avses i 1 mom., ska Finlands svar och ställningstagande på Ålands regerings begäran utformas så att Ålands ståndpunkt framgår.

81 §

Ålands deltagande i den muntliga handläggningen vid EU-domstolen i ett överträdelseförfarande som gäller Finland

Har talan i ett ärende som avses i 80 § väckts i Europeiska unionen domstol på grund av en åtgärd eller underlåtelse från Ålands sida, ska en representant för Åland ges rätt att delta i det muntliga förfarandet vid domstolen.

82 §

Framställning i ett ärende som är anhängigt vid EU-domstolen

Ålands regering kan göra en motiverad framställning hos statsrådet om att Finland ska delta i en anhängig rättegång vid Europeiska unionens domstol eller väcka talan vid domstolen när det gäller frågor som hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet eller annars kan ha särskild betydelse för Åland.

83 §

Ålands nationella ansvar

Om Europeiska unionens domstol har dömt finska staten att betala ett standardbelopp, ett vite eller något motsvarande penningbelopp, är Åland ansvarigt för detta belopp gentemot staten till den del en åtgärd eller försummelse från Ålands sida är orsak till domen.

Om finska staten utifrån sitt ansvar som medlemsstat är skyldig att betala tillbaka unionsmedel till Europeiska unionen, är Åland ansvarigt för beloppet gentemot staten till den del förvaltningen eller övervakningen av de återbetalade medlen hörde till Åland.

Om finska staten är skyldig att betala ersättning till enskilda för en skada som orsakats av att de unionsrättsliga förpliktelseerna i ett ärende inom Ålands behörighet genomförts bristfälligt eller oriktigt, är Åland till denna del ansvarigt för ersättningen gentemot staten.

84 §

Jämkning av ansvarsbelopp

Staten och Åland kan jämka ett ansvarsbelopp som avses i 83 §. Uppstår oenighet mellan staten och Åland om ansvaret eller ansvarsbeloppet, ska Delegationen för Ålandsärenden ta ställning till saken. Delegationen kan bedöma förutsättningarna för att jämka ansvarsbeloppet. Om en part inte nöjer sig med Delegationens ställningstagande, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av ställningstagandet, föra saken till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande på det sätt som föreskrivs i 4 kap. lagen om rättegång i förvaltningsärenden.

85 §

Europeiska unionens regionkommitté

Till en av Finlands representanter i Europeiska unionens regionkommitté ska föreslås en kandidat som Ålands regering utser.

12 kap.

Ämbetspråk och språkliga rättigheter

86 §

Ämbetspråket

Ålands regering med underlydande myndigheter samt de kommunala och statliga myndigheterna och domstolarna på Åland har svenska som ämbetspråk.

Ämbetspråket i Delegationen för Ålandsärenden är svenska.

Vad som i denna lag föreskrivas om språket vid de statliga myndigheterna gäller även för den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter, om inte något annat följer av kyrkolagen.

87 §

Ämbetsspråket i kontakterna mellan riksmyndigheter och myndigheter på Åland

Ämbetsspråket i kontakterna mellan å ena sidan statsrådet, de statliga myndigheterna och domstolarna i riket och å andra sidan Ålands regering med underlydande myndigheter samt kommunerna, de statliga myndigheterna och domstolarna på Åland är svenska.

Ämbetsspråket i kontakterna å ena sidan mellan Delegationen för Ålandsärenden och å andra sidan statsrådet, de statliga myndigheterna samt domstolarna är svenska.

De utlåtanden och avgöranden av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen som avses i denna lag ges på svenska.

Språket är likaså svenska i kontakterna mellan å ena sidan andra än statliga myndigheter som anförtros offentliga förvaltningsuppgifter genom lag eller med stöd av lag och å andra sidan Ålands regering med underlydande myndigheter samt kommunerna, de statliga myndigheterna och domstolarna på Åland. Om en annan än en statlig myndighet utför offentliga förvaltningsuppgifter på Åland med stöd av ett beslut eller en annan åtgärd av en statlig myndighet i riket, eller ett avtal mellan myndigheten och mottagaren av uppdraget, ska den statliga myndigheten försäkra sig om att mottagaren av uppdraget använder svenska i uppdraget.

88 §

Språket i fördrag och dokument från Europeiska unionen

När lagtingets bifall inhämtas till att ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse ska träda i kraft på Åland får fördragstexten översändas på originalspråket, om den inte med stöd av lag publiceras på svenska.

Dokument från Europeiska unionen som ska delges Ålands regering får översändas på originalspråket, om de ännu inte har översatts till svenska.

89 §

Individens språkliga rättigheter vid domstolar och statliga myndigheter på Åland

En part vars eget språk är finska har rätt att använda finska och rätt till tolkning och översättning vid domstolarna och vid de statliga myndigheterna på Åland i enlighet med motsvarande bestämmelser i rikslagstiftningen angående rätten att använda svenska vid en enspråkigt finsk domstol eller myndighet.

Angående rätten till tolkning och översättning vid domstolarna och de statliga myndigheterna på Åland för den vars eget språk inte är finska och som inte förstår svenska tillämpas bestämmelserna i rikslagstiftningen.

Är en handling som en finskspråkig part har lämnat in till en domstol eller en statlig myndighet på Åland avfattad på finska, ska myndigheten vid behov se till att handlingen översätts till svenska.

90 §

Individens språkliga rättigheter vid de åländska myndigheterna

I ärenden som avgörs av Ålands regering eller en myndighet under den eller av en kommunal myndighet på Åland och som gäller tvångsåtgärder eller ingrepp i personlig frihet eller integritet, ska myndigheten använda ett språk som kan förstås av den som saken gäller eller vid behov

använda tolkning eller översättning. Närmare bestämmelser om detta utfärdas genom lagtingslag.

Angående de språkliga rättigheterna vid förundersökning för den som inte förstår svenska tillämpas vad som i rikslagstiftningen föreskrivs om språkliga rättigheter i ett enspråkigt ämbetsdistrikt.

91 §

Individens språkliga rättigheter vid domstolar och statsmyndigheter i riket

Personer som har hemort på Åland har rätt att få offentlig service på svenska av statliga myndigheter i riket till vars verksamhetsområde Åland hör.

En enskild part som har hemort på Åland har i ärenden som handläggs av en domstol eller statlig myndighet i riket rätt att till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall då expeditionen med stöd av rikslagstiftningen utfärdas på finska.

92 §

Undervisningsspråket

Undervisningsspråket i skolor på Åland som bekostas med allmänna medel och får understöd av sådana är svenska, om inte något annat föreskrivs genom lagtingslag.

93 §

Rätten till inträde för fortsatta studier

Den som har avlagt examen vid en läroanstalt på Åland kan, i enlighet med vad som närmare föreskrivs genom förordning av statsrådet, vinna inträde och avlägga examen vid en svensk- eller tvåspråkig läroanstalt vars huvudman är staten eller som erhåller understöd av staten, även om han eller hon inte har de kunskaper i finska som krävs för inträde och för att avlägga examen.

94 §

Statsanställdas språkkunskap

Bestämmelser om den språkkunskap som krävs för statsanställda på Åland utfärdas med Ålands regerings samtycke genom förordning av statsrådet.

Staten ska anordna utbildning på svenska för sina anställda på Åland.

95 §

Föreskrifter och information på svenska

Bestämmelser och myndighetsföreskrifter ska för att bli gällande på Åland finnas tillgängliga på svenska.

Statliga myndigheter ska se till att myndighetsanvisningar av allmän betydelse som gäller på Åland samt andra anvisningar som huvudsakligen finansieras med statliga medel och som avses vara tillämpliga på Åland, finns tillgängliga på svenska.

Föreskrifter, anvisningar och handlingar gäller som original när de gjorts av en myndighet eller en officiell translator.

Statsrådet ska verka för att information om varor och tjänster till åländska konsumenter ges på svenska.

96 §

Språklig service vid statliga bolag med verksamhet på Åland

När ett tjänsteproducerande bolag som staten har bestämmanderätt i och som har verksamhet på Åland sköter offentliga förvaltningsuppgifter, ska det betjäna och informera allmänheten på svenska. När ett sådant statligt bolag bedriver näringsverksamhet på Åland, ska det på Åland betjäna och informera allmänheten på svenska.

13 kap.

Särskilda bestämmelser

97 §

Ändring av självstyrelselagen

Denna lag kan inte ändras eller upphävas på annat sätt än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelse från den göras på något annat sätt. Besluten ska i riksdagen fattas i den ordning som föreskrivs i 73 § i grundlagen och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

98 §

Lagtingslagar som antas med kvalificerad majoritet

I lagtingslag kan det föreskrivas att ett beslut om antagande av en lagtingslag ska fattas av lagtinget med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. En lagtingslag där en sådan bestämmelse ingår ska antas i samma ordning.

99 §

Företräde för grundlagen och självstyrelselagen

Om tillämpningen av en bestämmelse i en lagtingslag i ett ärende som behandlas av en domstol uppenbart skulle strida mot grundlagen, ska domstolen ge grundlagsbestämmelsen företräde, om inte annat följer av denna lag eller jordförvärvslagen (3/1975). Om tillämpningen av en bestämmelse i en riksdagslag eller en lagtingslag skulle strida mot denna lag eller jordförvärvslagen, ska domstolen ge bestämmelsen i självstyrelselagen eller jordförvärvslagen företräde. Domstolen ska först utreda om den aktuella bestämmelsen i en riksdagslag enligt självstyrelselagen hör till riksdagens eller lagtingets lagstiftningsbehörighet.

100 §

Lagenligheten av förordningar som utfärdats av Ålands regering

Om en bestämmelse i en förordning av Ålands regering står i strid med en lagtingslag eller sådan rikslagstiftning som gäller på Åland, får den inte tillämpas av myndigheterna.

101 §

Sekretess och handlingars offentlighet i internationella frågor

I fråga om sekretess och handlingars offentlighet i frågor som avses i 10 och 11 kap tillämpas rikslagstiftningen.

102 §

Statens mark och byggnader

Om staten behöver mark på Åland för egentlig statsförvaltning, ska Åland tillhandahålla lämpliga områden. Om det inte görs, är staten oförhindrad att utan Ålands medverkan förvärva behövlig mark.

Om sådan mark som avses i 1 mom. inte längre behövs för egentlig statsförvaltning, övergår statens rätt till Åland. Byggnader och anläggningar som blivit obehövlige tillfaller då Åland, om de inte flyttas bort.

Statsrådet och Ålands regering ska komma överens om tillhandahållande av mark enligt 1 mom. och om övertagande av mark och annan egendom enligt 2 mom. Uppstår meningsskiljaktighet, ska saken avgöras av Delegationen för Ålandsärenden.

Vid expropriation av fast egendom för statens behov tillämpas rikslagstiftningen.

103 §

Ålands rätt till arv

Om det inte finns någon arvinge till den som vid sitt frånfälle var fast bosatt på Åland, tillfaller arvet Åland. Fast egendom eller därmed jämförbar annan egendom som Åland har fått i arv och som finns utanför Åland ska dock överlåtas till staten, om egendomen inte behövs för att täcka boets skulder.

104 §

Tjänster som i vissa avseenden jämföras med statliga tjänster

Vad som föreskrivs i 48 § 1 punkten och 94 § 1 mom. om statliga tjänster gäller även tjänster och anställda vid självständiga offentlighetsrättsliga inrättningar på Åland. Detsamma gäller också, på det sätt som anges genom förordning av statsrådet, i bolag i vilka staten har avgörande inflytande.

105 §

Statlig näringsverksamhet

Förbehålls staten, en självständig offentlighetsrättslig inrättning eller ett bolag i vilket staten har avgörande inflytande ensamrätt att utöva sådan näringsverksamhet som enligt 28 § regleras genom rikslagsstiftning, får det genom förordning av statsrådet föreskrivas att Åland eller ett bolag där Åland har avgörande inflytande ska ha samma rätt att utöva motsvarande näring på Åland, om det inte finns vägande skäl mot detta.

106 §

Skattefrihet för Åland

I fråga om skattefrihet och andra därmed jämförbara förmåner åtnjuter Åland samma rätt som staten.

107 §

Valkrets samt införande av kommunal rösträtt i vissa fall

Vid riksdagsval utgör Åland en valkrets. I fråga om riksdagsval föreskrivs särskilt.
Under de förutsättningar som anges i lagtingslag medges finska medborgare som saknar hembygdsrätt samt danska, isländska, norska och svenska medborgare rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen. Sådan rösträtt och valbarhet kan på samma sätt medges medborgare i andra stater. Beslut om att anta en lagtingslag som avses ovan i detta moment, ska fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

14 kap.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

108 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs självstyrelselagen för Åland (1144/1991) (den äldre lagen) och lagen om ändring av den avräkningsgrund som avses i självstyrelselagen för Åland (911/2020).

Lagtinget kan redan före ikraftträdandet av denna lag tillämpa bestämmelserna i den vid antagande av en lagtingslag. En sådan lagtingslag träder dock inte i kraft förrän denna lag har trätt i kraft.

Delegationen för Ålandsärenden ska utses enligt denna lag så att den kan tillträda samtidigt som lagen träder i kraft. Delegationen för Ålandsärenden sköter också de uppgifter som enligt den äldre lagen har ankommit på Ålandsdelegationen.

Bestämmelserna i denna lag om utnämning av landshövdingen tillämpas första gången när mandattiden löper ut för den landshövding som är utnämnd med stöd av den äldre lagen.

Vid den lagstiftningskontroll som efter ikraftträdandet av denna lag genomförs av en lagtingslag som antagits före ikraftträdandet, ska ett utlåtande som före ikraftträdandet inhämtats av högsta domstolen utgöra det utlåtande som avses i 34 §.

109 §

Tillämplig lagstiftning vid ändringar i behörighetsfördelningen

Har enligt denna lag ett rättsområde som tidigare reglerats genom landskapslag hänförs till riksdagens behörighet, eller ett område som tidigare reglerats genom rikslagstiftning överförs till lagtingets behörighet, ska den landskapslag eller rikslagstiftning inom detta rättsområde som tillkommit före ikraftträdandet av denna lag, fortfarande tillämpas på Åland till dess den upphävs. Landskapslagen upphävs genom en förordning av republikens president och rikslagstiftningen upphävs genom lagtingslag. Detsamma gäller sådana ändringar av fördelningen av lagstiftningsbehörighet som skett genom ikraftträdandet av den äldre lagen, om den nya behörighet som avses i den äldre lagen inte tagits i bruk före ikraftträdandet av denna lag.

110 §

Övergångsbestämmelse om tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering

Bestämmelserna i 13 § om att lagtinget beslutar om att åtal ska väckas mot en medlem av Ålands regering för brott mot tjänstehemlighet, brott mot tjänstehemlighet av oaktsamhet, missbruk av tjänsteställning, grovt missbruk av tjänsteställning, brott mot tjänsteplikt eller brott mot tjänsteplikt av oaktsamhet tillämpas inte i ärenden där åtal väckts och delgivits före ikraftträdandet av denna lag. I ett sådant ärende iaktas åtalsförfarandet i den lag som gällde före ikraftträdandet av denna lag.

111 §

Behandling av anhängiga ärenden

Ärenden som är anhängiga vid domstol när lagstiftningsbehörighet enligt denna lag övergår, slutbehandlas av den domstol där de är anhängiga med tillämpning av den lagstiftning som gällde vid behörighetsövergången, om inte något annat följer av 108 §.

Ett ärende som är anhängigt när behörighet enligt denna lag övergår från en myndighet till en annan ska slutbehandlas av den myndighet där ärendet är anhängigt, varvid den lagstiftning som gällde vid behörighetsövergången ska iaktas.

Om en myndighets avgörande som har meddelats innan behörigheten övergick överklagas, ska den lag som gällde vid tidpunkten för beslutet följas.

112 §

Förordningar som blir i kraft

De överenskommelseförordningar som har utfärdats med stöd av den äldre lagen samt statsrådets förordning om den kunskap i finska som vid universitet och yrkeshögskolor krävs av åländska studerande (841/2000) och statsrådets förordning om de språkkunskaper som krävs av statsanställda i landskapet Åland (1218/2007) förblir i kraft när denna lag träder i kraft.

113 §

Övergångsbestämmelser för Ålands ekonomi

Avräkning enligt 46 § i den äldre lagen verkställs sista gången för året före ikraftträdandet av denna lag.

Avräkningsgrunden enligt 60 § ska ändras, om förutsättningar att ändra avräkningsgrunden enligt 47 § 2-4 mom. i den äldre lagen föreligger innan lagen träder i kraft. På ändring av avräkningsgrunden tillämpas förfarandet i 48 § i den äldre lagen. Omständigheter enligt 47 § 2-4 mom. i den äldre lagen, men som ännu inte är tillräckliga för att föranleda en ändrad avräkningsgrund, beaktas vid kommande bedömning enligt 62 §.

En framställning om extra anslag enligt 50 § i den äldre lagen som gjorts före ikraftträdandet av denna lag, beviljas i enlighet med den äldre lagen.

Skatteavräkning enligt 49 § i den äldre lagen verkställs ännu för skatteåren före ikraftträdandet av denna lag.

Tillskott under exceptionella förhållanden enligt 51 § i den äldre lagen kan sökas det år lagen träder i kraft för utgifter som hänför sig till året före ikraftträdandet av denna lag.

Beslut om förskott på avräkningsbelopp enligt 59 § och skatteavräkning enligt 63 § för det år då lagen träder i kraft kan fattas innan lagen träder i kraft.

114 §

Mark, byggnader och anläggningar

Det som föreskrivs i 102 § 2 mom. gäller även mark, byggnader och anläggningar som vid ikraftträdandet av denna lag används för egentlig statsförvaltning.

Genom förordning av statsrådet får det föreskrivas att annan mark som tillhör staten än sådan som avses i 1 mom. samt andra byggnader och anläggningar än sådan som avses i 1 mom. övergår till Åland.

När en åländsk myndighet enligt denna lag övertar en statlig myndighets verksamhet, ska myndighetens lösa egendom på Åland som behövs för verksamheten överlåtas till Ålands regering utan ersättning.

Helsingfors den 2021

Statsminister

Sanna Marin

Justitieminister Anna-Maja Henriksson